

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1927:13

JUSTITIEDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG

ANGÅENDE

VIDGAD RÄTT TILL UTTRÄDE UR
SVENSKA KYRKAN

JÄMTE DÄRMED SAMMANHÄNGANDE FRÅGOR

AVGIVET DEN 9 AUGUSTI 1927 AV

1925 ÅRS RELIGIONSFRIHETS-
SAKKUNNIGA

S T O C K H O L M

1 9 2 7

Statens offentliga utredningar 1927

Kronologisk förteckning

1. Betänkande angående åtgärder för tryggnad av skogsvårdsstyrelsernas ekonomi m. m. Marcus. 109 s. **Jo.**
2. Utredning med förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet. Av N. Herlitz. Norstedt. 201 s. **Ju.**
3. Betänkande med förslag till lag om vissa av landsting eller kommuner drivna sjukhus m. m. Norstedt. 89 s. **S.**
4. Utredningar till belysande av arbetsfredsfrågan. Norstedt. 387 s. **S.**
5. Betänkande och förslag rörande den andliga vården vid armén. Norstedt. 51 s. **Fö.**
6. Supplement nr 3 till Sveriges familjenamn 1920. Stat. repr. aukt. 31 s. **Ju.**
7. Betänkande angående sjöfartsavgifter. Idun. 376 s. **H.**
8. 1926 års pensionsutredning. Betänkande med förslag till ny civil pensionslag m. m. Marcus. 165 s. **Fi.**
9. Hussvampen och konservering av trä mot röta. Kungl. Byggnadsstyrelsens meddelande nr 2. Tullberg. 68 s 16 s. planscher. **K.**
10. Betänkande med förslag till lag om sinnessjuka och om undersökning angående sinnesbeskaffenhet m. m. 1926 års sinnessjuksakkunnigas betänkande 1. Norstedt. 128 s. **S.**
11. 1924 års bankkommitté. Betänkande med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 22 juni 1911 (nr 74) om bankrörelse m. m. Marcus. 228 s. **Fi.**
12. Betänkande med förslag angående den statsunderstödda egnahemsverksamheten. Marcus. 269 s. **Jo.**
13. Betänkande med förslag angående vidgad rätt till utträde ur svenska kyrkan jämte därmed sammanhängande frågor. Norstedt. 428 s. **Ju.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1927:13

JUSTITIEDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG

ANGÅENDE

VIDGAD RÄTT TILL UTTRÄDE
UR SVENSKA KYRKAN

JÄMTE DÄRMED SAMMANHÄNGANDE FRÅGOR

AVGIVET DEN 9 AUGUSTI 1927 AV

1925 ÅRS RELIGIONSFRIHETS-
SAKKUNNIGA

STOCKHOLM 1927

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

263504

STATSKONSTFABRIKEN
FÖR PAPPER OCH TRYCKERI

BETÄNKANDE ÖFR
FÖR

ÅR 1900

ÅR 1900

FÖR

ÅR 1900

ÅR 1900

ÅR 1900

ÅR 1900

TILL KONUNGEN.

Genom Eders Kungl. Maj:ts beslut den 6 februari 1925 förordnades under-
tecknad Kylander till vidare biträda inom justitiedepartementet vid under-
sökning angående vidgad rätt för medlem av svenska kyrkan att därur utträda

jämte därmed sammanhängande frågor samt vid uppgörande av de lagförslag, vartill nämnda undersökning kunde föranleda.

På grund av nådigt bemyndigande den 6 juni 1925 tillkallade dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Nothin, dels den 20 i samma månad undertecknade Hallén och Mosesson att jämte Kylander såsom sakkunniga biträda inom justitiedepartementet vid berörda undersökning, dels den 21 oktober 1925 undertecknade Ahlberg och Björkman att deltaga i de sakkunnigas arbete, Ahlberg såvitt anginge behandlingen av frågor rörande den högre undervisningen och Björkman såvitt anginge behandlingen av frågor rörande folkskolan, dels ock den 19 mars 1926 undertecknad Bæhrendtz att deltaga i de sakkunnigas arbete, såvitt anginge skatteväsendet.

Kylander har erhållit i uppdrag att i egenskap av ordförande leda arbetet.

Till de sakkunniga hava för att tagas i övervägande vid utredningen överlämnats:

1:o) riksdagens skrivelse den 9 april 1921 angående förändring av eller avskaffande av statsrådseden;

2:o) en av frikyrkliga samarbetskommittén den 18 april 1925 till chefen för justitiedepartementet avlåten skrivelse angående ifrågavarande utredningsarbete; samt

3:o) en av kyrkoråden i de katolska församlingarna m. fl. den 25 februari 1926 till Eders Kungl. Maj:t avlåten skrivelse rörande samma ämne.

Sedan de sakkunnigas arbete nu avslutats, få de sakkunniga i underdånighet överlämna betänkande med förslag angående vidgad rätt till utträde ur svenska kyrkan jämte därmed sammanhängande frågor.

Mosesson har avgivit särskilt yttrande, innefattande dels vissa synpunkter på frågan om inträde i och utträde ur svenska kyrkan dels ock avvikande mening i viss del angående trosbekännelse som villkor för tillträde till ämbeten och tjänster samt viss del beträffande skattskyldighet till statskyrkliga ändamål för kyrkan utomstående personer. Yttrandet återfinnes efter kap. IX.

Enligt medgivande av chefen för justitiedepartementet har förste aktuarien i statistiska centralbyrån Erik Ahlberg för de sakkunnigas räkning sammanställt de i kap. VII intagna tabellerna A—D samt tabellerna i bil. VIII.

Underdånigst

H A D A R K Y L A N D E R.

HARALD HALLÉN.

GUST. MOSESSON.

ADOLF AHLBERG.

GOTTFRID BJÖRKMAN.

ERIK BÆHRENDTZ.

Stockholm den 9 augusti 1927.

FÖRFATTNINGSFÖRSLAG

FÖRRETTNINGSBOKEN

Dissenterlagen m. m.

Förslag

till

Lag om ändring i vissa delar av förordningen den 31 oktober 1873 (nr 71 s. 3) angående främmande trosbekännare och deras religionsövning.

Häri genom förordnas, att 9 och 16 §§ i förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och deras religionsövning skola upphöra att gälla och att förordningens överskrift samt 3, 6—8, 12—15 och 19 §§ skola hava följande ändrade lydelse:¹

Förordning angående främmande trosbekännare och andra, som icke äro medlemmar av svenska kyrkan.

3 §.

Vill medlem av svenska kyrkan utträda ur kyrkan; göre därom anmälan hos präst, som för kyrkoböckerna i den församling, där den, som vill utträda, är kyrkobokförd. Önskar han, sedan två månader förflutit, fullfölja sin avsikt; anmäl sig, inom ytterligare två månader, till utträde ur kyrkan; och göre prästen därom anteckning i kyrkoboken. Ej må någon på grund av anmälan, som skett innan han fyllt aderton år, anses från svenska kyrkan skild, med mindre han vid tiden för anmälan fyllt femton år och denna biträdes av den, som har vårdnaden om den minderårige.

Om inträde i svenska kyrkan är särskilt stadgat.

6 §.

1. Barn i äktenskap följer i fråga om medlemskap i svenska kyrkan sina föräldrar; dock att en förändring beträffande föräldrarnas ställning till kyrkan icke må föranleda motsvarande förändring för barnet, med mindre den, som har vårdnaden om barnet, det bestämmer.

Är den ene av föräldrarna men icke den andre medlem av kyrkan, äge den, som har vårdnaden, bestämma, vilkendera av föräldrarna barnet skall följa.

Intaga föräldrarna vid barnets födelse olika ställning med avseende å medlemskap i svenska kyrkan, och varder beslut angående barnets ställning i sådant hänseende ej fattat, tillhör barnet icke kyrkan.

¹ Senaste lydelsen: 6 § 1920: 431; 13 § 1908: 110 s. 5.

2. Barn utom äktenskap följer i fråga om medlemskap i svenska kyrkan modern, eller fadern, där han har vårdnaden om barnet. En förändring med avseende å moderns eller faderns ställning till kyrkan eller beträffande vårdnaden om barnet må dock ej föranleda förändring med avseende å barnets ställning till kyrkan, med mindre det bestämmes av den, som har vårdnaden.

3. Adoptivbarn skall i fråga om medlemskap i svenska kyrkan, med motsvarande tillämpning av vad ovan är stadgat, betraktas som vore det adoptantens eller, om barn är adopterat av makar eller ena makens barn adopterats av den andre, makarnas gemensamma barn. Förändring med avseende å barns ställning till kyrkan till följd av adoption må dock ej inträda, med mindre det bestämmes av den, som har vårdnaden; och må ej heller hävande av adoptivförhållande under annan förutsättning medföra sådan förändring.

4. Vad i denna paragraf är stadgat gäller icke barn, som fyllt femton år eller blivit inom svenska kyrkan konfirmerat, utan gälle om sådant barn vad i 3 § av denna lag och i lagen om inträde i svenska kyrkan skils.

5. Beslut enligt denna paragraf angående barns ställning till svenska kyrkan är ej giltigt, med mindre anteckning därom skett i kyrkoboken, men må därefter icke återkallas utan att ändring skett beträffande medlemskap i kyrkan för någon, som barnet följer, eller med avseende å vårdnaden om barnet.

7 §.

Angående folkundervisningen skola de, som icke tillhöra svenska kyrkan, och deras barn vara underkastade därom gällande stadgar och anses tillhöra det skoldistrikt, inom vilket de äro boende.

Konungen äger, på ansökan av trossamfund med en från grunderna för de allmänna skolornas religionsundervisning väsentligt avvikande åskådning och efter prövning av grunderna för den religionsundervisning, som enligt ansökan skall meddelas, giva samfundets medlemmar rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

Barn, som icke är medlem av svenska kyrkan, må, på framställning av den, som har vårdnaden om barnet, fritagas från religionsundervisningen i allmän skola, så framt någon av barnets föräldrar eller adoptivföräldrar eller adoptant tillhör eller, ifall han är avliden, vid dödsfallet tillhörde trossamfund, vilket erhållit sådan rätt, som i andra stycket sägs; dock åligger, vid folkskola skolstyrelsen och vid annan läroanstalt rektor eller föreståndare tillse, att barnet genom målsmans försorg erhåller religionsundervisning i enlighet med vad för samfundet blivit fastställt. Försummar målsman, oaktat erhållen påminnelse, sin skyldighet härutinnan; skall barnet delta i skolans religionsundervisning.

8 §.

De, som icke tillhöra svenska kyrkan, skola, där ej Konungen för viss församling av främmande trosbekännare annorlunda förordnar, för anteckning över deras borgerliga förhållanden, särskilt upptagas i kyrkoboken för den till svenska kyrkan hörande församling, inom vars område de äro boende; och gäl-

le i avseende å därför erforderlig anmälan vad av Konungen särskilt föreskrives.

12 §.

Munk- eller nunneorden eller kloster må ej i riket inrättas.

13 §.

De för särskilda kyrkliga förrättningar stadgade avgifter till svenska kyrkan eller hennes prästerskap eller betjäning må ej påföras den, som icke tillhör kyrkan, i annat fall, än att slik förrättning blivit på hans egen begäran verkställd.

Angående lindring i skattskyldigheten i övrigt till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning för dem, vilka icke äro medlemmar av kyrkan, är särskilt stadgat.

14 §.

Med de undantag och inskränkningar, som föranledas av grundlag eller eljest gällande författning, skall den omständigheten, huruvida någon tillhör eller icke tillhör svenska kyrkan eller annat trossamfund, icke medföra någon olikhet i rättigheter och skyldigheter.

15 §.

Innehar den, som utträder ur svenska kyrkan, offentlig tjänst av beskaffenhet att till densamma allenast medlem av kyrkan må nämnas, varde han från tjänsten skild.

Lag samma vare, där den, som innehar tjänst, med vilken är förenat åliggande att meddela religionsundervisning i allmän skola, inträder i trossamfund, åt vars medlemmar Konungen medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning, eller kvarstår i trossamfund, vars medlemmar efter tjänstens tillsättande erhållit sådan rätt.

Innehar någon offentlig tjänst, vilken, utan att medlemskap i svenska kyrkan är för densamma föreskrivet, dock är av beskaffenhet att medföra deltagande i handläggning eller avgörande av frågor, som angå religionsvård eller befordringar inom svenska kyrkan, och utträder han ur kyrkan; eller innehar någon offentlig tjänst, vilken icke är förenad med åliggande att meddela religionsundervisning i allmän skola men av beskaffenhet att medföra deltagande i handläggning eller avgörande av frågor angående sådan undervisning, och kommer han, på sätt i andra stycket sägs, att tillhöra trossamfund, åt vars medlemmar Konungen medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning; ankomme på prövning av Konungen eller den myndighet, som äger att tjänsten tillsätta, huruvida innehavaren skall från densamma entledigas.

Vad i sista stycket är sagt gälle ej ledamot av statsrådet.

19 §.

Om vad mosaiska trosbekännare hava att iakttaga i avseende på utövningen av deras religion och bestyret inom deras församlingar, har Konungen den 30 juni 1838 fastställt en särskild ordning.

I övrigt varda upphävda alla angående främmande trosbekännare och deras religionsövning intill den 31 oktober 1873 gällande bestämmelser.

Denna lag skall med nedan angivna undantag träda i kraft den
; dock att ansökan jämlikt 7 § andra stycket enligt den nya lydelsen må
 prövas redan under år.....

Har anmälan om avsikt att utträda ur svenska kyrkan ägt rum före den nya
 lagens trädande i kraft, gälle den såsom anmälan enligt denna lag, så framt
 den fullföljes inom två månader därefter.

Sådant avtal, som i 6 § första stycket enligt den gamla lydelsen omförmäles,
 vare gällande jämväl efter den nya lagens ikraftträdande, såvida äktenska-
 pet blivit dessförinnan ingånget, så ock avtal, som i femte stycket enligt den
 gamla lydelsen sägs, där tillstånd till adoptionen meddelats före nämnda tid-
 punkt.

Även efter den nya lagens ikraftträdande skall med avseende å barn, som
 enligt den äldre lagen fritagits från kristendomsundervisning, denna lag i så-
 dant hänseende tillämpas.

Förslag

till

**Lag om ändrad lydelse av 3 och 4 §§ i förordningen den 31 oktober 1873 (nr 71
 s. 1) angående ändring i vissa delar av kyrkolagen med därtill hörande för-
 fattningar.**

Häri genom förordnas, att 3 och 4 §§ i förordningen den 31 oktober 1873 an-
 gående ändring i vissa delar av kyrkolagen med därtill hörande författningar
 skola hava följande ändrade lydelse:

3 §.

De, som icke äro medlemmar av svenska kyrkan, äga att, efter anmälan hos
 vederbörande kyrkoherde, på allmän begravningsplats erhålla lägerstad för
 sina döda.

4 §.

Kyrkoherde i församling, tillhörande svenska kyrkan, åligger att i avseende
 å dem, som icke äro medlemmar av svenska kyrkan, jämte iakttagande av vad
 kyrkolag stadgar, fullgöra vad honom genom allmän lag eller författning före-
 skrives.

Denna lag skall träda i kraft den

Förslag

till

Lag om upphävande av 1 § andra stycket i förordningen den 16 november 1869 (nr 60 s. 1) angående ansvar för den, som söker förmå annan till avfall från den evangeliskt lutherska läran.

Häri genom förordnas, att 1 § andra stycket i förordningen den 16 november 1869 angående ansvar för den, som söker förmå annan till avfall från den evangeliskt lutherska läran skall från och med den upphöra att gälla.

Förslag

till

Lag om inträde i svenska kyrkan.

Häri genom förordnas som följer:

Vill någon, som icke tillhör svenska kyrkan, bliva medlem av kyrkan, göre därom anmälan hos präst, som för kyrkoböckerna i den församling, där den, som vill vinna inträde, är kyrkobokförd. Önskar han, sedan två månader förflutit, fullfölja sin avsikt, anmäl sig, inom ytterligare två månader, till inträde i kyrkan; avgive ock, där han ej varder i svenska kyrkans ordning döpt, inför prästen försäkran enligt formulär, som av Konungen fastställles, att hans anmälan är grundad på ett allvarligt beslut; och göre prästen om inträdet anteckning i kyrkoboken.

Ej må någon på grund av anmälan, som skett innan han fyllt aderton år, anses i svenska kyrkan upptagen, med mindre han vid tiden för anmälan fyllt femton år och denna biträdes av den, som har vårdnaden om den minderårige.

Denna lag skall träda i kraft den

Förslag

till

Kungörelse om ändring i vissa delar av förordningen den 3 december 1915 (nr 476) angående kyrkoböckers förande.

Häri genom förordnas, att förordningen den 3 december 1915 angående kyrkoböckers förande jämte därtill hörande formulär¹ skola i nedan intagna delar erhålla följande ändrade lydelse:

¹ Se kap. IX, s. 282 f.

I. Kyrkoböcker.

A. Församlingsboken.

§ 3.

Alla, som äro inom församlingen bosatta, skola bokföras i församlingsboken. De, som icke tillhöra svenska kyrkan, samt utländska undersåtar skola, jämte det de bokföras i församlingsboken, antecknas till namn, yrke och födelseår i särskilda förteckningar i slutet av nämnda bok, med hänvisning för en var till det uppslag, där de fullständigare anteckningarna om honom återfinnas. Utländsk undersåte, som icke är medlem av svenska kyrkan, antecknas såväl i förteckningen över dem, vilka icke tillhöra svenska kyrkan, som i förteckningen över utländska undersåtar.

Härvid — — — stadgat.

Den, som varken är eller författningsenligt bör vara kyrkobokförd i svensk församling, skall på begäran bokföras i Storkyrkoförsamlingen i Stockholm, såframt han tillhör svenska kyrkan eller anmäler sig vilja inträda i denna. Anteckningarna göras i särskild förteckning och må upptaga allenast vad som angår vederbörandes egen eller barns eller adoptivbarns ställning till svenska kyrkan.

V. Regler till kyrkoböcker och prästbevis.

A. Församlingsboken.

*Kol. 14.*¹ I denna — — — *varandra*, antecknas i denna kolumn.

Då blott — — — dylikt.

När någon anmäler sin avsikt att *utträda ur svenska kyrkan* eller medelst ny anmälan fullföljer sådan avsikt, antecknas i denna kolumn de dagar, då anmälan skett.

När någon anmäler sin avsikt att *inträda i svenska kyrkan* eller efter förnyad anmälan varder upptagen som medlem av kyrkan, antecknas i denna kolumn de dagar, då anmälan skett. Därjämte antecknas, huruvida upptagandet skett efter dop eller sådan försäkran, som i lagen den om inträde i svenska kyrkan sägs, med hänvisning tillika i förra fallet till födelse- och dopboken.

Barns upptagande i eller skiljande från svenska kyrkan jämlikt 6 § i förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare m. fl. antecknas i denna kolumn.

För den, som icke är medlem av svenska kyrkan, antecknas i denna kolumn orden *tillhör icke sv. k.* eller, ifall anteckningen sker i samband med anteckning om utträde ur svenska kyrkan eller minderårigs skiljande från denna, orden *tillhör alltså icke sv. k.*

När sådant av vederbörande styrkes eller pastor eljest därom erhåller tillförlitlig kännedom, göres i denna kolumn anteckning om *medlemskap i annat trossamfund* än svenska kyrkan. Sådan anteckning må dock ske endast då någon lagligen tillhör av staten erkänd församling av främmande trosbekännare eller trossamfund, vars prästerskap Kungl. Maj:t förklarar äga att förrätta vigsel, eller trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning; och skall, när anteckning sker, trosbekännelsen utsättas.

För *utländsk* — — — eller erforderliga.

E. Födelse- och dopboken.

*Kol. 9.*² Vid — — — (gift) 06 ⁵/₈.

Om någon av föräldrarna icke är medlem av svenska kyrkan, angives detta med orden *tillhör icke sv. k.*

¹ Senaste lydelsen: 1924: 527 (1917: 797; 1918: 339).

² Senaste lydelsen: 1917: 797.

Vid anteckning om *medlemskap i annat trossamfund* än svenska kyrkan iakttagas vad i reglerna till kol. 14 i församlingsboken för motsvarande fall föreskrives.

Är någon — — — stadgas.

F. Lysnings- och vigselboken.

Kol. 3. I denna — — — församlingsboken.

I fråga om angivande av *ställning utom svenska kyrkan, medlemskap i annat trossamfund* och *utländsk nationalitet* gäller vad — — — kol. 5 i församlingsboken stadgas.

G. Död- och begravningsboken.

Kol. 6. Yrke — — — församlingsboken.

I fråga om angivande av *ställning utom svenska kyrkan* och *medlemskap i annat trossamfund* gäller vad i reglerna till kol. 14 i församlingsboken stadgas.

H. Prästbevis.

Flyttningsbetyg för ensam person. (Formulär A.)¹

— — — — —
 Å *raden 12* skall införas vad kol. 14 i församlingsboken om den flyttande innehåller beträffande ställning till svenska kyrkan och därpå inverkan omständigheter samt beträffande medlemskap i annat trossamfund. Där den flyttande icke tillhör svenska kyrkan, iakttagas, att raderna 10 och 11 samt å raden 9 orden är *döpt* överstrykas.

Raderna 13, 14. När — — — rader.

Å *raden 15* — — — ärendet.

Åtföljes — — — *baksida*. Därvid införes jämväl vad kol. 14 i församlingsboken om barnen innehåller beträffande ställning till svenska kyrkan och därpå inverkan omständigheter samt beträffande medlemskap i annat trossamfund. För barn utom — — — angivas.

Vid — — — *uppgift*.

Äktenskapsbetyg.²

— — — — —
Raderna 9—13. Är — — — frånfallet. För man, som enligt församlingsboken tillhör annat trossamfund än svenska kyrkan eller eljest icke är medlem av denna eller är utländsk undersåte eller omyndigförklarad eller lider av sinnessjukdom — — — härom. Är för pastor — — — uppgivas.

Där — — — delar.

Lysningsbevis.

Raderna 1—4. Här — — — främmande. Är någon av kontrahenterna icke medlem av svenska kyrkan, införas för denne orden *tillhör icke sv. k.* med till-

¹ Senaste lydelsen: 1924: 527 (1917: 797; 1918: 339).

² Senaste lydelsen: 1918: 339.

lägg, för det fall att vederbörande är i kol. 14 i församlingsboken antecknad såsom medlem av annat trossamfund, av orden (*av N. N. trosbekännelse*).

Där — — — år.

Denna kungörelse träder i kraft den; dock med iakttagande av att i församlingens kyrkoböcker dessförinnan införda anteckningar angående avtal om barns uppfostran i viss troslära skola framgent kvarstå i böckerna och överföras på flyttningsbetyg.

Regeringsformen.

Förslag till ändrad lydelse av §§ 4 och 28 regeringsformen.

§ 4.

Konungen äger att allena styra riket på det sätt, denna regeringsform föreskriver; inhämta dock, i de fall, här nedanför stadgas, underrättelse och råd av ett statsråd, vartill Konungen kallar och utnämner kunnige, erfarne, redlige och allmänt aktade, infödde svenske medborgare. Ej må de, som äro i rätt upp- och nedstigande skyldskap, ej heller syskon eller äkta makar på en gång vara ledamöter av statsrådet.

§ 28.

Konungen äger att i statsrådet utnämna och befordra infödde svenske män till alla de ämbeten och tjänster, högre och lägre, vilka äro av den egenskap, att Konungen fullmakter därå utfärdar, dock böra vederbörande förut med förslag hava inkommit, där sådana hittills ägt rum. Konungen vare ock obetaget, att, efter vederbörandes hörande, eller uppå deras framställning, till lärarebefattningar vid universiteterna, de teologiska läraretjänsterna likväl undantagna, såsom ock till lärare- och andra beställningar vid andra inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst, ävensom till läkarebefattningar, kalla och befordra även utländske män av utmärkt förtjänst. Likaledes må Konungen kunna uti militära ämbeten nyttja utländske män av sällsynt skicklighet, men icke till kommandanter i fästningarna. Till konsul må ock utländsk man nämnas, där lön ej är med befattningen förenad.

Till ämbeten och tjänster, varom ovan sägs, må med tillämpning av grunder, som av Konungen och riksdagen godkänts, även kvinnor kunna utnännas och befordras, dock att kvinna ej må utnännas till prästerlig tjänst, där ej annorledes blivit bestämt i den ordning 87 § 2 mom. stadgar.

Till prästerligt ämbete kan endast den utnännas, som bekänner den rena evangeliska läran. Till lärarebefattning vid teologisk fakultet må ej utnännas annan än medlem av den svenska kyrkan. Chef för statsdepartement, till vilket kyrkolagsärendena, kyrkoärendena eller ärendena angående religionsundervisningen i skolorna höra, skall vara medlem av den svenska kyrkan. Till alla övriga ämbeten eller tjänster må även den, som icke tillhör den svenska kyrkan, kunna nämnas. Till tjänst, varmed är förenat åliggande att meddela religionsundervisning i allmän skola, må dock ej utnännas den, som tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Konungen medgivit rätt att i skolornas ställe om-

besörja barnens religionsundervisning; och må ej, med undantag för annan ledamot av statsrådet än chef för sådant departement, som ovan är sagt, tjänsteinnehavare, som tillhör trossamfund, vars medlemmar erhållit dylik rätt, deltaga i handläggning eller avgörande av fråga angående religionsundervisningen i skolorna. Ej heller må, med nämnda undantag i fråga om ledamot av statsrådet, någon, som ej är medlem av den svenska kyrkan, såsom domare eller innehavare av annan tjänst deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård eller befordringar inom den svenska kyrkan.

Konungen fäste vid alla befordringar avseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet, men icke på deras börd. Varje departementschef skall föredraga och expediera alla ärenden rörande befordringar, förordnanden, tjänstledighet och avsked, till och ifrån ämbeten och tjänster vid de verk och stater, som under departementet höra.

Skolförfattningar.

Förslag

till

Kungörelse om ändring i vissa delar av stadgan den 26 september 1921 (nr 604) angående folkundervisningen i riket.

Härigenom förordnas, att §§ 18, 19 mom. 3, 23, 29 mom. 2 och 62 mom. 1 i stadgan den 26 september 1921 angående folkundervisningen i riket skola i nedan intagna delar erhålla följande ändrade lydelse samt att till § 38 i samma stadga skall läggas ett nytt mom. av nedan angivna lydelse:

§ 18.

1. För — — — erfordras:
 - a) att vara känd för hedrande vandel samt äga den stadga i karaktären och den foglighet i lynnet, som ungdomens ledning kräver;
 - b) att — — — ålder.
- 2) För — — — erfordras:
 - a) att vara känd för hedrande vandel samt äga den stadga i karaktären och den foglighet i lynnet, som ungdomens ledning kräver;
 - b) att — — — ålder.
3. Den, som tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning, må ej anställas som ordinarie eller extra ordinarie lärare vid folk- eller småskola.
4. Där särskilda skäl sådant föranleda, äger — — — eller småskola inom riket.
Där utomordentliga — — — respektive småskola inom riket.
Övergångsstadgande. Lärare, som enligt — — — behörighet.
Lärare, som före — — — innehade.

§ 19.

3. Ansökning — — — avskrift:
 - b) prästbevis, innehållande åldersbetyg samt, därest sökanden är medlem av svenska kyrkan, intyg härom;
 - c) läkarbetyg — — — tid.
- Ifall sökanden ej är medlem av svenska kyrkan, skall till ansökningen fogas skriftlig försäkran av sökanden, att han icke tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

§ 23.

För — — — på sätt i § 18 mom. 4 sägs, hava av skolöverstyrelsen beviljats sådan behörighet; och skall vid antagandet iakttas vad i § 18 mom. 3 är för där avsett fall stadgat.

Övergångsstadgande. Lärare — — — behörighet.
Lärare — — — innehade.

§ 29.

2. Undervisning — — — självverksamhet. Beträffande särskilt undervisningen i kristendomskunskap åligger det läraren att under sorgfälligt undvikande av allt, som kan verka sårande på andras åskådning, söka främja lärjungarnas sedliga och religiösa utveckling.

§ 38.

3. I fråga om barns fritagande från undervisningen i kristendomskunskap gäller vad i förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och andra, som icke äro medlemmar av svenska kyrkan, finnes i sådant hänseende stadgat.

§ 62.

1. Önskar — — — så framt sökanden är känd för hedrande vandel och befinnes äga den skicklighet, som för undervisningens meddelande erfordras, samt icke tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning. Enskild skola med — — — verksamhet.

Denna kungörelse träder i kraft den

Förslag

till

Kungörelse om ändring i vissa delar av stadgan den 22 juni 1923 (nr 294) angående folkundervisningen i Stockholm.

Häri genom förordnas, att §§ 18, 19 mom. 3, 29 mom. 2 och 62 mom. 1 i stadgan den 22 juni 1923 angående folkundervisningen i Stockholm skola i nedan intagna delar erhålla följande ändrade lydelse samt att till § 38 i samma stadga skall läggas ett nytt mom. av nedan angivna lydelse:

§ 18.

För — — — erfordras:

a) att vara känd för hedrande vandel samt äga den stadga i karaktären och den foglighet i lynnet, som ungdomens ledning kräver;

b) att — — — ålder.

Den, som tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning, må ej anställas som ordinarie eller extra ordinarie lärare å folk- eller småskolestadiet.

Där särskilda skäl sådant föranleda, äger — — — som ordinarie lärare vid folkskola inom distriktet.

§ 19.

3. Ansökning — — — avskrift:

b) prästbevis, innehållande åldersbetyg samt, därest sökanden är medlem av svenska kyrkan, intyg härom;

c) läkarbetyg — — — tid.

Ifall sökanden ej är medlem av svenska kyrkan, skall till ansökningen fogas skriftlig försäkran av sökanden, att han icke tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

§ 29.

2. Undervisning — — — självverksamhet. Beträffande särskilt undervisningen i kristendomskunskap åligger det läraren att under sorgfälligt undvikande av allt, som kan verka sårande på andras åskådning, söka främja lärjungarnas sedliga och religiösa utveckling.

§ 38.

3. I fråga om barns fritagande från undervisningen i kristendomskunskap gäller vad i förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och andra, som icke äro medlemmar av svenska kyrkan, finnes i sådant hänseende stadgat.

§ 62.

1. Önskar — — — så framt sökanden är känd för hedrande vandel och befinnes äga den skicklighet, som för undervisningens meddelande erfordras, samt icke tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning; börande dock — — — verksamhet.

Denna kungörelse träder i kraft den

F ö r s l a g

till

Kungörelse om ändring i vissa delar av stadgan den 16 september 1918 (nr 1064) för högre folkskolor.

Härigenom förordnas, att till § 16 i stadgan den 16 september 1918 för högre folkskolor skall läggas ett nytt mom. av nedan angivna lydelse samt att §§ 42, 43, 52 mom. 5 och 57 mom. 4 i samma stadga skola i nedan intagna delar hava följande ändrade lydelse:¹

§ 16.

4. Finnes i undervisningsplanen bland icke frivilliga ämnen upptaget ämnet kristendomskunskap, gäller i fråga om lärjunges fritagande från undervisningen i detta ämne vad i förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och andra, som icke äro medlemmar av svenska kyrkan, finnes i sådant hänseende stadgat.

§ 42.

För att — — — lärarkallet;

3) att vara känd för hedrande vandel;

4) att — — — förklarats behörig att antagas till ordinarie lärare vid högre folkskola.

Till tjänst, som omfattar undervisning i kristendomskunskap, må ej antagas någon, som tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

§ 43.

Sökande — — — avskrift:

a) prästbevis, innehållande åldersbetyg samt, därest tjänsten omfattar undervisning i kristendomskunskap och sökanden är medlem av svenska kyrkan, intyg om sådant medlemskap;

b) läkarbetyg — — — vandel.

¹ Senaste lydelsen: § 16 1921: 266; § 42 1920: 456.

Ifall tjänsten omfattar undervisning i kristendomskunskap och sökanden ej är medlem av svenska kyrkan, skall till ansökningen fogas skriftlig försäkran av sökanden, att han icke tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

§ 52.

5. Ej — — — till lärare. Till lärare i kristendomskunskap må ej antagas någon, som tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

§ 57.

4. Sin — — — utveckling.

Det — — — föreskrifter.

Beträffande särskilt undervisningen i kristendomskunskap åligger det läraren att under sorgfälligt undvikande av allt, som kan verka sårande på andras åskådning, söka främja lärjungarnas sedliga och religiösa utveckling.

Denna kungörelse träder i kraft den

Förslag

till

Kungörelse om ändring i vissa delar av stadgan den 19 november 1918 (nr 1114) för kommunala mellanskolor.

Härigenom förordnas, att §§ 13, 55, 56, 67 mom. 4 och 71 mom. 4 i stadgan den 19 november 1918 för kommunala mellanskolor skola, §§ 55, 56, 67 mom. 4 och 71 mom. 4 i nedan intagna delar, hava följande ändrade lydelse:¹

§ 13.

I fråga om barns fritagande från undervisningen i kristendom gäller vad i förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och andra, som icke äro medlemmar av svenska kyrkan, finnes i sådant hänseende stadgat.

§ 55.

För att — — — lärarkallet;

3) att vara känd för hedrande vandel;

4) att — — — förklarats behörig att antagas till ordinarie lärare vid kommunal mellanskola.

Till tjänst, som omfattar undervisning i kristendom, må ej antagas någon, som tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

§ 56.

Sökande — — — avskrift:

a) prästbevis, innehållande åldersbetyg samt, därest tjänsten omfattar undervisning i kristendom och sökanden är medlem av svenska kyrkan, intyg om sådant medlemskap;

b) läkarbetyg — — — vandel.

¹ Senaste lydelsen: § 55 1920: 457.

Ifall tjänsten omfattar undervisning i kristendom och sökanden ej är medlem av svenska kyrkan, skall till ansökningen fogas skriftlig försäkran av sökanden, att han icke tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

§ 67.

4. Ej — — — till lärare. Till lärare i kristendom må ej antagas någon, som tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

§ 71.

4. Sin — — — utveckling.

Det — — — föreskrifter.

Beträffande särskilt kristendomsundervisningen åligger det läraren att under sorgfälligt undvikande av allt, som kan verka sårande på andras åskådning, söka främja lärjungarnas sedliga och religiösa utveckling.

Denna kungörelse träder i kraft den

Förslag

till

Kungörelse om ändring i vissa delar av stadgan den 18 februari 1905 (nr 6) för rikets allmänna läroverk.

Härigenom förordnas, att §§ 9, 75 mom. 5, 102 mom. 2, 106 mom. 1, 131 mom. 1, 179, 182 och 186 i stadgan den 18 februari 1905 för rikets allmänna läroverk skola, §§ 75 mom. 5, 102 mom. 2, 106 mom. 1, 131 mom. 1, 179, 182 och 186 i nedan intagna delar, hava följande ändrade lydelse:¹

§ 9.

I fråga om lärjunges fritagande från undervisningen i kristendom gäller vad i förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och andra, som icke äro medlemmar av svenska kyrkan, finnes i sådant hänseende stadgat.

Befrielse från undervisningen i kristendom medför icke någon inskränkning i den enligt § 8 medgivna rätt till bortval.

§ 75.

5. Lärjunge, som jämlikt § 9 varit frikallad — — — insikter i detta ämne.

§ 102.

2. Lärjunge, som jämlikt § 9 varit frikallad — — — insikter i detta ämne.

¹ Senaste lydelsen: § 106 1924: 542; §§ 179, 182 och 186 1926: 349.

§ 106.

1. Om — — — beträffande lärjunge, som jämlikt § 9 varit frikallad — — — protokoll.

§ 131.

1. Läraren — — — föredöme. Beträffande särskilt kristendomsundervisningen vinnlägge sig läraren om att under sorgfälligt undvikande av allt, som kan verka sårande på andras åskådning, främja lärjungarnas sedliga och religiösa utveckling.

§ 179.

1. Sökande — — — olämplig;
- 3) vara känd för hedrande vandel;
- 4) utmärka — — — stadgade tjänstgöringen.
2. Till tjänst, som omfattar undervisning i kristendom, är icke den behörig, som tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

§ 182.

Sökande — — — avskrift:

- a) prästbevis, innehållande intyg om sökandens ålder och, därest sökanden är kvinna, hennes civilstånd samt, ifall tjänsten omfattar undervisning i kristendom och sökanden är medlem av svenska kyrkan, intyg om sådant medlemskap;
- b) läkarbetyg — — — § 179 mom. 1 punkt 2) sägs;
- c) betyg — — — § 179 mom. 1 punkt 8) är föreskriven; ävensom
- f) därest — — — vandel.

Ifall tjänsten omfattar undervisning i kristendom och sökanden ej är medlem av svenska kyrkan, skall till ansökningen fogas skriftlig försäkran av sökanden, att han icke tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

§ 186.

1. För behörighet till lärarinnebefattning gälla de villkor, som i § 179 mom. 1 punkterna 1) — 6) samt mom. 2 innehållas.

Dessutom — — — § 179 mom. 1 punkt 8) — — — stadgat.

2. Sökande — — — avskrift:

- a) prästbevis, innehållande åldersbetyg och intyg angående sökandens civilstånd samt, därest tjänsten omfattar undervisning i kristendom och sökanden är medlem av svenska kyrkan, intyg om sådant medlemskap;
- b) läkarbetyg — — — § 179 mom. 1 punkt 2) sägs;
- c) betyg — — — vandel.

Ifall tjänsten omfattar undervisning i kristendom och sökanden ej är medlem av svenska kyrkan, skall till ansökningen fogas skriftlig försäkran av sökanden, att hon icke tillhör sådant trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

Denna kungörelse träder i kraft den

Förslag

till

Kungörelse om ändring i vissa delar av stadgan den 3 juli 1914 (nr 133) för statens folkskoleseminarier.

Härigenom förordnas, att § 28 mom. 2 samt §§ 29, 132, 136, 140 och 154 i stadgan den 3 juli 1914 för statens folkskoleseminarier skola i nedan intagna delar erhålla följande ändrade lydelse:¹

§ 28.

2. För — — — att
- a) hava haft — — — skyddskoppor,
 - b) vara känd — — — uppförande,
 - c) vara fri — — — samt
 - d) hava blivit — — — inträdesprövning.

Den, som tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning, må ej vinna inträde i seminarium.

§ 29.

Inträdesansökning — — — tid.

Till — — — personer:

a) prästbevis, rörande de i § 28 mom. 1 och mom. 2 a) angivna förhållandena med uppgift jämväl om sökandens födelseort, ävensom, därest sökanden är medlem av svenska kyrkan, intyg härom,

b) intyg — — — lärare.

Därjämte — — — handlingar.

Ifall sökanden ej är medlem av svenska kyrkan, skall till ansökningen fogas skriftlig försäkran av sökanden, att han icke tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

§ 132.

För — — — vid sådant seminarium.

§ 136.

Såsom — — — lärarkallet;

3) är känd för hedrande vandel;

4) utmärker — — — lärare.

Till tjänst, som omfattar undervisning i kristendomskunskap, är icke den behörig, som tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

§ 140.

Sökande — — — avskrift:

a) prästbevis, innehållande åldersbetyg samt, därest tjänsten omfattar undervisning i kristendomskunskap och sökanden är medlem av svenska kyrkan, intyg om sådant medlemskap;

b) läkarbetyg — — — tjänsten.

¹ Senaste lydelsen: §§ 28, 132, 136, 140 och 154 1918: 757; § 29 1921: 480.

Ifall tjänsten omfattar undervisning i kristendomskunskap och sökanden ej är medlem av svenska kyrkan, skall till ansökningen fogas skriftlig försäkran av sökanden, att han icke tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

§ 154.

Sökande — — — avskrift:

- a) prästbevis, innehållande åldersbetyg samt, därest sökanden är medlem av svenska kyrkan, intyg härom;
- b) läkarbetyg — — — vandel.

Ifall sökanden ej är medlem av svenska kyrkan, skall till ansökningen fogas skriftlig försäkran av sökanden, att han icke tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

Denna kungörelse träder i kraft den

F ö r s l a g

till

Kungörelse om ändring i vissa delar av stadgan den 31 december 1919 (nr 889) för av landsting eller stad, som ej i landsting deltagar, inrättade småskoleseminarier.

Härigenom förordnas, att §§ 29, 30, 67 och 69 i stadgan den 31 december 1919 för av landsting eller stad, som ej i landsting deltagar, inrättade småskoleseminarier skola i nedan intagna delar erhålla följande ändrade lydelse:

§ 29.

För inträde i seminariet fordras att

- a) vid — — — ålder;
- b) hava haft — — — skyddskoppor;
- c) vara känd — — — uppförande;
- d) vara fri — — — samt
- e) hava blivit — — — inträdesprövning.

Den, som tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning, må ej vinna inträde i seminariet.

§ 30.

Inträdesansökning — — — inlämnande.

Till — — — personer:

- a) prästbevis rörande de i § 29 a)—b) angivna förhållandena med uppgift jämväl om sökandens födelseort, ävensom, därest sökanden är medlem av svenska kyrkan, intyg härom;
 - b) intyg — — — lärare.
- Därjämte — — — handlingar.

Ifall sökanden ej är medlem av svenska kyrkan, skall till ansökningen fogas skriftlig försäkran av sökanden, att han icke tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

§ 67.

För — — — lärarkallet;
att vara känd för hedrande vandel;
att utmärka — — — tjänsten.

Till tjänst, som omfattar undervisning i kristendomskunskap, är icke den behörig, som tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

§ 69.

2. Sökanden — — — avskrift:

a) prästbevis, innehållande åldersbetyg samt, därest tjänsten omfattar undervisning i kristendomskunskap och sökanden är medlem av svenska kyrkan, intyg om sådant medlemskap;

b) läkarbetyg — — — tjänsten.

Ifall tjänsten omfattar undervisning i kristendomskunskap och sökanden ej är medlem av svenska kyrkan, skall till ansökningen fogas skriftlig försäkran av sökanden, att han icke tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

Denna kungörelse träder i kraft den

Kyrkostämmoförordningarna m. m.

Förslag

till

Lag om ändring i vissa delar av förordningen den 21 mars 1862 (nr 15) om kyrkostämma, samt kyrkoråd och skolråd.

Härigenom förordnas, att § 29 i förordningen den 21 mars 1862 om kyrkostämma, samt kyrkoråd och skolråd skall upphöra att gälla samt att §§ 2, 4, 6, 8, 14, 21, 24, 30, 35 och 41 i samma förordning skola, §§ 4, 6, 8, 14, 21, 24, 30, 35 och 41 i nedan angivna delar, hava följande ändrade lydelse:¹

§ 2.

Till kyrkostämmas handläggning höra frågor om:

- 1) åtgärder till vidmakthållande av ordning under gudstjänsten;
- 2) val av ledamöter i kyrkoråd ävensom orgelnisters, klockares och annan kyrkobetjänings tillsättande och avskedande, där ej annorlunda är stadgat;
- 3) kyrkomedels användande samt granskning av kyrkoråds räkenskaper;
- 4) hushållning med och vård om kyrkans egendom;
- 5) byggnad och underhåll av kyrkan med vad därtill hörer samt boställen för präst, klockare och andra kyrkobetjante;
- 6) bestämmande av avgifter till kyrka och dithörande anstalter;
- 7) fördelning av bänkrum i kyrkan;
- 8) ordnande och fördelning av begravningsplatser samt avgifter för dem, där ej Konungen för särskilt fall förordnat, att vården av dessa angelägenheter skall tillkomma den borgerliga kommunen;
- 9) avgifter för begagnande av kyrkklockor eller annan kyrkans egendom;
- 10) överenskommelser rörande prästerskaps och kyrkobetjänings löneförhållanden;
- 11) folkskol- och fortsättningsskolundervisningen samt dithörande anstalter jämte församlingsbibliotek, vilka kunna utgöras av eller i sig innefatta skolbibliotek;
- 12) val av ledamöter i skolråd, särskild fortsättningsskolestyrelse på sätt i § 23 sägs och särskild styrelse för församlingsbibliotek ävensom skollärares tillsättande och avskedande, där ej annorlunda är stadgat;

¹ Senaste lydelsen: § 2 1924: 365; §§ 4 och 24 1918: 336; § 6 1920: 387; §§ 8, 21 och 35 1919: 297; § 30 1918: 752; § 41 1917: 459.

13) granskning av skolråds, särskild fortsättnings-skolestyrelses samt särskild för församlingsbibliotek utsedd styrelses räkenskaper;

14) byggnad och underhåll av skolhus och boställen för skollärare samt lokaler för församlingsbibliotek;

15) bestämmande av avgifter till skola och dithörande anstalter samt till församlingsbibliotek; ävensom

16) överenskommelser rörande skollärares löneförmåner.

§ 4.

Rättighet — — — äger.

Vid behandling av ärenden, som i § 2 mom. 1—10 omförmälas, må dock ej deltaga andra än medlemmar av svenska kyrkan.

§ 6.

I avseende — — — kyrkostämman.

Vid — — — stadgats om inskränkning i rösträtt, samt — — — av församling.

§ 8.

Kyrkoherden — — — tillstädes.

Äro — — — ordförande.

Finnes — — — ledamot av församlingens kyrkoråd.

Skall — — — ersättarna.

Vid — — — ordförande.

§ 14.

Ordföranden åligger att framställa ärendena till överläggning samt tillse, att ej andra frågor företagas än de, som äro upptagna i kungörelsen, och att ärenden, i vilka samtliga vid kyrkostämman röstberättigade äga deltaga, företagas till behandling före övriga ärenden.

Ny — — — avgöras.

§ 21.

I varje kyrkoförsamling — — — skolråd.

För vården — — — stadgat.

Inom — — — förena.

I fråga — — — stadgas.

Där kyrkostämman — — — stadgat.

§ 24.

Ledamot — — — betjante.

Obehörig att vara ledamot i kyrkoråd är jämväl den, som icke är medlem av svenska kyrkan.

Gift — — — uppdrag, varom i denna paragraf är fråga.

§ 30.

Vid — — — äro.

I överläggning och beslut om ärende, som rör kristendomsundervisningen, må icke deltaga ledamot, som tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Konungen medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

§ 35.

De avgifter — — — beslutas.

I fråga — — — oaktat de icke äga rösträtt vid kyrkostämma i kyrkliga ärenden, gör denna förordning icke ändring.

Angående lindring i skattskyldigheten till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning för dem, vilka icke tillhöra kyrkan, är särskilt stadgat.

§ 41.

Medlem — — — mål, som uti § 2 mom. 1, 2, 3, 11, 12 och 13 äro nämnda — — — vederbör.

Försummar — — — verkställighet.

Konungens — — — behandling.

Denna lag skall träda i kraft den; och skola de personer, vilka vid utgången av år äro ledamöter av förenat kyrko- och skolråd, då frånträda sitt uppdrag, även om de valts för längre tidsperiod.

Förslag

till

Lag om ändring i vissa delar av förordningen den 20 november 1863 (nr 58 s. 1) om kyrkostämma, samt kyrkoråd och skolråd i Stockholm.

Häri genom förordnas, att § 31 i förordningen den 20 november 1863 om kyrkostämma, samt kyrkoråd och skolråd i Stockholm skall upphöra att gälla samt att §§ 2, 4, 12, 23, 26, 32 och 37 i samma förordning skola, §§ 4, 12, 23, 26, 32 och 37 i nedan angivna delar, hava följande ändrade lydelse:¹

§ 2.

Till kyrkostämmas handläggning höra frågor om:

- 1) åtgärder till vidmakthållande av ordning under gudstjänsten;
- 2) val av ledamöter i kyrkoråd samt i de övriga till det kyrkliga förvaltningsområdet hörande nämnder, styrelser och andra myndigheter, vilka församlingen enligt särskilda författningar och stadganden antingen skall tillsätta, eller i vilka församlingen genom deputerade skall deltaga, ävensom av

¹ Senaste lydelsen: § 2 1924: 366; § 4 1919: 215; § 12 1917: 460; § 23 1905: 29 s. 15; § 26 1918: 337; § 37 mom. 4 1908: 110 s. 3.

revisorer för granskning av kyrkoråds räkenskaper och andra det kyrkliga förvaltningsområdet avseende ombud, dem församlingen äger utse;

- 3) orgelnisters, kyrkosångares och klockares tillsättande och avskedande;
 - 4) användande av kyrkans och andra till församlingens disposition för kyrkliga ändamål ställda medel samt granskning av räkenskaper angående sådana medel;
 - 5) hushållning med och vård om kyrkans egendom;
 - 6) byggnad, underhåll eller förbättrande av kyrka med vad därtill hörer samt boställe för präst eller kyrkobetjante;
 - 7) bestämmande av avgift till kyrka och boställe;
 - 8) fördelning av bänkrum i kyrkan;
 - 9) bestämmande av avgifter för begagnande av kyrkklockor eller annan kyrkans tillhörighet;
 - 10) överenskommelser rörande prästerskapets och kyrkobetjänings löneförhållanden;
 - 11) upprättande och underhåll av församlingsbibliotek;
 - 12) val av ledamöter i skolråd och särskild styrelse för församlingsbibliotek samt i de övriga det kyrkliga förvaltningsområdet icke tillhörande nämnder, styrelser och andra myndigheter, vilka församlingen enligt särskilda författningar och stadganden antingen skall tillsätta, eller i vilka församlingen genom deputerade skall deltaga, ävensom av revisorer av skolråds och församlingsbiblioteksstyrelsers räkenskaper samt andra, det kyrkliga förvaltningsområdet icke avseende ombud, dem församlingen äger utse;
 - 13) användande av medel, för andra än kyrkliga ändamål ställda till församlingens disposition, samt granskning av räkenskaper angående sådana medel;
 - 14) hushållning med och vård om församlingen tillhörig, icke kyrklig egendom;
 - 15) byggnad, underhåll eller förbättrande av skolhus, som av församlingen upplåtes och underhålls, samt lokaler för församlingsbibliotek;
 - 16) bestämmande av avgift till församlingsbibliotek samt sådant skolhus, som i 15) sägs.
- Om vårderna av vissa kyrkogårdar är särskilt stadgat.

§ 4.

Rättighet — — — kvinna, som

- a) vid val — — — rösträtt,
- b) är inom — — — samt
- c) i avseende — — — år.

Vid behandling av ärenden, som i § 2 1)—10) omförmälas, må dock ej deltaga andra än medlemmar av svenska kyrkan.

Den, som i — — — församlings kyrkostämma.

§ 12.

Ordföranden åligger att framställa ärendena till överläggning samt tillse, att ej andra frågor företagas än de, som äro upptagna i kungörelsen, och att

ärenden, i vilka samtliga vid kyrkostämma röstberättigade äga deltaga, företagas till behandling före övriga ärenden. Ny — — — avgöras.

§ 23.

Mom. 1. I — — — skolråd.

Mom. 2. Därest — — — stadgat.

§ 26.

Ledamot — — — betjante.

Obehörig att vara ledamot i kyrkoråd är jämväl den, som icke är medlem av svenska kyrkan.

Gift — — — uppdrag, varom i denna paragraf är fråga.

§ 32.

Vid — — — äro.

I överläggning och beslut om ärende, som rör kristendomsundervisningen, må icke deltaga ledamot, som tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Konungen medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

§ 37.

 Mom. 2. I fråga — — — oaktat de icke äga rösträtt å kyrkostämma i kyrkliga ärenden, gör denna förordning ej ändring i vad sålunda är stadgat.

Mom. 4. Personer — — — mantalsskrivna.

Angående lindring i skattskyldigheten till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning för dem, vilka icke tillhöra kyrkan, är särskilt stadgat.

 Denna lag skall träda i kraft den; och skola de personer, vilka vid utgången av år äro ledamöter av förenat kyrko- och skolråd, då frånträda sitt uppdrag, även om de valts för längre tidsperiod.

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av § 5 i förordningen den 16 november 1863 (nr 61 s. 3) angående allmänt kyrkomöte.

Härigenom förordnas, att § 5 i förordningen den 16 november 1863 angående allmänt kyrkomöte skall i nedan angivna delar hava följande ändrade lydelse:¹

¹ Senaste lydelsen: 1920: 780.

- Inom — — — å kyrkostämma i kyrkliga ärenden röstberättigade lekmän
 — — — stadgat.
 Två — — — förena.
 Vid — — — Konungen.
 Samtliga — — — å kyrkostämma i kyrkliga ärenden röstberättigade personer — — — lotten.
 För — — — deltaga.
 Val — — — konsistorium. _____

Denna lag skall träda i kraft den

Förslag

till

Lag om ändring i vissa delar av förordningen den 5 maj 1882 (nr 20) angående kyrkofullmäktige och kyrkonämnd i Göteborg.

Härigenom förordnas, att §§ 2, 3 och 4 mom. 3 samt § 19 skola, §§ 3 och 4 mom. 3 samt § 19 i nedan angivna delar, hava följande ändrade lydelse:¹

§ 2.

Såsom församlingarnas gemensamma angelägenheter enligt denna förordning behandlas de i § 2 3)—6) och 8)—10) av förordningen den 21 mars 1862 om kyrkostämma, samt kyrkoråd och skolråd upptagna ärenden.

Om stadens folkskoleväsende är särskilt stadgat.

§ 3.

Församlingarnas beslutanderätt — — — vid kyrkostämma i kyrkliga ärenden röstägande medlemmar — — — författningar.

§ 4.

* Mom. 3. Kyrkofullmäktige — — — vid kyrkostämma i kyrkliga ärenden röstägande medlemmar — — — skett.

§ 19.

Kyrkofullmäktige — — — kalenderår.

Vid samma — — — vid kyrkostämma i kyrkliga ärenden röstägande medlemmar — — — kassaförvaltare.

Avgår — — — återstått.

Den till — — — godkännes.

Ledamot eller — — — av kyrkoråd. _____

Denna lag skall träda i kraft den

¹ Senaste lydelsen: §§ 3 och 19 1906: 100 s. 2; § 4 mom. 3 1926: 154.

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av § 4 i lagen den 15 maj 1903 (nr 58 s. 1) angående folkskoleväsendet i Stockholm.

Härigenom förordnas, att § 4 i lagen den 15 maj 1903 angående folkskoleväsendet i Stockholm skall i nedan angivna del hava följande ändrade lydelse:¹

Direktionen — — — anvisad.

Angående — — — stadgor.

I överläggning och beslut om ärende, som rör kristendomsundervisningen, må icke deltaga ledamot, som tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Konungen medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

Direktionen — — — ense.

Av ovanberörda — — — anmälas.

Denna lag skall träda i kraft den

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av § 6 i lagen den 25 juni 1909 (nr 81 s. 1) angående folkskoleväsendet i vissa städer.

Härigenom förordnas, att § 6 i lagen den 25 juni 1909 angående folkskoleväsendet i vissa städer skall i nedan angivna del hava följande ändrade lydelse:²

Folkskolestyrelsen — — — därom.

I överläggning och beslut om ärende, som rör kristendomsundervisningen, må icke deltaga ledamot, som tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Konungen medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

Ärende — — — ense.

Av — — — anmälas.

Denna lag skall träda i kraft den

¹ Senaste lydelsen: 1924: 363.

² Senaste lydelsen: 1924: 367.

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 2 § 1 mom. i lagen den 9 december 1910 (nr 141 s. 1) angående tillsättning av prästerliga tjänster.

Härigenom förordnas, att 26 § 1 mom. i lagen den 9 december 1910 angående tillsättning av prästerliga tjänster skall hava följande ändrade lydelse:¹

1. Rösträtt vid prästval tillkomme en var, som inom församlingen äger att deltaga i kyrkostämmans överläggningar och beslut i kyrkliga ärenden.

Denna lag skall träda i kraft den

Förslag

till

Kungörelse angående ändrad lydelse av § 4 i stadgan den 4 maj 1894 (nr 20 s. 3), huru förfaras skall vid tillsättning av folkskolläroretjänst jämte därmed förenade organist- och klockarebefattningar.

Härigenom förordnas, att § 4 i stadgan den 4 maj 1894, huru förfaras skall vid tillsättning av folkskolläroretjänst jämte därmed förenade organist- och klockarebefattningar skall i nedan angivna del hava följande ändrade lydelse:

Senast inom trettio — — — lända till efterrättelse för val av folkskollärare gällande föreskrifter.

Denna kungörelse träder i kraft den

Förslag

till

Kungörelse om vissa ändringar i kungörelsen den 29 januari 1921 (nr 14) om upprättande av röstlängd för val till riksdagens andra kammare och av kommunal röstlängd samt angående den i avseende härå vissa myndigheter åliggande uppgiftsskyldighet.

Härigenom förordnas, att 3 § 1 mom. och 9 § i kungörelsen den 29 januari 1921 om upprättande av röstlängd för val till riksdagens andra kammare och av kommunal röstlängd samt angående den i avseende härå vissa myndigheter åliggande uppgiftsskyldighet ävensom de vid nämnda kungörelse fogade formulären nr 1 och 2 skola i nedan angivna delar hava följande ändrade lydelse:²

¹ Senaste lydelsen: 1920: 852.

² Senaste lydelsen: 3 § 1 mom. 1925: 15; 9 § 1922: 58.

3 §.¹

- I. Det — — — medborgare;
 c) den 10 juni icke tillhöra svenska kyrkan;
 d) den — — — förmynderskap.
 Om — — — uppgiftsblankett.
 Uppgift — — — orten.
 Underlåter — — — uppgiftsskyldigheten.

9 §.²

Röstlängd — — — beröres,
 att, därest en person i enlighet med § 4 i förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd eller § 4 i förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd i Stockholm är obehörig att deltaga i behandlingen av vissa kyrkostämмоärenden på grund av att han icke är medlem av svenska kyrkan, därom göres anteckning i längden,
 att, därest en person saknar — — — utsätts.

Denna kungörelse träder i kraft den

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av förordningen den 11 december 1868 (nr 76 s. 1) angående särskilda sammankomster för andaktsövning.

Härigenom förordnas, att förordningen den 11 december 1868 angående särskilda sammankomster för andaktsövning skall hava följande ändrade lydelse:

Medlemmar av svenska kyrkan vare ej förment att sammankomma till gemensamma andaktsövningar utan prästerskapets ledning. Dock må sådan sammankomst å tid, då allmän gudstjänst förrättas i församlingen, ej äga rum så nära det ställe, där gudstjänsten hålles, att denna eller ordningen därvid störes. Ej heller må vid religionsövning, som ej är att hänföra till enskild husandakt, tillträde vägras den offentliga myndigheten i orten, vilken myndighet, i händelse av inträffad olaglighet eller oordning, äger att, där det provas nödigt, upplösa sammankomsten.

Denna lag skall träda i kraft den

¹ I det i 3 § 1 mom. oförmälda formulär n:r 1 bör stycket c) erhålla följande ändrade lydelse: »c) den 10 juni icke tillhöra svenska kyrkan.» I den till stycket c) hörande tabellen böra kol. 4 och 5 med tillhörande rubriker jämte not 2 utgå.

² I det i 9 § oförmälda formulär n:r 6 bör anmärkning n:r 4 beträffande formulärets ifyllande erhålla följande ändrade lydelse: »Om person på grund av att han icke tillhör svenska kyrkan, i enlighet med § 4 i förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd, är obehörig att deltaga i behandlingen av vissa kyrkostämмоärenden, göres därom anteckning i kol. 24.» I nämnda kol. bör å rad 6 i stället för »Ej rösträtt å kyrkostämma», införas: »Behörig att deltaga i behandlingen av vissa kyrkostämмоärenden».

Dissenterskattelagen m. m.

Förslag

till

Lag om lindring i skattskyldigheten till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning för dem, vilka icke tillhöra kyrkan.

Med upphävande av lagen den 16 oktober 1908 (nr 110 s. 1) angående lindring i främmande trosbekännares skattskyldighet till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning förordnas som följer:

Avgifter till svenska kyrkan eller hennes prästerskap eller betjäning, vilka efter kyrkostämmas beslut eller eljest uttaxeras efter de grunder, som för kommunalutskylders utgörande i allmänhet äro stadgade, skola för inkomst av fast egendom, kapital eller arbete endast med hälften av det belopp, som eljest bort utgå, påföras personer, vilka sedan början av det år, då debitering av avgifterna verkställles, icke tillhört svenska kyrkan.

Inom varje församling åligger det pastor att årligen i september månad till den, som verkställer debiteringen, översända förteckning å de inom församlingen kyrkobokförda personer, vilka sedan årets början icke tillhört svenska kyrkan. Den, som är berättigad till skattelindring inom viss församling men ej är där kyrkobokförd, har att inom samma tid hos debiteringsförrättaren styrka, att han sedan årets början icke varit medlem av kyrkan.

Äro avgifterna till prästerskapets avlöning grundade å löneregleringsresolution, fastställd enligt förordningen den 11 juli 1862 angående allmänt ordnande av prästerskapets inkomster, må nedsättning i dylika avgifter ej äga rum.

Denna lag skall träda i kraft den

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av § 5 i förordningen den 2 november 1883 (nr 61 s. 1) angående allmänt ordnande av klockarnas löneinkomster.

Härigenom förordnas, att § 5 i förordningen den 2 november 1883 angående allmänt ordnande av klockarnas löneinkomster skall i nedan angivna del hava följande ändrade lydelse:¹

¹ Senaste lydelsen: 1908: 110 s. 4.

§ 5.

Den — — — stadgade.

Angående lindring för dem, vilka icke tillhöra svenska kyrkan, i skyldigheten att deltaga i sådant sammanskott är särskilt stadgat.

Denna lag skall träda i kraft den

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av lagen den 16 oktober 1908 (nr 110 s. 5) angående sättet för organistlöns utgående.

Härigenom förordnas, att lagen den 16 oktober 1908 angående sättet för organistlöns utgående skall i nedan angivna del hava följande ändrade lydelse:

Den — — — stadgade.

Angående lindring för dem, vilka icke tillhöra svenska kyrkan, i skyldigheten att deltaga i sådant sammanskott är särskilt stadgat.

Denna lag skall träda i kraft den

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av lagen den 5 juni 1909 (nr 55 s. 2) angående byggnad och underhåll av kyrka med vad därtill hörer så ock av särskild sockenstuva.

Härigenom förordnas, att lagen den 5 juni 1909 angående byggnad och underhåll av kyrka med vad därtill hörer så ock av särskild sockenstuva skall i nedan angivna del hava följande ändrade lydelse:

Kyrka med — — — förenligt.

Angående lindring för dem, vilka icke tillhöra svenska kyrkan, i skyldigheten att deltaga i omförmälda kostnad är särskilt stadgat.

Denna lag skall träda i kraft den

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av lagen den 5 juni 1909 (nr 55 s. 3) angående skyldighet att deltaga i kostnaden för byggnad och underhåll av prästgård.

Härigenom förordnas, att lagen den 5 juni 1909 angående skyldighet att deltaga i kostnaden för byggnad och underhåll av prästgård skall i nedan angivna del hava följande ändrade lydelse:

Där — — — befriade.

Angående lindring för dem, vilka icke tillhöra svenska kyrkan, i skyldigheten att deltaga i oförmälda kostnad är särskilt stadgat.

Denna lag skall träda i kraft den

Förslag

till

Lag angående ändrad lydelse av 20 § i lagen den 9 december 1910 (nr 141 s. 27) om reglering av prästerskapets avlöning.

Härigenom förordnas, att 20 § i lagen den 9 december 1910 om reglering av prästerskapets avlöning skall i nedan angivna del hava följande ändrade lydelse:

I gäldandet — — — kyrka och skola.

Angående lindring i skattskyldigheten till svenska kyrkans prästerskap för dem, vilka icke tillhöra kyrkan, är särskilt stadgat.

Denna lag skall träda i kraft den

Förslag

till

Lag om anlåtande av kyrkofonden till ersättning åt svenska kyrkan tillhörande församling med anledning av skattelindring åt personer, som icke tillhöra kyrkan.

Häri genom förordnas som följer:

När inom någon till svenska kyrkan hörande församling personer, vilka icke tillhöra kyrkan, böra, enligt vad därom är särskilt stadgat, komma i åtnjutande av lindring vid utgörande av avgifter till svenska kyrkan eller hennes prästerskap eller betjäning, och det avgiftsbelopp, från vilket befrielse sålunda åtnjutes, för året uppgår till sammanlagt minst etthundra kronor, äger församlingen av kyrkofonden undfå ersättning med motsvarande belopp.

Denna lag skall träda i kraft den

Förslag

till

Kungörelse med tillämpningsföreskrifter till lagen den om anlåtande av kyrkofonden till ersättning åt svenska kyrkan tillhörande församling med anledning av skattelindring åt personer, som icke tillhöra kyrkan.

Med upphävande av kungörelsen den 16 oktober 1908 (nr 110 s. 7) angående ersättning av allmänna medel åt svenska kyrkan tillhörande församling med anledning av främmande trosbekännare tillkommande lindring i skattskyldigheten till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning förordnas som följer:

Rekvisition å ersättning enligt lagen den om anlåtande av kyrkofonden till ersättning åt svenska kyrkan tillhörande församling med anledning av skattelindring åt personer, som icke tillhöra kyrkan, skall av kyrkorådet före utgången av april månad året efter det, då debitering verkställts av avgifter, i vilka lindring ägt rum, ingivas, i Stockholm till statskontoret och i övriga orter till länsstyrelsen. Vid rekvisition skall fogas av den, vilken verkställt debiteringen, underskriven förteckning över de personer, som undfått lindring, med angivande för en var av dem av det belopp, som eftergivits.

Denna kungörelse träder i kraft den

Lagförslag rörande edgång.

Förslag

till

Lag om edgångs utbytande i vissa fall mot försäkran på heder och samvete.

Med ändring av vad som finnes stadgat häremot stridande förordnas som följer:

Vägrar någon på grund av sina åsikter i religiöst hänseende att avlägga ed, då den enligt lag erfordras, avgive, i stället för eden, försäkran på heder och samvete; och äge i övrigt beträffande denna försäkran vad om eden är stadgat motsvarande tillämpning.

Vägran att avlägga ed prövas av den myndighet, inför vilken eden eller försäkran skall avgivas.

Denna lag skall träda i kraft den

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 17 kap. 7 och 18 §§ rättegångsbalken.

Härigenom förordnas, att 17 kap. 7 och 18 §§ rättegångsbalken skola, 7 § i nedan angivna del, hava följande ändrade lydelse:¹

7 §.

Ej må — — — strafflagen: ej eget — — — bära.

18 §.

Nu är ed gången, eller försäkran, i stället för ed, avgiven; varne då domaren vittnet för mened, och undervise det noga om den fara, som därvid är.

Denna lag skall träda i kraft den

¹ Senaste lydelsen: 7 § 1918: 321.

Genom denna lag upphävas kungl. brevet den 28 februari 1772 angående vittnesmål av katolik och förordningen den 6 februari 1849 angående vittnesmål av mosaisk trosbekännare.

F ö r s l a g

till

Lag om undervisning i vissa fall angående eds eller försäkrans vikt och betydelse.

Med upphävande av resolutionen den 7 augusti 1753 angående vittnens förvisande till prästerskapet förordnas som följer:

När skäl därtill äro, må domaren hänvisa den, som skall vittna eller eljest medelst ed eller försäkran, i stället för ed, inför domstol, eller annorstädes efter domstols förordnande, bekräfta utsaga, till prästen eller annan lämplig och villig person för erhållande av undervisning om edens eller försäkrans vikt och betydelse samt vådan av mened.

Denna lag skall träda i kraft den

F ö r s l a g

till

Lag om ändrad lydelse av 13 kap. 5 § strafflagen.

Härigenom förordnas, att 13 kap. 5 § strafflagen skall hava följande ändrade lydelse:

Har någon, på annat, i stället för ed, vedertaget sätt, bekräftat falskt vittnesbörd eller annan falsk utsaga, eller har någon vittnat falskt inför rätta, då ed honom eftergiven varit; varde så ansedd, som hade han ed gått.

Denna lag skall träda i kraft den

F ö r s l a g

till

Lag angående ändrad lydelse av 5 och 32 §§ i lagen den 5 juni 1909 (nr 45) om konsularjurisdiktion.

Härigenom förordnas, att 5 och 32 §§ i lagen den 5 juni 1909 om konsularjurisdiktion skola, 5 § i nedan angivna del, hava följande ändrade lydelse:

5 §.

Konsularrätt — — — ledamöter.

Konsulardomaren — — — ställe tjänstgöra.

Till ledamöter — — — må jämväl utlänning kunna utses.

Äro — — — befattning.

Där — — — tillfällen.

Kan — — — konsularrätt.

32 §.

Då den, som tillhör annan lära än den kristna eller den mosaiska, höres såsom vittne, bör i varje fall prövas, vad verkan kan tillerkännas dylikt vittnes utsaga.

Denna lag skall träda i kraft den

1871

1871

1871

1871

1871

1871

1871

1871

1871

1871

1871

1871

1871

1871

M O T I V

1710

K A P. I.

Om rätt till utträde ur svenska kyrkan.

Efter kyrkoreformationen sökte man i Sverige länge upprätthålla den evangelisk-lutherska kyrkans bekännelse såsom den i landet enda tillåtna. Principiellt var i lagstiftningen religionsfrihet icke medgiven, om också förhållandena tvingade till vissa eftergifter mot inkomna utlänningar av främmande trosbekännelse.

Historik.

Enligt 1686 års kyrkolag¹ skulle i Sverige och underlydande länder alla bekänna sig, endast och allena, till den rena evangeliska läran. Att upptänka och utsprida några villfarande meningar var förbjudet och skulle, såväl som fullständigt avfall ifrån den rätta religionen, straffas med landsförvisning. Ingen skulle fördrista sig i riket eller någon tillydande provins, där icke genom pacta några vissa orter sådant vore förbehållet,² uppenbarligen att hava någon främmande religionsövning eller densamma bevista. Främmande potentaters sändebud, som vore av annan religion, hade väl rätt till religionsövning i sina hus för sig och sitt medföljande folk, men utom huset fingo deras präster varken predika eller administrera sakramenten; och ingen annan ägde besöka deras gudstjänst. De av främmande religion, som funnes i riket eller dit inkomme, fingo, så länge de stilla och utan förargelse levde, bliva i sin religion, men de ägde icke förrätta sin gudstjänst annorledes än i sina hus inom lyckta dörrar för sig allena. Alla av främmande religion, som i riket ägde bo och hemvist, skulle låta döpa sina barn av svenska kyrkans präster med kyrkans ceremonier och böner. Judar, turkar, morianer och hedningar, som i riket inkomme, skulle undervisas om den rätta läran och befordras till dop och kristendom.

Prästerskapets privilegier av år 1723 innehålla³ liknande bestämmelser, och förbehålles där uttryckligen, att i riket befintliga främmande trosförvanter ej skulle få under någon pretext draga lärare i landet och deras hus. Någon främmande församling fick således ej bildas.

¹ Se särskilt kap. I §§ 1—5 samt kap. III §§ 8 och 10.

² Syftar på grekisk-ryska trosbekännare i Finland.

³ I § 1.

1734 års lag stadgade dels i 1 kap. 3 och 4 §§ missgärningsbalken förbud för avfall ifrån den rätta evangeliska läran och för utspridande av villfarande lära, dels i 7 kap. 4 § ärvdabalken förlust av arvsrätt för avfällingar.¹

De första stegen till införande av en vidsträcktare religionsfrihet gällde de reformerta och togos genom *privilegierna för Alingsås manufaktur* den 22 december 1724 och *kungörelsen den 27 augusti 1741* angående fri religionsövnings förunnande i riket åt alla dem av den engelska och reformerta kyrkan.

Genom 1741 års kungörelse tillförsäkrades bekännarna av den engelska och reformerta kyrkan »att icke allenast njuta en fri religionsövning härstädes samt hava tillstånd att uti sjöstäderna, Karlskrona undantagandes, få uppbygga och hava sina egna kyrkor, utan ock få njuta Kungl. Maj:ts nådiga beskydd samt alla övriga förmåner, varav alla andra undersåtar, enligt rikets lagar och regeringens form, sig hava att hugna».

För andra främmande trosbekännare gällde däremot fortfarande de äldre bestämmelserna, ehuru de visserligen icke alltid med full stränghet upprätthölls.

Sedan emellertid ständerna vid 1779 års riksdag hos Kungl. Maj:t hemställt om fri religionsövning för de utlänningar, som ville inflytta i riket, utfärdades den 24 januari 1781 kungörelsen angående några omständigheter rörande den religionsfrihet, som beviljad är i anledning av 7 § uti Sveriges rikets ständers beslut av den 26 januari 1779.

Denna kungörelse, det s. k. *toleransediktet*, tillerkände främmande trosbekännare rätt att bilda egna församlingar, bygga kyrkor och hålla egna lärare av sin religion; men allt slags proselytmakeri och vad som kunde leda till avfall från den evangeliskt lutherska läran var såsom förut förbjudet.

Kungörelsen gällde emellertid endast främmande kristna trosbekännare. Beträffande *judarna* innehöll dock kungörelsen, att Kungl. Maj:t ville för dem låta utfärda ett särskilt »handelsreglemente», i vilket även villkoren för den dem förunnade religionsfrihet komme att utsättas och förklaras. Ett sådant *reglemente* blev genom kommerskollegium utfärdat den 27 maj 1782. Det är i fråga om religionsfriheten i huvudsak byggt på enahanda principer som 1781 års författning.²

Toleransediktet gällde vidare icke »avfällingar». Övergång från den evangeliskt lutherska läran var fortfarande förbjuden. Vad i 1 kap. 3 § missgär-

¹ M. B. I: 3: Faller någon av ifrån vår rätta evangeliska lära, och träder till en villfarande, och låter han sig icke rätta; då skall han förvisas riket, och njute ej arv, eller borgerlig rättighet inom Sveriges rike, utan han får Konungens nåd, och kommer åter, som i 7 kap. 4 § ärvdabalken sagt är. — A. B. 7: 4: Varder någon, för avfall från vår rätta evangeliska tro och lära, förvist riket, eller träder svensk man utrikes till villfarande lära; den må ej sedan arv i Sverige taga, utan falle det andra den dödas nästa arvingar till, där han ej låter sig rätta, och kommer på Konungens nåd åter, inom fem år, ifrån det han riket förvistes, eller utländes avfall gjorde. — M. B. I: 4: Utsprider inländsk eller främmande man villfarande lärosats, och, efter varning, därmed ej avstår, varde ock den förvist riket.

² Dock var religionsfriheten för judarna något mera inskränkt än för de främmande kristna trosbekännarna enligt 1781 års kungörelse. Judarna blevo sedermera genom förordningen den 30 juni 1838 angående mosaiska trosbekännares skyldigheter och rättigheter här i riket i allmänhet likställda med främmande kristna trosbekännare. Se ock K. F. ^{26/10} 1860 och K. K. ^{28/2} 1873.

ningsbalken stadgades om den, som avföle från den rätta evangeliska läran och trädde till en villfarande, skulle på det nogaste handhavas.

Regeringsformen av år 1809 fastslår religionsfrihetens grundsats med stadgandet i § 16, att »Konungen bör — — — ingens samvete tvinga eller tvinga låta, utan skydda var och en vid en fri utövning av sin religion, så vitt han därigenom icke störer samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer».

Detta stadgande föranledde icke omedelbart ändring i bestämmelserna om avfall från den evangeliskt lutherska läran, men frågan härom var tid efter annan uppe vid riksdagarna.

Den 23 oktober 1860 utfärdades *förordningen* (nr 45) *angående ändring i gällande bestämmelser om ansvar för den, som träder till eller utsprider villfarande lära och förordningen* (nr 46) *angående främmande trosbekännare och deras religionsövning*.

Genom den förra av dessa förordningar upphävdes straffbestämmelserna, med undantag av ämbetets förlust för präst, för avfall från svenska kyrkans bekännelse, och genom den senare förordningen bestämdes, under upphävande av kungörelsén den 24 januari 1781 och med ändring av vad för övrigt i strid mot förordningens bestämmelser funnes stadgat, dels under vilka villkor utträde ur statskyrkan finge äga rum, dels vilka rättigheter och skyldigheter i allmänhet tillkomme främmande trosbekännare.

I fråga om villkoren för utträde ur statskyrkan innehöll sistnämnda förordning (§ 14), att, om någon fölle av från den rena evangeliska läran och icke låte av sin själasörjares undervisning och förmaning sig rätta, han skulle av domkapitlet eller dess förordnade ombud varnas. Framhårdade han ändå i sin villfarelse och önskade att från svenska kyrkan övergå till främmande religionsamfund, hade han att personligen hos vederbörande kyrkoherde göra anmälan därom för anteckning i kyrkoboken. Dock skulle han ej anses från kyrkan skild, förrän han, efter uppnådd ålder av aderton år, blivit i annat i riket tillåtet religionsamfund upptagen.

1860 års förordningar blevo redan vid 1862—63 års riksdag¹ samt vid riksdagarna 1868² och 1869³ föremål för ändringsförslag.

Berörda förslag riktade sig huvudsakligen emot föreskriften om varning för den, som ville utträda ur statskyrkan, emot stadgandet, att ingen finge utträda, såvida han ej ville ingå i något av Konungen godkänt främmande trosamfund,⁴ samt emot avfattningen av föreskrifterna om utspridande av villfarande lära.

Vid 1869 års riksdag utarbetade lagutskottet (utlåt. nr 34) förslag till tre

¹ Motion (inom borgarståndet nr 240 av hr Henschen) om upphävande av eller ändring i 1860 års förordningar. Motionen avstyrktes av lagutskottet (utlåt. nr 42) och frågan förföll genom adels och prästeståndets bifall till utskottets hemställan. (Borgar- och bondestånden återremitterade frågan till utskottet.)

² Motioner (II: 204 av hr P. A. Siljeström och II: 220 av hr C. J. Svensén). Lagutskottet (utlåt. nr 52) utarbetade förslag till författning, men det återremitterades av båda kamrarna och dess omarbetande medhans ej, vadan frågan förföll.

³ Motioner (II: 1 av hr Ribbing och II: 2 av hrr Siljeström och Svensén).

⁴ Denna anmärkning gjordes ej i hr Ribbings motion.

nya författningar, vilka med en mindre ändring¹ i en av författningarna blevo godkända av riksdagen, nämligen

1:o) angående ansvar för den, som söker förmå annan till avfall från den evangeliskt lutherska läran;

2:o) angående främmande kristna trosbekännare och deras religionsövning; och

3:o) angående ändrad lydelse av vissa paragrafer i förordningen den 20 januari 1863 om giftermål mellan kristen och mosaisk trosbekännare.

Det förstnämnda författningsförslaget blev efter granskning i högsta domstolen godkänt av Kungl. Maj:t, och *den 16 november 1869* utfärdades *förordningen* (nr 60) *angående ansvar för den, som söker förmå annan till avfall från den evangeliskt lutherska läran*. Genom denna författning upphävdes förordningen den 23 oktober 1860 angående ändring i gällande bestämmelser om ansvar för den, som träder till eller utsprider villfarande lära.

Vid granskning i högsta domstolen av de andra förslagen anmärktes bl. a., att förslaget till dissenterförordning vore av beskaffenhet att jämlikt § 87 regeringsformen kyrkomötet borde höras däröver.

Med anledning härav fann Kungl. Maj:t skäligen låta riksdagens förslag förfalla.

Emellertid anbefalldes 1869 års kyrkolagskommitté att inkomma med utlåtande angående ej mindre vilka av de ämnen, som berördes i 1869 års förslag till dissenterlag, vore av egenskap att i en ny lagstiftning fortfarande böra till kyrkolag hänföras än ock vad i sistberörda ämnen borde bliva gällande.

Sedan utlåtandet avgivits, utarbetades förslag till två särskilda författningar, av vilka den ena upptog alla sådana hithörande ämnen, som vore att hänföra till kyrkolag, och den andra innehöll övriga erforderliga föreskrifter.

Högsta domstolens yttrande inhämtades angående förslagen, och därefter framlades vid *1873 års riksdag* proposition (nr 15) med förslag dels till *förordning angående ändring i vissa delar av kyrkolagen med därtill hörande författningar* och dels till *förordning angående främmande trosbekännare och deras religionsövning*.

Riksdagen (skriv. nr 87) fann propositionen ej kunna oförändrad bifallas men beslöt för sin del två författningar med enahanda rubriker; och sedan kyrkomötet godkänt förordningen angående ändring i vissa delar av kyrkolagen m. m., utfärdades bägge förordningarna *den 31 oktober 1873* (nr 71 ss. 1 resp. 3).

Gällande
rätt.

Frågan om rätt till utträde ur statskyrkan behandlas i den till kyrkolag icke hänförliga förordningen om främmande trosbekännare och deras religionsövning (*dissenterlagen*). Det har nämligen ansetts icke tillkomma kyrkan såsom sådan att lagstifta om villkoren för frivilligt utträde ur kyrkan. Den uti ifrågavarande stadgande i dissenterlagen (3 §) förutsatta förpliktelsen för kyr-

¹ Den anmärkta ändringen gällde 3 § i förordningen angående främmande kristna trosbekännare och deras religionsövning och rörde den för rätt till utträde ur svenska kyrkan stadgade åldersgränsen.

kan att fortfarande för längre eller kortare tid såsom sin medlem betrakta en person, som redan förklarat sig vilja utträda ur kyrkan, har emellertid ansetts icke kunna kyrkan utan eget medgivande åläggas. I förordningen angående ändring i vissa delar av kyrkolagen m. m. har därför, i 1 §, intagits följande stadgande: Medlem av svenska kyrkan, som vill ur kyrkan utträda, må ej anses från henne skild, förrän han uppnått den ålder och uppfyllt de föreskrifter, som särskild, till kyrkolag ej hörande förordning angående främmande trosbekännare och deras religionsövning stadgar såsom villkor för utträde ur svenska kyrkan.¹

Ifrågavarande stadgande i dissenterlagen överensstämmer väsentligen med motsvarande paragraf i 1869 års förslag.

3 § dissenterlagen är av följande lydelse:

Har medlem av svenska kyrkan omfattat främmande kristen lära och vill fördenskull ur kyrkan utträda; give sin avsikt tillkänna för kyrkoherden i den församling, han tillhör; uppgive ock det trossamfund, vartill han vill övergå. Framhårdar han i sin avsikt; inställe sig, sedan minst två månader förflutit, personligen hos kyrkoherden samt anmäle sig till utträde ur kyrkan; och göre kyrkoherden därom anteckning i kyrkoboken. Ej må någon på grund av anmälan, som skett innan han fyllt aderton år, anses från svenska kyrkan skild. I främmande församling må ej heller någon före nämnda ålder upptagas.²

De i 1860 års förordning (§ 14³) förekommande uttrycken »avfälling», »villfarande lära» m. m. äro således borttagna. Så ock bestämmelserna om undervisning, förmaning och varning. I stället har föreskrivits två månaders betänketid. Borttaget är ock stadgandet, att avfälling ej må anses från kyrkan skild förrän han blivit i annat i riket tillåtet religionssamfund upptagen.⁴

Till motivering av dessa förändringar heter det i 1869 års riksdagsskrivelse (nr 83), i huvudsaklig överensstämmelse med vad lagutskottet (utlåt. nr 34) anfört, följande:

Ändamålet med de i avseende på utträde ur svenska kyrkan i 1860 års förordning föreskrivna omgångar med undervisning, förmaning och varning torde i de flesta fall förfelas, enär dessa formaliteter innebära ett moraliskt tvång, som föga inverka på den fria övertygelsen, men fast hellre är ägnat att alstra bitterhet hos den, som utgör föremål för en sådan behandling. I anseende härtill och då själasörjaren ej bör sakna utväg att, även utan lagens biträde, bereda

¹ I propositionen förekom omedelbart efter orden »till kyrkolag ej hörande förordning» orden »av denna dag». Riksdagen ansåg de sistnämnda orden böra utgå på det tvekan icke skulle kunna uppstå, huruvida dissenterlagen kunde ändras utan kyrkomötets hörande, och för att ifrågavarande paragraf ej skulle behöva ändras, ifall dissenterlagen bleve utbytt mot en ny.

² I stället för de två sista punkterna förekom i 1869 års förslag (riksdagens skriv. nr 83) följande: »Den, vilken sålunda till utträde sig anmält, må ej anses från svenska kyrkan skild eller upptagas i främmande församling, innan han fyllt aderton år.» — Dessutom innehöll 1869 års förslag, i likhet med 1860 års förordning, den bestämmelsen, att, om den, som anmält sig till utträde ur svenska kyrkan, bleve upptagen i främmande församling, dess föreståndare skulle inom två månader göra anmälan därom hos vederbörande kyrkoherde. Sistberörda stadgande uteslöts, emedan det ansågs vara att hänföra till sådana föreskrifter, som Konungen enligt 8 § äger meddela.

³ Se ovan, s. 47.

⁴ Å andra sidan synas de nya bestämmelserna hava medfört en inskränkning i rätten att utträda ur statskyrkan, i det enligt 1860 års förordning övergång var tillåten även till judendomen, som utgjorde ett i riket tillåtet religionssamfund, men enligt den nya lagstiftningen endast till kristet trossamfund. Jfr prop. 1873 nr 15, s. 38.

sig tillfälle att genom undervisning och varning söka förhindra ett förhastat steg av den, som står i begrepp att utträda ur svenska kyrkan, anser riksdagen, att lagen i denna del bör ändras, med föreskrift endast, att den dissenterande, som hos kyrkoherden tillkännagivit sin avsikt att utträda ur svenska kyrkan, skall, sedan minst två månader förflutit, personligen hos kyrkoherden anmäla sig till utträde ur kyrkan.

Enligt nu gällande lag skall den, som omfattar främmande lära, ej anses från svenska kyrkan skild förr, än han, efter uppnådd ålder av aderton år, blivit i annat i riket tillåtet religionssamfund upptagen. Men då det icke kan vara någon vinst för nämnda kyrka att genom tvång inom sig behålla olika tänkande; då ett sådant tvång är ägnat att framkalla split och sönderingar inom kyrkan, och hon därigenom förlorar den koncentrerande kraft, som gör henne mäktig att värna sig själv; då grundsatsen av samvets- och bekännelsefrihet fordrar, att den, som bekänner sig till en främmande lära, må vinna utträde från svenska kyrkan, även om det trossamfund, vars lärosatser han omfattar, icke är genom någon församling här i landet representerat, eller han ej finner liktänkande, nog talrika att kunna bilda egen församling; då lagens förbud uti ifrågavarande hänseende utan synnerlig svårighet kan kringgås därigenom, att den dissenterande först inträder i en främmande församling och sedermera därifrån utgår; och då individens behov av samfundsliv även i religiöst avseende har alltför djupa rötter, för att förbudets borttagande skulle kunna medföra några vådliga följder, har riksdagen funnit berörda villkor för utträde ur svenska kyrkan olämpligt.

I högsta domstolen gjorde flera ledamöter anmärkning emot föreskriften, att medlem av svenska kyrkan skulle kunna utträda ur kyrkan och anses därifrån skild utan att ingå i annat tillåtet religionssamfund. Detta stadgande vore varken förenligt med statens intresse eller i sedligt avseende nyttigt eller påkallat av förhandenvarande giltiga orsaker. Då utträde ur svenska kyrkan medgäves utan övergång till annat kristet trossamfund, hade det varit lika ändamålslost att av den utträdande fordra föregivande, att den främmande lära han omfattat vore kristen, som angeläget att uttryckligen blivit bestämt, när dissenter borde anses från kyrkan skild.

Uppenbart torde dock numera vara, att detta skall anses vara fallet i och med att den i 3 § dissenterlagen stadgade anmälningsskyldigheten blivit fullgjord och anteckning därom verkställd i kyrkoboken. Sålunda kunde, medan kyrklig vigsel var obligatorisk för kyrkans medlemmar, borgerlig vigsel erhållas, så snart anmälan om utträde fullgjorts. Sedan detta ändamål ernåtts, har återinträde i statskyrkan ansetts kunna vinnas genom en enkel anmälan, att övergång till det uppgivna samfundet icke skett. Och skulle övergång hava ägt rum men vederbörande åter utgått ur det främmande trossamfundet eller blivit därifrån utesluten, lär återinträde i statskyrkan kunna på enahanda sätt åstadkommas. I själva verket torde ej ens formligt utträde ur det främmande samfundet utgöra förutsättning för återupptagning i kyrkans gemenskap.¹

Emellertid har det varit föremål för tvekan, huruvida det trossamfund, till vilket den utträdande ville övergå, måste vara något inom staten befintligt och av staten erkänt trossamfund.

¹ Jfr nedan, s. 68 not 1.

I sådant avseende må här anmärkas två rättsfall, det ena avgjort genom Kungl. Maj:ts utslag den 28 november 1879 och det andra genom Kungl. Maj:ts utslag den 7 november 1884.

I det förra fallet begärde Måns Månsson i Bråstorp hos vederbörande kyrkoherde att få utträda ur svenska kyrkan. Han förklarade sig emellertid icke kunna uppgiva något trossamfund, till vilket han ville övergå, emedan han icke kände något sådant inom riket bildat samfund, som omfattade samma lära som Månsson. Sedan två månader förflutit, anmälde Månsson sig ånyo i samma syfte. Kyrkoherden avslog under åberopande av 3 § dissenterlagen Månssons begäran, och domkapitlet i Lund, varest Månsson besvärade sig, förklarade, att enär klaganden icke efter innehållet av nyssnämnda lagrum med tillkännagivande av sin avsikt att vilja ur svenska kyrkan utträda tillika uppgivit det trossamfund med främmande kristen lära, vartill klaganden ville övergå, funne domkapitlet kyrkoherden hava rätteligen förfarit, då han ansett klaganden vid slikt förhållande icke hava fullgjort de i åberopade förordningar föreskrivna villkor för utträde ur svenska kyrkan. Månsson fullföljde besvären. Kungl. Maj:t fann klaganden — vilken varken uppgivit något redan tillåtet trossamfund i riket, vartill han ville övergå, eller begärt tillstånd att jämte liktänkande personer bilda särskild församling — ej hava anfört skäl, som kunde verka ändring i domkapitlets beslut.

I det senare rättsfallet förekom följande.

Ulrika Charlotta Blomberg gjorde hos vederbörande kyrkoherde anmälan där-om, att hon omfattat främmande kristen troslära och därför ville utträda ur svenska kyrkan för att övergå till baptistsamfundet, och två månader därefter förnyade hon muntligen sin anmälan. Kyrkoherden förklarade sig, enär Blomberg icke uppgivit sig hava för avsikt att söka inträde i det av Kungl. Maj:t legaliserade baptisttrossamfundet i riket, icke kunna anse henne skild från svenska kyrkan. Blomberg besvärade sig hos domkapitlet i Strängnäs samt yrkade under anförande, att hon genom sin anmälan uppfyllt vad i dissenterlagen stadgas om uppgift på det trossamfund, vartill hon ämnade övergå, åläggande för pastorsämbetet att förklara henne skild från svenska kyrkan och därom göra vederbörlig anteckning i kyrkoboken. Domkapitlet förklarade, att, som pastorsämbetet, då Blomberg ej förklarat sig hava för avsikt att söka inträde i det av Kungl. Maj:t legaliserade baptistsamfundet i riket, rätteligen förfarit, kunde besvären till någon domkapitlets åtgärd ej föranleda. Blomberg fullföljde besvären. Kungl. Maj:t yttrade i utslaget den 7 november 1884: Som enligt 3 § i ovannämnda förordning medlem av svenska kyrkan, därest han omfattat främmande kristen lära och fördenskull vill ur kyrkan utträda, skall, bland annat, för kyrkoherden i den församling han tillhör uppgiva det trossamfund, vartill han vill övergå; alltså och då klaganden hos vederbörande kyrkoherde tillkännagivit sin avsikt att övergå till baptistsamfundet, samt klaganden förty fullgjort nämnda föreskrift, varmed icke åsyftas, att övergång ovillkorligen skall ske till något av staten redan erkänt trossamfund, finner Kungl. Maj:t, med undanröjande av domkapitlets beslut, den av domkapitlet och kyrkoherden åberopade omständighet icke hava utgjort hinder för anteckning i kyrkoboken om klagandens utträde ur svenska kyrkan; i följd varav ärendet visas åter till pastorsämbetet i Tuna församling att, på anmälan av klaganden, därmed lagligen förfara.

Den sålunda antagna grundsatsen, att anmälan icke behöver avse övergång till något av staten redan erkänt trossamfund, har blivit ytterligare fastslagen genom ett av Kungl. Maj:t den 10 december 1892 meddelat utslag.

Det har även inträffat, att, efter det personer under uppgift om övergång till visst trossamfund utträtt ur svenska kyrkan, sökt tillstånd att få av dem bildad särskild församling med det uppgivna samfundets trosbekännelse av staten erkänd avslagits.

Framkomna förslag ang. vidsträcktare rätt till utträde. Redan före och i samband med tillkomsten av 1873 års dissenterlag framkommo förslag om vidsträcktare rätt till utträde ur statskyrkan än lagen medger; och efter 1873 har frågan om vidgad rätt till utträde vid en mångfald tillfällen varit uppe. En redogörelse för frågans behandling i riksdag och kyrkomöte meddelas i *bil. I* vid detta betänkande.

Sammanfattning. Såsom av denna redogörelse framgår, har frågan om vidgad rätt till utträde ur statskyrkan skärskådats såväl ur individens, d. v. s. ur religionsfrihetssynpunkt, som ock med hänsyn till kyrkans och statens intressen. Denna uppläggnings av ämnet förekommer redan i lagutskottets vid 1856—58 års riksdag utlåtande i frågan och är sedan genomgående vid densamma behandling.

Ur religionsfrihetssynpunkt. Enligt nämnda lagutskott skulle medlem av svenska kyrkan kunna skilja sig från henne utan att sluta sig till något visst religionssamfund eller ens övergå till annan troslära. Jämväl övergång till annan än kristen trosbekännelse skulle kunna äga rum. Utskottet ansåg vad utskottet sålunda föreslagit icke vara annat än den konsekventa följden av landsförvisningspåföljdens borttagande för avfall från statskyrkans tro. Varje världsligt straff å avfall vore rättsvidrigt. Men därav följde, att friheten uti ifrågavarande avseende ej kunde av lagen begränsas. Strede det emot samvetsfriheten att tvinga den, som omfattat annan kristen troslära än statskyrkans, att kvarstå i denna, så strede det även mot samvetsfriheten att hindra den, vilken hyllade en i annan måtto avvikande religiös åsikt, att utträda ur kyrkan.

Den sålunda uttalade meningen har under frågans vidare behandling rönt livlig gensägelse. Särskilt har det framhållits, att »religionsfrihetsbegreppet ej borde utsträckas därhän, att uppenbart avfall från kristendomen tillåtes». Denna ståndpunkt intages av, bland andra, 1886 års lagutskott, som dock förordade borttagande av skyldighet för den, som vill utträda ur svenska kyrkan, att uppgiva det trossamfund, vartill han vill övergå. Uttrycket »omfattat främmande kristen lära» skulle däremot kvarstå.

Frånsett uttalanden av enskilda riksdagsmän påträffas från frågans behandling i riksdagen en klar anslutning till den av 1856—58 års lagutskott hävdade principen därefter icke förrän år 1891. Nämnda år yttrar emellertid lagutskottet, att rätt till fritt utträde ur statskyrkan endast innebure ett följdriktigt genomförande av den samvets- och trosfrihetens stora grundsats, å vilken lagstiftningen i förevarande ämne vore byggd.

År 1898 bestrider lagutskottet ånyo tillvaron av samvetstvång genom den ifrågavarande bestämmelsen, om också, enligt utskottet, »den, som vill, men ej får utträda ur statskyrkan, härigenom är underkastad ett visst band på sin personliga frihet». *Samvetstvång* kunde emellertid enligt utskottets förmenande icke tänkas föreligga med mindre statskyrkan — utgående från den uppfattningen, att alla hennes medlemmar skulle i allo dela hennes tro och lära —

på dem ställde den fordran, att de skulle, vare sig genom bekännelse eller andra i det yttre framträdande handlingar, ådagalägga sin överensstämmelse med kyrkan, att de sålunda skulle i ord eller gärning giva tillkänna anslutning till kyrkans lära i allo eller i vissa dess delar. Men statskyrkan uppställde ingalunda någon dylik fordran.

Efter tillstyrkande utlåtanden av 1903 och 1908 års lagutskott och bifall härtill av andra kammaren gav riksdagen slutligen år 1909 *principiellt* sin anslutning till fritt utträde ur statskyrkan.

Ehuru väl motståndarna till ifrågasatt reform företrädesvis varit att söka bland kyrkans tjänare och vänner, har det i allmänhet framhållits, att ur *kyrkans* speciella synpunkt intet vore att erinra mot densamma. Sålunda har det sagts, att det icke kunde vara någon vinst för kyrkan att genom tvång inom sig behålla olika tänkande, då ett sådant tvång vore ägnat att framkalla split och sönderingar inom kyrkan. Det vore tvärtom önskvärt, att kyrkan icke nödgades inom sig behålla dem, vilkas åsikter och lära stode i uppenbar motsägelse mot kyrkans, dem, som till och med vore fientligt stämnda emot henne, och dem, vilkas tro och sedliga liv hindrade deras mottagande i annat religionssamfund. I överensstämmelse med denna åsikt har jämväl hävdats, att statskyrkomedlem skulle under vissa villkor kunna mot sin vilja skiljas från kyrkan.

Ur kyrkans
synpunkt.

Å andra sidan har det framhållits, att det vore svenska kyrkans plikt såsom folkkyrka att icke förskjuta någon utan såvitt möjligt söka omfatta alla medborgare; och har det gjorts gällande, att härutinnan den ifrågasatta reformen skulle innebära en principiell omgestaltning.

Men framför allt ha ur *statens* synpunkt betänkligheter rests mot reformen, då genom densamma svenska kyrkan skulle förlora sin ställning som statskyrka och staten sin ställning såsom en kristen stat.

Ur statens
synpunkt.

Häremot har invänts, att svenska kyrkans ställning såsom statskyrka i så fall redan vore rubbad genom 1860 och 1873 års reformer och att 1873 års dis-senterlag icke hindrade förekomsten i landet av även andra icke-kristna trosbekännare än mosaiska och av öppet konfessionslösa medborgare. Vidare har det påpekats, att enligt de framkomna förslagen meningen icke varit, att med rätten till fritt utträde ur statskyrkan skulle under alla förhållanden följa behörighet för de utanför kyrkan stående att för barnen vinna befrielse från skolornas kristendomsundervisning. I ett senare skede av frågans behandling har emellertid medgivits, att densamma krävde hänsynstagande till såväl skolfrågan som många andra viktiga spörsmål.

I en motion vid 1891 års riksdag framhölls, att utträde ur statskyrkan icke borde medföra förlust av några medborgerliga rättigheter, men detta yrkande avfärdades av lagutskottet med en förklaring, att det icke kunde av lagutskottet tillstyrkas, då motionären icke ens antytt vilka rättigheter, han avsett. I en motion vid 1908 års riksdag gjordes gällande, att vid reformens genomförande borde tagas sikte på alla dess konsekvenser; och vid frågans behandling i andra kammaren framställde hr Staaff nämnda år yrkande om en *allsidig utredning* i ämnet. »Ty religionsfrihetens krav är icke», yttrade hr Staaff, »att man skall låta en person välja mellan att stå kvar i en kyrka, vars lära han ogillar,

Frågans sam-
manhang med
andra frågor.

och bibehålla medborgerliga rättigheter eller att utgå ur en kyrka, vars lära han ogillar, och förlora medborgerliga rättigheter, utan religionsfrihetens krav är, att han skall kunna utträda med bibehållande av medborgerliga rättigheter.» Vid 1909 års riksdag betonades också starkt kravet på en allsidig utredning av frågan.

1909 års
riksdags-
skrivelse.

Resultatet av ärendets behandling i riksdagen blev *riksdagens skrivelse den 9 mars 1909*, nr 26. Denna skrivelse är av följande lydelse:

Vid innevarande års riksdag hava enskilda motionärer framställt förslag dels om vidgad rätt för medlem av svenska kyrkan att därur utträda, dels ock om ändrad lydelse av 4 § i förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd.

1908 års lagutskott hemställde i anledning av en vid samma års riksdag afgiven motion om vidgad rätt till utträde ur svenska kyrkan, att riksdagen måtte besluta skrivelse till Kungl. Maj:t i enlighet med den då väckta motionen. I motiveringen till denna hemställan anförde utskottet, att utskottet i överensstämmelse med den uppfattning, vilken gjort sig gällande hos flera föregående riksdagars lagutskott, hölle före, att en sådan lagändring, som den av motionären föreslagna, borde vidtagas; och åberopade utskottet till stöd för denna åsikt samma skäl, som av 1903 års lagutskott blivit i dess utlåtande i ämnet med avseende härå anförda. Uti nämnda utlåtande har 1903 års utskott anført följande:

»Även om 3 § i 1873 års förordning tolkas så, att medlem av svenska kyrkan kan övergå till vilket kristet trossamfund som helst, kvarstår dock den inskränkningen, att en person, vilkens religiösa uppfattning i en eller flera punkter skiljer sig från svenska kyrkans, icke kan utträda ur denna kyrka, såvida han icke kan uppgiva ett bestämt trossamfund, till vilket han vill ansluta sig. Det kan icke förnekas, att oaktat den mångfald av olika trossamfund, som vår tids religiösa liv framkallat, mången kan finnas, som icke känner sitt samvete tillfredsställt med att övergå till något av dessa samfund. Han har då att välja mellan att kvarstå inom svenska kyrkan, vilkens åskådning han kanhända i väsentliga delar ogillar, eller att övergå till ett annat religionssamfund, i vars läror han icke heller kan instämma.

Visserligen fordrar nämnda förordning icke övergång, utan endast uppgift om tillämnad övergång till ett visst trossamfund. Men den utväg, som härigenom beredes att undvika ett val av nyss angivna beskaffenhet, är onekligen föga tilltalande, åtminstone för personer med mera känsligt samvete. Följden av inskränkningen har också blivit, att många kvarstannat inom kyrkan, vilka icke blott avvika från hennes läror, utan mot henne hysa ett rent av hatfullt sinne-lag, vilket, om ej framkallas, åtminstone i väsentlig mån ökas av tvånget att kvarstå inom kyrkan. Ett sådant förhållande står enligt utskottets uppfattning i strid mot religionsfrihetens grundsatser och kan ej vara annat än till skada för kyrkan själv.

Vid sidan av denna synpunkt av individens rätt att i trossaker vara fri från alla tvingande band och i religiöst hänseende slippa gälla för annat, än han verkligen är, kan man ställa synpunkten av kyrkans rätt att värna sig för fientliga angrepp från dess egna medlemmar. Är kyrkan ett samfund, som för sitt bestånd kräver enhet i övertygelse och handlingssätt samt ett kraftigt församlingsliv, torde det vara hennes obestridliga rätt att icke behöva inom sin gemenskap kvarhålla olika tänkande, vilka kunna befaras motarbeta kyrkans mål och skada hennes verksamhet, vidare bör här tagas i betraktande, att vår tids skiftande mångfald av tros-läror har att uppvisa mera än en dylik lära, vars be-

skaffenhet att vara kristen eller icke kan vara tvivel underkastad, samt att vid sådant förhållande det mången gång torde vara en vanskligh sak för en samsamfund, till vilket en församlingsmedlem anmält sig vilja övergå, kan anses kristen och utträde ur statskyrkan alltså får beviljas.»

Ovanberörda av 1908 års lagutskott gjorda hemställan blev emellertid av båda kamrarna avslagen, av andra kammaren likväl med föranledande av ett vid frågans behandling i kammaren framställt yrkande om viss ändring av den ifrågasatta skrivelsens innehåll.

Riksdagen anser nu, att rätt bör beredas för varje till mogen ålder hunnen svensk undersåte, som sådant önskar, att utträda ur statskyrkan, utan att därvid nödgas uppgiva som sin avsikt att övergå till annat trossamfund, men kan å andra sidan icke annat än biträda den uppfattningen, att ett medgivande av rätt till utträde ur statskyrkan av så vidsträckt omfattning måste medföra nödvändigheten av ändringar i åtskilliga förhållanden, som beröra såväl det borgerliga samhället som ock särskilt kyrkan. I främsta rummet¹ framställer sig därvid till besvarande frågan, hur tillfälle må kunna beredas främmande trosbekännare eller dem, som blott anmält sig till utträde ur statskyrkan, att fortfarande utöva inflytande på sådana till kyrkostämmas handläggning hörande ärenden, som icke äro av beskaffenhet att böra allenast av kyrkans medlemmar avgöras. Denna fråga kräver i själva verket sin lösning redan under nu bestående förhållanden med avseende på villkoren för rätt till utträde ur statskyrkan.

Vid innevarande riksdag har också, utan att vidgad rätt till utträde ur statskyrkan därvid ifrågasatts, hemställts om ändring i angivet syfte av förordningen den 21 mars 1862 om kyrkostämman samt kyrkoråd och skolråd. Om emellertid ordnandet av denna angelägenhet redan under nuvarande förhållanden synes av behovet påkallat, lär det vara uppenbart, att så i ännu högre grad bleve fallet, därest vidgad rätt till utträde ur statskyrkan skulle medgivas. Huru särskilt denna fråga lämpligast bör lösas ävensom i vilken omfattning ändringar i övrigt av gällande lagstiftning må kunna påkallas av ett medgivande till utträde ur statskyrkan utan uppgiven avsikt att övergå till annat trossamfund, anser sig riksdagen likväl icke vara i tillfälle att närmare angiva.

Riksdagen får alltså, med stöd av vad ovan anförts, anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga i övervägande, under vilka villkor det må kunna tillåtas medlem av svenska kyrkan att, även utan uppgiven avsikt att övergå till annat trossamfund, utträda ur kyrkan, ävensom huru gällande lagstiftning lämpligast må kunna ändras därhän, att främmande trosbekännare och de, som anmält sig till utträde ur kyrkan, ej på grund därav uteslutas från rätt att delta i avgörandet av frågor, som icke prövas vara av beskaffenhet att böra allenast av kyrkans medlemmar handläggas, samt låta utarbета och för riksdagen framlägga de förslag, som av denna utredning kunna föranledas.

Efter remiss den 16 juni 1911 hava *samtliga domkapitel och Stockholms stads konsistorium* avgivit utlåtanden angående riksdagens skrivelse den 9 mars 1909.

Riksdagens hemställan tillstyrkes av nio domkapitel, nämligen domkapitlen i *Uppsala, Linköping, Skara, Västerås, Växjö, Lund, Kalmar, Luleå* och *Visby*, men avstyrkes av domkapitlen i *Strängnäs, Göteborg, Karlstad* och *Härnösand* samt av *Stockholms stads konsistorium*.

Åtgärder i anledning av 1909 års riksdags-skrivelse.
Utlåtanden av domkapitlen.

¹ Jfr bil. I, s. 318 not. 1.

Religions- och samvetsfrihetssynpunkten framhåves särskilt av domkapitlen i Uppsala och Västerås. Nämnda domkapitel beröra emellertid frågan jämväl ur kyrkans och statens synpunkt.

Sålunda framhåller domkapitlet i *Uppsala* till en början, att den nuvarande ordningen, som medförde, att många för kristendomen likgiltiga eller mot densamma rent av fientliga element komme att kvarstå inom kyrkan, från rent praktisk organisatorisk synpunkt näppeligen kunde sägas vara för kyrkan fördelaktig. Domkapitlet anser dock, att tyngre än dessa praktiska hänsyn måste för kyrkan den ideella tanke väga, som låge till grund för den hittills varande ordningen, i det därigenom å ena sidan statens önskan att ej se någon av sina medlemmar helt undandragen religiöst inflytande komme till uttryck, medan däri å andra sidan för kyrkan en ständig erinran låge om dess plikt — i vilken visserligen ingen organisationsförändring kunde göra någon rubbning — att bära omsorg om och med sin verksamhet söka nå hela vårt svenska folk. Domkapitlet kunde därför icke utan smärta tänka på den möjligheten, att skaror av medborgare skulle komma att utträda ur svenska kyrkan utan att hava för avsikt att ens tillhöra kristendomen i någon av dess andra denominationer. Då det emellertid ej kunde förnekas, att den gamla ordningen på många håll kändes såsom ett mot den fulla samvets- och övertygelsefrihetens princip stridande tvång, och då domkapitlet ansåge det vara av stor betydelse, att det gjordes otvetydigt klart, att kyrkan i sin verksamhet önskade vädja endast till den fria personliga avgörelsen, funne domkapitlet sig böra tillstyrka riksdagens hemställan.

För domkapitlet i *Västerås* är också avgörande, att det icke tillhörde kyrkan att genom någon tvångsmakt inom sig kvarhålla personer, som önskade ur henne utträda. Allra minst ville hon lägga band på dem, som av verkliga samvets-skäl anse sig böra övergå till annat trossamfund.

Domkapitlet i *Luleå* anser, att den ifrågasatta reformen måste väcka allvar-samma betänkligheter, enär medgivandet av obegränsad rätt till utträde ur kyrkan innebure ett principiellt uppgivande av såväl folkkyrkotanken som idén om staten som en kristen stat. Ehuru domkapitlet därför icke kunde underlåta att betona den utomordentliga vikten av att svenska folket i sin helhet såvitt möjligt bibehölles under kristligt inflytande, ville domkapitlet dock medgiva, att religionsfrihetens grundsats vore av den natur, att den borde i främsta rummet hävdas. Tvång i religionssaker hörde till en gången tids åskådning. Det vore icke heller för kyrkan någon fördel att äga medlemmar, som i sitt sinne frigjort sig från henne och kände sig besvärade av att tillhöra hennes yttre gemenskap.

Domkapitlet i *Kalmar* anför, att, om statsmakterna förklarar sig vara för frihet för den enskilde att utträda ur statskyrkan, kyrkan icke bör motsätta sig detta, då hon bör undvika även skenet av att söka med statens tvångsmakt inom sig kvarhålla dem, som giva sig tillkänna som hennes fiender eller eljest uttryckligen fränsäga sig delaktighet i hennes gemenskap.

Domkapitlet i *Växjö* framhåller omöjligheten av att kontrollera efterlevnaden av bestämmelsen, att den utträdessökande skall uppgiva annat kristet tros-

samfund, till vilket han vill övergå. Dock ifrågasättes ett stadgande av innebörd, att, om vederbörande ämnar ingå i ett annat trossamfund, detta skall uppgivas.

Jämväl i de avstyrkande yttrandena betraktas frågan ur skilda synpunkter.

Domkapitlet i *Karlstad* anser förevarande fråga framkallad av en ensidigt individualistisk åskådning, som vill giva den enskilde rätten att bestämma, i vilka avseenden han skall räknas till samfundet och deltaga eller icke deltaga i dess uppgifter. Och då det stundom framhölls, att det för kyrkan icke kunde vara en vinst att inom sig äga personer, som i själva verket vore främmande för hennes liv, vore detta en tankegång, som låge närmare till hands för andra samfund än för folkkyrkan; för henne vore det snarare av vikt, att rätten och plikten hävdas, att på det sätt, som stämmer med kristendomens och den personliga frihetens krav, söka påverka samtliga medborgare med sin fostrande verksamhet. Slutligen syntes det domkapitlet, som om det borgerliga samhälle, som ville sörja för möjligheten, att de kommande generationerna erhöle kristlig fostran, icke borde medverka till att inom detsamma uppstode ett element, som med legalt stöd ställde sig utanför kristendomens rāmärken.

Domkapitlet i *Härnösand* hävdar också, att den i 1909 års riksdagsskrivelse framburna motiveringen vilar på en oriktig uppfattning av svenska folkkyrkans väsen och uppgift, varför, om denna motivering konsekvent skulle få gälla, reformförslagen icke komme att stanna förrän kyrkan avskaffats såsom folkkyrka.

Domkapitlet i *Göteborg* anser ett sådant medgivande som det av riksdagen föreslagna i princip innebära ett uppgivande av grundsatsen, att samhället skall vara ett kristet samhälle.

Domkapitlet i *Strängnäs* framhåller, att den föreslagna lagändringen griper djupt in i det förhållande, som sedan århundraden bestått mellan den svenska staten och den svenska kyrkan. Men om detta förhållande skulle ombildas, borde det icke ske genom partiella förändringar. Den frihet, som genom den föreslagna lagstiftningsåtgärden skulle komma statsmedborgaren till godo, borde motsvaras av en större och mera omfattande kyrkans självbestämmanderätt. En allsidig och grundlig prövning av vad såväl statens som kyrkans intressen krävde borde därför föregå lagändringen, vilken vore endast en partiell förändring och därför icke för kyrkan och, rätt sett, icke heller för staten gagnelig. Den skulle dessutom göra intrång på kyrkans uppgift som folkkyrka och på samma gång i sin mån bidra att uppskjuta till obestämd tid en mera omfattande och för såväl stat som kyrka lyckligare omreglering. Något verkligt behov av den begärda lagändringen vore ej heller visat.

Stockholms stads konsistorium finner inga bindande skäl föreligga för bifall till riksdagens skrivelse utan att ett sådant fasthellre skulle införa statskyrkan i sådana komplikationer, att följderna kunde bliva oöverskådliga.

I flera av de avstyrkande yttrandena och i särskilda av kyrkoherdarna *Fries* och *Hallberg* till utredning och belysning av Stockholms stads konsistoriums utlåtande avgivna yttranden kommer det av 1898 års lagutskott omfattade betraktelsesättet till uttryck. Sålunda anför domkapitlet i *Härnösand*, att ifrå-

gavarande krav tydligen vilade på ett fullständigt misskännande av vad svenska kyrkan utgäve sig och de henne tillhörande medlemmarna för att vara liksom ock på ett betänkligt underskattande av den mycket stora tros- och samvetsfrihet, som i verkligheten rådde inom kyrkan.

I ett flertal såväl till- som avstyrkande yttranden framhäves frågans sammanhang med andra frågor. Domkapitlet i Härnösand anser förevarande spörsmål icke kunna lösas utan i sammanhang med frågan om statskyrkans existens och hela ställning i folkets liv. I andra yttranden framhålles frågans sammanhang med spörsmålet om barnens ställning i konfessionellt hänseende och till religionsundervisningen i skolorna, om de utanför kyrkan ståendes deltagande i avgörandet av vissa till kyrkostämmas handläggning hörande ärenden och om skattskyldigheten till kyrkliga ändamål. Frågan om formen för utträdet beröres jämväl.

En fullständig sammanställning av yttrandena återfinnes i *bil. II* vid detta betänkande.

De frikyrk-
ligas krav.

Yttrande angående 1909 års riksdagsskrivelse inhämtades icke från någon frikyrklig organisation. I anledning av förevarande utredningsarbete ha emellertid till Kungl. Maj:t ingivits särskilda skrivelser från *frikyrkliga samarbetskommittén* samt *kyrkoråden i de katolska församlingarna m. fl.*

Berörda skrivelser, vilka överlämnats till de sakkunniga för att tagas under övervägande vid fullgörande av utredningsuppdraget, äro av den lydelse, *bil. III* och *bil. IV* vid detta betänkande utvisa.

Det torde med ledning bland annat av ifrågavarande skrivelser kunna fastslås, att ur frikyrklig synpunkt förevarande frågas sammanhang med andra spörsmål och särskilt möjligheten att utträda ur statskyrkan med bibehållande av medborgerliga rättigheter är föremål för det största intresset. Väl kan skyldigheten att vid utträdet uppgiva annat trossamfund, till vilket man vill övergå, för en del frikyrkliga verka till intrång i rörelsefriheten, med hänsyn särskilt till en hos vissa grupper rådande uppfattning angående församlingsbegreppet. Stor vikt fästes givetvis också vid att utträdet under den nuvarande ordningen kan vara förenat med personligt obehag. Av den största betydelsen är det dock, att utträdet är förbundet med förlust av viktiga medborgerliga rättigheter, såsom befogenheten att bekläda vissa statstjänster, främst lärartjänster, och rätten att deltaga i avgörandet av vissa rent borgerliga angelägenheter, främst skolärendena. Det är med hänsyn härtill naturligt, att det ifrågavarande kravet kommit att rikta sig särskilt mot den uppfattningen, enligt vilken tillhörigheten till svenska kyrkan är ett villkor för utövande av vissa medborgerliga rättigheter.

Betecknande för de frikyrkligas uppfattning i förevarande avseende är den skrivelse, *baptisterna* redan två år efter dissenterlagens antagande, å en *konferens 1875*, beslöto avlåta till Kungl. Maj:t. I denna skrivelse framlade de sin uppfattning angående dissenterlagen och petitionerade om vissa ändringar i densamma. Sedan de utvecklade det s. k. nytestamentliga församlingsbegreppet, enligt vilket för frikyrklig åskådning genom statsmakten uppehållen re-

ligiös verksamhet och församlingsbildning ej kan försvaras, framhöllo de, hurusom enligt dissenterlagen s. k. främmande trosbekännare ginge förlustiga viktiga medborgerliga rättigheter.

I anslutning till en kritik av 15 § dissenterlagen anförde de sålunda:

I denna paragraf straffas med förlust av innehavd borgerlig befattning i vissa fall de, som utträda ur svenska kyrkan. Ej nog med, att den allmänna rättskänslan känner sig djupt kränkt av ett sådant godtyckligt stadgande, utan staten själv handlar här till sitt eget förfång. Ty vill staten hava dugliga ämbets- och tjänstemän, så må den därtill kalla samhällets bästa gåvor och endast fordra av dem redbarhet, insikter och vetande. Men längre än så i sina anspråk anse vi ej staten befogad att gå. Allraminst bör, enligt vårt förmenande, staten uppställa någon viss religiös bekännelse som villkor för borgerlig syssla, för så vitt staten vill undvika att själv försänka samhället i ohämat skrymteri. Tvärtom, de lagar, under vilka Gud ställt samhället och vilka bestämma dess mål, fordra, att det må stå en var samhällsmedlem fritt att oavsett sin religiösa bekännelse tjäna staten i det kall, vartill hans gåvor för övrigt berättiga honom, och dymedelst alla samverka till det helas väl. Vi uppställa därför såsom en rättmätig och billig fordran, att ingen inskränkning av individens medborgerliga rättigheter måtte äga rum såsom en följd av hans religiösa tro och att följaktligen ingen samhällsmedlem blott på grund av sin övertygelse måtte berövas dagligt uppehälle för sig själv, sin maka och sina barn.

Det ur evangeliska fosterlandsstiftelsen år 1878 utbrutna *svenska missionsförbundet* har varit en ivrig målsman för liknande uppfattningar och krav, på sin tid och i sin mest uppmärksammade form framförda av lektorn P. P. Waldenström, som särskilt i en motion vid 1908 års kyrkomöte fordrade statskyrkans avskaffande dels för att därigenom upphäva den statsrättsliga olikhet, som rådde mellan medborgare i den mån de tillhörde svenska kyrkan eller icke, dels ock för att möjliggöra uppkomsten av en fri evangelisk nationalkyrka, uppbyggd på det s. k. nytestamentliga församlingsbegreppets grund.

Frikyrkliga samarbetskommittén framhåller i den förut omförmälda skrivelser, att frågan om rätt till fritt utträde ur statskyrkan hör tillsammans med ett helt komplex av spörsmål, vilka alla betingas av att vi hava en statskyrka. Samarbetskommittén anför vidare bl. a.: »Det torde därför icke vara möjligt att bryta ut spörsmålet om rätt till fritt utträde ur statskyrkan ur nämnda frågekomplex och lösa det oberoende av andra religionsfrihetsfrågor. Enligt nu gällande lagstiftning hava endast de rätt att utträda ur statskyrkan, som kunna uppgiva övergång till s. k. främmande trossamfund. Men denna rättighet har i verkligheten blivit ganska illusorisk, alldenstund den utträdande icke genom sitt utträde befriats från några av de skyldigheter, som svenska medborgare hava till statskyrkan — om man undantager den rätt oväsentliga bestämmelsen om skattefrihet för dissenters till hälften för inkomst av kapital och arbete — men däremot gått förlustig om flera rent medborgerliga rättigheter.» Skrivelsen utmynnar i en hemställan, att utredningsarbetet måtte gälla icke blott frågan om rätt till fritt utträde ur statskyrkan utan alla de religionsfrihetsspörsmål, som höra samman med ett slutgiltigt ordnande av förhållandet mellan staten och kyrkan.

I skrivelsen från *kyrkoråden i de katolska församlingarna* m. fl. framföras liknande synpunkter.

1909 års riksdagsskrivelse
anmäld i
statsråd.

Den 21 maj 1918 anmäldes 1909 års riksdagsskrivelse i statsråd. Dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet *Löfgren*, anförde därvid:

I anslutning till vad riksdagen hemställt finner jag det angeläget, att sådana förslag, varom riksdagen anhållit, snarast måtte utarbetas. Härvid bör i hela dess vidd upptagas frågan om de rättigheter och skyldigheter, som böra följa av medborgares ställning till svenska statskyrkan. Så bör lagstiftningen, därest den medger ett friare utträde ur statskyrkan, än hittills varit fallet, tillika sörja för, att ingen till följd av sådant utträde går förlustig medborgerliga rättigheter, som tidigare tillkommit honom, såsom särskilt tillträde till vissa statsämbeten. För avgörande av sistberörda fråga torde åter förutsättas en mera allmängiltig prövning av spörsmålet, huruvida skäl finnes att för beklädande av statsämbete eller befattning bibehålla fordran på viss trosbekännelse i de fall sådant villkor för närvarande är gällande. Jämväl frågan, huruvida och under vilka villkor s. k. borgerlig begravning må kunna medgivnas, bör i detta sammanhang upptagas till prövning.

För utförande av utredningen erhöll departementschefen bemyndigande att tillkalla fem personer att inom justitiedepartementet biträda vid upprättande av de förslag till den nya lagstiftning och de ändringar i gällande författningar, som i de angivna hänseendena kunde anses erforderliga.

1918 års religionsfrihets-sakkunniga.

Sedan tillkallade sakkunniga, *1918 års religionsfrihetssakkunniga*, den 31 december 1922 avgivit betänkande¹ med förslag, avseende s. k. borgerlig begravning, samt sakkunnigutredningen därefter i enlighet med Kungl. Maj:ts beslut den 24 november 1922 vilat, bestämde Kungl. Maj:t den 9 januari 1925, att utredningen beträffande frågan om utträde ur statskyrkan skulle anses applöst.

1925 års religionsfrihets-sakkunniga.

Vid föredragning i statsråd den 6 februari 1925 av ärende angående tillkallande av *1925 års religionsfrihetssakkunniga* omnämnde föredragande departementschefen, statsrådet *Nothin*, att frågan om s. k. borgerlig begravning vore efter proposition (nr 8) till 1925 års riksdag föremål för riksdagens behandling.² Departementschefen omnämnde vidare ett av tillkallade sakkunniga den 30 december 1922 avgivet betänkande (1923:4) med förslag till lag om församlingsstyrelse m. m.³ Slutligen anförde departementschefen:

Rörande själva huvudfrågan, om rätt till fritt utträde ur statskyrkan, föreligger däremot icke något förslag. Religionsfrihetssakkunnigas arbete torde därför böra i någon form återupptagas. Därvid lärer även övriga hithörande frågor, i den mån de icke redan blivit behandlade, böra vinna beaktande.

¹ Betänkandet (1923: 23) är undertecknat av förste folkskolinspektören Karl Nordlund, ordf., dåvarande komministern Harald Hallén, fil. d:r Erik Hedén, fil. d:r J. Julén och dåvarande revisionssekreteraren Hadar Kylander.

² Nämnda proposition blev bifallen av riksdagen, men frågan förföll genom att kyrkomötet förklarade sig icke i oförändrad lydelse antaga förslaget. Efter proposition (nr 44) till 1926 års riksdag antogs av riksdagen och kyrkomötet nytt förslag i ämnet. Se lag d. 5 nov. 1926.

³ Däri föreslås bland annat överflyttning från den kyrkliga till den borgerliga kommunen av vissa ärenden, som anses icke vara av beskaffenhet att böra allenast av kyrkans medlemmar handläggas, främst ärenden rörande folkskol- och fortsättningsskolundervisningen samt dithörande anstalter. Berörda förslag är för närvarande under behandling i ecklesiastikdepartementet.

Med rätt till fritt utträde ur statskyrkan torde väl åtskilligt av vad som nu gäller i fråga om främmande trosbekännare kunna vinna tillämpning jämväl å personer, som utträda utan avsikt att övergå till annat trossamfund. Men åtskilliga ändringar i gällande bestämmelser torde bliva erforderliga, då ej längre den fiktionen kan upprätthållas, att, fränsett mosaiska trosbekännare, alla, som bo och hava sitt hemvist inom en svensk församling, tillhöra antingen svenska kyrkan eller ett främmande kristet trossamfund.

Även torde de olika frågornas inbördes sammanhang och deras sammanhang med huvudfrågan böra för ämnets eventuella uppdelning i särskilda förslag närmare undersökas.

De sakkunniga anse uppenbart, att rätt bör beredas varje till mogen ålder hunnen medlem av svenska kyrkan, som det önskar, att utträda ur kyrkan utan att behöva uppgiva avsikt att övergå till annat trossamfund.

Väl är det sant, att frågan om rätt till utträde ur statskyrkan har samband med de krav, som av kyrkan ställas på hennes medlemmar. Tvånget att tillhöra statskyrkan kunde uppenbarligen kännas vida mera tryckande, då dop och nattvardsgång voro obligatoriska för kyrkans medlemmar och äktenskap måste ingås med kyrklig vigsel än efter det dessa kulthandlingar blivit frivilliga. I själva verket skulle strävandena för vidgad rätt till utträde ur statskyrkan säkerligen icke kunnat så länge motstås, om man icke under tiden tillkämpat sig en allt större frihet inom kyrkan. Med visst fog kan givetvis också sägas, att ingen borde behöva känna sitt samvete kränkt av att vara förbunden med en kyrka, som icke är en bekännelsekyrka utan samhällets organ för sedligt-religiös fostran. Huru stor friheten inom kyrkan än är eller må kunna bliva, måste dock medlemskapet alltid i viss mån innebära en anslutning till de religiösa och etiska grundsatser, av vilka kyrkan vill vara en bärare. Och även om den inom kyrkan gällande ordningen präglas av växande erkännande av frihetsprincipen, kan dock redan den formella tillhörigheten till kyrkan för den enskilde te sig såsom en personlig deklaration om vederbörandes uppfattning i trosfrågor och därför ur samvetssynpunkt kännas ohållbar. Kvar står alltså för den enskilde ett berättigat anspråk på att, som det sagts, icke behöva i religiöst hänseende gälla för annat än han är. Och någon befogad invändning synes ur det allmännas synpunkt icke kunna resas mot det sanningskravet, att en medborgare ej ens i formellt hänseende må med hänsyn till sin ställning till svenska kyrkan åsättas en prägel, som han känner stridande mot verkliga förhållandet.

Den antydda växelverkan mellan kravet på fritt utträde ur statskyrkan och anspråken på större frihet inom kyrkan framträder vid upprepade tillfällen under frågans behandling i riksdagen och kommer även till synes i utlåtandena från domkapitlen. I många fall tillstyrkes också rätten till fritt utträde för att kyrkan därigenom skulle bliva i tillfälle att utveckla mera liv och kraft än förut.

Denna synpunkt är säkerligen riktig. Öppnas möjlighet till utträde för envar, som känner gemenskapen med kyrkan såsom ett samvetstväng, innebär detta en uppenbar lättnad för kyrkan på samma gång som det visar hennes be-

De sakkunniga.
Om rätt till utträde ur statskyrkan.

redvillighet att bygga den kyrkliga gemenskapen främst på frivillighetens grund. Det är tydligt, att kyrkan genom ett dylikt erkännande åt det personliga sanningskravet också bäst förankras i det folkliga förtroendet. Självfallet är emellertid, att kyrkans förhållande till staten utesluter, att kyrkomedlemmarnas ställning till samvets- och frihetsfrågor efter den föreslagna reformen finge anses som kyrkligt interna frågor.

På sistnämnda slags frågor hava de sakkunniga icke ingått, men vid behandlingen av de medborgerliga angelägenheter, som de sakkunniga funnit ligga inom deras uppgift, hava de sakkunniga i överensstämmelse med den åsikten, att utvecklingen till allt större frihet inom kyrkan icke får avbrytas, städse sökt hålla i sikte att icke tillskapa utan såvitt möjligt undanröja anledningar till utträde ur statskyrkan.

Frågans sammanhang med andra frågor.

Å andra sidan är det givetvis icke nog med att varje till mogen ålder kommen medlem av svenska kyrkan får rätt att utträda ur denna utan avseende å den ställning i religiöst hänseende, han ärnar intaga. Formen för utträdet får ej motverka det fria avgörandet; och utträdet måste, såvitt möjligt, kunna ske utan förlust av medborgerliga rättigheter och utan att den, som utträtt, fortfarande betungas av skyldigheter, som påkallas uteslutande av medlemskap i statskyrkan. Vidare måste de minderårigas ställning i kyrkligt hänseende och reglerna om inträde i statskyrkan göras till föremål för närmare undersökning.

När statsmakterna genom 1873 års dissenterlag hävdade, att de, som utträdde ur den i stort sett rådande konfessionella enheten, också skulle bilda en grupp för sig med starkt begränsade medborgerliga rättigheter, var detta helt visst förestavat av den förutsättningen, att det endast kunde bli fråga om ett fåtal av landets medborgare, för vilka en dylik undantagslagstiftning vore befogad. Man synes nämligen hava utgått ifrån att konfessionella avvikelser endast i mindre omfattning skulle förekomma och i allt fall ej i sådan omfattning, att de oliktankandes avstängande från vissa tjänster och rättigheter skulle bereda staten nämnvärda olägenheter. Att märka är även, att man icke ansåg sig behöva räkna med att någon medborgare ville stå utanför varje som helst religiös sammanslutning.

Känt är emellertid, att den tid, som förflutit sedan dissenterlagens tillkomst, kännetecknats av en starkt fortskridande differentiering inom svenskt kulturliv, särskilt på det religiösa området. Den enhetlighet i åskådningen, som präglade tiden efter kyrkoreformationen, hade väl vid dissenterlagens tillkomst för länge sedan söndersprängts. Förberedd genom 1700-talets pietistiska rörelser hade en religiös individualism vunnit insteg inom vårt folk. De stora religiösa folkrörelserna under 1800-talets senare hälft hade också börjat göra sig gällande. Sin egentliga omfattning hava dessa dock vunnit efter ifrågavarande tid.

Härtill kommer, att samtidigt med denna utveckling ett växande antal medborgare passerat den kristna livsåskådningens ramar, ja kommit att stå utanför varje art av religiös tro. Den nya världsbild, som den naturvetenskap-

liga forskningen i stort sett införlivat med den nutida kulturen, har i vissa kretsar övat ett starkt inflytande på såväl livsföringen som livsåskådningen samt verkat i riktning av att hos många människor grundlägga en kritisk uppfattning i fråga om ej blott den traditionella kyrkoläran utan ock beträffande verkligheten av de religiösa föreställningarna överhuvud taget.

Syftet med 1873 års dissenterlag var tydligen, bland annat, att skapa former för det religiösa liv, som de folkliga väckelserörelserna framskapat. Sålunda blev det genom denna lag tillåtet att bilda särskilda församlingar utan statligt erkännande, och för utträde ur statskyrkan erfordrades icke övergång eller uppgift om övergång till någon av staten erkänd församling av främmande trosbekännare utan allenast uppgift å trossamfund, till vilket man ville övergå.

De fria religiösa samfundsbildningarna ha emellertid i stort sett icke begagnat den anvisade vägen. Härom bär den officiella statistiken¹ tydligt vittnesbörd.

År 1920 tillhörde 5 880 941 personer eller mera än 99 % av rikets hela folkmängd i rättsligt hänseende svenska kyrkan. Av kyrkan utomstående 23 548 personer voro 7 265 baptister, 6 469 mosaiska trosbekännare, 5 452 metodister, 3 425 romerska katoliker, 281 grekiska katoliker, 192 engelsk-episkopala, 130 fransk-reformerta, 95 svedenborgare, 66 katolsk-apostoliska, 38 tillhörande christian science, 37 adventister och 33 mormoner.² Återstående 65 personer voro uppdelade på ett flertal olika denominationer eller konfessionslösa. Om man bortser från baptisterna och metodisterna, utgjordes de kyrkan utomstående personerna till mycket stor del av utlänningar eller personer av utländskt ursprung. Mera än en tredjedel (36 %) av de mosaiska trosbekännarna, något mera än hälften (c:a 50 %) av de romerska katolikerna, nära två tredjedelar (c:a 63 %) av de grekiska katolikerna och mera än en tredjedel av de engelsk-episkopala och fransk-reformerta voro utländska undersåtar.

De utom statskyrkan stående *baptisterna* och *metodisterna* utgjorde endast mindre delar av respektive samfunds medlemstal. Inom kyrkan kvarstodo nämligen 53 855 baptister och 11 627³ metodister. Härtill kommo för baptisternas del 64 716 söndagsskolebarn och 29 745 anslutna till ungdomsföreningar; i vad mån dessa senare kategorier även ingingo bland församlingsmedlemmarna framgår emellertid ej av tillgängliga uppgifter.

Bland de inom statskyrkan kvarstående frikyrkliga organisationerna märkas vidare *svenska missionsförbundet*, de s. k. *pingstvännerna* och *frälsningsarmén*. Svenska missionsförbundet hade vid ifrågavarande tid 110 608 medlemmar. I förbundets söndagsskolor undervisades 128 995 barn och till dess ungdoms- och juniorföreningar hade 75 515 personer anslutit sig; av dessa voro emellertid ett stort antal samtidigt medlemmar i församlingen.⁴ Pingstvän-

¹ Se *Sveriges officiella statistik*, Folkräkningen 1920, II s. 15 ff.

² Samtliga uppräknade olika slag av trosbekännare med undantag av baptisterna, adventisterna och mormonerna ägde av staten erkända församlingar. Tidigare har funnits en av staten erkänd baptistförsamling, nämligen i Våmhus. Denna församlings särställning avskaffades emellertid år 1871.

³ Siffran är hämtad ur samfundets årsbok 1921.

⁴ Allt enligt rapporterna för år 1921 från förbundets distriktsföreståndare.

nernas och frälsningsarméns medlemstal äro ej kända. Pingstvännernas antal torde emellertid vara omkring 30 000.¹

Vid uppskattning av antalet statskyrkomedlemmar, som tillhöra avvikande meningsriktningar inom kyrkan, är givetvis vidare av intresse att taga del av antalet odöpta inom kyrkan samt antalet vuxna döpta, som ej begått nattvarden inom densamma. Om man frånser Stockholms stad, för vilken tillgängliga uppgifter uti ifrågavarande hänseenden ej förelågo i folkräkningsmaterialet, utgjorde hela antalet odöpta inom svenska kyrkan vid 1920 års folkräkning 77 623 eller 1.42 % av rikets folkmängd, medan motsvarande siffra år 1910 uppgick till 47 765 eller 0.92 %. Antalet döpta personer, som ej begått nattvarden vid fyllda 15 år, utgjorde år 1920 134 570 eller 2.45 % av rikets folkmängd mot 78 268 eller 1.51 % år 1910. Bland dem, som ej begått nattvarden, voro dock 8 180 eller 6 % konfirmerade. Beträffande de vuxna döpta, som ej begått nattvarden, omfattade åldern 15—20 år 55 574 eller 41.3 % av hela antalet. I de yngsta årsklasserna av denna grupp funnos dock givetvis åtskilliga, som ännu ej hunnit konfirmeras men blivit det ett eller annat år senare. År 1910 sammanräknades åldersgruppen i fråga med närmast högre, varför antalet ej kan exakt avgivas; det torde enligt statistiska centralbyråns beräkning dock knappast hava överstigit 25 000. Antalet lekmannadop uppgives år 1920 till 9 757. Siffran avser i det stora flertalet eller 6 446 fall personer under 15 år.

Av det anförda framgår, att stora skaror av medborgare, vilka i viktiga punkter avvika från statskyrkans lära och ordning och äro berättigade att vinna utträde ur kyrkan, likväl kvarstanna inom henne. Säkerligen är detta i främsta rummet beroende på värnads för det traditionella i förening med en känsla utav att det i allt fall är mera som förenar än som skiljer. Någon gång gör sig kanske gällande en önskan att icke under några förhållanden uppgiva inflytande på de statskyrkliga angelägenheterna. Men det är uppenbart, att medvetandet om att gå förlustig vissa värdefulla medborgerliga rättigheter avhållit en ej ringa del från att utträda ur kyrkan.

Skall rätten till utträde ur statskyrkan kunna bliva i verklig mening fri, erfordras alltså, på sätt i 1909 års riksdagsskrivelse framhålles, ändringar i åtskilliga förhållanden, som beröra såväl det borgerliga samhället som ock särskilt kyrkan.

De av statsrådet Löfgren uppdragna riktlinjerna för 1918 års religionsfrihetssakkunnigas arbete voro också mycket omfattande. Den viktiga begränsningen innefatta de dock, att statskyrkans bestånd förutsattes.

I de av statsrådet Nothin angivna riktlinjerna för 1925 års religionsfrihetssakkunnigas arbete hava de sakkunniga funnit därjämte ligga en maning att söka begränsa uppgiften till vad som har ovillkorligt sammanhang med huvudfrågan, om vidgad rätt till utträde ur statskyrkan. De sakkunniga hava i överensstämmelse med det sålunda givna direktivet sökt att inom det nuvarande statskyrkosystemets ram förverkliga vissa viktigare religionsfrihetskrav men icke eftersträvat en lösning av religionsfrihetsspörsmålet i hela

¹ *Linderholm, Pingströrelsen i Sverige*, s. 350.

dess vidd. I stället måste vad som föreslås komma att präglas av så olikartade principer som religionsfrihetskravets tillgodoseende och statskyrkosystemets bibehållande.

I närmaste samband med frågan om vidgad rätt till utträde ur svenska kyrkan stå spörsmålen om *barnens ställning i konfessionellt hänseende* och om *inträde i svenska kyrkan*.

Religionsundervisningsfrågan faller icke såsom sådan inom uppgiften men däremot frågan om *skyldigheten att delta i skolornas religionsundervisning*.

Då det gäller, att utträdet bör kunna ske utan förlust av medborgerliga rättigheter, äro främst att märka frågan om *trosbekännelse såsom villkor för tillträde till ämbeten och tjänster* samt frågan om *inflytande på kyrkostämмоörendena för svenska kyrkan utomstående personer*.

Ofrånkomlig torde ock vara en revision av bestämmelserna om *skyldigheten att betala skatt till statskyrkliga ändamål för dem, som icke tillhöra svenska kyrkan*.

Slutligen hava de sakkunniga upptagit till behandling frågan om *edgångs utbytande i vissa fall mot högtidlig försäkran*.

Beträffande de nämnda frågorna hänvisas till den följande framställningen.

En fråga, som kunde tyckas böra upptagas av de sakkunniga, är den om den religiösa församlings- och föreningsfriheten. Denna fråga har länge varit aktuell.¹ Vid densammas behandling har emellertid det religiösa området i allmänhet lämnats åsido.² Detta torde delvis bero därpå, att hithörande bestämmelser, ehuru ofullständiga och föga tidsenliga, omsider kommit att i praktiken verka ganska tillfredsställande. Ifrågavarande viktiga religionsfrihetsspörsmål synes emellertid icke äga direkt samband med frågan om vidgad rätt till utträde ur statskyrkan och lärer i allt fall icke lämpligen böra göras till föremål för ny lagstiftning förrän i sammanhang med motsvarande fråga för det borgerliga områdets vidkommande. De sakkunniga hava därför icke upptagit spörsmålet till vidare behandling.

Frågor av straffrättslig natur hava de sakkunniga i allmänhet icke heller behandlat.³

Sedan de sakkunniga i det föregående principiellt angivit sin ställning till frågan om vidgad rätt till utträde ur statskyrkan samt behandlat frågans sammanhang med andra spörsmål av större räckvidd, övergå de sakkunniga till vissa hithörande specialfrågor.

Specialfrågor.

Rätten till utträde ur svenska kyrkan behandlas i 3 § dissenterlagen.

3 § dissenterlagen.

Enligt vad förut anförts bör såsom förutsättning för sådan rätt icke längre gälla, att den, som vill utträda, skall hava omfattat främmande kristen lära och uppgiva det trossamfund, till vilket han vill övergå.

¹ Se bl. a. *Betänkande d. 11 okt. 1919 med förslag till lag om utövande av den svenska medborgare tillförsäkrade församlingsrätt m. m.*

² Emellertid gjordes under åren 1899—1911 på yrkande från bl. a. frikyrkligt håll försök att genom lagstiftning angående ideella föreningar reglera vissa hithörande förhållanden. Försöken ledde icke till resultat. Se ock motioner vid 1913 års riksdag (I: 68; II: 194) angående en friare församlingsbildning inom svenska kyrkan.

³ Jfr kap. II, s. 81 f.

Enligt gällande rätt skall vidare den, som vill utträda ur statskyrkan, först giva sin berörda avsikt tillkänna för kyrkoherden i den församling, han tillhör, och därefter, om han, sedan minst två månader förflutit, framhärdat i sin avsikt, personligen inställa sig hos kyrkoherden och anmäla sig till utträde ur kyrkan. Dessa bestämmelser hava ersatt de i 1860 års dissenterlag förekommande stadgandena, att, om någon fölle av från den rena evangeliska läran och icke läte av sin själasörjares undervisning och förmaning sig rätta, han skulle av domkapitlet eller dess förordnade ombud varnas och att, om han ändå framhärdate i sin villfarelse, han hade att personligen hos vederbörande kyrkoherde göra anmälan om utträde. 1873 års bestämmelser äro alltså väsentligt friare. Kvar står dock en avsikt, att »själasörjaren ej bör sakna utväg — — — att genom undervisning och varning söka förhindra ett förhastat steg av den, som står i begrepp att utträda ur svenska kyrkan».

Emot ifrågavarande bestämmelser hava anmärkningar framkommit. Sålunda har det gjorts gällande, att *en* anmälan vore tillräcklig och att anmälan i allt fall icke borde behöva ske genom personlig inställelse. Å andra sidan har betydelsen av den dubbla anmälningsskyldigheten framhävts samt förslag varit uppe¹ om införande av uttrycklig förpliktelse för den utträdessökande att även vid den första anmälningen iakttaga personlig inställelse.

De sakkunniga anse, att rätten till utträde bör jämväl i förevarande hänseende vara fullkomligt oinskränkt. Den, som anmäler sig till utträde, skall icke vara skyldig att på något sätt motivera det steg, han ärnar taga. Vid sådant förhållande är personlig inställelse tydligen obehöfelig. Anmälan bör även kunna ske skriftligen. Den behöver endast vara bevislig. Icke heller är det nödvändigt, att den göres hos församlingens kyrkoherde, utan bör den, liksom exempelvis ansökan om lysning, kunna göras jämväl hos annan präst, som sköter expeditionen i kyrkobokföringsfrågor. Präst i den församling, där den, som vill utträda, är kyrkobokförd, måste det givetvis vara.

Visserligen kan det inträffa, att svensk medborgare varken är eller bör vara kyrkoskriven i svensk församling, nämligen om han är bosatt å utrikes ort.² Finnes ej svensk församling å den ort, där han vistas, torde möjlighet att bliva kyrkoskriven i svensk församling ej ens stå honom öppen. Han kan likväl vara medlem av svenska kyrkan. Har han förut varit kyrkobokförd i svensk församling, och var han, när detta förhållande upphörde, medlem av kyrkan, torde han nämligen fortfarande böra betraktas såsom sådan; och enligt av de sakkunniga i 6 § dissenterlagen föreslagna bestämmelser kan medlemskap i svenska kyrkan på grund av födsel vinnas utan kyrkoskrivning i svensk församling. Möjlighet att utträda bör alltså finnas också för den, som tillhör svenska kyrkan men varken är eller författningsenligt bör vara kyrkobokförd i svensk församling; och de sakkunniga föreslå bland annat³ på denna grund i kyrkobokföringsförordningen (§ 3) stadgande av innebörd, att sådan person

¹ Se kyrkomötets skriv. 1888 nr 9; 1890 års kyrkolagskommitté, bet. III, s. 51 ff.; prop. 1901 nr 10.

² Jfr dock kyrkobokföringsförordningen § 3 b).

³ Se ock kap. II, s. 80 not 2. Jfr kap. III, s. 90 f.; kap. VII, s. 264, och kap. IX, s. 282.

på begäran skall bokföras i storkyrkoförsamlingen i Stockholm. Sedan det skett, kan han anmäla utträde ur kyrkan. Det anförda gäller givetvis även utlänning.

Den dubbla anmälningsskyldigheten hava de sakkunniga bibehållit såsom en garanti mot förhastande och överilning. Det rådrom, som vederbörande häri-genom erhåller, ökar också sannolikheten för att han vid avgörandet handlar av egen fri övertygelse och icke under otillbörligt inflytande av annan eller andra.

För närvarande finnas mångenstädes i kyrkoböckerna antecknade anmälningar om avsikt att utträda ur svenska kyrkan, vilka, oaktat lång tid förflutit, icke blivit fullföljda. Då det icke synes lämpligt, att anmälan av ifrå-gavarande slag skall äga giltighet i obegränsad tid, hava de sakkunniga före-slagit, att den första anmälan, vilken enligt de sakkunnigas förslag liksom enligt gällande rätt icke gäller utträde ur statskyrkan utan avsikt att genom en följande anmälan vinna utträde, skall vara förfallen, om den senare anmälan icke göres inom viss tid efter det den med laga verkan kunnat företagas; och hava de sakkunniga i sådant hänseende föreslagit en tid av två månader. An-mälan, som förfallit, kan givetvis förnyas.

Vidare stadgas i 3 § dissenterlagen, att ej någon må på grund av anmälan, som skett innan han fyllt aderton år, anses från svenska kyrkan skild. I det av 1869 års lagutskott utarbetade förslaget till dissenterlag stadgades, att ej må någon från svenska kyrkan utträda förrän han fyllt aderton år eller, där han yngre är, visat sig äga den kristendomskunskap, som för konfirma-tion erfordras. I det av 1869 års riksdag godkända förslaget hette det, att den, som anmält sig till utträde, ej finge anses skild från svenska kyrkan, innan han fyllt aderton år. Tidigare hade uti ifrågavarande hänseende före-slagits dels adertonårsåldern med rätt för Konungen att i särskilda fall be-stämma en tidigare ålder, dels ock tjuguet år ålder. Efter dissenterlagen ifrågasattes till en början i allmänhet¹ icke ändring av den i nämnda lag stad-gade åldersgränsen. I de vid 1896, 1898, 1903 och 1908 års riksdagar fram-komna förslagen var däremot åldersgränsen satt till tjuguet år för den, som önskade utträda utan att uppgiva annat trossamfund, till vilket han ämnade övergå. Däremot ansågs den nuvarande åldersgränsen böra bibehållas för den, som ville inträda i annat kristet trossamfund. 1909 års riksdagsskrivelse läm-nar frågan öppen. Där säges nämligen, att rätt borde beredas varje till mogen ålder hunnen svensk undersåte, som sådant önskar, att utträda ur statskyrkan.

Att göra skillnad med avseende å åldersgränsen allteftersom den utträ-dande ämnar övergå eller icke övergå till annat kristet trossamfund anse de sak-kunniga uteslutet. Ej heller anse de sakkunniga åldersgränsen böra höjas. Adertonårsåldern har här i landet kommit att framstå som myndighetsåldern i religiöst hänseende. Senast har densamma fastslagits såsom förutsättning för behörighet att bestämma formen för begravningen. Däremot torde, i överens-stämmelse med vad bland annat i sådant hänseende stadgats, en nedsättning av åldersgränsen under viss förutsättning kunna ifrågasättas.

¹ Jfr motion vid 1888 års kyrkomöte, bil. I, s. 305.

Personer under femton års ålder kunna enligt 6 § dissenterlagen på grund av föräldrarnas eller annan vårdares medlemskap i annat trossamfund bliva skilda från svenska kyrkan. I åldern mellan femton och aderton år är detta däremot uteslutet, så ock med avseende å den, som blivit vid tidigare ålder inom svenska kyrkan konfirmerad.

I bestämmelsen, att barn, som fyllt femton år eller blivit inom svenska kyrkan konfirmerat, ej må på grund av föräldrarnas eller annan vårdares ställning utom svenska kyrkan anses från kyrkan skilt, föreslå de sakkunniga ej ändring; och självständig rätt att utträda för den, som icke fyllt aderton år, torde ej med fog kunna ifrågasättas. Däremot föreslå de sakkunniga, att den, som fyllt femton men ej aderton år, må kunna vinna utträde ur statskyrkan, då anmälan härom biträdades av den, som har vårdnaden av den minderårige. Uppenbart lärer med denna formulering vara, att, där vårdnaden, såsom i regel är fallet, tillkommer båda föräldrarna i förening, bägges samtycke är erforderligt.

Slutligen stadgar 3 § dissenterlagen, att ingen må före aderton års ålder upptagas i främmande församling.¹ Här avses icke det förhållandet, att barn, som icke fyllt femton år eller blivit inom svenska kyrkan konfirmerat, jämlikt 6 § dissenterlagen må på grund av föräldrarnas eller annan vårdares medlemskap i främmande församling uppfostras i den främmande trosläran och betraktas som medlem av den främmande församlingen, utan svarar bestämmelsen mot den i 3 § stadgade åldersgränsen för utträde ur statskyrkan. Vid sådant förhållande och då enligt de sakkunnigas förslag jämväl den, som fyllt femton men ej aderton år, skall kunna utträda ur statskyrkan, om anmälan därom biträdades av den, som har vårdnaden om den minderårige, torde ifrågavarande bestämmelse böra ur paragrafen utgå.

Till sist har i 3 §, såsom ett andra stycke, införts en erinran om av de sakkunniga föreslagna bestämmelser angående inträde i svenska kyrkan. Jfr kap. III.

Övergångs-
bestämmelse.

Har anmälan om avsikt att utträda ur svenska kyrkan ägt rum före den nya lagens trädande i kraft, bör den givetvis gälla såsom anmälan enligt denna lag, såframt den fullföljes inom två månader efter nämnda tidpunkt. Sker det ej, lärer densamma däremot böra anses såsom förfallen.

¹ Med främmande församling avses i dissenterlagen av staten erkänd församling av främmande trosbekännare. Mot upptagning av den, som är under aderton år, i annat främmande trossamfund eller trossamfund inom svenska kyrkan lägger ifrågavarande stadgande således icke hinder i vägen. Hinder har icke heller ansetts möta för upptagning i främmande församling av person, som fortfarande tillhör statskyrkan, blott han fyllt aderton år. (Jfr 1 §.) Och jämväl med avseende å berörda inskränkning har stadgandet visat sig ineffektivt, då förbudet ansetts icke omfattas av straffbestämmelsen i 18 §. — Omförmälda förhållanden hava varit föremål för uppmärksamhet i kyrkomötet och av statsmakterna. — Vid 1898 års kyrkomöte väcktes motion (nr 44) angående nödiga lagstiftningsåtgärder till förekommande av att främmande religionssamfundas präst eller föreståndare i sitt samfund upptoge medlem av svenska kyrkan, innan denne genom fullgörande av stadgandet i 3 § dissenterlagen i laga ordning utträtt ur svenska kyrkan. Kyrkolagsutskottet (bet. nr 19) tillstyrkte motionen och utskottets hemställan bifölls av kyrkomötet (skriv. nr 32). — Vid 1901 års riksdag framlades proposition (nr 10) angående ändrad lydelse av 3 och 18 §§ i dissenterlagen. Sista punkten i 3 § skulle enligt propositionen ändras sålunda, att ingen finge från svenska kyrkan upptagas i främmande församling, innan han i den i paragrafen stadgade ordning utträtt ur kyrkan. I 18 § föreslogs den ändringen, att de där stadgade straffbestämmelserna skulle gälla jämväl främmande församlingens föreståndare eller präst, som i strid mot i förordningen givna föreskrifter i sin församling upptoge någon från svenska kyrkan. Lagutskottet tillstyrkte propositionen i förevarande del och första kammaren antog densamma, men andra kammaren avtog utskottets hemställan.

K A P. II.

Om barnens ställning i konfessionellt hänseende.

Enligt 1686 års kyrkolag (kap. I § 5) och prästerskapets privilegier 1723 (*Historik.* § 1) skulle alla barn, jämväl de främmande trosbekännarnas, såframt de ville njuta burskap, uppfostras i den rena evangeliska läran.¹

Toleransediktet (1781) stadgade angående de främmande trosbekännarna, att, när föräldrarna vore av en och samma religion, barnen av deras präster och med deras ceremonier finge döpas samt i samma religion uppfödas.

Till förklaring angående frågan, i vilken religion barnen borde uppfostras, innehöll toleransediktet vidare:

Vad de reformerte beträffar, är redan stadgat genom kungl. brevet av den 21 augusti 1765, att, när mannen är luthersk och kvinnan reformert, barnen ovillkorligen uppfostras i den lutherska läran, men när mannen är reformert och kvinnan luthersk, bör innan vigseln en överenskommelse träffas inför konsistorium, i vilkendera religionen barnen skola uppfostras, och, om detta icke skett, fadern hava frihet att uppfostra sina barn i den religion, han bekänner; vilken frihet Vi nu icke heller velat inskränka, utan endast därutinnan göra den förändring, att överenskommelsen uppvisas icke i konsistorium, utan i Stockholm inför överståthållare- och i landsorterna inför landshövdingeämbetet.

Och som Vi icke funnit något annorlunda, utan ett synnerligt tvång, kunna stadgas om sådana giftermål med greker, katoliker eller andra religionsförvanter, vilka icke hava några redan givna löften att sig åberopa; så vilja Vi även i alla fall låta förbliva på sätt, som i ovanberörda måtto om de reformerte sagt är.

Oäkta barn, som njuta allmänt understöd, uppfödas, utan avseende på mödrarna, i den lutherska läran.

För de mosaiska trosbekännarna, vilka enligt 1782 års *judereglemente* fingo här i landet ingå giftermål blott med sina religionsförvanter, gällde i fråga om barnens ställning i tillämpliga delar detsamma som för andra främmande trosbekännare.

Enligt 1860 års *dissenterlag* fick barn av äkta makar, som bägge tillhörde främmande men *tillåtet* religionssamfund, av föräldrarna uppfostras i den lära, de bekände. Var blott endera maken medlem av sådant samfund, skulle barnet, om fadern tillhörde svenska kyrkan, uppfostras i den rena evangeliska läran. Var modern av denna lära, och hade skriftligt avtal om barnens uppfostran

¹ Se ock kyrkolagen III: 2 o. 7 samt 1734 års lag, Ä. B. 22: 2 (upphävd genom lag 11/6 1920).

blivit emellan makarna träffat före äktenskapet och inför Konungens befallningshavande eller överståthållareämbetet uppvisat, skulle det lända till efter rättelse. Hade ej sådant avtal skett, ägde fadern uppfostra barnet i den tros lära, han bekände. Oäkta barn, som njöt underhåll av allmänna medel, skulle, änskönt föräldrarna voro medlemmar av tillåtet främmande religionssamfund, uppfostras i den rena evangeliska läran.

Förordningen den 20 januari 1863 angående giftermål emellan kristen och mosaisk trosbekännare hänvisade i fråga om den religion, vari barnen borde uppfostras, till 1860 års dissenterlag.

1873 års dissenterlag stadgade ursprungligen i 6 § följande:

Barn av äkta makar, som vid barnets födelse äro medlemmar av samma främmande trossamfund, må i dess lära uppfostras. Äro föräldrarna vid barnets födelse medlemmar av skilda främmande trossamfund; äge fadern bestämma, i vilketdera samfundets lära barnet skall uppfostras. Tillhör endera sådant trossamfund och den andra svenska kyrkan; då skall barnet i evangeliskt lutherska läran uppfostras. Har emellan makarna träffats avtal om deras barns uppfostran i evangeliskt lutherska läran eller främmande tros lära, som en av makarna bekänner; vare sådant avtal gällande, så framt det blivit före äktenskapets ingående skriftligen upprättat och uppvisat, för vigselförrättare, därest vigsel skett, men eljest för den myndighet, inför vilken äktenskapet avslutats.

Barn av föräldrar, som ej ingått äktenskap med varandra, må, där modern tillhör främmande trossamfund, i dess tros lära uppfostras.

Då bägge föräldrarne eller, när endera död är, den efterlevande eller, där de leva åtskilda, den av dem, som har barnet i sin vård, övergår från svenska kyrkan till främmande trossamfund eller från ett sådant till annat, må, där bägge övergå, fadern och, i övriga fall, den efterlevande eller den av makarna, som har barnet i sin vård, bestämma, i vilketdera samfundets lära barnet skall uppfostras.

Den, som fyllt femton år eller blivit inom svenska kyrkan konfirmerad, må dock ej, på grund av hans föräldrars övergång till främmande lära, anses från svenska kyrkan skild, utan gälle om honom vad i 3 § stadgas.

Paragrafen är lika med 6 § i 1869 års förslag utom däri, att sista stycket blivit tillagt. Detta skedde med anledning av uttalanden i lagutskottet och vid förslagets granskning i högsta domstolen. Sålunda anmärktes av ett justitieråd, att, då förslaget i 3 § innehölle, att medlem av svenska kyrkan ej finge anses därifrån skild eller upptagas i främmande församling, innan han fyllt aderton år, men i 6 § stadgade, att fader och i vissa fall moder ägde, vid övergång från svenska kyrkan till främmande trossamfund, bestämma, i vilketdera samfundets lära barn skulle uppfostras, förslaget lämnade rum för villrådighet, huruvida i sistnämnda fall, och därest fadern eller modern bestämde, att barnet skulle uppfostras i det främmande religionssamfundets lära, barnet ändock skulle betraktas såsom tillhörande svenska kyrkan eller anses därifrån skilt. Ett annat justitieråd anförde, att stadgandet i sista mom. av 6 §, om detsamma finge anses upphäva den allmänna föreskriften i 3 §, att ingen före aderton års ålder finge anses från svenska kyrkan skild, borde innehålla någon inskränkning i avseende å de barn, vilka vid den tid, då deras föräldrar övergått till främmande religionssamfund, uppnått den ålder, att de redan emottagit undervisning i och kunnat bedöma svenska kyrkans religionslära.

6 § dissenterlagen har tvenne gånger undergått ändring, nämligen dels genom lag den 14 juni 1917 i samband med ny lagstiftning om äktenskaps ingående och upplösning, om adoption och om barn utom äktenskap och dels genom lag den 11 juni 1920 i samband med ny lagstiftning om barn i äktenskap.¹

Efter berörda ändringar har 6 § *dissenterlagen* följande lydelse:

*Gällande
rätt.*

Barn av äkta makar, som vid barnets födelse äro medlemmar av samma främmande trossamfund, må i dess lära uppfostras. Äro föräldrarna vid barnets födelse medlemmar av skilda främmande trossamfund; äge föräldrarna bestämma, i vilketdera samfundets lära barnet skall uppfostras. Tillhör endera sådant trossamfund och den andre svenska kyrkan; då skall barnet i evangeliskt lutherska läran uppfostras. Har emellan makarna träffats avtal om deras barns uppfostran i evangeliskt lutherska läran eller främmande tros-lära, som en av makarna bekänner; vare sådant avtal gällande, så framt det blivit före äktenskapets ingående skriftligen upprättat och för vigselförrättaren uppvisat.

Då föräldrarna övergå från svenska kyrkan till främmande trossamfund eller från ett sådant till annat, må de bestämma, i vilketdera samfundets lära barnet skall uppfostras.

Tillkommer vårdnaden om barn allenast den ene av föräldrarna, skall vad i första och andra styckena är sagt om föräldrarna tillämpas angående den, som har vårdnaden.

Barn av föräldrar, som ej ingått äktenskap med varandra, må, där modern tillhör främmande trossamfund, i hennes troslära uppfostras. Övergår modern från svenska kyrkan till främmande trossamfund eller från ett sådant till annat, må hon bestämma, i vilketdera samfundets lära barnet skall uppfostras. Varder fadern förordnad till förmyndare för barnet, skall vad nu är sagt om modern tillämpas beträffande fadern.

Hava vid adoption barnets föräldrar med adoptanten, eller, där barn adopterats av makar, med dessa avtalat, att barnet skall uppfostras i evangeliskt lutherska läran eller i främmande troslära, däri barnet enligt ovan givna regler må uppfostras; vare det avtal gällande, så framt det blivit skriftligen upprättat och till rätten ingivet, innan dess tillstånd till adoptionen meddelades. Finnes ej sådant avtal, skall, med motsvarande tillämpning av vad ovan är stadgat, barnet uppfostras som vore det adoptantens eller, där barn är adopterat av makar eller ena makens barn adopterats av den andre, makarnas gemensamma barn. Häves adoptivförhållandet, må, där barnet uppfostrats i främmande troslära, dess uppfostran fortgå i den lära, ändå att barnet, om adoptionen ej mellankommit, skolat uppfostras i annan.

Barn, som fyllt femton år eller blivit inom svenska kyrkan konfirmerat, må ej på grund av föreskrifterna i andra, fjärde eller femte stycket anses från svenska kyrkan skilt, utan gälla om sådant barn vad i 3 § stadgas.

I 9 § *dissenterlagen* förekomma stadganden om myndigheternas befattning i vissa fall med sådant avtal, som i 6 § omförmäles, och enligt 19 § skola de i 6 § givna bestämmelserna gälla i fråga om den troslära, vari barn av äktenskap, som ingås emellan mosaisk trosbekännare och medlem av svenska kyrkan eller annat främmande trossamfund så ock emellan dem, vilka bägga tillhöra mosaiska trosbekännelsen, bör uppfostras.

¹ Se härom N. J. A. II 1917, s. 571 ff.; 1921, s. 332 ff.

*Tidigare
ändrings-
förslag.*

Bestämmelserna om *avtal emellan makar om barnens uppfostran i viss tros-
lära* har varit föremål för ändringsförslag.

Vid 1891 års riksdag hemställde första kammarens tillfälliga utskott (nr 3; utlåt. nr 12) efter motion (I: 49) av hr Björnstjerna, att kammaren måtte besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om förslag till sådan ändring av dissenterlagen, dels att äkta makar, av vilka endera tillhörde främmande trossamfund och den andra svenska kyrkan, väl fortfarande skulle äga att genom överenskommelse bestämma, i vilketdera trossamfundets lära i sådant äktenskap fött barn skulle uppfostras, men att vare sig före eller efter äktenskapets ingående avgivna skriftliga eller muntliga förbindelser angående barnets uppfostran skulle vara kraftlösa och icke heller få av präst, vid ansvar såsom för ämbetsmissbruk, kontrahenterna avfordras eller av präst emottagas, och dels att i äktenskap av nämnda beskaffenhet fött barn skulle uppfostras i den evangeliskt lutherska läran, såvida överenskommelse om barnets uppfostran i det främmande trossamfundets lära icke kunnat mellan makarna träffas.

Första kammaren biföll utskottets hemställan, men andra kammaren biträdde icke detta beslut.¹

Vid 1892 års riksdag förnyade hr Björnstjerna (I: 6) sin motion.

Lagutskottet (utlåt. nr 51) framhöll, att de gällande bestämmelserna — enligt vilka i s. k. blandade äktenskap barnens trosbekännelse kunde definitivt bestämmas genom ett mellan makarna före äktenskapet slutet avtal — lämnade rum för samvetstväng emot de blivande makarna och tjänade som ett kraftigt medel för den katolska kyrkans propaganda. Utskottet hemställde, att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om förslag till sådana ändringar av dissenterlagen, att präst av vilken trosbekännelse som helst förbjödes att, vare sig före eller efter det personer tillhörande olika trossamfund med varandra ingått äktenskap, av dem fordra eller mottaga skriftlig eller muntlig förbindelse att låta uppfostra barnen i viss troslära; att överträdelse av sådant förbud belades med straff; att, där förbindelse av nyss omförmälda beskaffenhet avgäves, den skulle vara utan all kraft och verkan, men att det däremot skulle stå makar, som bekände olika trosläror, fritt att sinsemellan överenskomma, i vilkendera makens troslära framfött barn skulle uppfostras; samt att endast i den händelse, att sådan överenskommelse icke kunnat mellan makarna träffas, de i nämnda förordnings 6 § meddelade lagbestämmelser rörande barns uppfostran i viss troslära skulle vinna tillämpning.

Fyra ledamöter reserverade sig.

Av dessa ansåg en ledamot, att utskottet bort avstyrka bifall till motionen.

En annan av reservanterna yttrade: »Ehuru jag i övrigt intet skulle hava att invända mot en lämplig förändring av § 6 i 1873 års förordning rörande främmande trosbekännare o. s. v., i syfte att inskränka statskyrkans tvångslagstiftning, kan jag så mycket mindre tillstyrka den av lagutskottet förordade förändringen, som den synes gå i motsatt riktning, samt dessutom ingen fara

¹ Av diskussionen i andra kammaren att döma synes kammarens beslut hava dikterats av formella betänkligheter rörande ärendets behandling.

för katolska kyrkans övergrepp hos oss torde förefinnas, vadan förändringen måste anses obehörlig.»

Kamrarna biföllo utskottets förslag, första kammaren utan votering och andra kammaren med 116 röster mot 82 (riksdagens skriv. nr 90).

Vid 1898 års riksdag framlades proposition (nr 33) med förslag till lag om ändrad lydelse av 18 § dissenterlagen.

Ändringen avsåg ett tillägg till ifrågavarande paragraf av, såvitt nu är i fråga, följande lydelse:

Söker sådan präst (främmande trossamfunds präst), där vigsel av honom förrättas, nödga eller locka make att med andra maken träffa avtal om deras barns uppfostran i främmande troslära — — — vare lag som nu är sagt (d. v. s. att prästen skulle straffas med fängelse i högst sex månader eller böter, högst 1 000 riksdaler).

Lagutskottet (utlåt. nr 75) omnämnde 1892 års riksdagsskrivelse samt anförde vidare i förevarande del:

Sedan över denna skrivelse inhämtats yttranden från vederbörande myndigheter, anmäldes densamma inför Kungl. Maj:t den 6 december 1895 av dåvarande chefen för justitiedepartementet, därvid denne, under erkännande av befintligheten av de i riksdagens skrivelse påvisade missförhållanden, förklarade sig anse, att, då den katolska kyrkan icke kunde antagas komma att till följd av något stadgande i svensk lag eftergiva sitt anspråk att före vigsel mellan katolik och icke katolik erhålla försäkran om barnens uppfostran i den katolska läran, det ifrågasatta förbudet för präst att fordra eller mottaga förbindelse av makar rörande deras barns uppfostran sannolikt skulle bliva allenast en död bokstav, som, i brist på angivare, så gott som aldrig kunde vinna tillämpning, men att däremot ett förklarande, att avtal mellan makar eller förbindelse, som av båda eller endera avgivits, rörande barnens uppfostran i viss troslära, icke skulle äga rättsligt bindande kraft, syntes vara principiellt riktigt och välbetänkt. Departementschefen ansåg därför, att den ifrågasatta lagändringen borde gå därpå ut, att i äktenskap, där ena maken tillhörde svenska kyrkan och den andra något främmande trossamfund, barnen med båda föräldrarnas samtycke finge uppfostras i det främmande trossamfundets lära, men, där föräldrarna ej vore ense, skulle uppfostras i svenska kyrkan; att, om den evangeliskt lutherska maken avlede, den efterlevande ägde att i avseende å barn, som ej blivit i denna lära uppfostrat, bestämma, i vilkendera läran barnet framdeles skulle uppfostras; och att avtal eller förbindelse rörande barns uppfostran i viss troslära hädanefter skulle vara utan rättslig verkan.

Ett i enlighet med de sålunda angivna grundsatserna utarbetat förslag till ändring i förenämnda förordning blev emellertid, vid granskning inför högsta domstolen, av dess flesta ledamöter avstyrkt, huvudsakligen på den grund, att den föreslagna lagändringen vore ur stånd att fylla sitt ändamål och särskilt skulle komma att visa sig fullkomligt maktlös gentemot den katolska kyrkans propaganda samt att densamma icke nog tillgodosåge barnens intresse att icke mot sin vilja uppfostras i annan troslära, än den de förut bekant och kanske redan hunnit att med värme omfatta.

Vid sådant förhållande har den nuvarande chefen för justitiedepartementet ej ansett sig kunna tillstyrka ifrågavarande lagförslags framläggande för riksdagen utan i stället uti den nu framlagda propositionen ifrågasatt införande av straffbestämmelser mot obehörig inverkan av främmande trossamfunds präst i ovan angivna hänseende.

Utskottet anser de föreslagna straffbestämmelserna mot obehörigt nödgande

eller lockande av främmande trossamfunds präst till ingående av avtal mellan blivande makar om barnens uppfostran i främmande troslära vara ändamålsenliga; och utskottet håller före, att därav kan förväntas avsevärd fördel med hänsyn till bekämpande av den katolska kyrkans propaganda.

Utskottet tillstyrkte alltså Kungl. Maj:ts förslag.

Sex ledamöter reserverade sig.

Första kammaren biföll propositionen, men andra kammaren reservationen, vadan förslaget uti ifrågavarande del förfallit. (F. K. III: 32, 2; 36, 22. A. K. I: 4, 13; V: 38, 25; 41, 46.)

Slutligen må nämnas, att i samband med förutberörda ändring den 11 juni 1920 i förevarande paragraf hr Welin m. fl. i *motion¹ i andra kammaren* (nr 271) yrkade, att paragrafen skulle på det sätt modifieras, att avtalsfriheten makar eller trolovade emellan rörande barns religiösa uppfostran skulle verkligen säkerställas och icke göras om intet genom främmande prästerskaps åtgärder.

Första lagutskottet (utlåt. nr 27) ansåg det föreliggande lagförslaget icke utgöra någon anledning att till behandling upptaga den föreslagna åtgärden.

De sak-
kunniga.
6 § dissenterlagen.

Lagen den 11 juni 1920 om barn i äktenskap handlar i 2—12 §§ om vårdnaden om sådant barn och lagen den 14 juni 1917 om barn utom äktenskap i 2 § om vårdnaden om sådant barn. Vårdnaden innefattar jämte plikten att sörja för barnets person också rätt att bestämma över dess personliga angelägenheter. När det gäller barnets religiösa uppfostran, komma emellertid även andra bestämmelser i betraktande.

Enligt 1734 års lag var den allmänna regeln, att barn skulle uppfostras i svenska kyrkans lära. Med den utvidgade religionsfrihet, som sedermera beviljats främmande trosbekännare, har denna ståndpunkt icke kunnat vidhållas. Det har måst medgivas föräldrar rätt att, när bägge eller endera tillhöra främmande trossamfund, uppfostra sina barn i sådant samfunds lära. Härom finnas bestämmelser meddelade i 6 § dissenterlagen. Lagrummet bygger emellertid alltjämt på den förutsättningen, att barn som regel skola uppfostras i den evangeliskt lutherska läran.

Ifrågavarande modifikationer i de allmänna bestämmelserna om vårdnaden avse sålunda, dels att barn i regel skola uppfostras i svenska kyrkans lära, dels ock att barn under alla förhållanden skola uppfostras i något trossamfunds lära. Därjämte synes 6 § dissenterlagen innebära en modifikation i fråga om vem vårdnaden tillkommer. Enligt detta lagrum kan nämligen bestämmanderätten icke frångas bägge föräldrarna och överflyttas på särskilt förordnad förmyndare. Slutligen innehåller samma paragraf vissa särskilda stadganden angående bestämmanderättens fördelning emellan föräldrar samt emellan föräldrar och adoptivföräldrar.

Barnens
uppfostran
i religiöst
hänseende.

Med rätt till fritt utträde ur statskyrkan torde skyldighet för föräldrar eller annan vårdare att uppfostra barn i den evangeliskt lutherska eller annan tros-

¹ Se ock motion 1917 (I: 96) av hr Bergqvist m. fl.

lära böra upphöra. Att ålägga föräldrar, som enligt de föreslagna bestämmelserna intaga en ställning utanför varje trossamfund, att uppfostra sina barn i den ena eller andra trosläran, lärer icke vara att förorda. Men även då endera av föräldrarna eller båda tillhöra svenska kyrkan eller annat trossamfund, synas de allmänna reglerna angående vårdnaden böra jämväl såvitt nu är i fråga vinna tillämpning. Vårdnadshavaren bör alltså äga att bestämma angående barnets religiösa uppfostran. Den frihet, som sålunda enligt de sakkunnigas mening bör tillerkännas vårdnadshavare, torde även för närvarande, trots gällande bestämmelser, *faktiskt* tillkomma honom. Barnets uppfostran i hemmet lärer nämligen i förevarande hänseende i stort sett undandraga sig kontroll. En motvikt emot försummelse eller ensidighet kunna och böra däremot bestämmelser angående barnens deltagande i skolornas religionsundervisning erbjuda. Till frågan härom återkomma de sakkunniga i ett följande kapitel.

Dissenterlagens ifrågavarande bestämmelser torde emellertid hava sin största betydelse i vad de angå avtal mellan makar före äktenskapets ingående om deras barns uppfostran i den evangeliskt lutherska eller annan troslära, som en av makarna bekänner. Det synes dock icke tilltalande, att den ena maken före barnets födelse och äktenskapets ingående, måhända under påverkan av den andra makens anhöriga eller andra utomstående personer, utfäster sig att vid barnets uppfostran icke söka bibringa detsamma sin egen tro. Förutsättningarna för makarna att sinsemellan på ett lyckligt sätt ordna denna angelägenhet synas vara vida större efter äktenskapets ingående och barnets födelse.

I förevarande hänseende är vidare att märka stadgandet i femte stycket av 6 § dissenterlagen om avtal vid adoption angående barnets uppfostran i viss troslära. Detta stadgande motiverades bland annat därmed, att förändring med avseende å den trosbekännelse, i vilken barnet skulle uppfostras, om möjligt borde undvikas, i synnerhet om barnets religiösa uppfostran redan påbörjats. Med den av de sakkunniga föreslagna lösningen blir förändring med avseende å barnets religiösa uppfostran icke erforderlig. Däremot är det klart, att barnets föräldrar kunna vilja i sådant hänseende binda barnets nya vårdare. Härutinnan synes dock hellre böra byggas på förtroende. Olämpligt synes det i allt fall vara att med stöd av lag söka tillförbinda en vårdare med en måhända starkt utpräglad ståndpunkt i konfessionellt hänseende att uppfostra barnet i en troslära, som tilläventyrs står i avgjort motsatsförhållande till den av honom själv omfattade.

För det fall slutligen, att vårdnaden överlämnas åt särskilt förordnad förmyndare, finnes alltid möjlighet att vid förordnandets meddelande tillse, att ett dylikt motsatsförhållande emellan förmyndarens ställning i konfessionellt hänseende och den trosriktning, i vilken barnet förut uppfostrats eller enligt föräldrarnas önskan bör uppfostras, icke kommer att föreligga.

Med det anförda är icke sagt, att icke frågan om barnens ställning i konfessionellt hänseende bör i lag regleras. Med statskyrkosystemet ligger det i sakens natur, att bestämmelser böra finnas om barnens ställning till den svenska

Ställning
till andra
trossam-
fund.

kyrkan. I den mån dessa bestämmelser icke trädas för nära, torde däremot frågan om barns medlemskap i annat trossamfund böra avgöras enligt samma regler, som när det eljest gäller ordnande av barnets personliga angelägenheter. Härvid komma givetvis också i betraktande vederbörande trossamfunds bestämmelser angående medlemskap. Vissa trossamfund tillstådja överhuvud icke upptagande i sin gemenskap av minderåriga; och att barn det oaktat skulle i rättsligt hänseende kunna betraktas som medlemmar av ett sådant samfund, lärrer icke vara att förorda. Däremot kunde bestämmelser tänkas erforderliga emot att barn, som nått en viss mognad, mot sin vilja införlivas med eller kvarhållas inom trossamfund. Det är emellertid att märka, att ehuru vårdnaden om barn i allmänhet icke upphör, förrän barnet fyllt tjuguet år, bestämmanderätten i förevarande avseende liksom de flesta av de särskilda skyldigheter och rättigheter, som vårdnaden innefattar, givetvis enligt sakens natur är av beskaffenhet att upphöra, innan vårdnaden i sin helhet slutar att gälla. Utan särskilt stadgande torde ock vinna beaktande, att, såsom förut anförts, adertonårsåldern på grund av ett flertal lagbestämmelser kommit att framstå såsom myndighetsåldern i religiöst hänseende och att även åt femtonårsåldern enligt förut gällande och av de sakkunniga föreslagna bestämmelser tillerkänts betydelse med avseende å medbestämmanderätt i religiösa angelägenheter. Slutligen må erinras om att, i den mån medlemskap i trossamfund kan medföra ekonomisk uppoffring för barnet, en förmyndare, som är utesluten från vårdnaden, medelbart kan utöva inflytande på barnets ställning till trossamfundet.

Medlem-
skap i
svenska
kyrkan.
Gällande
bestämmel-
ser.

Med avseende å medlemskap i svenska kyrkan är regeln, att alla barn tillhöra kyrkan. Även härutinnan föranleder emellertid 6 § dissenterlagen undantag. Detta lagrum talar visserligen närmast om barns uppfostran i viss troslära, men av sista stycket framgår, att därmed också avses barnets ställning till svenska kyrkan.

Enligt 6 § dissenterlagen är skillnad att göra emellan å ena sidan efter äktenskapets ingående födda barn av äkta makar och å den andra barn av föräldrar, som ej ingått äktenskap med varandra. Denna skillnad överensstämmer icke fullständigt med skillnaden mellan barn i äktenskap och barn utom äktenskap. Barn, vars föräldrar efter barnets födelse ingått äktenskap med varandra, omfattas enligt ordalydelsen icke av dissenterlagens bestämmelser. I fråga om dessa s. k. legitimerade barn torde emellertid i tillämpliga delar få anses gälla samma regler som beträffande övriga barn i äktenskap. Vidare komma i betraktande dels föräldrarnas ställning med avseende å trosbekännelse vid tiden för barnets födelse dels ock därefter inträdda förändringar. Att märka är även, att en konfessionslös ställning, såvitt en sådan enligt lag är möjlig,¹ i förevarande hänseende är att jämställa med medlemskap i svenska kyrkan. Däremot avses med främmande trossamfund jämväl icke statligt erkända kristna trossamfund.

Av den allmänna regeln följer, att barn av äkta makar, som vid barnets födelse tillhöra svenska kyrkan, med födelsen blir medlem av kyrkan. Äro för-

¹ Jfr kap. III, s. 85.

äldrarna vid barnets födelse medlemmar av samma eller skilda främmande trossamfund, må, jämlikt 6 § dissenterlagen, barnet uppfostras i troslära, som makarna eller en av dem bekänner, och anses skilt från svenska kyrkan. Hinder att låta barnet uppfostras i svenska kyrkans lära och betraktas såsom medlem av kyrkan möter dock icke. Det förutsättes till och med, att makarna kunna före äktenskapets ingående hava träffat avtal härom. Sådant avtal kan emellertid också hava slutits angående barnets uppfostran i främmande troslära, som en av makarna bekänner. Tillhör endera maken vid barnets födelse svenska kyrkan och den andre främmande trossamfund, blir barnet medlem av kyrkan. Härutinnan gäller dock det undantag, att om makarna före äktenskapets ingående i vederbörlig ordning träffat avtal om barnets uppfostran i den främmande trosläran, barnet må uppfostras i denna lära och anses icke tillhöra kyrkan.

Om efter barnets födelse genom föräldrarnas eller enderas övergång till svenska kyrkan det förhållande inträtt, att de båda äro medlemmar av kyrkan, lär barnet under alla förhållanden tillhöra denna. Äro båda föräldrarna främmande trosbekännare och övergår en av dem till svenska kyrkan, torde detta icke hindra, att barnet följer den utom kyrkan varande av föräldrarna, så mycket mera som avtal före äktenskapets ingående kan hava slutits om barnets uppfostran i troslära, som denna make bekänner.¹

Övergå föräldrarna från svenska kyrkan till främmande trossamfund, må barnet uppfostras i främmande troslära, som föräldrarna eller en av dem bekänner, och anses skilt från svenska kyrkan. Övergår den ene av föräldrarna från svenska kyrkan till främmande trossamfund och tillhörde den andre förut sådant trossamfund, torde förhållandet bliva detsamma.² Var den andre medlem av svenska kyrkan, lär barnet däremot skola uppfostras i kyrkans lära och tillhöra denna, såvida icke vårdnaden om barnet tillkommer allenast den av föräldrarna, som är främmande trosbekännare. I sådant fall må barnet uppfostras i den främmande trosläran och anses skilt från svenska kyrkan.

Bestämmanderätten, i den mån utrymme enligt det föregående finnes för en sådan, angående barns religiösa uppfostran och ställning till svenska kyrkan tillkommer i allmänhet, liksom vårdnaden i gemen, båda föräldrarna i förening. Tillkommer vårdnaden allenast den ene av föräldrarna, ligger avgörandet hos denne. Däremot synes detsamma, såsom förut nämnts, icke kunna tillkomma särskilt förordnad förmyndare.³

Slutligen är att märka, att barn, som fyllt femton år eller blivit inom svenska kyrkan konfirmerat, icke på grund av föräldrarnas övergång från svenska kyrkan till främmande trossamfund må anses skilt från svenska kyrkan.

Då modern till barn utom äktenskap vid barnets födelse tillhör svenska kyrkan, blir barnet med födelsen medlem av denna. Detta följer av den allmänna regeln. Tillhör modern vid barnets födelse främmande trossamfund, må bar-

¹ Att märka är även, att vårdnaden om barnet kan tillkomma sistnämnda make ensam.

² Avtal kan före äktenskapets ingående hava slutits om barnets uppfostran i troslära, som den sistnämnde maken bekänner.

³ Jfr dock 6 § första punkten dissenterlagen.

net, jämlikt 6 § dissenterlagen, uppfostras i hennes troslära och anses skilt från svenska kyrkan. Inträder modern i svenska kyrkan, torde barnet enligt den allmänna regeln utan vidare bliva medlem av kyrkan, såvida det icke redan förut tillhör denna. Övergår modern från svenska kyrkan till främmande tros-samfund, må hon enligt dissenterlagen bestämma, att barnet skall uppfostras i den främmande trosläran och anses skilt från svenska kyrkan. Varder fadern förordnad till förmyndare för barnet, skall dock vad i dissenterlagen är sagt om modern tillämpas beträffande fadern. Om fadern tillhör svenska kyrkan, torde i överensstämmelse härmed och enligt den allmänna regeln barnet, om det icke förut tillhörde kyrkan, i och med förordnandet bliva medlem av denna. Är fadern främmande trosbekännare, må han bestämma, att barnet skall uppfostras i den främmande trosläran och, om det tillhör kyrkan, anses skilt från denna.

Barn, som fyllt femton år eller blivit inom svenska kyrkan konfirmerat, må dock icke på grund av ifrågavarande bestämmelser anses skilt från svenska kyrkan.

Adoptivbarn skall, med motsvarande tillämpning av ovanberörda bestämmelser, uppfostras som vore det adoptantens eller, där barn är adopterat av makar eller ena makens barn adopterats av den andre, makarnas gemensamma barn. Hava vid adoption barnets föräldrar med adoptanten, eller, där barn adopterats av makar, med dessa avtalat, att barnet skall uppfostras i evangeliskt lutherska läran eller i främmande troslära, däri barnet enligt gällande regler må uppfostras, är avtalet gällande, såframt det blivit skriftligen upprättat och till rätten ingivet, innan dess tillstånd till adoptionen meddelades. Häves adoptivförhållandet, må, där barnet uppfostrats i främmande troslära, dess uppfostran fortgå i denna lära, ändå att barnet, om adoptionen ej mellankommit, skolat uppfostras i annan.

Barn, som fyllt femton år eller blivit inom svenska kyrkan konfirmerat, må dock ej på grund av dessa bestämmelser anses skilt från svenska kyrkan.

Föreslagna
bestämmelser.

Med avseende å de minderårigas ställning till svenska kyrkan torde, enligt de sakkunnigas mening, skillnad böra göras, icke såsom för närvarande emellan å ena sidan efter äktenskapets ingående födda barn av äkta makar och å den andra barn av föräldrar, som ej ingått äktenskap med varandra, utan emellan barn i äktenskap och barn utom äktenskap; och lära därvid enligt gällande lagstiftning såsom barn utom äktenskap böra betraktas jämväl barn, som fötts innan lagen den 14 juni 1917 om äktenskaplig börd trätt i kraft och som på grund av dessförinnan gällande lag är att anse såsom oäkta, samt barn, som fötts innan lagen om äktenskaplig börd trätt i kraft och som på grund av dessförinnan gällande lag är att anse såsom äkta, ehuru föräldrarna ej blivit med varandra förenade i fullkomnat äktenskap, ävensom barn, som fötts efter det lagen om äktenskaplig börd trätt i kraft och som på grund av övergångsbestämmelsen till samma lag äger äktenskaplig börd, ändå att det eljest skulle anses såsom barn utom äktenskap.

Barn i äktenskap lärer såsom regel böra med avseende å medlemskap i svenska kyrkan följa sina föräldrar. Äro föräldrarna medlemmar av kyrkan, är också barnet att betrakta såsom sådan; tillhör ingendera av föräldrarna kyrkan, är ej heller barnet medlem av denna. Principiellt är det ovidkommande, huruvida föräldrarna vid barnets födelse intogo en ställning inom eller utom kyrkan eller om förhållandet uppstått genom föräldrarnas eller enderas inträde i eller utträde ur denna. Emellertid torde förändring med avseende å barns ställning till svenska kyrkan såvitt möjligt böra undvikas. En förändring beträffande föräldrarnas ställning till kyrkan synes därför icke böra föranleda motsvarande förändring för barnet, med mindre det bestämmes av den, som har vårdnaden om barnet, vare sig det är föräldrarna eller en av dem eller särskilt förordnad förmyndare.

Intaga föräldrarna olika ställning med avseende å medlemskap i svenska kyrkan, torde det böra ankomma på föräldrarna eller, ifall vårdnaden om barnet tillkommer allenast den ene av föräldrarna, den, som har vårdnaden, att bestämma, vilkendera av föräldrarna barnet skall följa. Det kunde givetvis ifrågasättas att, då vårdnaden tillkommer allenast den ene av föräldrarna, låta barnet utan vidare följa den, som har vårdnaden. Hinder synes dock ej böra möta för denne att låta barnet följa den andre maken. Därigenom vinnes, att förändring med avseende å barnets ställning till kyrkan på grund av ändring beträffande vårdnaden under alla förhållanden kan undvikas och att möjlighet beredes den, som har vårdnaden, att respektera en angående barnets ställning till kyrkan emellan makarna träffad överenskommelse. Hinder synes icke heller böra möta emot att bestämmanderätten tillkommer den, som har vårdnaden, även då denna omhänderhaves av särskilt förordnad förmyndare.

Av det anförda följer, att om förhållandet genom endera makens inträde i eller utträde ur svenska kyrkan blivit, att makarna intaga olika ställning med avseende å medlemskap i denna, och beslut angående barnets ställning till kyrkan icke fattas, barnet bibehåller den ställning i sådant hänseende, det förut innehade. Ett särskilt stadgande är däremot erforderligt för det fall, att vid barnets födelse den ene av föräldrarna men icke den andre är medlem av kyrkan och sådant beslut, som nyss sagts, icke fattas. I sistberörda fall synes barnet böra icke tillhöra kyrkan, med mindre det av vederbörande bestämmes. Kunna föräldrarna, då, såsom regeln är, vårdnaden tillkommer dem båda i förening, icke enas om vilken ställning barnet i förevarande hänseende skall intaga, synes nämligen med avgörandet av frågan om barnets upptagande i kyrkan böra anstå, tills barnet kan själv besluta härom. Barnet kan under den nämnda förutsättningen givetvis icke heller, utan att föräldrarna enas därom, med rättslig verkan upptagas i annat trossamfund.¹

I överensstämmelse med vad förut anförts föreslå de sakkunniga upphävande av det gällande stadgandet om avtal mellan makar före äktenskapets ingående angående barns uppfostran i viss troslära jämväl i vad det angår medlemskap i svenska kyrkan.

¹ Och det kan under samma förutsättning, enligt de sakkunnigas förslag rörande skyldigheten att delta i skolornas religionsundervisning (kap. IV), icke utan bägge föräldrarnas samtycke fritagas från denna undervisning. Jfr 7 § i lagen om barn i äktenskap.

Barn utom
äktenskap.

Likasom vårdnaden om barn utom äktenskap i allmänhet tillkommer modern, synes sådant barn med avseende å medlemskap i svenska kyrkan såsom regel böra följa modern. Har fadern vårdnaden om barnet, torde det däremot böra följa honom. Emellertid lärer en förändring med avseende å moderns eller faderns ställning till kyrkan eller beträffande vårdnaden om barnet icke böra kunna föranleda förändring med avseende å barnets ställning till kyrkan, med mindre det bestämmes av den, som har vårdnaden.

Hittebarn lärer utan särskilt stadgande, till dess annat utrönes, vara att anse såsom medlem av svenska kyrkan.

Adoptivbarn.

Ett adoptivbarn torde, där ej särskilda omständigheter annat påkalla, böra i förhållande till adoptanten eller adoptivföräldrarna intaga samma ställning som ett barn i allmänhet har till sina naturliga föräldrar. De sakkunniga föreslå alltså, efter förebild av vad för närvarande gäller, att adoptivbarn skall, under motsvarande tillämpning av vad förut föreslagits, med avseende å medlemskap i svenska kyrkan betraktas som vore det adoptantens eller, om barn är adopterat av makar eller ena makens barn adopterats av den andre, makarnas gemensamma barn. Utöver häremot svarande stadgande innehåller gällande lag i förevarande sammanhang, på sätt förut anförts, vissa bestämmelser angående adoption och hävande av adoptionsförhållande. Dessa bestämmelser avse huvudsakligen, såvitt nu är i fråga, att en förändring med avseende å barnets ställning till svenska kyrkan må kunna undvikas. För sådant ändamål föreslå de sakkunniga, att förändring med avseende å barns ställning till svenska kyrkan till följd av adoption eller hävande av adoptivförhållande ej må inträda med mindre den, som har vårdnaden, det bestämmer. Omförmälda, nu gällande stadganden avse emellertid även, att de naturliga föräldrarna må kunna med avseende å barnets ställning till svenska kyrkan avtalsvis binda den eller dem, som dock genom adoptionen skola i förhållande till barnet väsentligen träda i föräldrarnas ställe. De sakkunniga hava icke upptagit någon bestämmelse av sådan innebörd.

Gemensamma
bestämmelser.

I synnerhet sedan barnet nått den mognad, att det kan ha en egen mening i fråga om sin ställning till svenska kyrkan, torde förändring i sådant hänseende böra såvitt möjligt undvikas. De sakkunniga föreslå därför, i överensstämmelse med vad de sakkunniga tidigare anført¹ och i anslutning till vad för närvarande gäller, att de förut i detta kapitel föreslagna bestämmelserna icke skola gälla barn, som fyllt femton år eller blivit inom svenska kyrkan konfirmerat, utan lärer om sådant barn böra gälla vad i 3 § dissenterlagen och i särskilt föreslagen lag om inträde i svenska kyrkan skils.

För att åt förhållandena skänka nödig stadga torde slutligen vara erforderligt bestämma, att beslut enligt förevarande paragraf angående barns ställning till svenska kyrkan ej är giltigt, med mindre anteckning därom skett i kyrkoboken.² Sedan anteckning skett, synes avgörandet icke böra kunna återkallas,

¹ Se kap. I, s. 68.

² Genom ett av de sakkunniga föreslaget tillägg till kyrkobokföringsförordningen § 3 möjliggöres sådan anteckning, oaktat vederbörande varken är eller författningsenligt bör vara kyrkobokförd svensk församling. Se kap. IX, s. 282.

utan att ändrade förhållanden inträtt. Såsom sådant är givetvis att anse, att någon, som barnet i förevarande avseende följer, ändrar ställning till svenska kyrkan. Men även ändring beträffande vårdnaden om barnet lärer böra äga enahanda betydelse. Att någon avliden, som barnet följer, torde däremot icke i och för sig böra kunna inverka på barnets ställning till kyrkan.

Den av de sakkunniga intagna ståndpunkten med avseende å avtal mellan § 9 dissenterlagen. makar före äktenskapets ingående om barns uppfostran i viss troslära och ställning till svenska kyrkan medför upphävande av 9 § dissenterlagen i vad den samma ännu är gällande.

Stadgandet i 6 § första stycket dissenterlagen om avtal emellan makar före § 9 Övergångsbestämmelser. äktenskapets ingående skall, såsom förut berörts, enligt de sakkunnigas förslag utgå. Har dylikt avtal skett före den nya lagens ikraftträdande, torde det emellertid, under förutsättning att äktenskapet blivit dessförinnan ingånget, böra äga giltighet även efter det lagen trätt i kraft. Jämväl stadgandet i 6 § femte stycket dissenterlagen om avtal emellan barns naturliga föräldrar och adoptant eller adoptivföräldrar är enligt förslaget upphävt. Har sådant avtal ägt rum och tillstånd till adoptionen meddelats före den nya lagens trädande i kraft, lärer avtalet dock böra gälla.

Vad de sakkunniga i detta kapitel föreslagit torde påkalla granskning av stadgandet i 1 § andra stycket av *förordningen den 16 november 1869* (nr 60 s. 1) *angående ansvar för den, som söker förmå annan till avfall från den evangeliskt lutherska läran.* Förordningen d. 16 nov. 1869.

Enligt 1686 års kyrkolag¹ och 1734 års lag² bestraffades avfall från statskyrkan med landsförvisning och förlust av arvsrätt. Berörda bestämmelser upphävdes genom förordningen den 23 oktober 1860 (nr 45) angående ändring i gällande bestämmelser om ansvar för den, som träder till eller utsprider villfarande lära. I nämnda förordning infördes emellertid bland annat, i §§ 2 och 4, de sedermera, med någon förändring med avseende å straffsatserna, till 1869 års förordning överflyttade bestämmelserna.

I 1 § *andra stycket* av sistnämnda förordning stadgas straff för den, som av föräldrar eller målsman fått sig anförtrott att uppfostra eller undervisa barn, som tillhör svenska kyrkan, därest han under utövning av sådant uppdrag söker bibringa barnet annan tro än den, som med den evangeliskt lutherska läran överensstämmer.

Detta stadgande, vilket torde vara tillämpligt även å uppfostrare eller undervisare, som fått sig barnet anförtrott i kraft av sin tjänsteställning, förutsätter icke något svikande av ett förtroende gentemot föräldrar eller målsmän. Även om dessa äro med om gärningen, lärer stadgandet vara tillämpligt. Lagen fordrar nämligen icke, att vederbörande fått sig anförtrott att uppfostra barnet i den rena evangeliska läran, utan allenast, att han fått sig anförtrott

¹ Kap. I § 2.

² M. B. 1:3; Ä. B. 7:4.

att uppfostra barnet samt att detta tillhör svenska kyrkan. Brottet är icke bestraffat såsom riktande sig mot föräldrars eller målsmäns, utan mot statskyrkans intressen. Det förutsätter alltså en offentligrättslig plikt gentemot staten att uppfostra barn i viss troslära.¹ Enligt 6 § dissenterlagen i dess nuvarande lydelse föreligger också en sådan plikt. På sätt de sakkunniga förut i detta kapitel anfört, skulle emellertid berörda förhållande upphöra. Härmed undanryckes själva grunden för ifrågavarande stadgande; och de sakkunniga föreslå förty detsamma upphävande. När det gäller någon, som i kraft av sin tjänstställning har att uppfostra eller undervisa barn, kan förfarandet givetvis likväl under vissa förhållanden tänkas medföra ansvar för tjänstefel. Sådan påföljd kan också ett ofördragsamt framhävande av statskyrkans lära tänkas medföra.

I 1 § första stycket av förevarande förordning stadgas straff för den, som genom bedrägliga medel, hotelser eller löften om timliga fördelar söker förmå annan till avfall från den evangeliskt lutherska läran.

Mot detta stadgande, som angår intrång i annans handlingsfrihet och avser att bereda en viss religionsform, nämligen den statskyrkliga, ett särskilt skydd utöver det, som ansetts böra tillkomma såväl andra religionsformer som ock den mänskliga handlingsfriheten i gemen, kunna givetvis ur religionsfrihetssynpunkt invändningar göras. Då stadgandet emellertid icke direkt beröres av frågan om vidgad rätt till utträde ur statskyrkan, hava de sakkunniga icke upptagit detsamma till närmare behandling.

Ifrågavarande förordning, § 2, stadgar straff för den, som nödgas eller lockas den, som minderårig är eller under hans lydnad står och till svenska kyrkan hör, att deltaga i främmande trosbekännares andaktsövning.

Jämväl emot detta stadgande kan anmärkas, att det lider av en viss ensidighet.² De sakkunniga hava emellertid ansett stadgandet icke falla inom området för deras uppdrag.

¹ Se *Stjernberg*, Kommentar till strafflagen kap. 7, s. 72 f.

² En liknande ensidighet vidlåder också vissa andra straffrättsliga bestämmelser, nämligen strafflagens 7 kap. 1 och 2 §§ samt 11 kap. 1—3 och 7 §§ ävensom tryckfrihetsförordningen § 3 mom. 1—3. Detta torde bli beaktat vid en blivande strafflagsreform. Tryckfrihetsförordningens § 3 mom. 2 läser för övrigt få anses på sedvanerättslig väg satt ur kraft.

K A P. III.

Om inträde i svenska kyrkan.

Med statskyrkosystemet har ansetts följa, att principiellt alla svenska medborgare och andra, i riket bosatta personer tillhöra den svenska kyrkan. *Historik.*

Såsom förut nämnts, skulle enligt *1686 års kyrkolag* i Sverige och underlydande länder alla bekänna sig, endast och allena, till den rena evangeliska läran. Avfall ifrån den rätta religionen straffades med landsförvisning. De av främmande religion, som funnes i riket eller dit inkomme, fingo dock, så länge de stilla och utan förargelse levde, bliva i sin religion; men alla av främmande religion, som i riket ägde bo och hemvist, skulle låta döpa sina barn av svenska kyrkans präster med kyrkans ceremonier och böner. Judar, turkar, morianer och hedningar, som i riket inkomme, skulle undervisas om den rätta läran och befordras till dop och kristendom.

Genom *1781 års toleransedikt* och *1782 års judereglemente* erhöilo främmande kristna och mosaiska trosbekännare rätt att uppfostra sina barn i sin egen religion; och bestämmelserna härom utvecklades sedermera genom 1860 och 1873 års dissenterlagar. Ifrågavarande rätt innebär möjlighet för de främmande trosbekännarna att ställa barnen utom kyrkans gemenskap.

Rätten att utträda ur svenska kyrkan är av senare datum. Såsom förut framhållits, infördes den genom *1860 års dissenterlag* i begränsad omfattning och utvidgades något genom 1873 års dissenterlag.

I mån som kyrkolagens ifrågavarande bestämmelser blivit, på sätt av det anförda framgår, modifierade, har frågan om inträde i statskyrkan blivit aktuell. Ett flertal förslag till denna frågas lösning ha också framkommit men icke lett till slutligt resultat. Emellertid har alltjämt den princip, som kommit till uttryck i kyrkolagen, legat till grund för hithörande stadganden och deras tillämpning. Det kyrkliga doptvånget har dock upphört att gälla. I överensstämmelse med denna utveckling måste man i fråga om medlemskap i svenska kyrkan göra en åtskillnad, allteftersom begreppet tages i dogmatisk eller rättslig bemärkelse. Såsom medlem av kyrkan i dogmatisk mening lär enligt svenska kyrkans uppfattning den icke kunna betraktas, som icke är döpt. I yttre, rättsligt hänseende har dopet däremot icke en sådan betydelse.

För bedömande av frågan om medlemskap i kyrkan i rättsligt hänseende äro de tid efter annan meddelade bestämmelserna om kyrkobokföringen av intresse.

I stället för de förut spridda bestämmelserna angående kyrkoskrivningen i riket utfärdades *den 6 augusti 1894* den första *förordningen angående kyrkoböckers förande*.¹

Berörda förordning stadgade i § 2 mom. 1 följande:

Alla, som inom församlingen bo och hava sitt hemvist, skola, om de tillhöra svenska kyrkan, *kyrkoskrivas* i församlingsboken samt, om de ej tillhöra svenska kyrkan, *antecknas* i den särskilda avdelning av nämnda bok, vilken är avsedd för främmande trosbekännare.²

Enligt regler till församlingsboken, kol. 14, skulle såsom främmande trosbekännare angivas endast de, som lagligen tillhörde främmande trossamfund. Alla andra skulle alltså bokföras såsom tillhörande svenska kyrkan.

Vad sålunda stadgats gällde, enligt § 2 mom. 2, även i avseende å utländsk undersåte; och skulle sådan undersåte av evangeliskt luthersk trosbekännelse icke betraktas såsom främmande trosbekännare utan upptagas såsom tillhörande svenska kyrkan.

Enligt § 8 skulle främmande trosbekännare³ till namn, yrke och födelseår antecknas under vederbörlig bostad i församlingsbokens huvudavdelning, då församlingsboken fördes efter bostad, samt eljest i fastighetslängden med hänvisning för envar till den sida, där de fullständigare anteckningarna om honom återfunnes.

I sistberörda del gjordes *i förordningen den 23 december 1910 angående kyrkoböckers förande* den förändring, att de fullständiga uppgifterna om främmande trosbekännare skulle införas i själva församlingsboken, varemot deras antecknande till endast namn, yrke och födelseår skulle ske i särskild förteckning i slutet av nämnda bok.⁴ I sammanhang därmed sammanfördes stadgandet i mom. 2 med mom. 1. De nya bestämmelserna, § 3 i 1910 års förordning, voro av följande lydelse:

Alla, som äro inom församlingen bosatta, skola bokföras i församlingsboken. Främmande trosbekännare och utländska undersåtar skola, jämte det de bokföras i församlingsboken, antecknas till namn, yrke och födelseår i särskilda förteckningar i slutet av nämnda bok, med hänvisning för en var till det uppslag, där de fullständigare anteckningarna om honom återfinnas.⁵ Utländsk undersåte, som är evangeliskt luthersk trosbekännare, bokföres såsom tillhörande

¹ Förordningen grundade sig väsentligen på ett d. 2 dec. 1890 avgivet betänkande med förslag till ordnande av kyrkoskrivningen i riket. De kommitterade, som utarbetade nämnda betänkande, hade sig bl. a. förelagt att taga i övervägande vad beträffande anteckningar om främmande trosbekännare och utlänningar kunde anses nödigt. Särskilt i den delen var praxis förut synnerligen vacklande.

² Härifrån gällde dock undantag med avseende å vissa främmande trosbekännare tillhörande församling av sådana trosbekännare med rätt till egen kyrkobokföring.

³ Jfr not 2.

⁴ Se härom vidare ett den 15 juni 1910 avgivet betänkande med förslag till förnyad förordning angående kyrkoböckers förande, s. 63 f.

⁵ Såvitt denna punkt angår utländska undersåtar, har den sin motsvarighet i följande stadgande i 1894 års förordning, § 2 mom. 2: »I slutet av församlingsboken skall uppläggas ett särskilt register, upptagande namnen å alla i boken införda utländska undersåtar, med hänvisning till den sida i boken, där de förekomma.»

svenska kyrkan. Utländsk undersåte, som tillhör främmande trossamfund, antecknas såväl i förteckningen över främmande trosbekännare som i förteckningen över utländska undersåtar.

Detta stadgande har sedermera i oförändrad lydelse influtit i *förordningen den 3 december 1915 angående kyrkoböckers förande*. Den förutberörda bestämmelsen i 1894 års kyrkobokföringsförordning, regler till församlingsboken, kol. 14, har också oförändrad upptagits i de senare kyrkobokföringsförordningarna.

Fortfarande gäller alltså, att alla, som icke lagligen tillhöra främmande trossamfund, skola bokföras såsom tillhörande svenska kyrkan. Härav följer till en början, att några konfessionslösa invånare officiellt icke finnas. I sådant avseende äro dock att märka de, som anmält sig till utträde ur svenska kyrkan men icke inträtt i annat samfund. Den ställning, en sådan person intager, anses vara tillfällig. Faktiskt ligger det emellertid i hans eget skön att huru länge som helst intaga ifrågavarande ställning. Å andra sidan kan han när som helst anmäla, att han icke ärnar fullfölja sin avsikt att inträda i annat kristet trossamfund, och är då ånyo att bokföra såsom tillhörande statskyrkan. På samma sätt lärer det förhålla sig med personer, som tillhört annat trossamfund men icke längre göra det. En sådan person torde på egen anmälan böra utan vidare upptagas som medlem av statskyrkan. Om en utlänning, som icke tillhör något trossamfund, blir svensk medborgare eller bosätter sig här i landet, lärer också han vara att upptaga såsom medlem av svenska kyrkan, och förhållandet torde vara detsamma, om han tillhör annat än kristet eller mosaiskt trossamfund, då icke någon svensk medborgare eller här i landet bosatt person lärer kunna lagligen tillhöra sådant trossamfund.¹

Gällande
rätt.

I vad sålunda får anses gälla med avseende å inträde i svenska kyrkan torde ändring påkallas i samband med de av de sakkunniga i kap. I och II föreslagna bestämmelserna. Enligt dessa bestämmelser måste man nämligen räkna med personer, som icke tillhöra något trossamfund; och möjlighet att lagligen tillhöra annat trossamfund än kristet eller mosaiskt kommer också att föreligga.

Innan de sakkunniga övergå till sitt eget förslag i fråga om inträde i svenska kyrkan, må en framställning meddelas angående de tidigare förslagen i ämnet.

Tidigare
reform-
förslag.

Den år 1869 tillsatta *kyrkolagskommittén* upptog i kap. 1 av sitt den 2 oktober 1873 avgivna förslag till kyrkolag bestämmelser om övergång från främmande trossamfund till svenska kyrkan.²

I skrivelse den 6 oktober 1883, nr 20, anhöll *kyrkomötet*, att sådana åtgärder måtte vidtagas, genom vilka kraft av lag snarast möjligt kunde beredas åt ett i skrivelsen intaget förslag till lag angående främmande trosbekännares övergång till svenska kyrkan. Detta förslag, som helt och hållet överensstämde med nyssnämnda stadganden i 1873 års kyrkolagsförslag, föranledde emeller-

¹ Se *Engströmer*, Vittnesbeviset, s. 150 f.

² Se ock motion (nr 37) vid 1868 års kyrkomöte.

tid vid granskning i högsta domstolen väsentliga anmärkningar; och med avseende å dessa anmärkningar fann Kungl. Maj:t vid ärendets föredragning den 2 december 1887 kyrkomötets framställning icke föranleda vidare åtgärd.

I skrivelse den 2 december 1890 anhöll *kyrkoskrivningskommittén* (s. 12) bl. a., att, till beredande av ökad reda i åtskilliga kyrkoskrivningen berörande avseenden, likasom i 3 § dissenterlagen bestämmelser vore givna angående sättet för utträde ur svenska kyrkan, föreskrifter måtte meddelas angående sättet för utträde ur främmande kristet trossamfund till annat sådant samfund eller till svenska kyrkan.

Över denna hemställan anbefalldes den år 1890 tillsatta *kyrkolagskommittén* att avgiva utlåtande, och den 28 maj 1892 framlade kommittén följande

Förslag till lag rörande främmande trosbekännares övergång till svenska kyrkan.

1 §.

Önskar den, som bekänner annan kristen troslära än svenska kyrkans, att övergå till denna kyrka, må han för det ändamål vända sig till kyrkoherde, för vilken han har förtroende. Är han till förståndsmognad kommen och finnes hava nödig insikt i kyrkans lära samt förer han en oförvitlig vandel, skall han, sedan han inför församlingen eller ock inför kyrkoherden och tillkallade vittnen avlagt sin trosbekännelse, upptagas till medlem av svenska kyrkan. Är han icke rätteligen döpt, varde han genom det heliga dopet upptagen till kyrkans medlem.

2 §.

Anmäler jude, muhammedan eller hedning för kyrkoherde i svenska kyrkan sin önskan att varda upptagen till medlem av denna kyrka, skall han, om han är kommen till förståndsmognad, av kyrkoherden undervisas i kyrkans tro och bekännelse samt, därest han efter vunnen insikt framhärdat i sin önskan och förer en oförvitlig vandel, genom det heliga dopet upptagas till kyrkans medlem.

3 §.

Tillhör den, som önskar upptagas till medlem av svenska kyrkan, någon av staten erkänd församling av främmande trosbekännare, skall han, innan hans upptagande i svenska kyrkan må äga rum, styrka, att han anmält sig till utträde ur den främmande församlingen.

Till motivering av sitt förslag anförde kyrkolagskommittén:

Kommittén har vid utarbetandet av sitt förslag utgått från bestämmelserna i 1873 års kyrkolagsförslag men sökt undanröja de brister, vilka högsta domstolen anmärkt hos detsamma.

De personer, för vilkas upptagande i svenska kyrkan någon särskild form kan anses behöfelig, äro dels medlemmar av främmande kristna trossamfund, dels ock icke kristna. Rörande den förstnämnda kategorien meddelas bestämmelser i 1 § av kommitténs lagförslag. Enligt denna paragraf äger bekännare av främmande kristen troslära, evad han tillhör någon av staten erkänd församling eller icke, att, där han önskar övergå till svenska kyrkan, vända sig till en kyrkoherde inom samma kyrka för att få sin önskan uppfylld. Den prövning, som bör föregå upptagandet, har synts kommittén vara av den vikt, att den icke lämpligen bör anförtros åt någon prästman, som utövar ett ringare

prästerligt ämbete än kyrkoherdens, men med avseende å ärendets synnerligen grannliga natur har kommittén å andra sidan velat lämna den sökande frihet att vända sig till den kyrkoherde, till vilken han själv har största förtroende, och således icke binda honom att anlita exempelvis kyrkoherden i den församling, inom vilken han är boende. Den kyrkoherde, till vilken sökanden vänt sig, har därvid i första rummet att pröva, huruvida han är till förståndsmognad kommen, äger nödig insikt i kyrkans lära och förer en oförvitlig vandel. Saknar den sökande nödig insikt i kyrkans lära, torde det tillkomma kyrkoherden att söka bibringa honom sådan. Kommittén har icke ansett sig kunna underlåta att här jämväl uppställa den fordran, att den sökande skall för att kunna i kyrkan upptagas föra en oförvitlig vandel. Det vore nämligen icke kyrkan värdigt att genom upptagande av personer, vilka icke uppfyllde denna fordran, giva sig själv skenet av att söka förskaffa sig flera medlemmar utan hänsyn till deras moraliska beskaffenhet. Befinnas alla de nämnda förutsättningarna vara för handen, skall kyrkoherden låta den sökande avlägga sin trosbekännelse antingen inför församlingen eller ock inför kyrkoherden och tillkallade vittnen. Därefter följer själva upptagandet till medlem av svenska kyrkan. Någon viss form härför lär icke i allmänhet böra i kyrkolag bestämmas, utan närmare föreskrifter härom synas hava sin plats i kyrkohandboken. Endast i ett fall har kommittén ansett nödigt att särskilt bestämma sättet för upptagandet, nämligen om den sökande icke är rätteligen döpt, i vilket fall upptagandet endast kan ske genom att låta den sökande undfå dopet. Prövningen huruvida han kan anses rätteligen döpt eller icke tillkommer kyrkoherden.

2 § innehåller bestämmelse om upptagande i svenska kyrkan av icke kristen, d. v. s. jude, muhammedan eller hedning. Med avseende å en sådan synes man icke kunna såsom regel antaga, att han redan vid anmälan hos kyrkoherden äger nödig insikt i svenska kyrkans lära, varför här stadgas, att han skall av kyrkoherden undervisas i kyrkans tro och bekännelse. I övrigt gälla här samma villkor som beträffande bekännare av främmande kristen lära. Upptagandet måste i detta fall tydligen alltid ske genom det heliga dopet.

Till förebyggande därav, att en person skulle kunna upptagas till medlem av svenska kyrkan, ehuru han icke anmält sig till utträde ur främmande församling och följaktligen formellt kvarstode i densamma, har kommittén funnit nödigt att i 3 § införa en föreskrift, att om den, som önskar upptagas till medlem av svenska kyrkan, tillhör någon av staten erkänd församling av främmande trosbekännare, det åligger honom att, innan hans upptagande i svenska kyrkan må äga rum, styrka, att han anmält sig till utträde ur den främmande församlingen.

Kyrkoskrivningskommittén har även ifrågasatt, att bestämmelser skulle meddelas angående sättet för utträde ur främmande kristet trossamfund till annat sådant samfund. Meddelandet av sådana föreskrifter synes dock falla helt och hållet utom den kyrkliga och till största delen jämväl utom den borgerliga lagstiftningens område och fastmera böra överlämnas till de främmande trossamfundens själva. Den enda fordran, som i detta avseende synes kunna uppställas, är den, att anmälan om upptagande i samt utträde ur församling av främmande trosbekännare göres för att sätta vederbörande i tillfälle att tillse, det personen i fråga varder någonstädes behörigen kyrkoskriven. Bestämmelser i sådant syfte finnas ock intagna i särskilt författningsförslag.

Sedan utlåtanden angående förslaget inhämtats från domkapitlen, Stockholms stads konsistorium och hovkonsistorium remitterades förslaget till högsta domstolen för yttrande.

Högsta domstolens flesta ledamöter lämnade förslaget utan anmärkning.

Justitierådet *Herslow* yttrade:

I fråga om främmande trosbekännares övergång till svenska kyrkan gjorde 1873 års förslag till kyrkolag den skillnad emellan okristen, å ena, och bekännare av annan kristen lära än den rena evangeliska, å andra sidan, att den senares, men icke den okristnes, upptagande till medlem av svenska kyrkan skulle vara beroende däraf, att han vore känd för ostrafflig vandel. Vid granskning av nämnda förslag anmärktes i högsta domstolen mot sagda bestämmelse, att för densamma saknades tillräckliga skäl. Det nu föreliggande förslaget har icke bibehållit berörda skillnad, men uppställer för såväl den enes som den andres upptagande i kyrkan det villkor, att han förer en oförvitlig vandel; och har kommittén till stöd härför i motiven anfört, att det icke vore kyrkan värdigt att genom upptagande av personer, vilka icke uppfyllde nämnda fordran, giva sig själv skenet av att söka förskaffa sig flera medlemmar utan hänsyn till deras moraliska beskaffenhet. Denna uppfattning, enligt vilken till exempel en till döden dömd förbrytare av främmande lära, som i fängelset begärde att till sin tröst och styrka under de sista levnadsdagarna bliva upptagen i svenska kyrkan, icke skulle kunna få denna sin begäran beviljad, synes icke väl stämma överens med kristendomens ande och innersta väsende, sådana de uppenbara sig i ljuset av Hans lära och handlingssätt, som själv är kristna religionens högste stiftare och upphovsman. Både i ord och gärning har Han på det kraftigaste uppträtt mot den föreställning, att någon, som i känsla av sin skuld och vanmakt sökte Hans hjälp till räddning ur inre och yttre elände, skulle på grund av beskaffenheten av sin föregående levnad vara utesluten från Hans kärleksfulla omvårdnad; och själv har Han så litet hållit på den värdighet, som förmenas göra ett sådant kompetensvillkor, som det ovannämnda, nödvändigt, att Han tvärtom nästan företrädesvis åtagit sig de även i sedligt hänseende fallne, därmed ådagaläggande att den sedlighet, som uppbäres av blott mänsklig kraft, icke är av beskaffenhet att inför Honom, som ser till hjärtat, berättiga till något företräde. Därför har Han uttryckligen uppmanat sina tjänare att gå ut bland allmänheten och utan åtskillnad inbjuda till Hans gemenskap en var, som anträffades. Den allmänna kristna kyrkans uppgift att vara en för alla, som lyssna till denna inbjudning, öppen nådes-, räddnings- och fostringsanstalt förbjuder, enligt min åsikt, uppställandet av något sådant villkor för upptagande till medlemskap av kyrkan, som det ifrågavarande.

Sedan kyrkomötet, vars yttrande därefter inhämtades angående förslaget, godkänt detsamma, framlades förslaget genom proposition (nr 14) för 1894 års riksdag.

Lagutskottet (utlåt. nr 28) anförde:

Utskottet anser visserligen det vara önskvärt, att en lag stiftas rörande främmande trosbekännares övergång till svenska kyrkan.

Det i nämnda syfte utarbetade, av kyrkomötet godkända lagförslaget, som nu föreligger, innehåller emellertid bestämmelser, mot vilka, enligt utskottets mening, berättigade anmärkningar kunna framställas.

Sålunda stadgas såsom villkor för den, vilken vill upptagas till medlem av svenska kyrkan, att han skall vara »till förståndsmognad kommen». Ett dylikt stadgande synes utskottet allt för svävande och tordé, enligt vad befaras kan, komma att tillämpas mycket olika. På vederbörande prästs subjektiva uppfattning i berörda avseende komme att bero, huruvida anmälan om inträde i svenska kyrkan bifölles eller avsloges. Till undvikande av dessa olägenheter anser utskottet, att, i överensstämmelse med vad beträffande utträde ur svenska kyrkan förut skett i dissenterlagen av den 31 oktober 1873, en viss åldersgräns bort bestämmas även för inträde i densamma.

En annan, enligt utskottets mening vida betänkligare bestämmelse, förekommer uti ifrågavarande lagförslag. I detsamma stadgas så väl i § 1, som handlar om bekännare av annan kristen troslära än svenska kyrkans, som ock i § 2, vilken handlar om jude, muhammedan och hedning, såsom ytterligare villkor för inträde i svenska kyrkan, att den sökande förer en oförvitlig vandel. Någon bestämmelse, huru eller med vilka bevis den inträdessökande skall styrka detta, förekommer emellertid icke i lagförslaget. Även i detta fall komme prövningen alltså att bero på vederbörande präst; och föreställer sig utskottet, att denna prövning från kyrklig synpunkt skall bliva synnerligen svår, särdeles då fråga är om jude, muhammedan eller hedning.

Kommitterade, som uppgjort förevarande lagförslag, motivera nämnda stadgande därmed, att det icke vore kyrkan värdigt att genom upptagande av personer, vilka icke uppfyllde fordringen på en oförvitlig vandel, giva sig själv skenet av att söka förskaffa sig flera medlemmar utan hänsyn till deras moraliska beskaffenhet.

Denna kommitterades åsikt kan utskottet ej dela. Utskottet håller före att, såsom i högsta domstolen av en ledamot ock blivit framhållet, ifrågavarande bestämmelse icke överensstämmer med kyrkans uppgift.

Uti ifrågavarande bestämmelse skulle tilläventyrs dessutom kunna inläggas den oriktiga meningen, att svenska kyrkan skulle anse sig icke i samma grad som andra kristna trossamfund, för inträde i vilka fordran på oförvitlig vandel icke ställes, äga förmåga att i andligt hänseende förbättra sina medlemmar.

På grund av vad sålunda blivit anfört får utskottet hemställa, att ifrågavarande proposition icke må av riksdagen bifallas.

Fyra reservanter ansågo, att utskottet bort tillstyrka bifall till propositionen.

Första kammaren biföll propositionen men andra kammaren biföll utskottets hemställan (riksdagens skriv. nr 65).

Under diskussionen framhölls bl. a., att det, om villkoret angående oförvitlig vandel uteslötes, skulle kunna inträffa, att en person, som på grund av ett sedeslöst levnadssätt uteslötes ur ett främmande samfund, direkt överginge till svenska kyrkan. Men sådant skulle helt visst väcka förargelse inom församlingen och ådraga kyrkan det främmande samfundets förakt. Vidare påpekades, att det i förslaget stode »förer» och att det således icke fordrades, att vederbörande alltid fört en oförvitlig vandel. (I: 15,42; II: 20,1.)

Likasom enligt de sakkunnigas mening utträde ur statskyrkan bör vara beroende av den enskildes eget avgörande, så torde inträde i kyrkan icke böra, såsom för närvarande i stor utsträckning är fallet, vara en av individens vilja oberoende bokföringsåtgärd. Ses frågan ur den enskildes synpunkt, ligger det nära att i fråga om inträde i svenska kyrkan tillämpa regler, analoga med de av de sakkunniga för utträde ur kyrkan förordade bestämmelserna. De sakkunniga föreslå också en sådan anordning, dock icke utan viss olikhet.

Från kyrkans synpunkt ligger nämligen saken något annorlunda till. Under det religionsfriheten kräver, att ett kyrkosamfund icke må tvångsvis kvarhålla någon, som vill utträda ur samfundet, kan den givetvis icke anses fordra, att samfundet såsom sin medlem mottager var och en, som önskar vinna inträde. Denna grundsats har fått ett uttryck i den nya finska religionsfrihetslagen, då det heter: »Den, som fyllt aderton år, är berättigad att utträda ur trossamfund eller att inträda i trossamfund, vars ordning det medgiver.» Samma me-

De sakkunniga.

ning har också gjort sig gällande i svensk lagstiftning. I anslutning till ett av 1869 års kyrkolagskommitté gjort uttalande har det ansetts icke tillkomma kyrkan såsom sådan att lagstifta om villkoren för frivilligt utträde ur kyrkan, under det däremot förpliktelse för kyrkan att betrakta en person såsom sin medlem ansetts icke kunna kyrkan utan eget medgivande åläggas. I överensstämmelse härmed äro reglerna om utträde i 3 § dissenterlagen icke av kyrkolags natur, varemot i 1 § av den samtidigt utfärdade förordningen angående ändring i vissa delar av kyrkolagen m. m. stadgats, att medlem av svenska kyrkan, som vill utträda ur kyrkan, ej må anses från henne skild, förrän han uppnått den ålder och uppfyllt de föreskrifter, som särskild, till kyrkolag ej hörande förordning stadgar som villkor för utträde ur svenska kyrkan.

Å andra sidan är det givetvis icke förenligt med svenska kyrkans egenskap av statskyrka att intaga en exklusiv ställning med avseende å medlemskap. En alltför stor motsättning emellan de krav, som kyrkan ställer på de inom henne födda medlemmarna, och villkoren för inträde torde ej heller böra förefinnas. Följaktligen bör varken dop eller trosbekännelse göras till förutsättning för inträde. En så ytterligt gående tillämpning av statskyrkosystemet som den gällande, enligt vilken en person kan bliva medlem av kyrkan utan att vare sig denna eller han själv är i stånd att hindra det, torde dock ej vara behöflig eller lämplig. Kyrkan bör visserligen icke förskjuta någon, men den, som icke kan säga, att hans önskan att vinna inträde är grundad på ett allvarligt beslut, torde ej böra emottagas som medlem. De sakkunniga hava därför i anslutning till ett i dansk rätt på ifrågavarande område förekommande stadgande föreslagit, att den, som önskar vinna inträde i svenska kyrkan, skall enligt formulär, som torde böra fastställas av Konungen, inför vederbörande präst avgiva en försäkran, att hans begäran är grundad på ett allvarligt beslut. Om den inträdessökande varder i svenska kyrkans ordning döpt, är denna försäkran emellertid icke erforderlig.

Av det anförda följer, att skillnad med avseende å formen för inträde beträffande den, som tillhör annat kristet trossamfund, och den, som det icke gör, som regel icke bör uppställas. Ej heller bör undersökning angående sökandens insikter i svenska kyrkans lära föreskrivas, utan bör det vara sökandens egen sak att avgöra vad i den delen må anses nödigt såsom grundval för ett allvarligt beslut i frågan. Erforderlig förståndsmognad anse de sakkunniga böra garanteras genom bestämda åldersgränser i full överensstämmelse med vad de sakkunniga föreslagit i fråga om anmälan om utträde ur statskyrkan. Den, som fyllt aderton år, bör alltså kunna självständigt göra anmälan av ifrågavarande slag, den, som icke fyllt femton år, bör icke kunna göra sådan anmälan, och i åldern mellan femton och aderton år bör anmälan kunna göras med vederbörande vårdares samtycke. Anmälan torde, liksom när det gäller utträde ur kyrkan, böra göras hos präst, som för kyrkoböckerna i den församling, där den anmälande är kyrkobokförd; och har prästen att om inträdet göra anteckning i kyrkoboken.

På sätt förut berörts, kan det inträffa, att svensk medborgare varken är eller bör vara kyrkoskriven i svensk församling. Han kan likväl vara medlem av

svenska kyrkan och bör vid sådant förhållande, om han varder kyrkobokförd i svensk församling, utan anmälan om inträde antecknas såsom medlem av kyrkan. Men om han icke tillhör denna, bör han givetvis kunna vinna inträde, oberoende av att han varken är eller författningsenligt bör vara kyrkobokförd i svensk församling. De sakkunniga föreslå därför, att sådan person skall på begäran bokföras i stor kyrkoförsamlingen i Stockholm, under förutsättning dock, att han samtidigt anmäler sig vilja inträda i svenska kyrkan. Varder ansökningen sedan icke i vederbörlig ordning fullföljd, bör anteckningen icke kvarstå. Det anförda torde böra gälla även utlänning.

Enligt kyrkobokföringsförordningen skall utländsk undersåte, som är evangelisk-luthersk trosbekännare, kyrkobokföras såsom tillhörande svenska kyrkan. I så ovillkorlig form är stadgandet icke förenligt med av de sakkunniga i kap. I och II föreslagna bestämmelser. Det kunde emellertid ifrågasättas, att medlem av utländskt evangelisk-lutherskt trossamfund borde kunna vinna inträde i svenska kyrkan utan eljest stadgad omgång. I så fall torde enahanda lindring med avseende å formen för inträde böra medgivas medlemmar av kyrkan närstående samfund inom riket. De sakkunniga hava emellertid stannat för att uti ifrågavarande hänseende undantag icke bör göras.

Då de sakkunniga, på sätt förut framhållits, icke upptagit till behandling frågor angående de främmande trosbekännarnas särskilda angelägenheter, innehåller betänkandet icke några bestämmelser om inträde i eller utträde ur annat trossamfund än statskyrkan eller stadgande, motsvarande 3 § i kyrkolagskommitténs ovan återgivna förslag.¹

I överensstämmelse med det anförda hava de sakkunniga upprättat förslag till *lag om inträde i svenska kyrkan*; och har det berörda stadgandet angående kyrkobokföring intagits i upprättat förslag till vissa ändringar i *kyrkobokföringsförordningen*.²

Utöver förut berörda författningsändringar påkalla de sakkunnigas i kap. I—III avhandlade förslag vissa ändringar i *dissenterlagen*, *förordningen den 31 oktober 1873 angående ändring i vissa delar av kyrkolagen m. m.* samt *kyrkobokföringsförordningen*.³

Följdstadganden.

Ändringarna sammanhännga med att enligt de sakkunnigas förslag det lagligen blir möjligt att intaga en ställning utom svenska kyrkan utan att tillhöra annat trossamfund. Avgörande blir i regel icke längre, huruvida man är medlem av svenska kyrkan eller främmande trosbekännare utan huruvida man tillhör eller icke tillhör svenska kyrkan. Emellertid kan det vara av betydelse, huruvida den, som icke tillhör svenska kyrkan, är medlem av annat trossamfund eller icke. De sakkunniga föreslå därför, att medlemskap i annat trossamfund fortfarande må kunna antecknas i kyrkobok, då sådant av veder-

¹ Jfr i sistnämnda avseende kap. I, s. 68, not 1.

² Se kap. IX, s. 282.

³ Se ock K. K. ^{29/1} 1921 (nr 14), 3 § 1 mom.

börande styrkes eller pastor eljest därom erhåller tillförlitlig kännedom. Sådan anteckning bör dock kunna ske endast när någon tillhör av staten erkänd församling av främmande trosbekännare eller trossamfund, vars prästerskap Konungen förklarar äga att förrätta vigsel, eller trossamfund, åt vars medlemmar Konungen medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning. Se i sistberörda hänseende vidare kap. IV.

K A P. I V.

Om skyldigheten att deltaga i skolornas religionsundervisning.

Inledning.

Kyrkolagens bestämmelse, att de främmande trosbekännarnas barn, såframt de ville njuta burskap, skulle uppfostras i den rena evangeliska läran, kunde icke i längden upprätthållas. Enligt *toleransediktet* av år 1781 fingo främmande religionsförvanter väl icke inrätta publika skolhus eller undervisningsställen, men det var dem icke betaget att hos sina ordentliga lärare eller andra enskilda personer låta undervisa sina egna barn. 1782 års *judereglemente* innehöll uti ifrågavarande avseende allenast, att judarna icke på något ställe i riket finge inrätta publika skolhus till deras läras utvidgande, och i 1838 års *ordning rörande mosaiska trosbekännare* stadgas, att det åligger vederbörande mosaiska religionslärare tillse, att barnuppfostran inom församlingen behörigen vårdas.

Historik.

Enligt 1860 års *dissenterlag* hade främmande trosbekännare rätt att hålla skolor och andra undervisningsanstalter, dock icke för andra än bekännare av deras egen troslära och deras barn.

I 1873 års *dissenterlag* stadgas i 7 § följande:

Gällande rätt.

I avseende å folkundervisningen skola främmande trosbekännare och deras barn vara underkastade därom gällande stadgar och anses tillhöra det skoldistrikt, inom vilket de äro boende. Barn, som icke skall uppfostras i evangeliskt lutherska läran, må, på framställning av vederbörande målsman, fritagas från undervisning däri såväl i folkskola som vid elementarläroverk; dock åligger, vid den förra skolstyrelsen och vid det senare rektor tillse, att sådant barn genom målsmans försorg erhåller tillbörlig religionsundervisning. Försummar målsman, oaktat av skolstyrelse eller rektor erhållen påminnelse, sin skyldighet härutinnan; skall barnet deltaga i den religionsundervisning, som i folkskola eller vid elementarläroverk meddelas.

Till motivering av detta stadgande anförde lagutskottet vid 1869 års riksdag bl. a.: Ehuru barn, som icke uppfostrades i den evangeliskt lutherska läran, finge fritagas från undervisningen däri vid de offentliga skolorna, låge det dock i statens eget intresse att tillse, det även sådana barn erhöle nödig kristendomskunskap. Staten toge skada därav, att det uppväxande släktet läm-

nades utan religionsundervisning. Därtill komme samhällets plikt emot barnen. Likasom i det borgerliga samhället tillfälle borde givas en var att förvärva de nödvändigaste borgerliga kunskaper, så finge också i det kristna samhället en var kunna påräkna att erhålla undervisning till inhämtande av den kristendoms kunskap, som ansåges nödvändig; och om föräldrar och målsmän åsidosatte sin plikt i detta hänseende, finge samhället övertaga den. Detta vore ett huvudmoment i den omsorg, som samhället hade att ägna individen, och denna samhällets skyldighet upphävdes icke i avseende på främmande trosförvanter därför, att deras kyrkliga ställning vore exceptionell.

Tillämpningsstadganden.

Varken de äldre författningarna rörande *folkskolan* eller den nu gällande stadgan av den 26 september 1921 angående folkundervisningen i riket upptaga några bestämmelser om främmande trosbekännares särskilda religionsundervisning. Detsamma gäller om stadgan för högre folkskolor, vilken emellertid icke innehåller bestämmelser om undervisningsämnen, då dessa i stället angivas i de för de särskilda skolorna fastställda undervisningsplanerna.

Beträffande de *allmänna läroverken* återfinnes redan i 1856 och 1859 års skolordningar i överensstämmelse med den i toleransediktet omfattade principen den bestämmelsen, att »barn av främmande trosbekännelse vare frikallade från deltagande i religionsundervisningen, om målsmän det önska». 1878 års stadga för de allmänna läroverken innehåller enahanda bestämmelse; och i nu gällande stadgor för de allmänna läroverken och för de kommunala mellanskolorna förekomma också bestämmelser i ämnet. Sälunda innehåller 1905 års stadga för rikets allmänna läroverk i § 9 den bestämmelsen, att »lärjunge, tillhörande främmande trosbekännelse, vare, efter av målsman hos rektor gjord skriftlig anmälan, frikallad från deltagande i undervisningen i kristendom men skall genom målsmans försorg erhålla vederbörlig religionsundervisning». Angående den kontroll, som i sådant fall åligger skolans rektor, inskränker sig läroverksstadgan till att i §§ 75 och 102 lämna de föreskrifter angående realskol- och studentexamina, att »lärjunge, som tillhör främmande trosbekännelse och varit frikallad från deltagande i undervisningen i kristendom, vare befriad från provning i detta ämne, men vare skyldig att före den muntliga provningens början till rektor avlämna skriftlig redogörelse för den undervisning, han åtnjutit i religionskunskap, samt intyg över sina insikter i detta ämne».

Rörande studentexamen har skolöverstyrelsen dessutom genom cirkulär den 9 januari 1917 i anledning av därom uttalade önskingar av de vid studentexamen tjänstgörande censorerna anmodat rektorerna vid de allmänna läroverken samt föreståndarna för kommunala och enskilda läroanstalter med rätt att anställa studentexamen att tillse, att, jämlikt bestämmelsen i § 102 av gällande läroverksstadga, examinand, som tillhör främmande trosbekännelse och varit frikallad från deltagande i undervisningen i kristendom, före den muntliga provningen i studentexamen avlämnar fullständig skriftlig redogörelse för genomgångna kurser i religionskunskap samt vederbörligt intyg över sina insikter i detta ämne. Sedermera har skolöverstyrelsen brukat genom särskild skrivelse till de rektorer och föreståndare, vid vilkas läroanstalter främmande tros-

bekännare, som varit frikallade från deltagande i skolans kristendomsundervisning, anmält sig till undergående av studentexamen, hänvisa till detta cirkulär och därjämte lämna den föreskriften, att den skriftliga redogörelse, ifrågavarande examinand jämlikt § 102 mom. 2 av gällande skolstadga skall före den muntliga prövningen avlämna, bör innehålla uppgift om hur lång tid och av vilken lärare han erhållit ifrågavarande undervisning. Dessutom bör enligt skolöverstyrelsens föreskrift redogörelse lämnas för vilka kurser examinanden inhämtat och vilka läroböcker han därvid begagnat.

Stadgan för *kommunala mellanskolor* av 1918 innehåller i §§ 13 och 42 enahanda bestämmelser som läroverksstadgan i §§ 9 och 75.

Dissenterlagens bestämmelser avse tydligen att tillförsäkra dem, som hysa en från svenska kyrkans uppfattning avvikande åskådning i religiösa ting, frihet att meddela sina barn en religionsundervisning, som motsvarar föräldrarnas egen trosuppfattning. Närmast åsyftades väl härvid anhängare av reformert eller romerskt-katolsk bekännelse samt mosaiska trosbekännare. Men samma rätt beträffande barnens fritagande från skolans religionsundervisning gäller även medlemmar av andra främmande trossamfund, oavsett om dessa erhållit statens erkännande. Med den möjligheten, att någon icke vill tillhöra något religiöst samfund, räknar man däremot icke i lagstiftningen.

Ehuru lagstiftningen sålunda tillerkänner främmande trosbekännare rätt att fritaga barnen från skolans religionsundervisning och att själva sörja för deras undervisning i religion, anses staten dock böra utöva en viss kontroll över den undervisning, ifrågavarande barn erhålla inom respektive trossamfund. Härmed markeras, att religionsundervisningen är icke endast den enskildes angelägenhet, som denne efter eget skön kan handhava, utan ett samhällsintresse, motiverande statens ingripande i en angelägenhet, som otvivelaktigt är av synnerligen ömtålig natur.

Sammanfattning.

Kristendomsundervisningen i skolorna.

Emellertid böra bestämmelserna angående barnens deltagande i skolornas religionsundervisning givetvis ses mot bakgrunden av den starkt konfessionella karaktär, som kristendomsundervisningen i skolorna ägde vid tiden för tillkomsten av ifrågavarande bestämmelser.

Såsom i de sakkunnigas betänkande redan framhållits, fordrade 1686 års kyrkolag en fullständig enighet rörande den religiösa bekännelsen. Kap. I av nämnda lag föreskriver sålunda: »Uti Vårt konungarike och dess underliggande länder skola alla bekänna sig endast och allenast till den kristelige lära och tro, som är grundad uti Guds heliga ord, det gamla och nya testamentets profetiska och apostoliska skrifter, och författad uti de tre huvudsymbolis: Apostolico, Nicaeno och Athanasiano, jämväl uti den oförändrade Augsburgiska bekännelsen av år 1530, vedertagen i Upsala concilio 1593, samt uti hela så kallade Libro Concordiae förklarad.» Det är den kristna tron, sådan den

Den konfessionella enheten under äldre tider och den dogmatiskt präglade kristendomsundervisningen enligt de äldre skolordningarna.

utformats genom den lutherska reformationen, som här stadgas såsom den enda i landet tillåtna trosbekännelsen.

I närmaste överensstämmelse med den konfessionella uppfattning, som sålunda kommit till uttryck, står den prägel, kristendomsundervisningen har enligt bestämmelserna i den följande tidens skolordningar, jämväl på 1800-talet. Dessa bestämmelser äro nämligen präglade icke blott av den evangeliska grundåskådningen utan också i stor utsträckning av den dogmatiska utformning, denna åskådning erhållit i 1600-talets ortodoxa lutherska dogmatik. Kristendomsundervisningen i fråga kan i korthet karakteriseras såsom *övervägande dogmatisk*.

Kristendomsundervisningen enligt äldre läroverksstadgor.

I en förordning 1693 angående gymnasier och skolor i riket behärskas kristendomsundervisningen helt av katekesen och dogmatiken. I första klassen skola barnen lära »den lilla Catechismum med någre av Konung Davids korteste Psalmer». I andra klassen »spörsmålen, som förklara Catechismum» och därjämte »korta språk av den heliga skrift, som stadfästa vår kristeliga tros artiklar»; därefter augsburgska bekännelsen på svenska. I tredje t. o. m. femte klassen genomgås vissa delar av ett kompendium i dogmatik ävensom de i detta anförda bibelspråken på latin. På gymnasiet fortsättes läsningen av dogmatiken. Därjämte förekommer kyrkohistoria, ävenledes på latin. Rörande lärjungarnas undervisning i detta ämne riktas följande anmaning till läraren: »beflitandes sig om att i Historia reformationis bliver dem väl i minnet intryckt». Någon undervisning i bibelkunskap utöver den, som meddelas under lektionerna i grekiska och hebreiska, då delar av nya och gamla testamentet genomgås, och vid skolans morgonböner, förekommer tydligen icke.

Huvudsakligen samma dogmatiska karaktär som i den nu nämnda skolordningen äger kristendomsundervisningen enligt 1724 års gymnasii- och skolordning. Så t. ex. stadgas rörande kristendomsundervisningen i apologistklassen, där de lärjungar gå, »som icke ärna framgent hålla sig till studierna, men likväl åstunda lära de dem nödige stycken», att varje onsdag och lördag från klockan 6 till 8 på morgonen skulle »på Bibelns läsande (d. v. s. på morgonbönen) följa Catechismi lära och den bibliska historien». Angående de nödiga stycken, i vilka dessa lärjungar skulle undervisas, nämnes också: »Uti Lutheri Catechismo med Sal. Archie-Biskopen Doct. Swebilii Spörsmål av den nyeste Edition, där skriftens språk finnas utsatte, så att de lära väl förstå sina Christendoms stycken och fästa i minnet de kärnespråken, varuppå svaren därsammastädes sig grunda. Och när de uti Catechismo äro flitigt övade, böra de läsa honom allena onsdagar och lördagar, och i det stället på de andre dagarne Compendium Laurelii» (kort sammanfattning av dogmatiken). Det bibliska lärostoffet har dock i denna skolordning erhållit en större plats, som det sedan bibehållit och utvidgat i de följande skolordningarna. Så förekommer här rörande undervisningen i andra klassen den bestämmelsen, att biblisk historia skulle läsas alternerande med en efter dogmatikens läropunkter ordnad samling bibelspråk (synopsis). »Dem som sitta på övra brädet eller bänken skall Historia Biblica ymsom med Synopsi Laurelii föreställas.» Beträffande undervisningen i tredje klassen stadgas: »De skola ock övas i Historia Biblica,

ått de därav måge få något sammanhang.» Dessutom skulle meddelas bibelkunskap icke blott i anslutning till lektionerna i grekiska och hebreiska utan också fristående, varvid vissa närmare angivna delar av gamla och nya testamentet skulle genomgås.

I det hela samma övertägande dogmatiska karaktär äger kristendomsundervisningen enligt 1807 års skolordning, även om upplysningstidens idéer icke kunnat undgå att sätta vissa spår i bestämmelserna. Ännu skall vid det bibliska lärostoffets behandling — icke minst på det högre stadiet — hänsyn tagas till sambandet med dogmatiken. De symboliska böckerna skola alltfört genomgås, »givande läraren därunder kort och tydlig anvisning om de märkligaste avvikelser som därifrån blivit gjorda, och sättet att dem förekomma och vederlägga». Upplysningstidens tankar möta t. ex. i de upprepade förmaningarna att vid undervisningen göra de religiösa begreppen »verksamma till dygd och seder», ävensom i den bestämmelsen, att i viss klass i själva skolan i samband med undervisningen i den kristna lärans huvudstycken »bör en kort lärobok om människans plikter här förklaras, och av ungdomen läsas».

Skolordningen år 1820 innebär i visst avseende en modifikation rörande den dogmatiska synpunktens användande vid kristendomsundervisningen. I anvisningarna framhålles sålunda beträffande tolkningen av bibeln, att undervisningen i denna del av kristendomsämnet visserligen bör gå ut på »att vänja lärjungarna att i de bibliska uttrycken igenfinna de lärosatser, dogmatiken framställer», men att likväl är nödigt, att läraren »därvid visar ett slags måtta». I öfrigt dominerar i stor utsträckning den bundenhet vid dogmatiken, som utmärkt bestämmelserna i de äldre skolordningarna. Den dogmatiska synpunktens användning på bibeln har nyss antytt. Angående kyrkohistorien säges, att »denna intressanta lärdomsgrän kan föga rätt begripas, förr än man hunnit förvärva någorlunda kännedom av dogmatiken».

I skolordningen 1856 intager det kateketiska och dogmatiska lärostoffet tydligen alltfört den förnämsta platsen vid kristendomsundervisningen. Sedan katekesen i de fyra första klasserna genomgåts och repeterats vid sidan av undervisningen i biblisk historia, börjar i femte klassen behandlingen av »teologisk dogmatik», varmed sedan fortsättes i de övriga klasserna. I fjärde klassen utgöres kursen förutom av katekesen också av kyrkohistoriska berättelser; först i åttonde klass läses kyrkohistoria. Från femte t. o. m. sjunde klass förekommer läsning av valda delar av nya testamentet. I 1859 års skolordning har det kateketiska och dogmatiska lärostoffet trängts något i bakgrunden i jämförelse med 1856 års skolordning. I det hela torde dock karaktären av kristendomsundervisningen vara densamma som i denna.

År 1842 är ett betydelsefullt år i den svenska folkbildningens historia. Genom den stadga för folkundervisningen, som detta år utfärdades och genom vilken skolgången gjordes obligatorisk, bestämdes, att hädanefter i varje församling skulle finnas minst en, helst fast, skola med av staten godkänd lärare. Först genom kungl. kungörelser och cirkulär 1864 reglerades närmare de olika läroämnena i deras inbördes förhållande och med avseende på deras metod. Den ordning, som dittills vanligen tillämpats och som säkerligen går tillbaka

Kristendomsundervisningen enligt äldre folkskolestadgor.

ända till den tid, då 1686 års kyrkolag gav den föreskriften, att »präster — — — skola driva med all flit därpå, att barn, drängar och pigor lära läsa i bok och se med egna ögon, vad Gud i sitt heliga ord bjuder och befäller», och att klockaren skulle »med all trohet och flit driva barnaläran», har varit den, att barnen övades i innanläsning och därefter fingo inlära katekesen, under det att den bibliska historien fick träda i bakgrunden. Genom förenämnda cirkulär från 1864 anbefalldes, att vederbörligt avseende skulle fästas vid »utvecklingen av lärjungarnas själsförmögenheter» och att i följd härav undervisningen i biblisk historia skulle icke inträda efter, utan föregå den kateketiska undervisningen.

Vad som förut sagts om den allmänna karaktären av kristendomsundervisningen vid de allmänna läroverken, gäller också undervisningen i detta ämne vid folkskolan. Icke minst vid denna skola har katekesen långt fram i tiden intagit en allt dominerande plats vid kristendomsundervisningen. Vad som fastslagits genom normalplanerna från och med 1878, då den första normalplanen för folkskolan fastställdes, har gällt även under den föregående tiden, även före tillkomsten av 1873 års dissenterlag. Enligt normalplanerna skulle icke blott lilla katekesen utan också den gällande utläggningen av denna fullständigt genomgå i folkskolan.

Att man vid denna undervisning såväl vid folkskolan som vid de allmänna läroverken ofta ställt alltför överdrivna fordringar på barnens förmåga av utanläsning visar kungl. cirkuläret den 12 maj 1865, däri varnas för den överdrivna och därigenom skadliga utanläsning, som vid kristendomsundervisningen mångenstädes vore bruklig, och inskräpas vissa grundsatser rörande katekesundervisningen. Vad beträffar bibelläsningen förekommer i normalplanerna för folkskolan intet annat stadgande än att sådan läsning bör ske i samband med den dagliga morgonbönen, då helst någon eller några historiska böcker i nya testamentet skulle i sammanhängande följd genomgå, vartill i nyare normalplaner fogades: »något enklare apostoliskt brev» eller ett urval av psaltaren, bestämmelser, som varit gällande ända till den 1919 stadfästa undervisningsplanen för rikets folkskolor.

Den fortgående differentieringen av den religiösa åskådningen och den nuvarande kristendomsundervisningens övervägande historiska karaktär.

Omläggning av skolornas religionsundervisning i historisk riktning.

Att närmare redogöra för de faktorer, som samverkat till en fullständig brytning med de dogmatiska synpunkternas allenavälde vid kristendomsundervisningen, kan det naturligtvis i detta sammanhang icke bli fråga om. Pietismen och upplysningen ha var på sitt sätt medverkat till den utveckling, som resulterade i att under de senaste årtiondena av 1800-talet en dogmatiskt obunden, rent historisk uppfattning alltmer trängde igenom på religionsforskningens område. En naturlig följd av denna utveckling har blivit, att enligt de nu gällande undervisningsplanerna¹ kristendomsundervisningen fått en avgjort historisk karaktär. Detta innebär icke blott, att det bibliska och kyrkohistoriska stoffet kommit att tränga det kateketiska och dogmatiska helt eller delvis i

¹ Dessa äro: undervisningsplan för rikets folkskolor, fastställd genom kungörelsen den 31 oktober 1919 (nr 880), undervisningsplan för realskolan, fastställd genom kungörelsen den 2 mars 1906 (nr 10), samt undervisningsplan för gymnasiet, fastställd genom kungörelsen den 30 april 1909 (nr 28).

bakgrunden — i läroplanerna för de allmänna läroverken hade förstnämnda lärostoff även förut fått ett allt större utrymme — utan också att det historiska stoffet skulle — i motsats till vad i äldre tider varit fallet — vara utgångspunkt för behandlingen av tros- och livsåskådningen och att ett historiskt betraktelsesätt skulle anläggas på bibeln och de kyrkohistoriska företeelserna. I de nya undervisningsplanerna är det första gången, som dessa grundsatser rörande kristendomsundervisningen gjorts gällande.

Till den nu nämnda utvecklingen av kristendomsundervisningen har säkerligen i sin mån bidragit den alltmer fortgående differentieringen, när det gäller den religiösa åskådningen. Vad beträffar folkskolans kristendomsundervisning framgår detta förhållande tydligt nog, då i anvisningarna inskärpes den hänsyn, som måste tagas till de olika uppfattningar i religiösa frågor, som de olika hemmen företräda.

Då de ifrågavarande undervisningsplanerna utgöra en viktig förutsättning för de sakkunnigas behandling av hithörande spörsmål, må här lämnas en översiktlig redogörelse för de olika skolornas kursplaner för kristendomsämnet.

De olika skolornas kursplaner för kristendomsämnet.

Mest genomgripande är omläggningen av *kristendomsämnet i folkskolan*, för vilken de äldre bestämmelserna rörande kristendomsundervisningen icke förut genomgått så väsentliga modifikationer som bestämmelserna rörande samma ämne vid de allmänna läroverken.

Folkskolan.

Som kristendomsundervisningens *uppgift* framhålles i 1919 års undervisningsplan, att denna undervisning på ett sätt, som kan främja lärjungarnas religiösa och sedliga utveckling, bör giva dem en efter deras mottaglighet och behov avpassad kunskap om kristendomens uppkomst, innehåll och utveckling.

Vad beträffar *läroinnehållet* framgår av kursfördelningen och de till densamma fogade anvisningarna, att detta i främsta rummet skall utgöras av bibliskt historiska berättelser och överhuvud taget stoff, hämtat ur *bibeln*, vilken bok »skall utgöra omedelbar grundval för kristendomsundervisningen».

I de två första klasserna — småskolestadiet — skall läraren *muntligt* meddela barnen enkla berättelser ur bibeln, företrädesvis hämtade ur evangelierna men i någon mån även ur gamla testamentet. Dessa berättelser skola vara så valda, att de äro ägnade att grundlägga barnens första religiösa och sedliga föreställningar. De avse sålunda icke att lämna någon historiskt sammanhängande redogörelse. Även de ur gamla testamentet hämtade berättelserna skola vara ämnade att belysa och förklara evangeliernas framställning.

I anslutning till förenämnda kurs: korta minnesord ur bibeln, några psalmsverser och i första klass morgon-, afton- och bordsböner, i andra klass »Fader vår» och »välsignelsen».

I tredje klassen och under de därefter följande skolåren inträder vid sidan av lärarens muntliga framställning *barnens egen läsning* av valda stycken ur bibeln. Dessa stycken skola i klasserna 3 och 4 vara av huvudsakligen *berättande* innehåll och läsas i tidsföljd samt väljas så, att de olika tidsskedena i

någon mån bliva företrädda. Meningen är, att barnen — så långt deras utveckling det medger — härigenom skola erhålla en sammanhängande uppfattning om det israelitiska folkets öden och religiösa liv såsom bakgrund för uppfattningen av Jesu person och verk samt hans apostlars liv och verksamhet.

I de återstående klasserna fortsättes till en början med de berättande bibelstyckena, varefter man så småningom övergår till stycken med *direkt undervisande innehåll* (sådana ha icke heller i de föregående klasserna *helt* saknats). I främsta rummet skola dessa väljas bland Jesu tal och liknelser men därjämte ur profeternas skrifter och psaltaren samt ur de nytestamentliga breven. Urvalet av dessa stycken skall enligt kursfördelningen ske med hänsyn till deras »kärnfullt religiösa och sedliga innehåll». På detta stadium genomgås särskilt Jesu bergspredikan. I femte och sjätte klasserna meddelas i huvudsaklig anknytning till denna en efter barnålderns mottaglighet och behov lämpad *sammanfattning av den kristna tros- och livsåskådningen*. I anvisningarna betonas, att ämnets olika grenar böra vid undervisningen sammanhållas till en enhet, så att barnen från kristendomsundervisningen i skolan må medföra en samlad och levande bild av Jesus, hans liv och verk.

Till den bibliskt historiska lärokursen sluter sig under de sista skolåren berättelser och skildringar ur *kyrkans historia*, ägnade att belysa utvecklingen och gestaltningen av det religiösa och sedliga livet under olika tider intill våra dagar, framför allt i vårt eget land. Personer och händelser i kyrkohistorien böra ställas i lämpligt samband med samtida händelser och personer, vilka behandlas vid historieundervisningen i övrigt. Särskild uppmärksamhet bör ägnas reformationen och dess betydelse. Till belysning av Luthers religiösa och sedliga uppfattning och hans sätt att sammanfattande framställa kristendomens huvudstycken läses i detta sammanhang Luthers lilla katekes. Lilla katekesen bör sålunda icke göras till föremål för utanläsning eller läggas till grund för någon *förnyad* behandling av den kristna tros- och livsåskådningen.

I samtliga klasser läsas korta, för barn lättfattliga *minnesord ur bibeln* samt *psalmverser*. Dessa utgöra det enda, som får föreläggas barnen till ordagrant inlärande.

Slutligen ingår i lärokursen för endera av de två sista klasserna en kort framställning av *gudstjänsten inom den svenska kyrkan* samt en *översikt av kyrkoåret*.

I fråga om *tillvägagångssättet* vid kristendomsundervisningen meddela anvisningarna bl. a. följande.

Vid sidan av bibeln och för befördrandet av överblicken av och sammanhanget mellan de lästa bibelstyckena ävensom för underlättandet av barnens hemarbete må kunna användas en särskild hjälpbok, innehållande texter ur bibeln. Den får dock icke göra intrång på barnens läsning av själva bibeln.

Framställningen i samband med Jesu bergspredikan av den kristna tros- och livsåskådningen »skall hållas fri från abstrakta, systematiserande utredningar

och definitioner samt så anordnas, att den ej påkallar användning av någon särskild lärobok».¹

Till ytterligare belysning av förevarande kursplans ställning till den konfessionella frågan må till sist anföras vad som i första stycket av anvisningarna inskräpes: »Vid kristendomsundervisningen bör läraren städse erinra sig, att de olika hem, från vilka lärjungarna på grund av rådande skolplikt komma, i många fall företräda vitt skilda uppfattningar av de frågor, som vid kristendomsundervisningen kunna förekomma till behandling. Han bör därför vid sin undervisning sorgfälligt undvika allt, som kan verka såsom sårande angrepp på andras åskådning eller motverka uppkomsten hos lärjungarna av en vidhjärtad fördragsamhet mot olika tänkande. Det är av synnerlig vikt, att undervisningen i kristendom, utan att den förlorar i allvar eller stadga, bedrivs så, att den icke kommer i strid med det nutida samhällets krav på tankefrihet för de enskilda individerna.»

I nu gällande undervisningsplan för realskolan av år 1906 anges som mål för kristendomsundervisningen att till en omfattning, som överensstämmer med lärjungarnas ålder och realskolans bildningsmål, samt på ett sätt, som kan främja lärjungarnas religiöst-sedliga utveckling, meddela insikt i kristendomens historia samt i huvudpunkterna av dess lära.

Realskolan.

I de tre lägsta klasserna genomgås *bibliska berättelser* ur gamla och nya testamentet. Särskilt i fråga om val av berättelser ur gamla testamentet framhålls i anvisningarna, att begränsning är av nöden, så att endast sådant medtages, som för lärjungarna är av verkligt religiöst-sedlig betydelse eller kan tjäna till belysning av den nytestamentliga delen av kursen.

Till de bibliska berättelserna eller andra lämpliga bibeltexter skola i nu ifrågavarande klasser anknytas *enkla lärdomar av sedlig och religiös innebörd*. De tre första huvudstyckena av Luthers lilla katekes skola sedan användas till sammanfattning av dessa lärdomar, varvid tydligen huvudvikten — enligt anvisningarna — bör läggas vid själva textorden och förklaringarna i vissa fall kunna genomgås först i fjärde eller femte klassen. I tredje klassen skola dessutom instiftelseorden till dopet och nattvarden genomgås.

I fjärde klassen lämnas en sammanhängande framställning av *Israels historia* och i femte av *Jesu liv och verksamhet*. I sjätte klassen meddelas *bilder ur kyrkans historia*. I anslutning till kurserna i fjärde och sjätte klasserna lämnas *korta underrättelser ur den allmänna religionshistorien*, i förstnämnda klass till belysning av Israels historia, i sistnämnda rörande de viktigaste av de religioner, med vilka kristendomen varit eller är i beröring.

I fjärde och femte klasserna meddelas en översiktlig framställning av *den kristna tros- och sedelärens grundtankar*, om vilken översikt i de metodiska

¹ Denna anvisning innebär icke något förbud mot användande av lärobok. Enligt kungörelsen den 29 juni 1921 (nr 372) angående vissa bestämmelser i fråga om tillämpningen av kungörelsen den 31 oktober 1919 (nr 880) angående undervisningsplan för rikets folkskolor skall, när för sammanfattningen av den kristna tros- och livsåskådningen lärobok användes, denna dock ansluta sig till kursplanen med anvisningar samt vara för ändamålet godkänd i den ordning, som är föreskriven genom kungörelsen den 28 maj 1920 (nr 259) angående bestämmande av läroböcker för kristendomsundervisningen vid vissa läroanstalter i riket.

anvisningarna särskilt framhålles, att den bör meddelas i närmaste anslutning till bibeln.

De för realskolan föreskrivna kurserna i kristendomsämnet skola i tillämpliga delar gälla även för de kommunala mellanskolorna.¹

Gymnasiet.

Kurserna vid *kristendomsundervisningen å gymnasiet* äro bestämda genom 1909 års undervisningsplan för gymnasiet. Här anges målet för densamma på liknande sätt, som när det gällde realskolan.

Angående kursfördelningen bestämmes i kursplanen följande.

I de tre första ringarna skall *bibelläsning* förekomma. I anvisningarna framhålles, att denna bör så planläggas, att lärjungarna under skoltiden bli i tillfälle att göra bekantskap med de viktigaste av bibelns böcker och den religiösa utveckling, för vilken dessa äro uttryck. Ävenledes framhålles, att lärjungarna vid bibelläsningen böra införas i ett på en gång religiöst och historiskt betraktelsesätt av skriftordet.

Tyngdpunkten av kristendomsämnet är emellertid på detta stadium förlagd till *kyrkohistorien*. Vid undervisningen bör enligt anvisningarna särskild uppmärksamhet ägnas åt den äldsta kristenhetens och reformationstidens historia samt åt den nyaste tiden och dess andliga riktningar. I anvisningarna framhålles vidare önskvärdheten av att kristendomens historiska utveckling ses i samband med mänsklighetens allmänna utveckling, så att tilldragelserna ställas i tidshistorisk belysning och den inre utvecklingsgången uppvisas. Den kyrkohistoriska undervisningen bör sålunda söka anknytningspunkter i den allmänna världs- och kulturhistorien och, vad den svenska kyrkohistorien angår, jämväl i den svenska litteraturhistorien. Den kännedom om *de utomkristna religionerna*, som redan i realskolan vunnits, bör i gymnasiet i sammanhang med den övriga kursen befästas och utvidgas, särskilt med hänsyn till de religionsformer, som för den religionshistoriska utvecklingen haft en större betydelse eller i vår tid ådraga sig särskild uppmärksamhet.

I andra ringen påbörjas och i tredje ringen avslutas *den kristna tros- och sedeläran* i fördjupad och utvidgad framställning. Vid genomgången av denna bör — enligt anvisningarna — särskild vikt läggas på för vår tid betydelsefulla frågor, såsom om religion och teologi eller tro och troslära samt bekännelse och bekännelseskraft, religion och sedlighet, religionens förhållande till vetenskap och kultur, kristendomens ställning till andra religionsformer o. s. v. Vad särskilt den etiska undervisningen angår, framhålles, att vid denna bör till behandling upptagas sådana spörsmål, som i synnerhet för ungdomen har verklighetsvärde. Även påpekas, att särskild uppmärksamhet bör ägnas åt samfundets och samfundslivets betydelse samt den enskildes plikter gentemot detta, varvid även nutidens sociala rörelser böra beaktas.

I fjärde ringen skall *repetition* äga rum, företrädesvis av sådana delar av de föregående ringarnas kurser, som äro särskilt ägnade att belysa den inre utvecklingsgången av kristendomens historia och dess samband med den all-

¹ Kungl. stadgan den 19 november 1918, § 14, innehåller följande bestämmelse: »Undervisningsplanen skall uppgöras så, att kommunala mellanskolans lärokurs ansluter sig till fullständig lärokurs för folkskolans A-form och i övrigt på lämpligt sätt anpassas efter lärokursen för realskolan.»

männa kulturutvecklingen ävensom kristendomens väsen och dess uppgifter i nutiden.

I de metodiska anvisningarna framhålles, att inom ämnets olika grenar stoffurvalet bör företagas med ständig hänsyn till ämnets ställning såsom ett moment i den högre allmänbildning, som utgör gymnasiets mål. I vilken mening man har att fatta kursplanens bestämmelse, att religionsundervisningen må meddelas så, att den kan *främja lärjungarnas religiösa och sedliga utveckling*, framgår av de orden i anvisningarna, att undervisningen skall så bedrivas, att *lärjungarna i mån av utveckling uppfordras till en mera självständig eftertanke i fråga om den kristna världsåskådningens betydelse och värde*.

De sakkunnigas uppgift, såvitt den berör skolornas religionsundervisning.

Med den av de sakkunniga föreslagna rätten att fritt utträda ur svenska kyrkan har frågan om religionsfrihetskravet och religionsundervisningen kommit i ett väsentligen nytt läge. Efter en sådan reform måste man räkna med förefintligheten av ett avsevärt antal medborgare, som icke tillhöra något trossamfund. Tänkbart är också — med hänsyn till den öppnade möjligheten till utträde utan väsentlig förlust av medborgerliga rättigheter och då någon från statskyrkans bekännelse avvikande trosuppfattning icke vid utträdet behöver uppgivas — att en del av de inom statskyrkan förekommande fria samman slutningarna kan komma att skilja sig från nämnda kyrkas gemenskap. Under sådana förhållanden måste givetvis tagas i övervägande, huruvida den rätt, som enligt nu gällande bestämmelser tillkommer främmande trosbekännare att på vissa villkor vinna befrielse för barnen från skolans religionsundervisning, bör utsträckas till de nytillkomna kategorierna av medborgare. I detta sammanhang torde också böra undersökas, huruvida — i överensstämmelse med den frihet inom kyrkan, som de sakkunniga anse i största möjliga utsträckning önskvärd — rätten till fritagande från skolornas religionsundervisning bör utsträckas jämväl till medlemmar av svenska kyrkan. Å andra sidan vore det tänkbart, att på grund bland annat av den förändrade karaktär, som skolans religionsundervisning med de nya undervisningsplanerna erhållit, en inskränkning i rätten till befrielse av ifrågavarande slag kunde vara att förorda.

Av de sakkunniga inhämtade upplysningar och yttranden angående tillämpningen av 7 § dissenterlagen.

För prövning av ifrågavarande spörsmål är det givetvis av intresse att erhålla upplysning om i vilken omfattning befrielse från kristendomsundervisning av anledning, som i 7 § dissenterlagen oförmäles, eller av annan anled-

De sakkunnigas skrivelse till skolöverstyrelsen.

ning förekommit i folkskolor, högre folkskolor samt läroanstalter, hörande till den högre skolundervisningen. Med anledning härav ha de sakkunniga hänvänt sig till skolöverstyrelsen med anhållan, att överstyrelsen måtte dels från statens och vissa kommunala folkskolinspektörer, dels från rektorer och föreståndare vid de till den högre skolundervisningen hörande läroanstalter inhämta vissa uppgifter i nu berörda avseende.

Beträffande de uppgifter, som inforrats från folkskolinspektörerna, ha de sakkunniga uttalat önskvärldheten av att erhålla upplysning angående den ungefärliga omfattning, i vilken på grund av ifrågavarande lagrum barn i folkskolor och högre folkskolor blivit fritagna från religionsundervisningen; de fordringar, vilka av skolstyrelse (skolråd) pläga ställas på den undervisning, som barn vid fall av sådan befrielse skall genom målsmans försorg erhålla; beskaffenheten och effektiviteten av den kontroll, som därvid av skolstyrelse (skolråd) utövas, samt den omfattning, i vilken meddelad befrielse från religionsundervisningen blivit återkallad. Vidare ha de sakkunniga begärt upplysning om i vad mån befrielse från skolgång enligt 38 § folkskolestadgan¹ ifrågakommit på den grund att medlemmar av statskyrkan haft betänkligheter emot barns deltagande i skolans religionsundervisning. Slutligen ha de sakkunniga uttryckt önskan om att folkskolinspektörerna måtte erhålla tillfälle att yttra sig angående kontrollen å enskild religionsundervisning, för det fall särskilt att möjligheten till barns fritagande från skolans religionsundervisning skulle bliva utsträckt till statskyrkomedlemmar och personer, som icke tillhöra något trossamfund.

Vad de till den högre skolundervisningen hörande läroanstalterna angår, ha de sakkunniga framhållit betydelsen av att erhålla uppgift å de lärjungar, vilka på grund av ifrågavarande lagrum eller av annan anledning under läsåren 1921—25 samt förra delen av läsåret 1925—26 eller någon del av nämnda tid åtnjutit befrielse från skolans religionsundervisning, samt önskvärldheten av att uppgiften beträffande varje lärjunge, som åtnjutit sådan befrielse, upptog lärjungens namn och ålder, den klass lärjungen tillhörde, målsmans namn och yrke samt upplysning om den närmare anledningen till befrielsen och om huruvida lärjungen under någon tid helt eller delvis deltagit i religionsundervisningen eller i skolans andaktsövningar. I skrivelsen har även framhållits, att det för de sakkunniga jämväl vore av intresse att erhålla kännedom om huruvida och i vad mån kontroll från skolans sida utövats å den religionsundervisning, som barn vid fall av befrielse från skolans religionsundervisning skall genom målsmans försorg erhålla. Ävenledes ha de sakkunniga i förevarande skrivelse hemställt, att rektorer och föreståndare måtte beredas tillfälle att framställa de önskemål med avseende å kontrollen å enskild religionsundervisning, som de kunde vilja göra gällande, för det fall särskilt att den i dissenterlagen stadgade möjligheten till barns fritagande från skolans religionsundervisning skulle bliva utsträckt till statskyrkomedlemmar och personer, som icke tillhöra något trossamfund.

¹ Paragrafen handlar om rätt för målsmän att på vissa villkor och under vederbörlig kontroll i hemmen ombesörja barnens undervisning i allmänhet.

Skolöverstyrelsen har i anledning härav inhämtat yttranden dels från statens samtliga 52 folkskolinspektörer och från de kommunala folkskolinspektörerna i de städer, vilkas folkskoleväsen på grund av kungörelsen den 9 oktober 1914 (nr 260) angående inspektion av folkskoleväsendet i stad, som ej deltagar i landsting, är underkastat inspektion av statens folkskolinspektör allenast i avseende å granskning och vitsordande av skolstyrelsens ansökningar om statsbidrag, nämligen Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg och Gävle, dels från samtliga rektorer och föreståndare vid de till den högre skolundervisningen hörande läroanstalterna, nämligen från rektorer och föreståndare vid allmänna läroverk, högre lärarinneseminariet, kommunala gymnasier, kommunala mellanskolor, högre flickskolor, enskilda mellanskolor, högre goss- och samskolor samt enskilda högre lärarinneseminarier.

I fråga om de inkomna yttrandena må här först lämnas en redogörelse för de uppgifter, som meddelats av *statens folkskolinspektörer*. Dessa ha i de flesta fall för att kunna lämna fullt tillförlitliga uppgifter rörande de av de sakkunniga angivna förhållandena införskaffat särskilda upplysningar från skolrådets och skolstyrelsernas ordförande.

*Uppgifter
från statens
folkskol-
inspektörer.*

Beträffande den *omfattning*, i vilken befrielse från skolans religionsundervisning jämlikt 7 § dissenterlagen ägt rum, meddelas från 34 av rikets 52 inspektionsområden, att, så långt det varit möjligt utforska förhållandena, intet fall av dylik befrielse för närvarande förekommer. I de övriga inspektionsområdena finner man visserligen ifrågavarande paragraf tillämpad, men fallen äro i allmänhet mycket sparsamma. Sålunda omnämnas från nedan angivna inspektionsområden följande fall av befrielse från skolans religionsundervisning: Stockholmstraktens inspektionsområde: 7 fall; Roslagens: »ett fåtal barn» till judar och metodister i Stocksund; Upplands: »ett par barn» till judar i Uppsala; Södermanlands västra: 9 barn till judar i Eskilstuna (1) och i V. Vingåker (8); Nordsmålands västra: 6 fall; Sydsmålands östra: 2 barn till judar i Kalmar; Blekinge: »ett par fall»; Nordskånes östra: några judiska barn i Kristianstad och Hässleholm; Nordskånes västra: 7 barn till judar i Landskrona; Göteborgstraktens: 1 fall; Skaraborgs södra: 3 judiska barn; Närkes: 1 barn från judiskt hem i Örebro; Dalarnes södra: 1 fall; Medelpads: 1 barn från judiskt hem i Sundsvall; Tornedalens inspektionsområde: 1 barn från judiskt hem. Från Värmlands mellersta inspektionsområde meddelas utan angivande av något antal, att befrielse ifrågakommit »endast för barn av mosaisk religion». Två inspektionsområden, i vilka befrielse ifrågakommit i något större utsträckning, äro Hälsinglands norra, där 10 barn av katolska föräldrar, tillhörande en inom Forsa skoldistrikt upprättad katolsk församling av inflyttade österrikiska arbetare vid ett linspinneri åtnjuta religionsundervisning av nämnda församlings pastor (de deltaga dock i småskolans kristendomsundervisning), samt Sydskånes västra inspektionsområde, där inspektören uppgiver antalet barn av främmande trosbekännare till omkring 50, av vilka dock några (från katolska hem) deltaga i folkskolans religionsundervisning.

Att främmande trosbekännare låta sina barn deltaga i skolans religionsundervisning meddelas även från andra delar av riket. Sålunda meddelas från Södermanlands östra och Älvsborgs södra inspektionsområden ett par fall, då katolikers barn deltaga i kristendomsundervisningen, och i fråga om barn av judiska föräldrar finner man motsvarande förhållande angivet från Syds målans mellersta, Nordskånes västra, Älvsborgs södra, Skaraborgs södra och Västmanlands östra inspektionsområden, medan från Sydmålans östra, Blekinge, Älvsborgs norra och Värmlands mellersta inspektionsområden särskilt framhålles, att judiska barn visserligen deltaga i religionsundervisningen men endast när denna rör sig om gamla testamentet.

Åtskilliga av inspektörerna beröra även, huru ifrågavarande förhållanden gestaltat sig tidigare inom de olika inspektionsområdena. Av deras uttalanden framgår, att rätten för dissenters att fritaga barnen från skolans religionsundervisning under lång tid i allmänhet varit föga utnyttjad. Såsom exempel anföres följande från Södermanlands östra inspektionsområde: i Södertälje ha under de senaste 25 åren blott 5 barn befriats från religionsundervisningen, och av dessa voro 3 barn till judar, vilka önskade befrielse för barnen endast med avseende på undervisningen rörande nya testamentet; från Nordsmålans östra: under de senaste 10 åren har förekommit blott 1 fall av befrielse från religionsundervisningen, nämligen i Västervik, och befrielsen avsåg i detta fall endast katekesundervisningen; från Älvsborgs södra: under senaste 40 år ha i Borås endast 6 barn (3 judiska och 3 katolska) befriats från kristendomsundervisningen; från Värmlands västra: under mer än 20 år har ingen befrielse ifrågakommit; från Dalarnes östra: sedan år 1913 ha veterligen inga fall av befrielse förekommit; från Gästriklands inspektionsområde: för 25—30 år sedan voro ej så få barn till metodister befriade, men nu har dylikt icke förekommit sedan många år tillbaka; från Ångermanlands norra: inga fall ha förekommit på senare år, men på 1880-talet befriades några barn av baptistiska föräldrar från katekesläsningen.

Då det i 7 § dissenterlagen åt främmande trosbekännare lämnade medgivan- det sålunda tagits i anspråk i en utsträckning, som måste betecknas som ytterst obetydlig, framstår som en given följd härav, att någon bestämd praxis rörande de *fordringar*, som ställas på den utom skolan meddelade religionsundervisningen, för att denna skall kunna anses uppfylla nämnda lagrums föreskrift att vara »tillbörlig», icke kunnat utbildas sig. Folkskolinspektörerna vitsorda ock samstämmigt detta förhållande och anföra, att någon egentlig *kontroll* över ifrågavarande undervisning enligt dissenterlagens föreskrift i själva verket ej förekommit. På sin höjd har man från vederbörande religionslärare infordrat intyg, utvisande, att undervisning verkligen ägt rum. I de flesta fall synes man dock hava förlitat sig på vederbörande målsmäns egen omsorg om barnens religiösa uppfostran. Befrielsen — i de få fall den förekommit — har, som ovan synes, nästan undantagslöst gällt barn av katolska eller judiska föräldrar.

Icke heller har någon folkskolinspektör kunnat angiva något fall, då medgiven befrielse från skolans religionsundervisning blivit, på grund av måls-

mans försummelse att sörja för tillbörlig undervisning av motsvarande slag, återkallad.

Folkskolinspektörernas upplysningar rörande sådana fall, då föräldrar med stöd av § 38 *folkskolestadgan* sörjt för enskild undervisning åt sina barn av den orsaken, att de hyst betänkligheter emot barnens deltagande särskilt i skolans religionsundervisning, giva vid handen, att ej heller med avseende härå någon större religiös söndring gjort sig gällande. De få fall, som nämnas, härröra från endast 7 inspektionsområden och avse i främsta rummet barn av baptistiska föräldrar. Folkskolinspektören i Skaraborgs södra inspektionsområde omnämner en »fribaptistisk» skola med 10—15 barn, som sedan några år finnes anordnad inom ett skoldistrikt och vilken vid årsexamen brukar besökas av skolrådets ordförande för utövande av kontroll över undervisningen. Från Nordskånes västra inspektionsområde rapporteras en liknande skola för 8 barn av baptistiskt sinnade föräldrar. Utom dessa av baptistisk åskådning förorsakade avskiljanden från den allmänna folkskolundervisningen angivas i ett par inspektörers yttranden några fall, då »helgeaner», »petandrare» och »bodelister» på grund av betänkligheter mot skolans religionsundervisning anordnat enskild undervisning för sina barn. Somliga av dessa barn ha dock fått besöka folkskolan, sedan lärarna förklarat sig villiga att förhöra dem i kristendoms-kunskap särskilt med begagnande av sådana läroböcker i ämnet, som föräldrarna gillade.

För fullständighetens skull må tilläggas, att inom åtskilliga inspektionsområden barn av s. k. sjundedagsadventister erhållit befrielse från skolundervisning på lördagarna, stundom dock med återtagande på annan tid av det sålunda förlorade, samt att i Järvsö socken i Hälsingland några barn till s. k. »hedbergare» jämte folkskolans religionsundervisning åtnjuta särskild sådan med läsning av Svebilii katekes.

Av de uppgifter, som lämnats av de *kommunala folkskolinspektörerna* i vissa större städer och som avse läsåret 1925—26, inhämtas huvudsakligen följande:

I *Stockholms* folkskolor undervisas 158 barn av mosaiska och 13 barn av romersk-katolska föräldrar. Fritagna från religionsundervisningen äro 155 av de förstnämnda och samtliga de sistnämnda lärjungarna. De sålunda fritagna barnen erhålla i regel religionsundervisning i skolor inom de församlingar, vilka deras målsmän tillhöra. Att undervisning verkligen meddelas, kontrolleras av överlärarna. Konstateras därvid försummelse, och kan rättelse ej vinnas genom hänvändelse till målsman eller vederbörande församlings föreståndare, anmäles förhållandet till förste folkskolinspektören. Återkallelse av meddelad befrielse från folkskolans religionsundervisning har under läsåret skett i ett fall. Befrielse från skolgång enligt § 38 *folkskolestadgan* på grund av målsmans betänkligheter mot skolans religionsundervisning synes ej ha förekommit. Från de i huvudstaden befintliga tre skolor med från svenska kyrkans religionsåskådning avvikande uppfattning, vilka meddela fullständig folkskolundervisning, nämligen två romersk-katolska och en adventistisk, inhämtas av folkskoleledningen årliga uppgifter angående undervisningsplaner, arbetsordning,

Uppgifter från vissa kommunala folkskolinspektörer.

lärare och elever samt lokaler. De äro underkastade inspektion jämlikt § 62 av stadgan för folkundervisningen i Stockholm.

Vid *Göteborgs* folkskolor äro sammanlagt 59 barn befriade från deltagande i religionsundervisningen. Samtliga dessa barn tillhöra hem med mosaisk trosbekännelse. En undersökning har ådagalagt, att av ifrågavarande barn 48 åtnjuta religionsundervisning av rabbinen i den mosaiska församlingens religionsskola och 5 undervisas i hemmen, under det 6 icke åtnjuta någon ordnad religionsundervisning. Av dessa befinna sig 4 i småskoleåldern och 2 ha konfirmerats inom sitt samfund samt äro av denna anledning befriade från vidare religionsundervisning. I övrigt har befrielse särskilt från folkskolans religionsundervisning icke av några dissenter ifrågasatts. Men den romersk-katolska församlingen i Göteborg upprätthåller egen skola, i vilken 20 lärjungar undervisas i samtliga skolämnen. Det förhållandet, att förutnämnda två samfund upprätthålla organiserade skolor, har ansetts innebära garanti nog i fråga om lärokursen för barnens religionsundervisning. Kontrollen utövas för övrigt av stadens folkskolinspektör och vederbörande överlärare. Medgiven befrielse från kristendomsundervisning har i intet fall behövt återkallas.

Antalet enligt dissenterlagen från skolans religionsundervisning fritagna barn utgör i *Malmö* 39 i folkskolorna och 1 i högre folkskolan, samtliga tillhörande hem med mosaisk trosbekännelse. Dessa barn deltaga i den religionsundervisning, som är anordnad av den mosaiska församlingen och meddelas av den judiske rabbinen. Kontrollen över barnens deltagande i denna undervisning utövas av stadens folkskolinspektör, som inhämtar nödiga uppgifter från såväl överlärarna som rabbinen, och anses fullt effektiv. Återkallelse från medgiven befrielse har i intet fall skett. Det har veterligen aldrig inträffat, att medlemmar av statskyrkan tillkännagivit några betänkligheter mot att låta sina barn deltaga i skolans religionsundervisning.

Norrköpings folkskolinspektör meddelar, att under de 24 år, han innehaft sin befattning, aldrig försports något missnöje med nuvarande 7 § dissenterlagen. Befrielser från skolans religionsundervisning ha varit ytterst sällsynta. De ha huvudsakligen gällt barn från den romersk-katolska kyrkans församling i staden, vilka åtnjutit religionsundervisning av pastor därstädes. Inspektören har kontrollerat deltagandet i denna undervisning, och återkallelse har aldrig behövt ske. De judiska föräldrarnas anspråk ha aldrig sträckt sig längre än till barnens fritagande från all undervisning under lördagarna; om blott detta beviljats, ha föräldrarna utan minsta missnöje låtit sina barn deltaga i all föreskriven skolundervisning, även i kristendomskunskap. Hel befrielse från skolgång enligt § 38 i folkskolestadgan på grund av religiösa samsvetsbetänkligheter hos föräldrarna har aldrig ifrågakommit.

I *Hälsingborg* har under de senaste åren befrielse från folkskolans religionsundervisning begärts för och medgivits åt endast 3 barn, tillhörande en och samma familj av mosaisk trosbekännelse. I övriga fall låta trosbekännare av detta slag sina barn deltaga i skolans religionsundervisning. De fritagna barnen ha undervisats av judisk lärare, och hans vitsord över undervisningen har ansetts som tillräcklig kontroll över densamma. Medgiven befrielse har aldrig

återkallats, och befrielse från skolgång enligt § 38 i folkskolestadgan av religiösa motiv har icke ifrågakommit. — I övrigt meddelas, att befrielse från lördagsundervisning medgivits för ett antal — f. n. 12 — barn till s. k. sjundedagsadventister, vilka eljest ingenting ha emot skolans kristendomsundervisning.

Från *Gävle* rapporteras blott 2 fall av befrielse från skolans religionsundervisning, båda avseende barn från den romersk-katolska församlingen, vilka åtnjuta undervisning av den katolske pastorn, som lämnat intyg däröver, och har skolstyrelsen ansett detta vara kontroll nog.

Slutligen må lämnas en redogörelse för de uppgifter, som inkommit från rektorer och föreståndare vid de till den högre skolundervisningen hörande läroanstalterna.

*Uppgifter
från rek-
torer och
förestån-
dare.*

Vad angår den befrielse från skolans religionsundervisning, som med stöd av 7 § dissenterlagen ägt rum, hänvisas till *bil. V* vid detta betänkande. Av den därstädes lämnade redogörelsen framgår, att i de flesta fall, där målsman begagnat sig av ifrågavarande rätt till befrielse, har han tillhört den mosaiska trosbekännelsen. Därnäst i antal komma medlemmar av den romersk-katolska kyrkan.

Barn, som på grund av föräldrarnas tillhörighet till den mosaiska trosbekännelsen erhållit befrielse från nu förevarande skolors kristendomsundervisning, uppgår till 808. Det största antalet mosaiska trosbekännare kommer på vissa allmänna och enskilda läroverk i Stockholm, Göteborg, Lund och Malmö. I icke få fall uppgives, att barn av judiska föräldrar deltaga i skolans religionsundervisning, när denna rör sig om det gamla testamentet. I enstaka fall meddelas, att barn av mosaisk trosbekännelse deltagit i skolans religionsundervisning i dess helhet ävensom i skolans andaktsstunder.

Antalet barn av romersk-katolska föräldrar, vilka erhållit befrielse från skolans religionsundervisning, uppgår till 123. I några fall uppgives, att barnen längre eller kortare tid deltagit i skolans religionsundervisning. I vissa fall upplyses, att målsmännen tagit barnen från skolans kristendomsundervisning först efter direkt anmaning från vederbörande katolska prästerskap. I åtskilliga fall deltaga barn av denna trosbekännelse i skolans morgonböner och i enstaka fall i skolans religionsundervisning i dess helhet. Från en flickskola meddelas, att en lärjunge, tillhörande romersk-katolska trosbekännelsen, deltagit i religionsundervisningen kl. I—VIII, med undantag av en av de sista terminerna, då vid undervisningen reformationens historia behandlades.

Utom mosaiska trosbekännare och medlemmar av romersk-katolska kyrkan ha, vad nu förevarande läroanstalter beträffar, dissenters i mycket ringa utsträckning begagnat sig av den rätt, de enligt gällande lag äga, att fritaga sina barn från skolans religionsundervisning. De flesta fallen utgöras av metodister, till ett antal av 12; i 9 av dessa fall är det fråga om barn till metodistpastorer eller religionslärare inom metodistsamfundet. I åtskilliga fall omfattar befrielsen här dock endast viss del av ämnet, nämligen undervisningen

i tros- och sedelära i realskolan eller viss klass av denna skola. Enligt vad som framgår av de lämnade uppgifterna har ingen av dessa befrielser gällt gymnasiet. Av övriga från religionsundervisningen befriade barn tillhöra 11 den nya kyrkan, 4 christian science (Stockholm), 4 grekisk-katolska kyrkan, 2 reformert trosbekännelse, 1 baptistsamfundet. Vid en enskild samskola i Stockholm har dessutom 1 barn av sovjet-rysk nationalitet erhållit befrielse från religionsundervisningen, likaså 9 barn på grund av målsmans uttalade önskan, oaktat målsmännen i fråga icke uppgivits tillhöra främmande tros-samfund.

I de flesta allmänna och enskilda läroverk landet runt förekomma stänkfällor av befrielse från skolornas religionsundervisning. Minst är detta förhållandet i statens samskolor och i de kommunala mellanskolorna. I 13 av de 18 samskolor, från vilka uppgifter inkommit, har ingen lärjunge varit befriad. I 65 av 77 kommunala mellanskolor har ingen befrielse från skolans religionsundervisning förekommit.

Angående *kontrollen* över den religionsundervisning, som meddelas genom vederbörande målsmans försorg, har denna tydligen — fränsett de i skolstadgan föreskrivna intygen vid realskol- och studentexamen — i de flesta fall inskränkt sig till, att rektor eller föreståndare erhållit målsmans muntliga eller skriftliga upplysning om den undervisning, lärjungen erhöle.

*Uttalanden
av folkskol-
inspektörer
samt rek-
torer och
förestån-
dare.*

Till de av folkskolinspektörerna lämnade uppgifterna, för vilka i det föregående redogjorts, ha somliga av dem fogat vissa egna reflexioner och yttranden eller citerat yttranden och meddelanden från skolrådsordförande. Även rektorer och föreståndare ha i stor utsträckning begagnat det dem givna tillfället att yttra sig angående kontrollen å enskild religionsundervisning för fall särskilt av utsträckt rätt till befrielse från skolornas religionsundervisning. En sammanställning av de gjorda uttalandena återfinnes i *bil. VI* vid detta betänkande.

Olika förslag från religionsfrihetssynpunkt angående religionsundervisningens ordnande.

För att erhålla en mera allsidig belysning av det vittgående och komplice-erade spörsmålet om religionsfriheten och religionsundervisningen är det nödvändigt att taga kännedom om olika förslag till frågans lösning och underkasta dessa en granskning med hänsyn såväl till deras tillgodoseende av den allmänna bildningssynpunkten och andra lika beaktansvärda pedagogiska synpunkter som till deras uppfyllande av religionsfrihetskravet. Helt naturligt böra härvid i första rummet komma i betraktande sådana förslag, som framförts i den offentliga diskussionen i vårt land. Dock bör hänsyn i sin mån även tagas till de försök till förevarande frågas lösning, som gjorts i andra länder, särskilt med i religionsavsseende liknande förhållanden som vårt.

En ståndpunkt, som haft och har förespråkare i vårt land, är den, som velat draga ut konsekvenserna av 1873 års dissenterlag i individualistisk riktning sålunda, att rätten för målsmän att fritaga barn från skolans religionsundervisning skulle medgivnas icke blott olika kategorier av främmande trosbekännare och sådana, som utträtt ur statskyrkan utan att ingå i annat trossamfund, utan också medlemmar av svenska kyrkan, om dessa av någon anledning icke skulle känna sig tillfredsställda med den religionsundervisning, som meddelas i skolorna.

Den individualistiska ståndpunkten.

Vid 1909 och 1910 års kyrkomöten väckte lektor Waldenström motion i nu antydd riktning. Motionen gick ut på att kyrkomötet skulle hos Kungl. Maj:t anhålla om sådan ändring av gällande bestämmelser, att föräldrar, utan att behöva ansluta sig till främmande religionssamfund, skulle äga rättighet att befria sina barn från religionsundervisningen i offentliga skolor, där denna undervisning bedreves i strid mot den evangeliskt-lutherska reformationens grundprinciper och den apostoliska trosbekännelsen, dock att de då skulle vara underkastade samma skyldigheter, som i motsvarande fall ålåge dissenters.

Om konfessionslösa barn var i motionen icke fråga. Motionären ville däremot förebygga, att sådana konsekvenser skulle kunna dragas av de föreslagna bestämmelserna, att även kristendomsfientliga personer skulle kunna begära rätt att undandraga sina barn skolans religionsundervisning.

Sedermera har emellertid gjorts gällande, att samma rätt borde tillerkännas också dem, som av antireligiösa eller andra skäl ville hålla barnen utanför religiös påverkan. Härvid har framhållits, att barnet i främsta rummet tillhör föräldrarna, är familjemedlem, först i andra rummet samhällsmedlem. Staten finge — enligt denna individualistiska uppfattning — icke gripa in i familjens angelägenheter, försåvitt icke uppenbar oförmåga eller bristande ansvarskänsla där uppenbarades. Visserligen ägde staten att hjälpa hemmet med barnens undervisning och uppfostran, men vore hemmet i stånd att självt ombesörja sådan utan statens medverkan, borde staten intet ha att däremot invända. Ville föräldrar, som ställt sig utanför statskyrkan, själva ombesörja barnens religionsundervisning, måste de anses ha denna rätt. De konfessionslösa, som ville skydda barnen mot religiös påverkan, måste också, utifrån ett betraktelsesätt, som vill göra allvar av religionsfrihetsgrundsatsen, tillerkännas sådan rätt. Härvid vore visserligen icke fråga om rätt att fritaga barnen från religiös *kunskapsmeddelelse*. Religionen hade nämligen i mänsklighetens historia spelat en sådan roll, att samhället med rätta kunde kräva av sina medlemmar insikt i religionens historia, framför allt den religions, som utövat ett avgörande inflytande på den kultur, som uppbär samhället, nämligen den kristna religionen, vilken ju också omfattades av samhällets flertal. Samma rätt till barnens fritagande från skolans religionsundervisning, som tillerkänts förenämnda kategorier, borde enligt ifrågavarande uppfattning också tillerkännas medlemmar av svenska kyrkan, så att dessa skulle äga att fritaga sina barn från kristendomsundervisningen i skolan, om de ansåge, att denna icke meddelades i den anda, de önskade.

Emellertid kunna kraven på rätt att fritaga barnen från skolans religions-

undervisning tydligen gå ännu längre än de, för vilka här redogjorts. Sålunda ha fall förekommit, då föräldrar, som ansett sig böra skydda barnen från varje *möjlighet* till religiös påverkan eller som funnit all religionsundervisning onödig, krävt att få fritaga barnen från skolans kristendomsundervisning och därvid gjort gällande, att de ensamma i detta avseende borde äga rätt att bestämma över barnen.

Åtskilliga folkskolinspektörer samt rektorer och skolföreståndare ha i de förut omförmälda yttrandena begagnat tillfället att framlägga sina tankar i hithörande frågor. I vissa inlagor har man sålunda gått in på den frågan, huruvida något behov f. n. förefinnes att utsträcka rätten till fritagande från skolornas religionsundervisning. Vidare ha berörts såväl beskaffenheten av den religionsundervisning, som skulle meddelas de barn, som av förut nämnda anledningar komme att fritagas från skolans religionsundervisning, som den kontroll, som därvid från det allmännas sida vore önskvärd. I det följande lämnas en kort sammanfattning angående huvudinnehållet i förevarande hänseenden uti de ifrågavarande yttrandena.

Folkskol-
inspektörerna.

Folkskolinspektörerna giva bland annat uttryck åt den meningen, att, då krav på barns fritagande från skolans religionsundervisning så ytterst sällan förekomma nu för tiden, trots att den religiösa splittringen i övrigt otvivelaktigt på senare år ökats, detta måste anses ha ett visst sammanhang med den reformering av skolundervisningen, som begynt med 1919 års undervisningsplan.

Från olika håll vitsordas, att, sedan Kungl. Maj:t genom upphävande av cirkuläret till domkapitlen den 12 maj 1865 angående den kateketiska undervisningen undanröjt en av de väsentligaste grunderna till klandret mot folkskolans religionsundervisning, katekesläsningen, ingen önskan att fritaga barn från denna undervisning försports. Det framhålls, att gentemot ifrågavarande undervisning, som, ehuru den med hänsyn till de olika lärarindividualiteterna givetvis tages på olika sätt, dock i sina huvuddrag regleras av den nya undervisningsplanens föreskrifter, »en allmän belåtenhet» gjort sig gällande och att på platser, där förut opposition rests mot barnens deltagande i kristendomsundervisningen, denna opposition numera förstummats. Genom den föreskrivna omläggningen av skolans religionsundervisning har denna, heter det, mistat sin utpräglad konfessionella karaktär och blivit övervägande historiskt och etiskt orienterad, varför det näppeligen kan anses främja religionsfriheten och möjligheterna till självbestämning på detta område, om de unga undan dragas en på detta sätt lagd religionsundervisning. Sålunda varierar på olika sätt den uppfattningen, att de nya bestämmelserna rörande folkskolans kristendomsundervisning i betydande grad minskat *behovet* av att ur religionsfrihetens synpunkt ställa deltagandet i nämnda undervisning mera på frivillighets grund.

Då inspektörerna sålunda i allmänhet synas hysa den uppfattningen, att en utsträckt rätt till fritagande av barn från skolans religionsundervisning icke är av behovet påkallad, ha de ej funnit nödigt närmare yttra sig angående

beskaffenheten av den *kontroll* av den enskilda religionsundervisningen, som borde föreskrivas, därest en dylik utsträckt rätt skulle bliva i lag medgiven. Det framhålles emellertid, att åstadkommandet av en verkligt tillfredsställande kontroll alltid måste bliva förenat med många vanskligheter, och detta angives även som ett särskilt skäl mot en lagstiftning, som skulle lägga barnens religionsundervisning mera i den enskildes hand.

I stort sett giva folkskolinspektörernas uttalanden vid handen, att frågan om utsträckt rätt att fritaga barn från folkskolans religionsundervisning enligt deras erfarenhet nu mindre än förr kan anses vara av aktuell betydelse.

I motsvarande riktning gå ock de uttalanden, som inkommit från rektorer vid de allmänna läroverken samt föreståndare för kommunala och enskilda läroanstalter. I flera av dessa yttranden vitsordas, att några önskemål beträffande ifrågavarande utsträckta rätt icke gjort sig gällande, samt framhålles såsom en orsak härtill den karaktär, som religionsundervisningen i läroverken numera erhållit. Då det ur allmän uppfostrings- och bildningssynpunkt måste anses önskvärt, att religionsundervisningens obligatoriska karaktär bibehålles, framhålles i några av yttrandena, att bättre än en utsträckt rätt till befrielse från denna undervisning vore, att undervisningen ytterligare befriades från en del konfessionella moment eller att dissenters och konfessionslösa barn erhöle befrielse från vissa mer konfessionellt betonade partier av kristendomsämnet. Så gott som enstämmig synes i varje fall den meningen vara, att icke heller beträffande läroverken något *behov* av utsträckt rätt till befrielse från religionsundervisningen gjort sig gällande.

Rektorer samt föreståndare för kommunala och enskilda läroanstalter.

En del uttalanden från läroverkens rektorer och föreståndare beröra emellertid även vad man bör ha rätt att fordra i fråga om *beskaffenheten* av den enskilda religionsundervisning, som skulle komma till stånd i händelse av ett mera allmänt fritagande av lärjungarna från skolans ifrågavarande undervisning. Därvid göres bland annat gällande, att de sålunda fritagna eleverna dock alltid borde erhålla religionsundervisning, framför allt undervisning om den kristna religionen. Detta bör, säges det, krävas dels ur allmänbildnings-synpunkt, dels ur synpunkten av de ungas etiska fostran och deras självständiga utformande av en personlig världsåskådning. Mot en allmänna utbredd okunnighet på det religiösa området har man i vissa av de inkomna skrivelserna velat på det kraftigaste varna.

I fråga om *kontrollen* av den utanför skolan meddelade religionsundervisningen ha rektorer och skolföreståndare gjort uttalanden av skiftande innebörd. I åtskilliga inlagor har påyrkats, att kontrollen från skolans sida i fall, varom här är fråga, skulle helt avskaffas. I allmänhet synes man dock vara enig om att denna kontroll icke blott bör bibehållas utan, därest enskild religionsundervisning komme att tillämpas i större omfattning än nu, även skärpas. Likaså framgår det av uttalandena, att kontrollen i alla händelser anses bliva förenad med stora svårigheter. Beträffande det sätt, på vilket den kunde ordnas, framkastas olika förslag. Angående dessa liksom även rörande övriga delar av här ovan omnämnda yttranden, som kunna anses vara av särskilt intresse, hänvisas till det utförligare sammandraget i *bil. VI*.

Granskning av
den indivi-
dualistiska
ståndpunkten.

Av yttrandena framgår, vilka stora svårigheter en lösning av religionsundervisningsfrågan efter den individualistiska linjen skulle medföra. Redan frågan om vad som i kunskapshänseende på olika stadier bör fordras av lärjungar, som erhålla befrielse från skolans religionsundervisning, erbjuder sina vanskligheter. Likaså frågan om beskaffenheten av de läroböcker, som ifrågavarande kategori av lärjungar skulle begagna. Vidare skulle kontrollen över den religionsundervisning, som komme att meddelas de från skolans religionsundervisning fritagna lärjungarna, bliva hart när omöjlig att på ett tillfredsställande sätt ordna. Såsom framhållits i åtskilliga av de inkomna yttrandena, måste garantier skapas för att fritagande från skolans religionsundervisning icke i verkligheten komme att innebära bortval av ett av skolans ämnen. Mot den utväg, som härvid i flertalet yttranden förordats och som nog i detta fall vore den enda möjliga, om man önskar en verklig kontroll, nämligen att varje termin eller läsår i den skola, där lärjungen går, anställa förhör med honom, kunna från pedagogisk synpunkt allvarliga invändningar göras. Olägenheten av ett överdrivet tentamens- och examenssystem har man länge insett, varför man ock i möjligaste mån sökt inskränka ett dylikt system. Redan den nu framförda pedagogiska synpunkten bör vara nog att framkalla allvarliga betänkligheter mot en utväg till förevarande frågas lösning, som måste leda till de antydda konsekvenserna.

Hur viktiga denna och andra praktiska synpunkter än må vara för denna frågas bedömande, är det dock i sista hand de mer principiella synpunkterna, som måste bli de utslagsgivande.

För den grundsats, på vilken den individualistiska uppfattningen av religionsfrihet och religionsundervisning vilar, har i det föregående redogjorts, nämligen att barnen i första hand måste betraktas såsom tillhörande hemmet och att samhället icke annat än vid uppenbar oförmåga eller bristande ansvarskänsla hos föräldrarna ägde rätt att gripa in i hemmets åtgöranden. Då ingenting hindrar föräldrarna att, på sätt de finna lämpligt, själva ombesörja barnens undervisning i *allmänhet*, blott denna undervisning blir minst likvärdig med folkskolans undervisning, borde, menar man, samma princip även kunna tillämpas partiellt, t. ex. i fråga om religionsundervisningen. Samhället skulle alltså icke utan vidare ha rätt till inblandning i hemmets religiösa fostran av barnen.

Vad angår den enskildes och hemmens ställning till den religiösa frågan, är det tydligt, att från samhällets sida intet tryck bör förekomma på vederbörandes uppfattning i nu nämnda avseende. Samhället får icke tvinga någons samvete. Detta kan emellertid icke innebära, att vilken religiös åskådning som helst får öppet förkunnas. Den religiösa uppfattningen och de uttryck, denna uppfattning i det yttre tar sig, kunna nämligen vara av den natur, att de komma i strid med samfundets rättsuppfattning och god ordning. Även i modern lagstiftning, såsom i den nya finska religionsfrihetslagen, finnes sålunda stadgat, att formerna för religionsövning icke få vara »stridande emot lag eller god sed».

Att samhället icke skulle annat än i förut angivna fall äga rätt att regle-

rande gripa in i hemmets förhållande till barnen, kan icke heller gälla såsom någon allmän grundsats. Motsatsen är tvärtom i lag erkänd. Redan folkskolestadgans och fortsättningsskolestadgans bestämmelser om obligatorisk skolundervisning innebära ju ett dylikt ingripande i hemmets funktioner, och detta ingripande åsidosättes ej genom medgivandet, att motsvarande undervisning må kunna *under skolmyndigheternas kontroll* meddelas genom hemmens försorg. Detsamma är fallet med våra barnavårdslagar, det skydd för minderåriga, som stadgas i lagen om arbetarskydd, givna förordningar angående förbud för målsmän att låta barnen uppträda vid offentliga förevisningar, besöka vissa biografföreställningar m. m. Om också dessa jämförelser kunna anses icke helt ligga i samma plan, som frågan om religionsfrihet och religionsundervisning, visa de dock, att man på flera områden funnit samhällseliga intressen fordra, att hemmens bestämmande och förfogande över barnen icke i alla avseenden lämnas obeskrurna.

Hur mycket barnen än måste erkännas vara beroende av föräldrarna, äro de dock ingalunda att betrakta såsom deras *egendom*. En sådan uppfattning av barnens ställning till föräldrarna bottnar i själva verket i en gången tids inhumana åskådning, enligt vilken föräldrarna hade rätt att handla med sina barn efter gottfinnande. Enligt den mer humana uppfattning, som nu behärskar vår kultur och som till väsentlig del är beroende av den kristna värdesättningen av personligheten, är även barnet att betrakta som en personlighet. Det är mot övergrepp i fråga om personligheten, från vilket håll detta än må komma, som samhället har att skydda barnen. Naturligtvis får icke bortses från den möjligheten, att även samhället kan göra sig skyldigt till övergrepp mot den enskilde. Religionsfrihetens historia ger exempel på dylika övergrepp, och det kan givetvis tänkas, att den individualistiska ståndpunkten i religiöst avseende en gång kan komma att bliva den enda möjliga. Så som de religiösa och kulturella förhållandena i vårt land för närvarande gestalta sig, kan emellertid samhällets bestämmanderätt i detta hänseende icke lämnas å sido. Det gäller blott att på lämpligt sätt avväga densamma.

Man har sålunda att taga hänsyn icke endast till föräldrarnas utan också till *barnens* rätt. Skulle t. ex. föräldrarna vilja undanhålla barnen all undervisning, är det ett samhällsintresse att värna om dessas rätt att erhålla kunskaper och överhuvud taget att erhålla en utbildning, som sätter dem i stånd att en gång bliva nyttiga samhällsmedlemmar. I anslutning härtill måste beträffande undervisningen i religion hävdas, att samhället äger rätt fordra, att barnen, som växa upp inom detsamma, erhålla vissa kunskaper beträffande den religiösa åskådning, som de på mångahanda sätt måste komma i beröring med, något som väl även de flesta anhängarna av en individualistisk ståndpunkt ingalunda vilja förneka. Bortsett från den fostrande betydelsen av en sådan undervisning, må det vara nog att erinra därom, att denna undervisning utgör ett oundgängligt led i den allmänbildning, som det är samhällets plikt att bibringa de blivande medborgarna. Till allmänbildning hör givetvis ett visst mått av religiös kunskap, icke minst rörande den kristna religionen och dess historia. Och samhället kan härvid icke vara ointresserat av *hur* denna under-

visning från bildningssynpunkt bedrivs. Det måste därför utöva kontroll över, huruvida den religionsundervisning, som i eller utanför skolan meddelas, från denna synpunkt håller måttet eller icke.

Till frågan huruvida det är möjligt att mellan religiös kunskapsmeddelelse och religiös påverkan uppdraga den skarpa gränslinje, man på sina håll velat göra, återkomma de sakkunniga i annat sammanhang.

Till sist må emellertid vid granskningen av den individualistiska lösningen av religionsundervisningsfrågan med några ord beröras de skäl, som i den förutnämnda Waldenströmska motionen anfördes för utsträckning av rätten till barnens fritagande från skolans religionsundervisning också till medlemmar av svenska kyrkan. Dessa skulle äga rätt att taga barnen från undervisningen i fråga, om de funne, att den icke vore i överensstämmelse med den evangeliskt lutherska grundåskådningen och den apostoliska trosbekännelsen.

Medgivnas måste, att religionsundervisningen i vissa fall kunnat bedrivas så, att grundade skäl till klagomål förefunnits, då den verkat i avgjort nedrivande riktning och sålunda haft en motsatt syftning, mot vad undervisningsplanerna uttryckligen föreskriva. I vissa mer tydliga fall borde rättelse på helt annan väg sökas än på den, som i motionen föreslagits. Hur behjärtansvärd saken i de enskilda fallen än må kunna vara och hur förklarlig utifrån dessa fall yrkandet i fråga än kan te sig, skulle dock grundsatsens allmänna tillämpning kunna leda till mycket ödesdigra följder. Även en av verkligt religiöst intresse buren, samvetsgrann lärare, som i sin undervisning ville giva sina lärjungar något av positivt värde, men som t. ex. hade en friare, mer historisk syn på bibeln än barnens föräldrar, vilka tilläventyrs hyllade en mer bokstavstroende, kanske ohistorisk syn på bibeln, kunde sålunda bli utsatt för att föräldrarna påyrkade barnens fritagande från skolans religionsundervisning, därför att de ansåge lärarens undervisning stridande mot bibel och bekännelse. Naturligtvis skulle förhållandet också kunna vara det motsatta, så att föräldrar med en avgjort radikal uppfattning i religiösa ting vore otillfredsställda med en undervisning, som enligt deras mening bedreves i en alltför konservativ anda, och därför fordrade att få fritaga barnen från skolans undervisning.

Såsom sammanfattande omdöme om den individualistiska lösningen av religionsundervisningsfrågan må sålunda till sist sägas, att, ehuru den till de yttersta konsekvenserna tillmötesgår, vad man på vissa håll vill anse vara verklig religionsfrihet, den dock med hänsyn till barnens, de blivande statsmedborgarnas frihet och rätt att vid mogen ålder själva välja trosåskådning i verkligheten *icke* står i god överensstämmelse med sann, individuell religionsfrihet. Härtill kommer, att den icke i tillräcklig grad tager hänsyn till berättigade samhällskrav, varjämte den i pedagogiskt avseende skulle medföra stora risker, ja, rent av kunna tänkas ha till följd en upplösning av skolans religionsundervisning. Sålunda skulle, om föräldrar ägde fri och okontrollerad rätt att själva avgöra lärarens lämplighet som religionslärare och att efter eget gottfinnande fritaga barnen från den kristendomsundervisning han meddelade, ett sådant fritagande lätt kunna tolkas som ett underkännande av lärarens per-

sonliga eller pedagogiska förutsättningar för kallet, något som skulle menligt återverka på hans auktoritet som lärare och därmed på hela hans uppfostrande verksamhet. Under sådana förhållanden måste en annan lösning av förevarande problem sökas, en lösning, som, på samma gång den tillgodoser religionsfrihetssynpunkten, också bättre än en lösning efter den individualistiska linjen motsvarar berättigade pedagogiska krav och andra krav, som från samhällssynpunkt med rätta kunna ställas.

Vid 1911 års riksdag väckte professor Kjellberg motion om utredning angående införande av obligatorisk konfessionslös religionsundervisning vid folkskolor och allmänna läroverk. Motionen förnyades vid 1918 års riksdag. Vid sistnämnda riksdag väcktes motioner i samma riktning jämväl av hrr Glef Olsson och Bäckström i första kammaren och hr P. E. Sköld m. fl. i andra kammaren.¹ I motionerna framhölls, att den kristendomsundervisning, som meddelades i skolorna, icke tillgodosåge de krav, man med rätta borde kunna ställa på densamma. Den vore icke i överensstämmelse vare sig med den teologiska forskningens ståndpunkt eller med tidens sanningsmedvetande. Den hade till följd, att hos de unga inplantades en dualistisk uppfattning av verkligheten, då på religionsundervisningstimmarna meddelades *en* uppfattning om världens uppkomst och utveckling, under andra lektioner *en annan* uppfattning om dessa ting, ett förhållande, som förr eller senare måste medföra en kris. Skolornas religionsundervisning vore också helt bunden vid ett bestämt kyrkligt samfunds bekännelse och dogmatiska lärosatser. Kristendomsundervisningen borde därför ersättas av en konfessionslös religionsundervisning, som ej vore bunden vid någon viss kyrklig bekännelse och gångna tiders dogmatiska lärosatser utan ägde en historisk och religionshistorisk karaktär, vore en undervisning icke *i* religion utan *om* religion. Endast så kunde religionsundervisningen tillfredsställa den fordran på objektivitet och opartiskhet, den »fordran på fullständig religiös neutralitet», som det moderna samhället måste ställa på densamma och vars tillgodosende kunde göra det möjligt, att samhället kunde fordra, att religionsundervisningen vore obligatorisk för *alla* barn. Sålunda borde all religiös påverkan, ja, enligt de sistnämnda motionerna, alla religiösa värdeomdömen vara bannlysta och endast en viss religionskunskap i betydelse av en viss kunskap om religion meddelas. Denna konfessionslösa religionsundervisning skulle — enligt samtliga motionärers mening — icke utesluta, att läraren gäve uttryck åt sin uppfattning, men endast under uttryckligt framhållande av, att denna vore hans eller hans grupps *subjektiva* övertygelse.

Konfessionslös religionsundervisning.

¹ Dessutom frambröts vid 1918 års riksdag följande motioner angående ändring av skolornas religionsundervisning, vilka motioner äga sitt intresse icke minst med hänsyn till den följande år utfärdade nya undervisningsplanen för rikets folkskolor. I första kammaren motion av hr Hellberg och i andra kammaren en lika lydande motion av hr Andersson i Fiskebäckskil om avskaffande av den dogmatiska kristendomsundervisningen i folkskolorna och dess ersättande med en historiskt-psykologiskt anlagd religionsundervisning, som skulle göra barnen bekanta med för dem lämpade bibliska berättelser och religiöst-etiska sanningar, framför allt Jesu liv och lära. I andra kammaren motion av hr Hansson i Mora om avskaffande av katekesundervisningen i skolorna och dess ersättande med undervisning i sedelära, vilken undervisning framför allt skulle grundas på Jesu etiska förkunnelse.

Vad menas med *konfessionlös* religionsundervisning?

Onekligt är, att vid diskussionen angående *konfessionlös* religionsundervisning ofta en viss oklarhet råder beträffande detta ords egentliga innebörd. Även i de förenämnda motionerna finner man denna oklarhet, om man också här sökt närmare avgränsa den betydelse, i vilken ordet bör tagas.

Den mest närliggande betydelsen av ordet *konfessionell* är naturligtvis den, att det betecknar anslutning till ett visst trossamfunds bekännelse, vilket i sin tur kan innebära dels mer allmänt en anslutning till detta trossamfunds allmänna religiösa och etiska grundsatser eller därjämte till de olika lärosatser — dogmer — i vilka samfundet under tidens lopp närmare utformat sin åskådning. Konfessionell vore då den undervisning, som mer eller mindre gäve uttryck åt denna trosåskådning, antingen så att den vore buren av detta trossamfunds grundsyn och sökte tillämpa denna eller så att den därjämte sökte i möjligaste mån ge uttryck åt de mer eller mindre tidshistoriskt präglade formuleringar, denna bekännelse skapat sig, såsom fallet icke sällan varit med gångna tiders katekesundervisning. Konfessionlös vore i motsats härtill den religionsundervisning, som ställde sig mer eller mindre utanför det konfessionella i nu nämnda betydelse, i alla händelser läte det konfessionellt betonade vid undervisningen träda tillbaka för det historiska lärostoffet och de av det historiska betingade synpunkterna, t. ex. läte det specifikt protestantiska så mycket som möjligt träda i bakgrunden för det allmänt kristna, det dogmatiska för det historiska. Emellertid kan konfessionlös också fattas i den betydelse, att även det kristna ställes vid sidan av det allmänt religiösa och att undervisningen söker vara så att säga neutral vid bedömandet av kristendomen i jämförelse med andra religioner.

Vid kravet på konfessionlös religionsundervisning kan tyngdpunkten, vad det pedagogiskt metodiska beträffar, läggas än vid fordran, att undervisningen bör i möjligaste mån vara historiskt lagd, än vid fordran, att läraren vid undervisningen skall intaga en objektivt refererande, neutral hållning gent emot innehållet i det som vid religionsundervisningen behandlas. Icke sällan har just detta sistnämnda krav gjorts gällande från deras sida, som påyrkat konfessionlös religionsundervisning.

Granskning av förevarande förslag till lösning av religionsundervisningsfrågan.

I riksdagsdebatten i andra kammaren med anledning av den Kjellbergska motionen 1911 yttrade en av dåtidens ledande pedagoger i vårt land — Fridtjuf Berg — bl. a. följande:

Om det verkligen är riktigt, att barn borde undervisas icke *i* utan *om* religion, borde detsamma naturligtvis också, så vitt jag kan förstå, gälla alla andra undervisningsämnen. Barnen skulle då erhålla undervisning icke *i* historia utan *om* historia, icke *i* vårt modersmåls litteratur utan *om* vårt modersmåls litteratur, icke *i* sång utan *om* sång, icke *i* slöjd utan *om* slöjd, icke *i* moral utan *om* moral. Kort sagt, barnen skulle icke införas *i*, icke göra omedelbar bekantskap med verkligheten, utan endast avspisas med tal *om*, referat *av* verkligheten.

En sådan omläggning av vår undervisning skulle emellertid enligt min övertygelse icke vara någon verklig reform. Undervisningen skulle tvärtom bli i hög grad lidande, om man följde denna anvisning. Framför allt skulle förändringen komma att drabba de undervisningsämnen, som till sitt väsen äro av

mera personlig art, emedan de icke röra blott förståndet, utan framför allt känslan och stämningen och sinnelaget. Att undervisa barn om poesi, om musik, om konst, om moral, om religion är enligt min tanke av föga värde. Nej, i sådana ämnen av mera personlig karaktär måste man framför allt giva barnen ett levande intryck av att det gäller känsla och vilja och personlighet.

Vad nu särskilt angår de båda ämnen, som nu äro på tal, nämligen moral och religion, så kan jag, då det är fråga om barn, icke få något verklighetsinnehåll i en s. k. rent objektiv, följaktligen rent opersonlig undervisning. Få barnen icke på konkret sätt erfara, att moral och religion äro *något, som lever inne i en människa*, i hennes känsla och vilja, utan bibringar man dem genom personlig likgiltighet den föreställningen, att moral och religion blott äro *vissa satsar och meningar*, som gjort sig gällande hos människor under den eller den tiden och i det eller det landet, och som sedermera blivit upptecknade i böcker o. s. v., då hava barnen icke fått någon levande kännedom, ja, icke ens någon aning om vad moral och religion *i verkligheten äro*; man har avspisat dem med endast en ordkunskap, som är tom och utvärtes och därför död och ofruktbar.

Vad här i en måhända något tillspetsad form har sagts, innehåller en ofrånkomlig sanning. Undervisningen i religionsämnet får lika litet som undervisningen i vilket annat ämne som helst stanna vid sakens yttersida utan måste söka tränga in i dess innersida, göra ämnet så levande som möjligt. (Skall man nödvändigt ha en prepositionell formel för frågans lösning, torde vad den konfessionslösa religionsundervisningens målsmän åsyfta bättre uttryckas med: icke undervisning *till* religion utan undervisning *i* religion.)

Ifrågasättas kan för övrigt, om en rent objektivt refererande religionsundervisning överhuvud taget är möjlig. Svaret kommer måhända att utfalla olika, när det gäller det högre och det lägre stadiet i skolan. För det lägsta skolstaadiets vidkommande torde i alla händelser en religionsundervisning av nu antytt slag erbjuda oövervinneliga svårigheter. Vad religionsundervisningen på detta stadium angår, skulle den helt förlora sin uppgift att vara fostrande och karaktärsdanande, om man här helt objektivt meddelade vissa berättelser ur bibeln jämte några historiska notiser angående dessa. Det var dock detta fostrande och karaktärsdanande inflytande, som en sådan talesman för den konfessionslösa religionsundervisningen som Kjellberg först och främst ville, att religionsundervisningen skulle äga. Det var denna karaktär, han alltför mycket saknade i den dåtida undervisningen i religion, och det var denna undervisnings alltför intellektualistiska prägel han påtalade. I ännu högre grad skulle emellertid undervisningen i religion erhålla en dylik karaktär, om den komme att bedrivas efter den linje, som Kjellberg och andra den konfessionslösa religionsundervisningens förespråkare velat uppdraga för lösningen av religionsundervisningsfrågan. Med en i pedagogiska frågor sällsynt enighet har under den senaste tidens diskussion angående förevarande spörsmål, särskilt berörande folkskolans religionsundervisning, av lärare med de mest skilda ståndpunkter framhållits den syn på den konfessionslösa religionsundervisningen och dess vanskligheter, som här gjorts gällande.

Vad särskilt den personliga faktorn vid religionsundervisningen angår, torde det vara orimligt att på det sätt, som ofta påyrkats av den konfessionslösa religionsundervisningens anhängare, vid undervisningen i ett så personligt ämne

som religionskunskap söka eliminera bort denna faktor. Visserligen kan det personliga icke minst vid religionsundervisningen framträda på ett sådant sätt, att det strider icke blott mot pedagogisk takt utan också mot berättigade religionsfrihetskraV, då t. ex. undervisaren söker tvinga sin uppfattning i den ena eller den andra riktningen på sina lärjungar, en undervisning som säkerligen i många fall kommer att verka motsatsen till vad som åsyftas. Men missbruket får icke upphäva det rätta bruket. Att ur undervisningen utesluta det personliga momentet skulle, om det lyckades, bliva ödesdigert. I verkligheten torde det emellertid förhålla sig så, att alla föreskrifter i sådant hänseende måste komma till korta, då personlighetsmomentet vid undervisningen aldrig kan helt tillbakaträngas.¹

De berättigade kraV, som framställtts av dem, som påyrkat konfessionslös religionsundervisning, äro icke heller nödvändigt förbundna med den lösning av religionsundervisningsfrågan, som brukar kallas konfessionslös undervisning. Sålunda är kravet på en historiskt lagd religionsundervisning något fullt berättigat och är också numera tillgodosett i samtliga undervisningsplaner för våra skolor. Med ett historiskt betraktelsesätt, då man söker att se personer och företeelser i tidshistorisk belysning och för övrigt i deras historiska sammanhang, följer alltid en viss objektivitet och opartiskhet i bedömandet. Ett framhållande av en sådan objektivitet, överhuvud taget av en objektiv, saklig framställning gent emot en överdrivet subjektiv och personlig undervisning, är givetvis icke oberättigat. En lugn objektivitet kan vara en hjälp för läraren och ett skydd för lärjungen, vilken senare torde ha mer nytta av en rent saklig redogörelse för t. ex. Jesu eller profeternas förkunnelse än av lärarens subjektiva reflexioner i den ena eller andra riktningen.

Den konfessionslösa religionsundervisningens införande i våra skolor skulle säkerligen förr eller senare leda till, att religionsundervisningen i dess helhet borttoges ur skolorna, såsom förhållandet blivit i Holland, där man sökt praktisera konfessionslös religionsundervisning. Först medförde utvecklingen i detta land undanträngande av allt religiöst undervisningsstoff ur statens skolor, beroende på det mistroende föräldrar av utpräglat konfessionell åskådning hyste mot den religionsundervisning, som meddelades i skolorna. Sedan inrättades i allt större utsträckning privatskolor, som meddelade religionsundervisning i överensstämmelse med en viss konfession. Dessa privata bekännelseskolor ha sedermera tillkämpat sig liknande ekonomiskt understöd, som de reli-

¹ I en uppsats med titel: »Pedagogiska miniatyrer» i boken »Studier och meditationer» har den kände pedagogiske och filosofiske författaren Hans Larsson berört denna sida av undervisningen. Följande må anföras ur uppsatsen till belysning av det spörsmål, som nu är före: »Jag erinrar mig ett diskussionsmöte om tolerans. Många yttrade sig gott, men när de slutade, kände man, att det rätta ordet, som träffar prick, ännu var osagt. Tolerans kunde vara för stor och tolerans kunde vara för liten — där stod man. Men så var det en, som utan vidlyftighet fick sagt vad de andra icke fingo fram. Och med vilka medel? Icke genom en definition av toleransens väsen, icke heller egentligen genom exempel. Jag kan icke förklara det annorlunda än att det mycket låg i sättet, varpå han sade det. — Det låg något personligt över allt vad han sade, som liksom beledsagade orden med en personlighetskommentar. — Lägg märke till vid vilka tillfällen du tillägnat dig någon ny synpunkt i ett eller annat, lärt dig något som suttit kvar och ingått i din livsåskådning, så skall du se, att det ofta varit av några få ord, i tal eller skrift, några få ord beledsagade av denna personlighetskommentar.» — Det är just denna personlighetskommentar, som icke genom några bestämmelser får uteslutas ur religionsundervisningen lika litet som ur undervisningen i andra ämnen.

gionslösa statsskolorna åtnjuta, och hålla nu på att överflygla dessa. Att den alltjämt fortgående söndersplittringen av skolorna ingalunda varit till skolväsendets fördel är självklart. Likaså torde lätt inses, att genom den nu antydda utvecklingen den konfessionella motsatsen än ytterligare skärpts och att det konfessionella vid undervisningen överhuvud taget kommit att betänkligt dominera samt att den fullständiga okunnighet i religiösa ting, som på sina håll blivit en följd av religionsundervisningens borttagande ur statsskolorna, lätt kan bli en utmärkt jordmån för fanatism och obskurantism.

Såsom sammanfattande omdöme om den konfessionslösa religionsundervisningens införande i skolorna såsom den linje, efter vilken religionsundervisningsfrågan skulle lösas, torde kunna sägas, att den visserligen icke kan anses stöta emot religionsfrihetskravet, men att den tydligen på grund av den alltför opersonliga karaktär, som måste vara ett av dess kännetecken, icke tillfredsställer de krav på religionsundervisningens praktiskt fostrande uppgift, som man från pedagogisk synpunkt med all rätt ansett sig böra ställa, icke minst på en undervisning av den art, som här är i fråga.

En annan utväg till lösning av föreliggande problem vore en modifiering av det senast behandlade förslaget om införande av allmän konfessionslös religionsundervisning i den riktning, att konfessionslös eller religionshistorisk undervisning infördes endast för barn, vilkas målsmän tillhörde vissa meningsgrupper, som ställt sig utanför de religiösa samfunden, under det att i övrigt en mera konfessionellt betonad religionsundervisning meddelades i skolorna i allmänhet.

Religionshistorisk undervisning för vissa grupper av barn.

I här antydd riktning har religionsundervisningen ordnats i Finland genom 1922 års religionsfrihetslag. Utom religionsundervisning i enlighet med den evangeliskt lutherska bekännelsen meddelas i Finlands folkskolor, elementarläroverk eller andra undervisningsanstalter under vissa betingelser religionsundervisning även efter andra trossamfunds bekännelse, varjämte införts religionshistorisk undervisning för barn, vilkas målsmän endast äro införda i civilregistraturet, d. v. s. icke äro anslutna till något trossamfund.

Enligt uppgifter förmedlade genom skolrådet K. A. Laurent i Hälsingfors från folkskolinspektörerna vid de svenskspråkiga och finskspråkiga *folkskolorna i Hälsingfors*, vilken stad enligt den officiella statistiken uppvisar procentuellt största antalet av endast i civilregistraturet införda personer, hade vid slutet av höstterminen 1925 i de *svenskspråkiga* folkskolorna *intet* barn begagnat sig av den religionshistoriska undervisningen och i de *finskspråkiga femton* deltagit i nämnda religionsundervisning. Härvid bör bemärkas, att kristendomsämnet i Finlands folkskolor dels har ett större timantal i veckan än i våra folkskolor, dels, enligt vad kursplanerna giva vid handen, har en betydligt mer konfessionell karaktär än kristendomsundervisningen i de i vårt land förekommande folkskolorna, då i Finlands folkskolor ännu förekommer katekesundervisning.

Inför dessa exempel från vårt östra grannland, där lagstiftningen direkt anvisar två olika linjer för religionsundervisningen i skolorna, kan man fråga sig,

huruvida behovet av en dylik anordning kan antagas vara större i vårt land. Svaret härpå har redan i viss mån givits genom de förut berörda uppgifter och uttalanden, som lämnats av folkskolinspektörer, rektorer och övriga skolföreståndare och av vilka otvetydigt synes framgå, att i vårt land icke förefinnes någon verklig strävan att fritaga barnen från skolornas religionsundervisning, sådan den nu i allmänhet bedrives, annat än från de håll, som representeras av avgjort främmande religionsåskådningar.

Men även andra skäl synas tala för att man inför en reform i denna riktning bör ställa sig synnerligen betänksam. Från skolans synpunkt kan, rent pedagogiskt sett, en splittring eller uppdelning av detta slag i fråga om religionsundervisningen icke anses önskvärd. Gemensamhet vid denna undervisning är av betydelse även på den grund, att därigenom den konfessionella motsatsen i sin mån kan mildras och en tolerant åskådning främjas. Slutligen må även erinras därom, att en anordning med två linjer för religionsundervisningen, en mera religionshistorisk och en mera konfessionell, måste bliva förenad med stora praktiska svårigheter, i synnerhet vid landsbygdens skolor, t. ex. i fråga om anskaffande av lämpliga lärarkrafter m. m. Att den i varje fall icke torde kunna genomföras utan extra kostnader från det allmännas sida, må här blott påpekas.

Kristendomsundervisningen enligt nu gällande undervisningsplaner.

Efter den granskning av olika förslag till ordnande av skolornas religionsundervisning i syfte att bringa den till närmaste överensstämmelse med religionsfrihetens princip, som härmed vidtagits, ha de sakkunniga funnit sig böra undersöka, huruvida icke den religionsundervisning, som enligt nu gällande undervisningsplaner meddelas i vårt lands skolor, kan vara av den beskaffenhet, att den, på samma gång den i möjligaste mån undviker de nu berörda och andra, förut påtalade pedagogiska olägenheter, som mer eller mindre vidlåda de framställda förslagen, just motsvarar de berättigade krav, som från religionsfrihetssynpunkt kunna ställas på en lösning av religionsfrihetsfrågan. Denna undersökning synes desto mer motiverad, som de i det föregående omnämnda förslag till en dylik lösning, vilka tidigare framkommit i riksdagen, utgått från förhållanden, vilka nu, efter religionsundervisningens reformering särskilt i rikets folkskolor, ej längre äro för handen.

De anmärkningar, som riktats mot skolornas religionsundervisning i de riksdagsmotioner, som förut avhandlats, ha nämligen, vad folkskolan angår, tydligen i sikte undervisningen enligt de äldre då ännu gällande undervisningsplanerna. Likaså gälla de kritiska omdömena även beträffande läroverkens religionsundervisning, vilka Kjellberg citerar i sina motioner, denna undervisning, innan de nya nu gällande kursplanerna blivit antagna. Visserligen utsträcker Kjellberg själv denna kritik även mot den undervisning, som meddelas enligt de nya undervisningsplanerna — väl att märka dock ej folkskolans, vilken vid denna tid ännu ej utfärdats — men synes denna kritik, till en del åtminstone, bero på obekantskap med de grundsatser rörande kristendomsundervisningen, som hävdas i dessa undervisningsplaner. Av de från folkskolinspektörer, rektorer m. fl. inkomna yttrandena framgår också otvetydigt, att anmärkningar mot skolans

kristendomsundervisning — och detta gäller icke minst folkskolan — allt mera sällan förekomma efter de nya kursernas införande.

Då de sakkunniga, såsom synes av framställningen angående skolornas religionsundervisning ur religionsfrihetssynpunkt, för denna frågas bedömande lägga synnerligen stor vikt vid de nu gällande undervisningsplanerna för ämnet kristendoms-kunskap samt till och med vilja på deras tillvaro och beskaffenhet bygga en god del av sin argumentation i det förevarande spörsmålet, torde här en kort erinran vara av nöden.

Ifrågavarande undervisningsplaner ha tillkommit på administrativ lagstiftningsväg, och teoretiskt sett finnes naturligtvis ingenting, som hindrar, att de kunna i samma ordning när som helst upphävas och ersättas av andra, väsentligt förändrade undervisningsplaner. Det skulle därför kunna göras den invändningen, att om bestämmelserna rörande i vad mån deltagandet i skolornas religionsundervisning skall vara obligatoriskt eller ej skola grundas på ifrågavarande undervisningsplaner och motiveras med huru dessa planer för närvarande äro beskaffade, man därmed toge sig för att lagstifta på alltför lösa förutsättningar.

Häremot vilja de sakkunniga framhålla, att nämnda förutsättningar dock i realiteten icke äro så lösa, som de teoretiskt kunna sägas vara. Den historiska utveckling, som ligger bakom tillkomsten av dessa undervisningsplaner och för vilken de sakkunniga i det föregående ganska utförligt redogjort, visar med all önskvärd tydlighet, att ifrågavarande undervisningsplaner äro de senaste frukterna av en på det religiöst-pedagogiska området ständigt fortgående evolution, som inga administrativa åtgärder torde vara mäktiga att vrida tillbaka. Därmed är visserligen icke sagt, att icke en tillfällig reaktion eller en lika tillfällig svängning i motsatt riktning skulle kunna medföra vissa förändringar i fråga om såväl lärosätt som läroinnehåll angående undervisningen i religion. Ej heller har det bortsetts från den möjligheten, att, oavsett alla politiska eller kultur-sociala kastningar, undervisningsplanerna av andra, t. ex. rent pedagogiska orsaker kunna komma att undergå revision i olika hänseenden. Men detta kan icke anses ha någon egentlig betydelse i nu ifrågavarande hänseende. Det är icke undervisningsplanernas detaljer, som de sakkunniga lägga någon vikt vid i detta sammanhang; modifikationer i den ena eller den andra riktningen äro härvidlag av underordnad vikt. Det väsentliga och för denna fråga avgörande är, såsom i det följande skall påvisas, den anda av tolerans samt den mer historiska och mindre dogmatiska läggning av ämnet, vilka äro karakteristiska för ifrågavarande läroplaner, och som, en gång accepterade för våra skolors religionsundervisning, ha all utsikt att även i framtiden sätta sin prägel på undervisningen i fråga. På denna övertygelse är det de sakkunniga ansett sig kunna stödja den ståndpunkt, vilken i det följande skall närmare preciseras.

Innan de sakkunniga gå vidare in på frågan, huruvida icke den religionsundervisning, som skall meddelas enligt nuvarande bestämmelser, i stort sett kan anses motsvara de krav, som från religionsfrihetssynpunkt kunna med rätta

ställas på densamma, vilja de sakkunniga alltså underkasta undervisningsplanerna en närmare granskning med hänsyn till deras konfessionella karaktär.

Granskning
av nu gällande
undervis-
ningsplaner
med hänsyn
till deras kon-
fessionella
karaktär.
Folkskolan.

Vid denna granskning bör särskilt uppmärksamhet ägnas *folkskolans kursplan för kristendomsämnet*. Denna har nämligen en alldeles särskild betydelse, då ju den ojämförligt största delen av vårt folk erhåller den grundläggande undervisningen i folkskolan.

Såsom framgått av den förut lämnade redogörelsen för kristendomsundervisningen enligt nu gällande undervisningsplan, har katekesundervisningen, vilken förut i stor omfattning satt sin prägel på folkskolans religionsundervisning, numera alldeles uteslutits från densamma. Det allt behärskande är numera det *bibliska* lärostoffet, vilket även förut intog en viktig ställning inom kristendomsämnet. Att detta lärostoff vid kristendomsundervisningen skall vara det dominerande, framgår av kursplanens bestämmelse, att bibeln skall utgöra omedelbar grundval för kristendomsundervisningen. Inom denna undervisning skall allt tjäna att belysa Jesu personlighet och livsverk. Lärjungarna skola nämligen från skolans religionsundervisning medföra en samlad bild av Jesu liv och verk. De undervisande delarna från gamla och nya testamentet skola också erhålla en syntes: utifrån Jesu bergspredikan och annat bibliskt stoff skall nämligen en sammanfattande översikt av den kristna tros- och livs-åskådningen meddelas. Här är sålunda fråga om en sammanfattning av redan inhämtat bibliskt kunskapsstoff, alltså icke om katekesundervisning i traditionell mening. Luthers lilla katekes får här icke tjäna som grundlag vid sammanfattningen av den kristna tros- och livsåskådningen. I fråga om denna del av undervisningen påpekas särskilt, att den skall hållas fri från abstrakta, systematiserande utredningar och definitioner.

Jämte det bibliska kunskapsstoffet, där, såsom framhållits, tyngdpunkten lägges på Jesu person och förkunnelse, meddelas i folkskolan bilder ur *kyrkans historia*, varvid särskilt böra beaktas reformationens och den nyaste tidens kyrkohistoria samt särskild uppmärksamhet ägnas den svenska kyrkans historia. I detta sammanhang framhäves, att undervisningen icke bör sysselsätta sig med lärostrider, lärosystem eller andra utanför barnens behov och mottaglighet liggande kyrkohistoriska företeelser. Sålunda inskärpes även här, att det dogmatiska och i denna mening konfessionella bör så mycket som möjligt hållas i bakgrunden.

Av det sagda torde ha framgått den ställning i *konfessionellt* avseende, som den vid folkskolan nu gällande undervisningsplanen intager. Sålunda är av den lämnade redogörelsen tydligt, att nämnda undervisningsplan icke kan betecknas såsom »konfessionslös» i den betydelsen, att den skulle föreskriva en rent objektivt refererande, så att säga neutral hållning gentemot den kristna åskådningen. Vida mindre kommer emellertid vid religionsundervisningen enligt folkskolans kursplan det konfessionella fram, om härmed åsyftas bekännelse till en viss kristen konfession, nämligen till en evangelisk kristendomsuppfattning till skillnad från en romersk-katolsk sådan, och hänsynstagande till denna bekännelses utformande i dogmatiska satser. Det specifikt protestan-

tiska träder i kursplanen i bakgrunden för det allmänt kristna, och den dogmatiska prägel, som undervisningen enligt förutvarande kursplaner haft, skall den enligt den nya kursplanen icke äga. Men helt utanför skillnaden mellan evangelisk och icke-evangelisk kristendomsuppfattning kan icke heller undervisningen enligt den nya kursplanen ställa sig, t. ex. då fråga blir att i kyrkohistorien behandla den lutherska reformationen och dess religiösa och allmänt kulturella insats.

Vad religionsundervisningen i de båda första klasserna i folkskolan beträffar, förekommer i kursplanen, vid sidan av där gjorda bestämmelser om meddelande av vissa berättelser ur bibeln och korta minnesord ur densamma, föreskriften, att barnen skola inlära morgon-, afton- och bordsböner samt i andra klassen »Fader vår» och »välsignelsen». Rörande de två sistnämnda bönerna torde emellertid även från den mest rigorösa religionsfrihetssynpunkt ingen tvekan råda, att den allmänna bildningen fordrar, att barn böra ha reda på dessa religionshistoriskt viktiga dokument.

Vad som meddelas vid religionsundervisningen i folkskolans övriga klasser har en genomgående *historisk* karaktär. Detta är även fallet med den korta *översikt av den kristna tros- och livsåskådningen*, vilken, såsom nyss framhållits, endast är avsedd att vara en syntes av det bibliska lärostoffet och sålunda ha till uppgift att hjälpa barnen att erhålla en mer samlad och enhetlig bild av de religiösa och etiska tankarna i Jesu förkunnelse.

En jämförelse mellan *realskolans kursplan för kristendomsämnet* och folkskolans visar, att den kristendomskurs, som läses i läroverkens tre första klasser, i det hela har samma karaktär, vad ställningen till det konfessionella angår, som kursen i motsvarande klasser i folkskolan. I båda fallen är det fråga om *bibliska berättelser* och vissa *lärdomar av religiös och etisk natur*, som skola hämtas ur dessa berättelser. En viss förskjutning åt det konfessionella förekommer i realskolans kursplan så till vida, som Luthers lilla katekes i nu nämnda klasser i realskolan skall tjäna till grundval för sammanfattningen av de religiösa och etiska lärdomar, som erhållits ur de bibliska berättelserna. Såsom framgår av redogörelsen för kursplanen lägges, vad Luthers lilla katekes vidkommer, tydligen huvudvikten vid själva textorden, således vid budorden, Fader vår och trons artiklar, då i nämnda kursplan bestämmes, att inlärandet av Luthers förklaring till första och tredje huvudstyckena må kunna uppskjutas till fjärde eller femte klassen. Under det att enligt folkskolans undervisningsplan Luthers lilla katekes »icke bör göras till föremål för utläsning», tillåter realskolans undervisningsplan en sådan.

Vad beträffar undervisningen i kristendom i de två närmast högre klasserna i realskolan, har denna huvudsakligen till föremål rent *historiskt* stoff, såsom fallet var i folkskolans högre klasser. Skillnaden är endast den, att ett mer genomfört historiskt betraktelsesätt, t. ex. vid behandlingen av Israels historia och Jesu liv, borde på grund av lärjungarnas större mognad inom dessa klasser i realskolan mera komma till sin rätt än vad som kan förutsättas vara möjligt i folkskolan. Beträffande den *kyrkohistoriska* kursen i sjätte

Realskolan.

klassen torde i det hela samma synpunkter komma i betraktande som vid undervisningen i kyrkohistoria i de båda högsta klasserna i folkskolan.

Den översiktliga kursen i den kristna *tros- och sedeläran*, som enligt realskolans kursplan skall genomgåas i fjärde och femte klasserna, skall liksom motsvarande översikt inom folkskolan — enligt kursplanens föreskrift — meddelas i närmaste anslutning till bibeln och sålunda betraktas såsom en utökning och sammanfattning av förut meddelade religiösa och etiska lärdomar.

Realskolans kursplan för kristendomsämnet synes sålunda i jämförelse med folkskolans i viss mån vara mer konfessionellt betonad, vilket förhållande dock, med den historiska läggning kristendomskurserna även i realskolan i stort sett äga, icke torde med nödvändighet motivera en ändring av realskolans kursplan till fullständig överensstämmelse med folkskolans i det avseende, varom här är fråga. En omarbetning i vissa avseenden av realskolans undervisningsplan torde emellertid bliva en följd av 1927 års riksdagsbeslut rörande läroverkens organisation.

Gymnasiet.

Såsom framgår av den redogörelse för *gymnasiets kursplan i kristendomsämnet*, vilken i det föregående lämnats, lägger denna, i lika hög grad som kursplanen i detta ämne för realskolan, tyngdpunkten på den historiska delen av kursen, nämligen, såsom redan vid förenämnda redogörelse framhållits, vid den *kyrkohistoriska* delen av kursen. Denna har också i de kursplanen åtföljande metodiska anvisningarna erhållit en mera utförlig behandling, i det hänvisningar, i vissa fall i detalj, lämnats på det historiska stoff, som vid undervisningen lämpligen bör behandlas. I sakens natur ligger, att på detta stadium frågor av konfessionell innebörd och överhuvud taget av mer teoretisk art måste taga större utrymme än vid undervisningen på ett lägre stadium. I gengäld finnas på det högre stadiet större förutsättningar för att detta lärostoff må kunna bli föremål för ett verkligt historiskt betraktelsesätt, sålunda ses i historiskt perspektiv, d. v. s. i tidshistorisk belysning, varvid både dess beroende av tidsmiljön och dess avgränsning mot densamma bör komma i betraktande. Med ett sådant historiskt betraktelsesätt följer alltid i viss mån en objektiv uppfattning, som visserligen icke behöver utesluta ett personligt ställningstagande till de frågor, som beröras, men alltid innebär ett försök till opartisk betraktelse även av motsatta ståndpunkter. En jämförelse mellan äldre och nyare läroböcker i kyrkohistoria i nu berört avseende visar oförtydligt en utveckling i objektiv riktning.

Rörande den *bibliska* kurs, som å gymnasiet skall genomgåas, framhålles i de förut nämnda anvisningarna, att det *historiska* betraktelsesättet även här bör komma till användning i syfte att ge en bättre relief åt de religiösa och sedliga tankarna i bibeln och åt deras utveckling. Som nämnt, bör i gymnasiet en återblick lämnas på Israels religiösa utveckling, förnämligast profetismen, ävensom på Jesu liv och verk.

Vad vidare angår framställningen av den *kristna tros- och sedeläran*, må i detta sammanhang vara nog att erinra därom, att även denna lagts så, att den genomgående blivit historiskt orienterad. Det torde kunna ifrågasättas, huruvida icke även denna del av kristendomsämnet, utan att den sakliga framställ-

ningen därav toge skada, kunde läggas ännu mera historiskt och i viss mån mera objektivt än vad numera, såvitt man kan döma av de vid undervisningen använda läroböckerna, är fallet. Undervisningsplanen lägger i alla hän- delser icke hinder i vägen för en så inriktad undervisning. Snarare torde kunna sägas, att den genom de till densamma fogade anvisningarna pekar åt detta håll, såsom redan i sin mån torde framgå av de i nu nämnda anvisningar givna exemplen på betydelsefulla frågor, som vid undervisningen i denna del av ämnet böra bli föremål för behandling. Enligt undervisningsplanens före- skrift skall genomgången av den kristna tros- och sedeläran börja först i andra ringen, något som i många fall torde innebära, att genomgången i fråga upp- skjutes till sista terminen i denna ring, vilka förhållanden också tyda på, att man, innan man går in på denna del av kursen, vill ha det kyrkohistoriska stoffet så mycket som möjligt genomgånet, och som sålunda i sin mån talar för att man även i denna del av ämnet söker en historisk orientering.

Kursplanens bestämmelser rörande fjärde ringens kurs, vilken skall omfatta *repetition* av vissa partier av vad som förut genomgåtts, visa också, hurusom tyngdpunkten i gymnasiets kristendomsundervisning avgjort ligger i den histo- riska framställningen av kristendomen, då denna undervisning — enligt nämnda kursplan — skall mynna ut i en framställning, som kan tjäna att belysa den inre utvecklingsgången av kristendomens historia i dess samband med den all- männa kulturutvecklingen och på detta sätt låta kristendomens väsen tydli- gare framträda. I övrigt lämnar tydligen kursplanen för fjärde ringen en stor frihet åt den enskilde läraren att välja det kunskapsstoff, han för däri upp- givet syfte kan finna lämpligt. På åtskilliga håll ha därför också i denna ring icke så litet utrymme lämnats åt den allmänna religionshistorien, som ju också kan sägas tjäna att belysa åtskilligt i kristendomens historia och i sin mån klarlägga dess väsen. Av vad sålunda anförts angående nu gällande kurspla- ners bestämmelser rörande religionsundervisningen å gymnasiet torde framgå, att denna undervisning är av den karaktär, att det konfessionella lärostoff, som enligt sakens natur här intager ett större utrymme än i undervisningen på lägre stadier, genomgående kan ställas i historisk belysning och att undervis- ningen sålunda kan äga den saklighet och opartiskhet, som med rätta bör krä- vas även i detta ämne.

Såsom framgår av den granskning, som här anställts rörande gymnasiets kursplaner för kristendomsämnet, förefinnes från religionsfrihetssynpunkt ingen anledning att framkomma med något ändringsförslag. Visserligen kunde den möjligheten tänkas, att framställningen av den kristna tros- och sedeläran, som enligt nu gällande bestämmelser skall genomgå å gymnasiet, uteslötes ur kursplanen, eller att vissa kategorier av lärjungar erhöles befrielse särskilt från denna del av religionsämnet, men då framställningen i fråga dels har den hi- storiska orientering, som förut påpekats, dels innesluter moment av direkt all- mänbildande art och erbjuder tillfälle att gå in på individuellt och socialt etiska frågor, vilkas behandlande på detta åldersstadium böra vara av särskilt värde, torde ingen anledning förefinnas att påyrka någon ändring i nu berört av- seende.

Den företagna granskningen av skolornas undervisningsplaner för kristendomsämnet med hänsyn till deras ställning i konfessionellt avseende torde ha ådagalagt, att den religionsundervisning, som enligt nu gällande undervisningsplaner meddelas, visserligen icke är konfessionslös, varken i den betydelsen, att nämnda undervisning ställer sig utanför den kristna åskådningen, eller ens i den betydelsen, att den är indifferent gent emot den skillnad, som förefinnes mellan evangelisk kristendomsuppfattning och icke-evangelisk sådan, men att dessa undervisningsplaner i det hela äro hållna i en allmänt kristen samt i en vidhärtad och i bästa mening tolerant anda.

Vad som i det föregående påpekades såsom en väsentlig förtjänst i det förslag till lösning av religionsundervisningsfrågan, som kravet på konfessionslös religionsundervisning erbjuder, nämligen en historiskt lagd, av objektivitet och saklighet präglad religionsundervisning, är också till finnandes i den religionsundervisning, som skall meddelas efter de nu gällande undervisningsplanernas föreskrifter. Det synes då också vara klart, att den anmärkning, som förr riktats mot våra skolors religionsundervisning, att den med nödvändighet förde till en dualistisk uppfattning, då den t. ex. meddelade den mosaiska skapelseberättelsens innehåll såsom naturvetenskaplig sanning och därigenom måste komma i konflikt med nutidens naturvetenskapliga uppfattning om världen och dess utveckling, icke kan framställas mot en undervisning, som bedrives i överensstämmelse med nu gällande undervisningsplaner, vilka, som redan visats, betona vikten av en på samma gång religiös och historisk betraktelse av bibeln. En undervisning efter dessa grundsatser måste nödvändigt — för att hålla oss till nu anförda exempel — lära lärjungarna att se denna bibliska berättelse i dess rätta historiska belysning, då såväl dess religiösa värde som dess tids-historiskt begränsade naturuppfattning böra beaktas.

Som en brist i den konfessionslösa linjens lösning av religionsundervisningsfrågan framhölls, att den genom sin fordran på fullständig neutralitet vid undervisningen riskerade att beröva ämnet dess liv och själ och på samma gång ålade läraren ett oberättigat tvång. Denna brist har den historiskt lagda kristendomsundervisning, sådan den avses med nu gällande undervisningsplaner, velat undgå. Dessa undervisningsplaner — icke minst gäller detta folkskolans undervisningsplan, som senast införts — ha i kristendomsämnet liksom i de övriga ämnena sökt taga hänsyn till livets praktiska krav och sålunda velat giva undervisningen i religion och moral en fostrande och karaktärsdanande uppgift.

Att man vid bedömandet av religionsundervisningen liksom undervisningen i varje annat ämne har att taga hänsyn till en så oberäknelig faktor som lärare-individualiteten är självklart. Och denna individualitet ha inga undervisningsplaner makt att omskapa i den riktning, som med dem avses, såvida icke materialet är särskilt bildbart i den ifrågavarande riktningen. Därför måste alltid, så länge undervisning finns, förekomma fall, icke minst i ett så ömtåligt ämne som religionsämnet är, då läraren kommer att framkalla missnöje på grund av mindre taktfullt sätt att ge uttryck åt sina tankar och uppfattningar, de må nu gå i den ena eller den andra riktningen.

Ett moment, som icke kan anses direkt ingå i skolornas religionsundervisning men dock har ett visst sammanhang med denna, är den i de olika skolstadgorna och undervisningsplanerna förekommande bestämmelsen om morgonböner. Då deltagandet i dessa andaktsstunder, vilka ju kunna sägas utgöra ett slags kult-handling, för vissa hems vidkommande möjligen kan tänkas innebära ett tvång, som från religionsfrihetssynpunkt skulle kunna betecknas som oberättigat, ha de sakkunniga ansett sig böra till sist dröja något även inför detta moment.

*Lärjungar-
nas delta-
gande i sko-
lans morgon-
böner.*

I § 23 av läroverksstadgan förekommer bestämmelsen, att »varje morgon så tidigt, att därigenom icke någon del av följande undervisningstimme upptages, förrättas för hela läroverket gemensam bön med sång och bibelläsning». Enligt undervisningsplanen för realskolan kan denna morgonandakt inskränkas till uppläsning av sammanhängande bibeltext utan utläggning eller ock utgöras av kortare text »med några därtill anknutna ord av läraren, ägnade att inskräpa någon med avseende på lärjungarnas ålder och ställning betydelsefull religiös eller sedlig sanning». Folkskolans undervisningsplan framhåller, att »den dagliga morgonbönen (som omfattar en tid av omkring tio minuter före den första undervisningstimmen) bör vara en andaktsstund och således icke få karaktären av lektion», och det tillägges, att det därför »ofta är lämpligt att inskränka den till psalmsång och bön»; om bibelläsning förekommer, bör texten vara av beskaffenhet att utan närmare förklaring verka uppbyggande. Morgonbönen förrättas i folkskolan i regel med varje särskild undervisningsavdelning för sig. I stadgan för kommunala mellanskolan förekommer bestämmelse om för hela skolan gemensam morgonbön med sång och bibelläsning.

Enligt de äldre skolstadgorna och normalbestämmelserna hade morgonbönen tydligen, vid sidan av sin karaktär av andaktsstund, även uppgiften att meddela bibelundervisning. Sålunda innehåller 1724 års skolordning den bestämmelse om morgonbönen, att vid denna »läses i ordning en Konung Davids botpsalm, med vilken kontinueras 3 eller 4 veckor, på det barnen må hava tid att väl lära honom utantill»; därefter skulle följa ett kapitel ur bibeln, varpå »disciplarne skola korteligen göra besked för hela dess innehåll». Även i följande skolordning förekommer liknande bestämmelse beträffande förhör i sammanhang med morgonbön. I folkskolan skulle morgonbönen likaledes enligt de tidigare normalplanerna tydligen, vid sidan av uppbyggelsemomentet, äga ett didaktiskt moment.

De nu gällande bestämmelserna skilja sig sålunda från de äldre därigenom, att de mera uteslutande vilja göra morgonbönerna till andaktsstunder, vilka böra kunna giva lärjungarna något för såväl tanke som hjärta. Rätt ledda kunna dessa stunder säkerligen få sin betydelse icke minst i uppfostringshänseende, särskilt då läraren har tillfälle att tala till skolans lärjungar gemensamt och därvid beröra ämnen, som äro av vikt för såväl skolan i dess helhet som dess enskilda lärjungar. Svårligen torde kunna göras gällande, att ett deltagande i dessa andaktsstunder skulle innebära någon personlig bekännelseakt. Så långt de sakkunniga kunnat utforska förhållandena, har det ej heller inträffat, att målsmän begärt få sina barn avskilda från de övriga lärjungarna under dessa korta andaktsstunder. Däremot känna de sakkunniga många fall,

då barn från romersk-katolska eller andra främmande religionssamfund deltagit i morgonbönera. Å andra sidan kan det naturligtvis trots allt icke betecknas som uteslutet, att religiösa skäl skulle i enstaka fall kunna föranleda begäran om befrielse från deltagandet i morgonandakterna, och då dessa, såsom förut påvisats, äro förlagda utanför den verkliga undervisningstiden och kunna sägas icke ingå i skolans egentliga undervisning, synes en absolut avvisande ståndpunkt i dylikt fall knappast motiverad. Enligt vad de sakkunniga ha sig bekant, inträffar det ej sällan, att elever, särskilt vid de allmänna läroverken, på grund av vissa yttre anledningar, t. ex. lång skolväg, begära permanent befrielse från skyldigheten att deltaga i andaktsstunderna före de egentliga lektionernas början. Praxis är då, att rektor efter prövning i varje fall meddelar dylik befrielse, därest han finner giltiga skäl föreligga. Givetvis bör samma tillvägagångssätt kunna tillämpas, i händelse den begärda befrielsen skulle förorsakas av så att säga inre anledningar, exempelvis religiösa betänkligheter, i synnerhet som man, att döma av hittillsvarande erfarenheter, i detta avseende endast har att räkna med sällsynta undantagsfall. Vad folkskolan angår, torde av rent praktiska skäl befrielse från morgonandakterna framdeles lika litet som hittills ifrågasättas, men skulle dock någon gång så komma att ske, lär hinder ej möta för de lokala skolmyndigheterna att ordna denna angelägenhet.

De sakkunnigas förslag.

Allmän motivering.

På grund av den historiska karaktär och den allmänt kristna, vidhjärtade och i bästa mening toleranta prägel, som religionsundervisningen i våra skolor enligt nu gällande undervisningsplaner skall äga, bör man kunna förutsätta, att målsmän tillhörande skilda åskådningar låta sina barn deltaga i skolans religionsundervisning.

Av de från folkskolinspektörer och rektorer m. fl. inkomna uppgifterna framgår också med all tydlighet, att ingen allmännare önskan att fritaga barn från skolans religionsundervisning gör sig gällande och att medlemmar av evangeliska trossamfund utanför statskyrkan med högst få undantag begagna sig av nämnda undervisning. Intet skäl finnes för antagandet, att detta icke även i framtiden skulle bli förhållandet. Däremot ha såväl mosaiska trosbekännare som medlemmar av romersk-katolska kyrkan endast i undantagsfall låtit barnen deltaga i skolans religionsundervisning, och ej heller i detta avseende finnes anledning motse någon förändring. Vad de mosaiska trosbekännarna beträffar, hylla de en icke-kristen uppfattning, under det att i skolan en undervisning, präglad av den kristna trosåskådningen, meddelas. De romersk-katolska trosbekännarna åter tillhöra en kyrka med starkt utpräglad, konfessionell uppfattning, vilken i vissa betydelsefulla stycken har en annan syn på kristendomen och dess historia än den evangeliska kristenheten.

En särställning komma de personer att intaga, som utträda ur statskyrkan utan att ingå i annat trossamfund. Även med avseende å deras barn måste man emellertid fordra, att de erhålla kunskap om en i västerlandets kultur så

ingripande företeelse som den kristna religionen — ett krav, som också gjorts gällande från i religiöst avseende mycket skilda ståndpunkter. Då religionsundervisningen i våra skolor enligt gällande bestämmelser skall ha den historiska karaktär, som förut påvisats, och, om den meddelas i överensstämmelse med undervisningsplanernas anda och mening, icke bör på lärjungarna utöva något tryck, som kommer i strid med religionsfrihetens grundsats, föreligger, enligt de sakkunnigas uppfattning, intet skäl att åt medlemmar, tillhörande denna kategori, medgiva rätt att fritaga barnen från skolans religionsundervisning. För denna de sakkunnigas åsikt tala också förhållandena i Finland, där, såsom förut nämnts, rätten att fritaga från skolans dock mer än här konfessionsbundna religionsundervisning endast i ett försvinnande fåtal fall kommit till användning.

I överensstämmelse med det anförda föreslå de sakkunniga icke utsträckning av den i 7 § dissenterlagen stadgade rätten att fritaga barnen från skolornas religionsundervisning till vare sig statskyrkomedlemmar eller personer utanför varje trossamfund. Däremot anse de sakkunniga möjligheten för främmande trosbekännare att efter anmälan vinna dylik befrielse böra inskränkas till medlemmar av sådana trossamfund, som hava en från grunderna för de allmänna skolornas religionsundervisning väsentligt avvikande åskådning. Prövningen av frågan, när berörda förhållande skall anses föreligga, vilja de sakkunniga överlämna åt Kungl. Maj:t och göra beroende av ansökan av vederbörande trossamfund. Förutsättning för bifall till en sådan ansökan bör således, enligt de sakkunnigas mening, till en början vara, att ifrågavarande samfund har en från grunderna för religionsundervisningen i skolorna verkligt avvikande åskådning. Vidare bör givetvis fordras, att den undervisning, som enligt ansökningsgen skall sättas i stället, icke blott icke innefattar mot lag och god sed stridande moment utan även finnes vara av beskaffenhet att kunna ur bildningssynpunkt på ett tillfredsställande sätt motsvara den i de allmänna skolorna meddelade undervisningen. Under det att skolornas religionsundervisning, enligt vad förut anförts, är i viss mån präglad av evangelisk uppfattning, må den undervisning, som skall sättas i stället, gå i annan, exempelvis romersk-katolsk eller mosaisk riktning; den bör emellertid äga åtminstone något av den tolerans och förståelse för andras uppfattning, som utmärker de för de allmänna skolorna gällande undervisningsplanerna.

Uppfyller den religionsundervisning, som enligt ansökan av ifrågavarande slag skall inom vederbörande trossamfund meddelas, icke de fordringar, som enligt det föregående böra ställas å densamma, och varder ansökan förty avslagen, skola barnen givetvis deltaga i skolans religionsundervisning; så ock då i de särskilda fallen undervisningen icke motsvarar av Kungl. Maj:t fastställda bestämmelser.

Beträffande den kontroll, som i de särskilda fallen bör utövas, torde nuvarande bestämmelser böra bibehållas. Visserligen hava dessa, såsom av de inkomna yttrandena framgår, icke visat sig fullt effektiva. Men detta torde till största delen bero därpå, att de, som haft att utöva kontrollen, saknat erforderlig ledning angående de fordringar, som bort ställas å den undervisning,

som vid fall av befrielse från den allmänna religionsundervisningen, skolat sättas i stället. Då detta enligt de sakkunnigas förslag kommer att bliva för varje särskilt samfund, för vilket befrielse enligt förslaget kan ifrågakomma, av Kungl. Maj:t fastslaget, lärer kontrollen bliva lättare att utöva och till följd därav mera effektiv. Dessutom torde angelägenheten av att kontroll verkligen utövas bära genom cirkulärskrivelser från Kungl. Maj:t eller skolöverstyrelsen hos vederbörande inskräpas.

Speciell motivering.

7 § *dissenterlagen.* Ifrågavarande bestämmelser hava, såsom förut nämnts, sin plats i 7 § *dissenterlagen.*

I första punkten av denna paragraf har uttrycket »främmande trosbekännare» utbytt mot orden »de, som icke tillhöra svenska kyrkan».

Därnäst har såsom ett särskilt stycke i lagrummet införts ett stadgande av innehåll, att Konungen, på ansökan av trossamfund med en från grunderna för de allmänna skolornas religionsundervisning väsentligt avvikande åskådning och efter prövning av grunderna för den religionsundervisning, som enligt ansökan skall meddelas, äger medgiva samfundets medlemmar rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning. Härmed är fastslaget vad slags religionsundervisning, som överhuvud må kunna godtagas i stället för den i de allmänna skolorna meddelade religionsundervisningen.

Beträffande frågan om för vilka barns del religionsundervisningen i skolorna må kunna utbytas mot särskild religionsundervisning, kunde det jämlikt de av de sakkunniga enligt det föregående omfattade principerna synas ligga närmast att stadga, att den för varje särskilt samfund fastställda undervisningen finge i stället för skolornas religionsundervisning meddelas samfundet tillhörande barn. Emellertid kunna ett samfunds regler angående medlemskap vara sådana, att minderåriga icke kunna vinna inträde. Detta bör dock icke hindra, att samfundet för undervisning av samfundsmedlemmarnas barn erhåller tillstånd av ifrågavarande slag. Såframt någon av barnets föräldrar eller adoptivföräldrar eller adoptant tillhör samfundet, bör för barnets del tillståndet kunna begagnas. Även avliden dylik anhörigs önskan bör i sådant avseende kunna komma i betraktande. Dock synes det bära förbehållas, att barnet icke tillhör svenska kyrkan. I övrigt torde avgörandet bära överlämnas åt den eller dem, som hava vårdnaden om barnet. De sakkunniga föreslå alltså, att barn, som icke är medlem av svenska kyrkan, må, på framställning av den, som har vårdnaden om barnet, fritagas från religionsundervisningen i allmän skola, såframt någon av barnets föräldrar eller adoptivföräldrar eller adoptant tillhör eller, ifall han är avliden, vid dödsfallet tillhörde trossamfund, vilket erhållit sådant tillstånd, som förut sagts.

Framställning om befrielse från skolans religionsundervisning torde, såsom för närvarande, bära göras hos vederbörande skolmyndighet. Därvid bör upp-givas, huru med undervisningen i stället skall ordnas. Finnes detta icke tillfredsställande, kan framställningen på sådan grund avslås.

Bifalles framställningen, bör det, på sätt förut nämnts, åligga skolmyndigheten tillse, att barnet genom målsmans försorg erhåller tillbörlig religionsundervisning, d. v. s. religionsundervisning i enlighet med vad för ifrågavarande samfund blivit fastställt; och om målsman, oaktat av skolmyndigheten erhållen påminnelse, försummar sin skyldighet härutinnan, skall barnet deltaga i skolans religionsundervisning.

Såsom vederbörande skolmyndighet angiver lagen för närvarande, vid folkskola skolstyrelsen och vid elementarläroverk rektor. Med skolstyrelsen förstås givetvis i allmänhet skolrådet, men i städer, där lagen den 25 juni 1909 angående folkskoleväsendet i vissa städer äger tillämpning, folkskolestyrelsen och i Stockholm folkskoleledningen. Med elementarläroverk torde böra förstås icke blott rikets allmänna läroverk utan även kommunala gymnasier och kommunala mellanskolor samt andra till den högre allmänna skolundervisningen hörande läroanstalter, och med rektor lärare vara att jämställa annan föreståndare. Med hänsyn till det anförda föreslå de sakkunniga någon jämkning i förevarande stadgande.¹

För att den nya ordningen skall kunna tillämpas redan från tidpunkten för lagens ikraftträdande, måste ansökan av trossamfund om tillstånd för dess medlemmar att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning kunna dessförinnan vinna prövning. Med anledning härav föreslå de sakkunniga, att ansökan jämlikt 7 § andra stycket enligt den nya lydelsen må prövas jämväl innan lagen i övrigt trätt i kraft.

Övergångsbestämmelser.

Även efter den nya lagens ikraftträdande torde med avseende å barn, som enligt den äldre lagen fritagits från kristendomsundervisning, nämnda lag böra i sådant hänseende tillämpas.

De av de sakkunniga i 7 § dissenterlagen föreslagna bestämmelserna påkalla ändring av § 9² i stadgan den 18 februari 1905 (nr 6) för rikets allmänna läroverk och § 13 i stadgan den 19 november 1918 (nr 1114) för kommunala mellanskolor, varjämte motsvarande bestämmelser torde böra införas i stadgan den 26 september 1921 (nr 604) angående folkundervisningen i riket, § 38, stadgan den 22 juni 1923 (nr 294) angående folkundervisningen i Stockholm, § 38, samt stadgan den 16 september 1918 (nr 1064) för högre folkskolor, § 16.³

Följdstadganden.

I detta sammanhang torde böra upptagas till behandling följande i 12 § andra stycket dissenterlagen förekommande stadgande:

12 § 2 st. dissenterlagen.

Ej må skolor eller andra uppfostringsanstalter, i vilka undervisning i religion meddelas, av främmande trosbekännare inrättas eller upplåtas för barn under femton år, tillhörande svenska kyrkan, utan att Konungen för särskilt fall det tillåter. Sker annorledes; varde skolan eller anstalten stängd och föreståndaren för densamma dömd att böta från och med fem till och med femhundra riksdaler.

¹ Jfr instruktion d. 31 okt. 1919 (nr 812) för skolöverstyrelsen, § 2.

² Jfr §§ 75, 102 och 106.

³ I den mån bestämmelser rörande lärjunges fritagande från kristendomsundervisning finnas meddelade i kungl. brev eller cirkulär angående andra läroanstalter än de i berörda stadgor omförmälda, bör givetvis motsvarande ändring i dessa bestämmelser komma till stånd.

Såsom förut anmärkts, medgav 1860 års *dissenterlag* (§ 8) främmande trosbekännare att hålla skolor och andra undervisningsanstalter men förbjöd dem att inrätta eller upplåta sådana för andra än bekännare av deras egen troslära och deras barn.

Detta stadgande utelämnades i 1869 års *förslag* till ny *dissenterlag*.

Lagutskottet (utlåt. nr 34) anförde därom följande:

Utskottet, som anser, att dessa stadganden böra utgå, tillåter sig att till stöd härför återgiva vad lagutskottet vid förra riksdagen i ämnet anförde, nämligen: att, om desamma ansetts lämpliga under en tid, då lagen med stränga straff belade den, som gjort sig skyldig till avfall från statskyrkan, torde de dock ej vara överensstämmande med nutidens även i lagstiftningen inrymda mera frisinnade åsikter i detta senare hänseende. Det synes föga konsekvent att tillåta en fader att med sitt barn övergå till främmande religionssamfund, men däremot förhindra honom att, kvarblivande i svenska kyrkan, låta barnet njuta undervisning i världsliga stycken uti en för det främmande samfundet inrättad skola, då han hyser förtroende för föreståndaren eller läraren. Likasom tilltröde till statens skolor lämnas dissenters barn, utan att deras från den evangeliskt lutherska läran avvikande religiösa tro därigenom anses tillspillogiven, då de äro befriade från skyldigheten att där njuta religionsundervisning, så synes å andra sidan borttagandet av ifrågavarande förbud ej böra medföra några vådliga följder, helst såsom regel torde få antagas, att föräldrar och målsmän av naturlig omtanke för barnens väl skola låta sig angeläget vara att icke anförtro dessa i händerna på lärare, som kunna misstänkas att vilja utöva ett obehörigt inflytande på barnens uppfostran i religiöst avseende. I andra länder med religionsfrihet finnas s. k. blandade skolor, vilka besökas av både protestanter och katoliker och varest religionsundervisningen meddelas av olika lärare för olika trosbekännelser.

Förslaget lämnades av högsta domstolen utan anmärkning. Vid granskningen i högsta domstolen av 1873 års likalydande *förslag* framställdes däremot flera anmärkningar mot uteslutandet ur förslaget av ifrågavarande bestämmelser. Därvid hänvisades särskilt till deras behövlighet mot katolsk propaganda.

1873 års lagutskott (utlåt. nr 17) hemställde om ifrågavarande tillägg till 12 § *dissenterlagen*.

Tillägget blev antaget och motiveras i riksdagens skrivelse (nr 87) bl. a. sålunda:

Riksdagen har vid 12 § ansett sig böra göra ett tillägg i syfte att förebygga det proselytmakeri, som genom skolundervisningen kan bedrivas. Rättigheten att, oberoende av andra band än sedlighetens och den allmänna ordningens, öva den religion, man av inre övertygelse omfattar, må väl anses betinga jämväl rättigheten att fritt och öppet bekänna densamma; men den grundlägger, i riksdagens tanke, ingalunda något befogat anspråk att, statskyrkan till skada, i skolor utbreda och inplanta från hennes bekännelser avvikande trossatser ibland dem till denna kyrka hörande ungdom, vilkens oförmåga att skilja mellan de skiftande meningarne är uppenbar. Även om vårt land för närvarande är förskonat från de i många protestantiska länder mera djärvt och ohöjlt framträdande försöken av den i sitt omvändelsenit outtröttliga katolicismen att utbreda sitt i socialt och politiskt hänseende farliga välde, så saknas dock ej alldeles vedermälen därå, att man anser jordmänen även här kunna bearbetas, om ock hittills med yttersta försiktighet.

Riksdagen vidhåller alltså den princip, som i förevarande hänseende nu gäller för lagstiftningen, men anser, att man utan våda kan gå något längre i medgivande för främmande trosbekännare än för närvarande är händelsen. Sålunda är det, enligt riksdagens åsikt, icke blott obehövt, utan kan till och med verka menligt, om någon, som är därtill lämplig, hindras att för vem som helst inrätta och upplåta tekniska läroanstalter, handelsinstitut, tillämpnings-skolor o. s. v., vadan riksdagen inskränkt förbudet till sådana undervisningsanstalter allena, i vilka undervisning i religion meddelas; varförutan det synts riksdagen, som om någon våda ej skulle bliva förenad därmed, att bekännare av svenska kyrkans lära, som uppnått femton års ålder, tillåtas besöka främmande trosbekännares skolor, så att t. ex. den mera utmärkta språkundervisning, som kunde vara att hämta i en fransk eller tysk katolsk skola, även kan komma vår ungdom till del. Likaledes anser riksdagen förbudet böra inskränkas till upptagande i skolorna av barn, tillhörande svenska kyrkan, enär svenska staten icke lärer hava förpliktelse att emot avvikande läromeningar skydda andra än medlemmar av den kyrka, staten själv erkänner såsom sin; och därjämte har riksdagen trots sig kunna föreslå den ytterligare utvidgning av lärofriheten för främmande trosbekännare, att deras uppfostringsanstalter må upplåtas för vem som helst, därest Kungl. Maj:t efter särskild prövning för varje fall sådant tillåter. Det låter nämligen tänka sig, att i reglementet för en skola finnas upptagna sådana bestämmelser, att någon fara för proselyt-makeri icke kan uppstå.

Vid 1888 års kyrkomöte hemställdes i motion (nr 51 av hr Kjellin) om ävägbringande av sådan ändring i dissenterlagen, varigenom ej allenast främmande trosbekännare utan även sådan person, som, utan att hava utträtt ur svenska kyrkan, likväl uppenbart omfattar främmande lära, må falla under det i 12 § av samma lag stadgade förbud och ansvar.

Motionen avstyrktes av kyrkolagsutskottet (bet. nr 26) och avslogs av kyrkomötet utan votering.

Ifrågavarande stadgande, 12 § andra stycket dissenterlagen, lägger icke hinder i vägen för främmande trosbekännare att för barn, som icke tillhöra svenska kyrkan, inrätta eller upplåta skolor eller andra uppfostringsanstalter, i vilka meddelas undervisning i religion, det må gälla särskilda religionsskolor, exempelvis s. k. söndagsskolor, eller skolor, avsedda att helt ersätta de allmänna skolorna. Visserligen heter det i folkskolestadgan, § 62, att, om någon önskar inrätta enskild skola för meddelande av undervisning åt barn, vilka icke efter föreskriven avgångsprövning avgått från folkskolan eller styrkt sig hava förvärvat kunskaper, motsvarande de för sådan avgång erforderliga, ansökan därom skall göras hos distriktets skolråd, vilket ej må vägra tillstånd till skolans upprättande, såframt sökanden är *medlem av svenska kyrkan* och äger vissa andra närmare angivna kvalifikationer. Är sökanden främmande trosbekännare, skall eller kan tillstånd alltså på sådan grund vägras. Här är emellertid endast fråga om sådan enskild skola, som jämväl med avseende å kristendomsundervisningen skall motsvara den allmänna skolan. Icke heller sistberörda stadgande lägger således hinder i vägen för främmande trosbekännare att för undervisning åt barn i folkskolåldern, vilka skola uppfostras i främmande troslära, inrätta enskild läroanstalt. Enligt instruktionen den

De sakkunniga.

31 oktober 1919 (nr 812) för skolöverstyrelsen, § 2 a) 3) och b) 4) samt § 10, står en sådan läroanstalt under skolöverstyrelsens inseende och inspektion, och enligt instruktionen den 15 december 1914 (nr 489) för folkskolinpektörer, § 5, åligger det inspektör att hava tillsyn jämväl å en sådan skola.

Andra stycket i 12 § dissenterlagen innefattar däremot förbud för främmande trosbekännare att utan Konungens särskilda tillstånd inrätta eller upplåta skolor eller andra uppfostringsanstalter, i vilka undervisning i religion meddelas, för barn under femton år, tillhörande svenska kyrkan. Detta stadgande står i god överensstämmelse med den i 6 § dissenterlagen för närvarande tillämpade regeln, att svenska kyrkan tillhörande barn ovillkorligen skola uppfostras i den evangeliskt lutherska läran. De sakkunniga hava emellertid, såsom i kap. II av detta betänkande närmare utvecklats, frångått denna grundsats och förutsatt, att i fråga om barns uppfostran de allmänna reglerna angående vårdnaden skola vinna tillämpning. I överensstämmelse härmed synes jämväl ifrågavarande förbud böra ur lagen utgå. Hinder bör således icke möta emot att barn, som tillhör svenska kyrkan, enligt vederbörande vårdares bestämmande deltaga i religionsundervisningen i en av främmande trosbekännare upprättad skola. Att dylika skolor, avsedda att helt ersätta de allmänna skolorna, skulle såsom helhetsskolor komma att i avsevärd utsträckning tagas i anspråk för svenska kyrkan tillhörande barn, kan dock icke antagas, då, på grund av de av de sakkunniga i 7 § dissenterlagen föreslagna bestämmelserna, barn, som tillhör svenska kyrkan, icke kan fritagas från de allmänna skolornas religionsundervisning och således i allt fall måste tillförsäkras motsvarande undervisning.

Om trosbekännelse som villkor för tillträde till ämbeten och tjänster.

Inledning.

I äldre tid gällde den grundsatsen, som kommit till uttryck bland annat i prästerskapets privilegier 1723, att »ingen, som icke är av vår religion eller den vedertaga vill, skall här inrikes brukas i något ämbete, mindre andligt eller vid skolor». *Historik.*

Toleransediktet av år 1781 tillförsäkrade de främmande trosbekännarna »att njuta alla medborgerliga fri- och rättigheter, den undantagen att i rikets ämbeten och tjänster eller som riksdagsmän¹ nyttjade varda; vilken förmån dock icke vägras deras barn, så snart de övergå till lutherska församlingen». I 1782 års *judereglemente* inskräptes, att judarna icke under någon förevändning finge antagas uti rikets högre eller lägre ämbeten och sysslor.

Enligt 1809 års *regeringsform* (§§ 4 o. 28) i dess ursprungliga lydelse² skulle civila ämbetsmän och domare vara av den rena evangeliska läran. Till innehavare av militära tjänster kunde däremot befordras även bekännare av främmande troslära.

Vid 1850—51 års *riksdag* uppkom frågan om främmande trosbekännares tillträde till ämbeten och tjänster i sammanhang med spörsmålet om utsträckt behörighet för utlänningar att erhålla befattningar i svensk tjänst. Konstitutionsutskottet (mem. nr 9) föreslog därvid för utlänningarna upphävande i viss

¹ De reformerta åtnjöto emellertid på grund av kungörelsen d. 27 aug. 1741 riksdagsmannarätt och blevo i *toleransediktet* därvid bibehållna; »men då,» heter det vidare i *toleransediktet*, »enligt rikets ständers underdåniga tillstyrkande, alla andra främmande därifrån uteslutas, prøve Vi dem, såsom medlemmar av staten, ehuru icke av församlingen, ingalunda kunna förvägras att deltaga i riksdagsmannavalen, emedan under friheten av närvarande regeringssätt var och en, inom de stånd som till riksmöten sända fullmäktige, bör utan intrång en så betydande rättighet till godo njuta». — Enligt 1782 års *judereglemente* fingo de mosaiska trosbekännarna icke åtnjuta någon riksdagsmannarätt. — I 1810 års *riksdagsordning* (§ 18) stadgades i förevarande hänseende: »Personer av någon annan främmande lära än den reformerta kunna ej vara riksdagsmän; men valrätt må även andra kristna trosförvanter ej förvägras.» — I 1866 års *riksdagsordning* gjordes rätt att deltaga i riksdagsmannaval icke beroende av trosbekännelse, men i fråga om behörighet att vara riksdagsman innehöll riksdagsordningen (§ 26) den inskränknigen, att »riksdagsmannabefattning kan endast utövas av svenska medborgare, som bekänna sig till kristen protestantisk lära». — Detta stadgande upphävdes år 1870. Därefter äro svenska medborgares valrätt och valbarhet i politiskt hänseende icke beroende av trosbekännelse.

² Regeringsformen § 4 har undergått förändring åren 1815, 1845, 1918 och 1921. Ändringarna angå icke förevarande ämne. § 28 har ändrats åren 1841, 1854, 1858, 1863, 1866, 1870, 1909 och 1921. Se härom vidare *bil. VII* vid detta betänkande.

omfattning av villkoret om tillhörighet till den rena evangeliska läran. Utskottets mening vann emellertid icke bifall av riksdagen, som i stället antog ett av utskottet alternativt framställt förslag om införande i regeringsformen § 28 av följande stadgande: *Konungen vare — — — obetaget, att, efter vederbörandes hörande, eller uppå deras framställning, till lärarebefattningar vid universiteterna, de teologiska läraretjänsterna likväl undantagna, såsom ock till lärare- och andra beställningar vid andra inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst, ävensom till läkarebefattningar, kalla och befordra även utländske män av utmärkt förtjänst, de där den rena evangeliska läran bekänna.*

Detta förslag blev antaget jämväl av 1853—54 års riksdag och sistnämnda år sanktionerat av Kungl. Maj:t. Det har sedermera ej undergått någon förändring.¹

År 1863 fastställdes ett vid riksdagarna 1859—60 och 1862—63 antaget förslag av innebörd, att till lärarebeställningar och övriga tjänster vid inrättningar för slöjd och skön konst ävensom läkarebefattningar kunde utnännas jämväl andra än bekännare av den rena evangeliska läran.

Vid 1867 års riksdag föreslog konstitutionsutskottet (utlåt. nr 11) i anledning av väckta motioner följande lydelse av hithörande stadgande i § 28 regeringsformen:

Till prästerligt ämbete eller till annan tjänst, varmed är förenat åliggande att meddela undervisning i kristendom eller teologisk vetenskap, kan endast den utnännas, som bekänner den rena evangeliska läran. Till alla övriga ämbeten eller tjänster, med det undantag i avseende å statsrådets ledamöter, som i 4 § stadgas, må bekännare av annan kristen troslära, ävensom av den mosaiska, kunna nämnas; dock må icke någon, som ej tillhör den rena evangeliska läran, såsom domare eller innehavare av annan tjänst deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan.²

Sedan detta förslag vunnit godkännande vid såväl 1867 som 1870 års riksdag, blev detsamma sistnämnda år sanktionerat av Kungl. Maj:t. Bestämmelsen har sedermera icke undergått någon förändring.¹

Gällande
rätt.

Behörighet att bekläda ämbeten och tjänster tillkommer sålunda enligt gällande rätt även bekännare av annan kristen troslära än den rena evangeliska samt bekännare av den mosaiska trosläran.

Från denna regel (R. F. § 28) gälla emellertid följande undantag:

- 1) Statsrådets ledamöter skola vara av den rena evangeliska läran (§ 4).
- 2) Till prästerligt ämbete kan endast den utnännas, som bekänner nämnda lära.
- 3) Detsamma gäller annan tjänst, varmed är förenat åliggande att meddela undervisning i kristendom eller teologisk vetenskap.
- 4) Konungens rätt att till lärarebefattningar vid universiteten, de teologiska läraretjänsterna likväl undantagna, samt till lärare- och andra beställningar

¹ Jfr dock § 28 st. 2, enl. 1921 års lydelse, ang. kvinnors tillträde till statstjänst.

² Jfr ovan, det kursiverade stycket.

vid andra inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst ävensom till läkarebefattningar kalla och befordra utlänningar av utmärkt förtjänst är begränsad genom villkoret, att vederbörande skall bekänna den rena evangeliska läran.

5) Slutligen är föreskrivet, att icke någon, som ej tillhör den rena evangeliska läran, må såsom domare eller innehavare av annan tjänst deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan.

Regeringsformen § 28 avser visserligen endast sådana tjänster, som tillsätts av Konungen och medelst fullmakt. Den i lagrummet för vissa tjänster uppställda fordran på bekännelse till den rena evangeliska läran har emellertid i många fall genom särskild lagstiftning fastslagits även beträffande tjänster, som icke tillsätts av Konungen, och upprätthålles i allt fall i praxis såsom gällande rättsgrundsats jämväl i fråga om sådana tjänster. Ehuru stadgandet vidare endast gäller ordinarie tjänsteinnehavare, måste det tillämpas jämväl vid vikariat.

Angående vad som menas med »den rena evangeliska läran» råda olika meningar. Regeringsformen § 2 angiver såsom de urkunder, efter vilka man har att bedöma denna fråga, den oförändrade augsburgiska bekännelsen samt Uppsala mötes beslut av år 1593. I detta beslut åberopas bibelns böcker samt de tre trosbekännelserna från kyrkans äldsta tid (den apostoliska, den nicenska och den athanasianska). I kyrkolagen kap. I § 1 angivas emellertid som normer för avgörande av vad som är »den rätta kristliga läran» dels de i regeringsformen upptagna bekännelseskrifterna, dels ock den s. k. konkordieboken, vilken förutom nämnda skrifter innehåller augsburgiska bekännelsens försvar, de schmalkaldiska artiklarna, Luthers båda katekeser och konkordieformeln.

Den enda rättsligt giltiga definitionen på begreppet »den rena evangeliska läran» torde vara den i regeringsformen upptagna. I kyrkomötet har emellertid av såväl präster som lekmän gjorts gällande, att den fullständiga definitionen på samma lära vore att finna i kap. I § 1 av kyrkolagen.¹

Men icke blott med avseende å vad som menas med »den rena evangeliska läran» utan även i fråga om vad som menas med att »vara av» eller »bekänna» eller »tillhöra» denna lära äro meningarna delade.²

Å ena sidan har det sålunda gjorts gällande, att ordet »bekänna» är liktydigt med »i sin övertygelse omfatta» och att därför villkoret att »bekänna den rena evangeliska läran» innebure en verklig garanti i renlärighetsavseende. Å andra sidan har det framhållits, att ordet »bekänna» visserligen teoretiskt taget vore liktydigt med att »i sin övertygelse omfatta» och sålunda, kyrkligt-religiöst sett, borde anses moraliskt förpliktande, men att detsamma i egenkap av yttre, juridisk garanti vore uti ifrågavarande hänseende av ringa betydelse. Förpliktelsen att »bekänna den rena evangeliska läran» komme i verkligheten blott att betyda att vara skriven inom kyrkan. Det enda, som den

¹ Se ock *Reuterskiöld*, Sveriges grundlagar, s. 6.

² Grundlagen använder dessa uttryck såsom synonyma begrepp.

därutöver möjligen skulle kunna innebära, vore, att vederbörande ej finge bevisligen förneka eller bekämpa kyrkans lära.

Som oeftergivligt villkor för att kunna anses bekänna den rena evangeliska läran fordras att tillhöra svenska kyrkan eller, om det gäller utlänning, annat evangeliskt lutherskt trossamfund. En person, som ansluter sig till den evangeliskt lutherska åskådningen men icke är medlem av statskyrkan eller, om han är utlänning, annat evangeliskt lutherskt trossamfund, fyller icke det ifrågavarande kompetensvillkoret. I allmänhet nöjer man sig med medlemskap som bevis för vederbörandes trosbekännelse. Detta är otvivelaktigt fallet beträffande statsrådsämbeten och sådana lärarebefattningar, som kunna besättas med utländsk medborgare. Och när det stadgas bekännelse till kristen eller mosaisk troslära som villkor för att överhuvud kunna erhålla svenskt statsämbete, anses detta villkor ävenledes vara uppfyllt, därest medlemskap av kristet eller mosaiskt trossamfund styrkes. Grundlagens stadgande får emellertid icke fattas så, som om bekännelsefrågan ovillkorligen måste anses avgjord genom uppvisande av medlemskap. Då en prästman jämlikt lagen den 8 mars 1889 om straff för ämbetsbrott av präst m. m. kan dömas till ansvar eller avsättning för det han offentligen förkunnat eller annorledes utspritt lärosats, som är stridande mot svenska kyrkans lära, och, om han »avfaller» från samma lära, skall av domkapitlet skiljas från prästämbetet och den särskilda tjänst, han inom kyrkan innehar, är det uppenbart, att avvikelser från kyrkans lära även kan diskvalificera vid tillsättande av prästerlig tjänst. Därför har också Kungl. Maj:t ansett sig oförhindrad att för kompetens till prästerliga tjänster fordra intyg av vederbörande domkapitel om sökandes »lära och leverne».¹ Från auktoritativt håll har också uttalats,² att, om en person blivit i laga ordning överbevisad om avvikelser från den rena evangeliska läran samt icke återkallat dessa, han ej kan anses till teologisk professor behörig. I detta sammanhang betonades dock, att, då svensk lag svårligen torde tillställa någon inkquisition beträffande personers subjektiva uppfattning, i § 28 regeeringsformen sannolikt icke kan inläggas någon preventiv garanti emot att någon kan utnämnas till teologisk professur, som visat sig ej principiellt stå på den evangeliskt lutherska bekännelsens grund. Vad sålunda yttrats om teologisk professur gäller givetvis även annan tjänst, varmed är förenat åliggande att meddela undervisning i kristendom eller teologisk vetenskap.³

Ämbeten och tjänster i allmänhet.

Historik. Såsom förut framhållits, är regeln, att ämbets- och tjänstemän skola tillhöra kristen eller mosaisk troslära.

¹ K. K. 9/12 1910 med vissa föreskrifter ang. vad som bör iakttagas vid ledighet i prästerlig tjänst samt ansökning till sådan tjänst.

² F. K. prot. 1913, nr 33, ss. 4—14.

³ Se vidare *Malmgren*, Sveriges grundlagar, 2 uppl., s. 33 f.; jfr *Reuterskiöld*, s. 45, och *Statsvet. Tidskr.* 1912, s. 284 ff.

Till motivering av detta stadgande anförde konstitutionsutskottet (utlåt. nr 11) vid 1867 års riksdag bl. a. följande. Utskottet trodde, att icke blott rättvisan mot de främmande trosbekännare, som åtnjöte svensk medborgarrätt, utan även omtanken om fosterlandets bästa fordrade, att nämnda trosbekännares utslutande från de flesta allmänna befattningar måtte upphöra. Rättmätigheten av deras anspråk på ett friare tillträde till statens ämbeten och tjänster hade också blivit mer och mer erkänd, och att detta erkännande icke vunnit vidsträcktare tillämpning i grundlagen, torde mindre haft sin anledning i ett underkännande av dessa svenska medborgares rätt i berörda hänseende i allmänhet än i de betänkligheter, som mött i avseende å denna rätts omfattning, samt i svårigheten att kunna med erforderlig tydlighet bestämma gränsen för de rättigheter, man ansett sig kunna medgiva dem. Undantag från främmande trosbekännares tillträde till statens tjänster borde föranledas endast därav, att antingen den troslära, vilken ifrågavarande personer tillhörde, innefattade lärosatser, som för dess bekännare gjorde en verklig anslutning till staten i medborgerligt hänseende omöjlig, eller att befattningen vore av den beskaffenhet, att skiljaktigheten i trosbekännelse kunde äga inflytande å dess behöriga utövning. Utskottet hade sålunda icke funnit betänkligheter möta för medgivandet av ett friare tillträde till allmänna befattningar åt de svenska medborgare, som tillhörde kristen troslära eller den mosaiska bekännelsen, varemot skäl ej syntes vara för handen att lämna ett sådant medgivande även åt andra icke kristna trosbekännare, då åtskilliga bland dessa, t. ex. mormonerna, omfattat läror, som vore oförenliga med våra medborgerliga förhållanden.

Ifrågavarande regel har emellertid varit föremål för ändringsförslag.

Sålunda påyrkade vid 1882 års riksdag hr K. P. Arnoldson (II:26) den ändring i 28 § regeringsformen, att orden »bekännare av annan kristen troslära (än den rena evangeliska läran), ävensom av den mosaiska» måtte utbytas mot orden »även sådana personer, som icke bekänna sig till denna lära».

Motionären ansåg utsträckande till alla utan avseende på trosbekännelse av tillträde till statens ämbeten vara en följdriktig fortsättning av de strävanden, ur vilka gällande bestämmelser i ämnet framgått. Motionären, som samtidigt (II:24) framställde förslag om ändring av 3 § dissenterlagen i syfte att utträde ur statskyrkan skulle medgivas utan skyldighet för den utträdande att övergå till annat trossamfund, framhöll vidare, att ett antagande av detta förslag jämväl påkallade ändring i förevarande avseende. Eljest skulle det besynnerliga förhållande uppstå, att i fråga om religionsfrihet tre olika klasser av svenska medborgare komme att finnas, nämligen dels sådana, som måste tillhöra statskyrkan (statsrådsledamöter samt lärare i religion och teologi), dels sådana, som måste tillhöra antingen något kristet kyrkosamfund eller det mosaiska (de övriga tjänstemännen) och dels de, som kunde tillhöra vilket som helst eller ock intet kyrkosamfund (alla rikets övriga invånare).

Konstitutionsutskottet (utlåt. nr 3) avstyrkte motionen. Utskottet hänvisade till att riksdagen redan avslagit motionärens framställning om ändring av 3 § dissenterlagen. Visserligen utgjorde icke berörda beslut absolut hinder för bifall till ifrågavarande framställning. Genom sitt beslut i fråga om ändring

av dissenterlagen hade riksdagen emellertid bestämt förklarat, att staten ej ville skänka sitt erkännande åt de religionssamfund, som ställt sig utanför inflytandet av all kristlig tro, och att svenska kyrkan ej medgåve utträde ur dess sköte förrän den förvissat sig om att den utträdande bekände åtminstone någon kristen lära. Men med en sådan uppfattning av statskyrkans betydelse och den religiösa omvårdnad, den hade att utöva å rikets invånare i allmänhet, torde icke heller hos svenska folkets representanter kunna förutsättas någon önskan att se statens värv anförtros åt dem, som bekände sig till icke-kristen tro eller kanske övergått till fullständig religionslöshet. (Två ledamöter anmälde reservationer, den ene angående motiveringen.)

Kamrarna biföllo utskottets hemställan utan votering, första kammaren utan diskussion. (F. K. II: 28, 14; A. K. III: 37, 26.)

Vid 1885 års riksdag, då samme motionär åter framlade förslag om ändring av bestämmelserna om utträde ur statskyrkan, förnyade han jämväl (II: 115) sin motion om ändring av 28 § regeringsformen.

Konstitutionsutskottet (utlåt. nr 12) hänvisade till att lagutskottet avstyrkt motionen om ändring av dissenterlagen. Evad lagutskottets åsikt skulle varda av riksdagen gillad eller icke, ansåg emellertid konstitutionsutskottet de nu gällande bestämmelserna i 28 § regeringsformen böra bibehållas. Även om det skulle varda medgivet att utträda ur statskyrkan utan att inträda i främmande kristet eller mosaiskt trossamfund, följde ej därav, att staten kunde eller borde eftergiva det i statens men icke i statskyrkans intresse meddelade stadgande, att till ämbete eller tjänst i staten endast bekännare av kristen eller mosaisk troslära kunde nämnas.

Motionen avslogs av kamrarna utan diskussion eller votering. (F. K. III: 30, 2; A. K. III: 44, 13.)

De sakkunniga.

Därest rätt till utträde ur statskyrkan i föreslagen ordning medgives, torde bekännelse till kristen eller mosaisk troslära icke böra bibehållas såsom kompetensvillkor för statstjänst överhuvud. Rätten till utträde skulle eljest i verkligheten bliva i väsentlig mån inskränkt; och det lärer svårigen kunna motiveras att i förevarande hänseende göra någon skillnad mellan å ena sidan innehavare av exempelvis ingenjörsbefattningar eller läraretjänster i ämnen, som icke hava något samband med religionen, och å den andra övriga medborgare. Icke ens den omständigheten, att en person tillhör ett trossamfund, som, på sätt 1867 års konstitutionsutskott anfört, omfattar läror, vilka äro oförenliga med våra medborgerliga förhållanden, torde böra utestänga personen i fråga från tillträde till ämbeten och tjänster i allmänhet, då garanti i allt fall givetvis icke saknas emot att den mot rättsordningen stridande uppfattningen får göra sig gällande i vederbörandes tjänstutövning. En annan sak är, att staten icke kan skänka sitt erkännande åt ett samfund av ifrågavarande slag.

De sakkunniga föreslå alltså sådan ändring i 28 § regeringsformen,¹ att i regel även de, som icke tillhöra svenska kyrkan, vare sig de tillhöra annat trossamfund eller icke tillhöra något trossamfund, skola äga behörighet att

¹ Se ock 5 § i lagen 5/6 1909 om konsularjurisdiktion.

bekläda statstjänst. I fall åter, där för närvarande medlemskap i statskyrkan är stadgat såsom villkor för sådan behörighet, kan det givetvis, om ändring härtinnan sker, ifrågasättas att i stället föreskriva tillhörighet till kristet trossamfund eller visst slag av kristet trossamfund. Beträffande vissa lärare-tjänster återkomma de sakkunniga i det följande till detta spörsmål.

Statsrådets ledamöter.

Statsrådets ledamöter skola enligt §§ 4 och 28 regeringsformen vara av den rena evangeliska läran. *Historik.*

I en motion vid 1867 års riksdag (II: 281 av hr C. F. Ridderstad) framställdes förslag om att till statsrådsämbete skulle kunna utnämnas jämväl bekännare av annan kristen troslära än den rena evangeliska ävensom av den mosaiska; dock skulle chefen och föredragande statsrådet för ecklesiastikdepartementet vara av den rena evangeliska läran.

Konstitutionsutskottet (utlåt. nr 11) ansåg sig icke böra biträda ifrågavarande förslag redan av det skäl, att Konungen vore svenska kyrkans överhuvud (summus episcopus) och att Konungens makt och myndighet kunde vid vissa tillfällen utövas av statsrådet, vid vilket förhållande det icke vore lämpligt, att detta, blott med ett enda undantag, skulle kunna utgöras av andra trosläroras bekännare.

Vid 1913 års riksdag påyrkades i särskilda motioner (I: 5 av hr Bäckström; II: 224 av hr Lindhagen) upphävande av villkoret om att statsråd skulle vara av den rena evangeliska läran.¹

Konstitutionsutskottet (utlåt. nr 26) förklarade sig i fråga om bekännelse-tvång för statsrådets ledamöter dela den av motionärerna uttalade meningen. Det läte, framhöll utskottet, ur principiell synpunkt näppeligen försvara sig att för statsrådsämbetena fasthålla en fordran, som eljest i stort sett övergivits. Det stämde ock enligt utskottets mening bäst överens med den allmänna uppfattningen i våra dagar, att ingen må till följd av sin religiösa övertygelse utestängas från ett ämbete, för vars beklädande han i övrigt innehar de nödiga kvalifikationerna, såvida icke ämbetet är direkt förenat med handläggning eller avgörande av frågor som angå religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan. Till sagda principiella skäl komme ock den omständigheten, att det ur praktisk synpunkt måste anses betydelsefullt, att vid statsrådsämbetenas tillsättande valet av personer kan ske inom en så vid krets som möjligt. Utskottet anmärkte även, att, efter vad en i utlåtandet intagen utredning angående lagstiftningen i berörda hänseende i vissa främmande länder gäve vid handen, de därstädes omnämnda lagstiftningarna, med undantag för den i Norge gällande, icke hade någon motsvarighet till vår för statsrådets del gällande konfessionsklausul.

¹ Därjämte hemställdes i en motion (I: 168 av hr Oscar Olsson), att riksdagen måtte anhålla om utredning, huruvida och i vilken utsträckning villkoret att tillhöra den rena evangeliska läran kunde bortfalla för de ämbeten och tjänster, som omnämndes i § 28 regeringsformen.

Det vore emellertid enligt utskottets mening uppenbart, att den ifrågasatta förändringen icke kunde genomföras genom att, på sätt motionärerna föreslagit, utan vidare borttaga nämnda klausul i 4 § regeringsformen (jämte tillhörande bestämmelse i 28 §). En dylik förändring borde till en början betraktas i samband med reglerna för regeringsärendens behandling i statsrådet. Å ena sidan föreskreve 8 § regeringsformen, att statsrådets samtliga ledamöter, där de icke äga laga förfall, skola övervara alla mål av synnerlig vikt och omfattning, som i statsrådet förekomma, samt att i intet fall beslut må i statsråd fattas, utan att minst tre av statsråden, utom vederbörande föredragande, äro tillstädes. Å andra sidan stadgade 28 §, att bekännare av annan troslära än den rena evangeliska icke må såsom domare eller innehavare av annan tjänst deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan. Därest nu den för statsråd föreskrivna skyldigheten att tillhöra den evangeliskt lutherska trosbekännelsen bortföle, skulle givetvis fall lätteligen kunna inträffa, i vilka konflikt mellan nyssnämnda stadganden måste uppstå. Om i statsrådet intoges män, som icke tillhörde sagda trosbekännelse, så kunde dessa icke deltaga i behandlingen av berörda frågor. Ett liknande förhållande kunde ock inträffa i de fall, då statsrådet i enlighet med 39—43 §§ regeringsformen hade att tjänstgöra såsom regering. Därtill komme, att själva grunderna för tillhörighet till statskyrkan och därav härflytande medborgerliga rättigheter i allmänhet under den närmaste framtiden kunde väntas komma under omprövning. Utskottet hänvisade därutinnan till riksdagens skrivelse den 9 mars 1909.¹ Omedelbart hänvisades i denna skrivelse visserligen endast till de ur statskyrkan utträdandes rätt att deltaga i vissa kommunala avgöranden. Men givetvis måste det resultat, vartill den av riksdagen begärda utredningen kunde komma att leda, bliva av den största betydelse för de utträdandes medborgerliga rättigheter också i övrigt, alltså även för deras tillträde till statens ämbeten. Och i samband därmed måste tydligen samtliga grundlagens bestämmelser rörande de krav, som i konfessionellt hänseende ställas på svenska medborgare för tillträde till statens ämbeten, således även till statsrådsämbetena, komma under omprövning. Då frågan följaktligen i alla händelser inom den närmaste framtiden kunde förväntas bliva föremål för behandling samt det ej kunde anses lämpligt, att densamma företoges till avgörande, innan det vidsträcktare spörsmålet om rätt till utträde ur statskyrkan och dess konsekvenser kunde helt överblickas, hade utskottet icke funnit sig böra tillstyrka någon särskild framställning till Kungl. Maj:t med anledning av de förevarande motionerna.

Nio ledamöter anmälde reservation i fråga om motiveringen. De ansågo, att utskottets yttrande bort hava följande lydelse:

Regeringsformen vilar på den grundsatsen, att, liksom Konungen själv, så skola ock Konungens rådgivare vara av den rena evangeliska läran. Denna grundsats kommer icke blott till uttryck i den direkta föreskriften härom i 4 § regeringsformen, utan ligger ock bakom 39—43 §§ av samma lag.

Enligt §§ 39—42 har statsrådet att i de därstädes angivna utomordentliga fall utöva riksstyrelsen med (i allt väsentligt) konungslig makt och myndighet.

¹ Se kap. I, s. 54 f.

Enligt § 43 ombesörjer den därstädes omförmälda tillförordnade regering endast sådana regeringsärenden, som Konungen särskilt föreskriver. I samtliga nu nämnda fall handlar dock statsrådet i Konungens stad och ställe. Redan 1867 års konstitutionsutskott har med allt skäl framhållit, att, då följaktligen statsrådet understundom utövar Konungens makt och myndighet, det icke — i betraktande därav, att Konungen är svenska statskyrkans överhuvud — kan anses lämpligt, att inträde i statsrådet skulle vara medgivet för andra trosläroras bekännare.

Men den av motionärerna föreslagna lagändringen skulle ock stå illa tillsammans med andra regeringsformens stadganden.

Enligt 28 § av sagda lag kan till ämbeten och tjänster i allmänhet nämnas bekännare även av annan kristen troslära än den rena evangeliska, ävensom av den mosaiska; »dock må icke någon, som ej tillhör den rena evangeliska läran, såsom domare eller innehavare av annan tjänst deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller beföring inom den svenska kyrkan». Därest, på sätt motionärerna föreslagit, den för statsråd stadgade kvalifikationen, att de skola vara av den rena evangeliska läran, bortföle, skulle givetvis sist sagda bestämmelse om förbud för främmande trosbekännare att deltaga i handläggningen av vissa frågor också för statsråds del bliva av betydelse. Nu stadgar emellertid 8 § regeringsformen, att statsrådets samtliga ledamöter skola öfvervara alla mål av synnerlig vikt och omfattning, som i statsrådet förekomma och rikets allmänna styrelse röra, samt att i andra mål dock alltid minst tre av statsråden, utom vederbörande föredragande, skola vara tillstädes. Uppenbart är, att såväl bland mindre mål som ock bland mål av den art, att de kräva handläggning i samlat statsråd, sådana frågor allt emellanåt måste förekomma, i vilkas behandling jämlikt 28 § regeringsformen allenast statskyrkans bekännare må deltaga. Detsamma gäller givetvis för de förut påpekade tillfällen, då statsrådet på grund av bestämmelserna i någon av 39—43 §§ helt eller delvis handhar regeringen i Konungens ställe. Vad särskilt angår fall enligt 39—42 §§, så innehåller sistnämnda § uttryckligen, att, då jämlikt dessa §§ »riksstyrelsen föres av statsrådet, skola dess samtliga ledamöter, där de icke äga laga förfall, vara närvarande och rösta».

Härav torde det med tydlighet framgå, att den av motionärerna påyrkade grundlagsändringen icke kan genomföras utan att grundlagens hithörande stadganden därigenom skulle råka i strid med varandra.

Härtill kan läggas, att utskottet icke heller rent sakligt sett finner något hållbart skäl föreligga för den ifrågasatta ändringen. Förhållandena i en del främmande länder kunna härutinnan icke med fog åberopas såsom exempel. Regelmässigt saknas nämligen utomlands en statskyrka eller äger kyrkan en annan ställning i förhållande till staten än vad hos oss är fallet. I det enda land, Norge, där kyrkan intager en ställning, jämförlig med den svenska kyrkans, är ock tillhörighet till densamma för statsråds vidkommande obligatorisk.¹

Slutligen må det framhållas, att med den homogenitet i religiöst hänseende, som i stort sett utmärker det svenska folket, något praktiskt behov av det ifrågavarande villkorets borttagande ej kan anses föreligga.

Första kammaren biföll utan votering utskottets hemställan med den av reservanterna anförda motiveringen. Andra kammaren biföll utskottets hemställan med 88 röster mot 31, som avgåvos för ett av hr Lindhagen framställt yrkande, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga i öfvervägan-

¹ Jfr bil. X, s. 419.

de, huruvida ej sådan ändring i 4 § regeringsformen borde vidtagas, att villkoret om att statsråd skall vara av den rena evangeliska läran utginge. (F. K. IV: 38, 6; A. K. VII: 54, 75.)

Vid 1918 års riksdag väcktes motion (II: 309 av hr Möller m. fl.) angående skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utarbetande av förslag till sådan ändring av §§ 4 och 28 regeringsformen, att orden »av den rena evangeliska läran» i § 4 utginge och att § 28 bringades i överensstämmelse med denna ändring.

Konstitutionsutskottet (utlåt. nr 7) yttrade:

Utskottet kan i vissa hänseenden åtnöja sig med att hänvisa till vad konstitutionsutskottet 1913 uttalade. Utskottet delar sålunda den meningen, att den ifrågavarande klausulen varken ur principiell eller praktisk synpunkt kan försvaras. På sätt 1913 års konstitutionsutskott närmare utvecklade, torde emellertid en ändring i nu berörda hänseende av § 4 regeringsformen icke kunna äga rum utan att hänsyn samtidigt toges till vissa bestämmelser i § 28 regeringsformen. I den av nämnda års konstitutionsutskott uttalade uppfattningen, att ifrågavarande spörsmål tills vidare borde vila i avvaktan på resultatet av den utredning, som kunde föranledas av riksdagens 1909 avlätna skrivelse om rätt till utträde ur svenska kyrkan utan uppgiven avsikt att ingå i annat trossamfund, kan utskottet däremot icke instämma. I denna för nio år sedan avlätna skrivelse kan utskottet icke se något hinder för att nu upptaga frågan om genomförande av en reform, vars behövlighet stod klar redan för 1913 års konstitutionsutskott och sedan dess framträtt i ännu starkare belysning. På grund av vad sålunda anförts, har utskottet intet att invända mot det av hr Möller framlagda skrivelseförslaget.

Frågan om bekännelse tvång för statsrådets ledamöter ansågs därför böra föranleda en begäran hos Kungl. Maj:t om utredning, och ett samtidigt väckt förslag om upphävande av bekännelse tvånget med avseende å tjänst, varmed är förenat åliggande att meddela undervisning i kristendom eller teologisk vetenskap, syntes utskottet vara av beskaffenhet att böra på sådant sätt handläggas, att de båda nära sammanhörande spörsmålen bleve i ett sammanhang prövade. Den utredning av de båda frågorna, som sålunda borde företagas, skulle komma att omfatta de två ojämförligt viktigaste av de fall, där enligt utskottets mening det i regeringsformen stadgade tvånget att tillhöra den rena evangeliska läran borde bortfalla. Det syntes emellertid vara anledning att till öfvervägande även upptaga de övriga stadganden av ifrågavarande art, som innefattas i § 28 regeringsformen, och att således i ett sammanhang pröva spörsmålet, i vilken utsträckning merberörda tvång borde kvarstå för de olika ämbeten och tjänster, som omförmälas i §§ 4 och 28 regeringsformen.

Utskottet hemställde alltså, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, i vilken utsträckning villkoret att tillhöra den rena evangeliska läran må kunna bortfalla för de ämbeten och tjänster, som omnämnas i §§ 4 och 28 regeringsformen, och till riksdagen inkomma med de förslag, till vilka utredningen kunde föranleda.

Nio reservanter hemställde om avslag å motionerna, vilka likasom åtskilliga andra vid samma riksdag väckta motioner avsåge att i grund förändra det

hävdivunna förhållandet mellan stat och kyrka i Sverige. Beträffande statsråden anförde reservanternas vidare i huvudsak detsamma som reservanternas i 1913 års konstitutionsutskott. Slutligen erinrade reservanternas om 1909 års riksdagsskrivelse.

Första kammaren avlog konstitutionsutskottets hemställan och motionerna med 76 röster mot 32, som avgåvos för bifall till utskottets hemställan. Andra kammaren biföll utskottets hemställan med 94 röster mot 49 för reservationen. (F. K. 19, 12; A. K. 31, 6.)

De sakkunniga hava i det föregående berört frågan om innebörden av uttrycken »vara av» eller »bekänna» eller »tillhöra» den rena evangeliska läran. För statsrådets vidkommande torde i allt fall, såsom nämnt, villkoret att vara av den rena evangeliska läran betyda detsamma som medlemskap i statskyrkan. Det har sagts, att detta villkor vore av synnerligen ringa betydelse. Då utträde ur statskyrkan icke är medgivet annan än den, som kan uppgiva annat trossamfund, till vilket han vill övergå, kunna i många fall för kyrkans åskådning och syften helt främmande personer icke vinna utträde; och den omständigheten, att utträdet medför förlust av viktiga medborgerliga rättigheter, är givetvis också ägnat att kvarhålla många, som äro av en i förhållande till kyrkan främmande uppfattning. I båda dessa avseenden skulle emellertid enligt de sakkunnigas förslag en förändring inträda. Blir utträdet i formellt och jämväl i reellt avseende i möjligaste mån fritt, torde medlemskapet komma att betyda mera än förut, och en person, som, utan att äga någon som helst samhörighet med statskyrkan, kvarstode eller inträdde i denna endast för att bereda sig möjlighet att bekläda en plats, för vilken av sakliga grunder uppställts krav på medlemskap i kyrkan, komme säkerligen att föga respekteras av den allmänna meningen.

De sakkunniga.

Då man har att emot varandra väga skälen för och emot ett upphävande av ifrågavarande förbehåll, gör sig en bestämd skillnad gällande mellan olika slag av ärenden, som äro föremål för statsrådets ämbetsbefattning.

Det stora flertalet ärenden äro givetvis av beskaffenhet att icke för utövande av statsrådsämbetet mera än i fråga om andra ämbeten och tjänster innehavarens ställning i konfessionellt hänseende är av betydelse. Såvitt dessa ärenden angår, instämma de sakkunniga med 1913 års konstitutionsutskott därutinnan, att det ur principiell synpunkt näppeligen låter försvara sig att för statsrådsämbetena fasthålla en fordran, som eljest i stort sett övergivits, och att det bäst stämmer överens med den allmänna uppfattningen i våra dagar, att ingen må till följd av sin religiösa övertygelse utestängas från ett ämbete, för vars beklädande han i övrigt innehar de nödiga kvalifikationerna. De sakkunniga instämma, med utskottet jämväl därutinnan, att det ur praktisk synpunkt måste anses betydelsefullt, att vid statsrådsämbetenas tillsättande valet av personer kan ske inom en så vid krets som möjligt. Det låter sig icke försvara, att icke till någon enda statsrådspost skall kunna kallas en kyrkan utomstående person, huru önskvärt hans förvärvande för uppgiften ur andra viktiga synpunkter än må te sig. För de omförmälda ärendenas vidkommande visar ock-

så, på sätt utskottet framhållit, en jämförelse med utländsk lagstiftning i stort sett hän emot ett upphävande av förevarande inskränkning.

På grund av det i vårt land rådande sambandet mellan kyrka och stat är det emellertid tydligt, att vissa till statsrådets ämbetsbefattning hörande ärenden på det närmaste beröra statskyrkan eller gälla hennes angelägenheter. Dylika ärenden ha också givit namn åt ett av statsdepartementen; och i framkomna förslag angående upphävande av ifrågavarande förbehåll ha i allmänhet undantag gjorts beträffande chefen för detta departement. Till ekklesiastikdepartementet hör dock även undervisningsväsendet, vilket omfattar den största delen av departementets verksamhetsområde. De kyrkliga ärendena handläggas å departementets kyrkobyrå och angå

kyrkoväsendet; prästämbetets utövning; prästerskapets och kyrkobetjäningens avlöning och övriga förmåner; ekklesiastika boställen;

rikets ekklesiastika indelning;

kyrkostämman och den kyrkliga kommunen, i vad dessa ärenden ej tillagts annat departement;

ekonomisk och administrativ lagstiftning motsvarande berörda förvaltningsområden; samt

lagstiftning angående byggande och underhåll av kyrka och prästgård även som angående tillsättning av prästerliga tjänster.

Dessa ärenden äro uppenbarligen, åtminstone till väsentlig del, av beskaffenhet att deras direkta handläggning i högsta instans av en kyrkan utomstående person, exempelvis en romersk-katolsk eller mosaisk trosbekännare, icke torde böra ifrågasättas.

De i regel viktigaste regeringsfrågorna beträffande kyrkan, nämligen kyrkofsfrågorna jämte lagstiftning rörande förordningen angående allmänt kyrkomöte, tillhöra dock justitiedepartementets handläggning.

Med hänsyn, bland annat, härtill ha vid upprepade tillfällen, sist vid 1926 års riksdag,¹ förslag varit uppe om kyrkoärendenas skiljande från ekklesiastikdepartementet och överflyttande till justitiedepartementet. I det av departementalkommitterade framlagda förslaget (II:1) till ny organisation av Kungl. Maj:ts kansli ingick också ett justitie- och kyrkodepartement och ett undervisningsdepartement.

Beträffande ekklesiastikdepartementets allmänna ställning till de kyrkliga ärendena uttalade kommitterade bland annat, att ekklesiastikdepartementet icke hade att reglerande och normerande ingripa i kyrkans inre liv. Vad departementet hade att göra vore huvudsakligen att reglera vissa yttre förhållanden, som rörde kyrkan, huvudsakligen av juridisk, kameral och ekonomisk natur. När sådana förhållanden inträdde, att det kyrkliga livet för sin utveckling krävde ändrade eller nya former, vid vilkas danande statens medverkan erfordrades, vore det organ, som härvid toges i anspråk, icke företrädesvis ekklesiastikdepartementet utan justitiedepartementet, vilket enligt gällande departementalstadga handhade den kyrkliga lagstiftningen och följaktligen hade att hand-

¹ Se prop. nr 12 samt riksdagens skrivelse nr 88.

lägga kyrkliga frågor av organisatorisk eller eljest mera genomgripande betydelse.

I vad sålunda anförts instämman de sakkunniga; och torde med hänsyn härtill än större skäl föreligga i fråga om de till justitiedepartementet hörande kyrkliga ärendena än beträffande ecklesiastikdepartementets kyrkoärenden, att den, som i egenskap av departementschef har att handlägga ifrågavarande ärenden, tillhör svenska kyrkan.

Av övriga till statsrådets ämbetsutövning hörande ärenden, torde de, som angå religionsundervisningen i skolorna, kunna ifrågasättas böra handläggas allenast av statskyrkomedlemmar. Visserligen föreslå de sakkunniga, såsom i det följande skall närmare utvecklas, att i viss utsträckning även andra än statskyrkomedlemmar må kunna vara lärare i kristendom vid de allmänna skolorna. De sakkunniga anse dock, att härutinnan råder en bestämd åtskillnad. I övrigt hänvisande till den utförliga motivering rörande konfessionsvillkor för kristendomslärare, som i det följande framställs, vilja de sakkunniga i detta sammanhang endast peka på den garanti i fråga om dessa lärares verksamhet, som under alla förhållanden finnes i gällande undervisningsplaner samt föreskrivna kontrollbestämmelser av olika slag och som gör en föreskrift om ovillkorligt medlemskap i statskyrkan obehörlig. Beträffande åter den ämbetsman, som har att förestå hela vårt undervisningsväsen samt bereda och till slutligt avgörande inför Konungen föredraga ärendena angående skolornas religionsundervisning, kan näppeligen tänkas någon bestämmelse, som skulle vara ägnad att förekomma subjektiva, av främmande religionssynpunkter färgade bedömanden av hithörande frågor, såvida man ej som sådan borde bibehålla det nuvarande villkoret, att vederbörande skall tillhöra svenska kyrkan. Då borttagandet av detta villkor i förevarande avseende skulle kunna få till följd, att ärenden, som röra fastställandet av själva grunderna för skolornas religionsundervisning ävensom kristendomslärares tjänstgöring, deras sätt att bedriva kristendomsundervisningen samt deras åligganden i övrigt, inom landets regering komme att handhavas av en främmande trosbekännare, anse de sakkunniga, att jämväl chef för statsdepartement, till vilket höra ärendena angående religionsundervisningen i skolorna, skall vara medlem av svenska kyrkan.

De sakkunniga föreslå alltså, att chef för statsdepartement, till vilket kyrkolagsärendena, kyrkoärendena eller ärendena angående religionsundervisningen i skolorna höra, skall vara medlem av svenska kyrkan. Med den för närvarande, enligt stadgan den 22 juni 1920 angående fördelning av ärendena mellan statsdepartementen, gällande uppdelningen av ärendena skulle sålunda cheferna för justitie- och ecklesiastikdepartementen ovillkorligen tillhöra kyrkan. Och någon förändring i detta förhållande på grund av ändringar i departementsstadgan låter svårigen tänka sig. Kyrkoärendena kunna väl komma att överflyttas till justitiedepartementet, men religionsundervisningsfrågorna kunna näppeligen tänkas skilda från övriga ärenden rörande den allmänna skolundervisningen; och en överflyttning av kyrkolagsfrågorna till ecklesiastik-

departementet är icke heller sannolik. Självfallet torde med den av de sakkunniga föreslagna formuleringen vara, att även tillfällig chef för ifrågavarande departement skall vara medlem av kyrkan. Däri ligger en uppfordran till den, som får Konungens uppdrag att bilda regering, att tillse, det antalet statskyrkomedlemmar inom ministären blir tillräckligt för att vid fall av s. k. tillförordnad regering eller andra inträffande fall av förändrad ämbetsutövning för de olika departementscheferna ärenden av ovannämnda slag alltid må kunna handläggas av medlem av statskyrkan.

För handläggning av övriga ärenden anse de sakkunniga medlemskap i statskyrkan icke erforderligt. På sätt av redogörelsen för tidigare reformförslag på ifrågavarande område framgår, torde emellertid den största svårigheten möta i det förhållande, att å ena sidan statsrådets samtliga ledamöter hava rätt och, i viss omfattning, också plikt att deltaga i alla i statsrådet förekommande ärenden och att å andra sidan inflytande å kyrkliga angelägenheter principiellt icke torde böra tillkomma andra än dem, som tillhöra kyrkan.

Den förra grundsatsen finnes uttalad i regeringsformen §§ 6 och 8. Enligt § 6 äga statsrådets ledamöter övervara alla i statsrådet förekommande ärenden. Enligt § 8 må Konungen ej fatta något beslut i mål, varöver statsrådet bör höras, därest icke minst tre av statsråden, utom vederbörande föredragande, äro tillstädes; och skola statsrådets samtliga ledamöter, där de icke äga laga förfall, övervara alla mål av synnerlig vikt och omfattning, som förekomma i statsrådet och röra rikets allmänna styrelse.

Den senare grundsatsen har kommit till uttryck i stadgandet i regeringsformen § 28 därom, att icke någon, som ej tillhör den rena evangeliska läran, såsom domare eller innehavare av annan tjänst må deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan.

Med uttrycket »religionsvård, religionsundervisning och befordringar inom den svenska kyrkan» avses tydligen dels kyrkliga ärenden — sådana angående religionsundervisning inom svenska kyrkan, exempelvis konfirmationsundervisningen, däri inbegripna — dels ock ärenden angående religionsundervisningen i skolorna. Vad dessa senare ärenden beträffar, anse de sakkunniga hinder icke böra möta emot att medlem av statsrådet, som icke tillhör svenska kyrkan, deltagar i handläggning eller avgörande av dylikt ärende. Väl kunde det ifrågasättas att med avseende å sådant deltagande införa en begränsning, motsvarande den, som de sakkunniga föreslå i fråga om kristendoms lärare (se nedan s. 164 f.), men om den ledamot av statsrådet, som närmast har att handlägga undervisningsfrågorna, på sätt de sakkunniga föreslagit, ovillkorligen skall vara medlem av svenska kyrkan, anse de sakkunniga den av dem beträffande kristendoms lärarna föreslagna inskränkningen obehövligen med avseende å statsråden, i synnerhet som samma inskränkning säkerligen icke skulle komma att medföra någon mera omfattande verkan på statsrådets sammansättning och förekomsten i en ministär av en eller annan medlem hörande till ett från kri-

stendomslärarebefattningarna uteslutet trossamfund icke torde böra med avseende å hithörande undervisningsfrågor verka oantaglig.

Med avseende å frågor, som angå religionsvård eller befordringar inom svenska kyrkan, uppstår i allt fall, med upphävande i föreslagen utsträckning av statskyrkobandet beträffande statsråden, ett motsatsförhållande emellan de anförda stadgandena i §§ 6 och 8 å ena sidan samt § 28 å den andra. För hävande av detta motsatsförhållande torde vara nödvändigt att antingen för statsrådets vidkommande helt upphäva klausulen i § 28 eller ock jämka på bestämmelserna i §§ 6 och 8. Den sistnämnda utvägen skulle kunna kompletteras med en jämkning i utvidgande riktning i fråga om det antal ledamöter av statsrådet, beträffande vilka de sakkunniga i det föregående ansett statskyrkobandet böra bibehållas.

En norsk grundlagsändring av år 1919 går sistberörda väg. I likhet med vår regeringsform fordrade den norska grundlagen förut, att statsrådets samtliga ledamöter skulle tillhöra statskyrkan. Nämnda år upphävdes berörda bestämmelse och stadgades i stället: Af Statsraadet Medlemmer skulle over det halve Antal bekjende sig til Statens offentlige Religion.¹ Medlem af Statsraadet, der ikke bekjender sig til Statens offentlige Religion, deltager ikke i Behandlingen af Sager, som angaa Statskirken.²

Enligt regeringsformen §§ 5 och 6 skall statsrådet bestå av minst elva och högst tretton ledamöter. För närvarande äro de tolv. Med ett stadgande motsvarande den norska grundlagens skulle alltså minst sex eller sju, för närvarande minst sju tillhöra kyrkan.

Om jämte ett sådant stadgande den ifrågavarande bestämmelsen i regeringsformen § 28 i sist omnämnda omfattning kvarstode, finge bestämmelsen i § 6 om att statsrådets ledamöter äga övervara alla i statsrådet förekommande ärenden modifieras. Stadgandet i § 8, att i regel statsrådets samtliga ledamöter skola övervara alla mål av synnerlig vikt och omfattning angående rikets allmänna styrelse, kunde icke beträffande ifrågavarande ärenden upprätthållas; och ej heller bestämmelsen i § 42, att uti alla de fall, då enligt denna och föregående tre paragrafer riksstyrelsen föres av statsrådet (s. k. interimregering), dess samtliga ledamöter, där de icke äga laga förfall, skola vara närvarande och rösta. Däremot kunde för normala fall bibehållas stadgandet i regeringsformen § 8, att Konungen ej må fatta något beslut i mål, varöver statsrådet bör höras, därest icke minst tre av statsråden, utom vederbörande föredragande, äro tillstädes.

Men även om den gällande principen beträffande statsrådets deltagande i regeringsärendena modifierades i nu nämnd omfattning, kunde i fall enligt § 43 regeringsformen svårigheter uppstå. I detta lagrum stadgas, att Konungen eller tillförordnad regent vid frånvaro från huvudstaden förordnar tre ledamöter av statsrådet, under den ordförande, som han, antingen bland prinsar av sitt hus eller ibland statsrådets ledamöter, särskilt nämner, att föra regeringen i de

¹ Norges Riges Grundlov, § 12.

² „ „ „ „ § 27.

mål, Konungen föreskriver (s. k. tillförordnad regering). Med de mål, Konungen då själv avgör, förhållas på det sätt, som 8 § stadgar.

I Kungl. Maj:ts beslut om tillförordnad regering brukar inryckas en föreskrift, att, därest ordföranden eller någon av ledamöterna blir av sjukdom, jäv eller annan orsak hindrad att deltaga i regeringen, denna skall äga att själv inkalla någon annan statsrådsledamot i hans ställe och att vid inträffande förändring i regeringens sammansättning den främste av regeringens ledamöter skall vara ordförande i densamma. Regeringens organisation och verksamhetsformer i övrigt bestämmas av den instruktion, som för varje tillfälle utfärdas. En tillfällig förändring i chefskapet för departementen äger rum, i det att dessa fördelas på de statsråd, som äro medlemmar av den tillförordnade regeringen. Föredragningen skötes dock icke av dessa tillfälliga departementschefer, utan av vederbörande expeditionschefer eller revisionssekreterare. Tillförordnad regerings kompetens är icke såsom den i § 39 regeringsformen omnämnda interimisregeringens bestämd genom grundlagen själv utan genom den förutnämnda instruktionen. Ehuru grundlagen icke gör någon begränsning i Konungens frihet att fastställa kompetensen, bör Konungen dock icke till sådan regerings avgörande överlämna ärenden, som enligt § 39 äro undantagna från interimisregerings befogenhet. Likaledes kan det icke vara grundlagens mening, att tillförordnad regering skulle få behandla frågor, vid vilkas avgörande Konungen själv enligt uttryckligt grundlagsstadgande måste höra statsrådet in pleno. Detta iakttages också i praxis. Instruktionen, sådan den vanligen lyder, uppdrager åt regeringen att avgöra »alla de mål, vilka enligt regeringsformen, lag och författningar böra Kungl. Maj:t uti dess statsråd föredragas, varifrån dock jämte mål, som angå rikets förhållande till främmande makter, undantagas: a) befordringar till ämbeten och tjänster; regeringen likväl obehaget att vid inträffande ledighet eller förfall förordna någon att sysslan förestå, då sådant nödigt finnes; b) frågor om nya allmänna författningars utfärdande, om allmän förklaring, upphävande eller förändring av de nu gällande och om nya allmänna inrättningar i styrelsens särskilda grenar; c) frågor om nåd för livsstraff; samt d) alla de ämnen, om vilka §§ 13, 35, 37 och 49 regeringsformen handla». De statsråd, som icke äro medlemmar av den tillförordnade regeringen, kvarstanna i regel i huvudstaden. Skulle något ärende, som ej tillhör denna regerings kompetens, behöva avgöras, innan Konungen återkommit, få de nämnda statsråden eller — om det gäller frågor, som icke äro »av synnerlig vikt och omfattning» — fyra av dem, inberäknat föredraganden, resa till den plats, där Konungen befinner sig.

Det är tydligt, att, då den i § 43 regeringsformen stadgade ordningen tillämpas, med de i detta sammanhang i övrigt förutsatta bestämmelserna åtta statskyrkan tillhörande medlemmar av statsrådet kunna behöva samtidigt eller nästan samtidigt tagas i anspråk. Därtill kommer, att sjukdomsfall och andra laga förfall kunna inträffa, varjämte är att märka, att tillförordnad regering mestadels förekommer på sommaren, då statsrådets semesterledighet företrädesvis plägar uttagas. I själva verket skulle svårigheterna näppeligen kunna helt undvikas även om minimiantalet statsråd tillhörande kyrkan avse-

värt ökades utöver det ovan förutsatta. I allt fall skulle det kunna inträffa, att tjänstgöringen måste så ordnas, att de kyrkan utomstående regeringsmedlemmarna icke kunde i full utsträckning tagas i anspråk.

Det låte tänka sig att för de kyrkliga regeringsärendenas vidkommande än ytterligare inskränka det antal ledamöter, som behöfde vara tillstädes vid besluts fattande. I samma mån, som man beträder denna väg, närmar man sig systemet med en kyrkominister icke tillhörande den politiska ministären utan utgörande en kyrkans specielle representant vid de kyrkliga regeringsärendenas behandling. En sådan anordning torde emellertid alltför mycket avvika från våra konstitutionella förhållanden och den hos oss gällande formen av statskyrkosystemet. Särskilt framträdande skulle olägenheterna visa sig i fall, då riksstyrelsen i större eller mindre utsträckning utövas av statsrådet. Dessutom läser den nämnda anordningen förutsätta helt andra garantier för ifrågavarande ämbetsmans samhörighet med kyrkan än den formella tillhörigheten innebär.

Sedan de sakkunniga i det föregående närmare granskat det ena alternativet till lösning av det förut berörda motsatsförhållandet mellan stadgandena i regeringsformen §§ 6 och 8 å ena samt § 28 å andra sidan, övergå de sakkunniga till behandling av det andra alternativet, ett upphävande för statsrådets del, även i fråga om de rent kyrkliga ärendena, av den ifrågavarande klausulen i § 28.

Ett liknande spörsmål har tidigare varit uppe beträffande riksdagsmännen.

I 1866 års riksdagsordning stadgades, såsom förut nämnts,¹ att riksdagsmannabefattning icke kunde utövas av annan än den, som bekände sig till kristen protestantisk lära. Detta stadgande upphävdes 1870. Konstitutionsutskottet vid 1867 års riksdag anförde i sammanhang därmed bland annat följande. Någon annan anledning, varför valbarheten blivit inskränkt till bekännare av kristen-protestantisk lära, syntes ej förefinnas än de betänkligheter, som härrört därav, att bekännare av annan troslära skulle i sin egenskap av riksdagsman delta i lagstiftningen för svenska kyrkan. Dessa betänkligheter hade emellertid förlorat betydligt av sin vikt genom det veto, som blivit tillerkänt allmänt kyrkomöte i kyrkolagsfrågor, och borde helt och hållet försvinna, om det toges i betraktande, att antalet av dessa främmande trosbekännare hos oss vore så ringa i förhållande till den övriga befolkningens, att deras väljande till riksdagsmän endast högst sällan borde kunna ifrågakomma och följaktligen deras inflytande på kyrkliga frågor vid riksdagarna bliva utan någon betydelse, även om de icke, vilket man borde kunna antaga, av grannlagenhetsskäl skulle finna sig förhindrade från att delta i avgörandet av frågor, på vilkas bedömande deras trosbekännelse skulle kunna anses inverka.

En reservant inom konstitutionsutskottet föreslog, att en inskränkning i dissenters rättigheter såsom riksdagsmän skulle, i analogi med § 28 regeringsformen, göras genom följande tillägg till § 20 riksdagsordningen: »Ej heller må främmande trosbekännare såsom riksdagsman delta i behandling och

¹ Se ovan, s. 137, not. 1.

avgörande av fråga, som rör den lutherska församlingens gudstjänst, religionsundervisning och religionsvård.»

Visserligen ligger sistnämnda fråga väsentligt annorlunda till än den förevarande. Beröringspunkter finnas dock. Kyrkomötets veto i kyrkolagsfrågor saknar icke heller i detta sammanhang betydelse. Det övervägande flertalets av befolkningen samhörighet med statskyrkan inverkar givetvis också. I själva verket är, även för närvarande, denna samhörighet en säkrare garanti uti ifrågavarande hänseende än villkoret om formell tillhörighet till statskyrkan. En väsentlig olikhet föreligger därutinnan, att ett statsråd icke såsom en riksdagsman kan av grannlagenhetsskäl underlåta att delta i avgörandet av en fråga, på vars bedömande en ifrån kyrkan avvikande ställning kunde anses inverka. Men han kan och bör taga den största hänsyn till vad från kyrkligt håll andrages, särskilt av hans i frågan närmast ansvarige kollega, beträffande vilken, på sätt förut framhållits, enligt de sakkunnigas förslag större garanti torde föreligga för en viss samhörighet med kyrkan än man för närvarande har.¹

Det anförda har i lika mån sin giltighet då Konungen eller tillförordnad regent utövar riksstyrelsen och då denna i större eller mindre utsträckning handhaves av statsrådet såsom interimregering eller tillförordnad regering. I det förstnämnda, ojämförligt vanligare fallet tillkommer den viktiga omständigheten, att Konungen eller regenten är den beslutande.

Vid övervägande av de olika möjligheterna till frågans lösning hava de sakkunniga slutligen stannat för att föreslå upphävande i dess helhet beträffande statsråden av den i § 28 regeringsformen förekommande bestämmelsen, att icke någon, som ej tillhör den rena evangeliska läran, må såsom innehavare av offentlig tjänst delta i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan.

Prästerligt ämbete.

Till prästerligt ämbete kan enligt regeringsformen endast den utnännas, som bekänner den rena evangeliska läran.

Ehuru icke minst i fråga om prästerlig tjänst meningarna om innebörden av uttrycket »bekänna den rena evangeliska läran» äro delade, har, såvitt de sakkunniga hava sig bekant, anmärkning ej framkommit mot ifrågavarande grundlagsstadgande; och de sakkunniga föreslå därutinnan icke någon ändring.

Lärare i kristendom och teologisk vetenskap.

Historik. Till tjänst, varmed är förenat åliggande att meddela undervisning i kristendom eller teologisk vetenskap, kan endast den utnännas, som bekänner den rena evangeliska läran.

¹ I detta sammanhang må nämnas, att exempel finnes på att patronatsrätt utövats av romersk-katolsk trosbekännare utan att det givit anledning till anmärkning.

Till motivering av detta undantag från den allmänna regeln i fråga om tillträde till ämbeten och tjänster anförde konstitutionsutskottet (utlåt. nr 11) vid 1867 års riksdag, att det vore av sig självt tydligt, att icke åt främmande trobekännare kunde lämnas tillträde till befattningar av ifrågavarande slag.

Vid 1918 års riksdag väcktes motion (II:306 av hr Engberg) om upphävande av förevarande undantag.

Konstitutionsutskottet (utlåt. nr 7) yttrade:

I princip har utskottet icke någonting att erinra mot förslaget angående bekännelsevängets avskaffande för vissa lärarebefattningars vidkommande. Utskottet vill erinra, att ifrågavarande stadgande äger synnerligen stor praktisk räckvidd. Det gäller för lärarebefattningar vid de teologiska fakulteterna, för alla lärarebefattningar vid läroverk och gymnasier, i vilka ingår skyldighet att undervisa i kristendom, för det stora flertalet folkskollärarebefattningar och för alla lärarebefattningar vid seminarier. Om innebörden av det krav på »bekännelse», som stadgandet uppställer, hava två olika meningar yppats. Stadgandet har för det första uppfattats så, att kravet i regel skulle vara uppfyllt genom formell tillhörighet till kyrkan. Om det så tolkas, motsvarar det på intet sätt det syftemål, som föranlett dess intagande i regeringsformen: den formella tillhörigheten till kyrkan garanterar givetvis ingalunda den bekännelseetrohet, som lagstiftaren önskat hos dem, som skola meddela undervisning i kristendom eller teologisk vetenskap. I och för sig ändamålslost leder stadgandet i denna tolkning allenast därhän, att personer, som av samvetsbetänkligheter föranletts att utträda ur kyrkan, försätta sig i en mindre gynnad ställning än de, som ehuru helt främmande för kyrkans åskådning kvarstanna i densamma. Starka skäl föreligga således, om denna tolkning är riktig, för den ifrågavarande klausulens avskaffande. En dylik åtgärd synes utskottet så mycket mera påkallad som vid sidan av den nu angivna även en annan uppfattning av stadgandets innebörd gjort sig gällande såväl vid dettas praktiska tillämpning som i den offentliga diskussionen. Man har nämligen för det andra i detsamma velat inlägga en fordran på inre tillhörighet till kyrkan och gjort gällande, att den, som icke bekände sig till de av kyrkan uppställda lärosatserna, vore obehörig att beklåda de tjänster, som i stadgandet avses. Så tolkat kan stadgandet enligt utskottets mening icke i vår tid upprätthållas. I och för sig ohållbart i belysning av den friare riktning, som alltmer gör sig gällande inom teologisk forskning och vetenskap, blir stadgandet i denna tolkning särskilt orimligt beträffande sådana tjänster (i synnerhet folkskollärare- och seminarieläraretjänster), i vilka åliggandet att meddela undervisning i kristendom utgör endast en mindre del av de till tjänsten hörande uppgifterna. Alldeles oavsett huruvida sistnämnda tolkning är den riktiga eller ej, anser utskottet redan den omständigheten, att en dylik tolkning faktiskt alltjämt under stundom förekommer, utgöra ett ytterligare skäl för en ändring i den föreslagna riktningen.

Utskottet fann sig likväl icke kunna tillstyrka förslaget om omedelbart genomförande av en grundlagsändring i det berörda hänseendet, då i ett sammanhang borde prövas spörsmålet, i vilken utsträckning tvänget att tillhöra den rena evangeliska läran borde kvarstå för de i §§ 4 och 28 regeringsformen stadgade ämbeten och tjänster. Utskottet hemställde, såsom förut nämnts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, i vilken utsträckning villkoret att tillhöra den rena evangeliska läran må kunna

bortfalla för de ämbeten och tjänster, som omnämnas i §§ 4 och 28 regeringsformen.

Nio reservanter anförde, att ett bifall till motionen skulle innebära en fullständig sekularisering av undervisningen i kristendom, en åtgärd, som enligt reservanternas övertygelse varken vore förenlig med statskyrkans upprätthållande, gagnelig för vårt undervisningsväsende eller överensstämmande med vårt folks uppfattning i dessa frågor. Slutligen erinrade reservanterna om 1909 års riksdagsskrivelse.

Första kammaren avslag konstitutionsutskottets hemställan och motionen med 76 röster mot 32, som avgåvos för bifall till utskottets hemställan. Andra kammaren biföll utskottets hemställan med 94 röster mot 49 för reservationen. (F. K. 19, 12; A. K. 31, 6.)

*De sak-
kunniga.
Lärare-
tjänster i
kristendoms-
kunskap vid
barn- och
ungdoms-
skolor.
Nu före-
skrivna
konfes-
sionsvill-
kor.*

Vid behandling av förevarande spörsmål må vetenskapligt teologiska lärarebefattningar tillsvidare lämnas å sido och uppmärksamheten i första hand ägnas åt sådana lärare, till vilkas skyldighet hör att i lägre eller högre skolor åt barn och ungdom meddela undervisning i kristendomskunskap. Dessa skolor äro folkskolor, högre folkskolor, kommunala mellanskolor, flick- och samskolor, realskolor och gymnasier samt folk- och småskoleseminarier ävensom olika slag av abnormskolor.

Ifrågavarande stadgande i regeringsformen syftar, som förut nämnts, direkt endast på sådana tjänster, vilkas innehavare utnämnas av Konungen, alltså, beträffande nyss uppräknade läroanstalter, adjunkturer och lektorat i kristendom vid realskolor, gymnasier och folkskoleseminarier. Bland villkoren för erhållande av dylik befattning finnes ock i såväl läroverksstadgan som stadgan för folkskoleseminarier regeringsformens bestämmelse ordagrant återgiven, då det heter, att för sökandes behörighet bland annat erfordras, att han »bekänner den rena evangeliska läran».

I fråga om kristendoms lärare vid skolor, där tjänsterna tillsätts av kommunala eller andra myndigheter, är ovannämnda grundlagsstadgande icke direkt tillämpligt, men enligt särskild lagstiftning eller vedertagen praxis anses dock även beträffande dem samma garanti rörande vederbörandes konfessionella ställning erforderlig. I gällande stadgor för högre folkskolor och kommunala mellanskolor föreskrives, att sökande till lärarebefattning skall »därest tjänstens innehavare har undervisningsskyldighet i ämnet kristendoms kunskap, vara medlem av svenska kyrkan». I stadgan för småskoleseminarier, utfärdad så sent som år 1919, har däremot, tydligen för ernående av likformighet med folkskoleseminarierna, behållits föreskriften om bekännelse till »den rena evangeliska läran». Beträffande lärare vid folk- och småskolor, med vilkas verksamhet enligt gällande författningar alltid är förenad skyldighet att undervisa i kristendoms kunskap, fanns i den allmänna folkskolestadgan ända till år 1918 icke formulerat något annat konfessionellt villkor för anställning som dylik lärare än »att vara känd för gudsfruktan och sedlig vandel». Nämda år ändrades emellertid denna formulering till den nuvarande: »att vara medlem av svenska kyrkan och känd för hedrande vandel»,

vilket villkor gäller även för person, som jämlikt § 62 folkskolestadgan hos skolråd eller skolstyrelse ansöker om tillstånd att inrätta enskild skola för barn, vilka icke avgått från folkskolan enligt § 47 i nämnda stadga. För inträde i folkskoleseminarium och därmed således praktiskt sett även för tillträde till folkskollärorebanan krävdes dock före år 1914 som konfessionsvillkor »att hava begått Herrens nattvard», en bestämmelse, som nämnda år ändrades till »att vara medlem av svenska kyrkan». Sistnämnda villkor är ock sedan år 1919 föreskrivet för inträde vid småskoleseminarium. Den, som vill söka läraretjänst i övningsskola vid folkskoleseminarium, skall enligt seminariestadgan »vara behörig för anställning som ordinarie lärare vid folkskola» och måste följaktligen vara medlem av svenska kyrkan. Rörande lärare vid dövstumskolor, blindskolor, sinnesslöanstalter och andra abnormskolor ävensom lärare vid skyddshem gäller i allmänhet, att de skola hava avlagt folk- eller småskollärorexamen, varav följer, att även de äro bundna vid medlemskap i statskyrkan. Vad slutligen angår lärare i kristendom vid flick- och samskolor finnes visserligen icke någon uttrycklig författningsföreskrift, att de skola tillhöra svenska kyrkan, men vid tillsättningen av dessa tjänster, vilken ombesörjes av lokala skolstyrelser, följes undantagslöst den praxis, att endast statskyrkomedlemmar ifrågakomma. I den mån sådana tjänster besättas med lärare, utbildade vid folkskoleseminarium — vilket åtminstone för någon tid sedan icke var ovanligt — är för övrigt medlemskapet i statskyrkan garanterat genom seminariestadgans ovanberörda villkor för inträde vid seminarium.

Såsom av det anförda framgår, användes i de omförmälda tillämpningsstadgandena ömsom uttrycket »tillhöra svenska kyrkan» och uttrycket »bekänna den rena evangeliska läran». Även om det förra uttryckssättet i detta sammanhang givetvis icke kan ändra innebörden av det i grundlagen förekommande »bekänna den rena evangeliska läran», tyder ifrågavarande förhållande i sin mån på att praktiskt taget i fråga om förevarande befattningar orden »bekänna den rena evangeliska läran» betyder detsamma som att vara medlem av svenska kyrkan.¹

Vid övervägande av spörsmålet, huruvida det fria utträdet ur statskyrkan bör utsträckas till ifrågavarande kategorier av lärare, för vilka är gemensamt, att till deras åliggande hör att meddela undervisning i kristendoms-kunskap, ha de sakkunniga funnit, att skäl kunna anföras såväl för den nuvarande ordningens bibehållande som för den friare uppfattning, enligt vilken s. k. statskyrkotvång för ifrågavarande lärare icke kan anses nödigt.

Först bör då framhållas, att statskyrkobandet, enligt många åsikt, i våra dagar svårligen kan anses innebära något, som kan liknas vid personligt tvång, allra minst för dem, vilka dock måste i sin egenskap av lärare i den kristna läroåskådning, som av den svenska kyrkan omfattas, antagas vara åtminstone sympatiskt stämnda mot denna åskådning. En statskyrkomedlem behöver numera ej vara döpt eller konfirmerad, är icke skyldig att begå nattvarden, kan, om han så önskar, erhålla borgerlig vigsel och har även möjlighet till borgerlig

Skäl för och emot statskyrkobandets upphävande för kristendoms-lärare.

Statskyrkobandet och den enskilde individen.

¹ Jfr ovan s. 139 f.

begravning. Korteligen: allt, som kan vara ägnat att framkalla en känsla av samvetstväng, är ej längre obligatoriskt förbundet med medlemskap i statskyrkan. Det bör, kan man säga, under sådana förhållanden icke kunna kännas som något tyngande band eller såsom stridande mot religionsfrihetens princip, därest staten av en lärare i kristendomskunskap fordrar, att han som ett yttre vittnesbörd om att han åtminstone ej vill motverka svenska kyrkans religionsåskådning, skall vara medlem av denna kyrka.

Förhållandet ter sig dock helt annorlunda för stora grupper av vårt folk.¹ Ifrågavarande grupper betrakta plikten att tillhöra statskyrkan som ett verkligt tvång mot deras religions- och samvetsfrihet, samtidigt som de se en orättvisa däri, att vissa allmänna tjänstebefattningar, däribland sådana, med vilka är förenad skyldighet att meddela religionsundervisning i offentliga skolor, äro förbehållna statskyrkans medlemmar. Frågan kan alltså icke avfärdas med en hänvisning till den rörelsefrihet, som statskyrkan erbjuder sina medlemmar, utan måste ytterligare skärskådas.

Statskyrko-
bandet och
de reforme-
rade under-
visningspla-
nerna.

Det stadgade villkoret för kristendoms lärare om bekännelse till »den rena evangeliska läran» har givetvis sin grund i den åskådningen, att kristendomsundervisningen i våra läroanstalter skall vara strängt konfessionell i fråga om såväl trosbekännelse som religionspåverkan i övrigt. I främsta rummet har härvid tydligen avsetts att åstadkomma ett skydd mot helt främmande religiösa åskådningar och ett starkt medel att hos vårt folk bevara och befästa den kristna, av Luther reformerade, evangeliska läran. De äldre läroplanerna för kristendomsämnet i våra skolor gävo också ett stort utrymme åt Luthers utformning av det kristna trosinnehållet, särskilt sådan denna tagit sig uttryck i hans lilla katekes. Läsning av själva bibeln förekom icke i samma utsträckning, som de nya undervisningsplanerna föreskriva. I samma mån som den konfessionella homogeniteten söndersprängts genom att trosriktningar av olika slag kollektivt eller enskilt börjat göra sig gällande, har emellertid oppositionen mot skolornas strängt konfessionella kristendomsundervisning blivit allt starkare, och en följd härav är bland annat den reformering av undervisningsplanerna för ämnet kristendomskunskap, som på senare tid ägt rum i såväl högre som lägre skolor, och vilken gått i avgjord riktning mot en i bekännelsehänseende mera obunden kristendomsundervisning.

Denna utveckling synes närmast tala för ett upphävande av statskyrko-bandet för de lärare, som ha sig ålagt att undervisa i kristendomskunskap. Samtidigt som tillämpandet av en mindre konfessionellt betonad undervisning motiverar kravet, att väsentligen alla barn böra vara skyldiga att deltaga i det *kunskapsinhämtande*, som denna undervisning medför, då det icke i och för sig kan anses vara stridande mot religionsfrihetens princip, kan man givetvis ur synpunkten av samma princip hävda, att *kunskapsmeddelandet* icke heller i samma utsträckning, som när det gällde meddelande av kristendomsundervisning enligt de äldre, mera konfessionellt bestämda undervisningsplanerna, behöver vara bundet vid lärarens bekännelse till »den rena evangeliska läran» eller till medlemskap i svenska kyrkan.

¹ Jfr bil. III, s. 337.

De gällande undervisningsplanerna kunna emellertid, såsom utförligare i annat sammanhang påvisats, icke betraktas som konfessionslöst avfattade i den meningen, att de blott avse ett fullkomligt objektivt kunskapsmeddelande, där läraren ställer sig helt utanför varje positiv ståndpunkt. Sålunda säges i den för folkskolan gällande kursplanen för kristendomsundervisningen, att denna undervisning »har till uppgift att på ett sätt, som kan främja lärjungarnas religiösa och sedliga utveckling giva dem en efter deras mottaglighet och behov avpassad kunskap om kristendomens uppkomst, innehåll och utveckling». Här framhålles visserligen såsom det väsentliga att meddela en historisk kristendoms-kunskap. Men det skall ske »på ett sätt, som kan främja lärjungarnas religiösa och sedliga utveckling». Ställer man krav på att ett sådant resultat av kristendomsundervisningen skall eftersträvas, så följer därav, att undervisningen ej kan åtnöja sig med att referera kristendomens historiska innehåll. Skall man söka främja minderårigas religiösa och sedliga utveckling, lär det ej räcka med att göra det religiösa historiestoffet bekant för barnen. Läraren blir även skyldig att framhålla religiösa och sedliga föreställningars höghet och värde i akt och mening att påverka barnens vilje- och känsloliv. Visserligen inskräper undervisningsplanen vikten av tolerans: läraren skall sorgfälligt undvika alla framställningar, som kunna verka sårande och stötande på olikfärdiga. Men härmed torde utan tvivel avses, att undervisningen skall vara kristligt betonad och dock i vidsträcktaste grad dogmatiskt frigjord och obunden, så att ingen benägenhet må framkomma till subjektivt kritiserande jämförelser eller nedsättande omdömen i fråga om olika religiösa meningsriktningar.

Statskyrko-
bandet som
garanti i frå-
ga om lära-
rens person-
lighet.

Våra dagars kristendomsundervisning fordrar alltså av läraren, att han skall på samma gång vara objektivt tolerant och religiöst sedligt påverkande. Uppgiften är svår men torde ej kunna betecknas som olöslig. En sak är emellertid uppenbar: den ställer krav på läraren, vilka mindre ha att göra med hans trosbekännelse men desto mera med hans personliga sinnesart och karaktärsbeskaffenhet. En garanti, som skulle tillförsäkra våra skolor en ur undervisningsplanens synpunkt tillfredsställande och betryggande kristendomsundervisning, borde alltså i själva verket vara inriktad på lärarens personlighet.

Omöjligheten att åstadkomma en dylik garanti torde ej behöva närmare utvecklas. Ingen författningsbestämmelse kan så formuleras, att den till offentlig lärare- och uppfostrareverksamhet framläpper endast den verkligt religiösa pedagogen eller kristligt etiska personligheten och utestänger alla andra. De förslag, som stundom framkommit och även varit föremål för riksdagens prövning,¹ att lärare skulle för erhållande av befattning med undervisningsskyldighet i kristendoms-kunskap åläggas avgiva viss personlig deklaration, ungefär

¹ År 1912 väcktes i första kammaren en motion (nr 1), vari bland annat yrkades, att för behörighet att söka lärarebefattning, med vilken vore förenad undervisningsskyldighet i kristendoms-kunskap, måtte — utom vanliga kvalifikationer — fastställas något härpå syftande kompetensvillkor samt att såsom sådant kompetensvillkor måtte föreskrivas, att sökanden skulle vid ansökningen foga skriftlig förklaring, att han ville efter bästa förstånd och samvete undervisa i kristendom så, som den heliga skrift lär och som med den apostoliska trosbekännelsen och den evangelisk-lutherska reformationens grundprinciper överensstämmer. — Motionen, som avstyrktes av vederbörande utskott, blev av kammaren utan votering avslagen.

motsvarande prästlöftet, ha ur flera synpunkter befunnits mindre ändamålsenliga. I den mån särskilda garantier beträffande kristendomslärarens konfessionella ställning anses behöfliga, lära de alltså säkerligen även framgent få utgöras av vissa föreskrifter av rent formell natur.

Naturligtvis anser sig många kunna med skäl ifrågasätta, om en uppfostrande påverkan av det slag, som avses i undervisningsplanerna och varom förut talats, kan med framgång utövas av en lärare, som känner sig stå så främmande för statskyrkan och dess troslära, att han icke ens formellt vill tillhöra dess gemenskap. Men då å andra sidan ett dylikt formellt medlemskap icke i och för sig utgör något kriterium på religiöst sinne eller etisk livs-åskådning, kan det tydligen ej på något sätt anses garantera en lärareverksamhet, i anda och sanning överensstämmande med undervisningsplanernas intentioner.

Statskyrko-
bandet såsom
garanti mot
främmande
trosbekän-
nare.

Härmed kommer man in på frågan, huruvida icke föreskriften om medlemskap i statskyrkan för lärare i kristendom dock, även med nuvarande omläggning av kristendomsundervisningen och därav följande större frihet för olika tänkande, kan anses i vissa avseenden utgöra en verklig garanti, värd att bibehållas.

Under nuvarande förhållanden innebär denna garanti i stort sett endast, att personer tillhörande s. k. främmande trossamfund äro uteslutna från möjligheten att bekläda kristendomslärarejänster vid våra allmänna skolor. Då de helt eller delvis utanför svenska kyrkan stående trossamfund, som i vårt land vunnit någon talrikare tillslutning, utgöras av baptistiska, mosaiska, metodistiska och romersk-katolska församlingar, medför garantien i realiteten sålunda ett hinder huvudsakligen för medlemmar av nämnda församlingar att vinna anställning som kristendomslärare. Vad baptisterna och metodisterna angår förefaller ett dylikt hinder ganska litet befogat, då deras trosuppfattning icke synes så artskild från statskyrkans lära, att de icke skulle kunna lojalt meddela en undervisning i enlighet med de fastställda läroplanerna. De flesta baptisterna, en stor del metodister samt medlemmar av flera andra frikyrkliga sammanslutningar ha för övrigt icke bildat från statskyrkan avskilda trossamfund och äga följaktligen alltjämt full rättighet att utbilda sig till och utöva kristendomslärarens kall. Hindret torde däremot kunna anses mera välmotiverat vad beträffar såväl katoliker som judar, då det givetvis i allmänhet icke torde kunna på lämpligt sätt förena sig att själv bekänna sig till katolsk eller mosaisk religion och samtidigt undervisa andra i evangelisk kristendom, låt vara av föga betonat konfessionell karaktär.

Därest rätt till fritt utträde ur statskyrkan blir medgiven, inträder i förevarande hänseende den förändringen, att berörda bestämmelse om kristendoms-lärare, såvida den bibehölles i sin nuvarande utformning, komme att rikta sig icke blott mot personer, tillhörande andra trossamfund, utan jämväl mot alla enskilda, även kristligt sinnade personer, som av olika anledningar finna sig böra undvara medlemskap i statskyrkan. Ett »skydd» med denna utsträckning måste dock i många fall komma att te sig skäligen meningslöst. Den omständigheten, att en person lämnar den formella tillhörigheten till stats-

kyrkan, kan givetvis icke i och för sig diskvalificera honom såsom lärare i kristendoms-kunskap, därest han förut visat sig kunna utan anmärkning innehåva sådan befattning. Och även om han ansluter sig till särskilt trossamfund, är hans oduglighet eller olämplighet som kristendoms-lärare icke därmed dokumenterad, då samfundet kan i trohänseende stå statskyrkan så nära, att någon åtskillnad i själva verket ej vid skolundervisningen behöver ifrågakomma.

Ett generellt upphävande av statskyrkobandet skulle emellertid å andra sidan komma att medföra rätt jämväl för katolska och mosaiska samt andra verkligt främmande trosbekännare att innehåva befattning som lärare i kristendoms-kunskap vid våra allmänna skolor. För en så beskaffad tillämpning av religionsfrihetens princip synes icke föreligga skäl.

Härvid skulle det icke utan ett visst fog kunna sägas, att, även om konfessionsvillkoret beträffande kristendoms-lärare borttoges ur författningarna, någon anledning att antaga, att dessa befattningar skulle bliva besatta med personer av katolsk eller mosaisk religionsåskådning näppeligen förefunnes. Och med ungefär samma fog skulle kunna tilläggas, att statskyrkobandets bibehållande icke utgör någon absolut garanti mot dylika lärares anställning å ifrågavarande befattningar, då det ju alltid kan tänkas, att en lärare med t. ex. romersk-katolsk trosåskådning icke ansåge sig böra utträda ur statskyrkan och således skulle vara i konfessionshänseende formellt behörig för anställning som kristendoms-lärare. Ur sådana synpunkter skulle det finnas ett skenbart stöd för den åsikten, att statskyrkobandet även med hänsyn till främmande trosbekännare i det hänseende, varom nu är fråga, saknade verkligt existensberättigande.

Häremot torde dock kunna invändas, att en lagbestämmelse, vars klara och tydliga avsikt är att från lärarebefattningarna i kristendoms-kunskap utestänga personer med från svenska kyrkans religionsåskådning bestämt avvikande trosuppfattning, dock just härvidlag måste betecknas som en faktor av väsentlig betydelse, även om den i enstaka undantagsfall skulle icke fullt motsvara sitt syfte. Det torde nämligen få anses mera osannolikt, att en främmande religionsutövare under en måhända formellt riktig men sakligt falsk skylt som »medlem av svenska kyrkan» tränger sig in i de svenska skolorna som religions-lärare, än att han söker erhålla dylik befattning, då dylikt medlemskap ej är i lag föreskrivet. Ur denna synpunkt — alltså i förhållande till personer av verkligt främmande trosåskådning — måste statskyrkobandet enligt de sakkunnigas mening anses reellt motiverat.

Nu uppställer sig emellertid det spörsmålet, huruvida denna omständighet är så betydelsefull, att ifrågavarande konfessionsvillkor för den skull bör i sin nuvarande kategoriska form bibehållas, varigenom jämväl alla andra medborgare, som av olika anledningar ej önska tillhöra statskyrkan, bliva utestängda från kristendoms-lärareverksamheten. Det synes bland annat böra undersökas, huruvida icke statens myndigheter äro i besittning av andra medel, varigenom irreligiös eller kristendomsfientlig undervisning kan förhindras eller beivras. För att man rätt skall inse, vad frågan gäller, erinras om att i

Andra garantier för skolnars kristendomsundervisning.

begreppet kristendomslärare innefattas även samtliga vid folk- och småskolor anställda lärare, enbart dessa uppgående till mer än 26,000 personer.

Till en början torde då böra ihågkommas, att ingen kan bli lärare i kristendomskunskap i svenska statliga eller kommunala skolor, som icke förvärvat därtill erforderlig kompetens. En dylik kompetens, som ju alltid måste bli av formell art, utesluter visserligen icke en från svenska kyrkans lära avvikande personlig religionsuppfattning, men torde i de allra flesta fall få anses medföra en lojal föresats hos vederbörande med hänsyn till den blivande lärareverksamheten. Vidare synes man kunna utgå ifrån att vid tillsättningen av läraretjänsterna hänsyn tages till sådana omständigheter, som klart ådagalägga, huruvida sökanden besitter icke blott formell utan även reell kompetens för den befattning, som är i fråga. I sådant hänseende är att märka, att vid läroverken biskopen i egenskap av eforus har att avgiva yttrande vid tillsättning av ordinarie läraretjänster, i vilka undervisningsskyldighet i kristendomsämnet ingår (lärov.-st. § 183). Ytterligare bör tagas i betraktande, att varje lärare har oavvislig skyldighet att vid undervisningen följa den i vederbörlig ordning fastställda läroplanen med ledning av de till densamma hörande anvisningarna. Han är i sin offentliga gärning underkastad inspektion, och hans verksamhet står sålunda under kontroll. Om denna kan naturligtvis sägas, att den aldrig kan göras så effektiv, att ständig visshet om lojal anpassning efter läroplaner och anvisningar i vartenda fall kan vinnas. Men i stort sett torde den dock skänka en ganska god trygghet i det förevarande hänseendet. Vad särskilt folkskolorna angår, må bemärkas, att kristendomsundervisningen därstädes står under uppsikt icke enbart av folkskolinspektörerna, som ju ha att kontrollera all undervisning i dessa skolor, utan jämväl enligt föreskrift i § 63 folkskolestadgan av prästerskapet samt enligt § 65 av biskopen och domkapitlet. I fråga om läroverken föreskriver § 201 i läroverksstadgan, att biskopen såsom eforus (eller hans ställföreträdare) har att utöva uppsikt särskilt över det sätt, på vilket kristendomsundervisningen bedrivs. Och slutligen är vid såväl folkskolor som läroverk antagandet av läroböcker i kristendomskunskap ställt under kontroll, i det inga andra sådana böcker få användas än de, vilka skolöverstyrelsen efter granskning av en särskild nämnd godkänt. I granskningsnämnden äro bland andra en biskop, två teologie professorer och en kyrkoherde medlemmar.

Vidare må nämnas, att chefen för det departement, till vilket ärendena angående religionsundervisningen i skolorna höra, enligt nu gällande bestämmelser liksom ock enligt de sakkunnigas förslag, skall vara medlem av svenska kyrkan.

Det anförda torde ådagalägga, att statskyrkobandet så långt ifrån är den enda befintliga garantien i fråga om en god eller nöjaktig skolundervisning i kristendomsämnet, att staten i stället har flera andra — helt säkert betydligt effektivare — garantier att i nämnda hänseende förlita sig till.

Vad hittills anförts torde kunna sammanfattas på följande sätt:

Det nuvarande konfessionsvillkoret för anställning som lärare i kristendoms-kunskap vid de allmänna skolorna kan betecknas såsom *oberättigat* eller *överflödigt*,

Sammanfattning av skälen för och emot statskyrko-bandet.

1) emedan det från nämnda lärarebefattningar utestänger personer, som, ehuru i övrigt fullt lämpliga för desamma, av vissa från den personliga samvetskänslan härrörande skäl anse sig förhindrade att tillhöra statskyrkan,

2) emedan de nuvarande läroplanerna för kristendomsämnet icke förutsätta samma konfessionsbundna undervisning, som förr var fallet,

3) emedan ifrågavarande villkor icke kan lämna den garanti i fråga om lärarens personlighet, som i varje fall vore den ur kristendomsundervisningens synpunkt behövliga och önskvärda, och ej heller i övrigt kan i och för sig garantera inre anslutning till den religionsåskådning, som är den svenska kyrkans, samt

4) emedan staten i lärarnas föreskrivna utbildningskompetens, formerna för deras tillsättning och kontrollen över deras tjänstgöring ävensom i sättet för antagandet av läroböcker äger andra och starkare garantier för en nöjaktig kristendomsundervisning i skolorna;

men även såsom *berättigat* och *lämpligt*,

1) emedan det klart och tydligt tillkännager, att i fråga om dem, åt vilka den svenska ungdomens religiöst-etiska undervisning skall vara anförtrodd, vissa gränslinjer måste vara uppdragna, syftande mot utestängandet från denna verksamhet av personer, vilka icke känna eller äga någon samhörighet med vårt folks allmänna religionsuppfattning, samt

2) emedan det måste anses med tämligen stor effektivitet från kristendoms-lärarens verksamhet utesluta personer med verkligt främmande religionsåskådning.

Här förefinnes alltså ett motsatsförhållande, vilket, därest en tillfredsställande lösning skall kunna vinnas, måste på något sätt sammanjämkas. De sakkunniga ha därför sökt efter någon mellan de bägge ytterligheterna — statskyrkobandets fullständiga bibehållande eller fullständiga avskaffande — framkomlig linje, som skulle kunna undanröja nu gällande hinder för eljest kvalificerade icke-statskyrkomedlemmar att bekläda ifrågavarande läraretjänster men på samma gång tillgodose just det krav på garantier, som synes grundat på verkliga sakska.

Fråga om en medlingslinje.

De sakkunniga ha därvid till en början stannat inför den bestämmelse, som i detta avseende kommit till uttryck i Finland genom lagen den 10 juni 1921 om finsk medborgares rätt att, utan avseende å sin trosbekännelse, nyttjas i landets tjänst. I denna lag stadgas bland annat, att den, som icke tillhör evangelisk-lutherska kyrkan *eller fristående evangelisk-lutherskt samfund*, ej må i landets läroverk meddela undervisning i evangelisk-lutherska läran. Lärare i evangelisk-luthersk kristendoms-kunskap behöver således icke tillhöra motsvarande allmänna kyrkosamfund, blott han tillhör annat fristående tros-samfund av evangelisk-luthersk läroåskådning. Med en något friare tillämp-

Den finska anordningen, tillämpad på svenska förhållanden.

ning och överfört på svenska förhållanden skulle man kunna tänka sig den anordningen, att för anställning som lärare i kristendomskunskap i våra allmänna skolor skulle, utom övriga kompetensvillkor, krävas, att vederbörande vore medlem antingen av svenska kyrkan eller av annat evangeliskt trossamfund. En dylik bestämmelse skulle göra en kristendomslärares verksamhetsfält tillgängligt dels för alla, som tillhörde statskyrkan, men dels även för de medborgare, vilka, utan att tillhöra nämnda kyrka, anslutit sig som medlem till annat evangeliskt betonat kristet trossamfund, t. ex. metodistsamfundet. Uteslutna från samma verksamhetsfält skulle dock fortfarande bliva judar och katoliker samt andra trosbekännare av icke evangeliskt kristlig färg ävensom alla, som stode utanför varje slag av religionssamfund.

Bestämmelsen komme emellertid att medföra vissa konsekvenser, som de sakkunniga funnit högst betänkliga.

Först och främst kan mot densamma naturligtvis göras enahanda anmärkning, som mot det nuvarande statskyrkobandet, nämligen att den som personligt konfessionsvillkor betraktad icke kan tillmätas något synnerligt värde. Vidare skulle det ensidigt gynna de ur statskyrkan utträdde medborgare, vilka funnit sig böra ingå i annat evangeliskt trossamfund, medan andra, som av individuella men lika respektabla skäl ställt sig utanför samfundsbildningarna, utestängdes från kristendomslärares kall, ehuru de kunde därtill vara fullt lika väl lämpade som någon samfundsmedlem. Det allra betänkligaste vore dock säkerligen den omständigheten, att en lärare, som inginge i fristående trossamfund, därmed i själva verket förlorade den fasta anställning, som eljest är honom genom lag tillförsäkrad. Därest ifrågavarande samfunds styrelse eller ledning på grund av inom samfundet gällande regler funne lämpligt utesluta honom från sin gemenskap och läraren sålunda komme att stå utanför varje religionssamfund, måste nämligen detta för honom medföra skilsmässa från lärarebefattningen. Med andra ord: en lärares skiljande från ordinarie befattning skulle i vissa fall bliva helt och hållet beroende på beslut av personer, som icke på något sätt stode i ansvarsställning till statliga eller kommunala myndigheter.

De här antydda omständigheterna ha de sakkunniga funnit vara ägnade att utesluta tanken på en bestämmelse av den ungefärliga innebörd, som upptagits i den finska lagstiftningen.

De sakkunnigas förslag till en medlingslinje.

Härmed ha emellertid de sakkunniga icke velat anse frågan om en framkomlig medlingslinje uttömd. Det förslag, som av de sakkunniga framlagts i fråga om principerna för barns befrielse från den statliga religionsundervisningen och som i det föregående motiverats, synes nämligen erbjuda möjlighet till en viss likformighet vid meddelandet av föreskrifter beträffande lärarnas konfessionella ställning, varigenom skulle vinnas en sådan anordning, som ur förut angivna synpunkter förefaller önskvärd.

De sakkunniga ha på anförda grunder hävdad den uppfattningen, att fritagande av barn från de allmänna skolornas religionsundervisning bör kunna ifrågakomma endast i fall, då någon av barnets närmaste tillhör trossamfund, åts vars medlemmar Konungen med hänsyn till samfundets från grunderna för de

allmänna skolornas religionsundervisning väsentligt avvikande åskådning medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning. Praktiskt sett torde detta, såsom de från skolmyndigheterna inhämtade upplysningarna giva vid handen, komma att betyda, att endast barn till katolska och mosaiska trosbekännare skulle kunna på målsmäns framställning fritagas från skolornas religionsundervisning. Det synes ligga nära till hands, att tillträde till kristendomsläretjänst icke på konfessionella grunder förmenas andra än dem, som tillhöra dessa från den svenska kyrkan så skiljaktiga trossamfund, att de ansett sig böra begära och jämväl erhållit tillstånd av ifrågavarande slag, men att beträffande sådana samfundsmedlemmar ett uttryckligt förbud mot anställning som kristendoms lärare bleve föreskrivet. Med andra ord: den nu gällande regeln om medlemskap i svenska kyrkan skulle såsom villkor för anställning som kristendoms lärare upphävas och i dess ställe stadgas, att till tjänst, varmed är förenat åliggande att meddela religionsundervisning i allmän skola, ej må utnännas den, som tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Konungen medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning. De sakkunniga föreslå alltså ett stadgande av dylik innebörd i § 28 regeringsformen. Därigenom skulle den undantagsställning för vissa icke-statskyrkomedlemmar, som rättvisligen kan betecknas som ej motiverad, upphöra, samtidigt som motsvarande, ur statssynpunkt berättigade och välmotiverade undantagsställning för vissa andra icke-statskyrkomedlemmar bibehölles.

På sätt förut nämnts, intaga bland lärarna vid barn- och ungdomsskolor folk- och småskollärarna i det hänseendet en särställning, att på grund av föreskrift i skolförfattningarna med deras tjänst, givetvis med undantag för särskilt anställda övningslärare, alltid är förenat åliggande att meddela undervisning i kristendom. Detta sammanhänger med att läraren ofta är ensam lärare i sin skola och att s. k. ämnesläsning i allt fall endast undantagsvis förekommer i folkskolan. Stundom kan det dock inträffa, att en folkskollärare genom ämnesbyte kan bli helt befriad från att undervisa i kristendoms kunskap, nämligen på platser, där flera lärare finnas anställda vid en och samma skola. Det kunde vid sådant förhållande ifrågasättas, att, med upphävande av ovanberörda bestämmelse i skolförfattningarna, beträffande folkskollärare liksom beträffande andra lärare vid barn- och ungdomsskolor föreskrevs, att det särskilda konfessionsvillkoret skulle gälla endast »därest tjänstens innehavare har undervisningsskyldighet i ämnet kristendoms kunskap». I de allra flesta fall komme en dylik förändring icke i praktiken att medföra någon rubbning i nuvarande förhållanden. Men det kan tänkas enstaka fall, då ändringen skulle kunna bli av en viss betydelse. Enär ämnesläsning icke är förbjuden i folkskolan, skulle det kunna inträffa, att man på någon plats samlade kristendomsundervisningen på några få händer, varigenom en eller annan läretjänst kunde annonseras såsom icke förenad med skyldighet till dylik undervisning. Det skulle också kunna inträffa, att en lärare, efter att hava försäkrat sig om befrielse från undervisningsskyldighet i kristendomsämnet därigenom, att detta med skolmyndigheternas gillande och fastställelse överlätits

Konfessionsvillkoret beträffande särskilt lärare vid folk- och småskolor.

åt annan lärare, överginge till trossamfund av förut nämnt slag. Detta skulle efter den ifrågasatta författningsändringen icke kunna medföra hans skiljande från befattningen i övrigt.

Emellertid är det fara värt, att författningsändringen skulle komma att medföra avsevärda olägenheter. Sålunda skulle den kunna föranleda, att ämnesläsning mer än förut komme att vinna tillämpning. Nyttan av en sådan anordning, mera allmänt genomförd, är dock på ett så lågt stadium som folkskolans skäligen tvivelaktig. Det ligger i pedagogiskt avseende en stor fördel däri, att en och samma lärare i allt leder sina lärjungars undervisning. Särskilt betänksam måste man ställa sig inför en utveckling, som allt oftare visade skolor, där läraren undervisade i alla de profana ämnena men lämnade sin avdelning till en kollega, så snart kristendomsämnet stode på arbetsordningen. Kårens uppdelning i »kristendomskompetenta» och »icke kristendomskompetenta» lärare skulle säkerligen icke bliva till gagn för skolan. Med den av de sakkunniga föreslagna formuleringen av konfessionsvillkoret för kristendoms-lärare är den ifrågavarande anordningen säkerligen icke heller av behovet påkallad. Ifall statskyrkobandet skulle bibehållas för kristendoms-lärare, föreläge större skäl för densamma.

Med hänsyn till det anförda skulle någon åtskillnad mellan olika folk- och småskollärorefattningar alltså icke göras utan samtliga betraktas såsom kristendoms-lärorefattningar.

Följdstad-
ganden.

Samtidigt med borttagandet av statskyrkobandet såsom kompetensvillkor för kristendoms-lärare synes böra utmärkas, att nämnda borttagande icke får anses innebära ett medgivande i riktning mot ett mindre ansvar i fråga om lärjungarnas etiskt-religiösa uppfostran. Denna synpunkt ha de sakkunniga trots sig bäst kunna tillgodose genom ett tillägg i de särskilda skolförfattningarna av just de ord rörande kristendomsundervisningens mål, vilka i gällande undervisningsplan för folkskolan erinra läraren om hans skyldighet att under sorgfälligt undvikande av allt, som kan verka sårande på andras åskådning, söka främja lärjungarnas sedliga och religiösa utveckling.

De sakkunnigas förslag angående villkor för tillträde till kristendoms-lärorefattning förutsätter, att det vid tillsättandet kan fastslås, att vederbörande icke tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Konungen medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning. Detta kan styrkas genom att sökanden visar sig vara medlem av svenska kyrkan. Men om han icke tillhör denna, lämna kyrkoböckerna icke med säkerhet någon upplysning i förevarande hänseende. Det kunde ifrågasättas att såsom förutsättning för tillstånd av nämnt slag stadga skyldighet för vederbörande trossamfund att till respektive pastorsämbeten eller någon central myndighet avlämna uppgifter angående sina medlemmar. Detta synes dock innebära onödig omgång. Man lärer kunna lita till sökandens egen, i officiell form givna uppgift. De sakkunniga föreslå därför intagande i de särskilda skolförfattningarna av bestämmelser med innebörd, att vid sökande av befattning av ifrågavarande slag skall företes antingen intyg om att sökanden tillhör svenska kyrkan eller ock en av sökan-

den avgiven skriftlig försäkran, att han icke tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Kungl. Maj:t medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.¹ Skulle vederbörande efter tjänstens erhållande bliva medlem av dylikt samfund, är det givetvis hans skyldighet att avgå från tjänsten, och om efter tjänstens tillsättande åt medlemmarna av samfund, som läraren tillhör, medgives tillstånd av ifrågavarande slag, har han att välja emellan att utträda ur samfundet eller avgå från tjänsten. Underlåter han att själv vidtaga erforderlig åtgärd, bör det, likasom i fall avgiven skriftlig försäkran, efter det sökanden erhållit tjänsten, befinnes felaktig, åligga vederbörande myndighet att ingripa.²

För avgivande emot bättre vetande av osann uppgift i förevarande hänseende kunde, efter förebild av vad som skett beträffande falsk utsaga i försäkran angående frihet från äktenskapshinder,³ ifrågasättas straffrättsligt ansvar för den felande. De sakkunniga hava emellertid ansett detta icke erforderligt. Ej heller hava de sakkunniga ansett nödigt att för den skriftliga försäkran i vidare mån stadga viss form.

Förutom nämnda ändringar i skolförfattningarna påkallas vissa sådana omedelbart av de sakkunnigas förslag till ändrad lydelse i förevarande del av § 28 regeringsformen.

I överensstämmelse med det anförda föreslå de sakkunniga ändring i följande författningsrum, nämligen §§ 18, 19, 23, 29 och 62 i stadgan den 26 september 1921 (nr 604) angående folkundervisningen i riket; §§ 18, 19, 29 och 62 i stadgan den 22 juni 1923 (nr 294) angående folkundervisningen i Stockholm; §§ 42, 43, 52 och 57 i stadgan den 16 september 1918 (nr 1064) för högre folkskolor; §§ 55, 56, 67 och 71 i stadgan den 19 november 1918 (nr 1114) för kommunala mellanskolor; §§ 131, 179, 182 och 186 i stadgan den 18 februari 1905 (nr 6) för rikets allmänna läroverk; §§ 28, 29, 132, 136, 140 och 154 i stadgan den 3 juli 1914 (nr 133) för statens folkskoleseminarier; samt §§ 29, 30, 67 och 69 i stadgan den 31 december 1919 (nr 889) för av landsting eller stad, som ej i landsting deltagar, inrättade småskoleseminarier.

Lärarna vid de teologiska fakulteterna vid universiteten äro den teologiska vetenskapens målsmän vid våra universitet. Som sådana böra de vara bundna endast av de förutsättningar och metoder, som deras vetenskap ålägger dem. I detta avseende böra den teologiska forskningens representanter inom sitt område vara likställda med varje annan vetenskaplig forskare på hans forskningsområde. Tydligt lärer emellertid vara, att anslutning till ett trossamfund innebär åtminstone en viss moralisk förpliktelse att omfatta de ledande grundsatserna i samfundets tros- och livsuppfattning. Ur denna synpunkt torde skäl föreligga till upphävande av det gällande villkoret, att ifrågavarande befattningshavare skola vara medlemmar av svenska kyrkan.

Vetenskapligt teologiska lärarebefattningar.

¹ Motsvarande bestämmelser böra i överensstämmelse med vad förut anförts gälla även för inträdesökande vid folk- och småskoleseminarier.

² Jfr nedan, s. 177 ff.

³ Se S. L. 22:8.

Emellertid ha de teologiska lärarna vid universiteten jämväl till väsentlig uppgift att utbilda prästerna inom svenska kyrkan för deras blivande verksamhet inom denna.

Samhörigheten med svenska kyrkan har också, vad de teologiska professorerna angår, sedan gammalt kommit till uttryck i lagstiftningen. Förordningen den 11 februari 1687, huru med rättegången i domkapitlen skall förhållas, föreskriver, att teologie professorerna äro ledamöter av domkapitlen på orter, där akademier äro. De teologie professorerna i Uppsala och Lund äro sålunda medlemmar av respektive domkapitel i dessa stiftsstäder. Enligt prästerskapets privilegier 1723 skulle vissa teologie professorer i denna sin egenskap även vara innehavare av prebendepastorat. Visserligen har nämnda bestämmelse för de flesta teologie professorers vidkommande upphävt, men innehavaren av professorsämbetet i praktisk teologi såväl i Uppsala som i Lund skall tillsvidare vara kyrkoherde och domprost i respektive nu nämnda städer och måste alltså, så länge berörda förhållande består, med nödvändighet tillhöra svenska kyrkan.

Vad åter beträffar teologie professorernas rätt och skyldighet att vara medlemmar av domkapitlet i respektive universitetsstäder, torde denna bestämmelse icke medföra, att vederbörande måste tillhöra svenska kyrkan. Visserligen gäller, att icke någon, som ej tillhör svenska kyrkan, må såsom domare eller innehavare av annan tjänst deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom svenska kyrkan, och, såsom i det följande skall närmare utvecklas, föreslå de sakkunniga till väsentlig del bibehållande av berörda stadgande. En ledamot av domkapitel, vilken icke vore medlem av svenska kyrkan, skulle följaktligen vara obehörig att deltaga i ett stort antal i domkapitlet förekommande ärendens behandling. Med hänsyn till att dock hela domkapitelstjänstgöringen måste anses omfatta en jämförelsevis mindre del av den teologie professorns ämbetsuppgift, torde det emellertid icke kunna ifrågasättas att på oförmälda grund utesluta en utom kyrkan stående person från teologisk professur, i synnerhet som erforderlig ersättare i domkapitelstjänstgöringen i universitetsstad lära kunna utan svårighet erhållas.

De nämnda förhållandena torde således icke kunna anses utgöra hinder för upphävande av villkoret om medlemskap i svenska kyrkan för teologie professor.

Likväl torde enligt de sakkunnigas mening skäl ej föreligga att vidtaga någon ändring i de teologiska lärarnas ställning till den svenska kyrkan. Så länge staten upprätthåller en statskyrka och sörjer för en religionsförkunnelse i evangelisk-luthersk anda, synes följdriktigheten kräva, att de, som hava att utbilda detta samfunds tjänare, också äro anslutna till det kyrkosamfund, vars prästers utbildning de ha om hand. Religionsfrihetskravet kan rimligtvis icke innebära kravet på rätt för envar att, oberoende av hans tillhörighet till svenska kyrkan, handhava utbildningen av dess prästerskap.

Att upphäva alla bestämmelser i nu berört avseende, såsom från vissa håll påyrkats, måste på grund av det anförda anses mindre lämpligt. Medlemskap i svenska kyrkan torde böra bibehållas såsom villkor för tillträde till teologisk lärarebefattning. Därigenom uteslutas olika kategorier, som från vissa syn-

punkter kunna anses mindre önskvärda. Så t. ex. måste det väl från prästutbildningssynpunkt anses oegentligt att en romersk-katolsk trosbekännare med sin bundenhet vid det katolska kyrkosystemet och dess starkt betonade konfessionella teologi, skulle leda det praktisk-teologiska arbetet för de blivande prästerna i den evangelisk-lutherska kyrkan eller handleda dem i deras dogmatiska eller etiska studier. Ävenledes måste av nu anförda grunder anses utslutet, att förenämnda trosbekännare skulle kunna lägga sin undervisning så objektivt och opartiskt, att han vid behandlingen av kyrkohistorien kunde låta reformationens och protestantismens idéer så komma till sin rätt, att de bleve fruktbringande för den lutherska prästtjänsten.

Ifrågasätts kan också, om en medlem av frikyrkosamfund med den syn på det religiösa samfundslivet, som ofta utmärker honom, skulle vara lämplig att t. ex. som lärare i praktisk teologi handleda de blivande prästerna i en evangelisk-luthersk folkkyrka i de uppgifter, som åligga dem i deras blivande verksamhet inom denna. Eljest kunde det måhända ifrågasättas, att i överensstämmelse med vad som föreslagits rörande kristendoms lärare vid våra skolor medgiva rätt åt medlemmar av vissa den svenska kyrkan mera närstående trossamfund eller åt personer, vilka stå utanför de olika trossamfunden, att vara lärare vid de teologiska fakulteterna. En sådan utväg kunde även hava skäl för sig ur den synpunkten, att det icke blott är prästerna, som få sin utbildning vid de teologiska fakulteterna utan även olika kategorier av religionslärare. För lärarna vid de offentliga skolorna gälla emellertid, såsom förut i detta kapitel berörts, vissa bestämmelser, vilka inskräpa iakttagandet av givna föreskrifter rörande religionsundervisningen, och motsvarande bestämmelser kunna, vad de teologiska fakulteternas lärare beträffar, av lätt insedda skäl icke genomföras.

Det torde också stöta på svårigheter att i förevarande avseende göra skillnad mellan olika ämnen inom teologiska fakulteten, t. ex. mellan ämnen av historisk karaktär och sådana, som äro mera konfessionellt inriktade, och endast i senare fallet fordra anslutning till svenska kyrkan.

Visserligen kunde man som stöd för upphävande av nuvarande bestämmelser i konfessionellt avseende hänvisa till förhållandena i andra land, t. ex. Danmark, där inga bestämmelser i sådant avseende rörande de teologie professorerna förefinnas. Men jämförelsen mellan förhållandet i detta avseende i sistnämnda land och förhållandet i Sverige efter ett eventuellt upphävande av nu gällande bestämmelser rörande teologie professorernas tillhörighet till svenska kyrkan kan lätt bli missvisande. Fastän några bestämmelser angående de teologiska professorernas tillhörighet till den danska evangelisk-lutherska kyrkan icke förefinnas, har dock ansetts självfallet, att endast medlemmar av nämnda kyrka kunna innehava teologisk professur vid universitetet. Skulle de i vårt land hittills gällande bestämmelserna upphävas, skulle detta däremot innebära ett uttryckligt medgivande, att andra än sådana, som tillhörde svenska kyrkan, kunde bekläda professorsämbete inom teologisk fakultet vid universitetet.

En förändring av bestämmelserna rörande de teologie professorernas ställ-

ning till svenska kyrkan skulle, enligt de sakkunnigas mening, sannolikt även ha till följd, att från kyrkan krav restes antingen på upprättande av prästseminarier utanför universiteten eller på inrättande av konfessionell teologisk fakultet vid sidan av den konfessionslösa, såsom fallet blivit i Holland, där den sistnämnda fakulteten erhåller understöd även av staten. Ingendera av de nu antydda konsekvenserna synes från allmän kulturell eller från statlig synpunkt vara önskvärd. Från allmän kultursynpunkt synes ett utbrytande av prästbildningen från universiteten med dess fria forskningsarbete icke vara något eftersträvansvärt. Och från statssynpunkt synes icke heller vara särskilt önskvärt att upprätta och — helt eller delvis — underhålla två parallella utbildningsanstalter.

Därest det skulle visa sig av behovet påkallat, kunde emellertid genom inrättande inom de filosofiska fakulteterna av ifrån svenska kyrkan fullt fristående lärostolar i teologisk vetenskap utrymme beredas för en fullt förutsättningslös forskning på ifrågavarande område. Den hittills fordrade tillhörigheten till den evangelisk-lutherska kyrkan i vårt land har dock veterligen icke lagt några hinder i vägen för de teologiska forskarna att i sin vetenskapliga gärning följa de krav, deras vetenskapliga samvete ålägger dem. Som bekant har denna forskningsfrihet, som med de nuvarande bestämmelserna i fråga om de teologiska universitetslärnarnas konfessionella ställning varit möjlig, icke sällan påtalats även från håll, där man nu i religionsfrihetens namn yrkar på upphävande av hittillsvarande bestämmelser för den teologiska fakultetens lärare att vara anslutna till den svenska kyrkan.

Om de sakkunniga sålunda ansett skäl icke föreligga att föreslå ändrade bestämmelser rörande lärarnas vid de teologiska fakulteterna ställning till svenska kyrkan, så synes däremot uttrycket »bekänna den rena evangeliska läran» böra utbytas mot orden »tillhöra den svenska kyrkan». Såsom förut framhållits, läser detta knappast innebära någon förändring i sak.

Vissa lärare- och läkarebefattningar m. fl.

Historik. Enligt den ursprungliga lydelsen av § 28 regeringsformen kunde, med undantag beträffande militära ämbeten, till ämbeten och tjänster inom riket utnännas endast infödde *svenske* män.

På sätt förut nämnts, erhöll Konungen genom en grundlagsändring av år 1854 befogenhet att, efter vederbörandes hörande eller uppå deras framställning, till andra lärarebefattningar vid universiteten än de teologiska, till lärare och andra beställningar vid andra inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst samt till läkarebefattningar kalla och befordra även utländske män av utmärkt förtjänst.

Vid ifrågavarande tid gällde vid de omförmälda befattningarnas tillsättande med svenska medborgare, att vederbörande skulle vara av den rena evangeliska läran; och i överensstämmelse härmed stadgades som villkor beträffande utlänning, att han skulle bekänna den rena evangeliska läran.

Förslag var dock uppe om att detta villkor icke skulle stadgas i fråga om utlänning.

Konstitutionsutskottet vid *1850—51 års riksdag* yttrade (mem. nr 9) sålunda bl. a. följande: För anställande av in- eller utländsk man i militär-tjänst vore det villkor icke föreskrivet, att den anställbare skulle bekänna den evangelisk-lutherska läran, och utskottet hyste den övertygelsen, att Sverige ej mer än andra länder, vilka, i betraktande av det gagn, samhället kunde tillskyndas genom användande i dess tjänst av in- eller utländska män, utmärkta för skicklighet och talent i vetenskap, konst eller slöjd, icke gjort någon viss kyrkas trosbekännelse till villkor därför, skulle hava något att befara av ett lika beskaffat medgivande. Lärarebeställningarna inom de teologiska och juridiska fakulteterna borde dock utgöra ett undantag, i anseende därtill, att de läroämnen, som tillhörde dessa fakulteter, hade ett vida närmare samband med statskyrkan än lärostolarna inom de två andra fakulteterna.

Vid *1853—54 års riksdag* föreslog konstitutionsutskottet (mem. nr 12), att Konungen skulle till lärarebeställningar vid universiteten, med undantag av de teologiska och juridiska, samt till lärarebeställningar och övriga tjänster vid andra inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst ävensom till läkarebefattningar kunna utnämna även bekännare av annan troslära än den rena evangeliska. Förslaget godkändes icke av riksdagen, som i stället förklarade vilande ett förslag, åsyftande rättighet för Konungen att till lärarebeställningar och övriga tjänster vid inrättningar för slöjd och skön konst utnämna även bekännare av annan troslära än den rena evangeliska. Jämväl detta förslag avslogs emellertid av *1856—58 års riksdag*.

Sedan frågan återupptagits vid *1859—60 års riksdag*, antogs vid denna och *1862—63 års riksdag* samt sanktionerades av Kungl. Maj:t ett förslag av innebörd, att till lärarebeställningar och övriga tjänster vid inrättningar för slöjd och skön konst ävensom läkarebefattningar kunde utnännas jämväl andra än bekännare av den rena evangeliska läran.

Reformen gällde emellertid icke utlänningar.

När sedan rätten att bekläda flertalet ämbeten och tjänster år *1870* utsträcktes till bekännare av annan kristen samt mosaisk troslära, gällde icke heller denna reform utlänningarna.

Vid *1913 års riksdag* väcktes emellertid motion (II: 224 av hr Lindhagen) om bl. a. den ändring i § 28 regeringsformen, att villkoret om att utländska män för att kunna befordras till vissa där uppräknade befattningar skola bekänna den rena evangeliska läran, måtte upphävas.

Konstitutionsutskottet (utlåt. nr 26) ansåg åtskilliga principiella skäl tala för ifrågavarande klausuls borttagande. Det vore värt beaktande, att det vid dennas tillkomst näppeligen varit avsett att i omhandlade hänseende uppställa andra och strängare fordringar på utlänning än på svensk undersåte, utan att stadgandet på sin tid vore en naturlig och nödvändig konsekvens av den ståndpunkt, som lagstiftningen då i allmänhet intog och enligt vilken alla, även inländska, civila ämbetsmän måste tillhöra den evangelisk-lutherska trosläran.

Bristen på överensstämmelse mellan de för svenska undersåtar och för utlänningar gällande regler hade uppstått först sedermera, då religionstvänet för de förras del mildrades, utan att motsvarande lättnader genomfördes beträffande de senare. Å andra sidan måste det enligt utskottets mening erkännas, att knappast något praktiskt behov dittills gjort sig gällande av vidgat tillträde för utlänning till svensk statstjänst. Tvärtom vore det uppenbart, att det senaste århundradets utveckling av svensk vetenskaplig och konstnärlig odling lett därtill, att dylikt inkallande av utlänning endast i rena undantagsfall kunde anses vara av omständigheterna påkallat. Vid sådant förhållande och då, efter vad erfarenheten från senare tid givit vid handen, hos utländska vetenskapsmän en ökad benägenhet framträtt att söka förvärva beställningar vid våra universitet, borde givetvis en fråga, som kunde sägas gå ut på att för dem underlätta tillträde till svenska lärarebefattningar, behandlas med en viss försiktighet. Slutligen vore att märka, att det alltid stode öppet för en utlänning, vilken på allvar ville bliva medlem av det svenska samhället, att efter naturalisation komma i åtnjutande av fulla medborgerliga rättigheter. Just för fall av här ifrågakarande slag, då det gällde utlänning, som gjort sig känd för utmärkt skicklighet i vetenskap eller konst, hade ock vederbörande möjlighet att tidigare, än eljest i regel kunde ske, förvärva svensk medborgarrätt. I varje fall syntes det utskottet, att, då, såsom förut påpekats, § 28 regeringsformen under alla omständigheter inom den närmare framtiden kunde väntas bliva föremål för lagstiftarens uppmärksamhet, tillräckliga skäl knappast föreläge att under dåvarande förhållanden vidtaga någon ändring. På grund av vad sålunda anförts, avstyrkte utskottet det väckta förslaget.

Nio reservanter ansågo, att utskottets yttrande bort avfattas på följande sätt:

Utskottet delar icke motionärens mening, att den i § 28 regeringsformen för utlänning stadgade religionsklausulen bör borttagas. Den gjorda åtskillnaden mellan svensk medborgare och utlänning vilar uppenbarligen på den tanken, att en person, vilken icke blott tillhör en annan nationalitet utan därtill bekänner en annan religion än den överväldigande delen av det svenska folket, står så fjärran ifrån samma folks tänkesätt, att hans utnämning till svensk ämbetsman ej bör komma i fråga.

Skulle en dylik person känna sig så införlivad med det svenska samhället, att han önskar helt övergå till detsamma, äger han ock möjlighet att genom naturalisation komma i åtnjutande av fulla medborgerliga rättigheter. Just för fall av ifrågakarande slag, då det gäller utlänning, som gjort sig känd för utmärkt skicklighet i vetenskap eller konst, har ock Kungl. Maj:t rätt att tidigare än eljest i regel kan ske, medgiva naturalisation.

Ej heller torde det kunna påstås, att något behov av vidgat tillträde för utlänning till svensk statstjänst gjort sig gällande. Fastmera lär den Kungl. Maj:t medgivna rätten att inkalla utlänning böra med stor försiktighet tillämpas. Med utgångspunkt från ett dylikt betraktelsesätt måste man ställa sig bestämt avvisande till varje åtgärd, som skulle bidraga till ett utvidgande av sagda rätt.

Första kammaren biföll utan votering utskottets hemställan med den av reservanterna anförda motiveringen. Andra kammaren biföll utskottets hemställan med 88 röster mot 31, som avgåvos för ett av hr Lindhagen framställt yrkande, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga i över-

vägande, huruvida ej sådan ändring i § 28 regeringsformen borde vidtagas, att villkoret om att utländska män för att kunna befordras till vissa där uppräknade befattningar skola bekänna den rena evangeliska läran, upphävdes. (F. K. IV: 38, 6; A. K. VII: 54, 75.)

Lika med konstitutionsutskottet vid 1913 års riksdag anse de sakkunniga principiella skäl tala för upphävande av ifrågavarande stadgande, vilket, då det tillkom, stod i god överensstämmelse med i övrigt på området gällande lagstiftning men däremot för närvarande och än mer efter antagande av de sakkunnigas förslag i övrigt. torde framstå såsom en utan giltig grund gällande undantagsbestämmelse. Det för stadgandets bibehållande återopade skälet, att en fråga, som kunde sägas gå ut på att för utländska vetenskapsmän underlätta tillträde till svenska lärarebefattningar, borde behandlas med försiktighet, synes nämligen de sakkunniga ligga i ett annat plan. Ej heller torde den omständigheten, att en utlänning, då hans upptagande till svensk medborgare finnes medföra gagn för riket eller eljest med hänsyn till hans förhållanden synnerliga skäl därför föreligga, kan utan tidsutdräkt upptagas till svensk medborgare, göra borttagandet av ifrågavarande stadgande onödigt. Med samma skäl skulle bestämmelsen om möjlighet att överhuvud i rikets tjänst anställa utlänningar kunna upphävas. Detta torde emellertid icke böra ifrågasättas.

De sakkunniga hava haft under övervägande, huruvida, därest förevarande stadgande upphäves, önskvärldheten av försiktighet vid utlänningars kallande till svensk tjänst i stället borde inskräpas genom ett tillägg av innehåll, att detta finge ske endast såvida ej infödd svensk man, som ägde skicklighet till befattningen, önskade till densamma komma i åtanke. Då emellertid redan den för närvarande, fränsett konfessionsklausulen, gällande avfattningen lärar innebära, icke blott att en utlänningsskicklighet till ett ämbete måste vara uppenbar och att han måste vara förtjänt av att till ämbetet nämnas framför varje svensk medborgare, som kan komma i åtanke, utan även att hans kompetens i och för sig skall vara av hög kvalitet ävensom att i allt fall hänsyn må tagas till andra omständigheter, som kunna göra ett inkallande av utlänning olämpligt, ha de sakkunniga ansett ifrågavarande bestämmelse böra utan att ersättas av annat stadgande upphöra att gälla.

De sakkunniga.

Handläggning och avgörande av fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan.

Då behörigheten att bekläda ämbeten och tjänster i allmänhet, på sätt förut nämnts, år 1870 utsträcktes till bekännare av annan kristen troslära än statskyrkan och bekännare av den mosaiska trosläran, gjordes det undantag, att icke någon, som ej tillhör den rena evangeliska läran, må, såsom domare eller innehavare av annan tjänst deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan.

Historik.

I sammanhang härmed yttrade konstitutionsutskottet vid 1867 års riksdag följande. Utskottet ansåge stadgandena i § 28 regeringsformen kunna och böra förändras så, att åt främmande trosbekännare medgåves tillträde till långt flera allmänna befattningar än som för närvarande kunde till följd av dessa stadganden äga rum. Det vore emellertid av sig självt tydligt, att ett sådant tillträde icke kunde lämnas till prästerliga ämbeten eller andra befattningar, med vilka vore förenad skyldighet att meddela undervisning i kristendom eller teologisk vetenskap, varemot den omständigheten, att handläggning eller avgörande av frågor rörande religionsvård, religionsundervisning eller befordran inom svenska statskyrkan mera tillfälligt inginge bland de åligganden, som tillhörde en domare- eller annan befattning, icke syntes böra utgöra ett ovillkorligt hinder för att till sådan befattning skulle kunna nämnas personer, tillhörande annan lära än statskyrkans, allenast befattningens innehavare uttryckligen förbjödes att deltaga i handläggning och avgörande av så beskaffade frågor, vilket förbud måste påkallas därav, att lika litet som andra troslärores bekännare ville medgiva vår statskyrkas medlemmar någon inblandning i deras religiösa angelägenheter borde ock de tillåtas en sådan i våra. Att åt statskyrkans bekännare uteslutande förbehålla varje befattning, vilken det tillhörde att, om också endast sällan eller tillfälligtvis handlägga frågor av omförmälda beskaffenhet, vore att mera än som syntes nödvändigt och skäligt inskränka främmande trosbekännares tillträde till våra allmänna befattningar, emedan få civila ämbeten eller tjänster hos oss funnes, vilka det icke tillhörde att någon gång handlägga ärenden, som med kyrkan eller undervisningen kunde anses äga närmare eller fjärrare samband. Genom en sådan inskränkning berövades ock samhället den fördel det kunde hämta av de främmande trosbekännarnas lämplighet för dessa befattningar i alla deras övriga åligganden. Att några väsentliga praktiska svårigheter skulle föranledas av ett främmande trosbekännare lämnat friare tillträde till statens tjänster, med den begränsning i utövningen av vissa däribland, som här blivit ifrågasatt, syntes ej sannolikt, då inom domstolar eller ämbetsverk med kollegial form, där frågor av ovan nämnda egenskap mera sällan förekomme, dithörande ärenden borde utan olägenhet kunna av andra ledamöter handläggas och det borde kunna tagas för givet, att ingen, tillhörande en annan trosbekännelse, nämndes till ett ämbete med åliggande att vanligen eller ofta handlägga kyrkliga frågor, vilket ock vore stridande mot grundlagens föreskrift, att vid varje befordran avseende borde fästas på de sökandes förtjänst och skicklighet. Ingen kunde nämligen anses förtjänt av eller skicklig till en befattning, med vars huvudsakliga åligganden han icke förut kunnat göra sig förtrogen och vilken han vid alltför många tillfällen bleve jävig att utöva. Då dessutom de främmande trosbekännarnas antal i förhållande till de övriga hos oss vore så ringa, att tjänsters besättande med dessa trosbekännare icke särdeles ofta torde kunna ifrågakomma, borde den utsträckt valfriheten vid tjänstetillsättningar, vilken skulle medgivas genom en sådan ändring i § 28 regeringsformen, som utskottet ansett sig böra föreslå, ej kunna befaras komma att tillämpas på ett sätt, som vore menligt för kyrkans rätt eller vår trosläras bästa.

Till belysning av innebörden av ifrågavarande klausul må vidare återgivas följande uttalande av lagutskottet (utlåt. nr 11) vid 1882 års riksdag: De tvenne bestämmelserna, att en person av främmande trosbekännelse *kan* nämnas till innehavare av offentlig tjänst och att en innehavare av sådan tjänst, vilken vid tiden för utnämningen tillhörde statskyrkan, icke, därest han sedermera överginge till annan trosbekännelse, hade ovillkorlig rätt att varda vid tjänsten bibehållen (15 § dissenterlagen), syntes icke utskottet vara mot varandra stridande. Vid tillsättningen av tjänsten hade nämligen den utnämmande myndigheten tillfälle att, i mån sådant vore förenligt med grundlag och annan gällande lag, pröva personens lämplighet för just ifrågavarande tjänst även ur synpunkten därav, att han vore av främmande trosbekännelse.

De sakkunniga hava för statsrådsämbetets vidkommande redan behandlat förevarande bestämmelse.

De sakkunniga.

Såsom i berörda sammanhang framhållits, avses med uttrycket »religionsvård, religionsundervisning och befordringar inom den svenska kyrkan» dels kyrkliga ärenden, sådana angående religionsundervisning inom svenska kyrkan däri inbegripna, dels ock ärenden angående religionsundervisningen i skolorna.

På sätt förut anförts, ha de sakkunniga ansett hinder icke böra möta emot att medlem av statsrådet, som icke tillhör svenska kyrkan, deltagar i handläggning eller avgörande av ärende angående *religionsundervisningen i skolorna*. De sakkunniga ifrågasatte väl, att med avseende å statsråden införa en begränsning motsvarande den, som de sakkunniga föreslå beträffande kristendoms lärare. Med hänsyn särskilt därtill, att dock enligt de sakkunnigas förslag den ledamot av statsrådet, som närmast har att handlägga undervisningsfrågorna, skall vara medlem av svenska kyrkan, funno emellertid de sakkunniga den av dem beträffande kristendoms lärarna föreslagna inskränkningen obehörlig med avseende å statsråden.

Även beträffande övriga ämbeten och tjänster äro, med avseende å ifrågavarande bestämmelse i vad den angår ärendena rörande religionsundervisningen i skolorna, trenne möjligheter tänkbara, nämligen *att* bibehålla bestämmelsen i dess nuvarande lydelse, *att* i stället stadga, att i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsundervisningen i skolorna, icke må deltaga någon, som tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Konungen medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning, och slutligen *att* uti ifrågavarande hänseende helt upphäva bestämmelsen.

Den förstnämnda utvägen synes på de av de sakkunniga beträffande kristendoms lärare anförda skälen icke böra beträdas. Den skulle också medföra den orimliga konsekvensen, att en person kunde vara behörig att utöva själva kristendoms lärareverksamheten men ej finge i lärarekollegiet deltaga i ärende, som anginge denna verksamhet. Den sistnämnda lösningen läser icke heller väl överensstämma med vad de sakkunniga anført om den ställning i konfessionellt hänseende, som synes böra intagas av kristendoms lärarna. Det sålunda anförda torde däremot, tillämpat på den nu föreliggande frågan, leda hän emot den

andra av de ovannämnda möjligheterna, utan att, såvitt de sakkunniga kunnat finna, väsentlig invändning ur någon annan synpunkt kan framställas emot en sådan lösning.

Beträffande de *kyrkliga* ärendena hava de sakkunniga redan i annat sammanhang uttalat, att inflytande å dessa ärenden principiellt icke bör tillkomma andra än dem, som tillhöra kyrkan. I fråga om flertalet medlemmar av statsrådet ha de sakkunniga likväl av anförda orsaker övergivit denna grundsats, men, då särskilda skäl att frångå densamma icke föreligga, anse de sakkunniga grundsatsen böra, på sätt genom ifrågavarande bestämmelse sker, upprätthållas. Emot samma bestämmelse ha under nuvarande förhållanden, såvitt de sakkunniga hava sig bekant, anmärkning ej framkommit. Det gäller således att undersöka, om och i vad mån de sakkunnigas förut berörda förslag kunna härutinnan verka ändring.

De av de sakkunniga föreslagna friare bestämmelserna angående utträde ur statskyrkan kunna komma att medföra en förändring i de utanför kyrkan ståendes antal i jämförelse med statskyrkans medlemmar. Detta kan givetvis inverka på ifrågavarande spörsmål men torde icke böra tillmätas större betydelse i sådant hänseende. Enligt de sakkunnigas förslag kunna ämbeten och tjänster i allmänhet besättas med även andra än kristna eller judar, under det att för närvarande erfordras medlemskap i kristet eller mosaiskt trossamfund. Berörda förändring synes snarast tala för bibehållande av den ifrågavarande klausulen. Vidare skola enligt de sakkunnigas förslag flertalet statsråd samt lärare i kristendom vid barn- och ungdomsskolor kunna stå utom svenska kyrkan. För nämnda statsrådsledamöter har, som nämnts, med anledning därav undantag stadgats med avseende å ifrågavarande bestämmelse. Som följd av att en lektor i kristendom enligt de sakkunnigas förslag icke behöver tillhöra kyrkan, kan olägenhet uppstå, då lektoratet är förenat med medlemskap i domkapitel. Samma förhållande kan dock även för närvarande göra sig gällande med avseende å andra lektorat och torde därför icke böra tillmätas avgörande betydelse.

På grund av det anförda föreslå de sakkunniga, att, med undantag för annan ledamot av statsrådet än chef för departement, till vilket kyrkolagsärendena, kyrkoärendena eller ärendena angående religionsundervisningen i skolorna höra, tjänsteinnehavare, som tillhör trossamfund, åt vars medlemmar Konungen medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning, ej må deltaga i handläggning eller avgörande av fråga angående religionsundervisningen i skolorna; och att, med nämnda undantag i fråga om ledamot av statsrådet, ej någon, som ej är medlem av den svenska kyrkan, må såsom domare eller innehavare av annan tjänst deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård eller befordringar inom den svenska kyrkan.

Om tjänsteinnehavares skiljande från tjänsten vid förändrad ställning i konfessionellt hänseende.

I förevarande sammanhang är slutligen att märka stadgandet i 15 § dissenterlagen, så lydande:

Historik.

Innehar den, som till utträde ur svenska kyrkan sig anmält, offentlig tjänst; varde han därifrån skild, där ej tjänsten är av beskaffenhet, att han utan avseende å sin trosbekännelse kunnat till densamma nämnas samt Konungen eller den myndighet, som äger att tjänsten tillsätta, finner skäligt att honom därvid bibehålla.

Vid 1882 års riksdag väcktes motion (II:25 av hr K. P. Arnoldson) om följande ändrade lydelse av 15 § dissenterlagen:

Innehar den, som till utträde ur svenska kyrkan sig anmält, offentlig tjänst; varde han därifrån skild, där ej tjänsten är av beskaffenhet att han utan avseende å sin trosbekännelse kunnat till densamma nämnas.

Ändringen innebär, som synes, uteslutning ur paragrafen av orden: samt Konungen eller den myndighet, som äger att tjänsten tillsätta, finner skäligt att honom därvid bibehålla.

Till stöd för sitt förslag påvisade motionären, hurusom lydelsen av förevarande stadgande vore lika med motsvarande bestämmelse i 1860 års dissenterlag, oaktat 1869 års riksdag för sin del beslutit den av motionären föreslagna lydelsen av stadgandet i den tillämnade nya dissenterlagen.¹ Paragrafens slutord stode, menade motionären, i rak strid mot närmast föregående paragraf i 1873 års dissenterlag och tycktes även sakna hållbart stöd i regeringsformen § 28 mom. 1.² Dessa stadganden gäve ingen anledning till att överlämna åt »Konungen eller den myndighet, som äger att tjänsten tillsätta» makt att när helst vederbörande finna det »skäligt» avskeda en tjänsteman, som av samvetsskäl önskade utträda ur svenska kyrkan, även då hans tjänst »är av den beskaffenhet, att han utan avseende å sin trosbekännelse kunnat till densamma nämnas». Ifrågavarande bestämmelse överensstämde ej heller med regeringsformens 36 §, enligt vilken inga ämbets- eller tjänstemän utom de, som hade förtroendesysslor, kunde, utan medelst rannsaking och dom, ifrån sina innehavande sysslor avsättas.

Lagutskottet (utlåt. nr 11) fann redan den omständigheten, att Kungl. Maj:t jämförelsevis så nyligen icke funnit skäl att göra den ändring, som nu äskades, göra det mindre lämpligt att ånyo ifrågasätta sådan ändring, helst enligt utskottets tanke nuvarande stadgande icke utan skäl tillkommit. De tvenne bestämmelserna, att en person av främmande trosbekännelse *kan* nämnas till innehavare av offentlig tjänst, och att en innehavare av sådan tjänst, vilken vid tiden för utnämningen tillhörde statskyrkan, icke, därest han sedermera överginge till annan trosbekännelse, hade ovillkorlig *rätt* att varda vid tjänsten bibehållen, syntes icke utskottet vara mot varandra stridande. Vid tillsättningen av tjänsten hade nämligen den utnämmande myndigheten tillfälle

¹ Jfr ock motion (inom borgarståndet nr 240) vid 1862—63 års riksdag.

² Se bil. VII, s. 398 f.

att, i den mån sådant vore förenligt med grundlag och annan gällande lag, pröva personens lämplighet för just ifrågavarande tjänst även ur synpunkten därav, att han vore av främmande trosbekännelse, under det att, därest den senare bestämmelsen ändrades enligt motionärens förslag, all sådan prövningsrätt skulle, om tjänstinnehavaren överginge till främmande trossamfund, vara nämnda myndighet betagen.¹

En reservant tillstyrkte motionen.

Kamrarna avslögo motionen utan diskussion eller votering. (F. K. I: 13, 2; A. K. I: 13, 34.)

Vid 1885 års riksdag återkom (II: 116) samme motionär med sin motion.

Lagutskottet (utlåt. nr 42) förklarade sig, med reservation av en ledamot, vidbliva sitt förut i frågan avgivna uttalande.

Motionen avslögs av kamrarna utan votering, av första kammaren utan diskussion. (F. K. III: 29, 16; A. K. III: 42, 22.)

*De sak-
kunniga.*

Om innehavare av offentlig tjänst av beskaffenhet att till densamma allenast medlem av statskyrkan må nämnas utträder ur kyrkan, bör han givetvis, därest han icke själv avsäger sig tjänsten, av vederbörande myndighet skiljas från densamma. Därom synes full enighet råda. Detta lär icke heller strida mot regeringsformen § 36 eller annat stadgande. Ostridigt synes det också, såsom en följd av att ej någon, som ej är medlem av svenska kyrkan, må deltaga i handläggning eller avgörande av kyrkliga frågor, vara, att den, som icke tillhör svenska kyrkan, icke bör nämnas till ett ämbete med åliggande att vanligen eller ofta handlägga kyrkliga frågor, även om icke för befattning av ifrågavarande slag medlemskap av kyrkan är ovillkorligt föreskrivet. Därav lär emellertid följa, att även innehavare av ett dylikt ämbete bör, om han utträder ur kyrkan, kunna skiljas från befattningen. Det gäller att undersöka i huru stor utsträckning han skulle bliva jävig att utöva tjänsten. Skulle detta i betydande omfattning bliva fallet, kan ju hans kvarstannande å densamma innebära en ohållbar situation. Däremot synes det icke överensstämma med grundlagens bestämmelser i övrigt att, på sätt den gällande avfattningen av 15 § dissenterlagen kan synas giva vid handen, innehavaren av vilken som helst offentlig tjänst vid utträde ur statskyrkan skulle, såframt ej vederbörande myndighet funne skäligt bibehålla honom vid tjänsten, skiljas från densamma. Hans bibehållande vid tjänsten bör vara regeln. Endast om tjänsten är av beskaffenhet att vanligen eller ofta medföra deltagande i handläggning eller avgörande av kyrkliga frågor och under förutsättning, att sakens ordnande på annat sätt icke låter sig göra, bör han skiljas från tjänsten.

¹ Beträffande frågan i vad mån vid tillsättning av ämbete eller tjänst, för vars beklädande be-
kännande av statskyrkans lära icke är stadgat, hänsyn må tagas till vederbörandes ställning i kyrk-
ligt hänseende må här erinras om 1867 års konstitutionsutskotts förut berörda uttalande, »att det
bör tagas för givet, att ingen tillhörande en annan trosbekännelse (än svenska kyrkans) nämnes till
ett ämbete med åliggande att vanligen eller ofta handlägga kyrkliga frågor, vilket ock vore stridande
mot grundlagens föreskrift, att vid varje befordran avseende bör fästas på de sökandes förtjänst och
skicklighet. Ingen kan nämligen anses förtjänt av eller skicklig till en befattning, med vars huvud-
sakliga åliggande han icke förut kunnat göra sig förtrogen, och vilken han vid många tillfällen bleve
jävig att utöva.»

De sakkunniga föreslå på grund av det anförda ändrad lydelse av 15 § dissenterlagen. Dessutom har i paragrafen inarbetats motsvarande bestämmelser angående tjänst, med vilken är förenat åliggande att meddela religionsundervisning i allmän skola¹ eller av beskaffenhet att eljest medföra deltagande i handläggning eller avgörande av frågor angående sådan undervisning. Såväl beträffande tjänst av sistnämnda beskaffenhet som beträffande tjänst, vilken, utan att medlemskap i svenska kyrkan är för densamma föreskrivet, dock är av beskaffenhet att medföra deltagande i handläggning eller avgörande av kyrkliga frågor, är i enlighet med de sakkunnigas förslag i fråga om statsrådsämbetet undantag gjort för ledamot av statsrådet.

¹ Jfr ovan, s. 167.

Om inflytande på kyrkostämмоärendena för svenska kyrkan utomstående personer.

Historik.

De äldre kommunalförfattningarna,¹ vilka icke gjorde någon åtskillnad i fråga om behandlingen av kyrkliga och borgerliga angelägenheter, upptogo ej heller några undantagsbestämmelser för personer, som ej voro medlemmar av svenska kyrkan, beträffande rätten att deltaga i handläggning och beslut rörande ärenden, som hörde till det kyrkliga förvaltningsområdet. Först i ett av kommitterade för kyrkolagens överseende den 29 december 1846 avgivet betänkande, däri förslag framställdes om uppdelning av de kommunala ärendena på en kyrklig och en borgerlig sockenstämma, förekommer bland annat den bestämmelsen, att rättighet att i den kyrkliga sockenstämman föra talan och avgiva röst skulle tillkomma allenast den, som tillhörde svenska kyrkan. Detta särskilda rösträttsvillkor skulle däremot icke gälla för den borgerliga sockenstämman.

Kyrkolagskommitténs förslag blev icke antaget. Då emellertid år 1860 infördes frihet för statskyrkans medlemmar att övergå till främmande kristen religion, ansågs det icke längre kunna medgivas det alltjämt ökade antalet dissenters att deltaga i beslut angående kommunens kyrkliga angelägenheter och vad därmed hade sammanhang. I förordningen den 23 oktober 1860, § 15, stadgades, att främmande trosbekännare eller den, som anmält sig till utträde ur svenska kyrkan, ej finge i annat fall, än grundlagens stadgande om utövning av riksdagsmannarätt föranledde, deltaga i behandling eller avgörande av frågor, som rörde kyrkan eller den offentliga undervisningen.

Tanken på en verklig skilsmässa mellan kyrklig och borgerlig kommun upptogs av kommunallagstiftningskommittén i dess år 1859 avgivna betänkande. Förslaget att särskilja de båda förvaltningsområdena byggde visserligen i främsta rummet på den ringa gemensamhet, de sinsemellan ägde, men i motiveringen framhölls jämväl, att »även om kommunen och kyrkoförsamlingen, vad området angår, skulle sammanfalla i ett, följer dock därav ej, att alla medlemmar av den ena även kunna vara medlemmar av den andra». På grundval av 1859 års kommittéförslag utfärdades den 21 mars 1862 de i huvud-

¹ K. F. ²⁶/₂ 1817 ang. socknestämmor och kyrkoråd; K. F. ²⁹/₈ 1843 om socknestämmor i riket.

sak ännu gällande förordningarna om kommunalstyrelse på landet, om kommunalstyrelse i stad och om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd.

Uppdelningen av de ärenden, vilka skola falla under å ena sidan den kyrkliga och å andra sidan den borgerliga kommunens förvaltning, har framför allt i ett avseende vållat svårigheter och framkallat divergerande meningar, nämligen i fråga om det kommunala skolväsendet. Under det 1846 års kyrkolagskommitté i sitt förslag till »förordning om sockenstämma i borgerliga mål» bland ärenden, som skulle räknas till »borgerliga» och sålunda ej vara undantagna inflytande av personer, vilka icke tillhörde statskyrkan, upptog jämväl »fråga om folkundervisning», hänförde 1859 års kommunallagstiftningskommitté samtliga skolärenden till behandling och avgörande av den kyrkliga kommunen, där personer utanför statskyrkan ej skulle äga rösträtt. Denna ordning har ock varit konsekvent gällande ända till år 1903, då genom lagen angående folkskoleväsendet i Stockholm, utfärdad den 15 maj nämnda år, bestämdes, att folkundervisningen i Stockholm skall utgöra en för hela staden gemensam angelägenhet, vilken staden såsom kommun har att vårda och rörande vars ekonomi stadsfullmäktige ha att besluta. Genom lagen den 25 juni 1909 angående folkskoleväsendet i vissa städer möjliggjordes en liknande överflyttning av folkskoleväsendet från den kyrkliga till den borgerliga kommunens beslutande organ för vissa andra städer, som funne en sådan anordning önskvärd.

I ett den 30 december 1922 av tillkallade sakkunniga avgivet betänkande (1923: 4) med förslag till lag om församlingsstyrelse m. m. har folkskoleväsendets frigörande från den kyrkliga kommunförvaltningen blivit föremål för mycket vittgående förslag, i det överflyttning till den borgerliga kommunen av nämnda angelägenhet ansetts böra obligatoriskt föreskrivas för alla rikets kommuner. Det viktigaste skälet för en dylik genomgripande förändring synes vara av budgetteknisk art; dock angives även som ett särskilt motiv befarad svårighet, att, därest en starkare frekvens av utträde ur statskyrkan komme att äga rum, kvarhålla skolärendena hos de kyrkliga organen.

Slutligen har 1925 års riksdag i anledning av en av hr G. Mosesson i andra kammaren väckt motion (nr 128) beslutat i skrivelse (nr 72) till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande frågan om utsträckning av lagen den 25 juni 1909 rörande folkskoleväsendet i vissa städer att gälla även för landsbygden.

Skolöverstyrelsen, som den 1 februari 1924 avgivit utlåtande över 1922 års betänkande samt den 30 december 1925 över riksdagens omförmälda skrivelse, har beträffande det förra hemställt, att det icke måtte läggas till grund för en lagstiftning angående folkskoleväsendets ställning i kommunalt hänseende. I fråga om riksdagens skrivelse däremot har skolöverstyrelsen, som redan i det första av de nämnda utlåtandena framhållit önskvärdheten av att ett försök till partiell lösning av denna fråga gjordes i den nu av riksdagen angivna riktningen, uttalat sig för lämpligheten av en sådan lagstiftning, att fakultativ överflyttning av folkskolans angelägenheter till den borgerliga kommunen i landsbygdstrakt, där kommunalfullmäktige finnas, måtte kunna verkställas i

nära anslutning till vad som stadgas i 1909 års lag angående folkskoleväsendet i vissa städer. De skäl, överstyrelsen anfört för sin ståndpunkt, äro visserligen i främsta rummet av kommunal- och skolpraktisk beskaffenhet, men det framhålles även, att anordningen gäve »tillfälle att taga hänsyn till främmande trosbekännares intressen». Lagstiftning i det av riksdagen angivna syftet har jämväl förordats av 7 domkapitel, 23 länsstyrelser och 46 folkskolinspektörer.

Gällande rätt.
Allmänna kyrkostäm-
moförord-
ningen.

Medan beträffande deltagande i behandling av ärende, som faller under den borgerliga kommunens bestämmanderätt, icke är föreskrivet undantag för personer, vilka icke tillhöra svenska kyrkan, innehåller förordningen den 21 mars 1862 om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd i § 4 följande stadgande:

Rättighet att deltaga i kyrkostämmas överläggningar och beslut tillkommer, *på landet*, den, som på kommunalstämma, och, *i stad*, den, som vid allmän rådstuga rösträtt äger.

Härifrån äro dock undantagna

- a) främmande religionsbekännare och
- b) de, som till utträde ur svenska kyrkan sig anmält.

Till kyrkostämmas handläggning höra, enligt § 2 i ovannämnda förordning, frågor om:

- 1) åtgärder till vidmakthållande av ordning under gudstjänsten;
- 2) folkskol- och fortsättningsskolundervisningen samt dithörande anstalter jämte församlingsbibliotek, vilka kunna utgöras av eller i sig innefatta skolbibliotek;
- 3) val av ledamöter i kyrkoråd samt ledamöter i skolråd, särskild fortsättningsskolestyrelse på sätt i § 23 sägs och särskild styrelse för församlingsbibliotek ävensom skollärares, organisters, klockares och annan kyrkobetjänings tillsättande och avskedande, där ej annorlunda stadgat är;
- 4) kyrkomedels användande samt granskning av kyrko- och skolråds, särskild fortsättningsskolestyrelsens ävensom särskild för församlingsbibliotek utsedd styrelsens räkenskaper;
- 5) hushållning med och vård om kyrkans egendom;
- 6) byggnad och underhåll av kyrkan med vad därtill hörer, skolhus, lokaler för församlingsbibliotek samt boställen för präst, skollärare, klockare och andra kyrkobetjänte;
- 7) bestämmande av avgifter till kyrka och skola jämte dithörande anstalter samt till församlingsbibliotek;
- 8) fördelning av bänkrum i kyrkan;
- 9) ordnande och fördelning av begravningsplatser samt avgifter för dem och för begagnande av kyrkklockor eller annan kyrkans egendom; ävensom
- 10) överenskommelser rörande prästerskaps, skollärares och kyrkobetjänings löneförmåner.

Att avgiva föreberedande utlåtanden och att ombesörja eller övervaka verkställigheten av kyrkostämmans beslut rörande ovanstående ärenden samt att i övrigt i fråga om desamma göra de framställningar och förslag, vilka omständigheterna kunna påkalla, åligger, jämlikt bestämmelse i § 22 kyrkostämmoförordningen, vederbörande kyrkoråd eller skolråd. I dessa får, enligt § 24 i samma förordning, den, som är oberättigad att deltaga i kyrkostämmas över-

läggningar och beslut, icke vara ledamot. Den, som ej är medlem av svenska kyrkan, kan således icke inväljas som ledamot i kyrko- eller skolråd.

Kyrko- och skolråd, som, där så lämpligen sig göra låter, må kunna förenas till ett gemensamt kyrko- och skolråd, handhava eljest vart för sig vissa områden av förut anförda, till kyrkostämman hörande angelägenheter.

Jämlikt § 22 kyrkostämmoförordningen tillkommer det sålunda kyrkorådet att, i avseende på vad till religionens och sedernas vård hör, vaka över efterlevnaden av därom gällande författningar; att upptaga frågor om oordning och oskick vid samt försummelse av gudstjänsten, om uteblivande från läsförhör, om oenighet i äktenskap, om olydnad mot föräldrar samt om vårdslösad barnuppfostran; att vaka däröver, att spridande av vilseförande läror må, såvitt möjligt är, förekommas samt kyrklig tvedräkt och söndring förhindras; samt att vårda kyrkans angelägenheter.

Skolrådet tillhör, enligt samma paragraf, att utöva vården om och befattningen med folkskolan och fortsättningsskolan samt därmed sammanhängande angelägenheter; samt att, därest särskild styrelse för församlingsbibliotek ej finnes utsedd, handhava förvaltningen och vården jämväl av sådant bibliotek. Dock kan för förvaltningen och vården av fortsättningsskolan särskild styrelse utses.

Stockholms stad har sin särskilda kyrkostämmoförordning, utfärdad den 20 november 1863. Denna författning, vilken i likhet med den allmänna kyrkostämmoförordningen under årens lopp undergått en mångfald förändringar, är alltså i sina huvuddrag överensstämmande med sistnämnda förordning. Den företer dock vissa skiljaktigheter med hänsyn till de särskilda förhållanden, som äro kännetecknande för huvudstaden. I synnerhet framträda dessa skiljaktigheter i fråga om kyrkostämmornas befattningstagande med folkskoleväsendet, vars angelägenheter genom lagen den 15 maj 1903 angående folkskoleväsendet i Stockholm överflyttats till den borgerliga kommunen. En följd av denna överflyttning har blivit, att kyrkostämmorna i Stockholm endast i mycket obetydlig grad utöva något inflytande på skolans angelägenheter. De ha emellertid fortfarande att utse ledamöter i församlingarnas skolråd, rörande vilkas befattning med skolväsendet redogörelse lämnas i det följande.

Enligt 1903 års lag med däri gjorda ändringar utgör folk- och fortsättningskoleväsendet i Stockholm med vissa mindre väsentliga undantag en för hela staden gemensam angelägenhet, vilken staden såsom kommun har att vårda och för vilken kostnaderna beslutas och utgöras på sätt om kommunalutskylder är stadgat. Ifrågavarande angelägenhet handhaves huvudsakligen av Stockholms folkskoledirektion,¹ vars medlemmar² med undantag av två väljas av stadsfullmäktige bland stadens vid fullmäktigeval röstberättigade inbyggare, som uppnått tjugufem års ålder. En ledamot utses av Stockholms stads konsistorium och en, som tillika är ordförande i direktionen, av stadskollegiet bland borgarråden.

¹ Dock må för vården om och befattningen med fortsättningsskolan kunna utses en särskild fortsättningskolestyrelse.

² Efter stadsfullmäktiges beprövande till antalet minst 9, högst 21.

Kyrkostämmoförordningen för Stockholm samt lagen angående folkskoleväsendet därstädes.

Något konfessionsvillkor för medlemskap i Stockholms folkskoledirektion finnes icke. Ej heller finnes stadgat något undantag för utom svenska kyrkan stående ledamot att deltaga i ärende, som rör kristendomsundervisningen.

Jämte direktionen utöva de olika församlingarnas skolråd vissa funktioner med avseende på folkskoleväsendet. Val av ledamöter i skolråden förrättas å kyrkostämmorna bland dem, som äga deltaga i dessa stämmors överläggningar och beslut. Till ledamot av skolrådet får alltså icke utses annan än medlem av svenska kyrkan. Vad i den allmänna kyrkostämmoförordningen är föreskrivet beträffande skolråd har för övrigt enligt kyrkostämmoförordningen för Stockholm motsvarande tillämpning i fråga om huvudstadens skolråd.

Enligt stadgan den 22 juni 1923 (nr 294) angående folkundervisningen i Stockholm¹ har församlings skolråd bland annat till uppgift att genom framställning till folkskoledirektionen i frågor, som på direktionens prövning eller åtgärd bero, söka främja folkskoleväsendets utveckling och förbättring såväl inom staden i dess helhet som särskilt inom församlingen; att till direktionen avgiva yttranden i frågor, som till skolrådet hänskjutas; att öva tillsyn över skolgången och i förekommande fall till skolan avhämta barn, som på grund av målsmäns tredska eller försumlighet uteblivit; att för övrigt med omsorgsfull uppmärksamhet följa skolans arbete och övervaka dess angelägenheter samt hos direktionen anmäla sådana förhållanden, i vilka rättelse icke genom skolrådets egen åtgärd kan vinnas; att fatta beslut angående befrielse från skolgång för skolpliktigt barn, för vilka föräldrar eller målsmän vilja bereda tillfälle till undervisning i hemmen; samt att vaka över denna undervisning. Därjämte tillkommer det skolråd att utfärda tjänstgöringsbetyg åt lärare samt att, innan ordinarie läraretjänst inom församlingen av direktionen tillsättes, avgiva utlåtande i fråga om sökandena till den ifrågavarande tjänsten.

Lagen angående folkskoleväsendet i vissa städer.

I stadskommuner, där enligt Kungl. Maj:ts medgivande lagen den 25 juni 1909 angående folkskoleväsendet i vissa städer skall äga tillämpning, har kyrkostämman icke heller att taga någon direkt befattning med folk- och fortsättningsskoleväsendet. Dithörande angelägenheter handhas närmast av en folkskolestyrelse, där ej för fortsättningsskolan särskild styrelse utses. Kostnaderna för deras tillgodoseende beslutas och utgöras på sätt om kommunalutskylder är stadgat. Att märka är, att lagen kan vinna tillämpning endast i städer, där stadsfullmäktige finnas.

För ledamotskap i folkskolestyrelsen gälla vissa i § 5 av ifrågavarande lag angivna villkor, bland vilka dock ej finnes upptaget medlemskap i svenska kyrkan. Ledamöterna² utses till hälften av stadsfullmäktige bland stadens vid fullmäktigeval röstberättigade inbyggare och till hälften av kyrkostämman (eller kyrkostämmorna) bland de å kyrkostämma röstberättigade. Utom de sålunda valda är kyrkoherden eller, där flera kyrkoherdar finnas, den bland dessa, som domkapitlet utser, ledamot av folkskolestyrelsen.³

¹ Ändrad senast 1926: 299.

² Enligt stadsfullmäktiges beprövande till antalet, som skall vara jämnt, minst 8, högst 20.

³ I fråga om Göteborg gäller dock enligt K. Br. d. 21 okt. 1910, att samtliga styrelseledamöter med undantag av tre av domkapitlet bland stadens kyrkoherdar utsedda medlemmar väljas av stadsfullmäktige.

Folkskolestyrelsens åligganden motsvara skolrådets på andra orter än i Stockholm, men dess befogenhet sträcker sig åtskilligt därutöver. Sålunda har folkskolestyrelsen att ombesörja alla åtgärder för tillsättning av lärare och att avgöra samtliga frågor med avseende på skolreglementet, vilka icke äro förbundna med extra kostnader. I överläggning och beslut om ärende, som rör kristendomsundervisningen, äga dock icke ledamöter, som äro främmande trosbekännare eller anmält sig till utträde ur svenska kyrkan, att deltaga.

I riksdagens skrivelse den 9 mars 1909¹ om vidgad rätt till utträde ur statskyrkan, däri även framhålles nödvändigheten av att som en följd av dylik rätt ändringar i åtskilliga förhållanden, som beröra såväl det borgerliga samhället som ock särskilt kyrkan, bliva vidtagna, uttalas bland annat, att därvid i främsta rummet bör tagas under övervägande, hur tillfälle må kunna beredas främmande trosbekännare eller dem, som blott anmält sig till utträde ur statskyrkan, att utöva inflytande på sådana till kyrkostämmas handläggning hörande ärenden, som icke äro av beskaffenhet att böra allenast av kyrkans medlemmar avgöras. I skrivelsen tillägges, att denna fråga i själva verket kräver sin lösning redan under bestående förhållanden med avseende på villkoren för rätt till utträde ur statskyrkan.

1909 års
riksdags-
skrivelse.

I utlåtanden av domkapitlen angående 1909 års riksdagsskrivelse förekomma i fråga om denna punkt uttalanden, för vilka redogörelse lämnas i bil. II till detta betänkande.² Av redogörelsen framgår bland annat, att domkapitlen i *Uppsala*, *Växjö* och *Luleå* finna billigheten kräva sådana förändringar i kyrkostämmoförordningen, att de, vilka icke tillhöra statskyrkan, erhålla tillfälle att deltaga i handläggningen av icke kyrkliga ärenden, framför allt sådana, som röra skolväsendet med undantag dock för frågor, som angå kristendomsundervisningen. Domkapitlen i *Västerås* och *Härnösand* ha ej heller i princip något att invända mot en reform i syfte att tillerkänna utanför statskyrkan stående rätt att deltaga i vissa kyrkostämмоärenden men anse det bliva förenat med stora svårigheter att uppdraga gränsen mellan de frågor, i vilka de skulle äga deltaga, och dem, från vilka de borde vara utestängda. Det berättigade i en undersökning rörande en dylik uppdelning erkänner även domkapitlet i *Kalmar*, som icke synes ha något att erinra mot att särskilt folkundervisningen ej undandrages inflytande från medborgare utanför kyrkan men för övrigt finner den rätta lösningen i att bestämmelserna rörande kyrkostämма införas i kyrkolagen. Inom *Strängnäs* domkapitel uttalas av ett par medlemmar, att rätt till fritt utträde ur statskyrkan nödvändiggör ändringar i kyrkostämmoförordningen, under det domkapitlet i *Linköping*, som ingenting har att erinra mot förslaget om vidgad rätt till utträde ur statskyrkan, anser förändringar i kyrkostämmoförordningen icke vara av behovet påkallade.

Utlåtanden
av dom-
kapitlen.

¹ Se kap. I, s. 54 f.

² Se nedan, s. 319 ff.

De sakkunniga.

De sakkunniga hålla före, att en reform, innebärande vidgad rätt till utträde ur statskyrkan, måste åtföljas av författningsändringar med syfte att giva de utanför kyrkan stående möjlighet till deltagande i behandlingen av vissa till kyrkostämmas handläggning för närvarande hörande ärenden.

Deltagandet i kyrkoärendenas behandling.

Att de, som icke tillhöra statskyrkan, skulle kunna framställa befogade anspråk på att få deltaga i kyrkostämmans behandling av sådana ärenden, som angå rent kyrkliga förhållanden, har aldrig från något håll hävdats eller ens ifrågasatts. I detta hänseende erfordras alltså ingen ändring i nu gällande bestämmelser. Dylik ändring bör följaktligen endast inriktas på att åt icke-statskyrkomedlemmar tillförsäkra inflytande å sådana kyrkostämmans angelägenheter, som ligga utanför det kyrkliga förvaltningsområdet.

Deltagandet i skolärendenas behandling.

Skolärendenas förhållande till kyrkoärendena.

De ärenden, vilka det härvid främst måste bli fråga om, äro tydligtvis sådana, som sammanhännga med det obligatoriska folk- och fortsättningsskoleväsendet. Denna samhällsangelägenhet, som berör alla svenska medborgare oavsett religion eller trosåskådning, är onekligen av den beskaffenhet, att inflytande å densamma rättvisligen ej bör undandragas i övrigt röstberättigade medborgare blott därför, att de icke äro medlemmar av svenska kyrkan. Att en dylik inskränkning kunnat så länge upprätthållas, beror uppenbarligen delvis på det förhållandet, att skolfrågorna sedan gammalt betraktats såsom mycket nära sammanhörande med de kyrkliga angelägenheterna. Betecknande i detta hänseende är ett uttalande av 1872 års lagutskott (utlåt. nr 19) i anledning av en inom andra kammaren väckt motion¹ angående bland annat rätt för främmande trosbekännare att deltaga i kyrkostämmas beslut om alla sådana folkskoleangelägenheter, vilka icke särskilt anginge religionsundervisningen, emot att de skulle såsom förut vara skyldiga att bidra till folkskoleväsendets vidmakthållande och utveckling. Utskottet anförde i fråga om detta förslag följande.

Vad särskilt angår motionärens förslag i vad det åsyftar rättighet för främmande trosbekännare att deltaga i kyrkostämmas beslut om alla sådana folkskoleangelägenheter, vilka icke särskilt angå religionsundervisningen, emot det att de skulle bibehållas vid skyldigheten att bidra till folkskoleväsendets vidmakthållande och utveckling, så torde endast behöva påpekas det principvidriga i en lagbestämmelse, som åt dylika trosbekännare inrymde rättighet att gemensamt med svenska kyrkans bekännare besluta i angelägenheter, vilka av lagen hänföras inom det kyrkliga området. Med införandet av en genom lagstiftningen ordnad folkundervisning blev denna redan från början ställd på kyrklig grund, och detta med rätta, emedan religionsundervisningen, själva kärnan i den allmänt medborgerliga bildningen, måste ingå såsom ett huvudsakligt moment i folkskolans uppgift att bibringa det uppväxande släktet de första grunderna för en sådan bildning. Kyrkostämman måste därför vid ordnandet av folkskolans angelägenheter alltid fästa avseende å religionsundervisningen. Ett beslut, fastän det icke särskilt angår religionsundervisningen, kan dock vara av beskaffenhet att i högsta grad menligt inverka på den-

¹ Nr 34 av hr W. Walldén.

samma. Den begränsning, som motionären gjort i avsikt att skydda denna undervisning för olämpligt inflytande från främmande trosbekännare, är följaktligen icke betryggande. Religionsfrihetens grundsatser fordra dock, att varje tillåten kyrkoförsamling bör skyddas i sin rätt att utan ingrepp av olika tänkande inom sig ostört verka för uppnående av sina ändamål.

Men även sedan den av 1872 års lagutskott så kraftigt hävdade meningen, att folkskolan i själva verket vore en kyrklig angelägenhet, tämligen allmänt blivit övergiven, har man dock alltjämt haft att räkna med den omständigheten, att folkskolan, om den också numera förlorat sin ursprungliga karaktär av religionsskola, dock fortfarande har till uppgift att ombesörja undervisning i religion och sålunda kan ge upphov till spörsmål, som intimt beröra det religiösa området. Detta har givetvis bidragit till att ingen rubbning i det ifrågakvarande förhållandet kommit till stånd. I den mån skolan blivit en alltmer självständig, från kyrkan skild inrättning och samtidigt erhållit karaktären av en allmänbildande uppfostringsskola, visserligen vilande på kristligt pedagogisk grund men utan särskilt markerad religiös läggning i övrigt, synas emellertid skälen för icke-statskyrkomedlemmars uteslutande från inflytande på dess angelägenheter hava mist sin giltighet. Såsom än mindre berättigad torde nämnda inskränkning få betecknas, för den händelse vidgad rätt enligt de sakkunnigas förslag till utträde ur statskyrkan skulle komma att medföra en betydande ökning av antalet personer, som sakna medlemskap i svenska kyrkan. De personer, som med begagnande av den vidgade rätten utträdde ur statskyrkan, skulle med avseende å folkskolan tydligen ha samma intressen att bevaka som förut, alldenstund i förhållande till dem genom utträdet ingen ändring skulle ske i skolangelägenheternas obligatoriska karaktär. Att märka är nämligen, att enligt de sakkunnigas förslag jämväl skolans religionsundervisning skall vara obligatorisk för barn till föräldrar, som icke äro medlemmar av svenska kyrkan, såframt föräldrarna icke tillhöra trossamfund, åt vars medlemmar Konungen med hänsyn till samfundets från grunderna för den allmänna religionsundervisningen avvikande åskådning medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning. Därest en dylik ordning kommer till stånd, synes den alltså kunna betraktas som ett ytterligare motiv för undanröjande av de stadganden, vilka hindra icke-statskyrkomedlemmar att delta i den kommunala handläggningen av frågor, som röra folkskolan och folkbildningen i övrigt.

Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen, företer gällande lagstiftning i förevarande avseende anmärkningsvärda olikheter för de skilda kommunerna. För Stockholm äro bestämmelserna så vitt avfattade, att formellt ingen enda plats inom ledningen för stadens folkskoleväsen — folkskoledirektionen — är förbehållen uteslutande åt statskyrkans medlemmar, även om föreskriften, att konsistoriet äger utse en ledamot, i realiteten tillförsäkrar kyrkan en dylik plats. I skolråden däremot, som i huvudstaden äro av en mera underordnad betydelse, kunna endast statskyrkomedlemmar erhålla säte och stämma. I stadskommuner, där lagen den 25 juni 1909 angående folkskoleväsendet i vissa städer vunnit tillämpning — och dessa utgöra numera den över-

De nuvarande olika bestämmelserna för skilda kommuner.

väldigande majoriteten av rikets städer — ha ävenledes icke-statskyrkomedlemmar en ganska vidsträckt rätt att deltaga i handläggningen av skolans angelägenheter. Genom bestämmelsen, att kyrkoherden eller, där flera kyrkoherdar finnas, den bland dessa, som domkapitlet utser, skall vara självskriven ledamot av folkskolestyrelse, är visserligen en plats inom denna styrelse reserverad för statskyrkans medlemmar, och då av styrelsens övriga ledamöter hälften skall utses av kyrkostämman bland de å kyrkostämma röstberättigade, kunna ej heller vid sådant val ifrågakomma andra än statskyrkomedlemmar. Men den andra hälften utses av stadsfullmäktige bland stadens vid fullmäktigeval röstberättigade inbyggare, och för denna hälft är medlemskapet alltså icke förenat med statskyrkoband.¹ För alla övriga kommuner i riket gäller, att icke-statskyrkomedlemmar äro helt uteslutna från möjlighet att deltaga i behandlingen av ifrågavarande angelägenheter.

Framkomna
förslag till
mera likartade
bestämmelser.

Därest det i det föregående omnämnda, av tillkallade sakkunniga den 30 december 1922 framlagda förslaget till lag om församlingsstyrelse m. m. bleve antaget, skulle den berörda olikheten mellan huvudsakligen landsbygd och städer komma att upphöra. En så genomgripande förändring av kommunallagstiftningen, som nämnda förslag innebär, är emellertid, såsom längre fram skall närmare påvisas, ingalunda nödvändig för åvägabringande av rättelse i det missförhållande, som här är i fråga. Redan en lagändring i den riktning, som åsyftas i riksdagens skrivelse den 13 mars 1925 i anledning av hr Mossens motion om beredande av möjlighet att i större landskommuner överflytta vårdandet av folk- och fortsättningsskoleväsendet till den borgerliga kommunen, skulle givetvis medföra en betydande förbättring av rådande inkonsekventa förhållanden. Men då nämnda överflyttande enligt riksdagens uttalande endast skulle, i likhet med vad nu är fallet beträffande stadskommunerna, göras fakultativt och dessutom blott kunna verkställas inom landskommuner med fullmäktigerepresentation, kvarstode tydligen alltså ett icke oväsentligt antal kommuner, inom vilka utom statskyrkan stående personer icke ägde möjlighet att öva inflytande på skolärendenas behandling.

Förslag till
ändringar i
kyrkostäm-
moförord-
ningen m.
fl. författ-
ningar.

Likformighet och rättvisa i de olikartade bestämmelser, vilka inom olika slag av kommuner för närvarande gälla i fråga om inom eller utom statskyrkan ståendes rätt att deltaga i berörda angelägenheter, kunna, enligt de sakkunnigas förmenande, åstadkommas genom vissa mindre vittgående lagändringar utan föregripande av en eventuellt mera omfattande reformering på det kommunala lagstiftningsområdet. De förslag, som av de sakkunniga framläggas, innebära alltså icke något ställningstagande till den vidlyftiga och svårlösta frågan om obligatoriskt överflyttande av folkskolans m. fl. angelägenheter från den kyrkliga till den borgerliga kommunen utan avse att visa, huru redan med nuvarande ordning delaktighet i nämnda angelägenheter må kunna vinnas åt samhällsmedlemmar, som icke tillhöra svenska kyrkan, utan att dessa därmed erhålla rätt att även deltaga i de kyrkliga ärendenas behandling. Förslag i sådant avseende framlades redan vid 1909 års riksdag av hr Byström, som emeller-

¹ I fråga om Göteborg, se not 3 å s. 184.

tid därvid inskränkte sig till ett tillägg i kyrkostämmoförordningens § 4, innehållande en uppräknig av alla de ärenden, i vilka icke-statskyrkomedlemmar skulle äga deltaga. De sakkunniga ha ansett praktiska skäl tala för att de erforderliga förändringarna i nämnda avseende göras i en annan form och därjämte funnit nödigt underkasta jämväl övriga bestämmelser, som beröras av frågan, för ändamålet behöflig revision.

Den skillnad, som sålunda skulle komma att gälla i fråga om rätt att deltaga i kyrkostämмоärendenas handläggning, måste tydligen medföra en annan uppdelning av dessa ärenden, än den allmänna kyrkostämmoförordningen för närvarande uppvisar. De tio punkter i § 2 av denna förordning, i vilka de till kyrkostämmas handläggning hörande frågorna äro uppräknade, upptaga dessa ärenden utan avseende å deras samhörighet med kyrkan. Det synes i första rummet nödvändigt att hålla de olika slagen av frågor isär, så att samtliga kyrkoärenden uppräknas i en följd för sig och de övriga ärendena därefter följa i ett sammanhang. Denna förändring är av uteslutande praktisk innebörd och möjliggör, att föreskrift rörande vilka ärenden som äro undantagna från icke-statskyrkomedlemmars deltagande kan göras genom en enkel hänvisning.

En dylik hänvisning ha de sakkunniga tänkt sig böra införas i § 4, där villkoren för rättighet att deltaga i kyrkostämmas överläggningar och beslut äro angivna. Det undantag från nämnda rättighet, som nu är föreskrivet för främmande trosbekännare och dem, vilka anmält sig till utträde ur svenska kyrkan, skulle enligt de sakkunnigas förslag utgå och i stället föreskrivas, att i ärenden, som angivas i § 2 mom. 1—10 enligt förslaget (de kyrkliga frågorna) endast de äga deltaga, som äro medlemmar av svenska kyrkan.

Nu kunna visserligen tänkas frågor, som äro av såväl kyrkligt som icke kyrkligt innehåll, utan att en uppdelning av en sådan fråga i en kyrklig och en icke kyrklig fråga låter sig göra. I behandlingen av en dylik på en gång kyrklig och icke kyrklig fråga äga givetvis enligt förslaget endast statskyrkomedlemmar deltaga. Beträffande ett ärende av ifrågavarande slag, nämligen val till förenad lärare- och organist- eller klockarebefattning, synas dock särskilda bestämmelser erforderliga. De sakkunniga återkomma i det följande till berörda spörsmål.

Ur praktisk synpunkt och till förhindrande av onödig tidsutdräkt för sådana stämmodeltagare, vilka icke skulle ha rätt att deltaga i samtliga kyrkostämмоärenden, torde vidare böra stadgas, att vid kyrkostämman de ärenden skola behandlas först, i vilka samtliga röstberättigade äga deltaga. En dylik bestämmelse synes lämpligen kunna införas i § 14.

Motsvarande förändringar föreslås i den för Stockholm gällande kyrkostämmoförordningen, §§ 2, 4 och 12.

Tillerkänd rätt för icke-statskyrkomedlemmar att vid kyrkostämman deltaga i behandling av skolfrågorna, måste tydligtvis jämväl medföra rätt för dem att kunna väljas till ledamöter i skolråd. Med den i kyrkostämmoförordningarna, § 4, föreslagna ändringen blir detta också utan annan ändring fallet enligt § 24 i den allmänna kyrkostämmoförordningen och § 26 i kyrkostämmoförord-

Kyrkostäm-
moärendenas
uppdelning.

Ledamotskap
i skolråd m.
m.; förenat
kyrko- och
skolråd.

ningen för Stockholm. Till ledamot av kyrkoråd bör däremot givetvis den, som icke tillhör svenska kyrkan, ej kunna utses. Bestämmelse härom föreslås i sistnämnda båda paragrafer.

Enligt § 21 i den allmänna kyrkostämmoförordningen och § 23 mom. 2 i kyrkostämmoförordningen för Stockholm kunna emellertid kyrko- och skolråd, där så lämpligen sig göra låter, förenas till ett gemensamt kyrko- och skolråd. Ursprungligen har denna kombination icke varit upptagen i lagstiftningen. Den första folkskolestadgan, av år 1842, föreskrev, att i varje skoldistrikt skulle finnas en skolstyrelse, bestående av kyrkoherden samt några av församlingen valda, inom skoldistriktet boende ledamöter. Skolstyrelsen hade överinseende över folkskoleväsendet inom distriktet. Därjämte ålåg det prästerskapet att utöva uppsikt över undervisningen, i synnerhet religionsundervisningen. Kyrkorådet åter utgjordes av kyrkovärdarna samt ett antal valda ledamöter och hade, såväl enligt 1817 års förordning angående socknestämmor och kyrkoråd som enligt 1843 års förordning om kyrkoråd, företrädesvis till uppgift att handhava kyrkodisciplinen samt vad till religionens och sedernas vård hörde. Bland dess åligganden nämndes i 1843 års förordning också behandlingen av frågor rörande vårdslösad barnuppfostran, varmed dock, vad skolväsendet angår, endast torde ha åsyftats en även i folkskolestadgan föreskriven befogenhet för kyrkorådet att utdela varning till föräldrar, som tredskades i avseende på sina barns skolgång.

Den kommitté, som år 1859 avlämnade betänkande med förslag till nya kommunallagar, förordade sammanslagning av kyrkoråd och skolstyrelse till ett gemensamt kyrko- och skolråd, avsett att vara ett allmänt verkställande organ för kyrkostämman, samtidigt som det skulle i sig upptaga det forna kyrkorådets och den forna skolstyrelsens funktioner. Vid 1859—1860 års riksdag blev också kommitténs förslag i denna del tillstyrkt av tre stånd, varemot borgarståndet efter en livlig debatt påyrkade ett stadgande av innehåll, att kyrkoråd och skolråd skulle utgöra skilda institutioner, därest ej kyrkostämman annorledes beslutade. Vid kyrkostämmoförordningens utfärdande följde Kungl. Maj:t borgarståndets mening, och förordningens § 21 fick i denna del den avfattning, som den sedan alltjämt bibehållit.

Under den följande tiden ha dock åtskilliga gånger yrkanden framställts om upphävande av den i förordningen medgivna möjligheten för kyrkostämman att sammanslå kyrkoråd och skolråd. I en motion i andra kammaren vid 1867 års riksdag hemställde hr P. A. Siljeström bland annat, att folkskolans angelägenheter måtte överflyttas på kommunalstämmorna och att skolrådet, som borde vara skilt från kyrkorådet, finge självt välja sin ordförande. I denna del tillstyrktes motionen av ett tillfälligt utskott men avslogs av kammaren. En av hr J. Larsson vid 1904 års riksdag inom andra kammaren väckt motion om upphävande av kyrkostämmas befattning med folkskoleväsendet kan också anses i sig innefatta yrkande om obligatorisk skilsmässa mellan kyrkoråd och skolråd. Även hr Larssons motion blev emellertid av kammaren avslagen. Vid 1914 års riksdag väcktes av hr E. Molin i Dombäcksmark motion i andra kammaren i syfte bland annat att få kyrkostämmoförordningens bestämmelse

rörande möjligheten att förena kyrkoråd och skolråd undanröjd, och motive-
rades yrkandet härom huvudsakligen därmed, att de i kyrkorådet såsom leda-
möter självskrivna kyrkovårdarna vid fall av förenat kyrko- och skolråd blevo
självskrivna ledamöter även i skolrådet, vilket måste anses oegentligt. Mo-
tionen avstyrktes av konstitutionsutskottet och avslogs av riksdagen, men år
1916 förnyades den av motionären tillsammans med hr G. F. Lundgren. De
av motionärerna denna gång anförda skälen voro huvudsakligen två: dels vore
det olämpligt att förena två institutioner med så olika arbetsuppgifter som
kyrkoråd och skolråd till en enda, vid vars tillsättande behörig hänsyn icke
alltid kunde tagas till de båda huvuduppgifter, som ålåge det förenade kyrko-
och skolrådet; dels vore det icke välbetänkt att bibehålla ett lagstadgande, som
gjorde det omöjligt för dissenters att få säte och stämma i ett skolråd. Här-
emot anmärkte konstitutionsutskottet — efter att ha lämnat den historiska åter-
blick på ärendet, som i det föregående anförts — att det ju alltid stode kyrko-
stämman fritt att, närhelst den önskade, upphäva den ifrågasatt kombina-
tionen, samt att utestängandet av dissenters från gemensamt kyrko- och skol-
råd endast gällde dissenters enligt lagens mening, d. v. s. främmande trosbe-
kännare samt dem, som formligen anmält sitt utträde ur statskyrkan, men där-
emot icke den, som inom statskyrkans ram tillhörde en s. k. friförsamling. Mo-
tionen avstyrktes på dessa skäl av utskottet och blev även av riksdagen av-
slagen.

I och med borttagande av hindret för personer utanför statskyrkan att kunna
väljas till ledamöter i skolråd kommer tydligen frågan om avskaffande eller
bibehållande av möjligheten att förena kyrkoråd och skolråd i ett nytt läge.
Val av ledamöter i dessa båda institutioner skulle visserligen komma att för-
rättas å kyrkostämma men av och bland i somliga fall måhända väsentligt
olika valmanskårer, av vilka den ena hade rätt att deltaga i både kyrkoråds-
och skolrådsval men den andra endast i skolrådsval. Under sådana förhållan-
den kan gemensamhet i fråga om dessa val uppenbarligen icke ifrågasättas
liksom i allmänhet ej heller gemensamhet i övrigt mellan de båda institutioner-
na. Blott i ett fall, nämligen vid förberedande åtgärder för val av folkskol-
lärare, som jämväl skall innehava med tjänsten förenade organist- och klockare-
befattningar — varom mera nedan — torde kyrkoråd och skolråd fortfarande
böra handla gemensamt och förfara såsom en styrelse.¹ I övriga frågor måste
gemensamhet anses utesluten, och de sakkunniga föreslå fördenskull upphävan-
de i de ifrågasatt paragraferna av den bestämmelse, som lämnar rum för
kyrkostämma att besluta om förenat kyrko- och skolråd.

Äro kyrkoråd och skolråd vid lagens ikraftträdande förenade till ett gemen-
samt kyrko- och skolråd, torde detta förhållande böra upphöra. Med anledning
härav föreslå de sakkunniga i vardera förordningen en övergångsbestämmelse
av innebörd, att de personer, vilka vid tiden för den nya lagens ikraftträdande
äro ledamöter av förenat kyrko- och skolråd, då skola frånträda sitt uppdrag,
även om de valts för längre tidsperiod.

¹ Se lag $\frac{6}{4}$ 1894 ang. ändring i gällande stadganden om tillsättning av organist- och klockare-
befattningar. Jfr K. St. $\frac{4}{5}$ 1894.

Det må i detta sammanhang påpekas, att genom kungörelse den 18 juni 1925 sådan ändring blivit, på hemställan av riksdagen, vidtagen i § 51 folkskolestadgan, att den kyrkorådet förut tillkommande, i det föregående omnämnda befogenheten att tilldela varning åt föräldrar, som tredskas att efterkomma givna föreskrifter i fråga om barnens skolgångsskyldighet, numera är överlåten åt skolrådet, såsom redan förut varit fallet i Stockholm.¹

Ordförande-
skapet i skol-
råd m. m.

Under det i lagen den 25 juni 1909 angående folkskoleväsendet i vissa städer, § 6, är föreskrivet, att folkskolestyrelse för varje kalenderår inom sig utser ordförande, stadgar § 23 i den allmänna kyrkostämmoförordningen (§ 25 mom. 1 i kyrkostämmoförordningen för Stockholm) bland annat, att kyrkoherden eller den hans ämbete förestår skall vara ordförande i skolrådet. Fråga om ändring i detta förhållande har upprepade gånger varit föremål för behandling i riksdagen och slutligen, efter motion av hr H. Hallén m. fl. (nr 61), föranlett en skrivelse (nr 8) till Kungl. Maj:t från 1914 års A-riksdag, som hemställde om utredning rörande de förhållanden och förutsättningar, under vilka församling må erhålla rätt att själv utse ordförande i skolrådet. Över denna skrivelse ha utlåtanden avgivits av de ecklesiastiska konsistorierna, överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser, varefter ärendet tillika med nämnda utlåtanden och vissa andra framställningar överlämnats till skolöverstyrelsen, som efter hörande av statens folkskolinspektörer den 25 september 1917 avgivit utlåtande i detsamma. Någon ytterligare åtgärd beträffande detta ärende har sedermera icke vidtagits.

Skolöverstyrelsens utlåtande utmynnar i förslag om en partiell ändring av nuvarande förhållanden huvudsakligen av den innebörd, att kyrkoherden visserligen allt fortfarande skulle i regel utan särskilt val vara ordförande i skolrådet, men att, därest särskild ansökan därom gjordes antingen av kyrkoherden eller av kyrkostämman — den senare dock endast såvida skolrådet därom framställt förslag — Kungl. Maj:t skulle kunna förordna, att skolrådet skall självt inom sig utse ordförande. Kyrkoherden eller den hans ämbete förestår skulle dock, i analogi med vad som gäller för folkskolestyrelse i stad, alltid vara självskriven ledamot av skolrådet.

Med det spörsmål, som de sakkunniga haft till utredning, kan detta ärende anses ha sammanhang bland annat i så måtto, att icke-statskyrkomedlemmar, därigenom att de ej äga rösträtt vid prästval, äro i saknad av varje inflytande, då det gäller att utse den person, som skall leda handläggningen av församlingens skolfrågor och i allmänhet utöva den närmaste uppsikten över det lokala skolväsendet. Denna synpunkt har emellertid aldrig kommit att göra sig gällande vid diskussionen om självskrivenhetens upphävande, tydligen av den orsak, att icke-statskyrkomedlemmar i varje fall varit uteslutna från skolfrågornas behandling vid kyrkostämma och i skolråd. Med spörsmålet, sett från nämnda synpunkt, sammanhänger emellertid även frågan om det självskrivna ordförandeskapet vid kyrkostämma. Då de sakkunniga utgått ifrån att skolfrågorna i sådana kommuner, som sakna kommunal representation, allt fort-

¹ Jfr K. K. 18/6 1926.

farande utan egentliga olägenheter kunna och böra behandlas å kyrkostämman, och då pastors självskrivnenhet i skolrådet är ett spörsmål för sig av ganska omfattande beskaffenhet, förknippat som det är med en mängd omständigheter, vilka ligga helt utanför området för de sakkunnigas uppgift, ha de sakkunniga ansett förändring i detta hänseende icke böra i förevarande sammanhang föreslås. Uppenbart synes dock vara, att, därest utanför kyrkan stående medborgare erhålla medinflytande å folkskolans angelägenheter genom möjligheten att vinna säte och stämman i skolråd, ännu ett skäl till de förutvarande uppstår för åvägabringande av sådana bestämmelser, att skolråd må kunna, åtminstone i vissa fall, inom sig utse ordförande.

I detta sammanhang torde till behandling böra upptagas ett spörsmål rörande det i den allmänna kyrkostämmoförordningen, § 8 tredje stycket, förekommande stadgandet om rätt för församling att välja ersättare för kyrkostämmans ordförande. För behörighet till detta uppdrag fordras att kunna utses till ledamot av församlingens kyrkoråd eller skolråd. Ersättare skall således enligt gällande rätt vara medlem av svenska kyrkan. Jämlikt de sakkunnigas förslag skulle ifrågavarande stadgande få en annan innebörd. Till ledamot av skolrådet skall nämligen enligt förslaget kunna utses jämväl person, som icke tillhör kyrkan. Till ersättare för kyrkostämmans ordförande skulle alltså kunna väljas en kyrkan utomstående person. En sådan anordning läser emellertid vara oförenlig med § 4 andra stycket i samma förordning enligt de sakkunnigas förslag. De sakkunniga hava därför i § 8 andra stycket utslutit orden »eller skolrådet».¹

Enligt § 6 i 1909 års lag angående folkskoleväsendet i vissa städer äger ledamot i folkskolestyrelsen, som är av främmande trosbekännelse eller anmält sig till utträde ur svenska kyrkan, icke deltaga i överläggning och beslut om ärende, som rör kristendomsundervisningen. Därest, såsom de sakkunniga föreslå, även ledamöter av skolråd skulle kunna utses bland personer utanför statskyrkan, bör givetvis i nämnda avseende likformighet med städernas folkskolestyrelser föreskrivas. Emellertid innebär de sakkunnigas förslag beträffande deltagandet i skolornas religionsundervisning — såsom förut i detta sammanhang påpekats — att nämnda deltagande i allmänhet skall vara obligatoriskt även för barn till föräldrar, vilka ej tillhöra statskyrkan, såvida dessa ej anslutit sig till trossamfund, åt vars medlemmar Konungen med hänsyn till samfundets från den allmänna religionsundervisningen avvikande åskådning medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning. Inskränkningen i fråga om utanför kyrkan stående skolrådsledamöters rätt att deltaga i överläggningar och beslut, som angå religionsundervisningen, synes därför böra gälla endast dem, som tillhöra trossamfund av ovannämnda slag. Bestämmelse härom föreslå de sakkunniga till införande i § 30 av allmänna kyrkostäm-

Deltagande i skolärenden, som angå religionsundervisningen.

¹ Ovan är förutsatt, att orden »enligt vad nu är sagt» i § 8 st. 3 syfta, icke endast på paragrafens andra stycke, i vilket endast är fråga om vad man skulle kunna kalla en skolstämman, utan även på första stycket. Men det senare är uppenbarligen förhållandet. Jfr st. 4.

förordningen och § 32 av kyrkostämmoförordningen för Stockholm. Samtidigt torde ändring i motsvarande syfte böra göras i § 4 av lagen den 15 maj 1903 angående folkskoleväsendet i Stockholm och § 6 av lagen den 25 juni 1909 angående folkskoleväsendet i vissa städer.

Tillsättande
av innehavare
å förenade
folkskol-
lärare-, orga-
niskt- och kloc-
karetjänster.

En kombinerad kyrko- och skolangelägenhet är, på sätt förut berörts, val till förenad folkskollärare- och organist- eller klockarebefattning. Angående förening av nämnda tjänster och förfarandet i sådant fall vid deras tillsättande stadgas i lagen den 6 april 1894 angående ändring i gällande stadganden om tillsättning av organist- och klockarebefattningar, stadgan den 4 maj 1894 huru förfaras skall vid tillsättning av folkskolläraretjänst jämte därmed förenade organist- och klockarebefattningar samt folkskolestadgan § 27. Fråga om upphävande av dessa bestämmelser i vad de angå förening och tillsättning av ifrågavarande tjänster har under senare tid varit uppe, och starka meningsyttringar för en dylik reform ha gjort sig gällande. Därest ett dylikt upphävande komme till stånd, skulle förenandet av organist- eller klockaretjänst med folkskolläraretjänst bliva beroende av överenskommelse mellan vederbörande myndigheter och befattningshavare i varje särskilt fall. Frågan är emellertid av synnerligen tvistig beskaffenhet och måste i det hela anses ligga utom området för de sakkunnigas uppgift. De sakkunniga hava därför ansett sig icke böra vidare ingå på densamma utan inskränkt sig till att undersöka i vad mån den av de sakkunniga föreslagna uppdelningen av kyrkostämмоörendena bör föranleda jämkning i bestämmelserna angående ifrågavarande val.

I 1922 års förslag till lag om församlingsstyrelse m. m. har frågan om förenade tjänsters tillsättande ägnats särskild uppmärksamhet. Det har i detta fall gällt att finna en lösning, genom vilken å ena sidan den borgerliga och å andra sidan den kyrkliga kommunen skulle kunna tillförsäkras nödigt inflytande vid utseende av person, som skulle vara dels borgerlig (lärarebefattningen), dels kyrklig (organist- och klockarebefattningarna) tjänsteinnehavare. Den föreslagna lösningen går ut därpå, att, sedan folkskolestyrelsen och kyrkorådet gemensamt utfärdat kungörelse om de förenade tjänsternas ledighet och ansökningstiden gått till ända, folkskolestyrelsen hade att, med eller utan föregående undervisningsprov men alltid utan uppgörande av något förslag, utse innehavare av folkskollärarebefattningen. Sedan kyrkostämman (eller kyrkofullmäktige) härom erhållit meddelande, ankomme det på den (eller kyrkofullmäktige) att besluta, huruvida den till lärarebefattningen valde tillika skulle vara innehavare av organist- och klockarebefattningarna eller icke. I senare fallet skulle sistnämnda befattningar åter för sig kungöras till ansökan lediga och tillsättas utan samband med folkskolläraretjänsten.

De sakkunniga ha ansett sig böra erinra om ovannämnda förslag, när det nu förevarande spörsmålet i så måtto liknar det ovan berörda, att det i båda fallen är fråga om att vid tillsättandet av de förenade tjänsternas innehavare tillgodose delvis olika valkorporationers intressen, nämligen å ena sidan en valmanskår, bestående av enbart statskyrkomedlemmar, å andra sidan en valmanskår av personer både inom och utom statskyrkan. En lösning i analogi med

1922 års förslag skulle alltså innebära, att vid kyrkostämman först förrättades val av folkskollärare, varvid samtliga röstberättigade deltog, samt att där-
 efter röstberättigade statskyrkomedlemmar finge besluta, huruvida den valde
 läraren även skulle få bliva innehavare av de kyrkliga tjänsterna. Blevet detta
 beslut negativt, skulle nämnda tjänster å nyo kungöras lediga och föreningen
 alltså upphävas.

Mot en ordning av detta slag kunna många betänkligheter framställas. De
 sakkunniga tillåta sig att i detta avseende erinra om vad skolöverstyrelsen i
 sitt utlåtande den 1 februari 1924 anfört i fråga om 1922 års förslag. Över-
 styrelsen yttrar:

I allmänhet blir denna ordning tung och tidsödande. Särskilt må framhål-
 las den skada, den skulle kunna tillfoga skolans intressen. Uppenbart är,
 en person, som söker förenade tjänster och som kanske underkastat sig avse-
 värda utgifter för att förvärva kompetens till desamma, gärna på förhand
 vill vara säker om att de tjänster, han söker, verkligen komma att medföra de
 förmåner, som annonserats. Men någon sådan säkerhet finnes ju icke, då den
 kyrkliga korporationen skulle genom sitt beslut kunna upphäva tjänsternas
 ledigförklarandet kungjorda förening. Följden skulle väl bliva, att det bleve
 ännu svårare än för närvarande att få sökande till förenade tjänster, och dock
 äro svårigheterna i detta hänseende, efter vad överstyrelsen inhämtat, redan
 nu avsevärda.

Även i andra hänseenden skulle den kyrkliga korporationens makt att utan
 vidare besluta föreningens upphävande kunna få ett skadligt inflytande. Om
 folkskolestyrelsens val icke följdes, komme ju den till folkskollärare valde att
 få en helt annan befattning med andra löneförmåner, än han tänkt sig. Säker-
 ligen skulle han därför begagna den av de sakkunniga antydda utvägen att
 avsäga sig folkskolläretjänsten. Den kyrkliga korporationen komme därför i
 själva verket att upphäva folkskolestyrelsens val. Att en sådan ordning skulle
 lända till skada för skolan är uppenbart. Det återstode ju för folkskolestyrelsen
 att söka på förhand utranssaka, vilken av de sökande som hade största utsik-
 ter att för sig vinna den kyrkliga korporationen, samt för sin del utse denne.
 Detta komme tydligen att stå i dålig överensstämmelse med den även av de
 sakkunniga hävdade grundsatsen, att skolans intressen vid det ifrågavarande
 valet böra stå i främsta rummet.

De sakkunniga förmena visserligen, att i de flesta fall skulle den kyrkliga
 korporationen godtaga den, som utsetts av folkskolestyrelsen. Detta torde dock
 icke med bestämdhet kunna på förhand förutsägas. Om folkskolestyrelsen
 följde de för val av folkskollärare uppställda befordringsgrunderna, skulle den
 icke hava att taga någon särskild hänsyn till de sökandes lämplighet för de
 kyrkliga befattningarna. Därför kunde det ej vara säkert, att de, som skulle
 bevaka kyrkans intressen, utan vidare ville välja en person, som kanske icke
 ägde de bästa kvalifikationerna för skötande av sistnämnda befattningar. Un-
 der alla omständigheter synes enligt överstyrelsens mening en lagstiftning,
 som i sig skulle innebära frö till så mycket trassel och så många olägenheter,
 icke vara tillräddig.

Vad skolöverstyrelsen sålunda anmärkt i fråga om det i 1922 års sakkunnig-
 betänkande framlagda förslaget till ordning för tillsättande av innehavare av
 förenade tjänster kan givetvis i sak anföras mot varje förslag att vid dylikt
 tillsättande uppdelas valproceduren på två korporationer, vilka dessa än äro.
 För sin del ha de sakkunniga funnit de framställda anmärkningarna befo-

gade och anse det för övrigt ligga i sakens natur, att, om förening av tjänster blivit efter prövning och genom beslut av vederbörlig myndighet fastställd, detta måste anses betyda, att tjänsterna under alla förhållanden skola besättas medelst *ett* val. Det bör vid sådant förhållande icke heller kunna bli fråga om mer än en valkorporation.

Man ställes alltså inför det spørsmålet, huruvida detta val rimligen bör förrättas av samtliga vid kyrkostämma röstberättigade eller om utanför statskyrkan stående böra vara uteslutna från deltagandet i dylik förrättning. Frågan kan även formuleras så: bör dylikt val betraktas såsom i främsta rummet en skolangelägenhet eller en kyrklig angelägenhet?

I folkskolestadgan § 27 förekommer bland annat i fråga om förening av folkskollärare-, organist- och klockaretjänster följande föreskrift: »börande i sådant fall innehavaren av dylika förenade befattningar i första hand ägna sin tid och sina krafter åt skolläretjänsten». Redan på grund av denna föreskrift lär det svårligen kunna bestridas, att vid förening av ifrågavarande befattningar folkskolläretjänsten är att anse som innehavarens huvudsyssla. Den upptager ju också hans mesta tid under veckans söckendagar, och huvudparten av hans avlöning utgör ersättning för hans verksamhet som lärare. Å andra sidan kunna organist- och klockarebefattningarna näppeligen anses ur kyrkligt-konfessionell synpunkt äga någon exklusiv karaktär. Det synes under sådana omständigheter svårligen kunna anföras några bärande skäl mot en sådan ordning, att därest personer, som ej tillhöra statskyrkan, över huvud skall tillerkännas rätt att deltaga i val av folkskollärare — något, som de sakkunniga på grund av vad förut anförts anse självfallet — dessa personer ej heller bör förmenas dylik rätt, när sådan befattningshavare skall vid sidan av sin huvudtjänst bestrida organist- och klockaretjänst. På sätt förut berörts, hava ju också statskyrkomedlemmarna, därest de icke vilja finna sig i en sådan anordning, i sin makt att hindra sammanslagning av tjänsterna.

De sakkunniga anse alltså, att vid ifrågavarande val bör lända till efterrättelse för val av folkskollärare gällande föreskrifter. Efter antagande av de sakkunnigas förslag beträffande § 4 i kyrkostämmoförordningarna erfordras emellertid härför en ändring i § 4 av förutnämnda stadga den 4 maj 1894.¹

Fråga om be-
gravnings-
platser.

Bland de till kyrkostämmas handläggning hörande frågorna är även den om ordnande och fördelning av begravningsplatser samt avgifter för dem. Huruvida denna fråga bör anses närmast vara av kyrklig karaktär och således höra till dem, med vilka utom kyrkan stående ej böra äga befattning, kan tydligen diskuteras. Bland de av chefen för ecklesiastikdepartementet tillkallade sak-

¹ Det kan tilläggas, att skolöverstyrelsen i sitt utlåtande den 30 december 1925 över riksdagens skrivelse angående beredande av möjlighet att i större landskommuner överflytta vårdandet av folk- och fortsättningskoleväsendet till den borgerliga kommunen i fråga om val till innehavare av förenade tjänster tänkt sig möjligheten av en sådan lösning, att folkskolestyrelsen, där ej Kungl. Maj:t annorlunda bestämde, skulle tillerkännas rätt att tillsätta dylik befattningshavare. Då även icke-statskyrkomedlemmar givetvis, såsom fallet redan är i städerna, skulle kunna vara medlemmar av folkskolestyrelsen, innebär överstyrelsens förslag ett ståndpunktstagande i samma riktning som de sakkunnigas, nämligen att läretjänstens förenande med de ifrågavarande kyrkliga befattningarna icke bör få utgöra ett hinder för utom statskyrkan stående att deltaga i tillsättandet av lärare.

kunniga, vilka år 1922 avlämnade förslag till lag om församlingsstyrelse m. m., fann flertalet frågan om begravningsplatser principiellt vara av borgerlig natur och angav som skäl härför, att en begravningsplats är behövlig för alla utan anseende till religiös uppfattning, att frågan om begravningsplatser måste anses äga ett intimt samband med allmänt hygieniska spörsmål, samt att jämväl utanför kyrkan stående erlægga avgifter för begravningsplatsers anläggning och underhåll. Emellertid måste vid övervägandet av denna fråga jämväl andra synpunkter beaktas, och anförde ovannämnda sakkunniga i sådant hänseende bland annat följande.

I flertalet fall, särskilt på landsbygden, läser man kunna utgå ifrån att begravningsplatsen tillika utgör kyrkans tomtplats. Kyrkan och tomten, varpå den är byggd, tillhöra den kyrkliga organisationen. Ett överförande av äganderätten till enbart tomtplatsen från den kyrkliga till den borgerliga kommunen kan icke ifrågasättas; kyrkan och dess tomt höra oskiljaktigt tillsammans. Men om så är förhållandet, läser även vården om och dispositionsrätten över den å kyrkotomten befintliga begravningsplatsen böra förbliva hos de kyrkliga styrelse- och förvaltningsorganen. I annat fall skulle lätt förvecklingar, jämväl av rättslig art, kunna uppstå, när frågor uppkomma om platsens ordnande, om ny- eller tillbyggnad av kyrka eller klockstapel, om inhägnad, om ledningar för belysning, vatten o. d. för antingen kyrkans eller begravningsplatsens behov med flera liknande angelägenheter. Kyrka, tomt och begravningsplats höra i många, kanske de flesta fall, särskilt på landsbygden, så nära tillsammans, att ett särskiljande av ägande- och dispositionsrätten och dessas fördelning på kyrklig och borgerlig kommun och skilda kommunala styrelse- och förvaltningsorgan icke ur vare sig juridisk eller praktisk synpunkt i allmänhet torde kunna äga rum.

På grund härav ansågo ifrågavarande sakkunniga, att frågan om begravningsplatser i allmänhet icke kunde skiljas från sådana ärenden, som i övrigt röra kyrka och kyrkotomt. Härifrån borde dock, framhöllo de sakkunniga, undantag göras för sådana fall, då, såsom ofta vore förhållandet i städer men även kunde förekomma i en eller annan landskommun, begravningsplatsen vore helt skild från församlingens kyrka eller kyrkor. I överensstämmelse härmed föreslogos sådana bestämmelser, att frågor rörande begravningsplatser alljämt skulle tillkomma kyrkostämman att handlägga (vilket enligt de i övrigt framlagda förslagen innebär, att endast statskyrkomedlemmar hade att med dem taga befattning), men att Kungl. Maj:t skulle kunna för särskilda fall förordna, att vården om dessa angelägenheter skulle tillkomma den borgerliga kommunen.

I det sammanhang, detta ärende nu kommit under förnyat övervägande, är att taga i betraktande, huruvida frågor om begravningsplatser — vare sig man härmed avser anskaffande och underhåll m. m. av hela gravgårdar eller ordnande och fördelning därstädes av de enskilda gravplatserna — böra, då de vid kyrkostämman handläggas, hänföras till den grupp av ärenden, i vilka endast statskyrkomedlemmar skola äga deltaga, eller om de böra räknas till allmänna ärenden. Med hänsyn till ovanstående, av 1922 års sakkunniga anförda synpunkter, torde vara riktigast att i allmänhet räkna dessa ärenden som rent kyrkliga ärenden, i vilkas avgörande således endast statskyrkomed-

lemmar böra äga deltaga. Den viktigaste invändningen mot ett dylikt betraktelsesätt torde väl få anses vara den av nämnda sakkunniga bland annat anförda, att även utanför kyrkan stående erlægga avgifter för begravningsplatsers anläggning och underhåll. Dylik avgiftsskyldighet åligger dem emellertid även i fråga om andra kyrkliga ändamål, på vilkas tillgodoseende de icke äga utöva något inflytande, och ehuru det gagn, de utanför statskyrkan stående ha utav begravningsplatserna, i allmänhet är detsamma som för statskyrkans medlemmar, åtnjuta de dock, när skattelindring förekommer, enahanda lindring beträffande skattebidrag till nämnda platsers anskaffande och underhåll som i fråga om andra kyrkliga behov. Såsom av kap. VII i detta betänkande framgår, skall dessutom enligt de sakkunnigas förslag lindring i skattskyldigheten till statskyrkliga ändamål tillkomma alla, som icke tillhöra kyrkan, och de sakkunniga föreslå icke ändring med avseende å skattelindringens belopp.

Emellertid är det tydligt, att fall kunna förekomma, då frågan om begravningsplatser lämpligen bör överföras från de kyrkliga till de allmänna angelägenheterna. Det synes då icke böra finnas något hinder att få en dylik överflyttning verkställd. Frågan blir härvid närmast, om ärendet i sådant fall bör inrangeras bland de kyrkostämмоärenden, i vilkas behandling, enligt vad de sakkunniga föreslå, samtliga röstberättigade församlingsmedlemmar skulle äga deltaga, eller om det bör alldeles avföras från kyrkostämmans befattningsområde och upptagas bland de ärenden, som falla under den borgerliga kommunens beslutanderätt. De sakkunniga anse den senare ordningen lämpligast och kunna härvid hänvisa ej mindre till vad 1922 års sakkunniga föreslagit än även till att en sådan ordning redan är genomförd för Stockholms vidkommande genom förordningen den 16 maj 1924 (nr 135) om vården av vissa kyrkogårdar i Stockholm. Enligt denna förordning utgör vården av de Stockholms stad tillhöriga eller åt staden upplåtna kyrkogårdar en för hela staden gemensam angelägenhet, vilken staden såsom kommun har att besörja. Det synes vara i såväl statskyrkomedlemmars som icke-statskyrkomedlemmars intresse, att denna angelägenhet, ehuru i regel tillhörande de kyrkliga ärendena, dock fakultativt må kunna, när särskilda förhållanden det påkalla, överflyttas från den kyrkliga till den borgerliga kommunen. En dylik anordning står också i överensstämmelse med vad i fråga om folkskoleväsendet nu är stadgat för vissa städer och måhända framdeles — enligt förut omnämnt av riksdagen biträtt förslag — kommer att bli gällande för ett flertal andra kommuner.

De sakkunniga föreslå fördenskull sådan ändring i § 2 av den allmänna kyrkostämmoförordningen, att frågor om ordnande och fördelning av begravningsplatser samt avgifter för dem må kunna, på särskild, hos Kungl. Maj:t gjord framställning, bliva överflyttade från kyrkostämman till behandling och avgörande av den borgerliga kommunen.

Följdändringar.

Utöver av de sakkunniga förut i detta kapitel föreslagna författningsändringar påkallas i förevarande sammanhang vissa följdändringar i §§ 6, 35 och 41 av den allmänna kyrkostämmoförordningen, § 37 mom. 2 av kyrkostämmoförordningen för Stockholm, § 5 i förordningen den 16 november 1863 angå-

ende allmänt kyrkomöte, §§ 2, 3 och 4 mom. 3 samt § 19 i förordningen den 5 maj 1882 angående kyrkofullmäktige och kyrkonämnd i Göteborg, 26 § 1 mom. i lagen den 9 december 1910 angående tillsättning av prästerliga tjänster samt 9 § (med formulär nr 6) i kungörelsen den 29 januari 1921 om upprättande av röstlängd för val till riksdagens andra kammare och av kommunal röstlängd samt angående den i avseende härå vissa myndigheter åliggande uppgiftsskyldighet.

I detta sammanhang må vidare till behandling upptagas bestämmelserna i *Kyrkostämmoförordningen § 29* (kyrkostämmoförordningen för Stockholm § 31) samt förordningen den 11 december 1868 angående särskilda sammankomster för andaktsövning. *Kyrkostämmoförordningen § 29 m. m.*

Av skäl, som i det föregående framhållits,¹ hava de sakkunniga icke inlåtit sig på frågan om den religiösa församlingsfriheten. Bland hithörande bestämmelser hava de sakkunniga dock stannat vid *förordningen den 11 december 1868* (nr 76 s. 1) *angående särskilda sammankomster för andaktsövning.* *Förordningen d. 11 dec. 1868 ang. särskilda sammankomster för andaktsövning.*

Berörda förordning härleder sig från 1726 års konventikelplakat. Detta upphävdes genom förordningen den 26 oktober 1858 (nr 90 s. 3) om särskilda sammankomster för andaktsövning; och denna ersattes med 1868 års förordning.

Under det att eljest i förevarande hänseende större frihet råder på det religiösa än på det borgerliga området, ställer ifrågavarande förordning svenska kyrkans medlemmar under kontroll ej mindre av den offentliga myndigheten i orten än även av församlingens prästerskap och kyrkorådet.² På den offentliga myndighetens befogenhet hava de sakkunniga i enlighet med vad förut anförts icke ingått.³ Och statskyrkomedlemmarnas beroende av de kyrkliga myndigheterna kunde ju sägas icke angå frågan om vidgad rätt till utträde ur kyrkan eller till och med synas, efter medgivande av sådan rätt, mindre än förut påkalla ändring. I överensstämmelse med den av de sakkunniga tidigare uttalade meningen, att utvecklingen till allt större frihet inom kyrkan icke bör avbrytas, hava de sakkunniga emellertid ansett den i förordningen stadgade befogenheten för de kyrkliga myndigheterna böra upphävas.⁴

Enligt första punkten av förevarande förordning är det medlemmar av svenska kyrkan ej förment att sammankomma till gemensamma andaktsövningar utan prästerskapets omedelbara ledning; dock må sådan sammankomst å tid, då allmän gudstjänst i församlingen förrättas, ej äga rum så nära det ställe, där gudstjänsten hålles, att denna eller ordningen därvid störes. — I denna punkt synes ordet *omedelbara* böra utgå.

I andra punkten stadgas, att vid religionsövning, som ej är att hänföra till

¹ Se kap. I s. 65.

² Angående av staten erkänd främmande församlings offentliga gudstjänst, se dissenterlagen, 11 §.

³ Eljest kunde det visserligen tyckas, att den offentliga myndighetens befogenhet icke borde sträcka sig längre, när det gäller andaktsövningar av personer tillhörande statskyrkan än beträffande sådana av kyrkan utomstående.

⁴ Ang. tidigare ändringsförslag rörande ifrågavarande förordning, se lagutskottets utlåtande 1877 nr 16. Se ock bil. I, s. 300.

enskild husandakt, tillträde ej må vägras *församlingens prästerskap, medlem av dess kyrkoråd* eller den offentliga myndigheten i orten, vilken sistnämnda myndighet, i händelse av inträffad olaglighet eller oordning, äger att, där så nödigt anses, upplösa sammankomsten. — De kursiverade orden torde böra utgå.

Vidare heter det i förordningen:

Uppträder någon, som ej är präst eller enligt kyrkolagen berättigad att offentligen predika, vid dylik sammankomst såsom lärare med andliga föredrag, som anses leda till söndring i kyrkligt hänseende eller förakt för den allmänna gudstjänsten, eller eljest till undergrävande av religionens helgd, ankomme på kyrkorådet att honom förbjuda att i berörda egenskap inom församlingen vidare uppträda.

Var som underlåter att ställa sig till efterrättelse kyrkoråds förbud mot utövande av lärareverksamhet, böte från och med femtio till och med trehundra riksdaler.

De sakkunniga föreslå upphävande av sistberörda stadganden.

I överensstämmelse med det anförda och med vissa jämkningar i övrigt hava de sakkunniga upprättat förslag till *lag om ändrad lydelse av förordningen den 11 december 1868* (nr 76 s. 1) *angående särskilda sammankomster för andaktsövning.*

Kyrkostäm-
moförord-
ningen § 29.

På sätt förut nämnts, tillkommer det enligt *allmänna kyrkostämmoförordningen* § 22 kyrkorådet att, i avseende å vad till religionens och sedernas vård hör, vaka över efterlevnaden av därom gällande författningar, att upptaga frågor om oordning vid samt försummelse av gudstjänsten, om uteblivande från läsförhör, om oenighet i äktenskap, om olydnad mot föräldrar samt om vårdslösad barnuppfostran ävensom att vaka däröver, att spridande av vilseförande läror må, såvitt möjligt är, förekommas. Jämlikt § 28 må kyrkorådet i frågor, som röra religionens och sedernas helgd, ej annorledes, än genom allvarliga föreställningar och varningar, söka förmå den felande till bättring. Låter sig den felande härigenom icke rättas, då äger kyrkorådet att efter sakens beskaffenhet vidta den ytterligare åtgärd, som med lag och författningar överensstämmer.

Enligt kyrkostämmoförordningen § 29 äger kyrkorådet kalla envar, som inom församlingen bor eller sig uppehåller, till inställelse, för att i de på kyrkorådets omvårdnad beroende ordnings- och sedlighetsmål höras. Underlåtenhet att ställa sig sådan kallelse till efterrättelse kan medföra böter och viten och, i sista hand, hämtning.

Sedan varning inför kyrkorådet ej vidare förekommer i äktenskapsskillnadsproceduren¹ och det jämlikt ändrad lydelse av § 51 folkskolestadgan² ej längre tillkommer kyrkorådet att varna tredskande föräldrar eller målsmän, har ifrågavarande stadgande i väsentlig mån förlorat betydelse; och därest de sakkunnigas förslag till ändrade bestämmelser angående särskilda sammankomster för andaktsövning blir antaget, kan detta i än högre grad sägas vara fallet. Stadgandet avser väl fortfarande enligt sin ordalydelse icke blott statskyrkans medlemmar utan även personer, som icke tillhöra svenska kyrkan. Enär de

¹ Se G.B. kap. 14.

² K.K. 18/6 1925, nr 306.

fall, då detsamma numera skulle kunna tänkas komma till användning, måste antagas ligga inom kyrkotuktens område, lärer det emellertid få anses uteslutet, att detsamma skulle kunna åberopas mot annan än medlem av kyrkan. Vid sådant förhållande kunde stadgandet synas ligga utanför området för de sakkunnigas uppdrag. I överensstämmelse med de sakkunnigas uppfattning, att utvecklingen till allt större frihet inom kyrkan icke bör avbrytas, anse emellertid de sakkunniga stadgandet böra upphävas. De sakkunniga föreslå däremot icke upphävande av de i samband med förevarande stadgande stående bestämmelserna i §§ 22 och 28 kyrkostämmoförordningen, men i fall, då dessa bestämmelser icke kunna av kyrkorådet utnyttjas utan böter och viten och handräckning av exekutiv myndighet, torde saken böra antingen helt förfalla eller ock överlämnas till annan myndighet.

Vad ovan anförts angående den allmänna kyrkostämmoförordningen, gäller givetvis även om motsvarande stadganden i *kyrkostämmoförordningen för Stockholm*, nämligen § 24 mom. 1 samt §§ 30 och 31. De sakkunniga föreslå alltså upphävande av sistnämnda paragraf.

KAP. VII.

Om skyldigheten att betala skatt till statskyrkliga ändamål för dem, som icke tillhöra svenska kyrkan.

Skattskyldigheten till svenska kyrkans prästerskap samt övriga statskyrkliga ändamål under äldre och nyare tid.

I det följande lämnas en kort översikt av de regler, som intill våra dagar varit gällande för församlingsmedlemmarnas skyldighet att bidra till avlöning åt svenska kyrkans prästerskap och till utgifter för övriga statskyrkliga ändamål. Samtidigt redogöres i viss utsträckning för andra prästerskapets avlöningstillgångar och för det prästerliga avlöningsväsendet i dess helhet.¹

Periodindelning.

Beträffande det prästerliga avlöningsväsendet kunna i stort sett urskiljas tre olika utvecklingsskeden. Gränsen mellan de två första skedena utgöres av förordningen den 11 juli 1862 angående allmänt ordnande av prästerskapets inkomster, vilken förordning såvitt Stockholm angår fullständigades genom förordningen den 1 november 1872 angående ordnande av prästerskapets i de territoriella församlingarna i Stockholm avlöning. Mellan de två sista skedena bestämmes gränsen av de författningar beträffande de prästerliga avlöningsförhållandena, som utfärdades den 9 december 1910 och av vilka de viktigaste äro lag om indragning till statsverket och avskrivning av prästerskapets tionde samt om ersättning därför, lag om reglering av prästerskapets avlöning, lag om kyrkofond samt ecklesiastik boställsordning.

Övergången såväl från det första till det andra som från det andra till det tredje utvecklingsskedet skedde icke liktidigt över hela riket utan successivt i den mån lönerogleringar, fastställda enligt 1862 års prästlönerogleringsförrordning, respektive 1910 års prästlönerogleringslag trädde i tillämpning i de olika pastoraten. I det sista skedet hava ännu icke alla pastorat inträtt,

¹ Framställningen grundar sig i vad den avser reglerna för prästerskapets avlöning till väsentliga delar på kyrkofondskommitténs år 1923 avgivna betänkande (1923: 71) angående förvaltningen av kyrkofonden och övriga till prästerskapets avlöning anslagna medel.

i det att vid ingången av ecklesiastikåret 1927—1928 pastorat till antal av 22¹ ännu kvarstodo i löneregleringar av den äldre typen. Det har syntts lämpligt att i den följande framställningen iakttaga nu angivna periodindelning även med avseende å församlingsmedlemmarnas skattskyldighet för andra kyrkliga ändamål än prästerskapets avlöande.

Under den första perioden gävos reglerande bestämmelser rörande prästerskapets avlöningsförhållanden tidigast i landskapslagarnas kyrkobalkar och efter reformationen i riksdagsbeslut och kungl. förordningar eller resolutioner, den viktigaste av den 8 februari 1681. I övrigt gällde i stor utsträckning sedvanerätt eller frivilliga överenskommelser (konventioner) mellan församlingar och prästerskap.

Avlöningstillgångarna under perioden kunna uppdelas i 1) bidrag av församlingsmedlemmarna, såsom tionde av jordbruket, utgående i persedlar och efter jordbrukets avkastning, tiondeavgifter från verk och inrättningar, avgifter för särskilda kyrkliga förrättningar (s. k. tillagor eller jura stolæ, även benämnda extra ordinarie avgifter), offer av församlingsmedlemmarna vid de kyrkliga högtiderna samt avgifter och naturaprestationer av personlig natur av hantverkare m. fl.; 2) anslag i kronotionde (vid reformationen indragen biskops- och kyrkotionde), oindelt spannmål och hemmansräntor m. m. samt i penningar, som blivit upplåtna av kronan eller av enskilda, ävensom avkomsten av för prästerskapets avlöande avsedda penningfonder, som donerats eller eljest uppkommit inom ett pastorat, samt 3) boställen, nämligen bostadsboställen, löningsboställen och änkesäten. Boställena voro anskaffade av socknemännen, donerade av enskilda personer eller upplåtna av kronan.

De viktigaste av angivna avlöningstillgångar för prästerskapet voro alltifrån den äldsta kristna tiden församlingsmedlemmarnas bidrag.

Den ojämförligt tyngsta pålagan av dessa, *tionden*, drabbade huvudsakligen jordbruket, som ursprungligen var landets enda skattekraftiga näring; den utogs även av jordbrukets binärningar jakt och fiske. Den skulle sålunda givas ej blott av all slags säd, såsom vete, korn och havre, utan även av all annan sädd och växt — rovor, ärter, bönor, humle, lin, hampa o. s. v. — likasom av ladugårdens avel (kvicktionde). Sädestionden (skafttionden), till vilken räknades tionde av ärter och bönor, var i allmänhet så fördelad, att en tredjedel, den så kallade tertialtionden, tillföll sockenprästen och återstående två tredjedelar gingo till skiftes emellan biskopen, kyrkan och de fattiga. Den övriga tionden däremot tillföll i regel odelat prästen. Även i städerna utgick tionden av jorden, och synes härav jämväl hava följt rätt till smör- och kvicktionde samt stundom fisktionde.

Lagstiftningen före 1862 nämner icke något om tiondeplikt för de egentliga stadsmannanärningar, om det ock ej kan påstås, att varje spår av en dylik skatt å berörda näringar saknas. Även de å landsbygden småningom uppväxande industrierna vore länge frikallade från skyldigheten att till prästerskapet avstå någon del av sin avkastning. Emellertid gjorde prästeståndet vid riks-

Första perioden.

Kostnader för prästerskapets avlöande.

Avlöningstillgångar.

Församlingsmedlemmarnas bidrag.

¹ Däribland den icke-territoriella tyska församlingen i Göteborg.

dagarna upprepade framställningar om ett sådant åläggande. Slutligen förklarades genom resolution den 10 augusti 1762, att landshövdingar och konsistorier skulle till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till avgifter, som borde erläggas av bruk, verk och kvarnar. I överensstämmelse härmed blevo genom åtskilliga resolutioner, mestadels för särskilda län, avgifter fastställda att utgå för bergverk, bruk, sågverk, kvarnar och några få andra industriella anläggningar, såsom mässings-, glas-, kalk- och pappersbruk. Avgifterna sattes än i persedlar — stångjärn, spannmål, smör — än i penningar, vanligen till visst belopp för varje härd, masugn eller hammare, mera sällan i proportion till tillverkningsvärde eller skatt till kronan.

Beträffande sättet för tiondeavgifternas utgörande gällde som regel, att de skulle erläggas i persedlar och utgå efter årsavkastningen.

Bland *tillagorna*, som i de olika landskapslagarna angåvos med olika namn och utgingo med växlande belopp, må särskilt framhållas likstol eller testamente för begraving med själamässor samt avgifter för vigsel och kyrkotagning.

Vid de stora kyrkliga högtiderna, enkannerligen vid påsken för åtnjutande av nattvardens sakrament, erlades av ålder *offer* i allehanda persedlar eller penningar. Genom 1681 års förordning blevo påskpenningarna till beloppet bestämde, likasom vissa avgifter eller maximavgifter fastställdes jämväl för lysning, vigsel med flera förrättningar. De sålunda reglerade avgifterna blevo efter hand genom myntvärdets fall otillfredsställande. För dem stadgade sig därför på sedvanemässig väg andra mått än de legala.

Jämte dessa skatter å vissa näringar och sportler för vissa förrättningar förekommo i det äldre prästerliga lönesystemet även några pålagor, som hade ett visst tycke av bådadera och tillika buro prägeln av en rent *personlig skatt*. Sådan var den avgift, som alla »gångandes ämbetsmän» (hantverkare) samt andra, som ej brukade någon åker eller svedjeland, skulle erlägga »för all sin rättighet». Sådana voro ock de dagsverken, som skulle till prästerskapet utgöras såväl av hemmansbrukare som av torpare, husmän med flera, en prestation, som, ehuru ursprungligen mera frivillig, småningom övergick till sedvänja och som sådan blev genom författningar eller konventioner stadgad som skyldighet.

I städerna — för vilka 1681 års förordning icke var gällande — bestod prästerskapets huvudsakliga, ehuru alltid något ovissa inkomst i de frivilliga avgifter, församlingsborna erlade i de s. k. påskpenningarna.

Den lämnade redogörelsen avser det ordinarie prästerskapet. Någon skyldighet att bidra till avlöande av det extra ordinarie prästerskapet ålåg ej församlingarna. Det tillhörde de ordinarie prästerna att avlöna en var den adjunkt eller vikarie, varav han hade behov. Efter hand utvecklade sig emellertid den seden, att allmogen förmåddes bidra även till adjunkternas underhåll.

Kostnader
för övriga
kyrkliga
ändamål.

Klockarnas löneinkomster reglerades »för rikets gamla landskap» genom 1681 års förordning och i andra landskap genom olika kungl. brev m. m.; de skulle uppbära naturapersedlar av bönderna samt avgifter i penningar vid vissa förrättningar. I vissa församlingar funnos klockarebol eller åt klockaren anslagen jord.

Kyrkobyggnader bekostades under denna period i allmänhet genom samman-skott eller naturaprestationer av församlingsmedlemmarna, kollektor, gåvor av enskilda eller anslag av staten. 1734 års lag innehöll i byggningsbalken 26 kap. 1 § stadgandet, att alla, som i socknen bodde, skulle bygga och under-hålla kyrka med vad därtill hörde, såsom klockstapel, kyrkomur, sockenstuva och fattigstuva. Byggningsvirke, körslor och annan kostnad härför skulle utgö-ras efter hemmantalet och dagsverken efter matlagen. Detta gällde blott lands-bygden. Rörande kyrkobyggnad i städerna meddelades bestämmelser i reso-lutionerna på städernas besvär den 16 oktober 1723, § 20, och den 17 december 1734, § 33. Kostnaden utgick efter samma grund som andra kommunala ut-gifter.

Löneregleringsförordningen av den 11 juli 1862 medförde en i flera avseenden genomgripande omgestaltning av det kyrkliga lönesystemet. Det äldre syste-met hade varit förbundet med betydande olägenheter och dessa sökte man nu avhjälpa bl. a. därigenom, att prästerskapets inkomster förvandlades från väx-lande till såvitt möjligt fasta avgifter, bestämda för en tidrymd av femtio år, att tionderäkningen på åkern avskaffades och persedelleveranserna upphörde samt mottagande av sportler för olika förrättningar förbjöds, varjämte upp-börden av församlingsavgifterna skulle förmedlas genom församlingarnas för-troendemän. Löneregleringarna fastställdes pastoratsvis av Kungl. Maj:t, ef-ter förslag av lokala nämnder.

Samtliga de tillgångar, som i äldre tid varit anvisade till prästerskapets av-lönande, voro under den första perioden bundna vid det pastorat, inom vilket avlöningstillgången fanns eller till vars prästerskap den eljest var anvisad. Un-dantag från denna regel utgjorde endast vissa av kronan »på behaglig tid» an-visade anslag. Genom 1862 års förordning togs emellertid ett första steg till att göra vissa avlöningstillgångar rörliga på det sätt, att de kunde tillgodoföras prästerskapet i annat pastorat. I förordningen stadgades nämligen, att de in-komster, som grundade sig på statsanslag i kontanta penningar, kronotionde och hemmansräntor eller på arrenden för de av kronan upplåtna stom-, annex-eller mensalhemman och lägenheter, som icke vore bostadsboställen, kunde i viss närmare angiven ordning från en till annan församling överflyttas eller allde-les indragas, det senare dock endast i de fall, att de icke vore prästerskapet för all framtid tillförsäkrade. Härigenom lades grunden till en avlöningstillgång, som varit av stor betydelse för prästerskapets avlöningsfråga och för den kyrk-liga organisationens utveckling. Sagda avlöningsmedel lades, i den mån de icke blevo särskilt disponerade, till den år 1868 inrättade prästerskapets löne-regleringsfond, till vilken även i stor utsträckning fördes inkomster av eckle-siastika boställens skogar. Från prästerskapets löneregleringsfond har Kungl. Maj:t efterhand beviljat anslag såsom lönetillskott åt svagt avlönade präster eller eljest beviljat understöd eller anslag för olika kyrkliga ändamål.

Till den år 1876 inrättade de ecklesiastika boställenas skogsfond skulle ingå vissa slag av skogsförsäljningsmedel från boställen, som ej visades utgöra någon viss församlings enskilda egendom. Fondens medel voro avsedda att av Kungl.

*Andra
perioden.*

Kostnader
för präster-
skapets
avlönande.

Lokalt bund-
na och rörliga
(gemensam-
ma) avlö-
ningstill-
gångar.

Maj: t disponeras till bestridande av skogsindelningar och erforderliga skogsodlingsarbeten å ecklesiastika boställsskogar, som ej själva lämnade tillgång därtill.

Församlings-
avgifter.

Utöver vad här ovan angivits avsåg man icke att genom 1862 års förordning göra någon ändring i den sedan århundraden bestående lagstiftningen angående prästerskapets avlöning. Församlingsmedlemmarnas bidragsskyldighet till denna avlöning bibehölls, likasom grunderna för denna bidragsskyldighet, allenast att de därav följande avgifterna utbyttes mot andra, på visst sätt bestämda avgifter för en tid av femtio år. Lönerna skulle härvid beräknas i persedlar och endast till en mindre del i penningar. Persedlarna skulle lösas med penningar efter tioårig medelmarkegång. Vid tillämpningen av förordningen har emellertid bidragsskyldigheten mångenstädes kommit att utsträckas utöver vad dittills varit gällande, sålunda att skattskyldighet till prästerskapet utkrävdes av ett ganska stort antal näringar och personer, som förut alls icke eller mycket litet bidragit till prästerskapets avlöning.

Medlemmarna av de territoriella församlingarna hade således fortfarande, i likhet med vad förhållandet tidigare varit, skyldighet att till sitt prästerskap erlægga såväl tionde som de under benämning tillagor och personlig skatt ovan behandlade avgifterna, ehuru numera förbytt i andra, till beloppet på visst angivet sätt bestämda avgifter, vilka, även till den del de voro beräknade i persedlar, skulle erläggas i penningar.

Den indelningsgrund, som beträffande det ovan först behandlade tidsskedet tillämpats i avseende å församlingsbidragen, är emellertid ej fullt användbar, då fråga är om församlingsavgifter, utgående jämlikt lönereglering, fastställd enligt 1862 års förordning. I stället kunna de uppdelas i 1) avgifter, utgående av fast egendom, vilka avgifter till största delen utgöras av avgifter, vartill de förra tiondeavgifterna blivit förbytt, 2) avgifter av inkomst, vilka avgifter i många fall i sig upptagit dels tiondeavgifter från verk och inrättningar och dels de förra s. k. extra ordinarie avgifterna, samt 3) personliga avgifter, utgörande i allmänhet avgifter, vartill de extra ordinarie avgifterna blivit utbytt.

Beträffande det extra ordinarie prästerskapet, avlönades de egentliga adjunkterna och vikarierna under detta skede likasom tidigare av den ordinarie prästman, som begagnade ämbetsbiträde eller åtnjöt tjänstledighet.

Inom en del pastorat inrättades emellertid mera stadigvarande extra ordinarie prästerliga befattningar (pastoratsadjunkturen m. fl.), som med hänsyn till folkmängdens ökning eller av andra skäl visade sig erforderliga. Avlöningen för dessa befattningars innehavare bestämdes genom det Kungl. Maj:ts beslut, enligt vilket befattningen inrättades, och ordnades på växlande sätt så som förhållandena i varje särskilt fall föranledde.

Kronotionde
m. m.

Även under ifrågavarande period var prästerskapet i åtnjutande av anslag i kronotionde, oindelt spannmål och hemmansräntor m. m. ävensom i penningar, som blivit upplåtna av kronan eller av enskilda, samt i avkomst av för prästerskapets avlönande avsedda penningfonder, som antingen donerats eller av andra orsaker uppkommit inom ett pastorat. De av kronan anvisade anslagen i kronotionde och hemmansräntor utgingo ursprungligen in natura. Däri vidtogs

emellertid ändring i sammanhang med genomförande av den år 1869 beslutade reformen om grundräntors och kronotiondes förvandling i penningar. De indelta och anordnade ränte- och tiondeanslagen indrogos då till statsverket mot gottgörelse i penningar efter medelmarkegångspris. Penningfonderna, vilka under den första perioden varit jämförelsevis få och obetydliga, blevo under den andra perioden till antal och storlek väsentligt förökade.

Under perioden innehade prästerskapet sina bostadsboställen med samma rätt som dittills. De utgjorde sålunda lokal avlöningstillgång, förenade med den tjänst, till vilken de voro anslagna. Detsamma gällde löningshemman, upplåttna av enskilda eller anskaffade av församling. Eljest hava bland löningsboställena åtskilliga blivit i enlighet med angivna föreskrift i 1862 års förordning överflyttade från att vara avlöningstillgång inom ett visst pastorat till att vara avlöningstillgång för präster utom pastoratet, eller ock har avkomsten förklarats skola ingå till prästerskapets löneregleringsfond. I avseende å dispositionsrätten till löningsboställena vidtogs den förändringen, att de skulle vara genom myndigheternas försorg utarrenderade.

De regler, som med avseende å dispositionen av skogsavkastningen å boställena voro gällande under denna period, kunna sammanfattas sålunda. Prästens rätt till skogen å de honom anslagna boställena, vilka icke voro av menighet inköpta eller av enskild för ändamålet donerade, var i allmänhet begränsad till husbehovsvirke och, för det fall att skogen, efter det ordnad skogshushållning blivit å bostället införd, stod under hans egen vård, till viss andel i den ordinarie skogsavkastningen. I övrigt ingick avkastningen, såsom förut nämnts, till prästerskapets löneregleringsfond eller till de ecklesiastiska boställenas skogsfond. I fråga om de på enskild väg tillkomna boställena har i allmänhet hela den behållna skogsavkastningen tillerkänts boställshavaren.

Enligt förordningen den 2 november 1883 angående allmänt ordnande av klockarnas löneinkomster skall klockares lön, utöver förmån av befintligt boställe eller jord, bestämmas i penningar och av församlingen sammanskjutas efter grunder, som för kommunalutskylders utgörande i allmänhet äro stadgade. Enligt lagen den 15 april 1904 angående sättet för organistlöns utgående skulle även organistlön av församlingen sammanskjutas efter nyssnämnda grunder. I fråga om den lägre kyrkobetjäningen — kyrkvaktare, dödgrävare, ringare m. fl. — förekommo växlande avlöningsformer, i det att avlöningen än utgjordes allenast av ett fast, från församlingen utgående avlöningsbelopp, än bestod utslutande i avgifter för varje särskild förrättning, än åter utgick under bägge dessa former. I samband med 1908 års lagstiftning om lindring i främmande trosbekännares skattskyldighet blev organistlönelagen förnyad den 16 oktober 1908.

Genom lagarna den 26 april 1905 angående byggnad och underhåll av kyrka med vad därtill hörer, så ock av särskild sockenstuva samt angående skyldighet att deltaga i kostnaden för byggnad och underhåll av prästgård, var, vad landsbygden beträffar, förordnat, att kostnaden härför i allmänhet skulle bestridas av dem, vilka inom församlingen erlade kommunalutskylder, efter åsatt fyrktal.

Boställen.

Kostnader
för övriga
kyrkliga
ändamål.

Den 5 juni 1909 förnyades bägge lagarna, därvid »fyrktal» ändrades till »de grunder, som för sådana utskylders utgörande i allmänhet äro stadgade».

Beträffande kostnaderna för övriga kyrkliga ändamål, vilka äro föremål för kyrkostämmas överläggningar och beslut, innehöll 1862 års kyrkostämmoförordning, § 35, i sin ursprungliga lydelse det allmänna stadgandet, att avgifter, om vilka kyrkostämman beslutade, skulle, utom i de fall, för vilka annorlunda vore i lag eller författning stadgat, utgå efter den för rösträtt å kyrkostämman stadgade grund, d. v. s. efter bevillningen eller det därefter beräknade fyrktalet. Motsvarande gällde enligt 1863 års kyrkostämmoförordning för Stockholm, dock med vissa undantag (§ 37). Ämbets- och tjänstemän, som vid de förenade rikenas beskickningar hos utländska makter voro tjänstgörande, ävensom svenska konsulter eller andra å utländska orter anställda tjänstemän skulle nämligen, fastän mantalsskrivna i Stockholm och enligt bevillningsstadgan uppförda till allmän bevillning, vara fria från att för sina löneinkomster erlægga sådana avgifter, om vilkas utgörande kyrkostämman eller kyrkofullmäktige beslutade. Likaledes voro personer, tillhörande huvudstadens icke-territoriella församlingar, nämligen hovförsamlingen, tyska och finska samt garnisonsförsamlingarna, icke skyldiga att för sina personer eller för inkomst av arbete eller kapital erlægga avgifter till kyrka och prästerskap i den territoriella församling, där de voro mantalsskrivna.

Tredje perioden.
Kostnader för prästerskapets avlöande.

Genom de lagar och författningar, som den 9 december 1910 utfärdades rörande det prästerliga avlöningsväsendet, hava genomgripande förändringar gjorts i det för prästerskapet i de territoriella församlingarna gällande lönesystemet. Dessa förändringar avse icke blott beskaffenheten av de löneförmåner, som skola tillkomma prästen, samt sättet och grunderna för bestämmandet av lönens storlek m. m. utan även grunderna för utgörandet av församlingarnas bidrag till prästerskapets avlöning. De syften, man genom den nya lagstiftningen avsåg att vinna, voro huvudsakligen två, nämligen dels en skatteutjämning icke blott de olika pastoraten emellan utan även och företrädesvis mellan olika beskattningsföremål och dels en löneutjämning mellan de särskilda prästerna.

Pastoratsindelning m. m.

Löneregleringarna i de särskilda pastoraten skola enligt 2 § i lagen den 9 december 1910 om reglering av prästerskapets avlöning fastställas av Kungl. Maj:t för en tid av tjugu ecklesiastikår, räknade från det, då förut fastställd lönereglering upphörde att gälla. Regleringarna föregås av utredning angående behovet av ändring i den kyrkliga indelningen och organisationen. Enligt 23 § av sagda lag kan nämligen å ena sidan delning av pastorat ske eller ny prästerlig tjänst inrättas för åstadkommande av tillfredsställande församlingvård, å andra sidan sammanslagning av pastorat eller indragning annorledes av befintlig tjänst verkställas för beredande av full sysselsättning åt tjänst innehavare. Beslut om dylik förändring, där den finnes påkallad, fattas av Kungl. Maj:t i sammanhang med fastställande av lönereglering för pastoratet. Beslut om ändring i den kyrkliga organisationen kan enligt 24 § även meddelas under löpande löneregleringsperiod.

De nya grunderna för prästerskapets avlöning återfinnas i lönerегleringslagen, till vilken ansluter sig den av Kungl. Maj:t med stöd av bemyndigande i samma lag utfärdade s. k. adjunktsavlöningsförordningen av den 18 april 1914.

Allmän redogörelse för lönesystemet.

De ordinarie prästerna — kyrkoherdar och komministrar — åtnjuta följande löneförmåner, nämligen dels fri bostad eller, mera undantagsvis, hyresersättning, dels, under viss förutsättning, fri vedbrand, dels till visst belopp i penningar bestämd lön, vartill stundom kommer ålderstillägg, dels ock, i de flesta fall, viss ersättning för skjuts i tjänsteärenden respektive fast resanslag. Lönerna skola beräknas så, att varje präst beredes en efter tjänstegrad och ämbetsåligganden med flera förhållanden lämpad anständig bärning, utan att särskild ersättning för honom på grund av tjänsten åliggande förrättningar äger rum. Kungl. Maj:t fastställer i enlighet med grunder, som lönerегleringslagen detaljerat angiver, avlöningen för varje präst. Lönerna utbetalas med sina fastställda belopp kvartalsvis av vederbörande kyrkoråd, som i sin ordning för detta ändamål uppbär de medel, som årligen må användas till prästerskapets avlöning. Prästerna äro således numera ej underkastade växling i sina löneinkomster eller beroende av tiden för löne-medlens inflytande, ej heller hänvisade till att söka utfå en del av sin avlöning ur boställes avkastning.

I avseende å det extra ordinarie prästerskapet är stadgat, att varje tjänstgörande adjunkt skall såsom löneförmåner åtnjuta bostad och viver — dessa förmåner utgående in natura eller under vissa förutsättningar i penningar — skjuts i tjänsteärenden, årligt adjunktsarvode samt kostnadsersättning för resa till tjänstgöringsort.

Till ovannämnda löneförmåner komma för närvarande, beträffande såväl ordinarie präster som kontraktsprostar och flertalet extra ordinarie präster, på grund av särskilda lagar och författningar utgående tillfällig löneförbättring och dyrtidstillägg. I några fall utgår även s. k. ödebygdstillägg.

Beträffande skyldigheten att anskaffa och tillhandahålla de för prästernas avlöning erforderliga medlen kvarstår visserligen i det nya systemet ännu formellt grundsatsen därom, att varje pastorat skall medelst församlingsbidrag och andra inom pastoratet tillgängliga prästerliga avlöningstillgångar avlöna sitt prästerskap. Såsom en konsekvens härav har man även låtit de inom varje pastorat tillgängliga avlöningsmedlen vara uteslutande (församlingsbidragen) eller åtminstone i första hand (övriga avlöningsmedel) reserverade för avlöning av pastoratets eget prästerskap. Men tillika har man berett pastoraten lindring i deras bidragsskyldighet sålunda, att pastoraten i regel berättigats att från de för hela prästerskapet gemensamma avlöningstillgångarna utbekomma ersättning i den mån deras i form av församlingsavgifter utgående lönebidrag överstiger en viss för alla pastorat lika gräns.

De gemensamma avlöningstillgångarna uppsamlas i den så kallade kyrkofonden, beträffande vilken bestämmelser meddelats i förberörda, den 9 december 1910 utfärdade lag om kyrkofond. Till kyrkofonden hava sålunda överförts de gemensamma avlöningstillgångar, som förut legat fonderade i prästerskapets lönerегleringsfond och i de ecklesiastika boställes skogsfond.

Det närmare angivandet av de avlöningstillgångar, som få tagas i anspråk för prästerskapets avlöning, och i vilken ordning detta får ske har, såvitt angår kyrkoherdar och komministrar samt de så kallade ständiga adjunkterna, meddelats i 19 och 21 §§ löneregleringslagen. Av sagda lagrum stadgar det förra huvudsakligen följande. Till bestridande av de för kyrkoherdar och komministrar fastställda löner samt viverersättning och adjunktsarvode åt ständiga adjunkter skola, i den mån sådant erfordras, i nedan nämnd ordning användas: 1) församlingsavgifter till belopp ej överstigande 3 öre för varje helt eller påbörjat 10-tal kronor av hela inkomstbeloppet inom pastoratet; 2) arrenden av ecklesiastika löneboställen med vissa angivna undantag; 3) avgälder av lägenheter, avsöndrade eller upplåtna från boställen, som nyss sagts, ränta å medel, som vid försäljning eller avstående för allmänt behov erhållits för sådant boställe eller del därav, ävensom övriga till avlöning av prästerskapet i pastoratet avsedda medel med undantag av sådana, vilka skola tillgodokomma viss tjänstinnehavare utöver lönen eller ingå till kyrkofonden; 4) skogsförsäljningsmedel, årligen utgående ur kyrkofonden med ett efter vissa grunder beräknat, i särskild ordning fastställt belopp; samt 5) ytterligare församlingsavgifter till erforderligt belopp.

Beträffande kyrkofondens bidragsskyldighet är i 21 § föreskrivet att, om för bestridande av omförmälda avlöningar såsom församlingsavgifter utdebiterats sammanlagt större belopp än som motsvarar 6 öre för varje helt eller påbörjat 10-tal kronor av pastoratets hela inkomstbelopp, ersättning skall, frånsett vissa undantagsfall, av kyrkofondens medel beredas pastoratet för det överskjutande beloppet.

I den ordning 19 och 21 §§ löneregleringslagen stadga bestridas även, enligt särskilda författningar, tillfällig löneförbättring och dyrtidstillägg ävensom ödebygdstillägg åt kyrkoherdar, komministrar och ständiga adjunkter samt resanslag åt präster i nyreglerade pastorat.

Ålderstillägg och skjutsersättning gäldas av kyrkofonden. Hyresersättning gäldas av pastoratet genom vanlig uttaxering. Gottgörelse för uppdrag att biträda annan ordinarie präst i hans tjänst eller att jämte egen tjänst uppehålla annan befattning utgöres av innehavaren av den senare befattningen.

I avseende å sättet för bestridande av avlöningen för det extra ordinarie prästerskapet gäller, såsom nyss sagts, att avlöningen för de så kallade ständiga adjunkterna utgår efter samma grunder som det ordinarie prästerskapets löner. Avlöningen för de extra ordinarie präster, åt vilka Kungl. Maj:t i enlighet med 6 § 8 mom. kyrkofondslagen beviljar anslag för särskild prästerlig tjänstgöring (stifts- och kontraktsadjunkter med flera), gäldas av kyrkofonden.

Det nya lönesystemet har ännu icke överallt trätt i verkställighet. Genomförandet sker nämligen successivt i den mån löneregleringar, fastställda enligt 1862 och 1872 års förordningar, upphöra att äga tillämpning. Numera kan dock den nya löneregleringen anses vara praktiskt taget fullständigt genomförd, ty de pastorat, där tillämpligheten av äldre lönereglering kvarstår efter den 1 maj 1927, utgöra såsom tidigare omnämnts allenast 22, och i samtliga

dessa pastorat på ett undantag när löpa löneregleringarna tillända senast år 1934, i nämnda undantagsfall först år 1941.

Enligt det nya lönesystemet hava, såsom av det ovan sagda torde framgå, församlingsbidragen fått en helt och hållet ändrad karaktär. Tiondeavgifter och andra avgifter av fast egendom utgå icke längre till prästerskapet. I stället hava dessa avgifter indragits till statsverket emot gottgörelse i penningar.¹ Denna från statsverket utgående gottgörelse, som till sin storlek fastställes efter vissa i lag bestämda grunder, tillfaller emellertid icke prästerskapet inom vederbörande pastorat utan har förvandlats från en lokal avlöningstillgång till en för prästerskapet i sin helhet gemensam avlöningstillgång. De till statsverket indragna avgifterna av omförmälda beskaffenhet skola emellertid under loppet av tjugu ecklesiastikår successivt avskrivnas i viss närmare angiven ordning. Enligt riksstaten för budgetåret 1926—1927 utgör statsverkets inkomst av den indragna tionden 2 596 500 kr., varemot svarar en utgift, d. v. s. den till kyrkofonden utgående gottgörelsen, till belopp av 4 510 600 kr. Detta statens bidrag till prästerskapets avlöning utgör således för närvarande omkring två milj. kr., men statens kostnad ökas i den mån tionden avskrivnes.

Avlöningstillgångar enligt 1910 års lönesystem.
Församlingsmedlemmar-
nas bidrag.

De extra ordinarie avgifter, som förut utgjorts till prästerskapet, likasom de för inkomst eller för person utgående avgifter, vartill extra ordinarie avgifter på sin tid blivit förbytta, skola likaledes upphöra att utgöras.

I stället för nämnda inom församlingarna förut utgående, numera upphörda avgifter erläggas i pastorat, där ny lönereglering trätt i tillämpning, församlingsavgifter, i vilkas gäldande enligt 20 § löneregleringslagen alla de, vilka inom pastoratet erlægga kommunalutskylder, skola deltaga efter de för sådana utskylders utgörande i allmänhet stadgade grunder, med lindring tillkommande vissa främmande trosbekännare. Avgifterna debiteras och uppbäras i samma ordning som avgifter till kyrka och skola.

Även i avseende å den grupp avlöningsmedel, som i det föregående omförmälts såsom innefattande anslag i kronotionde, oindelt spannmål och hemmansräntor m. m. ävensom i penningar, vilka anslag upplåtits av kronan eller av enskilda, samt avkomst av penningfonder m. m. har den nya lagstiftningen medfört flera vittgående förändringar.

Kronotionde
m. m.

De av kronan anvisade anslagen av ifrågavarande slag — anslag i krono- och kyrkotionde samt oindelt spannmål ävensom hemmansräntor, för vilka gottgörelse av statsmedel lämnats prästerskapet, likasom de statsanslag i penningar, som av prästerskapet åtnjutits — utgå icke vidare i sin gamla form. Från och med den 1 januari 1914 har en till fixt belopp bestämd, i penningar utgående ersättning för dessa anslag ingått till kyrkofonden. Ifrågavarande anslag, vilka redan genom 1862 års löneregleringsförordning gjorts överflyttbara och ej sällan också överflyttats från en till annan församling, hava således numera blivit definitivt och i sin helhet hänfödda till de gemensamma avlöningstillgångarna. Anslaget å riksstat utgör 304 752 kr.

¹ Lag $\frac{9}{12}$ 1910 om indragning till statsverket och avskrivning av prästerskapets tionde samt om ersättning därför.

Däremot äro de anslag, som av enskilda blivit i form av hemmansräntor, landgillen och dylikt samt avkomst av penningfonder eller därmed jämförliga avlöningstillgångar donerade till prästerskapet, bibehållna som lokala avlöningstillgångar. Beträffande nämnda lokala avlöningstillgångar gäller emellertid, att de, i den mån de ej behöva i stadgad ordning tagas i anspråk för prästerskapets avlöning, skola, med undantag för det fall att de tillkomma präst utöver lönen, redovisas till de gemensamma avlöningstillgångarna, även om de tillkommit genom enskild donation.

Kyrkofonden. Bland de penningtillgångar, vilka äro ställda till förfogande för prästerskapets avlöande, äro att räkna även de fonderade gemensamma avlöningstillgångarna.

Före den 1 januari 1914 uppsamlades de gemensamma avlöningstillgångarna i prästerskapets löneruleringsfond, varjämte de skogsmedel, som ingingo till de ecklesiastika bostälernas skogsfond, i viss mån äro att jämställa därmed. Bägge dessa fonder hava, på grund av bestämmelserna i kyrkofondslagen, från och med år 1914 överförts till kyrkofonden. Enligt 1 § i kyrkofondslagen skola de prästerskapet i territoriella församlingar anslagna avlöningmedel, om vilka i lagen förmäles, under benämning kyrkofonden användas för kyrkliga ändamål, på sätt i lagen bestämmes, och av statskontoret utan sammanblandning med andra medel förvaltas.

Kyrkofondens betydelse är en helt annan och större än den, som tillkom de föregående två fonderna. Dess uppgifter hava blivit väsentligt utvidgade, särskilt på det sätt, att kyrkofonden har att tillhandahålla pastoraten ersättning för de församlingsavgifter, som överstiga ett visst mått. Rikare inkomster hava också tillförsäkrats densamma bland annat därigenom, att ersättningen för den förra tionden skall ingå till kyrkofonden samt att till densamma skola inflyta åtskilliga medel, som tidigare voro att hänföra till de lokalt bundna avlöningstillgångarna eller som, utan att vara lokalt bundna, varit anvisade som avlöning till viss präst.

Kyrkofondens förändringar under åren sedan dess tillkomst och nuvarande ställning framgå av tabellen å s. 259 samt bil. VIII.

Boställen. Den nya lagstiftningen av år 1910 har även beträffande avlöningstillgångar, som utgöras av fast egendom, infört väsentliga förändringar. Den förra skillnaden mellan bostadsboställen och löningshemman har upphört. Prästen skall visserligen framdeles som hittills i regel åtnjuta fri bostad, men denna består numera blott av bostadshus med tomt och, i allmänhet, tillhörande trädgård. Boställe, som är avsett till löntagares bostad, kallas prästgård. Annat boställe benämnes löneboställe. Prästgårdar och löneboställen utgöra alltså numera de två stora grupper, vari prästerskapets boställen kunna med hänsyn till sin disposition indelas.

Löneboställena skola alla utarrenderas. Arrendeinkomsten skall enligt de bestämmelser, som meddelas i löneruleringslagen, i regel av vederbörande pastorat användas för avlöning av prästerskapet därstädes. Vad tilläventyrs ej behöves för sådant ändamål tagas i anspråk skall tillfalla kyrkofonden.

Vad angår dispositionsrätten till den husbehovet överskjutande avkastningen

å skogen till ecklesiastikt löneboställe så är, efter det lönereglering, fastställt på grund av 1910 års löneregleringslag, blivit för prästerskapet i visst pastorat gällande, pastoratet berättigat att i den utsträckning pastoratet därav har behov till avlönande av sitt prästerskap disponera den behållna skogsavkastningen vid samtliga inom pastoratet belägna boställen. Undantagna äro endast boställen, som på grund av donation skola tillkomma präst utöver lönen eller ock änka.

Skogsavkastningen överlämnas icke direkt till församlingarna, utan utbetalningen förmedlas genom kyrkofonden på det sätt, att skogsförsäljningsmedlen inlevereras till fonden, varemot denna på rekvisition av vederbörande kyrkoråd under september månad varje ecklesiastikår utbetalar, i den mån det visas behöfligt för prästerskapets avlönande, ett i särskild ordning fastställt belopp, som för viss tidsperiod beräknats motsvara skogens behållna årliga avkastning.

Utgifter till kyrkobetjäningens avlöning bestridas, i den mån de täckas direkt av församlingarna, fortfarande efter grunder, som för kommunalutskylders utgörande i allmänhet äro stadgade. I detta avseende gälla fortfarande förordningen den 2 november 1883 angående allmänt ordnande av klockarnas löneinkomster och lagen den 16 oktober 1908 angående sättet för organistlöns utgående.

Kostnader
för övriga
kyrkliga
ändamål.

Lagarna den 5 juni 1909 angående byggnad och underhåll av kyrka med vad därtill hörer så ock av särskild sockenstuva samt angående skyldighet att deltaga i kostnaden för byggnad och underhåll av prästgård äro alltjämt gällande. Kostnaden för byggnad och underhåll av kyrka och prästgård bestrides således fortfarande av dem, vilka inom församlingen erlægga kommunalutskyld, efter de grunder, som för sådana utskylders utgörande i allmänhet äro gällande. Särskilt kostnaden för nybyggnad av prästgård samt för anläggning av trädgård vid prästgård, vilka arbeten det enligt ecklesiastik boställsordning §§ 10, 14 och 15 åligger pastoratet att bekosta, hava under perioden medfört nog så betungande utdebitering för församlingarna på grund av det nydaningsarbete, som löneregleringarnas genomförande medfört på detta område.

Beträffande utdebitering av avgifter för kyrkliga ändamål i övrigt, om vilka kyrkostämman beslutar, hava även under denna period kyrkostämmoförordningarnas stadganden varit gällande, numera så avfattade, att avgifterna skola »utgå på sätt om bidrag till kommuns gemensamma utgifter är stadgat i förordningarna om kommunalstyrelse på landet och i stad», d. v. s. i förhållande till bevillningstaxeringen. I Stockholm gälla fortfarande de ur 1863 års kyrkostämmoförordning tidigare återgivna särskilda bestämmelserna angående diplomatiska, konsulära och andra tjänstemän i utlandet samt medlemmar av de icke-territoriella församlingarna.

Församlingsavgifter i nyreglerade pastorat samt kyrkliga utgifter till kyrkobetjäningens avlöning, till nybyggnad och underhåll av kyrka och prästgård samt till övriga kyrkliga ändamål utgå, som förut angivits, i allmänhet på sätt om bidrag till kommunens gemensamma utgifter är stadgat i förordningarna om kommunalstyrelse. Enligt § 58 i förordningarna den 21 mars

Skatte-
underlaget.

1862 om kommunalstyrelse på landet och i stad samt motsvarande stadgande i kommunalförordningen för Stockholm skola bidragen till kommunernas gemensamma utgifter såsom kommunalutskylder av en var skattskyldig utgöras i förhållande till hans inkomst, beräknad för jordbruksfastighet till sex kronor och för annan fastighet till fem kronor för varje fulla etthundra kronor av taxeringsvärdet, samt i fråga om inkomst av kapital och arbete till det beskattningsbara belopp, för vilket bevillning till staten skall erläggas. Enligt förordningen den 19 november 1920 (nr 762) angående särskilda grunder för utgörande av 1921—1924 års allmänna kommunalutskylder m. m., vilken författning sedermera prolongerats att gälla även åren 1925—1927, skall vad sålunda är stadgat om »inkomst av kapital och arbete» i stället gälla »inkomst av fast egendom, kapital och arbete». Ändringen betingades av den provisoriska kommunalskattereform, som beslöts år 1920 och ännu är gällande.

Skatteunderlaget för kommunalutskylder är således inkomsten enligt bevillingstaxeringen. För fast egendom utgår man därvid från en beräknad inkomst av sex resp. fem procent å taxeringsvärdet, oberoende av avkastningen. För inkomst av fast egendom, kapital och arbete åter utgår man från den verkliga inkomsten, med avdrag från inkomst av fast egendom och inkomst av rörelse för den genom fastighetsbevillning beskattade, beräknade inkomsten. Skattesystemet har därför pläгат betecknas som ett garantiskattesystem, ty ägare av fastigheter få garantera kommunen en viss inkomst och skatta för sin verkliga inkomst av fastigheterna blott om och i den mån den verkliga inkomsten överstiger den garanterade.

Med avseende å den genom 1920 års skatteprovisorium utsträckta skattskyldigheten för fastighet (före provisoriet ingick som nämnt jordbruksfastighet och annan fastighet, som ej användes i rörelse, uti repartitionen för kommunalskatt blott med fastighetsbevillningen) är att märka, att provisoriet i visst avseende medförde utsträckning av den på församlingsavgifterna grundade skattskyldigheten i nyreglerade pastorat. Församlingarnas »ansvarssummor» bildas ju enligt 1910 års löneregleringslag genom utdebitering i två omgångar av tre öre på varje helt eller påbörjat 10-tal kronor inkomst. Denna inkomst utgjorde före provisoriet genom fastighetsbevillning beskattad, beräknad inkomst samt övrig inkomst av kapital och arbete. Genom att bevillningen utsträcktes att gälla även verklig inkomst av fast egendom, i den mån den översköt den beräknade, måste skatteunderlaget av bevillningskronor ökas och därigenom församlingarnas ansvarssummor stiga. Å andra sidan hava de vid bevillingstaxeringen i samband med provisoriet införda orts- och familjeavdragen samt de s. k. allmänna avdragen varit ägnade att minska skatteunderlaget.

Slutligen torde få erinras, att enligt 1912 års lag om skogsaccis och om virkestaxering samt 1920 års lag om kommunal progressivskatt skogsaccis och den kommunala progressivskattens kommunandel få användas till täckande av kyrkliga utgifter, i den mån de icke författningsenligt tagas i anspråk för den borgerliga kommunens behov.

Historisk översikt av frågan om befrielse från skyldigheten att betala skatt till statskyrkliga ändamål för dem, som icke tillhöra svenska kyrkan.

I äldre tid, då religionsfrihetens grundsats ännu icke var erkänd i lagstiftningen, funnos givetvis icke några bestämmelser, tydande på att personer, som av en eller annan orsak faktiskt icke tillhörde den svenska kyrkan, ägde åtnjuta befrielse från eller lindring i kyrkliga avgifter. På grund av de former, vari de väsentligaste av dessa avgifter, de till prästerskapets avlöning, utgingo, nämligen såsom tionde av fast egendom och i övrigt såsom avgifter av i viss mån frivillig art, torde emellertid den faktiska skattebördan till kyrkliga ändamål hava varit obetydlig för de fåtaliga främmande trosbekännare, som funnos i riket.

Äldre lagstiftning.

Det första spåret i lagstiftningen av lindring i kyrkliga avgifter för dissenters anträffas i 1781 års *toleransedikt*, däri bl. a. stadgades, att lutherska prästerskapet icke borde påtruga främmande religionsförvanter sin ämbetsjänst, då den icke av dem begärdes. Detta innebar, att dissenters icke voro pliktiga att erlægga de för särskilda prästerliga förrättningar stadgade avgifter i annat fall än att dylik förrättning blivit på deras egen begäran verkställd. I övrigt voro de icke frikallade från skyldighet att, lika med andra samhällets medlemmar, bidra till prästerskapets avlöning och andra kyrkliga behov. 1782 års *judereglemente* innehöll inga bestämmelser om lindring i kyrkliga avgifter för mosaiska trosbekännare, utan skulle dessa i all måtto ställa sig Sveriges rikets lag och regeringssätt samt reglementet till efterrättelse. Ej heller 1817 eller 1843 års *kommunalförfattningar* innehöllo några särskilda regler för främmande trosbekännares skatteplikt till kyrka och prästerskap. I 1838 års *lagstiftning angående mosaiska trosbekännare* stadgades, att dessa såväl för sina personer som för sin egendom och näring eller rörelse vore underkastade samma skyldigheter och åligganden, som övriga svenska undersåtar. De borde ensamma underhålla fattiga av deras egen trosbekännelse,¹ utan att därför kunna undandraga sig andel, enligt gällande grunder, i avgifter till allmänna fattigvården i den församling, inom vars område de vore boende eller ägde fastighet. Mosaisk församling ägde att till bestridande av gemensamma utgifter uttaxera erforderliga medel bland sina medlemmar.

1860 års *dissenterlag* utgick från likställighet i fråga om medborgerliga skyldigheter mellan dissenters och andra svenska medborgare. De för särskilda kyrkliga förrättningar stadgade avgifter till svenska kyrkan eller hennes prästerskap eller betjäning var dock medlem av tillåtet främmande religionssamfund ej pliktig att gälda i annat fall än att slik förrättning blivit på hans egen begäran verkställd.

1862 års *kyrkostämmoförordning*, vilken utesluter främmande religionsbekännare från rösträtt vid kyrkostämma, stadgar, att ändring icke göres i sagda

¹ Detta stadgande upphävdes år 1899.

personers skattskyldighet såsom medlemmar av statskyrkoförsamlingen (§ 35). Motsvarande bestämmelse återfinnes i 1863 års kyrkostämmoförordning för Stockholm.

1873 års dissenterlag innehåller i 13 § samma bestämmelse om frihet för främmande trosförvanter från avgifter för särskilda kyrkliga förrättningar som 1860 års dissenterlag och upptager i 14 § från 1860 års lag det principiella stadgandet, att skiljaktighet i kristen trosbekännelse icke medför olikhet i fråga om medborgerliga skyldigheter.

*Dissenter-
skatte-
frågans
behandling
i riksdagen
1872—1908.*

År 1872 och sedermera under en följd av riksdagar väcktes motionsvis förslag, att dissenters måtte erhålla befrielse från eller lindring i dem åliggande skattskyldighet för kyrkliga ändamål, nämligen 1872 (II: 34), 1885 (II: 140), 1886 (II: 46, 125), 1893 (II: 103, 104), 1896 (II: 197), 1897 (II: 113), 1902 (II: 73) och 1905 (II: 173). Ingen av motionerna föranledde åtgärd från riksdagens sida. En sammanfattning av vad som vid sagda tillfällen blivit inom riksdagen uti detta ämne huvudsakligen anfört lämnas här nedan.¹

Skäl för
skatte-
lindring.

Till stöd för den yrkade ändringen har framhållits, hurusom det vore orättvist att tvinga medborgare, vilka tillhörde av svenska staten själv erkända religionssamfund, till att vidkännas uppoffring icke blott för vidmakthållande av egen kult utan därutöver jämväl för underhållande av en kyrka och ett prästerskap, av vilka de på grund av sin religiösa övertygelse icke kunde hava något gagn. Såsom en yttring av ännu fortfarande ofördragsamhet eller åtminstone av en viss motvilja mot olika tänkande vore det att anse, att främmande religionsbekännare belastades med jämförelsevis större bördor i och för upprätthållande av religiösa institutioner än statskyrkans egna medlemmar. Att ett sådant förhållande icke heller vore överensstämmande med andan av de lagar, som numera reglerade menigheters rätt att vårda egna angelägenheter, syntes ligga i öppen dag. Vilka åsikter man än hyste i avseende på kyrkans skiljande från staten, torde det icke kunna nekas, att år 1862 ett stort och avgörande steg togs till den borgerliga kommunens skiljande från den kyrkliga. Detta framginge redan därav, att särskilda lagar med olika bestämmelser utfärdats för den enas eller andras verksamhet; att de båda samfunden officiellt erhållit olika namn; att deras områden icke längre behövde med varandra sammanfalla o. s. v. Det ådagalades jämväl därav, att till föremål för den borgerliga kommunens verksamhet anvisats alla sådana ärenden, som anginge denna kommuns gemensamma borgerliga angelägenheter, fattigvården inbegripnen, under det att kyrkoförsamlingens verksamhet inskränkts till, jämte folkskoleväsendet, rent kyrkliga frågor. Då med sistnämnda frågor främmande religionsbekännare icke hade det ringaste att skaffa, vore det helt naturligt och riktigt, att de blivit uteslutna från rätt att deltaga i dessa frågor avgörande. Lagstiftarens mening torde få antagas hava varit att göra kyrkoförsamlingen uteslutande till ett samfund av statskyrkan tillhörande personer, vilka ägde att efter vissa bestämda grunder och på visst i lagen utstakat sätt ordna och

¹ Redogörelsen är hämtad ur propositionen nr 85 år 1908.

förvalta sina gemensamma angelägenheter — till vilka folkskolan även räknades — och att därför av sina medlemmar uttaxera nödiga bidrag. Tillämpningen av denna fullkomligt riktiga grundsats hade dock blivit antingen glömd eller med avsikt lämnad å sido, då man kommit till kapitlet »om avgifter till kyrka», såvida nämligen dithörande stadganden måste, vid en riktig tolkning, anses innefatta skyldighet för främmande religionsbekännare att bidraga till statskyrkans underhåll. Ett dylikt förbiseende innefattade alltså en inkonsekvens av ganska betänklig beskaffenhet, så mycket betänkligare, som den tillika vore en obillighet. Det anmärkta förhållandet strede även i ett annat avseende mot våra kommunallagars anda. En av dessa lagars huvudsakligaste uppgifter syntes nämligen vara att noga avväga rättigheter och skyldigheter mot varandra, och även i avseende på främmande religionsbekännare hade man samvetsgrant vidhållit denna uppgift, så länge man befann sig på den borgerliga kommunens område. Men när det blev fråga om den kyrkliga kommunen, kastades denna grundsats å sido och blev jämvikten mellan skyldigheter och rättigheter för främmande trosbekännare upphävd, ty de hade fått sig ålagd skattskyldighet till statskyrkan men uteslutits från rättigheten att delta i avgifternas bestämmande och i kontrollen över deras användande. Man hade velat försvara främmande trosbekännares skattskyldighet till statskyrkoförsamlingarnas prästerskap och kyrkliga inrättningar därmed, att de borde lika med andra bidraga till ett av staten erkänt, viktigt samhällsändamål. Därtill kunde svaras, att de genom sin skatt till staten bidroge till detta ändamål, och att deras skatt till de statskyrkliga församlingarna av staten själv indirekt erkändes vara oberättigad, så snart staten legaliserade församlingar av främmande trosbekännare; ty när staten det gjorde, medgäve staten också, att dessa församlingar, var inom sin krets, vårdade och tillgodosåge just samma intresse, varför den statskyrkliga församlingsinrättningen vore till, nämligen folkets religiösa och moraliska upplysning och förädling. Det borde därför göra till fyllest, att främmande trosbekännare betalade skatt till var sin församling, och ej i följd av skatteplikt även till statskyrkan belastades med dubbel skatt för ett och samma samhällsändamål. Dessutom vore det för många av svenska kyrkans präster lika mycket en samvetssak att behöva mottaga ett avlöningsbidrag av främmande trosbekännare, som det för dessa senare kunde vara ett samvetstvång att lämna detta bidrag. Främmande trosbekännares ställning i avseende på deras skyldighet att bidraga till avlöande av svenska kyrkans prästerskap hade undergått en icke oväsentlig förändring genom det på grund av särskilda författningar genomförda ordnandet av prästerskapets löneinkomster. Före detta ordnande ingingo i nämnda löneinkomster åtskilliga avgifter, vilka dels voro av rent frivillig natur och dels erlades endast för särskilda förrättningar. Främmande trosbekännare kunde således helt och hållet undandraga sig avgifter av det förra slaget och behövde endast i de utan tvivel sällsynta fall, att de påkallade prästerskapets eller kyrkobetjäningens tjänsteåtgärd, därför erlägga särskild avgift. I överensstämmelse med de i förordningarna den 11 juli 1862 angående allmänt ordnande av prästerskapets inkomster och den 1 november 1872 angående ordnande av prästerskapets i de

territoriella församlingarna i Stockholm avlöning meddelade föreskrifter hade emellertid under de förberedande åtgärderna för åstadkommande av löneregleringar inom de särskilda församlingarna hithörande avgifter alltid blivit till visst belopp upptagna, om sådant också icke alltid framginge av de resolutioner, i vilka Kungl. Maj:t meddelat fastställelse å de uppgjorda löneregleringsförslagen. Då nu § 13 i förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och deras religionsövning uttryckligen föreskreve, att avgifter för kyrkliga förrättningar icke finge påföras främmande trosförvant i annat fall, än att slik förrättning blivit på hans egen begäran verkställd, syntes därav följa, att främmande trosbekännare borde vara fria från sådana ständiga avgifter, som utgjorde ersättning för de i berörda paragraf omförmälda avgifter. Emedan löneregleringarnas genomförande likväl ålagt främmande trosbekännare en skyldighet, som förut ej ålegat dem, och dessa därjämte, såsom icke röstberättigade å kyrkostämma, varit uteslutna från deltagande i den utredning och övriga förberedande åtgärder, som föregått löneregleringsresolutionernas utfärdande, vore en återgång i förevarande avseende till de förut bestående förhållandena av omständigheterna påkallad, åtminstone beträffande medlemmar av sådana lagligen erkända församlingar, vilkas präster eller föreståndare vore behöriga och pliktiga att föra anteckningar över medlemmarnas borgerliga förhållanden.

Skäl mot
skatte-
lindring.

Häremot har blivit invänt, att föreliggande fråga vore icke blott ekonomiskt utan jämväl i annat och viktigare hänseende av en icke ringa betydelse, enär den på det närmaste berörde spörsmålet om förhållandet mellan stat och kyrka. Ett obetingat erkännande av grundsatsen om främmande trosbekännares fritagande från skyldigheten att betala skatt till statskyrkan skulle innebära ett bestämt avsteg från den hittills rådande och städs fasthållna uppfattningen av statskyrkans ställning samt förutsätta omgestaltning av en mängd förhållanden, som grundade sig å och sammanhänge med denna uppfattning. Så länge den evangelisk-lutherska kyrkan vore en statsinstitution, torde varje svensk medborgare vara skyldig att bidra till densammas upprätthållande, lika väl som en var av statens medlemmar måste bidra till statens andra institutioner, exempelvis undervisningsanstalterna, vare sig han gillade eller ogillade innebörden och anordnandet av desamma samt vare sig han begagnade sig av dem eller icke. Statskyrkans präst vore hos oss både statens och kyrkans tjänare; på samma gång han vore statskyrkoförsamlingens själasörjare, hade han vid sidan därav att fylla åtskilliga borgerliga plikter och åligganden, vilka i regeln avsåge även främmande trosbekännare. Ifrågavarande utgifter till prästerskap och andra kyrkliga ändamål vore sålunda att anse såsom avgifter för ett statsändamål. De enda avgifter, från vilka främmande trosbekännare kunde med något fog påkalla befrielse, vore de, som i gällande löneregleringar ersatt de s. k. jura stolæ eller ersättningar för de särskilda förrättningar, prästerskapet endast på därom framställd begäran verkställde. Från dessa avgifter hade främmande trosbekännare förut varit frikallade, när de icke själva begärt förrättningen. Ifrågavarande avgifter vore emellertid synnerligen obetydliga och föga betungande, varför en lagändring i sådant syfte knappast

kunde vara av ett verkligt behov påkallad, helst frigörelsen endast kunde komma att avse de relativt fåtaliga främmande trosbekännare, vilka bildat egna, av staten erkända församlingar. Ett förslag i berörda syfte skulle för övrigt icke gärna kunna genomföras utan att föregås av en svår och vittomfattande utredning, till vilken i betraktande av frågans ringa praktiska betydelse skälig anledning icke torde förefinnas. Avgifterna till svenska kyrkan och dess prästerskap utginge, åtminstone på landet, till allra största delen såsom ett realonus av fast egendom. Från skiljaktighet i trosbekännelse kunde omöjliggen härledas något rättmätigt anspråk å fastighetsägarens sida att vinna befrielse från detta onus. Då han åtkommit fastigheten behäftad med ett sådant onus, hade han intet att beklaga sig över, om han finge vidkännas detsamma. Men även ur en annan synpunkt vore det olämpligt att göra svenska kyrkans och prästerskapets rättigheter i ifrågavarande hänseende beroende av fastighetsägarens religionsbekännelse. Fastigheten kunde nämligen ofta, ja, flera gånger under ett år, växla ägare, av vilka den ena tillhörde svenska kyrkan, den andra åter något främmande religionssamfund. Det kunde ock inträffa, att fastigheten samtidigt tillhörde flera personer med olika religionsbekännelser. Svårigheterna att i sådana fall reda förhållandet vore alltför mycket i ögonen fallande för att behöva någon närmare utveckling. Det betänkliga däruti, att så länge nu gällande lag om främmande religionsbekännare kvarstode oförändrad, befrielse från skyldigheten att lämna bidrag till äventyrs någon gång kunde utgöra en lockelse till utträdande ur svenska kyrkan, torde ej heller böra lämnas utan all uppmärksamhet. Någon minskning i prästerskapets lagbestämda löneförmåner kunde icke utan rättskränkning genom lagstiftningen tillvägbringas att vinna tillämpning under nuvarande löntagares tjänstetid.

1897 års prästlönerregleringskommitté berörde i sitt år 1903 avgivna betänkande och förslag (IV) jämväl frågan om främmande trosbekännares skattskyldighet till svenska kyrkan och hennes prästerskap men framställde icke något förslag i denna del. Ledamoten av kommittén, kammarrådet K. R. Rydin framhöll dock i en reservation vikten av att en utredning i sagda fråga verkställdes samt understöddes härutinnan av domkapitlet i Kalmar och flera länsstyrelser uti deras över kommittéutlåtandet avgivna yttranden. Kungl. Maj:t tillsatte därefter den 19 oktober 1906 en kommitté, benämnd dissenter-skattekommittén, vilkens medlemmar voro biskopen H. W. Tottie, ordförande, kammarrådet Rydin och ledamoten av andra kammaren, redaktören J. Byström, med uppdrag att taga under övervägande, huruvida samt, därest så befunnes vara förhållandet, i vilken omfattning främmande trosbekännare, som vore medlemmar av något utav staten erkänt kristet trossamfund, ävensom mosaiska trosbekännare kunde fritagas från skyldighet att för sina personer samt för inkomst av kapital och arbete erlägga avgifter till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning, och att avgiva förslag till de ändrade bestämmelser härutinnan, som bleve erforderliga. Kommittén avgav den 29 augusti 1907 betänkande med förslag angående ändrade bestämmelser i fråga

1906 års
dissenter-
skattekom-
mitté.

om främmande trosbekännares skattskyldighet till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning.

Kommitténs
allmänna
motivering.

Efter en omfattande utredning av på frågan inverkan de faktorer framhöll kommittén i motiveringen till sitt förslag inledningsvis, hurusom redan i 1860 års religionsfrihetslagstiftning erkänts, att tillämpningen av religionsfrihetens grundsats måste med konsekvensens makt medföra lindring i främmande trosbekännares skattskyldighet till statskyrkliga ändamål. I samvetsfrihetens namn hade sedermera krav på mera vittgående befrielse tid efter annan framställts. Vid bedömandet av frågan om främmande trosbekännares rätt till lindring i skattskyldigheten till svenska kyrkan och hennes funktionärer borde, enligt kommittén, billighetens grundsatser visserligen tillämpas och individernas religiösa känslor tillbörligt beaktas, men man finge icke bortse därifrån, att Sveriges grundlagar hävdade såsom en statsangelägenhet den lutherska kyrkans upprätthållande ävensom att staten ålagt det svenska prästerskapet mångfaldiga rent borgerliga bestyr, vilka avsåge alla medborgare utan hänsyn till deras trosbekännelse. Även andra än statsreligionens bekännare måste följaktligen såsom statsborgare och medlemmar av kommunerna finna sig i att genom skattebidrag främja de statskyrkliga ändamålen i en av omständigheterna påkallad utsträckning.

Kommittén åberopade vidare följande skäl för lindring:

1) Främmande trosbekännare hade dubbel skattskyldighet, till svenska kyrkan och egen församling.

2) De vore skattskyldiga till svenska kyrkan med allenast det förbehåll, som omnämndes i 13 § av 1873 års dissenterlag, men vore uteslutna från rättigheten att deltaga i överläggningar och beslut angående beviljandet av medel till kyrkliga behov och i kontrollen över dessa medels användande. Motsvarighet mellan skatteplikt och rösträtt föreläge således icke.

3) Så länge skattskyldigheten oförminskad kvarstode, ansåge sig personer, vilka hyllade främmande lära och faktiskt anslutit sig till bestående samfund av främmande trosbekännare, likväl icke förhindrade att i rättsligt avseende kvarstå inom svenska kyrkan samt till och med att deltaga i överläggningar och beslut angående denna kyrkas angelägenheter. Detta vore en olägenhet av mycket allvarlig natur för kyrkan, därför att denna icke kunde, med den dåvarande skattskyldighetens bibehållande, med tillbörlig auktoritet hävda sin ställning gentemot avvikande meningar inom hennes egna ramar.

4) Den i 1860 och 1873 års lagstiftning framförda grundsatsen om dissenters befriande från vissa avgifter för kyrkliga förrättningar hade icke vunnit tillämpning vid senare ecklesiastika löne regleringars uppgörande.

5) Medlemmarna av de icke territoriella evangelisk-lutherska församlingarna i Stockholm, nämligen hovförsamlingen, tyska och finska samt garnisonsförsamlingarna, vore för sina personer samt för inkomst av arbete och kapital befriade från dem eljest åliggande skatteplikt till kyrkliga ändamål i den territoriella församling de tillhörde.

6) Enligt en av kommitténs ordförande författad utredning om förhållandena i protestantismens två huvudländer, Tyskland och England, samt våra luther-

ska grannländer, Finland, Norge och Danmark, vore dissenters i dessa länder i regel befriade från personella kyrkoskatter till nationalkyrkan men däremot ej från de å fastighet vilande avgifter av grundskatts natur. I vissa av sagda länder vore dissenters befriade även från övriga kyrkliga skatter å förmögenhet, inkomst och rörelse.

På grund av vad sålunda anförts ansåg kommittén, att skattelindring borde beredas främmande trosbekännare.

Endast sådana (kristna eller mosaiska) trosbekännare, som i laga ordning övergått till eller eljest rättsligen tillhörde någon i riket befintlig, lagligen erkänd församling av främmande trosbekännare, borde enligt kommittén erhålla skattelindring, enär det eljest kunde befaras, att personer blott för vinnande av lindring i skattskyldigheten anmälde sig till utträde ur kyrkan, särskilt när större utgifter för kyrkliga ändamål förestode. Man finge betänka, att den ökade bördan måste överflyttas på andra eller på statsverket. Av enahanda skäl borde vederbörande åtminstone större delen av det år, för vilket bidraget till statskyrkan utginge, hava tillhört den främmande församlingen, för att skattelindring skulle ifrågakomma.

Vilka som
borde erhålla
lindring.

Kommittén anmärkte med avseende å de skatteformer, som lindringen borde gälla, att det icke blivit ifrågasatt, att lindring skulle beredas främmande trosbekännare vid erläggande av avgifter för fast egendom. Däremot borde fullständig befrielse ske från personliga avgifter samt delvis från skatter för inkomst av kapital och arbete.

Lindringens
omfattning.

Vid bedömandet av frågan, i vilken omfattning befrielse i sistnämnda hänseende borde ske, hade man att taga i betraktande de ändamål, för vilka skatterna användes, nämligen till bestridande av dels prästerskapets och kyrkobetjäningens avlöning dels utgifter för övriga kyrkliga ändamål.

I det förra hänseendet inverkade å ena sidan det större eller mindre besvär, prästerskapet och kyrkobetjäningen måste underkasta sig för fullgörande av de ämbetsgöromål, vilka vore av beskaffenhet att direkt eller indirekt komma jämväl främmande trosbekännare tillgodo, å andra sidan det större eller mindre gagn, de främmande trosbekännarna kunde anses hava av prästerskapets och kyrkobetjäningens dem lämnade biträde och övriga verksamhet. Biträde av svenska kyrkans prästerskap påkallades i icke få fall vid sjukdoms- eller dödsfall eller vid vigsel och jordfästning av främmande trosbekännare, vilka jämväl, där de saknade egen gudstjänstlokal, ofta deltog i svenska kyrkans gudstjänster och även i övrigt begagnade hennes förmåner. Vida mera betungande vore den prästerskapet åliggande kyrkobokföringen och övriga borgerliga bestyr. Härav hade dissenters såsom medborgare i staten samma medelbara gagn som alla andra statsborgare och kunde ej med fog göra anspråk på befrielse från skyldighet att tillskjuta medel till beredande av ersättning åt dem, som utförde dessa borgerliga bestyr. Utom de mera regelbundet återkommande av dessa bestyr (för vilkas omfattning kommittén redogjorde) omnämnde kommittén pastors skyldighet att vara ordförande i skolrådet, att tillhandagå myndigheter och enskilda med intyg och upplysningar av allehanda slag, att pröva äktenskapshinder m. m., vilka samtliga göromål hade avseende jämväl å dis-

senters. Om man övervägde, vad prästerskapet i det borgerliga samhällets eller i den enskilde individens intresse hade att utträta av beskaffenhet att komma även främmande trosbekännare direkt eller indirekt till godo, och tänkte sig dessa göromål överflyttade från prästerskapet till andra, särskilt avlönade personer, torde det, yttrade kommittén, knappast kunna antagas, att dylika tjänstemän i tillräckligt antal och med erforderlig utbildning för göromålens behöriga förrättande skulle kunna anställas för hälften av den summa, vartill församlingarnas lagbestämda och frivilliga avgifter till prästerskapets avlöning uppginge. Det gagn dissenters hade av kyrkobetjäningens verksamhet vore jämförelsevis mindre betydande, mest toges denna betjäning av dem i anspråk vid begravningar.

I fråga om skattebidrag för övriga kyrkliga ändamål, såsom nybyggnad och underhåll av kyrka och prästgård, kultuella anordningar, anskaffning och underhåll av inventarier, kyrkas uppvärmning och belysning, beredande av lokaler för pastorsexpedition och kyrkoarkiv, anställande av skrivbiträde för kyrkobokföringen, diakoni, s. k. barnkrubbor och andra välgörenhetsinrättningar, underhåll och vård av begravningsplatser m. m., borde enligt kommitténs åsikt betydande lindring beredas dissenters.

I betraktande av nu berörda omständigheter ansåg sig kommittén kunna göra det allmänna uttalandet, att den nedsättning i skattskyldigheten till kyrkliga ändamål, som för inkomst av kapital och arbete borde medgivas främmande trosbekännare, syntes, då den främmande församlingen icke hade rätt till egen kyrkobokföring, kunna bestämmas till hälften av det belopp, de främmande trosbekännarna eljest skolat erlägga, och till tre fjärdedelar av samma belopp, då den främmande församlingen hade dylik rätt.

Församlingarna borde få besluta om lindringen.

Kommittén ville emellertid icke lagfästa storleken av den skattelindring, som dissenters borde åtnjuta, utan överlåta åt de enskilda församlingarna att var för sig besluta härom. Till stöd härför åberopade kommittén följande. Allt ifrån kristendomens införande hade i vårt land den grundsatsen tillämpats, att församlingarna själva skulle avlöna sitt prästerskap och bestrida övriga kyrkliga utgifter. Då den kyrkliga beskattningen således vore av kommunal natur, låge det närmast tillhands, att medlemmarna av den kyrkliga kommunen skulle hava rätt att själva bestämma över en fråga, som kunde bliva av ganska ingripande betydelse med avseende å kommunens förmåga att fullgöra sina förpliktelser. De enskilda församlingarna vore dessutom bäst i stånd att bedöma, såväl i vad mån nedsättning i skattskyldigheten rättvisligen borde beredas olika grupper av främmande trosbekännare, med hänsyn till de upppoffringar, de gjorde för egen gudstjänst, den omfattning, vari de toge församlingens prästerskap i anspråk för pastoralvård, kyrkobokföring o. s. v., som ock huru långt församlingen kunde gå i tillmötesgående, utan att dess återstående medlemmar oskäligt betungades med avgifter för kyrkliga behov. Till stöd för sin uppfattning åberopade kommittén i denna del jämväl exempel från Norge, där det i fråga om främmande trosbekännares skattskyldighet i vissa fall överlåtits åt de kommunala representationerna att bestämma huruvida och i vilken utsträckning befrielse finge äga rum.

Den genom lindringen åt dissenters uppkommande bristen i den kyrkliga kommunens inkomster borde — med hänsyn därtill, att utgifter för kyrkliga ändamål till ojämförligt största delen bestredes av kommunerna själva — enligt kommitténs mening åtminstone i första hand och om bristen vore ringa (under 100 kronor), fyllas genom ökade bidrag av inom kyrkan kvarstående församlingsmedlemmar. Vid större brist borde statsverket tillskjuta hälften av det felande beloppet. Genom skattelindringen främjades nämligen ett intresse, vilket kunde sägas beröra ej ensamt de inom församlingen boende dissenters utan jämväl samhället i dess helhet. Sedan gammalt hade väl i vårt land prästerskapet avlönats och kyrkliga utgifter bestritts av församlingarna själva. Då statsanslag lämnats, hade dessa huvudsakligen varit av subsidär art. Men just av sådan karaktär skulle det anslag bliva, som komme att utgå till betäckande av den på förutnämnda sätt uppkomna bristen i församlingarnas budget. För övrigt hade den tanken börjat allt mer och mer tränga sig fram, att i fall sådana som detta staten borde träda emellan till lättande och utjämnande av de kommunala skattebördorna.

Fyllandet av
brist, som
uppkommit
genom lind-
ringen.

Enligt kommitténs uppfattning borde alltså en lagstiftning i det förevarande ämnet byggas på följande huvudgrunder:

Kommitténs
förslag.

1) Lindring i skyldigheten att bidraga till svenska prästerskapets avlöning ävensom till övriga statskyrkliga ändamål borde medgivas endast sådana främmande kristna eller mosaiska trosbekännare, som i laga ordning övergått till eller eljest rättsligen tillhörde någon i riket befintlig, lagligen erkänd församling av dylika trosbekännare.

2) Nedsättning i de av fast egendom utgående avgifter till statskyrkliga ändamål ägde icke rum.

3) Full befrielse skulle medgivas från utgörande av personliga avgifter till svenska kyrkans prästerskap.¹

4) Viss lindring borde beredas de främmande trosbekännarna vid utgörande av sådana avgifter till statskyrkliga ändamål, som utginge för inkomst av kapital eller arbete.

5) Åt svenska kyrkans församlingar skulle överlätas att var för sig besluta om den lindring i de för inkomst av kapital eller arbete utgående skattebidragen, som med avseende å förhanden varande förhållanden funnes skälig.

6) När skattelindring medgaves, skulle den i lika mån tillgodokomma alla sådana till den kyrkliga kommunen avgiftspliktiga medlemmar av samma främmande församling, som uppfyllde de allmänna villkoren för lindringens åtnjutande.

7) Om, i följd av medgiven skattelindring, en mera avsevärd brist uppstode i den kyrkliga kommunens inkomster, skulle ersättning lämnas av statsmedel till betäckande av bristens halva belopp.

Vore avgifterna till prästerskapets avlöning grundade å löneregligeringsresolution — fastställd enligt förordningen den 11 juli 1862 angående allmänt ordnande av prästerskapets inkomster eller förordningen den 1 november 1872 an-

¹ Förslaget i denna del avsåg personliga avgifter, vilka enligt 1897 års löneregligeringskommittés förslag skulle bibehållas även i nyreglerade pastorat.

gående ordnande av prästerskapets i de territoriella församlingarna i Stockholm avlöning — eller å äldre konvention eller förening, eller utginge avgifterna till kyrkobetjäningens avlöning efter andra grunder än dem, som för kommunalutskylders utgörande i allmänhet vore stadgade, borde nedsättning i dylika avgifter ej äga rum.

Reservation
inom kom-
mittén.

Från kommitténs beslut var hr Byström så till vida skiljaktig, att han ville i allmänt lagstadgande fastlå dissenters rätt till lindring i de kyrkliga utskylderna, vilken lindring enligt hans mening borde bestämmas till hälften av det belopp, som eljest skolat påföras. Att hänskjuta frågan om och i vad mån lindring skulle ske till församlingarnas avgörande ansåg reservanten kunna leda till ojämnhet i tillämpningen, varjämte sådan anordning kunde medföra ur olika synpunkter olämpliga diskussioner å kyrkostämmorna. Jämväl i fråga om storleken av den ersättning från statsverket, som skulle med anledning av skattelindringen beredas svenska kyrkans församlingar, var hr Byström så till vida skiljaktig, att han ansåg dylik ersättning böra utgå med belopp, som fullt motsvarade vad församlingarna miste, så snart beloppet för år och församling räknat uppginge till minst 50 kronor.

Proposition
i ämnet 1908.

Vid kommittébetänkandets föredragning i statsråd den 6 mars 1908 anförde vederbörande departementschef, att han ansåg de av kommittén angivna huvudgrunderna för en lagstiftning i ämnet kunna i allt väsentligt godkännas. I de delar kommittéledamoten Byström anmält skiljaktig mening anslöt sig departementschefen dock till reservationen, vad storleken av statsbidraget beträffade, emedan eljest en eller annan till svenska kyrkan hörande mindre församling möjligen kunde få vidkännas en väl betungande ökning i skattebördan och då statsverkets kostnad för utbetalande av ersättning åt församlingarna även i den omfattning, som i reservationen avsåges, icke skulle bliva synnerligen betungande.

I anslutning till departementschefens sålunda uttalade mening förelades 1908 års riksdag proposition med förslag till lag angående lindring i främmande trosbekännares skattskyldighet till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning ävensom förslag till vissa följdändringar i gällande kyrkostämmoförordningar m. fl. författningar.

Riksdagsbe-
handling.

Riksdagen biföll Kungl. Maj:ts förslag. Vid frågans behandling i riksdagen gjorde bland andra ledamoten av andra kammaren Daniel Persson i Tällberg gällande, att den föreslagna befrielsen borde utsträckas även till kyrkliga avgifter, utgående av fast egendom, enär befrielsen borde byggas på vederbörandes religiösa uppfattning, icke på skatteobjektets natur. Häremot invände departementschefen, att skatt å fastighet vore »någonting, som måste utgå i alla händelser, oavsett vilken bekännelse man än anslöte sig till. Hela statskyrkan vore byggd på den grundsatsen, att fastigheterna alltid skulle bidra till statskyrkans prästerskap.» Hr Byström upplyste i detta sammanhang, att en frikyrkokonferens i Stockholm, bestående av ombud för alla i landet ver-

kande större frikyrkosamfund, uttalat sig i enlighet med den kungl. propositionen.

De av riksdagen godkända författningarna promulgerades den 16 oktober 1908.

Lagen den 16 oktober 1908 (nr 110 s. 1) angående lindring i främmande trosbekännares skattskyldighet till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning, kallad dissenterskattelagen, stadgar följande: *Gällande lagstiftning.*

Avgifter till svenska kyrkan eller hennes prästerskap eller betjäning, vilka efter kyrkostämmas beslut eller eljest uttaxeras, skola för inkomst av kapital eller arbete endast med hälften av det belopp, som eljest bort utgå, påföras medlemmar av sådan i riket befintlig församling av främmande kristna eller mosaiska trosbekännare, vilken äger rätt till offentlig religionsövning, såvida de främmande trosbekännarna före den 1 januari det år, då debitering av avgifterna verkställles, i laga ordning övergått till eller eljest rättsligen tillhört och fortfarande tillhöra den främmande församlingen.

I ändamål, att dylik lindring må tillgodokomma omförmälda främmande trosbekännare, skall intyg om dessas namn och bostad ävensom därom, att de under tiden från och med den 1 januari tillhört och fortfarande tillhöra den främmande församlingen, av denna församlings föreståndare utfärdas och före den 15 september tillställas vederbörande pastorsämbete, som har att ofördröjligen översända intyget, behörigen granskat, till den, som verkställer debiteringen.

Äro avgifterna till prästerskapets avlöning grundade å löneregleringsresolution, fastställd enligt förordningen angående allmänt ordnande av prästerskapets inkomster den 11 juli 1862 eller förordningen angående ordnande av prästerskapets i de territoriella församlingarna i Stockholm avlöning den 1 november 1872, eller å äldre konvention eller förening, eller utgå avgifterna till kyrkobetjäningens avlöning efter andra grunder än dem, som för kommunalutskylders utgörande i allmänhet äro stadgade, må nedsättning i dylika avgifter ej äga rum.

Lagen trädde i kraft den 1 januari 1910.

Den 16 oktober 1908 utfärdades jämväl, i enlighet med av riksdagen gjort medgivande, *kungörelse* (nr 110 s. 7) *angående ersättning av allmänna medel åt svenska kyrkan tillhörande församling med anledning av främmande trosbekännare tillkommande lindring i skattskyldigheten till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning.* Enligt denna kungörelse äger vederbörande församling att av allmänna medel undfå ersättning med belopp, motsvarande lindringen, där det avgiftsbelopp, för vilket befrielse åtnjutes, för året uppgår till sammanlagt minst 50 kronor. För utbekommande av ersättningen skall kyrkorådet före utgången av april månad året efter det, då debitering av ifrågavarande avgifter verkställts, å beloppet ingiva rekvisition, i Stockholm till statskontoret och i övriga orter till länsstyrelsen, samt därvid foga av den, vilken verkställt debiteringen, meddelad uppgift angående det belopp, från vilket befrielse åtnjutes; och har statskontoret eller länsstyrelsen att utbetala den ersättning, som finnes böra utgå.

De av 1908 års riksdag i samband med dissenterskattelagen antagna författningar, vilka jämväl promulgerades *den 16 oktober 1908*, äro:

lag (nr 110 s. 2) angående ändrad lydelse av § 35 i förordningen om kyrkostämman samt kyrkoråd och skolråd den 21 mars 1862;

lag (nr 110 s. 3) angående ändrad lydelse av § 37 i förordningen om kyrkostämman samt kyrkoråd och skolråd i Stockholm den 20 november 1863;

lag (nr 110 s. 4) angående ändrad lydelse av § 5 i förordningen angående allmänt ordnande av klockarnas löneinkomster den 2 november 1883;

lag (nr 110 s. 5) angående sättet för organistlöns utgående;

lag (nr 110 s. 5) angående ändrad lydelse av 13 § i förordningen angående främmande trosbekännare och deras religionsutövning den 31 oktober 1873 och

lag (nr 110 s. 6) angående ändrad lydelse av 1 § i förordningen angående mosaiska trosbekännares skyldigheter och rättigheter här i riket den 30 juni 1838.

Samtliga dessa lagar innehålla hänvisning till dissenterskattelagens bestämmelser. Sådan hänvisning är ock införd i lagen den 5 juni 1909 (nr 55 s. 2) angående byggnad och underhåll av kyrka med vad därtill hörer så ock av särskild sockenstuga, lagen den 5 juni 1909 (nr 55 s. 3) angående skyldighet att deltaga i kostnaden för byggnad och underhåll av prästgård samt lagen den 9 december 1910 (nr 141 s. 27) om reglering av prästerskapets avlöning.

År 1920 förelade Kungl. Maj:t riksdagen i samband med årets proposition om kommunalskattelag, enligt vilken kommunalskatt skulle utgå även för inkomst av fast egendom, i särskild proposition, nr 224, förslag om sådan ändring i 1908 års dissenterskattelag, att lindringen åt dissenters skulle avse jämväl utskylder, som belöpte å inkomst av fast egendom. Vederbörande departementschef anförde därvid, att lindringen borde bibehållas i huvudsakligen enahanda omfattning som dittills och således gälla sådana avgifter, som påfördes för inkomst. Propositionen avsåg alltså en realändring i 1908 års lag men allenast som konsekvens av den utsträckt skatteplikt, som komme att följa av den nya kommunalskattelagen.

Riksdagen avslög propositionen om kommunalskattelag med följdpropositioner och antog i stället det s. k. kommunalskatteprovisoriet, varigenom bevillningsplikt infördes även för inkomst av fast egendom. 1908 års dissenterskattelag ändrades därvid icke, men lindringen åt dissenters utvidgades att gälla även uttaxering i förhållande till inkomst av fast egendom till följd av generellt stadgande i förordningen den 19 november 1920 (nr 763) angående beräkning av utlagor, som skola utgå i förhållande till 1921—1924 års taxering till bevillning för inkomst eller efter de för utgörande av kommunalutskylder stadgade grunder, vilken förordning sedermera prolangerats att gälla även utlagor, som skola utgå i förhållande till 1925, 1926 och 1927 års taxeringar till bevillning för inkomst eller efter de för utgörande av kommunalutskylder stadgade grunder. Däremot har lindringen icke utsträckts till den år 1920 införda kommunala progressivskatten. Riksdagen uttalade, att dylik lindring icke syntes böra komma i fråga och att spørsmålet för övrigt endast sällan torde bliva aktuellt, då endast undantagsvis den kyrkliga kommunen komme i tillfälle att använda progressivskatt. Riksdagen medgav vidare, i skrivelse nr 444, att det av 1908 års riksdag lämnade medgivandet om ersättning i vissa

fall av allmänna medel åt till svenska kyrkan hörande församlingar på grund av lindring för främmande trosbekännare vid utgörande av vissa avgifter, som belöpte å inkomst av kapital eller arbete, finge gälla även för det fall, att skattelindringarna avsåge avgifter för inkomst av fast egendom, kapital eller arbete. I enlighet härmed kompletterades förenämnda kungörelse av den 16 oktober 1908 genom *kungörelse den 19 november 1920* (nr 838).

Vid 1910 års riksdag förekom ett förslag till ändring i dissenterskattelagen, avseende att utsträcka lindringen för främmande trosbekännare att gälla även utskylder, som utdebiteras på grundval av fastighetsbevillningen, i det att hr Byström i motion (II: 259) yrkade, att riksdagen ville besluta, att avgifter till svenska kyrkan eller hennes prästerskap eller betjäning, vilka efter kyrkostämmas beslut eller eljest uttaxeras, skulle med endast hälften av det belopp, som eljest bort utgå, påföras medlemmar av sådan i riket befintlig församling av främmande kristna eller mosaiska trosbekännare, vilken ägde rätt till offentlig religionsövning.

Motionären anförde, att det steg, som statsmakterna tagit genom lagen den 16 oktober 1908, vore synnerligen litet vad gällde själva skatten, men vad anginge principen, att dissenters skulle befrias från en del av skatten till statskyrkan, så vore den av ej ringa betydelse. Vore det rätt, att de finge lindring i skatten för inkomst av kapital och arbete, vore det lika rätt, att de befriades åtminstone till samma belopp från skatt för inkomst av fastighet.

Särskilda utskottet nr 1 (utlåt. nr 4) avstyrkte motionen. De skäl för beviljande åt vissa främmande trosbekännare av lindring i skyldigheten att erlägga avgifter till statskyrkliga ändamål, vilka ansetts äga giltighet, då fråga varit om avgifter för inkomst av kapital och arbete, kunde, enligt utskottets mening, icke med fog åberopas till förmån för lindring i de avgifter som åläge fastigheter. Religionsbekännelsen hos den tillfällige ägaren av en fastighet borde icke inverka på skyldigheten att utgöra ett vid denna fastighet bundet onus; den hänsyn till samvetsfriheten, varpå en person med skäl kunde göra anspråk i avseende på avgifter, som utginge för den av honom genom eget arbete förvärvade inkomsten, saknade uppenbarligen grund, då det gällde en från fastighet utgående avgift.

Utskottets hemställan bifölls av riksdagen, av första kammaren utan votering och av andra kammaren med 97 röster mot 39.

I *riksdagens skrivelse den 9 mars 1909* med begäran om utredning angående vidgad rätt till utträde ur statskyrkan omnämndes skattefrågan icke särskilt, men riksdagen betonade, att ett medgivande av vidgad rätt till utträde ur statskyrkan måste medföra nödvändigheten av ändringar i åtskilliga förhållanden, som berörde såväl det borgerliga samhället som ock särskilt kyrkan. I den av hr K. J. Ekman vid samma riksdag väckta motionen (I: 8), avseende utredning om fritt utträde ur statskyrkan, uttalades, att de ekonomiska och skattepolitiska konsekvenserna av utträdet förtjänade synnerligt beaktande.

Motion om
ändring i dis-
sinterskatte-
lagen.

1909 års
riksdags-
skrivelse
m. m.

De av *domkapitlen* avgivna yttrandena över 1909 års riksdagsskrivelse innehålla uttalanden i skattefrågan, och densamma beröres även i framställningarna från *frikyrkliga samarbetskommittén* samt *kyrkoråden i de katolska församlingarna m. fl.*¹

Statsrådet *Löfgren* anförde vid anmälandet i statsråd den 21 maj 1918 av 1909 års riksdagsskrivelse, bl. a., att vid utredningen borde i hela dess vidd upptagas frågan om de rättigheter och skyldigheter, som borde följa av medborgares ställning till svenska statskyrkan; och vid föredragning i statsråd den 6 februari 1925 av ärende angående tillkallande av 1925 års religionsfrihetssakkunniga yttrade statsrådet *Nothin*, att vid utredningen angående vidgad rätt till utträde ur statskyrkan även övriga hithörande frågor, i den mån de icke redan blivit behandlade, borde vinna beaktande.

De sakkunnigas förslag.

Det föreliggande spörsmålets omfattning.

Såsom de sakkunniga i kap. I av detta betänkande framhållit, är det icke nog med att varje till mogen ålder kommen medlem av svenska kyrkan erhåller rätt att utträda ur denna utan avseende å den ställning i religiöst hänseende, han ärnar intaga. Utträdet måste, såvitt möjligt, kunna ske utan förlust av medborgerliga rättigheter och utan att den, som utträtt, fortfarande betungas av skyldigheter, som påkallas uteslutande av tillhörigheten till statskyrkan. I sådant hänseende gäller det bl. a. att tillse, om och i vad mån befrielse från skattskyldigheten till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning bör medgivas dem, som icke tillhöra kyrkan.

Därvid är till en början tydligt, att hänsyn till bl. a. prästerskapets befattning med vissa rent borgerliga angelägenheter alltjämt måste såsom enligt 1908 års dissenterskattelag medföra, att allenast partiell skattebefrielse kan ifrågasättas för kyrkan utomstående personer. De sakkunniga återkomma i det följande till detta spörsmål.

Den i 1908 års dissenterskattelag medgivna skattelindringen gäller, såsom förut berörts, icke alla skattskyldiga, som enligt nuvarande lagstiftning intaga en ställning utanför den svenska statskyrkan, utan endast medlemmar av sådan i riket befintlig församling av främmande kristna eller mosaiska trosbekännare, vilken äger rätt till offentlig religionsövning. Av personer, som icke tillhöra statskyrkan, äro således från skattelindring uteslutna de, som tillhöra trossamfund, vilka icke vunnit statligt erkännande. Till denna grupp höra bland andra alla de personer, vilka äro i svenska kyrkans församlingsböcker antecknade såsom medlemmar av baptistsamfundet och vilka enligt 1920 års folkräkning uppgingo till ett antal av 7 265. Baptisterna hava nämligen icke sökt statens erkännande av sina nuvarande församlingar i riket.

Om i enlighet med de sakkunnigas förslag rätten att utträda ur statskyrkan utvidgas, så att den utträdande ej behöver uppgiva anslutning till främmande trossamfund, innebär detta, att man avstår från det hittills åtminstone prin-

¹ Se bil. II, s. 334 f.; bil. III, s. 337 f.; bil. IV, s. 343.

cipiellt hävdade kravet, att en var av rikets innebyggare skall tillhöra antingen statskyrkan eller annat, kristet eller mosaiskt, religionssamfund. De, som efter genomförandet av en sådan ordning komme att stå utanför statskyrkan, skulle således kunna indelas i tre grupper, nämligen 1) sådana, som tillhöra av staten erkända trossamfund, 2) sådana, som tillhöra trossamfund, vilka ej blivit erkända av staten, och 3) sådana, som icke tillhöra något trossamfund alls. Om 1908 års dissenterskattelag bibehölles oförändrad, skulle blott den första av ovan nämnda grupper kunna komma i åtnjutande av skattelindring. Det föreliggande spörsmålet gäller alltså, huruvida skattelindringen må kunna utsträckas till grupperna 2) och 3), därvid huvudintresset torde knyta sig till den sistnämnda, nytillkomna gruppen. Det lärer emellertid vara nödvändigt att i hela dess vid upptaga frågan om lindring i skyldigheten att betala skatt till statskyrkliga ändamål för dem, som enligt de föreslagna nya bestämmelserna komma att icke tillhöra svenska kyrkan. Det är nämligen icke möjligt att utan vidare bygga på 1908 års lagstiftning, utan man måste, under aktgivande på alla inverkan- de faktorer, självständigt undersöka såväl frågan, huruvida lindringen må utsträckas till nya grupper av skattskyldiga, som spörsmålen, i vilka skatter lindring bör ske, huru stor del av skatten, som må eftergivnas, samt om och i så fall på vad sätt ersättning skall beredas församlingarna för mistade skatteinkomster.

I detta sammanhang torde böra framhållas, att några riktlinjer för lösningen av förevarande skattefråga icke angivas i 1909 års riksdagsskrivelse med begäran om utredning av frågan om vidgad rätt till utträde ur statskyrkan, ej heller i de uttalanden, som gjorts av vederbörande departementschefer vid tillsättande av sakkunniga för verkställande av den av riksdagen begärda utredningen.

Under dissenterskattefrågans tidigare behandling hava åtskilliga skäl åberopats för skattelindring åt dem, som enligt dåvarande bestämmelser ägde rätt att ställa sig utom statskyrkosamfundet. Det torde böra undersökas, huruvida samma skäl för närvarande äga giltighet och i vad mån de kunna åberopas till stöd för skattelindring åt dem, som kunna komma att begagna sig av den föreslagna vidgade rätten till utträde ur den svenska kyrkan.

*Skäl för
skatte-
lindring.*

Av såväl 1860 som 1873 års dissenterlag framgår, att man vid tillkomsten av dessa lagar erkände, att tillämpningen av religions- och samvetsfrihetens grundsats, vilken är inskriven i gällande regeringsform, måste med konsekvensens makt medföra lindring i främmande trosbekännares skattskyldighet till statskyrkliga ändamål. I 1873 års dissenterlag stadgas nämligen, i nära anslutning till en i 1860 års lag förekommande bestämmelse, att de för särskilda kyrkliga förrättningar stadgade avgifter till svenska kyrkan eller hennes prästerskap eller betjäning ej må påföras främmande trosförvant i annat fall än att slik förrättning blivit på hans egen begäran verkställd. I samvetsfrihetens namn hava sedermera yrkanden på en mera vittgående skattebefrielse för främmande trosbekännare blivit tid efter annan framställda. Sålunda framhölls i en vid 1896 års riksdag väckt motion, att det alltid måste bliva ett samvetstväng för

Skattelindring
ett samvets-
frihetens
krav.

den, som av levande övertygelse anslutit sig till ett främmande religionssamfund, att deltaga i underhållet av den privilegierade statskyrkan, vars läror han ej gillade och vars gudstjänstövningar bjöde emot hans religiösa känslor. Detta skäl, som dissenterskattekommittén förklarade böra »tillbörligt beaktas», gäller givetvis alla dem, som av religiös grundsats velat ställa sig utom statskyrkan, vare sig de tillhöra av staten erkända trossamfund eller överhuvud taget tillhöra något trossamfund. Men samma respekt för samvetsfriheten, som påkallas av dem, som av konfessionella eller andra skiljaktigheter i religiöst avseende önska lämna statskyrkan, bör även visas de personer, som vilja ställa sig utom statskyrkan därför, att de på grund av sin allmänna livsuppfattning finna det som en kränkning av sin samvetsfrihet att behöva tillhöra eller understödja något religiöst samfund. Hänsyn till religions- och samvetsfrihetens krav kan därför åberopas till stöd för skattelindring åt samtliga tre förenämnda grupper av personer, som kunna komma att enligt de föreslagna bestämmelserna ställa sig utom statskyrkosamfundet.

Skatteplikt
och rösträtt.

Ett annat skäl, som också åberopades av dissenterskattekommittén och som måste anses äga stor räckvidd, är motsättningen mellan skatteplikt och rösträtt för dem, som icke tillhöra svenska kyrkan. För närvarande äro personer, vilka icke tillhöra statskyrkan, uteslutna från rösträtt vid kyrkostämma. Visserligen föreslå de sakkunniga ändring i bestämmelserna angående rösträtt vid kyrkostämma i ändamål att bereda dem, som icke tillhöra kyrkosamfundet, rösträtt i angelägenheter, som icke äro av rent kyrklig art. Men i alla kyrkliga angelägenheter skulle de fortfarande vara uteslutna från medbestämmanderätt. De få således bl. a. icke deltaga i överläggningar och beslut om beviljande av medel för kyrkliga behov eller i kontrollen över dessa medels användande. Under sådana omständigheter måste det anses som en orättvisa, om de skulle nödgas efter samma grunder som kyrkans egna medlemmar bidra till täckandet av de kyrkliga utgifterna. Om icke skattelindring medgives, kan det också tänkas, att personer, som eljest önskade utträda ur kyrkan, ansåge sig icke kunna göra detta, när de icke vågade avhända sig rätten att deltaga i avgörandet om utgifter, till vilkas täckande de ändock vore tvungna att oförminskat bidra. Detta argument talar till förmån för skattelindring åt alla, som stå utanför statskyrkan, de må hava lämnat henne av den ena eller den andra bevekelsegrunden. Mot invändningen, att vederbörande frivilligt beröva sig rösträtten, bör erinras, att, då rösträttens förlust är en följd av en handling — utträde ur statskyrkan — som företagits av religiösa betänkligheter eller annat samvetstvång, avståendet från rösträtt icke kan betecknas som frivilligt.

Dubbel
skatteplikt.

Dissenterskattekommittén anförde vidare som skäl för skattelindring åt dissenters, att en dubbel skatteplikt ålåg främmande trosbekännare, nämligen dels till svenska kyrkan, dess prästerskap och betjäning, dels ock till det egna samfundet. Detta skäl gäller givetvis blott sådana personer, som verkligen tillhöra ett främmande religionssamfund. Kommittén yttrade i denna del bl. a., att kommittén icke kunde obetingat godkänna vad mot dissenters skattskyldighet till statskyrkan anförts därom, att de främmande trossamfundet, vart inom

sitt område, tillgodosåge samma intressen som statskyrkan inom samhället i dess helhet. Den insats, de inom sitt område gjorde i den religiösa och sedliga utvecklingen, vore emellertid av den betydelse jämväl för staten i dess helhet, att det måste framstå såsom en obillighet, att deras medlemmar skulle för religiösa ändamål betungas utan inskränkning med dubbel skattskyldighet, låt vara att denna beträffande det egna samfundet vore av frivillig natur. Härtill komme, att religionens fria utövning, vilken gemenligen krävde sammanslutning i församlingar, anskaffande av gudstjänstlokal, underhåll av lärare m. m., syntes vara en rättighet av den beskaffenhet, att ingen borde vara utestängd därifrån av det skäl, att han, när skattskyldighet till statskyrkan samtidigt ålåg honom, tilläventyrs funne svårighet vid att betala erforderliga avgifter jämväl till den egna gudstjänsten. Även ur denna synpunkt krävde billigheten, att främmande trosbekännare erhöles lindring uti ifrågavarande hänseende.

Jämväl de sakkunniga anse, att hänsyn till oförmälda dubbla avgiftsplikt motiverar lindring i de statskyrkliga avgifterna för personer, som utan att tillhöra statskyrkan äro anslutna till annat trossamfund. Det skulle måhända även kunna göras gällande, att liksom skatteplikten för dem, som samtidigt hava att stödja annan religiös verksamhet, kan bli en börda, som för dem inskränker förmågan att verka för det egna samfundets intressen, så kunde också de, som av andra skäl än positivt religiösa lämnat statskyrkan, hava en berättigad önskan att i stället använda sina medel för ändamål, som från deras synpunkt tedde sig angelägnare än de statskyrkliga. Då man emellertid icke kan veta, om eller i vad mån personer, som kunna komma att utträda ur statskyrkan utan att ansluta sig till andra religiösa samfund, hava utgifter för motsvarande ändamål, torde dock hänsyn av angiven art icke behöva tagas vid bedömande av frågan, huruvida skattelindringen må utsträckas jämväl till personer, tillhörande sist angivna grupp.

I detta sammanhang må framhållas, att de av dissenterskattekommittén åberopade skälen för skattelindring åt dissenters voro av sådan natur, att därmed kunde motiveras lindring åt *alla* dissenters, ej blott sådana, som voro anslutna till erkända samfund. Att blott dissenters av den senare kategorien ansågos böra få åtnjuta lindringen, berodde på att man ville söka förebygga, att den i dissenterlagen medgivna rätten till utträde ur statskyrkan skulle kunna begagnas i egennyttigt syfte. Man befarade nämligen, att, om lindring tillerkändes alla dissenters, mindre nogräknade personer blott för vinnande av lindring i skattskyldigheten skulle, särskilt när större utgifter för kyrkliga ändamål förestode, begagna sig av den möjlighet dissenterlagen erbjöd dem att vinna utträde ur statskyrkan utan att de i verkligheten inträdde i annat kristet trossamfund. Kommittén framhöll därvid, att den, som ville utgå ur statskyrkan, blott behövde *uppgiva* det trossamfund, vartill han ville övergå, men att detta trossamfund, enligt vedertagen tolkning av dissenterlagens stadgande, ej behövde vara av staten erkänt eller ens inom landet befintligt; ej heller fordrades intyg om att övergång till det uppgivna samfundet verkligen ägt rum. Kommittén ansåg det därför böra i ordningens intresse fordras, att de, som skulle åtnjuta lindring, skulle vara medlemmar av någon i riket befintlig, lagligen erkänd församling

av främmande trosbekännare. Kommittén åberopade i detta sammanhang, att så vore fallet med de flesta av de svenska dissenters. Till följd av denna kommitténs uppfattning, vilken jämväl lades till grund för 1908 års lagstiftning i ämnet, kommo de icke erkända samfundens medlemmar, bland dem alla baptister, att fränkännas rätt till skattelindring. Det bör dock märkas, att baptisterna enligt då tillgänglig statistik blott till ett antal av omkring ettusen personer utträtt ur statskyrkan.

Sammanfattning.

Såsom av det anförda framgår, hava de sakkunniga funnit, att hänsyn till religions- och samvetsfrihetens princip samt till den omständigheten, att personer, vilka icke tillhöra statskyrkan, måste förvägras rösträtt i kyrkliga angelägenheter, kunna åberopas till stöd för skattelindring åt alla dem, som enligt de sakkunnigas förslag kunna komma att intaga en ställning utanför statskyrkan. För vissa grupper bland dessa personer, nämligen de, som äro anslutna till annat trossamfund, kan även det skälet åberopas, att de, om lindring ej medgäves, skulle bliva betungade med en dubbel avgiftsplikt till kyrkliga ändamål. Det skulle även kunna anföras — och detta gäller samtliga grupper — att personer, som icke tillhöra statskyrkan, ej kunna antagas hava gagn eller åtminstone icke lika stort gagn av de statskyrkliga inrättningarna och den statskyrkliga verksamheten som kyrkans egna medlemmar, varför även ur denna synpunkt en lindring i avgifterna till sagda ändamål kunde anses böra av billighetsskäl medgivas ifrågasattade personer.

Skäl mot skattelindring.

De sakkunniga övergå nu till en undersökning av de skäl, som kunna anföras emot den ifrågasatta reformen.

Statsrättsliga synpunkter.

Under den mångåriga tidigare diskussionen av frågan, huruvida skattelindring borde medgivas dem, som enligt hittills gällande lagstiftning ägde rätt att ställa sig utom statskyrkan, hava skäl av statsrättslig natur åberopats emot dylik lindring, och i de över 1909 års riksdagsskrivelse rörande vidgad rätt till utträde avgivna yttrandena hava liknande invändningar blivit framställda i fråga om utsträckning av skattelindringen till alla dem, som kunde komma att utgå med begagnande av den av riksdagen begärda nya lagstiftningen. I de gjorda erinringarna framhålles genomgående den svenska kyrkans egenskap av *statskyrka*. Det göres gällande, att man icke finge förbise, att Sveriges grundlagar såsom en statsangelägenhet hävdade kyrkans upprätthållande som en nödvändig faktor för folkets religiösa och kulturella fostran, samt att staten fastställt en hela landet omfattande kyrklig organisation, för vars upprätthållande församlingarna erhållit beskattningsrätt, varför även andra än statsreligionens bekännare måste finna sig i att i nödig utsträckning ekonomiskt bidra till statskyrkans upprätthållande.

Enligt de sakkunnigas mening förtjäna dessa invändningar att tagas under allvarlig omprövning. Onekligen kunde det ur vissa synpunkter anses innebära ett egendomligt läge, om vissa inom församlingen skattskyldiga skulle kunna efter fritt skön genom utträde ur statskyrkan undandraga sig att direkt bidra till det statsändamål, som kyrkan avser att fylla. Det gäller därför att

utröna, huruvida de, som tillåtas ställa sig utom statskyrkosamfundet, kunna tillerkännas en särställning även i beskattningshänseende eller om hänsyn till den svenska kyrkans natur av statskyrka bör verka hindrande för en utsträckning av 1908 års dissenterskattelagstiftning till nya grupper av statskyrkan utomstående personer.

Därvid är det av intresse att erinra om den principiella ståndpunkt, som dissenterskattekommittén intog till frågan om möjligheten att ur statsrättslig synpunkt motivera skattelindringen åt dissenters. Efter en framställning av statskyrko­begreppets utveckling i Sverige sedan äldre tider uttalar kommittén som sin uppfattning, att statskyrkans ställning icke rubbats genom de gradvisa medgivandena åt dissenters, och framhåller, hurusom kyrkans upprätthållande vore ett statsintresse, som borde understödjas av alla statsborgare. Emot detta statliga intresse borde vägas dissenters anspråk på skattelindring, vilka anspråk kommittén erkände vara starkt grundade såväl ur samvetsfrihetens synpunkt som av billighetsskäl. Kommittén ansåg därför, att ehuru även andra än statsreligionens bekännare måste finna sig i att genom skattebidrag främja de statskyrkliga ändamålen, skattelindring dock kunde medgivas dem i en utsträckning, som av omständigheterna påkallades.

Den av dissenterskattekommittén angivna uppfattningen av förhållandet mellan kyrka och stat hänför sig till då rådande, ännu bestående förhållanden med avseende å rätten att utträda ur kyrkan. Enligt de sakkunnigas mening behöver emellertid den föreslagna förändringen i rätten att utträda ur statskyrkan icke medföra någon väsentlig rubbning i förhållandet mellan svenska staten och svenska kyrkan. Staten har fortfarande intresse av att kyrkans verksamhet upprätthålles och bibehåller dess organisation såsom en hela landet omfattande organisation. I den kyrkliga verksamhetens fortgång förutsättes ingen förändring. Därmed följer för staten skyldighet tillse, att medel finnas tillgängliga för upprätthållande av kyrkans organisation och verksamhet. Detta sker som hittills därigenom, att staten dels själv för ändamålet lämnar anslag, dels medgiver uttaxering bland församlingsmedlemmarna till täckande av församlingarnas utgifter för kyrkliga ändamål. Kyrkan kommer att alltjämt förbliva ett statens organ för kyrklig verksamhet, i vars förvaltning staten deltagar och vars verksamhet den direkt understödjer genom anslag. Skyldigheten att indirekt, genom skatt till staten, understödja kyrkan kunna statsmedborgarna därför ej undandraga sig.

Något annorlunda ställer det sig med de avgifter, som uttaxeras direkt till kyrkliga ändamål. Här åligger bidragsskyldigheten författningsenligt alla inom församlingen skattskyldiga. Principiellt sett måste man dock anse, att de av dessa skattskyldiga, vilka äro medlemmar av statskyrkosamfundet, böra i första rummet vara pliktiga att lämna skattebidrag. Man måste nämligen beakta, att det statsändamål, som statskyrkan är avsedd att fylla, ligger på ett annat plan än andra statsändamål och att kyrkans uppgift rätt kan fyllas endast om och i den mån samhällsmedlemmarna personligen därvid medverka. Men de, som ställa sig utom statskyrkan, hava icke och kunna icke hava samma personliga solidaritet med kyrkan som hennes egna medlemmar. Staten, som

tillåter och auktoriserar denna deras ställning, får därigenom anses hava medgivit, att statsändamålet i fråga icke har samma betydelse för de utom kyrkan varande som för de i kyrkan kvarstående. Under sådana förhållanden måste det anses möjligt för staten att, om goda skäl eljest tala därför, medgiva en differentiering i den direkta skattskyldigheten till statskyrkan och i den utsträckning omständigheterna påkalla befria dem, som ställa sig utom kyrkan, från den direkta skattskyldigheten till densamma. Såsom i det föregående utvecklats kunna också ett flertal vägande skäl åberopas till förmån för dylik frikallelse.

Förutsättningar för skattelindring måste dock vara, att den kan ske utan att den statskyrkliga verksamhetens upprätthållande äventyras och utan att de kvarstående kyrkomedlemmarnas berättigade intressen åsidosättas. De sakkunniga skola senare upptaga dessa frågor till behandling.

Utträde ur
statskyrkan
av ekono-
miska motiv.

Mot utsträckning av skattelindringen till andra personer än sådana, som tillhörde erkända trossamfund, åberopades, såsom förut angivits, vid tillkomsten av 1908 års dissenterskattelag, att man borde söka garanti mot att dissenterslagens bestämmelser om rätt till utträde ur statskyrkan skulle utnyttjas i egenlyttigt syfte. De sakkunniga hava icke förbisett, att, om skattelindring tillerkännes envar, som begagnar den föreslagna vidgade rätten till utträde ur statskyrkan, detta kunde i än högre grad locka till utträde än man tänkte sig vid tillkomsten av 1908 års lagstiftning. Visserligen lärer väl, på sätt senare i detta betänkande skall påvisas, den åsyftade skattelättnaden i allmänhet bliva relativt obetydlig, men församlingar finnas dock, särskilt på landsbygden, där utdebiteringen till kyrkliga ändamål är ganska hög, och det kunde tänkas, att en och annan i dylik församling boende skulle vilja tillgripa utvägen att utträda ur statskyrkan för att dymedelst minska sin samlade skattebörd.

Ett sätt att förhindra sådant vore att medgiva skattelindring allenast åt personer, vilka efter utträdet ur statskyrkan anslöte sig till annat trossamfund, vars medlemmar kunde antagas få för samfundets verksamhet vidkännas motsvarande ekonomisk uppostring. En dylik åtgärd lärer dock ej vara att förordas, då genom densamma tillbörlig hänsyn icke tages till dem, som av samvets-skäl utträdde utan att ansluta sig till visst trossamfund.

Ett annat sätt att förhindra utträde av ekonomiska motiv vore att låta dem, som utträda utan att ansluta sig till annat trossamfund, erlægga vad man skulle kunna beteckna som en *ersättningsskatt*, nämligen avgift till något annat allmänt ändamål, exempelvis undervisningsväsendet eller samhällets barnavård, med belopp, som motsvarade den lindring, de erhöle i de kyrkliga utskylderna.

Domkapitlet i Uppsala synes syfta härtill, då domkapitlet i yttrande över 1909 års riksdagsskrivelse förordar »en av staten godkänd kompenstation» för beviljande av partiell skattebefrielse. Ifrågavarande uppslag torde väl ytterst grundas på den tankegången, att det kunde vara rättvist, att de, som på grund av samvetsbetänkligheter befrias från bidragsskyldighet till ett visst statsändamål, i motsvarande större mån bidroge till annan samhällsnyttig verksamhet. Anordningen skulle emellertid på en omväg upphäva den skattedifferentiering,

som de sakkunniga förut erkänt vara motiverad. En ersättningsskatt skulle även i praktiken medföra allvarliga olägenheter. Den kunde svårligen utmätas annorlunda än i förhållande till storleken av de avgifter, från vilka vederbörande erhållit befrielse. Man kan nämligen med hänsyn till den växlande storleken av utdebiteringen för kyrkliga ändamål inom olika församlingar och under olika år icke tänka sig något i förväg fixerat avgiftsbelopp. De personer, varom här är fråga, skulle således alltjämt få betala belopp, vilkas storlek bleve beroende av de i kyrkan kvarstående församlingsmedlemmarnas beslut, i vilka de icke finge deltaga. I den mån statsmedel av skattenatur användes till fyllande av den brist i församlingarnas kassor, som uppstått genom utträdet, måste de utträdande deltaga även i dessa skatter och komme då utträdet att medföra en *ökad* skattskyldighet. Vidare är det att befara, att en dylik ersättningsskatt kunde leda till disposition av skattemedel för tillfredsställande av behov, som eljest icke skulle hava utsikt att bliva tillgodosedda. Den inflytande ersättningsskatten måste nämligen på något sätt användas, under det att den i församlingarnas kassor uppkommande bristen i allt fall måste fyllas. Slutligen må framhållas, att uppbörden och redovisningen av ifrågavarande avgiftsbelopp skulle medföra besvär och kostnader, som ofta nog icke komme att stå i proportion till beloppens storlek. De sakkunniga hava på grund av det anförda ansett sig böra låta nu omhandlade uppslag falla. I Danmark, där systemet med ersättningsskatt (till folkskoleväsendet) tidigare praktiserats, har det numera »i religionsfrihetens intresse» avskaffats.¹

En anordning, som åtminstone är ägnad att hindra, att utträde ur statskyrkan sker för vinnande av *omedelbara* ekonomiska fördelar, är dock möjlig. Församlingsmedlemmar böra icke kunna genom att utträda ur statskyrkan undandraga sig att deltaga i gäldandet av kostnader, som de kanske själva kort förut varit med om att besluta eller som föranledas av omedelbart förestående större företag, såsom nybyggnad eller mera omfattande reparation av kyrka eller prästgård m. m. I allmänhet torde det vara tillräckligt, att det, till förekommande av utträde i syfte att undgå bidrag till dylika utgifter, stadgas, att skattelindring ej får äga rum, med mindre vederbörande under viss tid stått utom statskyrkan. De sakkunniga hava därför tänkt sig, att skattelindring ej skulle tillkomma annan än den, som före den 1 januari det år, då utdebitering av skattebidragen beslutes och verkställs, i laga ordning utträtt ur eller eljest icke tillhört svenska kyrkan. En dylik ordning, som motsvarar vad för närvarande gäller beträffande dissenters, torde i sin mån kunna hindra, att utträde sker av egennyttiga bevekelsegrunder, ehuru någon fullständig garanti givetvis icke därmed är lämnad. Några omedelbara ekonomiska fördelar skola i allt fall, som nämnt, icke kunna vinnas, ty den, som under ett visst år utträder ur statskyrkan, erhåller icke lindring i den skatt, han har att erlægga under det närmast följande året, utan först i den skatt, han skall betala under det andra året efter utträdet.

Man får icke heller förbise, att den föreslagna nya ordningen innefattar återhållande moment, vilka måste verka, att utträde i allmänhet icke företages

¹ Se bil. X, s. 424.

utan allvarliga skäl av mera personlig natur. Utträdet skall fortfarande vara beroende av att vissa formaliteter iakttagas, nämligen de dubbla anmälningarna med minst två månaders mellanrum. Dessa formaliteter, vilka visserligen icke äro avsedda att verka hindrande på fullföljden av ett allvarligt uppsåt, äro dock ägnade att skärpa eftertanken, så att det betydelsefulla steget icke tages i förhastande. Att stå utanför den svenska kyrkan måste dessutom innebära en viss särställning, som bl. a. medför förlust av rösträtt såväl vid prästval som i kyrkliga ärenden i övrigt. Betydelsen av dessa återhållande moment bör icke underskattas. Skulle emellertid någon taga steget att utträda av enbart ekonomiska bevekelsegrunder, så må det sägas, att det för svenska kyrkan i själva verket måste vara av ringa vikt att såsom medlem bevara en person, som är så likgiltig för de värden, kyrkan representerar, att han utgår ur densamma enbart för vinnings skull.

Skattetekniska synpunkter.

Rent skattetekniskt låter det sig givetvis göra att genomföra skattelindring åt dem, som enligt de föreslagna nya bestämmelserna komma att ställa sig utom statskyrkan, eftersom detta kunnat ske i fråga om dissenters. Med hänsyn till frågans principiella innebörd synes det emellertid lämpligt att här erinra om fall, då skattedifferentiering för vissa grupper av skattskyldiga eljest förekommer inom svenskt skatteväsen och särskilt i fråga om kyrkliga utskylder.

Utskylderna till kyrkan tillhöra det kommunala skattesystemet och torde få räknas till de äldsta kommunala skatterna i vårt land. Såsom framgår av den förut lämnade redogörelsen för »skattskyldigheten till svenska kyrkans prästerskap samt övriga statskyrkliga ändamål under äldre och nyare tid», skola enligt nu gällande lagstiftning alla de, vilka inom ett pastorat utgöra kommunalutskylder, delta i erläggandet av församlingsavgifter till prästerskapets avlöning efter de för kommunalutskylders utgörande i allmänhet stadgade grunder. Samma regel gäller för utdebiteringen av avgifter till övriga kyrkliga ändamål. I princip gäller alltså generell skattskyldighet utan hänsyn till om de skattskyldiga hava gagn av de statskyrkliga inrättningarna eller ej, dock med vissa undantag, i det att enligt kyrkostämmoförordningen för Stockholm diplomatiska och konsulära tjänstemän i utlandet samt andra å utländska orter anställda tjänstemän ävensom medlemmar av de icke territoriella evangelisk-lutherska församlingarna i Stockholm äro, på sätt i den tidigare framställningen angivits, i viss utsträckning frikallade från kyrkliga utskylder i den territoriella församling, där de äro mantalsskrivna. Ifrågavarande skattelättnader synas vara grundade på billighetsskäl. Lindringen för medlemmarna av de icke-territoriella församlingarna åberopades för övrigt av dissenterskattekommittén såsom ett analogt förhållande till stöd för dess förslag. Vidare förekommer skattedifferentiering i andra hänseenden såväl vid den allmänna bevillningstaxeringen som vid taxeringen till inkomst- och förmögenhetsskatt genom skattebefrielse eller skattelindring för vissa juridiska personer, för svenska medborgare, som icke äro eller böra vara i riket mantalsskrivna, och för utlänningar. Som en annan form av skattedifferentiering skulle

kunna nämnas den objektsbeskattning, som tar sig uttryck dels genom taxeringen till förmögenhetsskatt vid statsbeskattningen, dels genom de vid kommunalbeskattningen förekommande typerna av objektskatter å fast egendom.

Fall av skattedifferentiering, som medför skattelättnad för vissa grupper eller merbelastning av andra, förekomma alltså inom den svenska skattelagstiftningen, företrädesvis på det kommunala området; men framför allt bör i detta sammanhang ihågkommas den särslagstiftning, som genomfördes år 1908 med avseende å dissenters skattskyldighet till den kyrkliga kommunen. Inom kommunernas beskattningsförhållanden och särskilt med avseende å den kyrkliga kommunens, till vars förmån särskilda avgifter utdebiteras, synes också skattedifferentiering kunna lättare både motiveras och genomföras än inom statsbeskattningen. Vid den sistnämnda är det av rent skattetekniska skäl knappast möjligt att medgiva någon särskild grupp skattskyldiga befrielse från skyldigheten att bidraga till något visst utgiftsändamål, enär statsskatten avser att bidraga till täckandet av samtliga statsutgifter i en summa.

Såsom framgår av den i bil. X vid detta betänkande lämnade redogörelsen för utländsk lagstiftning, äro i våra grannländer Finland, Norge och Danmark personer, vilka icke tillhöra de officiella kyrkosamfundet, helt eller delvis befriade från avgiftsplikt till sagda samfund. *Utländsk lagstiftning.*

I *Finland*, där den evangelisk-lutherska kyrkan är att anse som landets officiella kyrka, om ock den grekisk-katolska kyrkan i vissa hänseenden blivit med den förra jämställd, är enligt 1922 års religionsfrihetslag person, som icke är medlem av den ena eller den andra av sagda kyrkor, icke skyldig att genom utgörande av fastighetsskatt eller i annan form deltaga i avlöande av dess prästerskap och kyrkobetjäning eller i andra utgifter för dess ändamål.

I *Norge* äro enligt 1891 års dissenterlag med däri senare vidtagna förändringar de, som icke tillhöra statskyrkan, pliktiga att erlægga avgifter för särskilda kyrkliga förrättningar samt tionde eller därmed likställda pålagor å fast egendom men kunna, efter beslut av vederbörande kommunala myndighet, erhålla befrielse i större eller mindre utsträckning från andra kyrkliga avgifter.

I *Danmarks* nu gällande grundlag av år 1915 stadgas, att ingen är pliktig lämna personliga bidrag till någon annan gudsdyrkan än den, som är hans egen. Med »personliga» bidrag förstås även skatt å inkomst i motsats till »reella», som utgå av fast egendom och för vilka frihet icke gäller. Skattebefrielsen med avseende å de personliga bidragen är närmare angiven i gällande, år 1922 utfärdade författningar om kyrkligt avlöningsväsen m. m., i vilka stadgas skyldighet att vid uttaxering bidraga till kyrkliga utgifter allenast för medlemmar av folkkyrkan.

På grund av vad i det föregående anförts, vilja de sakkunniga principiellt ansluta sig till den meningen, att lindring i kyrkliga utskylder bör beredas alla dem, som enligt de sakkunnigas förslag kunna komma att intaga en ställning utanför statskyrkan. *Skattelindringens omfattning.*

Vilka böra
åtnjuta
lindring?

Den föregående framställningen handlar om skattelindring åt fysiska personer, vilka icke äro medlemmar av statskyrkan. Huruvida skattebefrielsen bör utsträckas till juridiska personer, vilka ju icke kunna vara medlemmar av kyrkan, är en fristående fråga, vars lösning icke direkt påkallas av det föreliggande förslaget om rätt till utträde ur statskyrkan. Då emellertid de sakkunniga avsett att i hela dess vidd upptaga frågan om lindring i skattskyldigheten till statskyrkliga ändamål för alla dem, som icke äro medlemmar av svenska kyrkan, torde motsvarande spörsmål för de juridiska personernas del böra här beröras. De sakkunniga vilja därvid erinra, hurusom alla kommunalt skattskyldiga äro pliktiga att med skatt understödja statskyrkan och att församlingarna fått sig tillerkänd rättighet att — med vissa undantag — för täckande av sina utgifter verkställa utdebitering å hela det för kommunala ändamål tillgängliga skatteunderlaget, däri även juridiska personers beskattningsbara inkomster ingå. Skattelindring, varom här är fråga, förutsättes kunna ske av skäl som i det närmaste hava samband med vederbörandes personliga förhållande till statskyrkan, i främsta rummet av hänsynstagande till religions- och samvetsfrihetens krav. Sådana skäl kunna icke åberopas för de juridiska personernas del. Man torde därför i allmänhet icke kunna ifrågasätta skattelindring för juridiska personer.

Emellertid har under de sakkunnigas överläggningar framhållits, hurusom aktierna i ett bolag (exempelvis ett s. k. familjebolag) kunna ägas av personer, som icke tillhöra svenska kyrkan, och att det vore rättvist, att i sådana fall jämväl bolaget komme i åtnjutande av skattelindring. Häremot måste dock erinras, att den svenska skattelagstiftningen gjort bolagens inkomst, på grund av dess antagna större skattekraft, till föremål för en viss dubbelbeskattning, i det att skatt räknas såväl å bolagets egen inkomst som å utdelningen till aktieägarna. I det anförda fallet komma aktieägare, som icke tillhöra svenska kyrkan, att få lindring i de kyrkliga utskylder, som belöpa på utdelning från bolaget. Bolaget torde däremot böra i likhet med andra aktiebolag påföras full skatt för dess egen inkomst. För övrigt måste betydande praktiska svårigheter möta, om man önskade genomföra skattelindring för aktiebolag i berörda specialfall. Man behöver blott tänka på de fall, då en del av aktierna i ett bolag äges av personer, som icke tillhöra statskyrkan, en annan del av personer, som tillhöra kyrkan, eller då aktier under beskattningsåret växla ägare och den nye ägaren intager annan ställning i kyrkligt hänseende än den förutvarande.

Om man måste avvisa tanken att i angivna fall medgiva skattelindring för aktiebolag, så kunna däremot förutsättningar för skattelindring tänkas föreligga för vissa andra juridiska personer, med avseende å vilka inkomsten, där den överhuvud taget beskattas, blott är underkastad enkelbeskattning och denna av praktiska skäl är lagd på den juridiska personen och icke på dess delägare eller medlemmar eller på dem, som eljest i sista hand få del av inkomsten. De sakkunniga avse icke-statskyrkliga församlingars kyrkor, frikyrkliga trossamfund såsom sådana samt stipendiefonder och s. k. fromma stiftelser, inrättade till förmån för personer, tillhörande frikyrkosamfund. Dylika samfund och stiftelser m. fl. äro enligt gällande allmänna skattelagstiftning och därå grun-

dad praxis i sådan utsträckning frikallade från skyldighet att utgöra fastighetsbevilning och bevilning för inkomst, att en eventuell skattelindring skulle för dem gälla väsentligen blott sådana avgifter till vederbörande statskyrkoförsamling, som de hade att utgöra på grundval av dels fastighetsbevilning för hyreshus, jordbruksegendomar o. d., dels bevilning för inkomst av dylika fastigheter. Då emellertid de sakkunniga, på sätt i det följande utvecklas, avse att från skattelindring utesluta avgifter, som utgå på grundval av fastighetsbevilning och då *inkomsten* av sådana fastigheter, för vilka sagda juridiska personer äro bevilningspliktiga, väl sällan överstiger den genom fastighetsbevilningen beskattade, beräknade inkomsten av samma fastigheter, skulle från dessa utgångspunkter en utsträckning av nu ifrågavarande skattelindring till omförmälda samfund och stiftelser knappast hava någon praktisk betydelse. De sakkunniga hava därför icke ansett sig böra framställa förslag i dylikt syfte.

Såsom i den föregående framställningen angivits, gällde den år 1908 beslutade skattelindringen åt dissenters avgifter till statskyrkliga ändamål, vilka efter kyrkostämmas beslut eller eljest uttaxeras för inkomst av kapital eller arbete, men däremot icke utskylder, som belöpa på fastighetsbevilningen eller eljest utgå av fast egendom. Från lindringen voro vidare undantagna avgifter till prästerskapets avlöning, grundade å lönerogleringsresolution enligt 1862 eller 1872 års förordningar eller å äldre konvention eller förening, ävensom avgifter till kyrkobetjäningens avlöning, vilka utgingo efter andra grunder än dem, som för kommunalutskylders utgörande i allmänhet voro stadgade. I samband med genomförandet av 1920 års kommunalskatteprovisorium utvidgades den gällande skattelindringen att avse även uttaxering i förhållande till *inkomst* av fast egendom (överstigande den genom fastighetsbevilning beskattade). Vissa efter år 1908 införda särskilda skatter, nämligen skogsaccis och kommunal progressivskatt, få i viss utsträckning användas för kyrkliga ändamål, men dissenters åtnjuta därvid ingen lindring.

Då det nu åsyftas, att lindring i kyrkliga utskylder skall tillgodokomma en vidare krets av personer, än som år 1908 avsågs, torde till förnyad undersökning böra upptagas frågan, i vilka skatteformer lindring bör ske.

Vad först angår *skogsaccis* och *kommunal progressivskatt* (kommunandelen därav), så få dessa skatter visserligen enligt särskilda bestämmelser användas till täckande av utgifter, varom kyrkostämman beslutar. Fördelningen av skatterna mellan den borgerliga och den kyrkliga kommunen blir emellertid icke synlig i de upprättade debiteringslängderna, varför det åtminstone med nuvarande ordning icke kan angivas, huru stor del av den skatt av ifrågavarande slag, som påföres viss skattskyldig, skall användas för den borgerliga kommunens och huru stor del för den kyrkliga kommunens behov, än mindre huru mycket, som avses för rent kyrkliga ändamål. Därest lindring i dessa skatter medgäves, skulle alltså betydande svårigheter möta att utröna beloppet av den lindring, som tillkomme en var enskild skattskyldig. På grund härav och då skogsaccis och kommunal progressivskatt blott undantagsvis torde komma till användning

Vilka skatteformer bör lindringen avse?

för täckande av utgifter för kyrkliga ändamål, anse de sakkunniga, att lindringen icke bör avse omförmälda skatter.

Församlingarnas förnämsta inkomstkälla till täckande av utgifter för prästerskapets avlöning och övriga kyrkliga ändamål utgöres av den *uttaxering, som verkställes på grundval av den allmänna bevillningstaxeringen*, och det synes de sakkunniga naturligt och riktigt, att den skattelindring, som kan komma att medgivas dem, som icke tillhöra svenska kyrkan, hänföres åtminstone till de slag av dylika avgifter, vari lindring hittills varit medgiven främmande trosbekännare.

Dissenterskattekommittén ingick för sin del icke på frågan, huruvida lindring borde beredas främmande trosbekännare vid erläggande av kyrkliga *avgifter för fast egendom*. Kommittén åberopade, att dess uppdrag uttryckligen hade begränsats till frågan, huruvida, samt, därest så befundes vara förhållandet, i vilken omfattning främmande trosbekännare kunde fritagas från skyldighet att för sina personer samt för inkomst av kapital och arbete erlægga avgifter till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning. Spörsmålet måste dock nu upptagas till prövning, och man kan därvid ej underlåta att göra sig den frågan, om det icke vore konsekvent att utsträcka skattebefrielsen även till avgifter, som utgå av fast egendom. Lindring har utan meningsskiljaktighet ansetts böra ske i avgifter, som belöpa på *inkomst*, därför att denna anses mera intimt beroende av inkomstagarens personliga förhållanden. Men även fastighetsbevillningen grundar sig på inkomst, låt vara en beräknad sådan. Om en jordbrukare åtnjuter avkastning av jordbruksfastighet till belopp, motsvarande exempelvis tio procent av fastighetens taxeringsvärde, torde för honom de första sex procentens inkomst, vilka äro underkastade fastighetsbevillning, knappast förefalla att vara av annan natur än den återstående inkomsten.

Det lär dock icke kunna bestridas, att fastighet representerar en kapitaltillgång, som i regel ger avkastning i varje ägares hand. Det är denna påräkneliga inkomst, som är underkastad objektsbeskattning, för närvarande i form av garantiskatt å en *beräknad* inkomst. Denna beräknade inkomst, som motsvarar en slags jord- eller kapitalränta och från denna synpunkt är artskild från den övriga inkomst, som ägaren kan förskaffa sig från en fastighet, är således icke i samma grad som annan inkomst knuten vid fastighetsägarens person eller beroende av hans personliga arbete.

Objektsbeskattningen å ifrågavarande beräknade inkomst motiveras bl. a. därmed, att kommunen, i detta fall den kyrkliga eller församlingen, har behov av att äga tillgång till konstanta skatteobjekt, vilka äro oberoende av de ekonomiska konjunkturernas växlingar. Det gäller således att efterse, huruvida utgifterna för kyrkliga ändamål hava sådan betydelse för församlingarnas ekonomi, att församlingarna för deras skull behöva göra anspråk på att äga tillgång till den skattegaranti, som ligger i att hava fasta inkomstkällor. Medeltalet av utdebiteringen för kyrkliga ändamål uppgår numera till omkring 11 procent av den totala utdebiteringen,¹ men medeltalet för landsbygden är betydligt

¹ Jfr tabell C å s. 248.

högre och i ett stort antal landskommuner är utdebiteringen för kyrkliga ändamål högst avsevärd, trots att utdebiteringen av församlingsavgifter till prästerskapets avlönande är enligt 1910 års löneregleringslag begränsad. Sålunda ligger utdebiteringen för år 1926 för samtliga kyrkliga ändamål i 527 landskommuner mellan 2 och 3 kr. per bevillningskrona och överstiger i 214 kommuner 3 kr. per bevillningskrona.¹ För dylika kommuner måste det vara av stor betydelse att kunna räkna med fastigheterna såsom konstanta inkomstkällor, särskilt som vissa dispositioner för kyrkliga ändamål — byggandet av kyrkor, församlingshus, prästgårdar o. d. — ske på lång sikt och utgifterna härför ofta bestridas av lånemedel. I detta sammanhang bör jämväl framhållas, att det icke sällan torde inträffa, att fastigheter röna värdestegring genom att anläggningar av kyrklig art göras i deras närhet, och det torde även ur denna synpunkt få anses rättvist, att fastigheterna få kvarstå som permanenta skattekällor.

Vidare kan anföras, att förekommande objektskatter kunna inverka på en fastighets värde. Om en person köpt en fastighet, som är belastad med objektskatt, får man antaga, att priset bestämts med hänsyn tagen till förekommande onera.² En dylik köpare synes sedermera ej med fog kunna göra anspråk på lindring i en på fastigheten vilande objektskatt till kyrkliga ändamål under återopande av sin personliga ställning till statskyrkan.

Slutligen torde böra framhållas, att tillämpningen av dylik skattelindring understundom kunde möta praktiska svårigheter, bl. a. i de fall, då en fastighet växlar ägare eller tillhör olika ägare, vilka icke intaga samma kyrkliga status. Det kunde även tänkas att, om skattelindring medgäves, denna skulle missbrukas genom skenförsäljningar.

I detta sammanhang torde böra erinras därom, att i våra grannländer Norge och Danmark skattebefrielsen för dem, som icke tillhöra respektive länders officiella kyrkor, icke omfattar tionde och andra avgifter av fast egendom, dock att i Norge vederbörande kommunalstyrelse äger rätt att medgiva befrielse från »eiendomsskatt». I Finland gäller skattefriheten däremot även avgifter av fast egendom.

På grund av det anförda finna de sakkunniga sig icke kunna tillstyrka, att skattelindringen utsträcker att gälla avgifter för fast egendom.

Återstår så frågan, huruvida lindring bör medgivas för *avgifter till prästerskapets avlöning i ännu oreglerade pastorat*, där dessa avgifter grunda sig på *äldre löneregleringar eller konventioner*, samt *avgifter till kyrkobetjäningens avlöning*, vilka till äventyrs ännu utgå efter andra grunder än som för kommunalutskylders utgörande i allmänhet äro stadgade. Till denna fråga hava de sakkunniga delvis redan tagit ståndpunkt, då de uttalat, att lindring i avgifter för fast egendom icke bör äga rum. I de enligt äldre löneregleringsresolutioner utgående avgifterna förekomma nämligen regelmässigt sådana, som belöpa å fast egendom. Men även avgifter av annan typ förekomma enligt löneregle-

¹ Se tabell D å s. 250.

² Så gällde exempelvis under äldre tider högre priser för frälsejord än för likvärdig skattejord.

ringarna i de icke nyreglerade pastoraten. Dissenterskattekommittén ansåg för sin del, att ej heller för dessa borde medges lindring. Den fann nämligen, att å ena sidan minskning i prästerskapets stadgade förmåner icke utan rättskränkning kunde komma till stånd och att det å andra sidan icke rimligen kunde ifrågasättas, att de personer, som på grund av lönerogleringarna fått sin skattskyldighet bestämd enligt den gradering, som var grundad i den äldre lagstiftningen, skulle finnas benägna att medgiva någon rubbning härutinnan till beredade av avlöningsfyllnad åt prästerskapet i stället för de bidrag, som genom skattelindringen till förmån för dissenters skulle komma att upphöra. Den utvägen kunde möjligen föreslås, att staten i ett fall sådant som detta skulle träda hjälpsamt emellan. Med hänsyn till ifrågavarande skatters kommunala natur ansåge dock kommittén det vara mindre lämpligt, att bristen helt och hållet utfylldes av statsverket. För övrigt bleve fyllnadsbeloppen mången gång så obetydliga, att det skäligen icke kunde begäras, att för en sådan utgift hela den apparat skulle sättas i rörelse, som måste vara verksam vid statsanslags utbetalande och redovisande.

De sakkunniga anse väl, att det icke borde möta hinder att av allmänna medel bereda prästerskapet i oreglerade pastorat erforderlig lönefyllnad, om lindringen utsträcktes att gälla även i dylika pastorat, men att, då numera blott 22 pastorat kvarstå oreglerade, det knappast är nödigt eller ens lämpligt att beträffande dem genomföra en särslagstiftning. Ej heller synes lindring böra ske i sådana avgifter till kyrkobetjäningens avlöning, vilka, vare sig det gäller reglerade eller oreglerade pastorat, till äventyrs utgå efter andra grunder än dem, som för kommunalutskylders utgörande i allmänhet äro stadgade. Givetvis bör emellertid i de ännu oreglerade pastoraten lindring äga rum i avgifter, som utöver de i lönerogleringarna bestämda av församlingarna beslutas till bestridande av avlöning åt prästerskapet, t. ex. för höjande av fastställd lön eller ökande av antalet prästerliga tjänster, ävensom i avgifter, som till bestridande av utgifter för andra kyrkliga ändamål än prästerskapets avlöande utgå efter de för kommunalutskylders utgörande i allmänhet stadgade grunder.

De sakkunniga förorda således, att skattelindringen må avse samma slag av skatter, för vilka den hittillsvarande skattelindringen är gällande, eller till kyrkliga ändamål utgående avgifter, vilka grundas på taxeringen till bevilling för *inkomst* av fast egendom, kapital eller arbete, dock med undantag för omförmälda avgifter av äldre ursprung.

Huru stor del
av skatten
bör efter-
givas?

Det har redan antytts, att bl. a. den omständigheten, att prästerskapet fått sig ålagt en mängd borgerliga bestyr, vilka komma alla samhällsmedlemmar, oavsett deras ställning till statskyrkan, direkt eller indirekt till godo, bör medföra, att fullständig befrielse från kyrkliga avgifter icke kan lämnas utan blott lindring däri. Icke endast omfattningen av prästerskapets »borgerliga» verksamhet är emellertid av betydelse för avgörandet av frågan, huru stor del av skatten, som bör eftergivas, utan man har även att taga hänsyn till, i vad mån prästerskapets övriga verksamhet samt kyrkobetjäningens arbete och de stats-

kyrkliga inrättningarna i övrigt kunna vara av betydelse för dem, som icke tillhöra statskyrkan.

Synnerligen omfattande och för den enskilde prästmannen ofta nog betungande är det arbete, som följer av den prästerskapet åliggande kyrkobokföringen och de övriga borgerliga bestyr, prästerskapet fått sig anförtrodda. Av detta arbete hava de, som icke tillhöra svenska kyrkan, samma gagn som övriga statsborgare och kunna därför lika litet som dessa senare med fog göra anspråk på befrielse från skyldigheten att, i en eller annan form, tillskjuta medel till beredande av ersättning åt dem, som utföra sagda borgerliga bestyr. Beskaffenheten och omfattningen av ifrågavarande ämbetsuppgifter, vid vilkas utförande prästmännen i stor utsträckning komma i omedelbar förbindelse med de enskilda församlingsborna, torde vara så allmänt kända, att någon mera detaljerad redogörelse för sagda bestyr icke kan vara erforderlig. Det torde emellertid böra påpekas, hurusom exempelvis prästerskapets befattning med kyrkobokföringen icke blott medför ett dagligt expeditjonsarbete utan även är förknippad med förpliktelse för pastor att stå de borgerliga myndigheterna till tjänst med alla de upplysningar och åtgärder, som ligga inom området för hans ämbetsbefogenhet. Pastor har sålunda skyldighet att lämna på församlingsböckerna grundade uppgifter till ett stort antal tjänstemän och myndigheter ävensom att från olika håll mottaga och, efter granskning, i församlingsböckerna införa uppgifter av skiftande slag. Så t. ex. skall pastor månatligen avlämna till pensionsstyrelsen uppgift å samtliga under månaden inom församlingen avlidna personer och till rullföringsområdesbefälhavaren uppgift å alla under månaden inflyttade, avlidna eller utflyttade värnpliktiga och inskrivningsskyldiga. Utdrag av död- och begravningsbok skall halvårsvis avlämnas till provinsialläkaren. Till domstolarna skall kvartalsvis lämnas uppgift om nytillkomna stärbhus och deras medlemmar. Mantalsskrivningen grundar sig på pastors uppgifter ur församlingsboken. Mantalslängden och den på densamma grundade pensionslängden skall av pastor granskas och jämföras med församlingsboken. Pastor har vidare till åliggande att i allt, som rör enskilda medborgares samhälleliga förhållanden, biträda med upplysningar och intyg av varjehanda slag, såsom flyttnings- och åldersbetyg; intyg för inträde i undervisningsanstalter, intagning på sjukhus, sökande av platser, erhållande av understöd eller pension; bevis om släktskap, om medellöshet eller vederhäftighet i ekonomiskt hänseende, om svenskt medborgarskap med mera sådant. I egenskap av ordförande i kyrkoråd och vid kyrkostämma samt på landsbygden och i åtskilliga städer även i skolrådet har pastor krävande och grannliga uppgifter, delvis av ekonomisk art. Särskilt skolrådsordförandeskapet kräver ett tidsödande arbete. Den lokala uppsikten över skolväsendet, närvaro vid examina, lärareprov o. d., expediering av skolrådsbeslut, skötande av skolexpeditionen och avgivandet av alla skolstatistiska uppgifter tager, särskilt i större skoldistrikt, en anmärkningsvärt stor del av pastors arbetskraft i anspråk. I detta sammanhang torde jämväl böra erinras om de administrativa uppgifter, som åligga kontraktsprostarna.

Dissenterskattekommittén, som ingående behandlade detta ämne, ansåg för

sin del, att, om man övervägde vad prästerskapet hade att uträtta i det borgerliga samhällets eller i den enskilde individens intresse av beskaffenhet att komma alla samhällsmedlemmar till godo, och om man tänkte sig dessa göromål överflyttade från prästerskapet till andra, särskilt avlönade personer, så skulle det knappast kunna antagas, att dylika tjänstemän i tillräckligt antal och med erforderlig utbildning skulle kunna anställas för hälften av den summa, vartill församlingarnas avgifter till prästerskapets avlöning då för tiden uppgick.

Under de år, som förflutit sedan kommitténs utredning verkställdes, hava förhållandena på hithörande område undergått viss förskjutning. Sålunda har på skolväsendets område en inskränkning skett i prästerskapets verksamhet såtillvida, att skolärendena i vissa städer lagts under den borgerliga kommunen, men å andra sidan hava nya uppgifter ålagts prästerskapet, särskilt i samband med utvecklingen av olika sociala verksamhetsgrenar, man må därvid bl. a. tänka på dem, som företrädas av pensionsstyrelsen och riksförsäkringsanstalten. Den förskjutning, som gjort sig gällande, får därför obetingat anses hava inneburit en ökning av de borgerliga bestyren. Då dessa, såsom angivits, i lika mån lända till gagn för alla samhällsmedlemmar, vare sig de tillhöra statskyrkan eller icke, och då personer, som icke tillhöra statskyrkan, kunna förväntas i viss utsträckning taga prästerskapets tjänster i anspråk jämväl i andra avseenden, såsom för vigsel och begravning m. m., torde man finna, att kyrkan utomstående böra endast i starkt begränsad omfattning erhålla lindring i kyrkliga utskylder, i vad dessa avse att utgöra bidrag till prästerskapets avlöande.

Det gagn, som sagda personer kunna få av kyrkobetjäningens verksamhet torde vara mindre betydande. Mest torde denna betjäningens biträde komma att tagas i anspråk vid begravningar.

I fråga om skattebidrag för övriga kyrkliga ändamål, såsom nybyggnad och underhåll av kyrka och prästgård, kulturella anordningar, anskaffning och underhåll av inventarier, kyrkas uppvärmning och belysning, beredande av lokaler för pastorexpedition och kyrkoarkiv, anställande av skrivbiträde för kyrkobokföringen, diakoni, s. k. barnkrubbor och andra välgörenhetsinrättningar, underhåll och vård av begravningsplatser m. m., torde betydande lindring böra beredas dem, som icke tillhöra statskyrkan. Av vad för angivna ändamål åtgöres, är visserligen en del av beskaffenhet att lända även dylika personer i större eller mindre mån till gagn; så är t. ex. förhållandet med anordningarna för pastorexpedition och kyrkoarkiv, diakoni, anstalter för barnavård och annan verksamhet i välgörande syfte, underhåll och vård av begravningsplatser etc. Andra åtgärder, särskilt de som avse gudstjänsten, äro däremot av beskaffenhet, att flertalet av de kyrkan utomstående kunna antagas i allmänhet icke önska därav betjäna sig.

Vid övervägande av frågan om storleken av den åsyftade skattelindringen anse alltså de sakkunniga det vara befogat att räkna med, att sådan lindring kan vara berättigad för en relativt mindre del av avgifterna till prästerskapets avlöande men att större eftergift skulle kunna äga rum i avgifter till andra kyrkliga ändamål. Givetvis bör emellertid skattelindringen av praktiska skäl angivas i ett för samtliga kyrkliga avgifter gemensamt kvotal. I betraktande

av ovan angivna omständigheter och då utgifterna för prästerskapets avlönande numera för riket i dess helhet betydligt understiga utgifterna för andra kyrkliga ändamål, hava de sakkunniga stannat vid att föreslå, att lindringen må, som hittills, gälla hälften av stadgade avgiftsbelopp.

Då 1908 års dissenterskattelag förbereddes, hade man möjlighet att tämligen noga uträkna, huru stora belopp, som genom den ifrågasatta skattelindringen skulle frångå församlingarna. Förslaget avsåg ju blott begränsade grupper av skattskyldiga, nämligen sådana främmande trosbekännare, som voro anslutna till av staten erkända trossamfund. Förteckningar över dessa hade införskaffats från de olika samfundens föreståndare av dissenterskattekommittén, vilken sedermera verkställde uträkning av skattelindringens belopp för visst år (1904) enligt olika alternativa förslag och under förutsättning, att prästerskapets löner då varit omreglerade i huvudsaklig överensstämmelse med av prästlönerregleringskommittén föreslagna grunder. Med hänsyn till innebörden av det nu föreliggande förslaget om rätt till utträde ur statskyrkan är det uppenbart, att någon tillförlitlig beräkning av antalet personer, som kunna komma att begagna sig av den vidgade rätten att lämna kyrkan, icke är möjlig att göra och att än mindre någon säker uppskattning kan ske av det samlade belopp, till vilket skattelindringen kan väntas uppgå enligt de av de sakkunniga föreslagna riktlinjerna. Av stort intresse för bedömande av det föreliggande skattelindringsförslagets ekonomiska konsekvenser måste dock vara att känna storleken av församlingarnas faktiska utgifter för kyrkliga ändamål, såväl absolut som i förhållande till storleken av samtliga kommunala utgifter, samt storleken av det kommunala skatteunderlaget, d. v. s. bevillningstaxeringens resultat, och storleken av den därpå grundade utdebiteringen för kyrkliga och andra kommunala ändamål. Med ledning av dessa siffror kan en uppskattning göras av det belopp, som under olika förutsättningar kan väntas frångå församlingarna genom den föreslagna skattelindringen, nämligen om man antager, att de utom statskyrkan stående komma att representera vissa kvotdelar av det kommunala skatteunderlaget; dylika beräkningar torde hava sitt värde, då man genom desamma får en uppfattning av frågans allmänna ekonomiska räckvidd.

Ekonomiska konsekvenser av den föreslagna skattelindringen.

Det senaste år, för vilket statistiska centralbyråns kommunala finansstatistik föreligger i tryck, är 1921. De sakkunniga hava emellertid under hand från ämbetsverket erhållit vissa siffror ur den nyligen avslutade bearbetningen av 1922 års kommunala statistik. Detta material har emellertid visat sig vara mindre användbart för att giva en bild av det nuvarande läget, dels emedan de prästerliga lönerregleringarna år 1922 ännu icke voro till huvudsaklig del genomförda och dels på grund av den under de senaste åren inträffade förändringen i penningvärdet, som orsakat betydliga förskjutningar och sammandragningar i kommunernas inkomst- och utgiftsstat. De sakkunniga hava därför låtit verkställa viss bearbetning av de till statistiska centralbyrån inkomna kommunala primärutgifterna för år 1926 med avseende å storleken av den kommunala utdebiteringen för kyrkliga och andra ändamål.

Tab. A. Kommunernas brutto- och nettoutgifter (i kr.) för vissa ändamål åren 1921 och 1922.

	1 9 2 1						1 9 2 2					
	Landskommuner		Städer		Summa		Landskommuner		Städer		Summa	
	Absolut	%	Absolut	%	Absolut	%	Absolut	%	Absolut	%	Absolut	%
<i>Bruttoutgifter för:</i>												
kyrkliga ändamål:												
a) prästerskapets avlöning ¹	10 928 563	4.2	4 111 972	0.7	15 040 535	1.8	10 924 337	4.7	3 834 617	0.8	14 758 954	2.0
b) anskaffning av fastighet	5 146 323	2.0	1 055 183	0.2	6 201 506	0.7	5 671 980	2.4	1 658 042	0.4	7 330 022	1.0
c) underhåll av fastighet	5 455 249	2.1	1 602 855	0.3	7 058 104	0.8	4 768 413	2.1	1 402 482	0.3	6 170 895	0.9
d) underhåll av inventarier	1 065 197	0.4	227 137	0.0	1 292 334	0.2	770 133	0.3	180 634	0.0	950 767	0.2
e) andra avlöningar och pensioner	3 329 874	1.3	2 758 416	0.5	6 088 290	0.7	3 335 370	1.4	2 580 961	0.5	5 916 331	0.8
f) övriga utgifter	3 740 270	1.4	3 397 757	0.6	7 138 027	0.9	3 365 739	1.5	3 066 279	0.6	6 432 018	0.9
summa b—f	18 736 913	7.2	9 041 348	1.6	27 778 261	3.3	17 911 635	7.7	8 888 398	1.8	26 800 033	3.8
summa kyrkliga ändamål	29 665 476	11.4	13 153 320	2.3	42 818 796	5.1	28 835 972	12.4	12 723 015	2.6	41 558 987	5.8
övriga kommunala ändamål	231 632 069	88.6	567 155 603	97.7	798 787 672	94.9	203 391 351	87.6	467 124 592	97.4	670 515 943	94.2
summa kommunala ändamål	261 297 545	100.0	580 308 923	100.0	841 606 468	100.0	232 227 323	100.0	479 847 607	100.0	712 074 930	100.0
<i>Nettoutgifter för:</i>												
kyrkliga ändamål:												
prästerskapets avlöning ¹	10 928 563	7.3	4 111 972	1.3	15 040 535	3.1	10 924 337	8.2	3 834 617	1.7	14 758 954	4.1
övriga kyrkliga ändamål	15 143 481	10.2	7 589 330	2.3	22 732 811	4.8	14 723 603	11.1	7 448 250	3.3	22 171 853	6.2
summa kyrkliga ändamål	26 072 044	17.5	11 701 302	3.6	37 773 346	7.9	25 647 940	19.3	11 282 867	5.0	36 930 807	10.3
övriga utgifter för kommunala ändamål	122 786 373	82.5	317 158 626	96.4	439 944 999	92.1	1107 570 914	80.7	214 358 101	95.0	321 929 015	89.7
summa kommunala ändamål	148 858 417	100.0	328 859 928	100.0	477 718 345	100.0	133 218 854	100.0	225 640 968	100.0	358 859 822	100.0

¹ Enligt såväl ny som äldre lönerreglering ävensom frivilligt åtagna avgifter utöver lönerreglering.

Tab. B. Antalet bevilningskronor för olika slag av inkomst enligt taxeringarna åren 1920—1925.

Å r	A n t a l b e v i l l n i n g s k r o n o r							
	av beräknad inkomst av fastighet		av beskattningsbar inkomst för				Summa	
			aktiebolag m. fl.		andra skattskyldiga			
	Absolut	%	Absolut	%	Absolut	%	Absolut	%
<i>Landskommuner</i>								
1920 ¹	4 330 450	17.9	2 718 320	11.3	17 094 490	70.8	24 143 260	100.0
1921 ¹	4 706 040	18.7	2 478 530	9.9	17 911 460	71.4	25 096 030	100.0
1922 ²	5 177 760	29.8	707 885	4.1	11 475 199	66.1	17 360 844	100.0
1923 ²	5 217 239	35.5	661 493	4.5	8 817 657	60.0	14 696 389	100.0
1924 ²	5 257 722	36.0	732 254	5.0	8 614 087	59.0	14 604 063	100.0
1925 ²	5 294 127	34.8	782 195	5.1	9 128 865	60.1	15 205 187	100.0
<i>Städer</i>								
1920 ¹	2 499 750	6.4	8 374 040	21.6	27 896 880	72.0	38 770 670	100.0
1921 ¹	2 685 640	8.1	6 331 500	18.9	24 358 840	73.0	33 375 980	100.0
1922 ²	3 251 996	12.1	3 284 443	12.3	20 245 829	75.6	26 782 268	100.0
1923 ²	3 313 740	14.5	2 599 569	11.4	16 964 820	74.1	22 878 129	100.0
1924 ²	3 390 209	14.9	2 986 735	13.2	16 316 446	71.9	22 693 390	100.0
1925 ²	3 490 951	15.0	2 862 357	12.3	16 888 684	72.7	23 241 992	100.0
<i>Samtliga</i>								
1920 ¹	6 830 200	10.9	11 092 360	17.6	44 991 370	71.5	62 913 930	100.0
1921 ¹	7 391 680	12.6	8 810 030	15.1	42 270 300	72.3	58 472 010	100.0
1922 ²	8 429 756	19.1	3 992 328	9.0	31 721 028	71.9	44 143 112	100.0
1923 ²	8 530 979	22.7	3 261 062	8.7	25 782 477	68.6	37 574 518	100.0
1924 ²	8 647 931	23.2	3 718 989	10.0	24 930 533	66.8	37 297 453	100.0
1925 ²	8 785 078	22.8	3 644 552	9.5	26 017 549	67.7	38 447 179	100.0

¹ På grundval av uträknad bevilning.

² En procent av beskattningsbar inkomst och av för fastighet beräknad inkomst.

Det hopbragta materialet för åren 1921, 1922 och 1926 har sammanställts i här å s. 246—250 intagna tabeller. *Tab. A* utvisar kommunernas brutto- och nettoutgifter för olika kommunala ändamål åren 1921 och 1922, *tab. B* storleken av det allmänna skatteunderlaget, uttryckt i antalet bevilningskronor för olika slag av inkomst enligt taxeringarna åren 1920—1925, samt *tab. C* och *D* utdebiteringen för kyrkliga och andra kommunala ändamål under åren 1921 och 1922 samt 1926.¹ Med utdebitering för visst år, exempelvis för år 1926, avses den utdebitering, som leder till avgiftsbetalning under år 1926. Då i tabellerna talas om »kommuner», åsyftas dylika i vidsträckt mening, sålunda även de kyrkliga. Att borgerliga och kyrkliga kommuner ofta icke sammanfalla, saknar i detta avseende betydelse, då fråga blott är om medeltalssiffror. *Tab. D* avser borgerliga kommuner.

¹ Därjämte hava upprättats tabeller, som för sagda tre år angiva utdebiteringens medeltal *länsvis* vad landsbygden vidkommer; dessa tabeller åtfölja emellertid på grund av sin vidlyftighet icke det tryckta betänkanDET.

Tab. C. Utdebiterade belopp och utdebitering i (medeltal) pr 100 kr. inkomst (i kr.) för vissa ändamål åren 1921, 1922 och 1926.

Ändamål och år	Landskommuner		Städer		Hela riket	
	Utdebiterat belopp	Utdebitering per 100 kr.	Utdebiterat belopp	Utdebitering per 100 kr.	Utdebiterat belopp	Utdebitering per 100 kr.
	Församlingsavgifter till prästerskapets avlöning enligt 1910 års lönerogleringslag	8 008 279 9 200 573 6 879 013	0.33 ³ (0.48 ¹) 0.37 ³ (0.48 ¹) 0.46 ³ (0.47 ¹)	1 965 144 1 990 172 2 353 021	0.06 ³ (0.16 ¹) 0.06 ³ (0.17 ¹) 0.15 ³ (0.15 ¹)	9 973 423 11 190 745 10 414 034
Andra kyrkliga ändamål	17 974 072 17 087 247 12 345 616	0.75 (0.81 ¹) 0.69 (0.72 ¹) 0.82 (0.83 ¹)	14 169 244 11 816 145 8 627 162	0.37 (0.31 ¹) 0.35 (0.31 ¹) 0.37 (0.37 ¹)	32 143 316 28 903 392 20 972 778	0.51 (0.61 ¹) 0.49 (0.58 ¹) 0.55 (0.55 ¹)
Summa kyrkliga ändamål	25 982 351 26 287 820 19 224 629	1.08 (1.24 ¹) 1.06 (1.15 ¹) 1.28 (1.30 ¹)	16 134 388 13 806 317 12 162 183	0.42 (0.47 ¹) 0.41 (0.48 ¹) 0.52 (0.52)	42 116 739 40 094 137 31 386 812	0.67 (0.93 ¹) 0.68 (0.92 ¹) 0.82 (0.83 ¹)
Övriga kommunala ändamål	145 133 364 135 553 075 89 662 918	6.00 5.52 5.96	318 561 140 249 095 821 162 164 572	8.22 7.36 6.99	463 694 504 384 648 896 251 827 490	7.37 6.58 6.58
Summa kommunala ändamål ⁴	171 115 715 161 840 895 108 887 547	7.08 6.58 7.24	334 695 528 262 902 138 174 326 755	8.64 7.77 7.51	505 811 243 424 743 033 283 214 302	8.04 7.26 7.40

¹ Medeltal med hänsyn tagen endast till de kommuner, där ny löneroglering trätt i kraft.

² Omfattar även utdebitering å den beskattningsbara inkomsten till prästlön enligt gammal löneroglering trätt i kraft.

³ Denna siffra har erhållits sålunda att det utdebiterade beloppet av församlingsavgifter utslagsis å antalet beviljningskronor i samtliga pastorat, även de oreglerade. Siffran är därför för låg, vilket jämväl inverkar på motsvarande tal för utdebitering till samtliga kyrkliga och samtliga kommunala ändamål.

⁴ I beloppen ingår ej kommunal progressivskatt.

Kommunernas *bruttoutgifter* för kyrkliga ändamål (till prästerskapets och kyrkobetjäningens avlöning, byggnad och underhåll av kyrka och prästgård samt andra specifikt kyrkliga ändamål, således ej till folkskoleväsendet) uppgingo år 1921 till 42.8 och år 1922 till 41.6 milj. kr., motsvarande 5.1 resp. 5.8 procent av samtliga bruttoutgifter för kommunala ändamål. Bruttoutgifternas storlek är emellertid i allmänhet en föga tillförlitlig mätare av kommunernas ekonomiska belastning, ty de motsvaras till betydlig del av inkomster i den kommunala verksamheten, vilka icke äro hänförliga till skatteinkomster (avgifter för begagnande av kommunala anläggningar o. d.). Göres avdrag från bruttosiffrorna för dylika inkomstbelopp, erhållas *nettoutgifterna*, vilka i sin tur ungefär motsvara den del av uttaxeringen, som verkligen inflyter.

Nettoutgifterna för kyrkliga ändamål uppgå för vardera av åren 1921 och 1922 till omkring 37 milj. kr. samt motsvara för det förstnämnda året 7.9 och för det senare året 10.3 procent av samtliga nettoutgifter för kommunala ändamål. Som några siffror för senare år icke äro tillgängliga, är man hänvisad till att antaga, att de kyrkliga nettoutgifterna även numera utgöra omkring tiondelen av samtliga kommunala utgifter. Detta stämmer rätt väl med siffrorna för utdebiteringen för år 1926, varom mera nedan. Angivna procenttal för nettoutgifterna gälla medeltal för hela riket; för landskommunerna äro medeltalssiffrorna 17.5 procent för år 1921 och 19.3 procent för år 1922, för städerna 3.6 procent för år 1921 och 5 procent för år 1922. De kyrkliga utgifterna hava således avsevärt större betydelse i landskommunernas stater än i städernas.

Skatteunderlaget, uttryckt i antalet »bevillningskronor», visar stadig minskning under sexårsperioden 1920—1925 eller från 62.9 till 38.4 milj. bevillningskronor. Av sistnämnda belopp falla 22.8 procent på beräknad inkomst av fast egendom (fastighetsbevillningen), 9.5 procent på aktiebolagens och de solidariska bankbolagens samt 67.7 procent på andra skattskyldigas inkomst av fast egendom, kapital eller arbete. Till gruppen »andra skattskyldiga» höra de personer, vilka avses få skattelindring enligt de sakkunnigas förslag. Som emellertid i gruppen även ingå alla sådana skattskyldiga juridiska personer, som ej äro aktiebolag eller solidariska bankbolag (föreningar, stiftelser, ömsesidiga försäkringsbolag m. fl.), torde man kunna antaga, att de personer, för vilka lindring i kyrkliga utskylder skall kunna ifrågakomma, tillhöra en grupp skattskyldiga — enskilda personer — vilkas beskattningsbara inkomst numera representerar högst två tredjedelar av hela skatteunderlaget.

Siffrorna för den kommunala *utdebiteringen* för åren 1921, 1922 och 1926 avse som nämnt belopp, vilka erläggas sagda år. Hänsyn till restantier har icke tagits, och överstiga de utdebiterade beloppen bl. a. av denna orsak nettoutgifterna för resp. år, vilket beträffande åren 1921 och 1922 framgår av en jämförelse mellan tab. A och C; nettoutgifterna för år 1926 kunna av naturliga skäl ej ännu vara kända. Det absoluta beloppet för 1926 års utdebitering, 283 milj. kr., är avsevärt lägre än för åren 1921 och 1922; på-

Tab. D. Kommunerna fördelade efter storleken av utdebiteringen år 1926.

Län och städer	Utdebitering för prästerskapets avlöning (församlingsavgifter)				Utdebitering för samtliga kyrkliga ändamål				
	0—0.29	0.30—0.59	0.60 och däröver	Samtliga	0—0.99	1.00—1.99	2.00—2.99	3 och däröver	Samtliga
<i>Landskommunerna</i>									
Stockholms län . .	10	25	78	113	31	55	18	9	113
Uppsala > . .	1	15	70	86	7	47	26	6	86
Södermanlands > . .	—	18	71	89	7	56	24	2	89
Östergötlands > . .	—	22	124	146	21	92	28	5	146
Jönköpings > . .	4	40	82	126	17	75	26	8	126
Kronobergs > . .	1	19	67	87	12	49	20	6	87
Kalmar > . .	—	11	93	104	9	58	24	13	104
Gotlands > . .	1	4	87	92	5	34	33	20	92
Blekinge > . .	—	2	34	36	3	21	11	1	36
Kristianstads > . .	2	51	92	145	19	94	20	12	145
Malmöhus > . .	5	127	106	238	50	139	42	7	238
Hallands > . .	2	11	73	86	7	34	33	12	86
Göteb. o. Bohus > . .	3	5	74	82	13	26	28	20	87
Älvsborgs > . .	3	31	178	212	20	93	62	44	219
Skaraborgs > . .	—	36	225	261	19	145	62	36	262
Värmlands > . .	2	22	48	72	26	52	10	1	89
Örebro > . .	1	24	35	60	17	38	6	—	61
Västmanlands > . .	—	13	53	66	7	44	14	1	66
Kopparbergs > . .	3	29	19	51	24	26	1	—	51
Gävleborgs > . .	—	28	23	51	15	28	7	2	52
Västernorrlands > . .	2	24	35	61	13	32	14	4	63
Jämtlands > . .	1	29	30	60	9	40	10	1	60
Västerbottens > . .	—	5	23	28	4	19	3	2	28
Norrbottens > . .	1	3	21	25	4	14	5	2	25
Summa	42	594	1 741	2 377	359	1 311	527	214	2 411
Städerna ¹	48	52	11	111	84	28	—	—	112
Samtliga kommuner	90	646	1 752	2 488	443	1 339	527	214	2 523

¹ Siffrorna för städerna omfatta även utdebitering till prästlön enligt gammal lönerreglering i samtliga stadsförsamlingar (utom Mölndal), där ny lönerreglering ännu ej trätt i kraft.

tagligen beror detta mest på penningvärdets stegring. Av nämnda belopp för år 1926 belöper på utdebitering för kyrkliga ändamål 31.4 milj. kr. eller 11 procent. Häri ingår utdebitering av församlingsavgifter till prästerskapets avlöning med 10.4 milj. kr. (avgifter till prästerskapet i oreglerade pastorat äro i allmänhet ej medtagna i statistiken å tab. C¹) och utdebiteringen till övriga kyrkliga ändamål med 21 milj. kr. Utdebiteringen pr bevillningskrona för år 1926, 7.40 kr., är något lägre än för år 1921, vilket är anmärkningsvärt i betraktande av den stora nedgången i skatteunderlaget. Av 1926 års utdebitering för samtliga kommunala ändamål belöper i nyreglerade pastorat 0.83 kr. på kyrkliga ändamål, däraf 0.28 kr. på församlingsavgifter och 0.55 kr. på utdebitering för andra kyrkliga ändamål. Utdebiteringen pr bevillningskrona för kyrkliga ändamål i nyreglerade pastorat har nedgått i jämförelse med åren 1921 och 1922.² Nu angivna utdebiterings-

¹ Se dock not 2 å tab. C.

² Att likväl det absoluta talet för utdebitering av församlingsavgifter står ungefär oförändrat år 1926 mot de föregående åren kan synas egendomligt i betraktande av att skatteunderlaget samtidigt minskats. Förklaringen ligger däri, att avgifter till prästerskapets avlöning i oreglerade pastorat i allmänhet ej medtagits å tab. C (jfr dock not 2 å tab. C).

Tab. E. Antal främmande trosbekännare vissa år, fördelade efter trosbekännelse.

S a m f u n d	1 9 1 0		1 9 2 0		1 9 2 4
	Hela antalet	Ej tillhör. statskyrkan	Hela antalet	Ej tillhör. statskyrkan	Hela antalet
Baptister	52 450	8 504	61 120	7 265	60 216 ³
Metodister	17 404 ¹	6 211	17 079 ²	5 452	17 361 ³
Mosaiska	6 112	6 112	6 469	6 469	—
Rom. katoliker	3 070	3 070	3 425	3 425	—
Grek.	137	137	281	281	—
Engelska-episkopaler	146	146	192	192	—
Reformerta	104	104	130	130	—
Svedenborgare	81	81	95	95	—
Katolsk-apostoliska	215	215	66	66	—
Adventister	37	37	37	37	—
Mormoner	22	22	33	33	—
Separatister m. fl.	51	51	84	84	—
Konfessionslösa m. fl.	24	24	19	19	—
Summa	79,853	24,714	89,030	23,548	—

¹ Därav 1 282 »kvarstående på prov».

² Därav 1 028 »kvarstående på prov».

³ Enligt uppgifter, inhämtade från vederbörande samfund.

siffror för år 1926 utgöra medeltal för hela riket. Ser man efter huru förhållandena gestalta sig för landsbygden och i städerna, så visar det sig, att, medan utdebiteringen pr bevillningskrona för samtliga kyrkliga ändamål på landsbygden springer upp till i medeltal 1.30 kr., kan den i städerna med deras större tillgång till beskattningsobjekt hållas nere vid 0.52 kr. Motsvarande siffror äro för utdebiterade församlingsavgifter 0.47 kr. å landsbygden (här spelar maximeringen av församlingarnas bidragsskyldighet stor roll) och 0.15 kr. i städerna samt för utdebitering till övriga kyrkliga ändamål 0.83 kr. å landsbygden och 0.37 kr. i städerna.

Tab. D anger, för landsbygden länsvis, kommunernas fördelning efter storleken av utdebiteringen till kyrkliga ändamål år 1926. Nämda tabell, som tidigare åberopats i annat sammanhang, visar bl. a., hurusom utdebiteringen av församlingsavgifter i flertalet landskommuner ligger vid maximigränsen samt att utdebiteringen för samtliga kyrkliga ändamål, trots att dess medeltal i landskommunerna blott är 0.83 kr., endast i 359 kommuner understiger 1 kr. samt ligger, i 1 311 kommuner mellan 1 och 2 kr., i 527 mellan 2 och 3 kr. samt i 214 över 3 kr.

Uppgifterna rörande utdebiteringen för år 1926 visa, att man numera har att räkna med en kommunal utdebitering för samtliga kyrkliga ändamål av omkring 30 milj. kr. Härvid bortses från den utdebitering av församlingsavgifter, som framdeles kan komma att äga rum i de ännu oreglerade pastorat, enär dessa belopp ej nämnvärt inverka. Av förutnämnda utdebiteringssumma av 30 milj. kr. belöper enligt den beräkning, som ovan gjorts med avseende å skatteunderlaget, högst två tredjedelar eller 20 milj. kr. på enskilda personers beskattningsbara inkomst av fast egendom, kapital eller arbete. I

Tab. F. Statsverkets utgifter genom utbetalande av ersättning åt vissa församlingar till följd av lindring i främmande trosbekännares skattskyldighet enligt lagen den 16 oktober 1908.

År	Anslag å riksstat ¹	Utgifter	Å r	Anslag å riksstat ¹	Utgifter
1911	—	6 465.43	1920	25 000	31 253.02
1912	—	14 175.52	1921	25 000	72 181.68
1913	—	16 863.58	1922	25 000	50 218.61
1914	—	10 322.61	1923 ²	25 000	35 920.25
1915	—	19 185.93	1923/24	40 000	30 368.19
1916	—	11 057.12	1924/25	40 000	30 195.36
1917	—	22 246.63	1925/26	40 000	39 983.79
1918	25 000	32 246.87	1926, 27	30 000	—
1919	25 000	44 028.24			

¹ Ersättningsbeloppen utbetalades åren 1911—1917 under förskottstitel i statsverkets räkenskaper och först från och med år 1918 har för ändamålet anslag uppförts å riksstat (ordinarie förslagsanslag under 8:de huvudtiteln).

² Första halvåret.

utdebitering, som belöper å sådan inkomst, skulle enligt de sakkunnigas förslag skattskyldiga, vilka icke tillhöra statskyrkan, kunna erhålla lindring med hälften. *Maximum* av skatteförlust, som kunde drabba församlingarna, vore således hälften av 20 milj. eller 10 milj. kr., och skulle denna förlust uppstå, om *alla* till församlingarna skattskyldiga enskilda personer lämnade svenska kyrkan. Antager man, att skattskyldiga, som kunna komma att stå utom statskyrkosamfundet, representera en mot sitt antal proportionell del av skatteunderlaget,¹ skulle skatteförlusten bliva, om 50 procent av de skattskyldiga utträdde, 5 milj. kr., om 10 procent utträdde, 1 milj. kr., om 5 procent utträdde, 500 000 kr., om 2 procent utträdde, 200 000 kr. och om 1 procent utträdde, 100 000 kr. Som tidigare framhållits, hava beräkningar sådana som de förestående sitt egentliga värde däri, att de kunna bilda utgångspunkt för bedömandet av den föreliggande skattefrågans allmänna räckvidd. Man bibringas av de anförda siffrorna den uppfattningen, att, om utträde ur statskyrkan sker i måttlig utsträckning, de ekonomiska konsekvenserna därav skola bliva överkomliga.

För bedömande av den föreliggande skattefrågans ekonomiska räckvidd torde vidare vara av betydelse att undersöka verkningarna av 1908 års dissenter-skattelag. I sådant avseende hänvisas till tabellerna E, F och G. *Tab. E*, som är sammanställd efter statistiska centralbyråns redogörelser för folkräkningarna åren 1910 och 1920, utvisar, att antalet personer, vilka rättsligen icke tillhörde statskyrkan, utgjorde, år 1910 24 714 och år 1920 23 548. Hela antalet i riket bosatta, å tabellen upptagna frikyrkomedlemmar m. fl. utgjorde enligt av ämbetsverket införskaffade uppgifter det förstnämnda året 79 853 och det senare året 89 030 personer. Dissenterskattelagen trädde i tillämpning den 1 januari 1910, men under de tio år, som förflutit mellan 1910 och 1920 års folkräkningar, har antalet utom statskyrkan stående per-

¹ Tillgängliga siffror från Danmark visa rätt god överensstämmelse i denna punkt; se bil. X, s. 425.

Tab. G, utvisande fördelningen å församlingar åren 1922 och 1925 (budget-året 1924—25) av anslaget till ersättning åt vissa församlingar till följd av lindring i främmande trosbekännares skattskyldighet samt antalet personer, som inom varje församling åtnjöt lindring i skatt.¹

L ä n	Församling	1 9 2 2		1 9 2 5	
		antal personer	belopp i kr.	antal personer	belopp i kr.
Stockholms	Lidingö	—	—	16	226.81
Uppsala	Uppsala domkyrko-	10	252.87	40	375.88
Östergötlands	Norrköping,	68	3 747.86	73	2 622.08
Kalmar	Odensvi	—	—	2	267.13
Gotlands	Visby domkyrko-	—	—	8	93.83
Blekinge	Karlskrona stads-	21	250.90	15	332.99
Kristianstads	Kristianstad	19	82.83	14	58.04
»	Träne	—	—	14	171.04
Malmöhus	Landskrona	50	603.13	53	146.78
»	Malmö	134	2 191.25	153	2 611.59
»	Hälsingborg	—	—	30	388.50
Hallands	Halmstad	10	162.18	7	83.36
Göteborgs och Bohus	Göteborg	501	7 576.28	492	2 751.25
Skaraborgs	Skövde	3	127.47	4	126.73
»	Nykyrka	—	—	1	609.85
Västmanlands	Arboga stads-	13	302.52	—	—
»	Norbergs	—	—	13	76.93
»	Altuna	—	—	1	183.15
Kopparbergs	Kristine (Falun)	3	132.90	5	255.18
Gävleborgs	Forssa	—	—	41	700.56
»	»	—	—	30	511.99
»	Högbo	—	—	23	76.50
Västernorrlands	Sundsvall	45	713.36	25	314.26
»	»	41	556.49	—	—
Stockholms stad	Gustav Vasa	61	1 060.58	64	828.90
» »	Matteus	63	529.93	77	661.88
» »	Maria	35	6 808.67	46	749.19
» »	Katarina	64	658.14	107	347.08
» »	Engelbrekts	134	9 912.93	162	6 838.31
» »	Jakobs	50	1 247.18	72	1 253.63
» »	Kungsholms	60	1 248.58	61	622.03
» »	Oscars	114	4 714.20	123	2 281.33
» »	Hedvig Eleonora	115	5 888.64	123	2 764.10
» »	Klara	39	324.65	31	107.44
» »	Adolf Fredriks	65	1 125.07	62	757.54
	Summa	1 718	50 218.61	1 988	30 195.36

Medelbelopp per person:

1922 kr. 29.23
1925 » 15.19

¹ För ett par församlingar hava fullt exakta siffror icke kunnat erhållas rörande antalet personer som erhållit skattelindring; för Sundsvall gälla 1922 års siffror två skilda år.

soner minskats, under det att hela antalet till andra trossamfund anslutna personer ökats. Statistiska centralbyrån konstaterar också i sin redogörelse för 1920 års folkräkning, att ett anmärkningsvärt ringa antal främmande trosbekännare med egna, av staten erkända församlingar anmält sig till utträde ur svenska kyrkan, och yttrar, att den lindring i skattskyldigheten till svenska kyrkan, som genom lagen den 16 oktober 1908 beretts medlemmar av lagligen erkända församlingar av främmande trosbekännare, tydligen ej i

nämnavärdare män lockat till anmälan om utträde ur kyrkan. Av de sakkunnigas redogörelse för de fria religiösa samfundsbildningarna i kap. I¹ framgår vidare, att vissa frikyrkliga organisationer, som icke äro upptagna å angivna statistiska tablå, i sin helhet kvarstå inom statskyrkan, såsom svenska missionsförbundet, de s. k. pingstvännerna och frälsningsarmén. Dessa organisationer hava var för sig högst betydande medlemsantal, men medlemmarna kvarstå i statskyrkan, ehuru de genom att utträda och vinna statens erkännande av sina församlingar skulle kunna ernå den för dissenters medgivna skattelindringen. I detta sammanhang torde böra erinras, att baptisterna icke sökt statligt erkännande av sina församlingar, fastän medlemmar av samfundet till ett antal av 7 265 personer icke tillhöra statskyrkan.

Från och med år 1911 har ersättning av statsverket utbetalats till de församlingar, som lidit skatteförlust genom den åt dissenters medgivna skattelindringen. De årliga ersättningsbeloppen framgå av *tab. F.* Efter att i stort sett årligen hava ökats t. o. m. år 1921, visa ersättningsbeloppen därefter nedgång och hava de senare åren tämligen konstant hållit sig vid omkring 30 000 kr. pr år. För budgetåret 1925—26 har dock siffran sprungit upp till i det närmaste 40 000 kr. Med ledning av införskaffade uppgifter hava de sakkunniga verkställt en närmare undersökning för vissa år beträffande dels ersättningsbeloppens fördelning å olika församlingar och dels antalet personer, som inom varje församling åtnjutit lindring i skatt. Undersökningen, vars resultat framgår av *tab. G.*, avser år 1922 och budgetåret 1924—25. Att år 1922 valts, beror därpå, att detta års utbetalningar avse skattelindring, som åtnjutits av personer, vilka varit föremål för 1920 års folkräkning. Enligt den senare voro, som nämnt, 23 548 i riket bosatta personer icke medlemmar av svenska statskyrkan. Av dessa tillhörde åtskilliga, i främsta rummet baptisterna till antal av 7 265, samfund, vilka icke erhållit statens erkännande av sina församlingar, och kunde därför icke komma i fråga till skattelindring. De återstående, kanske 16 000 personer, voro däremot berättigade till skattelindring i den mån de voro skattskyldiga och behörig anmälan om dem gjorts av vederbörande församlingsföreståndare. Tabellen angiver emellertid för år 1922 allenast 1 718 personer, vilka hava erhållit skattebefrielse med i medeltal 29.23 kr. pr person. För budgetåret 1924—25 var motsvarande antal 1 988 personer och lindringens medeltal 15.19 kr. pr person. Antalet personer resp. år synes anmärkningsvärt lågt, men medeltalet pr person är däremot relativt högt, måhända beroende på att lindring tillkommit vissa mosaiska trosbekännare med stort skatteunderlag. Det är emellertid uppenbart, att ett något större antal personer än dessa siffror angiva i verkligheten erhållit lindring, ty dels äro statskyrkoförsamlingarna uteslutna från rätt till ersättning av statsmedel, när skatteförlusten i sin helhet för församlingen understiger 50 kr., dels hava enligt från statistiska centralbyrån under hand inhämtade upplysningar åtskilliga församlingar underlåtit att begagna dem tillkommande rätt till ersättning. Av tabellen framgår i övrigt, att skattelindring till mera avsevärda belopp till övervägande del förekommer i stadsförsamlingar.

¹ Se kap. I, s. 63 f.

Av förestående uppgifter synes man med statistiska centralbyrån kunna dra den slutsatsen, att den år 1908 åt dissenters medgivna skattelindringen ej i nämnvärd mån lockat till utträde ur svenska kyrkan. Detta omdöme gäller personer med en från statskyrkans mer eller mindre avvikande religiös uppfattning. Att man inom religiöst betonade kretsar av en kyrkan mera närstående åskådning skulle vara benägen att för en relativt ringa ekonomisk vinnings skull taga steget att utträda ur kyrkan, lärer icke kunna antagas. Därest steget tages, sker det säkert av helt andra bevekelsegrunder. Det är likväl givetvis icke uteslutet, att personer ur olika religiösa läger kunna komma att i relativt stor utsträckning begagna sig av en nyvunnen möjlighet att ställa sig utom statskyrkans samfund, då de kunna göra detta under gynnsammare betingelser än hittills varit möjligt. Att söka med någon större grad av noggrannhet beräkna, i vilken utsträckning detta kan komma att inträffa eller i vilken omfattning personer kunna komma att av andra skäl än en skiljaktig religiös övertygelse lämna statskyrkan, torde, såsom tidigare framhållits, icke vara möjligt. Med kännedom om den traditionsbundna tillgivenhet, som större delen av vårt folk alltjämt ägnar den svenska kyrkan, och med tilltro till dennas egen inneboende livskraft vilja de sakkunniga dock uttala den förvissning, att de föreslagna friare reglerna för utträde ur statskyrkan icke komma att medföra, att denna skall behöva se sina medlemmars antal avsevärt nedgå. Då skola ej heller de ekonomiska konsekvenserna av den ifrågavarande skattelindringen bliva oöverkomliga eller ens besvärande.

Stöd för en sådan uppfattning lämna även förhållandena i våra grannländer. Ehuru utträde ur resp. kyrkor där redan är medgivet under likartade betingelser, som nu föreslås hos oss, och ehuru skattebefrielsen för dem, som icke tillhöra de officiella kyrkorna, särskilt i Finland och Danmark går längre än vad de sakkunniga ansett med hos oss rådande förhållanden förenligt, så visar dock de olika ländernas statistik, att blott en ringa bråkdel av dessa länders befolkningar begagnat dem genom religionsfrihetslagstiftningen lämnade möjligheter. I *Finland* kan antalet personer, som icke tillhöra någon av landets bägge officiella kyrkor, beräknas föga överstiga 1 procent av hela befolkningen,¹ i *Norge* stod vid 1920 års folkräkning 2.7 procent av folket utanför statskyrkan och i *Danmark* var år 1921 motsvarande siffra för dem, som lämnat folkkyrkan, 2.1 procent. Dessa siffror samt av de sakkunniga införskaffade kompletterande upplysningar från Norge och Danmark giva vid handen, att den i våra grannländer medgivna skattelindringen varken i nämnvärd mån lockat till utträde ur resp. kyrkosamfund eller verkat besvärande för därav berörda kommuners ekonomi.

Skulle emellertid utträde ur svenska kyrkan komma att ske i mera avsevärd omfattning, torde den möjligheten icke vara utesluten att å orter, där utträde i anmärkningsvärd mån förekommit, vidtaga organisatoriska åtgärder, ledande till besparingar i den kyrkliga förvaltningen. Man kan i sådant hänseende

¹ Se bil. X, s. 418.

tänka sig omregleringar av pastorat och indragningar av prästerliga tjänster. Uppgifterna å *tab. G* visa, att ersättningar enligt 1908 års dissenterskattelag utgått blott till ett relativt fåtal församlingar och att de mera avsevärda ersättningsbeloppen nästan undantagslöst tillfallit församlingar i de större städerna, beroende på att såväl flertalet av dissenters som de skattekraftigaste av dem varit där bosatta. Man har icke skäl att förmoda annat än att även enligt den nu föreslagna ordningen de mera avsevärda skatteförlusterna komme att drabba församlingar i de större städerna, i vilka sådana omregleringar, som ovan åsyftas, låta sig lättare verkställas än i landsförsamlingar. Löneregleringarna enligt 1910 års löneregleringslag gälla blott 20 år och utgå allmänt under perioden 1934—1946, varför det finnes möjlighet att inom en ej allt för avlägsen framtid verkställa de organisatoriska förändringar, som i besparingssyfte tilläventyrs kunna finnas påkallade såsom en följd av den nu föreslagna lagstiftningen.

Fyllande av den genom skattelindringen uppkommande bristen.

Slutligen hava de sakkunniga att till skärskådande upptaga frågan, huruvida och i så fall på vad sätt och i vilken utsträckning ersättning bör beredas för den brist i den kyrkliga kommunens inkomster, som uppstår därigenom, att lindring i skattskyldigheten för kyrkliga ändamål beviljas dem, som icke tillhöra statskyrkan.

Utgifterna till prästerskapets avlöning och till övriga kyrkliga ändamål hava väl av ålder bestritts av församlingarna själva och dessa böra enligt de sakkunnigas mening i regel svara för sådana kostnader, i den mån dessa förändas av de kyrkliga menigheternas egna beslut eller, om så icke är fallet, betingas av en organisation, som i möjligaste mån är avpassad efter församlingarnas verkliga behov av prästerliga arbetskrafter och anordningar i övrigt av kyrklig natur. Emellertid är att märka, att staten genom de av Kungl. Maj:t fastställda löneregleringarna för en period av tjugtu år i viss mån binder varje församlings kyrkliga organisation vid en given ram genom att bestämma pastoratsindelningen, de prästerliga tjänsternas antal och prästerskapets avlöning. Utgifterna för sistnämnda ändamål äro således oundvikliga och kunna icke utan betydande svårigheter av församlingarna under löpande löneregleringsperiod minskas, varjämte utgifterna för övriga kyrkliga ändamål i hög grad påverkas av den en gång pålagda organisationen. Om nu under dessa förhållanden staten lämnar en var församlingsmedlem rätt att, om han så önskar, utträda ur kyrkosamfundet och därvid medgiver honom lindring i de kyrkliga utskylderna, så borttages, i samma mån denna rätt begagnas av skattskyldiga församlingsmedlemmar, en del av det ekonomiska underlaget för den fastställda organisationen. Detta skulle icke hava så väsentlig betydelse, om den uppkommande bristen kunde utslås på kyrkosamfundets alla kvarvarande medlemmar. Men då detta icke är möjligt med nuvarande organisation, utan varje församling måste bära sin utgiftsbörda, kan det tänkas inträffa, att i enstaka, mindre bärkraftiga församlingar den genom omförmälda skattelindring uppkommande förlusten bleve så stor, att de i kyrkan kvarstående församlingsmedlemmarnas skattebörda oskäligt ökades, därest de felande skattededlen

skulle av dem gäldas. Av undersökningar, som av de sakkunniga verkställts med avseende å enskilda församlingar, framgår också, att så kunde bliva fallet, dock endast om de utträdande representera en mera betydande del av skatteunderlaget.¹ Vad församlingsavgifterna angår, så förutsätter visserligen gällande prästlöneregleringslag, att uttaxeringen till prästerskapets avlöning icke skall behöva uppdrivas över församlingarnas »ansvarssummor», vilka motsvara en utdebitering av sammanlagt 60 öre pr bevillningskrona, och man kunde väl tänka sig denna gräns bibehållen även för det fall, att den uppkommande skatteförlusten i första hand skulle bäras av församlingarna.² En sådan anordning skulle medföra, att, vad församlingsavgifterna beträffar, en övervältning på antytt sätt av skattebördan icke skulle kunna i någon församling medföra belastning av i statskyrkan kvarstående församlingsmedlemmar utöver angivna gräns och att höjning av församlingsavgifterna kunde äga rum blott i sådana församlingar, där utdebiteringen för angivna ändamål ännu icke nått den övre gränsen. Församlingsavgifterna utgöra emellertid, såsom tidigare anförts, för närvarande blott omkring en tredjedel av församlingarnas utgifter för kyrkliga ändamål, varför begränsningen av församlingsavgifterna icke skulle hava så stor betydelse i förevarande avseende. Jämväl med avseende å utdebiteringen för andra kyrkliga ändamål kunde man måhända tänka sig en begränsning sålunda, att det stadgades, att de i statskyrkan kvarståendes skattebördan icke finge genom utdebitering på dem av församlingarnas skatteförluster uppdrivas över en viss måttlig gräns samt att vad därutöver erfordrades till täckande av skatteförlusterna skulle ersättas församlingarna av allmänna medel. En dylik anordning skulle medföra samma resultat som ovan angivits med avseende å församlingsavgifterna, d. v. s. att »övervältningen» bleve kännbar blott i församlingar, som hade relativt låg utdebitering för sagda ändamål. Man får emellertid icke betrakta de kyrkliga utgifterna isolerade utan ihågkomma, att i församlingar med låg utdebitering för kyrkliga ändamål kan förekomma så mycket högre utdebitering för andra kommunala ändamål och att för dylika församlingar en anordning av antytt slag kunde verka orättvist. Från den principiella utgångspunkt, som de sakkunniga ovan angivit i denna fråga, måste det för övrigt förefalla oriktigt att överhuvud taget under löpande löneregleringsperiod lägga de utträdandes skatt på de i kyrkan kvarstående, där icke beloppet är så ringa, att det av praktiska skäl kan anses olämpligt att för dess täckning anlita allmänna medel. Slutligen bör man icke förbise, att en överflyttning av skatten på de i kyrkan kvarstående måhända rent psykologiskt kunde hava en ogynnsam inverkan och i sin mån föranleda till att allt flera församlingsmedlemmar lämnade statskyrkan.

Då man överväger frågan om lämpligheten av att befria de kvarstående församlingsmedlemmarna från skyldigheten att gälda den skatt, från vilken de utträdande skulle befrias, bör man beakta, huruvida en sådan anordning kunde tänkas giva rum för missbruk. Det kunde inträffa, att i någon församling den övervägande delen av de skattskyldiga församlingsmedlemmarna eller åt-

¹ Resultatet av dessa undersökningar har framlagts i bil. VIII vid detta betänkande.

² Detta skulle påkalla viss ändring i löneregleringslagen, varom mera nedan.

minstone de mera skattekraftiga av dem utträdde ur svenska kyrkan och därmed förlorade sin rösträtt å kyrkostämman. Möjligen skulle det i sådant fall kunna befaras, att de i kyrkan kvarstående, vilka disponerade församlingens beslutanderätt å kyrkostämman, men endast i ringa mån erlade skatt, kunde lockas att belasta den kyrkliga budgeten i församlingen med oskäligen utgifter, till vilkas täckande dessa församlingsmedlemmar blott obetydligt behöfde bidraga.

Vid bedömandet av denna omständighet bör man erinra sig, att efter den allmänna och lika rösträttens införande på det kommunala området det redan nu ofta nog måste inträffa, att det faktiska avgörandet av de kommunala frågorna vilar hos befolkningsgrupper, vilka i relativt ringa mån bidraga till de kommunala utgifternas täckande. Gentemot befarade olägenheter härav har man i främsta rummet att lita till en god medborgaranda och lojalitet mot det allmännas intressen, men man får ej heller förbise den garanti, som ligger dels i själva det kommunala beskattningssystemet, vilket proportionellt belastar även den ringare beskattningsbara inkomsten i samma grad som den större, dels i kommunalförfattningarnas (i förevarande fall kyrkostämmoförordningens) bestämmelser om underställning av beslut rörande upptagande av lån och påläggande av avgifter, vilka erfordra uttaxering för längre tid än fem år. Det torde dessutom föreligga mindre anledning att förutsätta missbruk av beslutanderätten rörande rent kyrkliga än i fråga om borgerliga angelägenheter.

På grund härav och med hänsyn till de skäl, som ovan anförts mot att under nuvarande förhållanden överflytta skattebördan på de i statskyrkan kvarstående församlingsmedlemmarna, hava de sakkunniga stannat för att föreslå, att ersättning må beredas församlingarna för all genom skattelindringen uppkommande förlust, där ej denna är obetydlig. Gränsen synes med hänsyn till det sedan år 1908 ändrade penningvärdet skäligen kunna något höjas, så att ersättning beredes, då förlusten för någon församling uppgår till sammanlagt minst 100 kronor. Frågan blir därefter, av vilka medel ersättningen skall tagas. Onekligen pekar den föregående argumenteringen mot att *staten* borde som hittills tillsläppa ersättningsbeloppen. Då emellertid statsmedel icke torde böra utan nödtvång anlitas för täckande av utgifter av kommunal natur, hava de sakkunniga låtit sig angeläget vara att undersöka, huruvida det kunde vara möjligt att i stället använda tillgängliga medel, som äro direkt avsedda att användas till bestridande av utgifter för kyrkliga ändamål, nämligen kyrkofondens medel.

Kyrkofonden, som upplades år 1914 och som vid ingången av sagda år uppgick till 8 140 883 kr., har sedermera kraftigt ökats och hade vid utgången av budgetåret 1925—1926 en kapitalbehållning av 40 786 628 kr. Ökningen, som framgår av *tab. H*, uppgår för hela tiden (12 ½ år) till 32 645 745 kr., motsvarande 2.6 milj. kr. pr år. En närmare siffermässig redogörelse för fondens inkomster och utgifter resp. år innehålles i det sammandrag över fondens räkenskaper för tiden $\frac{1}{1}$ 1916— $\frac{30}{100}$ 1926, som återfinnes i bil. IX till detta be-

Tab. H, utvisande kyrkofondens utveckling under tiden $\frac{1}{1}$ 1914— $\frac{30}{6}$ 1926.

Fondens behållning enligt K. Statskontorets bokslut		Kr.	Årlig ökning (+) eller minskning (-)	Kr.
$\frac{1}{1}$	1914	8 140 883	—	—
$\frac{31}{12}$	1914	8 698 739	+	557 856
>	1915	9 583 814	+	885 075
>	1916	12 019 876	+	2 436 062
>	1917	16 950 397	+	4 930 521
>	1918	21 094 825	+	4 144 428
>	1919	28 609 004	+	7 514 179
>	1920	30 573 384	+	1 964 380
>	1921	25 691 851	—	4 881 533
>	1922	27 895 517	+	2 203 666
$\frac{30}{6}$	1923	33 557 281	+	5 661 764
>	1924	36 873 380	+	3 316 099
>	1925	38 522 830	+	1 649 450
>	1926	40 786 628	+	2 263 798

Ökning sedan fondens tillkomst (på $12\frac{1}{2}$ år) + 32 645 745; ökning i medeltal pr år: 2.6 milj. kr.

tänkande. För kyrkofondens tillkomst och allmänna uppgift har redogörelse tidigare lämnats. Därigenom att man till ett visst högsta mått begränsat pastoratens skyldighet att bidra till prästerskapets avlöning och tillförbundit kyrkofonden såsom uppsamlare av de gemensamma avlöningstillgångarna att vidkännas de utgifter till prästerskapets avlöning, som erfordras utöver nämnda gräns, ävensom pålagt kyrkofonden att ensam utgöra vissa löne- och kostnadsbelopp (älderstillägg, emeritlöner, skjutsersättning m. m.), har man i kyrkofonden tillskapat en reservoar eller regulator, som möjliggör utjämning av skattskyldigheten de olika pastoraten emellan, på samma gång som den tryggar tillhandahållandet av nödiga avlöningsmedel även i de i ekonomiskt hänseende svagaste pastoraten. Fonden får således direkt eller indirekt användas för prästerskapets avlöning och för därmed närstående ändamål. Den får dessutom anlitas för bestridande av vissa utgifter för ecklesiastika boställen genom bekostande av skogsskötsel och skogsvård. Men kyrkofondslagen medger icke, att fonden anlitas till bestridande av utgifter för andra kyrkliga ändamål, såsom till byggnad och underhåll av kyrka och prästgård, avlöning åt andra kyrkliga funktionärer än prästerskapet eller dylikt. Ett undantag gjordes genom lagen den 21 november 1925 (nr 456) angående anlitan av kyrkofonden för uppförande av prästgårdar inom vissa delar av Härnösands och Luleå stift. Denna lag avser utlämnande av räntefria lån till bestridande av kostnaden för byggande av prästgårdar i s. k. ödebygdspastorat inom sagda stift, och, där särskilda förhållanden sådant påkalla, må efter Kungl. Maj:ts medgivande dylik byggnadskostnad helt eller delvis bestridas av fondens medel utan återbetalningsskyldighet för pastoratet. I detta sammanhang må erinras, att fri bostad tillkommer prästerna såsom avlöningsförmån, varför det är rätt naturligt att fonden anlitas i nu angivna specialfall. För att kyrkofondens medel skulle få användas till ersättning åt församlingar för belopp, som

frågå dem genom den föreslagna skattelindringen, erfordras alltså särskild lagstiftning under medverkan av kyrkomötet. Med hänsyn till fondens storlek och snabba tillväxt synes det vara möjligt att anlita fonden för sagda ändamål utan att dess ursprungliga uppgift, att tjäna som regulator för det prästerliga avlöningsväsendet, blir äventyrad; för sistnämnda syfte torde fonden vara mer än tillräckligt stor. Ingen del av dess ränteavkastning, än mindre någon del av dess kapital har under de sistförflutna fem åren behövt användas till bestridande av fondens utgifter, utan dessa hava fullt kunnat täckas av fondens övriga inkomster, bland vilka de väsentligaste äro ersättningen från staten för den indragna tionden och skogsförsäljningsmedel från boställsskogarna. — Vad särskilt angår församlingarnas förluster genom minskning i församlingsavgifter, så torde något principiellt hinder knappast böra möta att täcka sådana förluster med kyrkofondsmedel, åtminstone i den mån resp. församlingars ansvarssummor eljest skulle bringas över det lagstadgade maximum. Ersättningsfrågan i denna del kunde ordnas enbart genom ändring av löneregleringslagens bestämmelser om beräkningen av ansvarssummorna. Däremot föreställa sig de sakkunniga, att betänkligheter skola resas mot anlåtande av kyrkofonden för ersättande av församlingarnas övriga skatteförluster genom den föreslagna lindringen, särskilt då det gäller ersättning för andra utskylder än församlingsavgifter, ehuruval det även härvidlag skulle kunna åberopas, att en ej oväsentlig del av oförmälda utskylder åtgå till beredande av bostadsförmån åt prästerskapet. För bedömandet av frågan torde det vara av nöden att göra en återblick på vad som förekom vid 1910 års riksdag i sammanhang med beslutet om kyrkofondens inrättande.

I Kungl. Maj:ts proposition (nr 85) till nämnda riksdag med förslag till lag om reglering av prästerskapets avlöning m. m. framlades i syfte att uppvisa verkningarna i finansiellt hänseende av förslagen till prästlöneregleringsfrågans lösning följande

Finansplan.

Inkomster.

Församlingarnas tillgångar och bidrag till prästerskapets avlöning:

arrende av löneboställen	kr. 2 076 368	
avgälder. räntor m. m.	» 102 263	
församlingsavgifter, som ej återgäldas ur kyrkofonden, motsvarande högst 10 öre för person och 6 öre för fyck	» 4 101 234	6 279 865

Kyrkofondens inkomster:

ersättning för prästerskapets tionde	kr. 3 897 954	
statsanslag	» 371 514	
boställsavkastning ingående till kyrkofonden	» 150 555	
skogsförsäljningsmedel, brutto	» 850 540	
överskott å församlingarnas avlöningstillgångar	» 29 181	
ränta och annan vinst å kyrkofondens tillgångar	» 279 347	5 579 091

Summa kr. 11 858 956

Utgifter.

Löner för kyrkoherdar och komministrar	kr. 10 060 603
Lönstillökning enligt 4 § i löneredlingslagen	» 100 000
Ålderstillägg för kyrkoherdar och komministrar	» 325 448
Ur kyrkofonden utgående skjutsbidrag till kyrkoherdar och komministrar	» 150 000
Arvoden åt kontraktsprostar	» 58 535
Arvoden och ålderstillägg åt adjunkter	» 325 000
Kostnadsersättning åt adjunkter för resa till tjänstgöringsort	» 15 000
Anslag till extra ordinarie präster för särskild prästerlig tjänstgöring	» 35 000
Emeritilöner	» 500 000
Kostnad för skogsindelning	» 12 500
Kostnad för skogsskötsel	» 210 000
Ersättning för vissa å ecklesiastika boställens skogsmark belöpande utskylder och besvär	» 50 000
Överskott i kyrkofonden	» 16 870

Summa kr. 11 858 956

Denna finansplan visade alltså ett årligt överskott, kyrkofonden till godo, av allenast 16 870 kr. Finansplanen upptog bland inkomsterna församlingsavgifter, dels personliga till belopp av 10 öre pr person, dels i förhållande till bevillningstaxerad inkomst till belopp av högst 6 öre pr fyrk, motsvarande 60 öre pr bevillningskrona. Riksdagen godtog ej förslaget om personliga församlingsavgifter men synes hava ansett, att den genom dessa avgifters borttagande uppkommande bristen för kyrkofonden, beräknad till 329 928 kr., framdeles, då fonden skulle tas i bruk för sitt ändamål, skulle kompenseras av bevillningsbeloppens stegring och en påräknelig ökning i kyrkofondens inkomster, särskilt genom förhöjd avkastning av de ecklesiastika boställsskogarna.

Under det att fondens inkomster vid den tid, då dess inrättande av statsmakterna beslutades, voro beräknade att ungefär uppväga varandra eller ge ett mindre överskott, har fonden, som förut angivits, i verkligheten under den gångna tiden haft ett överskott av sammanlagt 32 645 745 kr., motsvarande i medeltal 2.6 milj. kr. pr år. För senaste budgetår (1925—1926) utgör överskottet 2 263 798 kr. Denna utveckling av fonden är högst anmärkningsvärd. Fonden var, såsom särskilda utskottet nr 1 vid 1910 års riksdag uttalade, »avsedd att utgöra den regulator, förmedelst vilken den skattejämkning och den utjämning av prästerskapets lönevillkor, som åsyftats, må kunna genomföras». Den torde däremot ej hava varit avsedd för kapitalisering av prästerskapets gemensamma avlöningstillgångar, vilka rätteligen bort användas till avlöning åt prästerskapet. Att utvecklingen gått i den riktning, som skett, har berott på att hela löneredlingssystemet fungerat för stelt. Skatteunderlaget för församlingsavgifterna har sedan fondens tillkomst kraftigt ökats, särskilt under krisåren, då jämväl fondens inkomster av skogsförsäljningsmedel opåräknat stegrades. Detta medförde, trots att prästerskapets avlöningar samtidigt höjdes, bl. a. genom dyrtidstilläggen, en avsevärd fondökning. Systemet borde i stället — i likhet med vad som numera gäller i Danmark¹ — hava medgivit,

¹ Såsom framställningen i bil. X utvisar, disponeras i Danmark de kyrkliga stiftsfondernas överskott, vilka äro flyttbara mellan stiftet, till bestridande av prästlöner, innan utdebitering för samma ändamål sker å kommunernas till folkkyrkan hörande medlemmar.

att fondens inkomster i första hand blivit använda till avlöningsändamål, så att uttaxeringen av församlingsavgifter kunnat minskas. Så har icke skett, utan fondens inkomster hava i stället i angiven utsträckning kapitaliserats. Fondens ökning under de gångna åren beror alltså, djupare sett, därpå, att uttaxeringen i församlingarna hållits för hög. På grund av nu anförda förhållanden anse de sakkunniga, att kyrkofondens medel kunna användas till täckande av de skatteförluster, som uppstå för församlingarna genom den föreslagna skattelindringen. De sakkunniga anse emellertid icke denna utväg fullt tillfredsställande. Den rätta lösningen bör, såsom tidigare framhållits, vara att låta skattelindringen i möjligaste mån så att säga finansiera sig själv, däri genom att den genom skattelindringen uppkommande inkomstminskningen kompenseras av utgiftsminskning i följd av förenklingar i den kyrkliga organisationen på de orter, där utträde ur kyrkosamfundet kan komma att äga rum i avsevärd omfattning. Sker så, kan man också upprätthålla den principen, att församlingarna skola, såvitt möjligt, själva bestrida sina utgifter för kyrkliga ändamål. Organisatoriska förändringar i besparingssyfte kunna emellertid icke, åtminstone icke i större omfattning, vidtagas förrän i samband med nästa lönereglering. Man skall då också hava erfarenhet av huruvida de verkligen påkallas av nu föreslagna lagstiftning. Den föreslagna anordningen att låta ersättningen till församlingarna tillsvidare i sin helhet bestridas av kyrkofondens medel får därför betraktas som ett provisorium.

Skulle emellertid denna utväg till skatteförlusternas täckande icke anses böra anlitas, vilja de sakkunniga i andra hand förorda, att ersättningen till församlingarna, åtminstone i vad den avser andra kyrkliga utskylder än församlingsavgifter, bestrides av statsmedel. Som en medelväg kunde tänkas, att man i första hand anlitate kyrkofonden men, på sätt gäller med avseende å vissa andra utgifter, som fonden har att bestrida, begränsade dess bidragsskyldighet till visst årligt belopp och lade eventuellt överskjutande del på staten.

Sammanfattning.

En lagstiftning i ämnet torde i enlighet med vad de sakkunniga ovan utvecklade böra byggas på följande huvudgrunder:

1. Lindring i skyldigheten att bidraga till svenska prästerskapets avlöning ävensom till övriga statskyrkliga ändamål medgives enskilda skattskyldiga personer, vilka icke tillhöra statskyrkan.

2. Nedsättning äger rum med hälften i de på grundval av bevillningstaxerad inkomst av fast egendom, kapital eller arbete utgående avgifter till statskyrkliga ändamål, men däremot icke i dylika avgifter, som grundas på fastighetsbevillning; ej heller medgives lindring i skogsaccis eller kommunal progressivskatt i de fall, då dessa skatter få användas till täckande av utgifter för kyrkliga ändamål.

3. För att få åtnjuta skattelindring bör vederbörande under hela det år, då skatten debiteras, hava stått utom statskyrkosamfundet.

4. Om i följd av medgiven skattelindring en mera avsevärd brist uppstår i den kyrkliga kommunens inkomster, lämnas ersättning härför ur kyrkofonden.

Äro avgifterna till prästerskapets avlöning grundade å löneregleringsresolution, fastställd enligt förordningen den 11 juli 1862 angående allmänt ordnande

av prästerskapets inkomster, eller utgå avgifterna till kyrkobetjäningens avlöning efter andra grunder än dem, som för kommunalutskylders utgörande i allmänhet äro stadgade, må nedsättning i dylika avgifter ej äga rum.

Speciell motivering.

I enlighet med vad ovan anförts hava de sakkunniga upprättat förslag till lag om lindring i skattskyldigheten till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning för dem, vilka icke tillhöra kyrkan, lag om anlåtande av kyrkofonden till ersättning åt svenska kyrkan tillhörande församling med anledning av skattelindring åt personer, som icke tillhöra kyrkan samt kungörelse med tillämpningsföreskrifter till sistnämnda lag.

Inledning.

Genom den förstnämnda lagen skulle upphävas lagen den 16 oktober 1908 (nr 110 s. 1) angående lindring i främmande trosbekännares skattskyldighet till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning, och genom omförmälda kungörelse skulle upphävas kungörelsen den 16 oktober 1908 (nr 110 s. 7) angående ersättning av allmänna medel åt svenska kyrkan tillhörande församling med anledning av främmande trosbekännare tillkommande lindring i skattskyldigheten till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning.

Dessutom påkallas ändring i de å s. 226 här ovan omförmälda bestämmelserna med hänvisning till dissenterskattelagen.¹

Beträffande första stycket i det förstnämnda av ifrågavarande lagförslag hänvisas till den allmänna motiveringen, särskilt s. 239—245.

Utöver förut berörda skiljaktigheter företer de sakkunnigas förslag i förevarande del den olikheten mot 1908 års dissenterskattelag, att enligt förslaget lindringen gäller allenast avgifter, vilka uttaxeras efter de grunder, som för kommunalutskylders utgörande i allmänhet äro stadgade. Denna skiljaktighet innebär emellertid icke någon ändring i sak. Av dissenterskattekommitténs motivering² framgår nämligen, att komittén icke åsyftat, att lindringen skulle avse andra avgifter än sådana, som uttaxeras efter samma grunder som de allmänna kommunalutskylderna, vare sig avgifterna gällde prästerskapets avlöning eller andra kyrkliga ändamål. Den av de sakkunniga föreslagna avfattningen har vid sådant förhållande syntts vara att föredraga. Med denna formulering torde jämväl framgå, att lindringen icke avser skogsaccis eller kommunal progressivskatt, vilka skatter kunna anlitas för täckande av församlingarnas utgifter.

Lag om lindring i skattskyldigheten till svenska kyrkan etc.
Första stycket.

Inom en statskyrkoförsamling bosatta personer kunna med avseende å sin kyrkliga status uppdelas i två grupper, nämligen sådana, som äro medlemmar av svenska kyrkan, och sådana, som icke äro detta. Genomföres förslaget om rätt till utträde ur statskyrkan utan skyldighet för vederbörande att uppgiva anslutning till annat trossamfund, komma inom den senare gruppen en del personer att tillhöra andra trossamfund, andra kunna vara konfessionslösa. Då

Andra stycket.

¹ Jfr dock betr. K. F. ³⁰/₆ 1838, kap. IX, s. 281.

² Kommittéförslaget s. 163—167.

emellertid skattelindringen icke skulle bliva beroende av huruvida vederbörande tillhör annat trossamfund, kommer det att med ledning av församlingsböckerna kunna utan svårighet konstateras, vilka inom en församling bosatta personer, som äro berättigade till skattelindring. Dessa böra utan eget åtgörande erhålla lindringen. De sakkunniga föreslå därför skyldighet för pastor att årligen till vederbörande debiteringsförrättare lämna uppgift på de inom församlingen kyrkobokförda personer, vilka sedan början av året icke tillhört svenska kyrkan. Dylik uppgiftsplikt kan måhända inom vissa församlingar bliva betungande för pastor men lär icke kunna undvikas. Pastor har dock redan enligt nu gällande regler skyldighet att *granska* främmande församlingsföreståndares uppgifter.

Men icke blott inom en församling bosatta personer kunna hava att därstädes utgöra kyrkliga utskylder, utan sådan skatteplikt kan även åligga inom andra församlingar eller i utlandet bosatta personer, därest de åtnjutit bevillningspliktig inkomst av inom församlingen belägen fast egendom eller av rörelse eller yrke, som de bedrivit därstädes. Även sådana personer böra, därest de icke äro medlemmar av svenska kyrkan, åtnjuta lindring i de kyrkliga utskylderna. Pastors uppgift kan emellertid ej avse sådana inom församlingen skattskyldiga, vilka ej äro där kyrkobokförda. Dessa torde alltså, för att komma i åtnjutande av skattelindring, böra själva hos debiteringsförrättaren styrka, att de icke tillhöra svenska kyrkan. För dem, som äro kyrkobokförda i annan svensk församling, kan erforderligt intyg lämnas av präst i kyrkoskrivningsorten, och de, som varit skrivna i svensk församling men icke längre äro det, kunna erhålla vederbörligt intyg av präst i senaste kyrkoskrivningsorten.¹ Den omständigheten, att en utflyttad tillhör annat trossamfund än svenska kyrkan, lär icke däremot ej vara tillfyllestgörande bevis. I utlandet bosatt utlänning tillhör väl i allmänhet icke svenska kyrkan, varför det kunde synas överflödigt att av honom fordra bevis om hans rätt till skattelindring. De sakkunniga hava emellertid ej ansett sig böra härutinnan föreslå något undantag, enär det ej är uteslutet, att en sådan person, som kanske tidigare varit bosatt i Sverige, tillhör svenska kyrkan. De sakkunniga förutsätta emellertid, att i fall, då utomlands bosatt utlänning vill begagna rätt till skattelindring, det icke sällan skall kunna betraktas såsom notoriskt, att vederbörande icke tillhör svenska kyrkan.

Pastors uppgift bör vara avlämnad och enskild persons bevisskyldighet fullgjord före den 1 oktober, enär debiteringen i allmänhet torde börja omedelbart efter den ordinarie kyrkostämman i oktober månad. Med hänsyn till att inträde i statskyrkan under året kan äga rum, bör emellertid uppgifts-, resp. bevisskyldigheten avse en så stor del av året som möjligt. De sakkunniga föreslå därför, att uppgifts-, resp. bevisskyldigheten skall fullgöras under loppet av september månad. I detta sammanhang torde få framhållas, att en person icke kan anses hava vunnit utträde ur statskyrkan, förrän bägge de för sådant ändamål stadgade anmälningarna fullgjorts.

¹ Jfr de sakkunnigas förslag till ändrad lydelse av kyrkobokföringsförordningen § 3, sista stycket. Se ock kap. I, s. 66 f.

Enligt tredje stycket i dissenterskattelagen äger skattelindring icke rum i avgifter till prästerskapets avlöning, grundade å löneregleringsresolution, fastställd enligt förordningen den 11 juli 1862 angående allmänt ordnande av prästerskapets inkomster, å löneregleringsresolution, fastställd enligt 1872 års motsvarande förordning för Stockholm, eller å äldre konvention eller förening; ej heller sker nedsättning i sådana avgifter till kyrkobetjäningens avlöning, vilka utgå efter andra grunder än dem, som för kommunalutskylders utgörande i allmänhet äro stadgade. Av skäl, som äro anförda i den allmänna motiveringen (s. 241—242), bör enligt de sakkunnigas mening från skattelindring undantagas avgifter till prästerskapets avlöning, utgående efter äldre bestämmelser i ännu icke nyreglerade pastorat, samt tilläventyrs utgående avgifter av oförmälda typ till kyrkobetjäningens avlöning. Då emellertid några avgifter till prästerskapets avlöning numera icke utgå enligt löneregleringsresolution, fastställd enligt 1872 års förordning, eller enligt äldre konvention eller förening, samt avgifter till kyrkobetjäningens avlöning, vilka utgå efter andra grunder än dem, som för kommunalutskylders utgörande i allmänhet äro stadgade, uteslutas från den föreslagna skattelindringen genom avfattningen av första stycket i lagförslaget, har i detta sammanhang undantag behövt göras blott för avgifter till prästerskapets avlöning enligt 1862 års förordning.

Bestämmelse om utbetalning av ersättning ur kyrkofonden till församlingarna kan antingen införas i 1910 års kyrkofondslag eller upptagas i en särskild lag. I överensstämmelse med vad som ägde rum år 1925,¹ då fonden, på sätt tidigare angivits, togs i anspråk för ändamål, som icke äro upptagna i kyrkofondslagen, hava de sakkunniga valt den senare vägen.

Lag om anlåtande av kyrkofonden.

Det kunde måhända vara ur vissa synpunkter lämpligt att sammanföra utbetalningar av ifrågavarande ersättningsmedel med de utbetalningar från kyrkofonden, som verkställas enligt kungörelsen den 24 juli 1914 (nr 128) angående utbetalning från kyrkofonden av vissa anslag till prästerskapets avlöning m. m. Som emellertid dessa senare utbetalningar få verkställas först efter ingången av september månad under löpande ecklesiastikår men det kan tänkas vara av betydelse för församlingarna att tidigare på året utbekomma nu ifrågavarande ersättningsbelopp, hava de sakkunniga bibehållit den för närvarande stadgade tiden för rekvisitionen. Hittills har som verifikation till kyrkorådets rekvisition fordrats allenast uppgift av vederbörande debiteringsförrättare angående det belopp, från vilket befrielse åtnjutits. Det synes med god ordning överensstämmande, att uppgifterna verificeras med en förteckning över dem, som befriats, angivande för var och en det skattebelopp, som eftergivits. Dylika förteckningar, som redan enligt nuvarande ordning frivilligt lämnas i viss utsträckning, skulle för övrigt hava ett ej obetydligt statistiskt intresse.

Kungörelse med tillämpningsföreskrifter till sist angivna lag.

¹ Se lag ²¹/₁₁ 1925, nr 456.

K A P. V I I I.

Om edgångs utbytande i vissa fall mot högtidlig försäkran.

Historik.

Eden kommer inom rättslivet till användning dels för att framtvinga sanningenliga uppgifter dels såsom en garanti för uppfyllandet av vissa medborgerliga eller ämbetsplikter. I förstberörda hänseende har eden sin största betydelse i rättegång; i det senare såsom tro- och huldhetsed samt i form av vissa ämbets- och tjänsteeder. Av sistnämnda slags eder må nämnas domareden.

Den i vårt land brukade formen för de processuella ederna leder sitt ursprung från 1734 års lag. Lagkommittén och äldre lagberedningen föreslog, förutom en förkortning av edstemat, ej annan ändring däruti, än att i stället för inledningsorden »Gud och hans heliga evangelium» sattes »Gud och hans heliga ord». I fråga om rätt att för särskilda fall förändra edstemat eller utbyta detsamma mot annan bekräftelseform innehöllo dessa lagförslag endast en hänvisning till vad som särskilt fanns stadgat om edgång av den, som ej är av kristen lära. År 1867 blev vittneseden, med bibehållande av inlednings- och avslutningsorden, i övrigt förenklad till sin nuvarande lydelse i huvudsaklig överensstämmelse med lagkommitténs och äldre lagberedningens förslag, och år 1870 ändrades jurymannaeden i tryckfrihetsmål, bl. a. genom borttagandet av en längre religiös inledningsformel.

Gällande rätt.

I överensstämmelse med vad som i fråga om vittnesed och domared finnes uttryckligen stadgat¹ inledes edsformuläret vanligen med orden: »Jag N. N. lovar och svär (svär och betygar, svär) vid Gud och hans heliga evangelium» och avslutas med orden: »så sant mig Gud hjälpe till liv och själ».

Enligt 17 kap. 7 § rättegångsbalken må »okristen» icke vittna och ej den, som är av sådan lära, att han har »en falsk och skadlig mening» om vittneseden. Domaren kan också, jämlikt kungl. resolution den 7 augusti 1753, när han finner den, som skall vittna, vara »okunnig i kristendomen», förut förvisa honom till prästerskapet att förhöras och underrättas. Stadgandet att okristen ej må vittna innefattar dock, enligt förordningen den 6 februari 1849, icke hinder för jude att vittna; börande, då jude skall avlägga vittnesed, det fastställda formuläret följas, med den ändring likväl, att edsförpliktelsen bör ske »vid Gud och hans heliga lag». Då jude skall avlägga domared, bör han, enligt lag

¹ R. B. 17: 16 och 1: 7. Se ock R. B. 14: 9.

den 30 oktober 1885 angående lydelsen av judes edliga förpliktelse, svära vid »Gud och hans heliga lag» i stället för »Gud och hans heliga evangelium»; och även i andra fall, då, på grund av allmän lag eller författning, jude har att avlägga ed, bör, enligt samma förordning,¹ edsförpliktelsen ske vid »Gud och hans heliga lag». Eljest finnes i allmänhet icke någon möjlighet att lämpa edens lydelse efter vederbörandes trosbekännelse.² I 16 § dissenterlagen stadgas emellertid, i anslutning till vad förut gällt, att, om främmande trosbekännare är av sådan lära, som ej tillstädjer ed, då den enligt lag erfordras, Konungen förordnar, huru bör förfaras. I dylika fall plägar vederbörande tillåtas att i stället för ed avgiva en försäkran på heder och samvete. Jämlikt 13 kap. 5 § strafflagen skall, då bekännare av lära, vari edgång ej är tillåten, på annat, i stället för ed, vedertaget sätt bekräftat falskt vittnesbörd eller annan falsk utsaga, det anses, som hade han gått ed.

År 1883 anhöll riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t bl. a. om utredning och förslag angående förändring av gällande edsformulär i syfte, att slutorden måtte utbytas mot andra och mera lämpliga. Skrivelsen överlämnades till den då arbetande nya lagberedningen, som sistnämnda år avgav särskilt förslag till ett nytt edsformulär, vilket, i enlighet med det beredningen vid skrivelsens överlämnande meddelade uppdrag, endast avsåg begynnelse- och slutorden, och vilket i oförändrad form förelades 1885 års riksdag, men ej vann riksdagens bifall. År 1884 avgav nya lagberedningen sitt betänkande angående rättgångsväsendets ombildning. I detta föreslog beredningen med avseende å vittneseden den formuleringen, att vittne skulle svära »inför Gud den allvetande och allsmäktige att i sin utsaga hålla sig till sanningen». Främmande trosbekännare av sådan lära, som ej tillstodde edgång, skulle få utbyta eden mot en högtidlig försäkran på heder och tro under samma ansvar, som om ed gått, och om domstolen, med hänsyn till ett vittnes sinnesart, uppfattning av edens betydelse eller andra personliga förhållanden, funne vådligt eller olämpligt att låta edgång anförtros vittnet, skulle i stället för ed förestavas vittnet förklaring, att han under den i lag för dylikt fall stadgade påföljd förpliktade sig att i sin utsaga hålla sig till sanningen. Domareden hade högst väsentligt förkortats, och flera av de i rättgångsbalken särskilt stadgade ederna hade uteslutits ur förslaget.

Sedan nya lagberedningens förslag framlades, har frågan om edens användning och form vid upprepade tillfällen varit föremål för riksdagens prövning, bland annat 1902 och 1903 i sammanhang med då föreliggande förslag till ny lagstiftning om bevisning.

Vid 1909 års riksdag framställdes i avgiven motion (II: 10 av hr Edvard Wavrinsky) förslag om utredning, huruvida ej edgång kunde alldeles avskaffas eller, om så ej utan våda för rättssäkerheten kunde ske, i vad mån edgång kunde i tillämpningen inskränkas och edsformuläret för denna händelse förenklas samt

¹ Se ock ordning ³⁰/₆ 1838, kungjord genom kom.-koll. cirk. ¹³/₈ s. å., 6 §.

² Se dock lag ⁶/₈ 1899 om handräckning åt utländsk domtsol, 9 §, samt lag ⁵/₆ 1909 om konsularjurisdiktion, 33 §.

*Tidigare
reform-
förslag.*

eden under vissa förhållanden utbytas mot en i annan högtidlig och bindande form på heder och samvete avgiven förklaring.

Lagutskottet (utlåt. nr 33) yttrade bl. a.:

Edgången såsom ett i vårt land urgammalt rättsligt institut har helt visst synnerligen djupa rötter i vårt folks medvetande, och det i eden ingående religiösa momentet innefattar otvivelaktigt för många i vårt land en den kraftigaste maning till sanningsenlighet i lämnade uppgifter. En sådan maning är med vår nuvarande rättegångsordning desto angelägnare, som den svenska domaren vid bevisprövningen är i vidsträckt mån bunden av legala regler, och för att framtinga sanningen saknas de medel, som förefinnas i den moderna processordningen med dess koncentrerade muntliga förfarande, där parternas intressen i allmänhet tillvaratagas av rättsbildade advokater. Det synes utskottet särskilt under sådana förhållanden icke riktigt att uppgiva den garanti för sanningsenligheten av lämnade uppgifter, som edgången enligt utskottets mening verkligen innebär beträffande den stora massan av folket i vårt land. Endast i de särskilda fall, där en sådan garanti uppenbarligen icke med edgången ernås, bortfaller den huvudsakliga grunden för edgångens användande. Blott i dessa fall blir det enligt utskottets mening ur olika synpunkter lämpligare, att, såsom i allmänhet skett i den moderna utländska processlagstiftningen, edgången på något sätt utbytes, naturligtvis utan uppgivande i någon mån av sanningsplikten och straffet för dess överträdande. Enligt gällande rätt, 17 kap. 7 § rättegångsbalken, är den jävig att vittna, som är okristen eller av sådan lära, att han om vittneseden en falsk och skadlig mening haver. Att sålunda totalt frånvaro av den garanti, man med edgången velat vinna, skall kunna medföra befrielse från vittnesplikten, därest icke parterna eftergiva eden, torde kunna föranleda och har även föranlett till betänkliga missförhållanden. Beträffande dem, som på grund av religiösa betänkligheter vägra att gå ed, synes det utskottet, som om edsformuläret bör utbytas mot något tema, däruti edgång ej ingår, eller ock, i den mån det kan låta sig göra, jämkas efter deras berättigade krav i det förevarande hänseendet. I fråga om dem, som, därför att det i eden ingående religiösa momentet fullständigt saknar betydelse, motsätta sig att avlägga ed, synes edgång även för edens egen skull och för uppehållande av dess helgd visserligen icke böra behöva förekomma, men dock böra ersättas med en annan form för bekräftande. Såsom i utländska lagar skett, synes nödvändigt, att, då någon, vilken icke tillhör ett trossamfund, som förbjuder ed, vägrar att avlägga sådan, tillvaron av omständigheter, som verkligen böra berättiga till befrielse från edgång, göres till föremål för prövning av domstolen.

Vid en revision av gällande bestämmelser om edgång synes emellertid även böra undersökas, om ej ändringar böra ske beträffande det gällande formuläret för edens avläggande. Särskilt i fråga om den oftast förekommande vittneseden har behovet av en ändring i edsformuläret framträtt, något som framgår redan av de ovanberörda tidigare avgivna förslagen i detta hänseende.¹ Mot det nuvarande formuläret för denna ed lärer bland annat kunna anmärkas, att detsamma ej står i full överensstämmelse med nutida språkbruk. Erfarenheten giver vid handen, att denna ed lättare, än som borde få ske, blir föremål för missuppfattning, som i sin ordning kan föranleda störande avbrott i edens framsägande och måste förrycka det allvarliga intryck, som med edgången åsyftas. En även önskvärd förkortning av temat för vittnesed skulle möjligen kunna bidra att avhjälpa ett överklagat förhållande beträffande sättet för edens avläggande, nämligen att i praxis, då flera vitt-

¹ Härmed åsyftas de ovan å s. 267 nämnda förslagen.

nen skola höras i samma mål, för vinnande av tid alla på en gång edfästas, därvid det för domstolen blir omöjligt kontrollera, att eden av alla riktigt eftersäges. Bland annat för att eden lämpligare skulle kunna förestavas för varje vittne särskilt, föreslogs den kortare avfattning av vittneseden, som nya lagberedningens betänkande innehåller. Ur nu antydda och andra synpunkter synes utskottet en förändring av det nuvarande edsformuläret önskelig, som åt detsamma giver större enkelhet och anpasslighet utan att därmed i minsta mån eftergives något av det högtidliga allvar, som enligt utskottets uppfattning bör med eden vara förbundet.

På grund av det anförda hemställde utskottet, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, dels i vilka fall edgång kunde utbytas mot en i annan högtidlig och bindande form avgiven försäkran, dels ock huru formen för edgång borde förändras.

Sju reservanter anförde:

I nära anslutning till vad 1903 års lagutskott i ärendet anført och yrkat,¹ hava vi ansett, att utskottets motivering, i vad densamma avser edgångens användande, bort innehålla följande:

Det ligger oförnekligen något för rättskänslan mycket sårande däri, att till följd av den fordran på ed lagen i vissa fall uppställer, personer, vilka av samvetsbetänkligheter vägra att gå eden, bliva föremål för rättsliga åtgärder i syfte att framtinga en edlig förklaring, och å andra sidan står det ej väl tillsammans med en högre uppfattning om edens vikt och innebörd att låta ed avläggas av personer, vilka äro främmande för det religiösa moment, som ingår i eden.

Vi våga ock antaga, att edens betydelse för den allmänna rättssäkerheten icke bör skattas så högt, att möjligheten av en förändring i den riktning motionären angivit av sådan anledning skulle vara utesluten. Tvärtom torde man kunna hysa den förhoppning, att i det vida överbäggande antalet fall sanningssplikten skulle göra sig lika klart och kraftigt gällande, om eden ersattes med en förklaring, som avgäves i annan högtidlig och bindande form. Med hänsyn till samvetsömna och rättänkande personer lär en sådan förändring icke böra ingiva några farhågor. För dem åter, vilka icke tillräckligt ledas av dylika bevekelsegrunder, torde den starkaste drivfjädern att tala sanning vara att finna i fruktan för de straffpåföljder, vilka nu äro förenade med mened och, om eden försvunne, skulle vara förbundna med brott mot den förklaring, som trädde i edens ställe. Liksom det nu är föreskrivet, att den, som avlagt eller skall avlägga ed, skall erinras om dess vikt och betydelse, borde det åligga domaren att, då dylik förklaring avgivits eller skulle avgivas, ej mindre framhålla förklaringens betydelse än även erinra om det straff, som vore stadgat för avvikelse från sanningssplikten.

Principiellt riktigtast synes det därför vara, om eden kunde helt och hållet avskaffas samt ersättas med en förklaring av ovan angiven art.

Skulle det emellertid anses möta alltför stora betänkligheter, att redan nu vidtaga en så genomgripande förändring, så kunde de väsentligaste olägenheterna av nuvarande bestämmelser undanröjas därigenom, att de personer, vilkas religiösa uppfattning i ett eller annat hänseende är oförenlig med eds avläggande, finge rätt att undandraga sig eden. Om dylika bestämmelser

¹ Utskottet hemställde (utlåt. nr 34) om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om överbäggande, ej mindre huruvida och i vad mån ed kunde utbytas mot en i annan högtidlig och förbindande form på heder och samvete avgiven förklaring, än även i vad mån en omarbetning av i 17 kap. rättsgångsbalken befintliga stadganden om lydelse av ed och ordningen för dess avläggande finge anses böra äga rum. Första kammaren avtog utskottets hemställan; andra kammaren avtog första delen av samma hemställan men biföll dess senare del.

komma till stånd, borde de givetvis förbindas med föreskrifter, genom vilka missbruk av befogenheten att undandraga sig ed bleve, i den mån möjligt vore, förebyggd. En närmare utredning och belysning av detta viktiga ämne är i varje fall synnerligen påkallad.

Med avseende å motiveringen för en förändring av formen för edgång förena vi oss i utskottets yttrande.

Reservanterna hemställde i anledning härav om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om utredning, huruvida edgång kunde utbytas mot en i annan högtidlig och bindande form avgiven försäkran, eller, om så ej ansåges kunna i alla fall ske, i vad mån edgång borde inskränkas och i övrigt formen för edgång förändras.

Första kammaren biföll utskottets hemställan. Andra kammaren biföll reservationen men biträdde sedermera, med frånträdande av detta beslut, vad första kammaren beslutit. (F. K. II: 22, 40; 25: 32; A. K. III: 35, 1; 40: 26. Riksdagens skriv. nr 96.)

Vid 1915 års riksdag framställde hr Wavrinisky till chefen för justitiedepartementet interpellation, huruvida från Kungl. Maj:ts sida någon åtgärd vidtagits för prövning och avhjälpande av de missförhållanden beträffande edgång, varom riksdagens skrivelse år 1909 begärde Kungl. Maj:ts övervägande, samt huruvida under den närmaste tiden någon framställning till riksdagen i bemälda skrivelser syfte kunde motses.

I sitt svar å interpellationen nämnde statsrådet bl. a., att frågan torde vara bland dem, som stode i sådant sammanhang med andra lagstiftningsämnen, att betänkligheter mot en fristående behandling kunde göra sig gällande.

I april 1920 överlämnades 1909 års riksdagsskrivelse till processkommissionen för att tagas i övervägande vid utredningen.

Processkommissionen anför beträffande vittneseden och dess utbytande mot högtidlig försäkran bl. a.:

Mot bruket av ed i rättegång framställas stundom invändningar av principiell art. Dessa torde dock ej böra tillmätas avgörande betydelse, utan frågan om vittnesedens behållande bör bedömas ur synpunkten av edens värde för rättsskipningen. Även om åtskilligt antyder, att eden ej längre har samma betydelse för sanningspliktens inskräpande, som den fordom ägt, kan det å andra sidan ej bestridas, att eden alltjämt i detta avseende är av sådan vikt, att dess avskaffande skulle innebära ett försvagande av samhällets medel att framkalla sannfärdiga vittnesmål. Processkommissionen anser därför vittneseden böra bibehållas såsom form för bekräftande av vittnesmål.

För nutida uppfattning står det klart, att möjlighet måste beredas den, som på grund av sin religiösa åskådning hyser betänklighet att avlägga eden, att få utbyta den mot annan bekräftelseform. I de utländska lagarna är sådan möjlighet lämnad öppen. Enligt gällande svensk rätt äger Konungen, om främmande trosbekännare är av sådan lära, som ej tillstöder honom att avlägga ed, då den enligt lag erfordras, förordna huru bör förfaras. Någon befogad invändning synes ej kunna framställas mot att ersätta de nuvarande bestämmelserna med en föreskrift om rätt för vittne, som på grund av sina åsikter i religiöst hänseende hyser betänklighet mot att avlägga eden, att i stället avgiva en högtidlig försäkran på heder och samvete att tala sanning. Förutsättningarna för edens utbytande mot försäkran synas enligt nu gällande regler vara alltför begränsade, och med hänsyn till att uppskov vid förhand-

lingen måste undvikas, kan prövningen ej längre överlämnas åt Konungen utan bör tillkomma rätten, där vittnesförhöret skall äga rum. Edens utbytande mot högtidlig försäkran skulle givetvis lika litet som för närvarande innebära ett eftergivande av det kriminella ansvaret för falsk utsaga.

Även domareden anser processkommissionen böra bibehållas. Där verkliga religiösa betänkligheter mot eds avläggande föreligga, bör eden dock, enligt processkommissionen, få utbytas mot en högtidlig försäkran på heder och samvete.

Slutligen må nämnas, att *riksdagen i skrivelse den 9 april 1921*, nr 100, anhallit, det Kungl. Maj:t täcktes taga i övervägande, huruvida en revision av den nuvarande statsrådseden bör äga rum eller densamma bör utbytas mot en högtidlig ämbetsförsäkran utan edsfästelse.

De statskyrkliga kulthandlingarna äro numera icke obligatoriska, varken för kyrkan utomstående personer eller för hennes medlemmar. Edgång är en handling av religiös innebörd, som däremot ännu i förekommande fall avtvingas såväl kyrkans medlemmar som ock andra, vilka icke kunna styrka, att de äro främmande trosbekännare av sådan lära, som ej tillstöder avläggande av ed, då den enligt lag erfordras. För de sakkunniga står det klart, att detta kan medföra religionsfrihetskränkning.

Även ur andra synpunkter än den berörda kunna givetvis betänkligheter anföras mot edgång. Institutets tillämplighetsområde har också under tidernas lopp alltmera inskränkts. Särskilt gäller detta ämbetsmannaederna. Å andra sidan kunna förvisso starka skäl andragas också för edens bibehållande. Detta torde i synnerhet gälla vissa av de i rättegång förekommande ederna. Av lätt insedda skäl kan det icke i detta sammanhang ifrågakomma att söka emot varandra väga skälen för och emot edens fullständiga avskaffande såsom rättsligt institut. De sakkunniga hava icke heller upptagit till behandling, huruvida ett fortgående på den längesedan inslagna vägen i fråga om avskaffande av särskilda eder för närvarande vore att förorda, utan i stället undersökt, huruvida med edens bibehållande olägenheterna i det avseende, som de sakkunniga främst ha att beakta, kunna på annat sätt undanröjas.

Därvid möter först frågan om *edens avfattning*. Med avseende härå ha under olika tider och i olika länder skilda principer gjort sig gällande. I äldre tid var edsformuläret i allmänhet ett och detsamma för alla och likväl mer eller mindre konfessionellt. Senare har man dels genom att låta eden i varje fall avpassas efter den svärjandes trosbekännelse dels genom att giva eden en mera allmängiltig form sökt att i möjligaste mån undvika, att edens avläggande skulle kunna väcka religiösa betänkligheter. I England kan sålunda eden sedan gammalt i vidsträckt omfattning lämpas efter trosbekännelsen. I Amerikas förenta stater avlägges eden under åberopande av Guds namn samt i övrigt på det sätt, som den svärjande enligt sin religiösa övertygelse anser bindande. I Tyskland har eden länge haft en ganska allmängiltig form. Konfessionella tillägg, som ej ändra den lagstadgade formen, ha dock

De sakkunniga.

Lag om edgångs utbytande i vissa fall mot försäkran på heder och samvete.

ansetts tillåtna. En i Norge år 1893 genomförd reform¹ bygger vad själva edsformeln angår på tysk förebild. Senare har möjlighet beretts att för särskilda fall använda annan religiös edsformel. I Danmark finnas särskilda edsformer för vissa trosbekännare. I samtliga nu nämnda länder har man emellertid måst för särskilda fall medgiva utbytande av ed mot högtidlig försäkran utan religiöst inslag. I Frankrike råder däremot edstväng. Det är icke tillåtet att i stället för ed avgiva annan försäkran eller att avlägga ed i annan form än den vanliga. Edsformeln är visserligen mycket allmänt hållen men anses dock vara av religiös innebörd.² I Italien har den strängt religiösa edsformen upphävts. Eden avgives liksom i Frankrike med orden: »Jag svär», vilken form i Italien anses innebära frihet för den, som går eden, att däri inlägga eller icke inlägga en religiös mening. Särskilda bestämmelser för trosbekännare, som ogilla edgång, eller för konfessionslösa ha därför ansetts icke erforderliga. I Schweiz, där för övrigt sedan reformationstiden den processuella eden i en del kantoner i större eller mindre omfattning kommit ur bruk, äger var och en att undandraga sig avläggandet av en religiös edgång och får i stället avgiva ett enkelt löfte under enahanda ansvar. Formen »jag svär» anses icke vara av religiös karaktär. På liknande sätt har frågan lösts i den nya tyska riksförfattningen av 1919.³

Att genom en allmän föreskrift söka att i större utsträckning än redan skett anpassa eden efter den svärjandes trosbekännelse anse de sakkunniga icke tillräddigt. Däremot kan det givetvis ifrågasättas att åt eden giva en i möjligaste mån allmängiltig form. Skall härigenom vinnas, att en och samma edsformel blir i *alla* fall användbar, lärer emellertid ingen annan tänkbar möjlighet finnas än att ur edsformeln utesluta allt annat, som kan anses vara av religiös innebörd, än orden »jag svär». Och likväl skulle säkerligen samvetsbetänkligheter mot edens avläggande kunna åberopas, såvida icke den meningen trängde igenom, att den svärjande kunde efter eget skön i formuläret inlägga eller icke inlägga en religiös betydelse. Men i så fall kunde ju eden anses faktiskt upphävd. De sakkunniga förorda enligt vad förut anförts alltså icke en sådan utväg. Och vid sådant förhållande återstår till förebyggande av religionsfrihetskränkning endast att likasom för närvarande, fastän i vidgad omfattning, för skilda fall medgiva edgångs utbytande mot annan högtidlig försäkran.

Med det anförda hava de sakkunniga icke såsom sin mening uttalat, att icke det nuvarande edsformuläret är i behov av reformering. Frågan härom har länge varit aktuell och kräver givetvis alltjämt sin lösning. Medgivnas måste också, att denna fråga är av en viss betydelse just i förevarande sammanhang. Om man utgår ifrån att eden skall bibehållas men befrielse i sär-

¹ Se vidare bil. X, s. 420.

² Eden definieras i fransk rätt som »un acte par lequel on prend la divinité à témoin de la vérité d'un fait ou d'un engagement».

³ Art. 136. Niemand darf — — — zur Benutzung einer religiösen Eidesform gezwungen werden. Art. 177. Wo in den bestehenden Gesetzen die Eidesleistung unter Benutzung einer religiösen Eidesform vorgesehen ist, kann die Eidesform rechtswirksam auch in der Weise erfolgen, dass der Schwörende unter Weglassung der religiösen Eidesform erklärt: »ich schwöre». Im übrigen bleibt der in den Gesetzen vorgesehene Inhalt des Eides unberührt.

skilda fall medgivas från edgång, är det givetvis av vikt, att icke detta på grund av edsformulärets avfattning behöver ifrågakomma i fall, där samvetsbetänkligheter mot edgång eljest icke föreligga. I sådant avseende är även av betydelse, att icke blott edsformeln i egentlig mening utan i många fall, däribland de vanligast förekommande, även de uttryck, som angiva själva föremålet för edgången, förete väsentliga brister. Ifrågavarande spörsmål berör emellertid jämväl och företrädesvis andra sidor av rättslivet än den förevarande, och de sakkunniga hava därför ansett sig icke böra upptaga detsamma till vidare behandling. De anförda synpunkterna torde emellertid böra beaktas bland annat vid det närmare utformandet av vissa till en rättegångsreform hörande bestämmelser.

På sätt processkommissionen anfört, synas förutsättningarna för *edens utbytande mot annan försäkran* enligt 16 § dissenterlagen vara alltför begränsade. I de utländska lagarna råder härutinnan större frihet. I Norge skall den, som tillhör ett trossamfund, vars bekännelse icke tillåter ed, i stället för ed avgiva en högtidlig försäkran. Detta skall ock medgivas den, som vägrar att avlägga ed, emedan det strider mot hans religiösa övertygelse eller emedan han icke tror på en allsmäktig och allvetande Gud. I Danmark skall eden utbytas mot högtidlig försäkran, om vederbörande tillhör ett trossamfund, som icke tillåter sina medlemmar att avlägga ed enligt gällande edsformulär, eller om han i viss närmare bestämd ordning förklarat, att han på grund av sin religiösa övertygelse icke kan avlägga ed eller att han icke har någon religiös övertygelse. I England skall envar, som vägrar att gå ed och såsom grund härför uppger antingen att han icke har någon religiös övertygelse eller att edgång strider mot hans religiösa övertygelse, tillåtas att i stället för ed avgiva en högtidlig försäkran. I Amerikas förenta stater synes enligt praxis gälla liknande regler. I Finland har den, som icke tillhör något trossamfund eller av sitt samfunds troslära är hindrad att gå ed, att avgiva försäkran på heder och samvete.

Även i Sverige har på senare tid, enligt praxis, ökad frihet på ifrågavarande område vunnit insteg. — I ett rättsfall från år 1900 ansågs sådant fall, som i 16 § dissenterlagen omförmåles, icke vara för handen, då en till vittne åberopad person vägrat avlägga vittnesed under uppgift, att han, som utträtt ur svenska kyrkan utan att därefter ingå i annat trossamfund, i fråga om eden hyllade en med kväkarnes överensstämmande uppfattning. — År 1910 vägrade en medlem av baptisternas trossamfund att avlägga ed under förklarande, att edgång vore stridande mot detta trossamfunds uppfattning av bibelns lära. Utredning inhämtades från vederbörande domkapitel, huruvida baptisternas trossamfund omfattade sådan lära, som ej tillstod dess bekännare att avlägga ed. Domkapitlet angav självt såsom resultat av utredningen det yttrandet, att medlemskap av svenska baptisten icke såsom sådant förbunde till edsvägran. Å andra sidan ansåg domkapitlet det böra erinras om att baptisten till sin genesis och sina principer vore en independentistisk rörelse med full självständighet för den enskilda församlingen och så långt som möjligt även för individen, vadän en trosbekännelse på varje

punkt lämnade möjligheten öppen för den enskilde att tolka bibeln efter sitt samvete. Då baptismen lade hela tyngdpunkten till det kristna livet och uppfattade bibeln bokstavsensligt och som en »Kristi lag», låge det enligt domkapitlets mening nära till hands, att den enskilde baptisten kunde under bokstavig åtlydnad för Kristi bergspredikans ord komma till att för sitt samvetes skull vägra edgång. Kungl. Maj:t förordnade om försäkran i stället för ed. — I sistberörda fall hade ifrågavarande person utträtt ur svenska kyrkan. I ett i övrigt likartat fall från 1916 förklarades, att enär den, som vägrat avlägga ed, vore medlem av svenska kyrkan, sådant fall icke vore för handen, som omförmäles i 16 § dissenterlagen. — År 1913 hade emellertid en person, som tillhörde Brödraförsamlingen i Malmö men icke i laga ordning utträtt ur statskyrkan, fått avgiva försäkran i stället för ed; och åren 1922 och 1924 gavs enahanda medgivande åt personer, som tillhörde den från baptistsamfundet utgångna s. k. pingströrelsen men tillika voro medlemmar av svenska kyrkan. — Slutligen har Kungl. Maj:t år 1923 på ansökan av en person, att enär han av sitt samvete förbjödes att fullgöra edgång av något slag, Kungl. Maj:t måtte eftergiva den såsom villkor för förvärvandet av svenskt medborgarskap stadgade föreskriften om avläggande av tro- och huldhetsed, medgivit sökanden att avgiva försäkran i stället för eden, oaktat han icke bekände sig till annan troslära än den evangelisk-lutherska och var medlem av svenska kyrkan. — I ett rättsfall från 1924 gällde det en medlem av svenska kyrkan, som förklarade sig av religiösa betänkligheter vara förhindrad att avlägga ed samt vidare åberopade, att han bekände sig till den sanna kristna evangeliska trosbekännelsen och att han förty, särskilt i följd av förbudet i Mattei evangelium 5: 33—37, icke kunde svära någon ed. Vidare uppgav han sig tillhöra den s. k. Filadelfiaförsamlingen i Stockholm, vilket emellertid enligt uppgift av församlingen var oriktigt. Kungl. Maj:t fann sådana omständigheter icke hava förekommit i ärendet, att personen i fråga borde befrias från skyldigheten att avlägga eden.¹

Enligt de sakkunnigas mening bör envar, som på grund av religiös övertygelse hyser betänklighet mot att avlägga ed, äga utbyta eden mot annan högtidlig försäkran. Tillhör han ett trossamfund, vars lära icke tillstodder ed, är detta givetvis i mycket hög grad ägnat att stärka trovärdigheten av uppgift om religiös betänklighet mot eden, men det bör icke anses i och för sig avgörande; och än mindre bör det vara en ovillkorlig förutsättning för godtagande av uppgift om religiös betänklighet mot eden. Det är således enligt de sakkunnigas mening principiellt ovidkommande, huruvida ifrågavarande person tillhör något religiöst samfund och huru det trossamfund, som han till äventyrs tillhör, ställer sig till frågan om edens tillåtlighet. Det är hans egen uppfattning i sådant hänseende, som är av betydelse. Härav följer, att den religiösa övertygelsen icke behöver botten i en viss kyrklig eller religiös åskådning. Den behöver icke heller gälla edgång överhuvud utan endast den ed, varom vid varje särskilt tillfälle är fråga. Sålunda bör en person, som icke kan komma ifrån

¹ Angående de berörda rättsfallen, se vidare N. J. A. 1900 s. 392; 1910 s. 639; 1916 s. 342, 344; 1922 s. 388; 1923 s. 329; 1924 s. 380. Se ock 1906 s. 419; 1922 s. 177; 1924 s. 378.

den uppfattningen, att slutorden i den gängse edsformeln innebära en »förpantning av själens eviga välfärd», och på sådan grund ogillar denna speciella form av ed, kunna undandraga sig eden, ehuru han eljest icke ogillar edgång.

Till stöd för det anförda vilja de sakkunniga tillägga, att det icke lärer vara ovanligt, att ett trossamfunds bekännelse lämnar öppet åt den enskilde att avgöra förevarande fråga efter sitt eget samvete. Vid motsvarande ärendes behandling i Norge uttalades från norskt statskyrkligt håll,¹ att det bäst stämde med kristendomens anda och den kristliga frihetens krav att i alla förhållanden, som icke anginge det väsentliga och fundamentala i kyrkans lära, taga största möjliga hänsyn till den enskildes samvete och religiösa uppfattning och att skäl därför föreläge att utsträcka förut gällande möjlighet för dem, vilkas trosbekännelse icke tillstod avläggande av ed, att utbyta eden mot annan försäkran till att också gälla dem, vilkas religiösa uppfattning icke tillåter ed. Ett dylikt betraktelsesätt lärer också vara den svenska kyrkans. Uttalanden av olika domkapitel i de förut berörda rättsfallen styrka detta antagande.

Men icke blott då det strider mot den religiösa övertygelsen att avlägga ed eller någon av religiösa grunder har betänklighet däremot utan även då det gäller en person, som intager en sådan ställning i religiöst hänseende, att det religiösa momentet i edgången för honom icke har någon betydelse, bör edgång kunna utbytas mot annan högtidlig försäkran. Enligt den norska lagen kan sålunda jämväl den, som icke tror på en allsmäktig och allvetande Gud, erhålla befrielse från edgång. Denna formulering hänför sig omedelbart till den i Norge brukade edsformeln. I vissa andra länder kan edgång vägras icke blott på grund av religiös övertygelse utan även av den, som icke har någon religiös övertygelse. De sakkunniga föreslå i nära överensstämmelse härmed, att edgång må kunna vägras på grund av vederbörandes åsikter i religiöst hänseende. Därav följer, att det enligt de sakkunnigas mening icke är tillfyllest, att någon på grund av etiska, sociala eller andra icke religiösa skäl ogillar eden.

Det skulle emellertid kunna ifrågasättas, att av hänsyn till edens helgd dess utbytande mot annan försäkran i vissa fall icke vore beroende av vägran att avlägga eden. Enligt 17 kap. 7 § rättegångsbalken må, som förut nämnts, okristen icke vittna och ej heller den, som är av sådan lära, att han har en falsk och skadlig mening om vittneseden. Med nu gällande rätt, enligt vilken — fränsett mosaiska trosbekännare — ålla, som äro kyrkobokförda inom en svensk församling, antagas tillhöra antingen svenska kyrkan eller annat kristet trossamfund, medför omförmälda stadgande icke synnerlig olägenhet. Enligt de sakkunnigas förslag skulle däremot frihet råda att intaga en fullt konfessionslös ställning eller tillhöra icke kristet samfund. Vid sådant förhållande bör ifrågavarande bestämmelse i vad densamma angår behörigheten att vittna givetvis icke upprätthållas. Däremot kunde skäl synas föreligga att i vissa motsvarande fall göra edgångs utbytande mot försäkran obligatoriskt. Enligt den finska lagen skall sålunda den, som icke tillhör något trossamfund, oberoende av invändning, i stället för ed avgiva försäkran på heder och samvete.

¹ Se Oth. Prp. 1893, nr 5, s. 4

Det är dock ingalunda säkert, att den, som icke tillhör något trossamfund, har en med det religiösa momentet i eden oförenlig åskådning. Däremot torde det kunna antagas, att med den av de sakkunniga föreslagna bestämmelsen angående edgångs utbytande mot annan försäkran den, som har en sådan åskådning, vägrar att avlägga ed, i synnerhet om, såsom de sakkunniga i det följande komma att föreslå, möjlighet bibehålles att i vissa fall förvisa den, som skall avlägga ed, till prästerskapet för att undervisas om edens vikt och betydelse. De sakkunniga anse således, att det bör kunna lämnas åt vederbörande att själv avgöra, huruvida han på grund av sina åsikter i religiöst hänseende bör avstå från eden, och föreslå förty helt upphävande av ifrågavarande stadgande i 17 kap. 7 § rättegångsbalken.

Vanskligare skulle det enligt de sakkunnigas mening vara att under alla förhållanden godtaga uppgift om att vederbörandes åsikter i religiöst hänseende förbjuda honom att avlägga ed. I den norska lagen stadgas också, att domaren, när någon vägrar avlägga ed, emedan det strider mot hans religiösa uppfattning eller emedan han icke tror på en allsmäktig och allvetande Gud, skall söka förvissa sig om att vägran är grundad på en allvarlig övertygelse. I England synes däremot uppgift om förefintligheten av de för befrielse från edgång stadgade förutsättningarna utan vidare godtagas. Såväl 1909 års lagutskott som ock processkommissionen utgå ifrån att i varje särskilt fall en prövning skall verkställas angående förutsättningarna för edens utbytande mot försäkran. De sakkunniga anse också erforderligt, att en sådan prövning verkställles. I de flesta fall lärer väl en enkel uppgift om religiös betänklighet mot eden eller frånvaro av någon religiös övertygelse kunna godtagas. Men står det klart, att den, som vägrar avlägga ed, allenast förevändningsvis uppgiver, att han hyser religiös betänklighet mot eden eller att han icke har någon religiös övertygelse, bör vägran icke godtagas, och i tvivelaktiga fall bör förhållandet närmare undersökas. När det gäller edgång inför rätta, torde prövningen böra verkställas av rätten, och även i andra fall synes den kunna anförtros den myndighet, inför vilken ed eller försäkran skall avgivas.

Beträffande *försäkran*s form har man stundom sökt att genom utförlighet och tyngd i avfattningen vinna största möjliga högtidlighet. Detta torde i längden förfela sitt syfte. I lagar av senare datum gör sig i stället gällande en strävan efter allt större korthet och enkelhet. I vårt land har på förslag av högsta domstolen sedan gammalt använts den enkla och värdiga formen av en försäkran på heder och samvete. Väl har det sagts, att denna form förlorat åtskilligt av sin helgd. Men detta torde mera vara fallet, när fråga är om att underskriva vissa blanketter, än när det gäller att personligen framträda inför en domstol eller annan myndighet och muntligen avgiva sin försäkran. Dessutom äger givetvis myndigheten, såsom för närvarande vid edgång, erinra vederbörande om vikten och betydelsen av den högtidliga försäkran samt straffpåföljden för avvikelser från sanningen. I fråga om vittneseden är detta uttryckligen stadgat i 17 kap. 18 § rättegångsbalken, och denna bestämmelse torde böra ändras till att avse jämväl en i stället för eden avgiven försäkran.

De sakkunniga förutsätta givetvis, att försäkran i stället för ed skall i alla avseenden medföra samma verkan i rättsligt hänseende som eden. Frånsett edsformeln i egentlig mening torde jämväl med avseende å formen för försäkran böra tillämpas vad eljest gäller om eden. De uttryck, som angiva själva föremålet för edgången, lära alltså bliva desamma. Om däri innehålles något av religiös innebörd, såsom när det i domareden talas om att döma efter »Guds och Sveriges lag», skall detta alltså kvarstå oförändrat. För närvarande brukar Kungl. Maj:t vid medgivande av edgångs utbytande mot försäkran angiva ett fullständigt formulär för denna. Men det har också hänt, att Kungl. Maj:t allenast förklarat, att eden må utbytas mot en förklaring på heder och samvete, och sålunda överlämnat åt domaren att i detalj utforma densamma. De sakkunniga anse detta böra för varje särskilt fall anförtros den myndighet, inför vilken försäkran skall avgivas. Eljest kunde det givetvis överlämnas åt Konungen att i administrativ lagstiftningsväg meddela närmare bestämmelser i förevarande hänseende, men de sakkunniga anse detta icke erforderligt.

I enlighet med det anförda hava de sakkunniga föreslagit upphävande av 16 § dissenterlagen samt upprättat förslag till *lag om edgångs utbytande i vissa fall mot försäkran på heder och samvete*. Genom denna lag skulle vad lag och författningar i övrigt innehålla mot den nya lagen stridande ändras.

I anslutning till bestämmelsen i 17 kap. 7 § rättegångsbalken därom, att okristen och den, som är av sådan lära, att han har en falsk och skadlig mening om vittneseden, ej må vittna, har, såsom förut nämnts, genom resolution den 7 augusti 1753 stadgats, att, när domaren finner den, som skall vittna, vara okunnig i kristendomen, kan han förut förvisa honom till prästerskapet att förhöras och underrättas; och enligt praxis kan domaren även eljest, när någon skall med ed bekräfta en utsaga, förvisa honom till prästen för att av denne undervisas om edens vikt och betydelse. Denna regel torde, såsom de sakkunniga förut anført, böra bibehållas; och den torde böra utsträckas till att gälla även försäkran i stället för ed. I det senare fallet läser undervisningen emellertid icke med nödvändighet böra meddelas av präst, och, även om ed skall avläggas, kunna fall tänkas, då en hänvisning hellre bör göras till annan än präst i svenska kyrkan, exempelvis, om det gäller en till frikyrkosamfund ansluten person, pastor eller församlingsföreståndare i detta samfund. De sakkunniga föreslå alltså upphävande av omförmälda resolution och ett stadgande i dess ställe av innebörd, att, när skäl därtill äro, domaren må hänvisa den, som skall vittna eller eljest medelst ed eller försäkran i stället för ed inför domstol eller annorstädes efter domstols förordnande¹ bekräfta utsaga, till vederbörande präst eller annan lämplig och villig person för erhållande av undervisning om edens eller försäkran vikt och betydelse samt vådan av mened. I enlighet härmed har förslag upprättats till *lag om undervisning i vissa fall angående eds eller försäkran vikt och betydelse*.

Lag om undervisning i vissa fall angående eds eller försäkran vikt och betydelse.

¹ Jfr S. L. 13: 1.

Följdänd-
ringar.

Utöver förut berörda ändringar i 17 kap. 7 och 18 §§ rättegångsbalken påkallar de sakkunnigas förslag i förevarande del ändring i 13 kap. 5 § strafflagen.¹

Genom den ändrade lydelsen av 17 kap. 7 och 18 §§ rättegångsbalken torde stadgandena i kungl. brevet den 28 februari 1772 angående vittnesmål av katolik samt förordningen den 6 februari 1849 angående vittnesmål av mosaisk trosbekännare bliva obehövlige. Mosaisk trosbekännare bör givetvis fortfarande, då han skall avlägga ed, få svärja vid »Gud och hans heliga lag», men detta kan, oberoende av 1849 års förordning, ske jämlikt lagen den 30 oktober 1885 angående lydelsen av judes edliga förpliktelse.

¹ Se ock *lagen d. 5 juni 1909* (nr 45) om konsularjurisdiktion, 32 §. Detta lagrum kunde ifrågasättas böra i detta sammanhang upphävas. De sakkunniga hava emellertid inskränkt sig till att i detsamma föreslå ändring av redaktionell art.

K A P. I X.

Anmärkningar och tillägg beträffande författningsförslagen.

Dissenterlagen m. m.

Bland de lagar och författningar, som beröras av de sakkunnigas förslag, märkes främst *förordningen den 31 oktober 1873* (nr 71 s. 3) *angående främmande trosbekännare och deras religionsöfvning*, den s. k. *dissenterlagen*. Den sammas upphävande och ersättande med en ny lag, en religionsfrihetslag, kunde givetvis i detta sammanhang ifrågasättas. Då emellertid såsom en följd av att de sakkunniga, på sätt förut nämnts, icke upptagit religionsfrihetsspörsmålet i hela dess vidd och särskilt icke frågan om den religiösa församlings- och föreningsfriheten till behandling, dissenterlagens stadganden till stor del ligga utanför området för de sakkunnigas uppgift, hava de sakkunniga inskränkt sig till att i dissenterlagen föreslå de ändringar, som påkallas av deras förslag. Därest detta vinner bifall, kunna de nya bestämmelserna i samband med en blivande reglering av församlings- och föreningsrätten inarbetas i en fullständig religionsfrihetslag. *Dissenterlagen.*

De sakkunnigas förslag nödvändiggör en omredigering av dissenterlagens rubrik. Såsom förut framhållits, kunna väl även under nuvarande förhållanden förekomma svenska medborgare och andra, i riket kyrkobokförda personer, som varken äro medlemmar av svenska kyrkan eller av annat trossamfund, men medan detta för närvarande innebär ett förhållande vid sidan om lagen och endast förekommer i undantagsfall, kan det enligt de sakkunnigas förslag komma att bliva icke sällsynt. Det har därför varit nödvändigt att reglera icke blott de främmande trosbekännarnas utan även övriga svenska kyrkan utomstående personers förhållanden i de avseenden, som nu för de främmande trosbekännarnas del avhandlas i dissenterlagen. Anmärkas må i detta sammanhang även, att uttrycket »främmande trosbekännare» beträffande en del av de utanför statskyrkan stående trossamfundens medlemmar är en ganska oegentlig benämning. I överensstämmelse med det anförda kunde det synas riktigast, att förordningen endast angåves handla om dem, som icke äro medlemmar av svenska kyrkan. Med hänsyn till i andra lagar och författningar, exempelvis förord- *Rubriken.*

ningen den 31 oktober 1873 angående ändring i vissa delar av kyrkolagen m. m., 1 §, förekommande hänvisningar till dissenterlagen torde denna emellertid hellre böra kallas *förordning angående främmande trosbekännare och andra, som icke äro medlemmar av svenska kyrkan*. Orden »och deras (de främmande trosbekännarnas) religionsövning» synas kunna utgå.

1 o. 2 §§. 1 och 2 §§ handla om rätt för bekännare av annan kristen troslära än den evangeliskt lutherska att bilda särskild församling, om statligt erkännande åt sådan församling och om erkänd församlings rättigheter och skyldigheter. De sakkunniga hava icke ingått på dessa, till den religiösa församlings- och församlingensrätten hörande frågor.

3 §. Beträffande 3 § hänvisas till *kap. I*, särskilt s. 65 ff.

4 o. 5 §§. 4 och 5 §§, som handlade om lysning och formen för äktenskaps avslutande, då kontrahent tillhörde främmande trossamfund, äro förut upphävida. Se G.B. kap. 3 och 4.

I fråga om bestämmelserna angående kyrklig vigsel har *frikyrkliga samarbetskommittén* (bil. III) anmärkt, att det med staten förenade kyrkosamfundet erhållit en kyrklig rättighet, som andra i landet existerande kyrkosamfund icke kunna få, och att detta måste från religionsfrihetssynpunkt te sig som mindre tillfredsställande. Samarbetskommittén har därför föreslagit införande av obligatoriskt civiläktenskap. Då denna fråga blivit så sent som genom den nya äktenskapslagen av år 1915 prövad och avgjord, hava de sakkunniga icke ingått på densamma. Anmärkas må emellertid, att i mån som den föreslagna rätten till utträde ur statskyrkan utan övergång till annat kristet trossamfund blir tagen i bruk, borgerlig vigsel såsom enda form för äktenskaps ingående kommer att erhålla ökat utrymme. Se G.B. 4: 2.

6 §. Rörande 6 § hänvisas till *kap. II*, särskilt s. 74 ff.

7 §. Se beträffande första stycket *kap. III*, s. 91, samt beträffande 7 § i dess helhet *kap. IV*, särskilt s. 130 ff.

8 §. Angående *kyrkobokföringen* framhållas i den förut omförmälda skrivelsen från *kyrkoråden i de katolska församlingarna m. fl.* (bil. IV) vissa önskemål och göras vissa anmärkningar, särskilt emot åren 1910 och 1915 vidtagna förändringar. Då denna fråga enligt de sakkunnigas mening icke ur de synpunkter, som de sakkunniga enligt sitt uppdrag ha att anlägga, är av den betydelse, att densamma bör i förevarande sammanhang upptagas till principiell behandling, hava de sakkunniga inskränkt sig till att i § 8 dissenterlagen och i kyrkobokföringsförordningen föreslå vissa av de sakkunnigas förslag i övrigt påkallade ändringar. Se vidare nedan, s. 282 f.

Frikyrkliga samarbetskommittén har påyrkat sådan ändring i gällande bestämmelser, att skolbetyg i ämnet kristendom måtte gälla även i prästbetyg (bil. III). Den sålunda berörda frågan torde böra komma under övervägande

vid det enligt vad de sakkunniga inhämtat nära förestående utfärdandet av en ny kyrkobokföringsförordning.

Se *kap. II*, särskilt s. 81.

9 §.

På dessa de främmande trosbekännarnas församlings- och föreningsrätt be- 10 o. 11 §§.
rörande lagrum hava de sakkunniga ej närmare ingått. 12 § 1 st.

Se *kap. IV*, s. 133 ff.

12 § 2 st.

Se beträffande första stycket *kap. III*, s. 91, och beträffande andra stycket 13 §.
kap. VII, s. 263.

I denna paragraf har en jämkning företagits i överensstämmelse med de 14 §.
sakkunnigas mening, att övergång såväl till icke kristen trosbekännelse som till en fullt konfessionslös ställning bör medgivas. Vidare ha orden »svenska medborgares» uteslutits.

Se *kap. V*, s. 177 ff.

15 §.

Se *kap. VIII*, särskilt s. 277.

16 §.

Dessa paragrafer röra församlings- och föreningsrätten och hava således i 17 o. 18 §§.
överensstämmelse med vad förut anförts icke av de sakkunniga behandlats.

Vissa i dissenterlagen förekommande stadganden gälla enligt ordalydelsen 19 §.
endast främmande kristna trosbekännare. Motsvarande bestämmelser angående mosaiska trosbekännare återfinnas i en av Kungl. Maj:t den 30 juni 1838 fastställd ordning rörande vad mosaiska trosbekännare hava att iakttaga i avseende på utövningen av sin religion och bestyret inom sin församling m. m., åberopad i 6 § i förordningen av samma dag (nr 28 s. 1) angående mosaiske trosbekännares skyldigheter och rättigheter här i riket och kungjord genom kommerskollegii cirkulär den 13 augusti nämnda år. Av dissenterlagens stadganden i övrigt har enligt 19 § första stycket, såvitt detsamma ännu är gällande, endast vad i 6 § stadgas i fråga om den troslära, vari barn av vissa slags äktenskap böra uppfostras, avseende å mosaiska trosbekännare. Frånsett berörda bestämmelser i 6 § dissenterlagen gäller, vad angår mosaiska trosbekännare, att genom dissenterlagen ej skett ändring i vad ditintills varit stadgat. I sådant hänseende är att märka nämnda förordning den 30 juni 1838 angående mosaiske trosbekännares skyldigheter och rättigheter här i riket. Beträffande andra främmande trosbekännare äro genom 19 § andra stycket i dissenterlagen upphävd alla intill den 31 oktober 1873 gällande bestämmelser, allenast med ett numera betydelöset undantag.

Enligt de sakkunnigas mening böra de mosaiska trosbekännarna principiellt vara jämställda med andra kyrkan utomstående personer. Dissenterlagens bestämmelser böra därför, i den mån annat icke framgår av de särskilda stadgandena, äga tillämpning jämväl å mosaiska trosbekännare. I överensstämmelse härmed lära jämväl vad angår de mosaiska trosbekännarna alla beträffande främmande trosbekännare och deras religionsövning intill den 31 oktober 1873 gällande bestämmelser böra upphävas, med undantag dock för omförmälda

särskilda ordning av den 30 juni 1838. Dessutom torde ovanberörda, numera betydelselösa undantagsbestämmelse böra utgå.

Övergångs-
bestäm-
melser.

I fråga om de av de sakkunniga i förslaget till lag om ändring i vissa delar av dissenterlagen intagna övergångsbestämmelserna hänvisas, beträffande senare delen av första stycket samt fjärde stycket till *kap. IV*, s. 133; beträffande andra stycket till *kap. I*, s. 68, och beträffande tredje stycket till *kap. II*, s. 81.

Förord-
ningen ang.
ändring i
vissa delar
av kyrko-
lagen m. m.

Jämlikt grunderna för 3 och 4 §§ i *förordningen den 31 oktober 1873* (nr 71 s. 1) *angående ändring i vissa delar av kyrkolagen med därtill hörande författningar* läser vad i dessa paragrafer stadgas angående *främmande trosbekännare* vara tillämpligt jämväl å *andra, som icke äro medlemmar av svenska kyrkan*, i den mån sådana för närvarande kunna förekomma. Berörda undantagsfall kunna emellertid enligt de av de sakkunniga i fråga om rätt till utträde ur svenska kyrkan föreslagna bestämmelserna komma att bliva icke sällsynta, och torde ifrågavarande paragrafer därför böra i förevarande avseende förtydligas.

Förord-
ningen d. 16
nov. 1869.

I fråga om *förordningen den 16 november 1869* (nr 60 s. 1) *angående ansvar för den, som söker förmå annan till avfall från den evangeliskt lutherska läran* hänvisas till *kap. II*, s. 81 f.

Lag om in-
träde i
svenska
kyrkan.

Beträffande de sakkunnigas förslag till *lag om inträde i svenska kyrkan*, se *kap. III*.

Kyrkobot-
föringsför-
ordningen.

Rörande ändringarna i *förordningen den 3 december 1915* (nr 476) *angående kyrkoböckers förande*, se *kap. I—III*, särskilt *kap. III*, s. 91 f.

Beträffande särskilt § 3 sista stycket, se *kap. I*, s. 66 f.; *kap. II*, s. 80 not 2 och *kap. III*, s. 90 f. Jfr *kap. VII*, s. 264. Anteckningarna synas böra göras i särskild förteckning och upptaga allenast vad som angår vederbörandes egen eller barns eller adoptivbarns ställning till svenska kyrkan.

Utöver de i det upprättade förslaget till ändring i vissa delar av ifrågavarande författning upptagna ändringarna äro vissa ändringar erforderliga i en del av de till kyrkobotföringsförordningen hörande formulären. Då emellertid, såsom förut nämnts, inom den närmaste tiden torde komma att utfärdas en ny dylik förordning, hava de sakkunniga icke i berörda formulär inarbetat omförmälda ändringar, men vilja i detta sammanhang angiva, vilka de erforderliga ändringarna äro.

I *församlingsboken* torde anvisningarna¹ till *kol. 14* böra erhålla följande ändrade lydelse:²

Anteckningar om minderårigs föräldrar; omyndigförklaring; äktenskapsbetyg, äktenskapscertifikat och lysning; frånvaro; utträde ur eller inträde i

¹ Senaste lydelsen: 1918: 339.

² I sammanhang härmed är en jämkning erforderlig i det vid *kungörelsen den 9 april 1926* (nr 75) om uppgifter från prästerskapet i och för utredning angående brott fogade formulär.

svenska kyrkan (3 § i förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare m. fl.); minderårigs upptagande i eller skiljande från svenska kyrkan (6 § i sistnämnda förordning); ställning utom svenska kyrkan; medlemskap av annat trossamfund; nationalitet (om främmande); påföljd, som utestänger från behörighet och rättigheter, varom förmåles i 2 kap. 19 § strafflagen; nattvardshinder; uttaget flyttningsbetyg; m. m.

Det som exempel å rad 12 anförda uttrycket *Anmäلت utträde till baptistsamf.* 19⁶/₁₂, 20¹³/₂. bör i stället lyda *Anmäلت utträde ur sv. k.* 19⁶/₁₂, 20¹³/₂; *tillhör alltså icke sv. k.* Därjämte torde exempel böra meddelas å anteckning angående minderårigs upptagande i eller skiljande från svenska kyrkan jämlikt 6 § dissenterlagen.

I *födelse- och dopboken* torde anvisningarna till kol. 9 under den med kol. 10 gemensamma beteckningen *Föräldrar* böra erhålla följande ändrade lydelse:

Namn, yrke, ställning utom svenska kyrkan, medlemskap av annat trossamfund, nationalitet (om främmande), bostad samt tid för äktenskaps ingående.

Det som exempel under löpande årsnummer 7 på två ställen anförda uttrycket *av metodist-episkopal bekännelse* synes böra ändras till *tillhör icke sv. k.*, eventuellt med följande tillägg: (*etodist-episkopal trosb.*).

I *lysnings- och vigselboken* torde anvisningarna till kol. 3 böra ändras till följande lydelse:

För- och tillnamn, yrke, bostad, ställning utom svenska kyrkan, medlemskap av annat trossamfund och nationalitet (om främmande).

I anvisningarna till kol. 13 böra orden *om avtal angående barns uppfostran i viss troslära* utgå.

I det under löpande årsnummer 3 anförda exemplet bör i kol. 3 uttrycket *av mosaisk trosb.* utbytas mot uttrycket *tillhör icke sv. k. (mosaisk trosb.)* och i kol. 13 satsen *Skriftl. avtal om blivande barns uppfostran i mosaisk trosbekännelse* utgå. I exemplet under löpande årsnummer 7 utbytas i kol. 3 orden *av metod.-episkop. bekännelse* mot *tillhör icke sv. k. (metod.-episkop. bekännelse)*. Ett exempel på att någon icke tillhör svenska kyrkan, utan tillägg om medlemskap i annat trossamfund, borde måhända därjämte förekomma; eller också kunde det förstnämnda exemplet i sådant hänseende ändras.

I *död- och begravningsboken* torde anvisningarna till kol. 6 böra erhålla följande ändrade lydelse:

För- och tillnamn, yrke, ställning utom svenska kyrkan, medlemskap i annat trossamfund, nationalitet (om främmande) samt bostad ävensom för hustru mannens och för minderåriga deras föräldrars namn, yrke och bostad.

I det under löpande årsnummer 6 anförda exemplet bör i kol. 6 uttrycket *romersk-katolsk* ändras till *tillhör icke sv. k. (romersk-katolsk trosb.)*.

Regeringsformen.

Regeringsformen. Beträffande förslaget till ändrad lydelse av §§ 4 och 28 regeringsformen
§§ 4 och 28. hänvisas till *kap. V*.

I § 4 äro orden »av den rena evangeliska läran» i slutet av första punkten uteslutna. Se härom s. 143 ff.

I § 28 *första stycket* äro orden »de där den rena evangeliska läran bekänna» uteslutna. Se härom s. 170 ff.

Andra stycket är oförändrat.

Rörande *tredje stycket*, se beträffande första punkten s. 154; andra punkten s. 167 ff.; tredje punkten s. 143 ff.; fjärde punkten s. 140 ff.; femte punkten, förra delen, s. 154 ff., samt femte punkten, senare delen, och sjätte punkten s. 173 ff.

Fjärde stycket är oförändrat.

Skolförfattningar.

Skolförfattningar. Se *kap. IV*, särskilt s. 133, samt *kap. V*, särskilt s. 167.

Kyrkostämmoförordningarna m. m.

Kyrkostämmoförordningarna m. ft. författningar. De av de sakkunniga i *förordningen den 21 mars 1862* (nr 15) om kyrkostämman, samt kyrkoråd och skolråd föreslagna ändringarna behandlas huvudsakligen i *kap. VI*. Se särskilt, angående § 2 s. 189 o. 196 ff.; § 4 s. 189; § 6 s. 198; § 8 s. 193; § 14 s. 189; § 21 s. 190 f.; § 24 s. 189 f.; § 29 s. 200 f.; § 30 s. 193 f.; § 35, andra stycket, s. 198; § 41 s. 198 samt angående övergångsbestämmelsen s. 191. Beträffande § 35, sista stycket, hänvisas till *kap. VII*, särskilt s. 263.

De i *förordningen den 20 november 1863* (nr 58 s. 1) om kyrkostämman, samt kyrkoråd och skolråd i Stockholm föreslagna ändringarna behandlas likaledes huvudsakligen i *kap. VI*. Se särskilt, angående §§ 2, 4 och 12 s. 189; § 23 s. 190 f.; § 26 s. 189 f.; § 31 s. 201; § 32 s. 193 f.; § 37 mom. 2 s. 198 samt angående övergångsbestämmelsen s. 191. Beträffande § 37 mom. 4 hänvisas till *kap. VII*, särskilt s. 263.

Beträffande de föreslagna ändringarna i *förordningen den 16 november 1863* (nr 61 s. 3) angående allmänt kyrkomöte, § 5, och *förordningen den 5 maj 1882* (nr 20) angående kyrkofullmäktige och kyrkonämnd i Göteborg, §§ 2, 3 och 4 mom. 3 samt § 19, se *kap. VI*, s. 198 f.; *lagen den 15 maj 1903* (nr 58 s. 1) angående folkskoleväsendet i Stockholm, § 4, och *lagen den 25 juni 1909* (nr 81 s. 1) angående folkskoleväsendet i vissa städer, § 6, se *kap. VI*, s. 193 f.; *lagen den 9 december 1910* (nr 141 s. 1) angående tillsättning av prästerliga tjänster, 26 § 1 mom. se *kap. VI*, s. 199; *stadgan den 4 maj 1894* (nr 20 s. 3), huru förfaras skall vid tillsättning av folkskolläraretjänst jämte därmed förenade organist- och klockarebefattningar, § 4, se *kap. VI*, s. 196; *kungörel-*

sen den 29 januari 1921 (nr 14) om upprättande av röstlängd för val till riksdagens andra kammare och av kommunal röstlängd samt angående den i avseende härå vissa myndigheter åliggande uppgiftsskyldighet, 3 § 1 mom., se kap. III, s. 91 not 3; samma kungörelse, 9 §, se kap. VI, s. 199.

Beträffande de föreslagna ändringarna i förordningen den 11 december 1868 (nr 76 s. 1) angående särskilda sammankomster för andaktsövning hänvisas till kap. VI, s. 199 f. Förordningen d. 11 dec. 1868.

Dissenterskattelagen m. m.

Rörande de sakkunnigas förslag till lag om lindring i skattskyldigheten till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning för dem, vilka icke tillhöra kyrkan, lag om ändrad lydelse av § 5 i förordningen den 2 november 1883 (nr 61 s. 1) angående allmänt ordnande av klockarnas löneinkomster, lag om ändrad lydelse av lagen den 16 oktober 1908 (nr 110 s. 5) angående sättet för organistlöns utgående, lag om ändrad lydelse av lagen den 5 juni 1909 (nr 55 s. 2) angående byggnad och underhåll av kyrka med vad därtill hörer så ock av särskild sockenstuga, lag om ändrad lydelse av lagen den 5 juni 1909 (nr 55 s. 3) angående skyldighet att deltaga i kostnaden för byggnad och underhåll av prästgård, lag angående ändrad lydelse av 20 § i lagen den 9 december 1910 (nr 141 s. 27) om reglering av prästerskapets avlöning, lag om anlåtande av kyrkofonden till ersättning åt svenska kyrkan tillhörande församling med anledning av skattelindring åt personer, som icke tillhöra kyrkan samt kungörelse med tillämpningsföreskrifter till lagen den om anlåtande av kyrkofonden till ersättning åt svenska kyrkan tillhörande församling med anledning av skattelindring åt personer, som icke tillhöra kyrkan; se kap. VII, särskilt s. 263 ff. Dissenterskattelagen m. fl. förordningar.

Lagförslag rörande edgång.

Se kap. VIII, särskilt beträffande lag om edgångs utbytande i vissa fall mot försäkran på heder och samvete s. 271 ff. och beträffande lag om undervisning i vissa fall angående eds eller försäkrans vikt och betydelse s. 277 samt beträffande de föreslagna ändringarna i 17 kap. 7 och 18 §§ rättegångsbalken s. 275 f. o. 278, 13 kap. 5 § strafflagen, s. 278 och lagen den 5 juni 1909 (nr 45) om konsularjurisdiktion, 32 §,¹ s. 278.

Den i 17 kap. 18 § rättegångsbalken föreslagna ändringen avser paragrafens första punkt. Andra och tredje punkterna torde såsom numera betydelselösa böra utgå.

¹ Ang. 5 §, se kap. V, s. 142.

Särskilt yttrande jämte reservationer av Gust. Mosesson.

De direktiv, som de sakkunniga i sitt arbete haft att följa, hava gjort det omöjligt för mig att framställa de yrkanden i det väsentliga spørsmålet, om inträde i och utträde ur statskyrkan, som jag velat göra. Dessa direktiv gällde att ej rubba på statskyrkodömet. Vid detta förhållande hade jag att välja mellan att avsäga mig uppdraget att deltaga i utredningsarbetet eller ock att åtaga mig uppgiften med förbehållen rätt att i särskilt yttrande uttala min uppfattning. Det första alternativet var mig mest tilltalande, men jag böjde mig för uttalad önskan om att välja det senare. På de förevarande spørsmålen måste jag anlägga en frikyrklig synpunkt, då jag har en sådan.

Rätt allmänt synes man inom statskyrkliga kretsar mena, att en sådan uppfattning skulle vara fientlig mot statskyrkans former och syften. Så behöver ingalunda vara fallet, och den är det alls icke för mitt vidkommande. I ett folks liv växla ju oupphörligt formler och former. Även det andliga livet ändrar gestalt.

Den utgestaltning av det religiösa livet, som passar och som är kär för en viss natur och en viss tid, borde ej hindra en att se gagnet i andra tiders formulering och organisation. Tyvärr sker dock detta på olika håll. Vi må gärna erkänna, att många frikyrkliga medborgare i vårt land, genomträngda av sina ur Nya Testamentet hämtade ideal av en kyrka, ofta yttrat sig ringaktande om den gärning, som svenska kyrkan utfört, och sett rätt så ytligt på de svåra kyrkopolitiska frågorna. Alltmera sällan förekomma numera från ansvarigt håll sådana uttalanden. Anledningen till detta glädjande förhållande är dels ökad insikt hos de frikyrkliga, dels statskyrkans i många avseenden löftesbringande iver. Sveriges frikyrkofolk har numera allmänt den uppfattningen, att den svenska statskyrkan — liksom före henne den katolska — haft många ädla tjänare och har utfört ett värv, varav vi alla njuta frukterna. I vår tid älskas och tjänas denna kyrka av ett stort antal personer, som förtjäna att stå såsom föredömen för kommande tiders medborgare.

Trodde de frikyrkliga i Sverige, att en radikal förändring av det kyrkopolitiska läget skulle innebära ett minskat andligt-kulturellt liv i vårt gamla fädernesland, skulle de visserligen icke önska någon förändring, ty saken betyder för dem mera än formen. Deras mening är att i och med ett upphävande av statskyrkodömet kommer det liv, som finnes inom svenska kyrkan, att organiseras i frikyrkodöme. Huru denna frikyrkas inre utgestaltning skall ske, betrakta vi såsom interna frågor för dem det vederbör.

Från vissa håll har man gjort gällande, att den, som principiellt ogillar statskyrkodömet men alltfört formellt tillhör den svenska statskyrkan, icke borde taga initiativ till förändring av status quo utan överlämna sådant initiativ åt de ledande statskyrkomännen. Jag kan för min del icke anse en sådan uppfattning riktig.

Så länge statskyrka finnes och underhålles av allmänna medel, är varje nominell medlem av henne icke allenast kyrkorättsligt utan moraliskt berättigad att tala och handla rörande hennes angelägenheter. Det skulle vara en olycklig princip, om medborgare skulle överlämna åt vissa grupper, t. ex. tjänstemannasammanslutningar, att leda samhällliga institutioner.

Att statskyrkoformen varit till gagn och att denna form är invand och kär för mången, kan icke vara förpliktande till dess bibehållande, oavsett om utvecklingen redan utdömt densamma.

Såsom de sakkunniga på sid. 62 påpeka, är den forna tidens enhetliga åskådning i religiöst avseende i vårt land för länge sedan söndersprängd.

Enligt min uppfattning måste i ett demokratiskt samhälle statskyrkodömet byggas på en sådan enhetlighet. I ett autokratiskt samhälle vore ju icke någon sådan enhetlighet hos medborgarna nödvändig, ty härskarens religionsbruk kunde ju bliva undersåtarnas. Vårt samhällsskick lär för framtiden bliva demokratiskt. Differentieringen på det personligt-religiösa livets område lär ock fortsätta. Alltså saknas numera bärande grund för statskyrkoformen.

Att denna form icke redan störtats, beror så vitt jag förstår främst på osäkerheten om vad som skulle sättas i stället. Ohållbarheten i systemet inses dock av allt fler. Nu och då inträffar en händelse — t. ex. en utnämningsfråga, ett val eller en omröstning — som i blixtbelysning visar huru underminerad grunden är för den åldriga byggnaden och huru stora mursprickor hon har.

Skall en katastrof ödelägga religiösa och kulturella värden, som kunna bärgas genom gudstro, vidsynthet och offervilja?

Svenska kyrkan har enligt min uppfattning allt att frukta av personer, som önska behålla kyrkan i statens händer för att nyttja henne såsom ett instrument för syften, som icke voro kyrkans herres.

Vore Sveriges frikyrkliga medborgare oetiska och kyrkopolitiskt skadeglada, skulle de lugnt åse en kyrkans gastkramning. Ur ren konkurrenssynpunkt ha de förvisso mera att frukta av en fri och energisk folkkyrka än av en statsinstitution.

Kristendom och kyrka skall i världen betyda bön, offer, kamp och frihet men ej ett av yttre lagar reglerat ämbetsverk med garanterad försörjning för sina tjänare och laghot för den medborgare, som ej vill bidra till anstalten.

Kyrkan skall ej ackomodera sig efter härskarviljan i staten. Hon borde vara ett lejon, icke en kameleont.

Det av de sakkunniga framlagda förslaget om fritt utträde ur kyrkan botar förvisso icke kyrkans onda. Kanhända det i sådant hänseende icke ens är ett palliativ. Detta beror ju uteslutande på i vilken omfattning den öppnade möjligheten till utträde nyttjas. Skulle den komma att begagnas av de flesta, som faktiskt ställt sig utanför den kyrkliga gemenskapen, leder den givna möj-

ligheten till statskyrkans avskaffande. Nyttjas den icke alls eller i minimal utsträckning, visar den sig allenast vara den besegrades gest mot dörren, som ju står öppen för den obehagliga betvingaren. Medlet verkar antingen icke alls eller ock verkar det döden.

Redan i sina utlåtanden med anledning av 1909 års riksdagsskrivelse ha vissa domkapitel givit ett enligt min mening riktigt uttryck för den uppfattningen, att vad som av riksdagen begärdes leder till statskyrkans avskaffande. Vid sådant förhållande synes det egendomligt, att ledande kyrkomän ansett sig i den väntade reformen om fritt utträde finna något, som gagnar statskyrkoidén. Betraktar man den förskjutning, som ägt rum hos stora lager av vårt folk under de senaste två årtiondena, kan man emellertid bliva benägen att tro, att effekten av vad de sakkunniga med omsorg utarbetat blir ganska liten för svenska kyrkans vidkommande. Många, som förr sade sig vara kyrko-fiender, mottaga nu val till kyrkoråd.

Det är sålunda icke ur *kyrkans* synpunkt jag ser något gagn i den av de sakkunniga föreslagna rättigheten men väl ur *individens*. Medborgaren bör icke tvingas att antingen skrymta för att komma ut ur kyrkogemenskapen eller ock tvingas kvar däri.

Då de sakkunniga haft att frambära förslag, som vila på så motsatta principer som religionsfrihetskravets tillgodoseende och bibehållande av statskyrkodömet, ha de, enligt vad jag förstår, gjort det bästa möjliga. Rörande motiveringen till framställda yrkanden har jag givetvis flerstädes avvikande meningar, men jag har icke ansett det påkallat att i varje fall formulera särmening.

Som allmän uppfattning vill jag hävda, att man icke kan presumera något i religiöst avseende rörande den ur statskyrkosamfundet utträdande medborgaren.

Han kan vara religiös-etisk individualist, han kan hylla en frikyrklig åskådning, han kan vara agnostiker, han kan vara religionsfientlig.

Jag hävdar ock, att de i statskyrkosamfundet kvarstående medborgarnas religiösa och kyrkliga karaktär icke alls ändras genom andra medborgares utträde eller möjlighet till utträde för envar.

Inga statliga åtgärder inverka i religiöst avseende. Enligt min mening blir det allenast, om *inträde* i kyrkosamfundet blir beroende av personlig avgörelse, som man kan antaga något om och fordra något av medlemmarna. Endast i sådant fall kan man säga, att kyrkogemenskapen bygges på frivillighetens grund. Det gör statskyrkoväsendet icke och kan icke göra.

I stort sett är jag ense med de övriga sakkunniga i fråga om de rättigheter och skyldigheter, som skola tillkomma de ur svenska kyrkan utträdde. I ett par avseenden har jag avgivit reservation.

Då varje steg till ökad religions- och samvetsfrihet aktualiserar spørsmålet om statskyrkans vara eller icke vara, låter sig icke i längden detta stora ärende avvisas, även om man i avvaktan på dess behandling hjälper sig fram med partiella reformer.

Det vore de svenska statsmakterna värdigt att söka utreda detta i vårt folks

liv så djupt ingripande spørsmål. Ingen annan än statsmakterna kan någorlunda lösa det. Förvisso bleve det utredningsuppdraget svårare än något annat.

Runt omkring oss rasa eller vackla statskyrkor, och turen kommer till svenska kyrkan förr eller senare.

Det vore värdefullt, om de, som då närmast ha att bära ansvaret för Sveriges statliga och kyrkliga liv, ej stode handfallna inför spørsmålet, huru de religiösa, rättsliga, pedagogiska, ekonomiska och kamerala frågorna bäst skola ordnas.

Mot de sakkunnigas förslag, att de teologiska lärarna vid universiteten liksom för närvarande med nödvändighet skola tillhöra den svenska kyrkan, får jag anmäla min reservation. Jag använder uttrycket »tillhöra den svenska kyrkan» i stället för det nu gällande uttrycket »bekänna den rena evangeliska läran», då jag är enig med de sakkunniga om att det förra uttrycket är att föredraga framför det senare.

Jag har hemställt, att de sakkunniga måtte föreslå, att samma stadga må gälla för de teologiska lärarna vid universiteten, som föreslagits för övriga kristendoms lärare, och att följaktligen allenast sådan person må förklaras obehörig att bekläda teologisk professur, som tillhör samfund, åt vars medlemmar Konungen medgivit rätt att i skolornas ställe ombesörja barnens religionsundervisning.

Jag anser, att den teologiska vetenskapsman, som tillhör sådant trossamfund, varom här är fråga, själv markerat en så väsensskild uppfattning från den evangeliska, att det icke innebär någon orätt att förvägra honom en sökt professur i teologiskt ämne, även om han skulle i övrigt vara meriterad för densamma.

Har däremot en vetenskapligt kvalificerad sökande icke markerat sådan väsensskillnad men utträtt ur statskyrkans gemenskap, anser jag, att han icke bör förklaras obehörig. Den formella anslutningen till svenska kyrkan är ju ingen garanti för lojalitet mot kyrkans idé och frånvaron av formell anslutning inget bevis på att vederbörande ämbetsman skulle bliva illojal.

De sakkunnigas majoritet har påpekat, att kristendoms lärare i folkskola, seminarium och läroverk har att följa fastställda kurser och har inspektion över sig, medan en teologie professor i alla dessa avseenden är fri, och att på grund av denna olikhet i tjänst ej samma bestämmelse borde gälla för de lägre och de högre tjänsternas innehavare. Jag erkänner denna skillnad men anser, att den garanti, som kan ligga i kursplaner o. d., uppväges av de höga kvalifikationerna, man måste förutsätta hos de högt bildade personer, som kunna ifrågakomma till detta fåtal ämbeten. Någon våda för svenska kyrkans prästerskap kan jag ej se genom ett bifall till mitt förslag om likformighet i konfessionellt avseende för alla kristendoms lärare. Har en blivande teolog ej såsom barn och yngling i folkskola eller läroverk tagit skada av den kristendomsundervisning han fick av lärare, som stodo utanför statskyrkans gemenskap, lär han icke såsom mogen student taga skada av en professor, som står

konfessionellt lika obunden som folkskolläraren eller lektorn. Jag finner det ej staten värdigt att förvägra professorerna en rättighet och ett förtroende, som staten med all rätt tillerkänner de av dem utbildade kristendomslärarna vid folkskoleseminarier och läroverk.

Vad de sakkunnigas majoritet anfört till bemötande av invändningen, att statskyrkotvång icke finnes för de teologiska professorerna i Danmark, vågar jag anföra till försvar för min ståndpunkt.

Vidare får jag anmäla reservation mot de sakkunnigas förslag, att skatte- lindring icke skall tillerkännas den, som utträtt ur statskyrkan, för kyrkliga avgifter, som belöpa på den genom fastighetsbevillningen beskattade, beräknade inkomsten av fast egendom.

Jag förordar, att befrielse från skatt till rent kyrkliga ändamål må medgivas icke-kyrkomedlem för hela den av fast egendom utgående bevillningen.

Ehuru jag hyser betänkligheter mot rättmätigheten i att för statskyrkans räkning beskatta vissa juridiska personer — t. ex. en mosaisk eller romersk-katolsk församling — för inkomst av fast egendom, som nyttjas till expedition, pastorsboställe e. d., kan jag dock biträda de sakkunnigas mening att befrielse från fastighetsskatt skall gälla allenast fysiska personer.

Med allt beaktande av de skäl, som de sakkunnigas majoritet anfört för en beskattning för rent kyrkliga ändamål av de fastigheter, som ägas av icke-kyrkomedlemmar, kan jag ej värja mig för den meningen, att majoritetens resonemang snarare syftar till statskyrkodörets bevarande än hävdandet av vad som ur religionsfrihetens synpunkt är riktigt. De sakkunnigas uppgift är dock främst att utreda det senare. Medgiver staten en medborgare rätt att utträda ur statskyrkan och befriar honom från plikten att bidra till kyrkans bestånd, så bör han befrias från alla de skatteplikter för rent kyrkliga ändamål, som åvila de inom kyrkogemenskapen kvarstående. Blir på grund av utträde skattetungan för stor på de kvarvarande, måste staten träda hjälpande till, eftersom det gäller uppehållandet av en statsinstitution.

Den utträdde bör antingen icke alls hava någon befrielse från skatteplikten för rent kyrkliga ändamål — och det är ju en orimlighet — eller också bör han befrias från dylik skatt för alla delar av sin inkomst. Att pålägga fastigheterna en kyrklig objektskatt men undantaga annan egendom än den fasta från en sådan beskattning kan jag ej finna vara riktigt. Om en icke-kyrkomedlem har inkomst dels av fast egendom, dels av kapital och arbete, kan enligt min uppfattning det allmänna ej för rent kyrkliga ändamål begära skatt för den ena delen, då man befriar honom från skatteplikt för den andra delen av hans inkomst.

Vad skulle det ur kyrklig synpunkt vara för principiell skillnad mellan den inkomst av fast egendom, som uppgår till 5—6 % av taxeringsvärdet, och den inkomst, som överstiger denna beräkningsprocent?

Jag anser alltså, att ändring bör ske i nu gällande bestämmelser, vilka de sakkunniga önska bibehålla.

B I L A G O R

BUA 100

Framkomna förslag angående vidsträcktare rätt till utträde ur svenska kyrkan än dissenterlagen medgiver.

Före 1873.

Vid 1856—58 års riksdag framlades proposition (nr 104) och väcktes motioner angående ändring i bestämmelserna om avfall från den evangeliskt lutherska läran.¹ Förslagen blevo ej antagna.

I det till högsta domstolen remitterade författningsförslag, som föregick omförmälda proposition, förekommer, i sammanhang med stadgande om upphävande av bestämmelserna rörande straff och annan påföljd för avfall från den rätta evangeliska läran, följande:

1:o. — — — skolandet, i händelse någon vill ur svenska kyrkan utträda och icke låter sig genom sin själasörjares förmaningar och undervisning därifrån avrådas, han om sitt utträdande hos pastor i den församling, han tillhör, göra anmälan, för anteckning i kyrkoböckerna, och intill dess sådan anmälan skett, vara skyldig att i kyrkligt hänseende ställa sig till efterrättelse de för svenska kyrkans medlemmar givna föreskrifter.

Förslaget innehöll vidare, bl. a.:

5:o. I de delar, varuti förändring genom denna författning ej skett, skall vad redan stadgat är, rörande främmande trosförvanter, fortfarande tjäna till efterrättelse och äga tillämpning jämväl på de svenska undersåtar, som från statskyrkan sig skilja.

Förslaget blev i förevarande del i huvudsak tillstyrkt av tre justitieråd men avstyrkt av fyra. En av de sistnämnda anförde bl. a., att med de föreslagna bestämmelserna det betänkliga förhållandet skulle kunna uppstå, att i ett kristligt land mången komme att finnas, som öppet och författningenslignat saknade all kristlig trosbekännelse.

I propositionen erhöll förslaget uti ifrågavarande delar följande lydelse:

§ 1. Vill någon, som till svenska kyrkan hör, därifrån övergå till annat kristet religionssamfund, som i riket redan finnes eller framdeles med Konungens tillstånd bildas, och låter han sig icke genom sin själasörjares förmaningar och undervisning därifrån avrådas, må det honom ej vägras; göre dock om sitt utträdande ur svenska kyrkans gemenskap anmälan hos pastor i den församling, han tillhör, för anteckning i kyrkoboken, och vare, intill dess

¹ Propositionen avsåg även upphävande av 1726 års konventikelplakat. I detta ämne utfärdades därefter förordningen den 26 oktober 1858 om särskilda sammankomster för andaktsövning. Denna förordning ändrades sedermera, efter kyrkomötets hörande, genom förordningen den 11 december 1868 angående samma ämne. Beträffande sistnämnda förordning, se kap. VI, s. 199 f.

sådan anmälan skett, pliktig att i kyrkligt hänseende ställa sig till efterrättelse de för svenska kyrkans medlemmar givna föreskrifter. Ej må övergång från svenska kyrkan till annan trosbekännelse tillåtas den, som yngre är än aderton år, där ej Konungen, i särskilda fall, det vid tidigare ålder medgiver.

§ 5. Vad i avseende på främmande religionsförvanter hittills varit stadgat och icke genom denna författning blivit ändrat, skall, intill dess annorlunda förordnas, fortfarande tjäna till efterrättelse och jämväl äga tillämpning på dem, som från svenska kyrkan till annan trosbekännelse övergå.

Laguskottet (bet. nr 46) avstyrkte propositionen men tillstyrkte upphävande av påföljden av förlust av arvsrätt för avfall.

Borgarståndet biföll Kungl. Maj:ts förslag, men de övriga stånden förkastade detsamma och återremitterade ärendet i övrigt till utskottet.

Laguskottet (utlåt. nr 61) framlade nu ett nytt författningsförslag, enligt vilket såväl förlust av arvsrätt som landsförvisning skulle avskaffas såsom påföljd för avfall från den rena läran. I fråga om utträde ur svenska kyrkan innehöll förslaget följande:

§ 1. Omfattar medlem av den evangeliskt lutherska kyrkan i Sverige sådan mening, som mot denna kyrkas bekännelse stridande är, och önskar han förty att ur kyrkan träda, då skall han, där han av sin själasörjares undervisning och förmaning ej låter sig rättas, varnas inför kyrkorådet, som förelägge honom en månads tid att sig betänka. Framhärdat han ändå i sin villfarelse, anmäle kyrkoherden, genom kontraktsprosten, förhållandet hos domkapitlet, inför vilket den villfarande skall ytterligare varnas. Varder den varning ock utan verkan, förklare kapitlet honom från svenska kyrkan skild.

Vad nu blivit stadgat har ej tillämpning å den, som yngre är än 18 år, där ej Konungen för särskilda fall annorlunda förordnar.

§ 7. Ej må någon svenska kyrkans medlem upptagas i främmande religions-samfund, innan han blivit från kyrkan skild. Sker det, böte den eller de, som honom upptagit, från och med femtio till och med två hundra riksdaler; och förfares ändå med honom efter ty i § 1 sägs.

Till motivering av sitt förslag anförde utskottet, bl. a.:

Utskottet förutser med anledning av stadgandet i 7 § jämfört med förslagets 1 § två väsentliga anmärkningar. De torde nämligen finnas, som stötas därav, att medlem av den svenska kyrkan skulle kunna skiljas från henne utan att sluta sig till något visst religionssamfund eller ens övergå till annan troslära och att någon inskränkning i berörda hänseende icke blivit gjord, vadan avfall till annan än kristen trosbekännelse även kunde inträffa. Och sanningen i dessa anmärkningar vill utskottet icke motsäga; men vad utskottet härutinnan föreslagit är ej annat än den konsekventa följden av landsförvisnings-påföljdens borttagande, därest kyrkan skall kunna upprätthållas.

På sätt under överläggningarna hos ständerna till överflöd blivit upprepat, är varje världsligt straff å avfall rättsvidrigt, enär det skulle träffa föremål, vilka ligga utom människans domsrätt, och följaktligen ej heller kunna medföra åsyftad verkan. Men härav följer åter, att friheten härutinnan ej kan av lagen begränsas. Strider det emot samvetsfriheten att tvinga den, som omfattat annan *kristen* troslära, än den vår kyrka bekänner, att i kyrkan kvarstå, så strider det även emot denna frihet att hindra den, vilken hyllar i annan måtto avvikande religiös åsikt, att ur kyrkan träda. Det av flera talare anmärkta förhållande skulle eljest inträffa, att kyrkan nödsakades att inom sig bibehålla dem, vilkas åsikter och lära stodo i uppenbar motsägelse mot kyrkans, dem, vilkas religiösa grundsatser och därav härflytande sedliga liv

hindrade deras mottagande av andra kristna religionssamfund, och således dem, vilka av henne måste betraktas såsom ej allenast i religiöst hänseende mest fördärvade, utan även mest fientliga. Den söndring inom kyrkan, som härav kunde uppstå, det förakt, vari hon därigenom kunde råka, är lätt att inse. Vill man värna kyrkan, vill man göra henne mäktig att sig upprätthålla och till motstånd, får man ej göra henne till tummelplats för en mängd emot henne fientliga partier, utan sätta henne i stånd att från sig skilja dem, vilka söndra sig från henne, och, förkastande den lära hon hyllar, antaga en annan. Varthän ett motsatt system leder, därom är den anglikanska kyrkan med hennes söndringar och religionspartier det ojävaktigaste vittnesbörd; och varnande tecken saknas ej heller hos oss.

Man invänder väl, att staten ej får visa likgiltighet för undersåtarnas religiösa tillstånd; men att en dylik likgiltighet låge i medgivandet att träda ur kyrkan, innan visshet är vunnen, att den utträdande slutit sig till sådant religions-samfund, som garanterar andlig vård; och därför har en och annan såsom en förtjänst betraktat det stadgande i det nådiga förslaget, att avfall endast skulle få äga rum till annat kristet, här i riket tillåtet religionssamfund; men, utom det att en sådan inskränkning skulle, efter vad nyss blivit yttrat, ej mindre stå i uppenbar strid emot den samvetsfrihet, för vars vindicerande man påyrkat borttagande av straff för avfall, än även inom kyrkan kvarhålla den, som ifrån henne sig skilt, samt därigenom bland hennes medlemmar orsaka söndring, vilket, då all söndring leder till upplösning, kunde hava hennes undergång till följd, förekommer härvid, att en föreskrift i den syftning, som det nådiga förslaget härutinnan innefattat, ej innebure den garanti, man föreställt sig. Man kan nämligen väl föreskriva, att avfall ej får ske till annat än visst religionssamfund; men om den avfallande skiljer sig från detta samfund och omfattar annan troslära än samfundets, inträffar just det förhållande, som man inbillat sig hava genom inskränkningen förekommit.

Sex ledamöter anmälde reservation.

Lagutskottets förslag antogs av borgar- och bondestånden men avslogs av adeln och prästeståndet.

I ständernas skrivelse (nr 236) motiveras avslaget å propositionen sålunda:

Då i avseende å förslaget förekommit, att avfall från evangelisk-lutherska beaktelsen där ej blivit uppfattat på ett sätt, som synes förenligt med den ställning, kyrkan i vårt samhälle innehar, att, i följd av denna uppfattning, i förslaget saknas nödig garanti emot förhastade avfall, som lämnats utan påföljd, samt att förslaget ej synes innefatta tillfyllestgörande stadganden för ordnandet av dissenters förhållanden och rättigheter, så hava rikets ständer icke funnit sig böra detsamma antaga.

Vid 1859—60 års riksdag framlades ånyo proposition (nr 38) angående ändring i bestämmelserna om avfall från den evangeliskt lutherska läran med två särskilda, av högsta domstolen granskade och godkända författningsförslag.¹

Lagutskottet (bet. nr 21) tillstyrkte flera förändringar i Kungl. Maj:ts förslag, alla i liberal riktning, men sex reservanter hemställde om bifall till propositionen.

Ständerna (adeln samt präste- och bondestånden²) antogo propositionen i

¹ Dessutom väcktes två motioner, av vilka den ena (av hr Rosenqvist) gick längre i medgivande av religionsfrihet än Kungl. Maj:ts förslaget, den andra (av kontraktsprosten Rundgren) var mera konservativ.

² Borgarståndet delvis biföll och delvis återremitterade utskottets förslag.

oförändrat skick; och därefter utfärdades de å s. 47 i detta betänkande omfördälda förordningarna av den 23 oktober 1860.

I lagutskottets betänkande hade 14 § dissenterlagen följande lydelse:

Faller någon av från den rena evangeliska läran, och anmäler han för sin själasörjare, att han förty vill ur svenska kyrkan träda; då skall han undervisas och förmanas av själasörjaren, som förelägge honom en månads tid att sig betänka. Framhårdar han ändå i sin villfarelse; varde, efter anmälan, ytterligare varnad av domkapitlet eller dess förordnade ombud. Bliwer den varning och utan verkan, och har han uppnått tjuguetå års ålder; förklare kapitlet honom från svenska kyrkan skild.

Var der avfälling från svenska kyrkan upptagen i främmande religionssamfund, i annan ordning än nu stadgad är; vare den honom upptagit förfallen till böter från och med femtio till och med trehundra riksdaler.

Om avfällings upptagande i främmande församling, som tillåten är, skall föreståndaren för densamma inom två månader därefter underrätta kyrkoherden i den svenska församling, vartill den avfällige hört.

Någon motsvarighet till det i propositionen föreslagna och av riksdagen antagna stadgandet, att avfälling ej skulle anses från kyrkan skild förr än han blivit i annat, i riket tillåtet religionssamfund upptagen, förekommer således icke i lagutskottets förslag.

Lagutskottet anförde:

Kungl. Maj:ts förslag medgiver väl utträdande ur svenska kyrkan, då det sker till annat religionssamfund, som *tillåtet* är; men om den dissenterande icke finner något sådant samfund, vars lärosatser han gillar, synes han, enligt 14 §, fortfarande böra kvarhållas inom svenska kyrkan — och detta oaktat hans åsikter kanske äro mest stridande mot hennes — oaktat han med den varmaste tro omfattar en annan lära än denna kyrkas. Men var är då samvetsfriheten? var bekännelsefriheten? På alldeles samma skäl borde då allt utträdande ur statskyrkan förbjudas. Utskottet förfäktar icke lättsinnets, självsvåldets eller indifferentismens sak. Ty *det* är väl ej lättsinne eller självsvåld att icke lyckas finna några med sig liktänkande, som äro nog talrika att kunna bilda egen församling; och den indifferenten kan statskyrkan beklagligtvis vara säker att få behålla inom sig. Det är blott den levande övertygelsen, det är blott samvetets manande röst, som synes kunna förmå någon att underkasta sig de varningsgrader, vilka utskottet, lika med Kungl. Maj:t, i avsikt att återhålla lättsinnet, ansett vara oundgängligt nödiga villkor för rättigheten att utträda ur svenska kyrkan. Men den levande övertygelsen får icke våldföras, samvetets röst får icke kvävas. Den främmande trosbekännare, som påkallar ämbetsåtgärd av svenska kyrkans prästerskap, är, enligt förslaget 11 §, tillförsäkrad att ej därvid av präst bliva besvarad med »lärotvist, som kan samvetet bekymra». Men *den* dissenterande, som ej kan omfatta någon tillåten främmande församlings lära, skulle ej få åtnjuta samma frihet från samvetstvang. En så sträng lagstiftning anser utskottet ej böra antagas. Minst bör någon tvekan för en förändring i denna del kunna komma från kyrkans sida. Det är blott själva avfallet i och för sig, som rörer kyrkan, och det är detta, hon skall genom varning och undervisning söka förekomma. När hennes varningar ingenting uträtta, måste hon, för att ej förnärma samvetsfriheten, lossa de synliga band, varmed hon fasthåller individen. Men ej tillhör det henne att liksom ledsaga den avfällige in i ett annat religionssamfund. Och vilken vore väl vinsten för kyrkan själv att få behålla inom sig dessa dissenterande, som kanhända vore de mot henne mest fientliga eller vilkas tro och sedliga liv

hindrade deras emottagande i annat religionssamfund? Kyrkan bör visserligen icke förskjuta någon; men hon bör ej heller fasthålla någon emot hans vilja. Split och söndringar uppstode därigenom inom henne, och hon förlorade sålunda den koncentrerade kraft, som kunde göra henne mäktig att värna sig själv. Och även inom församlingen kunde dessa dissenterandes kvarhållande icke undgå att väcka oro och förargelse. Oaktat uppenbart fientliga mot kyrkan, skulle de dock fortfarande få deltaga i behandlingen av frågor, som rörde kyrkan eller den offentliga undervisningen, ävensom i prästval; och deras röst kunde därvid ofta vara den avgörande. Det är fara värt, att sådana exempel kunde locka andra att, i avsikt att få bilda egna församlingar, utträda ur en kyrka, som förvandlats till en tummelplats för en mängd emot varandra fientliga partier.

Det är dock en invändning av skenbar vikt, som emot utskottets åsikt i denna fråga skulle kunna framställas. Det vore den, att staten, genom att tillåta utträdande ur kyrkan, utan att den avfällige inträdde i annat tillåtet religions-samfund, visade en vådlig likgiltighet om samhällsmedlemmarnas religiösa liv och deras själavård. Men härvid bör framför allt erinras, att en sådan invändning förutsätter en alltför krass uppfattning av kyrkans betydelse och verksamhet. Ty skall kyrkan rätt uppfylla sin bestämmeelse, måste hon vara detsamma som statens andliga luftstreck; hennes inflytande måste vara såsom klimatets, vilket ingen kan undandraga sig, fastän det verkar olika på olika individer. — — — Vidare bör, i anledning av den utav utskottet förutsatta invändning, erinras, att någon synnerlig garanti för själavård väl icke heller vinnes därigenom, att en dissenterande sluter sig till annan tillåten församling. Ty icke ligger en sådan garanti i *uppgiften* om trosbekännelsen, och svårligen lär den heller kunna inläggas i församlingsordningen. — Ytterligare bör, såsom icke minst viktig, även framhållas den omständighet, att samma svårighet, som nu blivit förutsatt, möter även med bibehållande av Kungl. Maj:ts förslag oförändrat. Ty detta innehåller ingen föreskrift, huru förfaras bör, om den, som utträtt ur svenska kyrkan och slutit sig till främmande tillåten församling, sedermera utträder jämväl ur denna och ej inträder i någon annan, eller om en sådan församling, enligt 3 §, helt och hållet upplöses. Att tro alla dessa dissenters böra tvingas att inträda i svenska kyrkan, vore så mycket orimligare, som de till den senare kategorien hänförliga kanske aldrig varit bekännare av denna kyrkas lära, utan blivit uppfostrade i annan tro. Förslagets tystnad i detta hänseende lär väl icke få tolkas annorlunda än såsom innebärande tolerans. Men då äger ock nämnda förslag en väsentlig brist, som utskottet sökt avhjälpa genom stadgandet, att barn av sådana för sig själva stående dissenters skola uppfostras i den rena evangeliska läran. Efter detta stadgande, jämfört med förslagets innehåll i övrigt, lär väl ingen, utan uppenbar förtydning, kunna påstå, att utskottets förslag skulle medgiva uppammande av hedningar inom samhället, då alla, utan undantag för andra än mosaiska trosbekännare, till 21 års ålder måste tillhöra kristen församling. Att staten, lika väl som själva kyrkan, måste hysa inom sig sådana, som äro hedningar till sina *tänkesätt*, lärer beklagligen icke kunna genom någon lag förekommas.

Vid granskningen i högsta domstolen av 1873 års förslag till dissenterlag yttrade justitierådet *Almqvist*:

Då det till högsta domstolen remitterade förslaget till förordning angående främmande trosbekännare och deras religionsövning befinnes i sina flesta och huvudsakligaste delar vara överensstämmande med den av riksdagen år 1869 beslutade och hos Kungl. Maj:t anmälda men förfallna författning i ämnet,

lärer det böra antagas, att de motiv, som anföras i riksdagens därom då avlättna underdåniga skrivelse samt i det lagutskottets betänkande, vilket för nämnda skrivelse ligger till grund, även få anses gälla för det nu ifrågavarande förslaget.

Dessa motiv, vilka börja med erinran, hurusom, enligt nu gällande lag, den, som omfattar främmande lära, icke skall anses från svenska kyrkan skild, förrän han blivit i annat tillåtet religionssamfund upptagen, innehåller vidare: att frågan, huruvida medlem av svenska kyrkan, som omfattat främmande lära, bör i kyrkan kvarhållas till dess han blivit i annat religionssamfund upptagen, måste i svenska kyrkans eget intresse besvaras nekande; att det icke kunde vara någon vinst för kyrkan att genom tvång inom sig behålla olika tänkande; att ett sådant tvång vore ägnat att framkalla split och söndringar inom kyrkan; att grundsatsen av samvets- och bekännelsefrihet fordrade, att den, som bekänner sig till en främmande lära, må vinna utträde från svenska kyrkan även om det trossamfund, vars lärosatser han omfattar, icke är genom någon församling här i landet representerat, eller han ej finner liktänkande nog talrika att kunna bilda en församling; och att lagens förbud uti ifrågavarande hänseende utan svårighet kunde kringgåås därigenom, att den dissenterande först inträder i en främmande församling och sedermera därifrån utgår.

Det synes, som skulle dessa obestridliga sanningar hava bort föranleda därtill, att i riksdagens förslag till förordning om främmande trosbekännare icke blivit infört eller antytt något slags villkor i den syftning, att utträdande ur svenska kyrkan ej kunde ske utan i sammanhang med övergång till visst annat trossamfund. Och likväl har i riksdagens förslag kommit att inflyta ett i 3 § av det till högsta domstolen nu remitterade författningsförslaget även upptaget stadgande, vilket måste anses innebära ett sådant villkor och torde vara under denna benämning åsyftat i 1 § av det till högsta domstolens granskning jämväl framlagda förslaget till förordning angående ändring i vissa delar av kyrkolagen, det stadgande nämligen, att den, som utträder från svenska kyrkan, skall, vid anmälan därom hos kyrkoherden, *uppgiva det trossamfund, vartill han vill övergå.*

För dessa ords uteslutande ur förslaget kan jag icke åberopa några viktigare eller bättre skäl än de i riksdagens ovannämnda skrivelse anförda, vilkas huvudsumma är, att det ifrågavarande villkoret strider emot samvets- och tankefrihetens grundsats. Denna frihet är lika helig och oantastlig som till sitt väsende obegränsad, då densamma, såsom angående människans uteslutande inre angelägenheter, icke kan förnärma någon annans rätt eller frihet; vadan staten icke bör söka tillvälla sig makt att därför i lag utstaka gränser eller uppställa villkor; och ehuru 1860 års förordning, vilken, fastän innehållande den föreskrift eller det villkor, jag nu klandrar, likväl utgjorde ett verkligt, om än ofullkomligt, framsteg i jämförelse med vad förut var stadgat, av mig under då varande förhållanden i underdånighet tillstyrktes, kan jag numera ej annat än avstyrka föreskriftens bibehållande, sedan hos riksdagen gjort sig gällande däremot stridande åsikter och dessa blivit så uttryckligt uttalade, att det synes, som om riksdagens författningsförslag i oförmälda punkt tillkommit blott genom bristande uppmärksamhet vid dess redigerande.

Den omständighet torde ej förhöja föreskriftens värde, att densamma vore ändamålslös i fall den, som beslutat skilja sig från svenska kyrkan utan att hava funnit något annat trossamfund, vars lärosatser han kan omfatta, icke droge i betänkande att, för vinnande av sitt ändamål, göra en uppgift i det antydda hänseendet, som ej vore överensstämmande med sanningen och vars riktighet för övrigt kyrkoherden icke fått sig ålagt att efterforska. Men till ett sådant pris bör även den dyrbaraste förmån icke köpas och allraminst bör lagen därtill innebära anledning.

I motsats således till vad av andra ledamöter i högsta domstolen blivit i detta ämne yttrat, hemställer jag, för min del, huruvida icke förslagets ifrågavarande 3 §, vilkens första ord även synas mig böra utbytas emot det efter min åsikt riktigare uttrycket i motsvarande 14 § av förordningen den 23 oktober 1860, kunde erhålla följande lydelse:

Faller någon av från den rena evangeliska läran och vill fördenskull ur svenska kyrkan utträda, give sin avsikt tillkänna för kyrkoherden i den församling, han tillhör. Framhärdar han etc.

Efter 1873.

Vid 1877 års riksdag väcktes motion (I: 9 av hr F. Grafström) om sådana ändringar i 3 § dissenterlagen, att en person skulle under vissa villkor kunna mot sin vilja skiljas från svenska kyrkan samt att utträde ur kyrkan skulle medgivas även den, som omfattat främmande, icke kristen lära, och utan skyldighet att uppgiva trossamfund, till vilket han ville övergå.

Motionären anförde bl. a.: Mången trodde, att med förordningen den 31 oktober 1873 skulle äntligen en tillräcklig religionsfrihet hava vunnits och att dessa tid efter annan återkommande rop om religionstväng och religionsförföljelse skulle förstummas. Men man hade misstagit sig. Ehuru lagstiftningen medgäve, att den, som icke ville lyda kyrkans lagar, endast behöfde förklara, att han icke ville lyda dem, och ehuru en svensk medborgare genom en sådan förklaring icke förlorade någonting nämnvärt av medborgerliga rättigheter, så vore av den icke obetydliga skara, som i själva verket redan separerat sig från kyrkans bekännelse och lagar, de ganska få, som begagnat sig av denna rättighet, men däremot de ganska många, som, kvarstående i kyrkans yttre gemenskap ehuru i tanke och handlingssätt från henne avvikande, icke kunde undgå att komma i beröring med hennes lagar och då lika högljutt som någonsin förut ropade på förföljelse. — Skulle religionsfriheten bliva en full verklighet i detta land, så vore det ej nog med att varje enskild medborgare finge oinskränkt frihet att dyrka sin Gud, huru han det behagade, utan därtill fordrades även, att de särskilda religionssamfundet finge fullständig frihet att okvalda av sina vedersakare röra sig efter sin egen uppfattning och sina egna lagar. Det torde emellertid icke kunna nekas, att den svenska kyrkan vore ett religionssamfund lika väl som varje annat. Skulle hon då ensam vara värlös gentemot alla sina angripare? Skulle alla hennes lagar, de viktiga som de obetydliga, kunna saklöst trampas i stoftet av dem, som kallade sig hennes egna medlemmar, under det att vilket annat samfund som helst kunde stifta sina egna lagar och noggrant övervaka deras efterföljd? När sådant kunde ske, måste en brist i lagstiftningen förefinnas. — Mot innehållet i 3 § av 1873 års förordning kunde först anmärkas, att, under det paragrafen innehölle, huru förfaras borde med medlem av svenska kyrkan, som omfattat främmande kristen lära, intet sades om den, som omfattat icke kristen lära. Ej kunde meningen vara, att en sådan skulle fortfarande anses tillhöra svenska kyrkan, utan man hade väl icke tänkt sig möjligheten av ett avfall från allt vad kristendom heter. I våra dagar kunde man dock mycket väl tänka sig en sådan möjlighet. — Vidare gjordes i paragrafen utträde ur kyrkan beroende av en anmälan därom hos vederbörande pastor. Att detta icke vore tillräckligt, hade erfarenheten visat. Kunde icke ett uppenbart brytande mot vissa väsentliga kyrkans stadganden innebära en sådan anmälan?

Motionären föreslog, att ifrågavarande lagrum måtte erhålla följande lydelse:

1:o. Har medlem av svenska kyrkan omfattat främmande¹ lära och vill fördenskull ur kyrkan utträda; give sin avsikt tillkänna för kyrkoherden i den församling, han tillhör.² Framhärdar han i sin avsikt; inställe sig, sedan minst två månader förflutit, personligen hos kyrkoherden samt anmäle sig till utträde ur kyrkan; och göre kyrkoherden därom anteckning i kyrkoboken. Ej må någon på grund av anmälan, som skett innan han fyllt aderton år, anses från svenska kyrkan skild. I främmande församling må ej heller någon före nämnda ålder upptagas.

2:o. Medlem av svenska kyrkan, som antingen vägrar att döpa sitt barn, oaktat han därom av vederbörande pastor påmints och ett år förflutit, sedan barnet föddes, eller ock vägrar att av kyrkans prästerskap mottaga föreskriven religionsundervisning och att konfirmeras, oaktat han uppnått myndig ålder, eller ock deltagit i sådan nattvardsgång, som av svenska kyrkans lagar förbjudes, skall anses genom detta sitt förfarande hava givit tillkänna sin avsikt att ur kyrkan utträda. Det ankomme då på pastor i den församling, han tillhör, att för honom i vittnens närvaro förklara, att pastor så uppfattar hans förfarande, och, om tvenne månader därefter förflutit, utan att han förklarar sig vilja ändra detsamma, skall han anses från kyrkan skild och pastor därom göra anteckning i kyrkoboken.

I sammanhang härmed föreslog motionären ändring i 1868 års förordning angående särskilda sammankomster för andaktsövning av innebörd, att, om sådan lärare, som i förordningen omförmäles, underlåte att ställa sig till efterrättelse kyrkorådets förbud mot utövande av lärareverksamhet, läraren skulle under vissa omständigheter anses från svenska kyrkan skild. Förordningens bötesbestämmelse skulle däremot upphävas.

Lagutskottet (utlåt. nr 16) avstyrkte motionen.

I fråga om 3 § dissenterlagen anförde utskottet bl. a., att de olägenheter, som följde därav, att under nuvarande förhållanden personer, som i lära och leverne hyllade åsikter, stridande mot kyrkans bekännelse, ändock kvarstode i kyrkans yttre gemenskap, så länge de själva sådant önskade, icke borde afhjälpas på sätt motionären föreslagit. Kyrkan hade såsom statskyrka jämte sina högre rent religiösa intressen jämväl till uppgift att befordra statens intressen och kunde till följd därav icke till sina medlemmar intaga samma exklusiva ställning som sekten. Då samvetsfriheten måste utgöra en av kyrkans ledande grundsatser, måste ock yttringarna därav i väsentlig mån tolereras. Ett sådant tillvägagångssätt som det föreslagna skulle för övrigt i många fall visa sig skadligt för kyrkan själv. Någon avskräckande verkan av ett uteslutande från kyrkan torde ej heller kunna påräknas, då främmande trosbekännare i medborgerligt avseende hade nära nog samma rättigheter som statskyrkans medlemmar. Allra minst kunde utskottet tillstyrka, att en sådan makt, som förslaget avsåge, skulle läggas uteslutande i pastors hand, enär man med skäl kunde befara, att den icke alltid skulle med nödig varsamhet begagnas. — I övrigt yttrade utskottet i förevarande del, att någon lagändring blott för det fall, att någon skulle vilja övergå till främmande, icke kristen lära, icke torde böra ifrågasättas.

Fyra medlemmar anmälde reservation. Två av dem ansågo, att utskottet bort föreslå skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om meddelande av sådana

¹ Ordet *kristen* är uteslutet.

² Orden *uppgive* och *det trossamfund*, vartill han vill övergå äro uteslutna.

tillägg och ändringar i gällande lagstadganden, varigenom, utan inblandning av borgerliga straffbestämmelser, statskyrkan bleve i tillfälle att, genom lämpliga påföljder av kyrklig art, bereda sig skydd mot sådana sina medlemmar, som, utan att från henne vilja utgå, dock visa sig avvikande från hennes beaktelse och uppenbart fientliga emot hennes syften.

Motionen avslogs av båda kamrarna utan votering. (F. K. I: 23, 15; A. K. III: 35, 24.)

Vid 1878 års kyrkomöte väcktes motion (nr 41 av hr C. V. Charleville) åsyftande sådan ändring i 3 § dissenterlagen, att orden »uppgive ock det trossamfund, vartill han vill övergå» måtte utgå.

Motionären framhöll, att borttagandet av ifrågavarande inskränkning i rätten att utträda ur kyrkan syntes så mycket mindre vara förenad med någon betänklighet, som densamma redan knappt vore något annat än ett tomt ord. Genom den föreslagna åtgärden vunnes, att personer, vilka, emedan de ej delade kyrkans tro och ej med gott samvete kunde låta sig konfirmeras och således i själva verket ej tillhörde kyrkan, kunde utan alla bedrägliga uppgifter lagligen få skilja sig från henne och därmed bereda sig rätt till ingående av sådant borgerligt äktenskap, som redan vore medgivet för dissenters.

Kyrkolagsutskottet (bet. nr 21) erinrade, att, då staten ansett nödigt bestämma, att den, som vill utträda ur den kyrka, vari han blivit född och i vars läror han uppfostrats, borde uppgiva något visst trossamfund, till vilket han tänkte ansluta sig, det svårligen kunde vara kyrkans sak att väcka fråga om en lagstiftning, varigenom staten skulle såsom medborgare erkänna den, vilken offentligen förklarar sig icke tillhöra något kristligt trossamfund eller bekänna någon kristen tro. Utskottet avstyrkte alltså motionen.

Utskottets hemställan bifölls av kyrkomötet utan votering. Åtskilliga talare förordade dock motionen.

Vid 1882 års riksdag föreslogs i avgiven motion (II: 24 av hr K. P. Arnoldson), att 3 § dissenterlagen måtte erhålla den i förutnämnda motion vid 1877 års riksdag under 1:o föreslagna lydelsen och i samband härmed 1 och 14 §§ i samma lag ändras på det sätt, att ordet *kristen* utginge framför ordet *troslära* i den förra och framför ordet *trosbekännelse* i den senare paragrafen.

Sistnämnda båda paragrafer skulle alltså komma att lyda sålunda:

1 §. Vilja bekännare av annan troslära, än den evangeliskt lutherska, bilda särskild församling och önska de, att densamma varder av staten erkänd; göra därom hos Konungen ansökan, samt uppgive sin trosbekännelse och församlingsordning; bifoge ock, där de svenska kyrkan tillhört, bevis om sådan anmälan för utträde därur, som i 3 § omförmäles. Finner Konungen skäl att ansökan bifalla; äge den församling rätt till offentlig religionsövning.

Enahanda rätt tillkomme ock de, på grund av hittills gällande författningar, redan bildade församlingar av främmande trosbekännare.

14 §. Med de undantag och inskränkningar, som av grundlag eller eljest gällande författning föranledas, skall skiljaktighet i trosbekännelse icke medföra någon olikhet i svenska medborgares rättigheter och skyldigheter.

Lagutskottet (utlåt. nr 11) avstyrkte motionen. Utskottet kunde icke tillstyrka så genomgripande förändringar i svensk lagstiftning och svenskt samfundsskick som de föreslagna. Genom dem skulle i själva verket den svenska

staten komma att uppgiva sin ställning såsom kristen stat och den svenska evangeliskt lutherska kyrkan sin ställning såsom statskyrka, såsom folkkyrka. Men för sådana omgestaltningar skulle det svenska folket säkerligen icke vara mottagligt. I sekler hade det av sin kristna tro och inom sin evangeliskt lutherska kyrka funnit sitt religiösa behov tillfredsställt, och den svenska staten hade därav haft frid inåt och styrka utåt. Utskottet trodde icke, att det svenska folket skulle vilja mitt ibland sig se av staten erkända religionssamfund, som ställt sig helt och hållet utanför inflytande av all slags kristlig tro, och med statens ändamål skulle det stå i föga överensstämmelse, att vissa dess medborgare skulle få självvilligt lösslita sig från varje inverkan från den bestående folkkyrkans sida för att kanske övergå till fullständig religionslöshet. Därtill komme, att fordran på uppgift om det trossamfund, till vilket den utträdande ville övergå, icke borde så förstås, att detta trossamfund måste vara något inom staten befintligt och av staten erkänt. Föreskriften torde endast angiva, att svenska kyrkan, som dittills under sin religiösa vård haft personen ifråga, icke, även om han därom uttalade sin önskan, vore färdig att, förrän kyrkan på sätt ske kunde förvissat sig om, att han bekände åtminstone någon kristlig tro, helt och hållet lösgöra honom från sig och sitt, om än, i anseende till hans åsikter, försvagade religiösa inflytande.

En reservant tillstyrkte motionen.

Riksdagen avtog motionen, första kammaren utan diskussion eller votering, andra kammaren med 130 röster mot 61. (F. K. I: 13, 2; A. K. I: 13, 2.)

Vid 1883 års kyrkomöte väcktes motion (nr 24 av hr Hj. Hazelius) i samma syfte som vid 1878 års kyrkomöte.

Tillfälliga utskottet (bet. nr 9) anförde i huvudsak följande: Den ifrågasvarande bestämmelsen i dissenterlagen hade enligt utskottets förmenande den påföljden, att å ena sidan den allmänna religionsfrihet, som staten hade att skydda och upprätthålla, kunde på så sätt lida intrång, att den medlem mot sitt samvete tvingades att kvarstanna inom kyrkan, som, ehuru befinnande sig på kristlig ståndpunkt, dock hyllade sådana främmande läror, vilka icke uteslutande omfattades av något visst, av staten lagligen erkänt trossamfund, och att å andra sidan kyrkan lede men, ity att hon sattes ur stånd att med full kraft göra sin myndighet över egna medlemmar gällande. Vidare vore den grundsatsen, att staten, för såvitt den ville hålla fast vid sina förbindelser med kristendomen, ej borde låta religionsfrihetsbegreppet uttänjas därhän, att den tillåte uppenbart avfall från kristendomen, fortfarande genom den i 3 § kvarstående försatsen »har medlem av svenska kyrkan omfattat främmande kristen lära», fullt lika mycket hållen i helgd, vare sig de av motionären avsedda orden funnes eller bortföle, eftersom staten även enligt gällande lagstiftning ej vidare tillsåge, om en övergång till det uppgivna trossamfundet verkligen ägde rum; de nämnda orden vore sålunda i detta avseende i och för sig betydelselösa. Utskottet tillstyrkte alltså bifall till motionen.

Två ledamöter anmälde reservation.

Kyrkomötet avtog utskottets hemställan med 32 röster mot 18.

Vid 1883 års kyrkomöte väcktes vidare motion (nr 39 av hr J. Kjellin) med förslag till bestämmelse därom, att medlem av svenska kyrkan, som offentligen förkunnade eller till annans förledande annorledes utspridde villfarande, mot den rena evangeliska läran stridande lärosatser eller eljest gjorde sig skyldig till uppenbart åsidosättande av kyrklig ordning, måtte kunna för-

klaras vara från svenska kyrkan skild. I sammanhang därmed påkallade samme motionär (nr 40) sådan ändring i 1873 års förordning, att den, som blivit enligt kyrkolag förklarad från kyrkan skild, måtte i allt så anses som uti dissenterlagen är stadgat om den, som ur henne frivilligt utträtt.

Den förra motionen avstyrktes av kyrkolagsutskottet (bet. nr 9) och avslogs av kyrkomötet.

Den senare motionen avstyrktes av tillfälliga utskottet (bet. nr 10), som därvid anförde, att i varje fall de personer, om vilka fråga vore, icke torde kunna anses i allo likställda med dem, som dissenterlagen avsåge. Utskottets hemställan bifölls utan diskussion eller votering.

Vid 1885 års riksdag återkom hr Arnoldson med sin motion (II: 118).

Därjämte hemställdes i en annan motion (II: 95 av hr Jakob Erikson), att riksdagen måtte besluta sådana ändringar i 3 § dissenterlagen samt övriga delar av samma förordning, att det bleve varje medlem av svenska kyrkan, som sådant önskade, medgivet att på anmälan hos vederbörande kyrkoherde utträda ur kyrkan utan att behöva uppgiva sig vilja övergå till något annat samfund.

Den sistnämnde motionären anförde bl. a.: Den inskränkning i friheten att utträda ur svenska kyrkan, som låge däri, att utträde icke beviljades andra än dem, vilka uppgåve ett visst samfund, till vilket de ville övergå, åsyftade uppenbarligen att med eller mot den utträdessökandes vilja sörja för att han fortfarande bleve föremål för ett direkt inflytande från kristendomen, vilket vore i hög grad berömvärdt, strede det blott icke mot religionsfrihetens grundsats. Huru olämpligt stadgandet vore för vinnande av angivna syftet, framginge tydligt därav, att stadgandet alldeles icke lämnade någon garanti för att den, som uppgåve sig vilja övergå till ett annat trossamfund, verkligen inträdde i detta samfund. Att det ginge för sig att kringgå lagen, därpå skulle det icke vara svårt att anföra exempel. Komme därtill, att de allra flesta främmande samfund av inträdessökande fordrade vissa kvalifikationer och det därför alldeles icke kunde tagas för givet, att en person vunne inträde i ett av honom uppgivet samfund blott därför, att han ville övergå till detsamma, och besinnade man vidare, att sådana samfund rätt ofta från sig avskilde medlemmar, vilka bröte emot vid inträdandet avgivna förbindelser eller förde ett oskickligt leverne o. s. v., så bleve det klart, att en sådan bestämmelse som den ifrågavarande vore både obehörig och ur praktisk synpunkt värdelös. Varken för kyrkan eller individen själv vore det gagneligt, att kyrkan inom sig kvarhölle personer, som alldeles icke gillade hennes läror, utan snarare vore ett sådant kvarhållande ägnat att främja skrymteri. Varje försök att med användande av lagens vapen återföra den förvillade gällde numera inför allmänna opinionen som förföljelse.

Lagutskottet (utlåt. nr 41) hemställde om avslag å motionerna under åberopande av det av 1882 års lagutskott avgivna utlåtandet i frågan samt tilllade, att enligt Kungl. Maj:ts utslag den 7 november 1884 med föreskriften i 3 § av 1873 års förordning, att medlem av svenska kyrkan, därest han omfattade främmande kristen troslära och fördenskull ville ur kyrkan utträda, skulle uppgiva det trossamfund, vartill han ville övergå, icke åsyftades, att övergång ovillkorligen skulle ske till något av staten redan erkänt trossamfund.

Reservation anmäldes av nio ledamöter. Tre av dessa hemställde, att riksdagen ville för sin del besluta den ändring i 3 § dissenterlagen, att orden »upp-give ock det trossamfund, vartill han vill övergå» måtte ur paragrafen utgå.

Första kammaren biföll utskottets hemställan utan votering. I andra kam-maren antogs med 122 röster mot 70 ett under diskussionen framställt för-slag om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utarbetande av förslag till sådan ändring av 3 § dissenterlagen, varom i den förstnämnda motionen vid årets riksdag hemställts, samt den omarbetning i övrigt av förordningen, som kunde bliva en följd av den för 3 § föreslagna lydelsen. (F. K. III: 29, 12; A. K. III: 42, 1.)

Vid 1886 års riksdag väcktes motion (II: 63 av hr Jakob Erikson) i enlighet med andra kammarens beslut vid föregående års riksdag.

Motionären framhöll, att, då en persons *uppgift* angående övergång till ett visst trossamfund icke medförde skyldighet för honom att verkligen inträda i detta samfund och samfundet icke heller vore i ringaste mån förbundet att upptaga varje inträdessökande och sedan kvarhålla honom, den av 1885 års lagutskott gjorda invändningen, att kyrkan med emottagandet av en så be-skaffad uppgift i någon mån förvissade sig om att den utträdande bekände åt-minstone någon kristlig tro, förfölle, ty, att en sådan uppgift icke kunde tagas såsom en bekännelse av kristen tro, vore väl uppenbart.

Lagutskottet (utlåt. nr 14) anförde: Angående beredande av möjlighet för medlem av svenska kyrkan att övergå till icke kristen lära, ville utskottet erinra om sin vid föregående tillfällen uttalade mening, att den svenska staten genom en sådan förändring skulle uppgiva sin ställning såsom kristen stat. Men då, enligt utskottets åsikt, staten borde vila på kristlig grund och reli-gionsfrihetsbegreppet ej borde utsträckas därhän, att uppenbart avfall från kristendomen tillätes, funne utskottet sig icke kunna tillstyrka motionen i denna del. Däremot ansåge sig utskottet böra förorda borttagande av skyldig-het för den, som vill ur svenska kyrkan utträda, att uppgiva det trossamfund, vartill han vill övergå. Visserligen syntes tidigare rådande tvekan om tolk-ningen av stadgandet härom numera hava blivit undanröjd och bestämmelsen tolkas så, att medlem av svenska kyrkan kan övergå till vilket historiskt be-fintligt kristet trossamfund som helst. Emellertid kvarstode även med denna tolkning den inskränkning, att en person, vilkens religiösa uppfattning i en eller flera punkter skilde sig från kyrkans, icke kunde utträda ur denna, så-vida han icke kunde uppgiva ett bestämt trossamfund, till vilket han ville ansluta sig; och det kunde icke förnekas, att, oaktat den brokiga mångfald av olika trossamfund, som vår tids religiösa liv framkallat, mången kunde fin-nas, som icke kände tillfredsställelse med att övergå till något av dessa sam-fund. Denne hade då att välja mellan att kvarstå inom svenska kyrkan, vilkens åskådning han i tilläventyrs väsentliga delar ogillade, eller att övergå till ett annat religionssamfund, i vars läror han icke heller kunde instämma. Där-vid hade erinrats, att 1873 års förordning icke fordrade övergång utan endast uppgift om tillämnad övergång till ett visst trossamfund. Men den sålunda antydda utvägen att undvika ett val av nyssnämnda beskaffenhet vore onek-ligen föga tilltalande, åtminstone för personer med mera känsligt samvete. Följden av den ifrågavarande inskränkningen hade också blivit, att många kvarstannade inom kyrkan, vilka icke blott aveke från hennes läror utan mot henne hyste ett rent av hatfullt sinnelag, vilket, om ej framkallades, åtmin-stone i väsentlig mån ökades av tvånget att kvarstå inom kyrkan. Ett sådant

förhållande stode, enligt utskottets tanke, i strid mot religionsfrihetens grund-sats och kunde ej vara annat än till skada för kyrkan själv. Denna sist-nämnda synpunkt hade ock blivit av kyrkans egna målsmän framhållen. — Utskottet hemställde, att riksdagen ville för sin del besluta sådan ändring i 3 § dissenterlagen, att orden »uppgive ock det trossamfund, vartill han vill övergå» utginge ur paragrafen.

Reservation anmäldes av sju ledamöter.

Första kammaren avlog de framkomna förslagen utan votering. Andra kammaren biföll motionen med 89 röster mot 84, vilka avgåvos för avslag å såväl motionen som utskottets hemställan. (F. K. I: 7, 18; A. K. I: 7, 8.)

Vid 1888 års kyrkomöte väcktes motion (nr 38 av pastor primarius Fehr) om sådan ändring i dissenterlagen, att ingen till myndig ålder kommen, som önskade utträda ur svenska kyrkan, måtte vara därifrån förhindrad, dock med förbehåll att barn av föräldrar, som icke tillhöra något inom riket erkänt religionssamfund, skulle vara pliktiga deltaga i den religionsundervisning, som meddelas i statens skolor.

Kyrkolagsutskottet (bet. nr 25) avstyrkte motionen med reservation av en ledamot.

Kyrkomötet avlog motionen utan votering.

Vid 1891 års riksdag avgåvos två motioner (II: 3 av hr E. J. Ekman; II: 72 av hr Jakob Erikson) angående ändring av 3 § dissenterlagen. Bägge motionerna hade till syfte sådan ändring av ifrågavarande bestämmelser, att det bleve medlem av svenska kyrkan tillåtet att utträda ur kyrkan utan att behöva uppgiva trossamfund, vartill han ämnade övergå. I den förra motionen framhölls därjämte, att utträde ur statskyrkan icke borde medföra förlust av några medborgerliga rättigheter.

I sin motion yttrade hr Ekman bland annat följande: I regeringsformen § 16 hette det, att Konungen skall ingens samvete tvinga eller tvinga låta. Denna religionsfrihetens grundprincip hade dock hittills i många fall visat sig vara ett tomt ord. Så t. ex. tvingades ännu vårt lands inbyggare att antingen förbliva medlemmar av den evangeliskt lutherska kyrkan eller ock av något annat tillåtet kristet samfund. Någon fullständig religionsfrihet funnes således icke. Och dock vore detta ett krav, som både enligt gudomlig och mänsklig rätt förr eller senare måste tillfredsställas. För staten måste det vara av största vikt att tillse, att dess inbyggare bereddes tillfälle att i det högsta av alla intressen kunna intaga en ärlig och med samvete och övertygelse överensstämmande ställning, emedan ett motsatt förfarande alstrade oärlighet och skrymteri, vilket allt i sin mån åter verkade demoraliserande inom andra områden. För den privilegierade statskyrkan måste det verka ytterst förlamande att nödgas inom sitt område behålla personer, som icke vidare vore fästa vid henne med något tillgivenhetens band utan delvis helt och hållet förkastade hennes religiösa uppfattning och institutioner. Dessutom vore det onekligen varje till mogen ålder kommen människas obestriddliga rätt att utan tvång av mänsklig lag själv få bestämma över sin religiösa ställning, synnerligen då ingen lag i själva verket kunde hindra en person att hysa vilken religiös uppfattning som helst.

Lagutskottet (utlåt. nr 15) erinrade om de tidigare i ämnet väckta motionerna samt åberopade vad lagutskottet vid 1886 års riksdag yttrat i fråga om

borttagande av skyldigheten att uppgiva det trossamfund, vartill man ämnade övergå. Därjämte anförde utskottet beträffande det ifrågasatta utsträckandet av rätten att utträda ur statskyrkan jämväl till den, som omfattat icke kristen lära, att mot en dylik åtgärd väsentligen blivit erinrat, att densamma skulle innebära ett statens uppgivande av sin ställning såsom kristen stat och att, då kärleken vore kyrkans högsta lag och innersta drivkraften för all hennes verksamhet, kyrkan icke borde upphöra att upplysande och förädlande inverka på dem av hennes medlemmar, som avfallit i religiöst hänseende. Utskottet ansåge emellertid, att starkare skäl anförts för riktigheten av den uppfattning, motionärerna gjort gällande, och att den ifrågasatta bestämmelsen endast innebure ett följdriktigt genomförande av den samvets- och trosfrihetens stora grundsats, å vilken lagstiftningen i förevarande ämne vore byggd. En viktig synpunkt gällde dock kyrkans i dess egenskap av samfund grundade rätt att vara till och således även dess rätt att värna sig för fientliga angrepp från dess egna medlemmar. Vore kyrkan ett samfund, som för sitt bestånd krävde enhet i övertygelse och handlingssätt ävensom ett utvecklat, kraftigt och sammanslutet församlingsliv, torde det även vara hennes obestriddliga rätt att få från sin gemenskap skilja olika tänkande. Vidare komme i betraktande, att vår tids skiftande mångfald av trosläror hade att framvisa mer än en dylik lära, vars beskaffenhet att vara kristen eller icke kunde vara underkastad tvivel, och det vid sådant förhållande mången gång torde vara en vansklilig sak för en samvetsgrann själasörjare att avgöra, om den lära, som en församlingsmedlem sade sig hava omfattat, kunde anses vara kristen. Utskottet ansåge sig således böra tillstyrka motionärernas förslag i fråga om utvidgad rätt att utträda ur statskyrkan men kunde icke förorda bifall till förslaget, att utträdet ur statskyrkan icke skulle medföra någon som helst förlust av de medborgerliga rättigheter, som den utträdande där förut åtnjutit. Det tillkomme nämligen icke utskottet att till prövning upptaga föreslagna ändringar i bestämmelser, som kunde vara av grundlags natur, och motionären hade för övrigt icke ens antytt de rättigheter av ifrågavarande art, som hans framställning avsåge. Utskottet hemställde därför, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring av 1873 års förordning, att det måtte lämnas fritt för varje svensk undersåte, som fyllt 18 år, att utträda ur svenska statskyrkan utan att behöva uppgiva något trossamfund, vartill han ämnade övergå.

Fem reservanter ansågo, att utskottet bort avstyrka motionerna, och två andra reservanter, att motionerna icke bort tillstyrkas i vad de avsåge rätt även för den, som omfattat icke kristen lära, att utträda ur statskyrkan.

Första kammaren avslög utskottets hemställan utan votering. Andra kammaren biföll densamma med 105 röster mot 13. (F. K. I:11, 34; A. K. I:14, 47.)

Vid 1893 års riksdag framförde hr Erikson (med instämmande av hr John Olsson) samma motion (II:27) som vid 1891 års riksdag.

Motionären anförde, att invändningarna mot den ifrågasatta lagändringen, då man toge hänsyn till verkliga förhållanden, torde visa sig tämligen svaga. Till dessa invändningar hörde talet om det välgörande inflytande, kyrkan antoges kunna utöva på den vilseförde. En tämligen allmän erfarenhet visade likväl, att detta inflytande vore högst obetydligt, om ens något. Så länge icke frihet till utträde lämnades, kunde kyrkan icke heller utöva den makt till gudlig tillrättavising och tukt, som Kristus anförtrott åt sin församling och

vilken vore nödvändig, om sant kristligt liv skulle utvecklas inom kyrkan. — Största hindret för en lagstiftning, som avsåge att uppbygga kyrkan och förbättra hennes medlemmar, låge nämligen utan tvivel däri, att man icke utan att bryta mot den religionsfrihet, som grundlagen tillförsäkrade svenska medborgare, kunde stifta och tillämpa sådana lagar mot dem, som ej trodde på kyrkans lära och sålunda ej ansåge sig böra lyda hennes bud, när dessa befunnas strida mot deras egna åsikter. Det hade också andragits mot den föreslagna lagändringen, att den skulle framkalla skadliga följder med avseende på barnuppföstran i så måtto, att de, som till följd av fullständig avvikelse från kristendomen utträtt ur kyrkan, skulle låta sina barn undervisas i ateistiska eller därmed jämförliga läror. Men mot detta gällde, att vi med avseende på folkundervisningen hade bestämda föreskrifter. De undantag från dessa, som medgäves av dissenterlagen, avsåge uppenbarligen barn av föräldrar tillhörande »främmande» kristna samfund. Och skulle man anse, att någon otydlighet här föreläge, kunde denna lätt undanröjas därigenom, att man i nämnda förordnings 6 § mellan orden främmande och trossamfund insköte ordet kristna.

Lagutskottet (utlåt. nr 31) åberopade beträffande förslaget om borttagande av den föreskrivna skyldigheten att uppgiva det trossamfund, vartill man ämnade övergå, vad därutinnan yttrats av 1886 års lagutskott. Vidkommande det ifrågasatta utsträckandet av rätten att utträda ur statskyrkan jämväl till den, som omfattat icke kristen lära, anförde utskottet vad utskottet vid 1891 års riksdag därom yttrat. Utskottet gjorde samma hemställan som sistnämnda riksdags lagutskott.

Fem reservanter ansågo, att utskottet bort avstyrka bifall till motionen, och en reservant, att motionen icke bort tillstyrkas i vad den avsåge rätt även för den, som omfattat icke kristen lära, att utträda ur statskyrkan.

Första kammaren avslög utskottets hemställan med 57 röster mot 26. Andra kammaren biföll densamma med 118 röster mot 70. (F. K. III: 29, 13; A. K. III: 30, 50.)

Vid 1893 års kyrkomöte väcktes motion (nr 7 av hr Fehr) angående dissenterlagens ändring i den riktning, att medlem av svenska kyrkan, som omfattat okristen världsåskådning och uppnått aderton års ålder, måtte vara oförhindrad att i laga ordning utträda ur kyrkan.

Kyrkolagsutskottet (bet. nr 20) avstyrkte motionen.

Kyrkomötet biföll utskottets hemställan med 39 röster mot 15, som avgåvos för motionen med den ändring, att åldersgränsen höjts till tjugutre år.

Vid 1894 års riksdag upprepade hr Erikson (II: 44) sina yrkanden om ändring av dissenterlagen, denna gång med instämmanden från åtskilliga andra ledamöter.

Motionären anförde nu, att det häftigaste motståndet mot ifrågavarande reform syntes hava föranletts av fruktan för att efter dess genomförande utträde ur kyrkan skulle komma att äga rum i så stor omfattning, att de inkomster, som ansåges behövligen för bestridande av prästerskapets underhåll, därigenom skulle väsentligen förminska, då de, som utträtt ur kyrkan, icke längre skulle finnas villiga att till henne lämna bidrag. Motionären hemställde, huruvida man hade skäl eller rätt att hysa sådan betänklighet. Frågan om skyldigheten

för personer, som utträtt ur statskyrkan, att till denna lämna bidrag borde naturligtvis bedömas alldeles för sig, ty vilka skyldigheter en medborgare än kunde hava mot den stat han tillhörde, borde dessa icke få utöva inflytande på denne medborgares frihet att bestämma över sitt förhållande till Gud och kyrkan. — De farhågor, man vid bekämpandet av denna reform uttalat med avseende på barnuppfostran, syntes också oberättigade. Hade staten rätt att bestämma, huru denna uppfostran och särskilt religionsundervisningen skulle bedrivas, så måtte väl denna rätt kunna hävdas på annat sätt än genom att tvinga personer, av vilka många icke vore föräldrar, att kvarstå inom en kyrka, vars läror de icke gillade.

Lagutskottet (utlåt. nr 50) förklarade sig icke hava skäl att frångå den ståndpunkt i frågan, som utskottet intagit vid 1891 och 1893 års riksdagar.

Sex reservanter ansågo, att motionen bort av utskottet avstyrkas och en ledamot reserverade sig utan yrkande.

Utskottets hemställan avsågs av första kammaren med 74 röster mot 22 men bifölls av andra kammaren med 117 röster mot 88. (F. K. II: 28, 1; A. K. I: 3, 28; IV: 35, 49 o. 36, 1.)

Vid 1896 års riksdag framlades motion (II: 53 av hr Jakob Erikson med instämmande av hrr O. R. Themptander och E. J. Ekman) om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om förslag till sådant tillägg till 3 § i 1873 års förordning, att tillfälle bereddades medlem av svenska kyrkan, som omfattat från kyrkans lära avvikande åsikter, att — efter anmälan, som förut i paragrafen sades och som gjordes efter det han fyllt 21 år — ur kyrkan utträda, utan skyldighet att uppgiva annat trossamfund, vartill han ville övergå, samt att förordningen i övrigt underkastades den omarbetning, som kunde bliva av nöden i följd av den föreslagna förändringen.

Motionären framhöll, att av den vid 1894 års riksdag förda diskussionen framginge, att många av reformens vänner ansågo sig förhindrade att biträda det då väckta förslaget, emedan det innehöll, att rätt till utträde ur statskyrkan skulle få åtnjutas redan efter uppnådda aderton år. I anslutning till de uttalanden, som utmynnade däri, att en person icke förrän vid 21 års ålder kunde anses hava kommit till den mognad och besinning, som borde få förutsättas hos den, som tillätes att utträda ur kyrkan och övergå kanske till ett okristet samfund, hade motionären ändrat sitt vid 1894 års riksdag avgivna förslag därhän, att medlem av svenska kyrkan skulle få utträda ur densamma först efter det han fyllt 21 år — under förutsättning dock, att därmed ingen rubbning skedde i nu gällande föreskrift, att den, som vid sitt utträde ur kyrkan uppgåve det kristna trossamfund, vartill han ville övergå, ägde rätt att utträda redan vid fyllda 18 år.

Lagutskottet (utlåt. nr 32) anförde: Den ståndpunkt beträffande borttagande av skyldigheten att uppgiva det trossamfund, vartill man ämnade övergå, och utsträckandet av rätten att utträda ur statskyrkan jämväl till den, som omfattat en icke kristen lära, utskottet intagit vid 1891, 1893 och 1894 års riksdagar, hade utskottet icke funnit skäl att frångå. Vad åter anginge den åldersgräns, som borde sättas för åtnjutande av denna rättighet, hade utskottet vid frågans behandling under föregående riksdagar utgått från den synpunkten, att den åldersgräns, som vore satt för utträde till annat trossamfund, borde gälla jämväl i avseende å nu ifrågasatta rättighet. Man torde emellertid med

fog kunna sätta i fråga, huruvida en person redan innan han uppnått den ålder, då han ansåges vara fullt kompetent att sköta sig själv, kunde hava ernått en sådan utveckling, att han självständigt kunde bedöma den ställning, han skulle intaga i religiösa ting. Först vid den tidpunkt, då en person kunde anses hava vunnit den stadga i karaktären och den mogenhet i förståndsutvecklingen, att mindre spelrum lämnades för ungdomligt lättsinne vid fattande av beslut i dessa frågor, torde den nu ifrågasatta rätten till utträde böra medgivas. Utskottet delade således jämväl i detta avseende motionärens mening. Konsekvenserna hade dock kanske fordrat, att en och samma åldersgräns bestämdes för var och en, som ville utträda ur statskyrkan, vare sig han uppgåve, att han ämnade övergå till annat kristet trossamfund, eller han helt allmänt förklarade sin avsikt att utträda ur kyrkan. Då emellertid motionären uttryckligen avsett, att icke någon ändring i gällande bestämmelser om övergång till annat kristet trossamfund skulle ifrågakomma, hade utskottet ansett sig vara förhindrat att i detta avseende avgiva något bestämt förslag. Utskottet hemställde, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring av 1873 års förordning, att det måtte lämnas fritt för varje svensk undersåte, som fyllt 21 år, att utträda ur statskyrkan utan att behöva uppgiva något trossamfund, vartill han ämnade övergå.

Sju reservanter ansågo, att utskottet bort avstyrka motionen.

Första kammaren avsåg utskottets hemställan med 95 röster mot 16. Andra kammaren biföll densamma med 110 röster mot 80, vilka avgåvos för avslag å såväl utskottets hemställan som motionen. (F. K. I: 12, 30; A. K. II: 18, 50 o. 19, 1.)

Vid 1898 års riksdag väcktes motion (II: 15 av hr K. G. Karlsson i Göteborg m. fl.) om rätt för varje svensk undersåte, som fyllt 21 år, att utträda ur statskyrkan utan att behöva uppgiva något trossamfund, vartill han ämnade övergå.

Motionären upptog till bemötande några av de mot reformen tidigare gjorda invändningarna. En sådan invändning vore, att vårt folk genom bifall till en motion sådan som denna skulle löpa fara att berövas karaktären av att vara ett kristet folk. Däremot torde med fog kunna invändas, att i så fall vore detta ödesdigra offer redan gjort genom medgivandet för mosaiska trosbekännare att här i landet oinskränkt utöva sin gudsyrtan. Men förhållandet vore nog, att svenska staten icke upphörde att vara en kristen stat därför, att inom densamma funnes smärre samfund eller enskilda, som icke vore kristna, och ej heller därigenom, att den från statskyrkan utsläppte personer, som vore mot samma kyrka fientligt sinnade. Det torde däremot vara med kristendomens, anda fullt överensstämmande att taga sig till vara för utövande av samvetstvång. — Det mest vägande skäl, motståndarna till denna reform anfört för att motivera ett avslag, hade varit fruktan för att barnen till sådana föräldrar, som utginge ur statskyrkan utan att förena sig med något annat trossamfund, skulle komma att vara i saknad av religiös uppfostran. Därvid erinrades emellertid om lagens bestämmelse därom, att, därest föräldrarna icke skaffade sina barn religionsundervisning, skolrådet i församlingen kunde på det allmännas bekostnad föranstalta om att de erhöles sådan. — Ännu ett skäl för avslag, som gjorts gällande, vore, att motionen icke skulle vara framkommen på grund av ett verkligt utan endast på grund av ett inbillat eller framkonstruerat behov. Till bemötande härav anförde motionären ett fall från Göteborg, där ett antal personer sökt utträde ur statskyrkan samt ingivit an-

sökan att få bilda »unitariska församlingen, de förnuftstroendes samfund», vilken ansökan emellertid avslagits, enär den bifogade trosbekännelsen icke ansågs vara kristen. — Någon vän till den evangeliskt lutherska kyrkan fruktade, att ett bifall till motionen skulle skada kyrkan. Häremot erinrades, att det nog bleve ett relativt fåtal, som skulle komma att begagna sig av en sådan rättighet till utträde. Vanans makt och de konventionella hänsynen sörjde nog redan de för att antalet utträdessökande bleve måttligt. Dessutom syntes en sådan fruktan baserad på en för kyrkans tjänare mindre hedrande misstro till deras förmåga att med andens och kärlekens makt hålla ihop den kyrka, vars vård de fått sig anförtrodd. — Den bestående ordningen utgjorde en frestare till oärlighet. Man kunde ej komma ur statskyrkan genom att rätt fram begära utträde men väl genom att uppgiva sig vilja ingå i ett samfund, för vilket man måhända ej ens hade så stora sympatier som för den kyrka, man ville lämna.

Lagutskottet (utlåt. nr 85) avstyrkte motionen under anförande av följande:

Förevarande motion utgår från den förutsättningen, att, då staten icke tillåter utträde ur statskyrkan med mindre sökanden uppgiver något främmande kristet religionssamfund, till vilket han vill övergå, staten härigenom skulle göra sig skyldig till utövande av samvetstväng. Då ett sådant tvång är oberättigat, skulle härmed befogenheten av motionens yrkande vara given. Såvitt utskottet kan finna, är emellertid motionärens utgångspunkt och antagna förutsättning felaktig.

Samvetstväng i förevarande hänseende kan enligt utskottets förmenande icke tänkas föreligga med mindre statskyrkan — utgående från den uppfattningen, att alla hennes medlemmar skulle i allo dela hennes tro och lära — på dem ställde den fordran, att de skulle, vare sig genom bekännelse eller andra i det yttre framträdande handlingar, ådagalägga sin överensstämmelse med kyrkan, att de sålunda skulle i ord eller gärning giva tillkänna anslutning till kyrkans lära i allo eller i vissa dess delar. Under sådant förhållande skulle kvarhållandet inom kyrkan av olika tänkande onekligen bliva ett samvetstväng. Nu uppställer emellertid statskyrkan ingalunda någon dylik fordran. Statskyrkan måste naturligen alltid inom sig äga, såsom sin kärna, ett de troendes samfund men kan icke inskränka sig till att omfatta endast dessa, och detta just i följd av sin egenskap att vara statskyrka. Främmande enskilda trossamfund kunna å sina medlemmar ställa sådana krav, som nyss nämnts. Statskyrkan kan det däremot icke. Medlemskap i statskyrkan tillkommer för den skull med all rätt icke blott dem, som i sin innersta tro med henne överensstämmer, utan ock andra. Dessa senare äro hennes rätta medlemmar, även de, visserligen icke i den bemärkelsen, att deras uppfattning och tro sammanfalla med hennes, men i den meningen, att de äro föremål för hennes religiösa arbete och omvårdnad. Men att vara föremål för en slik kyrkans omvårdnad kan ju icke kallas för samvetstväng, då sagda omvårdnad, såsom redan nämnts, icke innefattar något tvingande vare sig i inre eller yttre bemärkelse. Om någon skulle anse den blotta omständigheten, att han är medlem av statskyrkan utan att hylla dess lära, såsom innebärande ett sådant tvång, så kan, synes det utskottet, en sådan uppfattning icke betecknas anordningsvis än såsom en missuppfattning. Att för övrigt talet om samvetstväng i förevarande avseende är obefogat, därpå häntyder enligt utskottets åsikt även den omständigheten, att många samvetsömma personer, som i viktiga punkter avvika från kyrkans lära och ordning och vilka äro berättigade att vinna utträde ur statskyrkan, ändock kvarstanna inom henne.

Men om nu utskottet icke kan erkänna tillvaron av något samvetstvång, så bör ju å andra sidan erkännas, att den, som vill, men ej får, utträda ur statskyrkan, härigenom är underkastad ett visst band på sin personliga frihet, att hans ställning kan förefalla honom skev, och fråga blir, om ej med hänsyn till sådana förhållanden och jämväl för statskyrkans eget bästa det vore riktigast, att kyrkan lämnade sina medlemmar den frihet, motionären begärt, och sålunda gjorde medlemskapet av statskyrkan till en fullkomligt fri sak, beroende av den enskildes vilja. Såvitt utskottet förstår, skulle dock sådant innebära en så omfattande avvikelse från den princip, varpå själva institutionen av en statskyrka vilar, att man väl kan vara berättigad till en tvekan, huruvida det ej skulle innefatta rent av ett negerande av samma princip. Är statens uppgift såsom statskyrka bestämd av den grundsatsen, att staten skall sörja för sina medlemmars religiösa omvårdnad, så måste väl i denna tanke ligga, att denna omvårdnad skall sträcka sig till alla dess medlemmar, och att staten icke kan eftersätta sin plikt och rätt härutinnan mot några av sina medlemmar, utan att garanti föreligger, att sådan religionsvård, som kan av staten provas tillfredsställande, annorledes står dem till buds och kommer dem till del. Från sist berörda synpunkt förklaras, att staten medgiver utträde åt sådana kyrkans medlemmar, som övergå till främmande kristet religionssamfund, ävensom att enahanda tillåtelse jämväl lämnas dem, som förmäla sig ärna övergå till dylikt samfund, även om de ej visa, att de i sådant samfund upptagits. I sistnämnda fall kan ju medgivandet sägas hava blivit väl långt utsträckt; men staten har påtagligen i den omständigheten, att de förmäla sig omfatta en viss kristen trosbekännelse, och då några falska uppgifter härutinnan icke behöva befaras, funnit tillräcklig trygghet för att de och deras barn icke skola komma att sakna önskvärd religiös vård. Annorlunda är förhållandet med dem, som utan vidare blott förmäla sig vilja utträda ur statskyrkan, kanske under uttryckligt förklarande, att deras hela åskådning är fullständigt hednisk. Tillåtas dessa att utan vidare utgå, så har staten härmed i princip inskränkt och begränsat området för sina plikter såsom statskyrka så långt, att enligt utskottets förmenande det väsentliga av det, som konstituerar en statskyrka, måste anses vara uppgivet. Man kan ju hysa olika meningar om värdet av statskyrkoinstitutionen. Härpå skall utskottet icke inlåta sig, men det finner sig utskottet böra uttala, att, då nu statskyrkan består, man icke bör begära av henne sådana medgivanden, som principiellt strida mot de grunder, på vilka hon vilar.

Sju reservanter ansågo, att motionen bort av utskottet tillstyrkas.

Utskottets hemställan bifölls av första kammaren utan votering och av andra kammaren med 80 röster mot 77. (F. K. III: 34, 14; A. K. V: 39, 53.)

Vid 1899 års riksdag framfördes samma förslag ånyo i en motion (II:144 av hr M. Höjer).

Motionären anförde bl. a.: När 1898 års lagutskott förklarade, att samvetstvång hos oss icke kunde förekomma annat än i det enda fall, att statskyrkan ställde — vad hon icke gjorde — på sina medlemmar den fordran, att de skulle »i ord och gärning» giva tillkänna sin anslutning till hennes lära, så innebure detta en ytlighet i upfattningen, som på alla djupare naturer måste verka i hög grad fränstötande. Samvetstvånget kunde förvisso framträda under flera former än lagutskottet tänkt sig. För den religiöst indifferent vore de obekanta; han kunde vara med om ungefär vad som helst i ceremoni och dogm, och han bleve, om han eljest någorlunda iakttog en yttre anständighet, erkänd såsom en mycket värdig medlem av den svenska statskyrkan. Den all-

varligt tänkande människan åter kände det just av samvetsömhet såsom ett upprörande våld att tvingas t. ex. till en kyrklig vigsel inom en kyrka, vars hela ordning hon ogillade, och hon funne det vara en kränkning av sin heligaste rätt att nödgas officiellt vara något helt annat än hon vore i sitt hjärta och till sin övertygelse. Den lögn, i vilken hon enligt sin uppfattning tvingades att leva i följd av statens lagar, födde hos henne endast en ökad bitterhet och ett ökat trots och gjorde henne just icke mycket böjd att erbjuda sig till objekt för statskyrkans, av lagutskottet något överskattade »religiösa arbete och omvårdnad». Att många sådana människor funnes, sade oss en daglig erfarenhet, och om det även funnes blott en enda, hade staten absolut ingen rätt att kränka hennes samvete. Vad vidare anginge utskottets yttrande, att »statens uppgift såsom statskyrka» vore att »sörja för alla sina medlemmars religiösa omvårdnad», så vore därvid tvenne anmärkningar att göra. För det första vore det något egendomligt att, såsom utskottet, identifiera staten och statskyrkan i ett land, där tusentals av statens medborgare icke hörde statskyrkan till. Och för det andra syntes staten, dess bättre, hava eftergivit något av sin nyss angivna plikt, då den redan enligt gällande dissenterlag tillåte huru många som helst att flytta utom statskyrkans rämärken, utan att staten ägde någon garanti att resenärerna verkligen inflytta i det trossamfund, till vilket de förklarar sig ärna övergå. Vad frågan nu gällde, vore endast att draga en mycket obetydlig konsekvens av redan gällande bestämmelser: att för de bästa och hederligaste såväl kristna som »hedningar», vilka ej kunde finna sig i kyrkans gemenskap, bereda en öppen väg till utträde ur kyrkan, då deras samvete hindrade dem att begagna den bakväg, som deras mindre samvetsgranna meningsfränder ej försmådde. Den svenska statskyrkan själv skulle sannolikt ej må sämre därav, att den i detta fall gäve sanningen sin rätt.

Lagutskottet (utlåt. nr 44) avstyrkte motionen. Utskottet förklarade sig intaga samma ståndpunkt till frågan som 1898 års lagutskott. Vad motionären anmärkt mot samma utskotts utlåtande syntes icke utskottet giva anledning till något annat medgivande än att det uttryck — statens uppgift såsom statskyrka — vilket föranlett motionären till påståendet, att utskottet identifierat staten och statskyrkan, måhända varit mindre egentligt. För utskottet vore naturligtvis klart, att statskyrkan icke vore att identifiera med staten, utan att densamma vore ett samfund inom staten, men ett samfund, som finge sin omfattning bestämd av den uppgift att söka sörja för alla sina medlemmars religiösa omvårdnad, vilken staten för sig uppställde.

Sex reservanter ansågo, att motionen bort av utskottet tillstyrkas.

Utskottets hemställan bifölls av första kammaren utan votering och av andra kammaren med 96 röster mot 89. (F. K. II: 18, 60; A. K. III: 22, 23).

I motion (II: 32) vid 1903 års riksdag framställde hr Höjer ånyo sitt förslag. Han åberopade vad till stöd härför framförts i tidigare motioner i samma syfte.

Lagutskottet (utlåt. nr 14) anförde:

Även om 3 § i 1873 års förordning tolkas så, att medlem av svenska kyrkan kan övergå till vilket kristet trossamfund som helst, kvarstår dock den inskränkningen, att en person, vilkens religiösa uppfattning i en eller flera punkter skiljer sig från svenska kyrkans, icke kan utträda ur denna kyrka, såvida han icke kan uppgiva ett bestämt trossamfund, till vilket han vill ansluta sig. Det kan icke förnekas, att, oaktat den mångfald av olika trossamfund, som vårt religiösa liv framkallat, mången kan finnas, som icke känner

sitt samvete tillfredsställt med att övergå till något av dessa samfund. Han har då att välja mellan att kvarstå inom svenska kyrkan, vilkens åskådning han kanhända i väsentliga delar ogillar, eller att övergå till ett annat religionssamfund, i vars läror han icke heller kan instämma.

Visserligen fordrar nämnda förordning icke övergång utan endast uppgift om tillämnad övergång till ett visst trossamfund. Men den utväg, som härigenom beredes att undvika ett val av nyss angivna beskaffenhet, är onekligen föga tilltalande, åtminstone för personer med mera känsligt samvete. Följden av inskränkningen har också blivit, att många kvarstannat inom kyrkan, vilka icke blott avvika från hennes läror utan mot henne hysa ett rent av hatfullt sinnelag, vilket, om ej framkallas, åtminstone i väsentlig mån ökas av tvånget att kvarstå inom kyrkan. Ett sådant förhållande står enligt utskottets uppfattning i strid mot religionsfrihetens grundsatser och kan ej vara annat än till skada för kyrkan själv.

Vid sidan av denna synpunkt av individens rätt att i trossaker vara fri från alla tvingande band och i religiöst hänseende slippa gälla för annat än han verkligen är kan man ställa synpunkten av kyrkans rätt att värna sig för fientliga angrepp från dess egna medlemmar. Är kyrkan ett samfund, som för sitt bestånd kräver enhet i övertygelse och handlingssätt samt ett kraftigt församlingsliv, torde det vara hennes obestriddliga rätt att icke behöva inom sin gemenskap kvarhålla olika tänkande, vilka kunna befaras motarbeta kyrkans mål och skada hennes verksamhet. Vidare bör här tagas i betraktande, att vår tids skiftande mångfald av tros läror har att uppvisa mera än en dylik lära, vars beskaffenhet att vara kristen eller icke kan vara tvivel underkastad, samt att vid sådant förhållande det mången gång torde vara en vanskelig sak för en samvetsgrann själasörjare att avgöra, huruvida den lära, som omfattats av ett trossamfund, till vilket en församlingsmedlem anmält sig vilja övergå, kan anses kristen och utträde ur statskyrkan alltså får beviljas.

På grund av vad sålunda anförts hemställde utskottet, att riksdagen måtte med bifall till förevarande motion i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring av dissenterlagen, att det måtte lämnas fritt för varje svensk undersåte, som fyllt 21 år, att utträda ur den svenska statskyrkan utan att behöva uppge något trossamfund, vartill han ämnade övergå.

Två reservanter ansågo, att utskottet bort avstyrka motionen.

Första kammaren avlog utskottets hemställan utan votering (I: 15, 22); andra kammaren biföll densamma utan votering (I: 15, 48).

Vid 1908 års riksdag väcktes motion (II: 90 av hr E. Räf) med samma yrkande som det av lagutskottet vid 1903 års riksdag omfattade yrkandet.

Motionären hänvisade till föregående motioner i saken och yttrade därjämte: Någon föregående motionär hade betecknat reformen såsom mycket betydelselös. Motionären vore av alldeles motsatt åsikt och ansågo därför också, att man vid dess genomförande borde taga sådant sikte på alla dess konsekvenser, att nationens avkristnande i möjligaste mån förebyggdes och att sålunda kristendomen fortfarande finge bibehålla sin höga och privilegierade ställning i våra grundlagar och övriga lagar, så att vi icke förlorade vår ställning som en kristen stat, att de föräldrar, som utträtt ur kyrklig gemenskap med vårt folk, ej måtte kunna hindra sina barn att erhålla obligatorisk kristendomsundervisning, att äkta makar måtte behålla sin fullkomliga frihet att alldeles oberoende av varandra få utgå ur eller kvarstå i kyrkan o. s. v. Dessutom

måste det givetvis bestämmas, huru man hade att förfara för att vinna sådant utträde ur kyrkans gemenskap samt under vilka omständigheter ett återupptagande kunde äga rum och formerna därför. Skulle en person dö utan någon som helst gemenskap med kyrkan, så måste förfarandet vid begravningen vara närmare bestämt.

Lagutskottet (utlåt. nr 11) tillstyrkte motionen under åberopande av de av 1903 års lagutskott anförda skälen. Utlåtandet var enhälligt.

Första kammaren avslög utskottets hemställan med 59 röster mot 42. I andra kammaren framställde hr Staaff det yrkandet, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville efter allsidig utredning för riksdagen framlägga förslag till lagstiftning, varigenom det lämnades fritt för varje svensk undersåte, som fyllt 21 år, att utträda ur svenska statskyrkan utan att behöva uppgiva något trossamfund, vartill han ämnade övergå. Detta skrivelseförslag antogs av kammaren med 103 röster mot 62, som avgåvos för utskottets hemställan. (F. K. I: 15, 46; A. K. I: 15, 13.)

I en av hr K. J. Ekman vid 1909 års riksdag väckt motion (I: 8) hemställde denne, att riksdagen måtte anhålla om utredning, huruvida och under vilka villkor det kunde tillåtas medlem av svenska kyrkan att, även utan uppgiven avsikt att övergå till annat kristet trossamfund, utträda ur kyrkan.

Efter att hava påpekat, hurusom 1908 års kyrkomöte fattat vissa beslut, åsyftande att bereda ett ökat och mera aktivt deltagande i kyrkans angelägenheter åt lekmanneelementet inom kyrkan, anförde motionären:

Dessa beslut borde emellertid, enligt min tanke, hava kompletterats med — om icke en framställning angående rätt för kyrkan att på ett effektivt sätt själv sörja därför, att i hennes gemenskap icke upptoges eller tillåtes kvarbliva element, som vore för henne främmande, något, varför tiden ännu knappast synes mogen — dock i alla händelser en hemställan om rätt för den, som själv funne sig till följd av skiljaktig religiös åskådning icke kunna med sanning kvarstå inom kyrkan, att därur fritt utträda. Det kan nämligen icke vara kyrkomötets mening, att ett ökat inflytande skulle beredas åt lekmanneelementet inom kyrkan, där detta element visar sig vara för kyrkan medvetet främmande eller rent av fientligt, eller att ett lekmanneelement av sådan beskaffenhet skulle tagas i anspråk för de nyvaknade kyrkliga intressena.

Det får dock icke förbises, att medgivandet av fritt utträde ur kyrkan innebär i viss mån en principiell omgestaltning av förhållandet mellan kyrka och stat i vårt land. Men denna omgestaltning blir i allt fall knappast större än den, som redan följer av de reformer, kyrkomötet begärt, särskilt i fråga om synodalförfattningens fullständigare genomförande.

Hittills hava kyrka och stat på visst sätt sammanfallit. Utträde har varit tillåtet endast till uppgivet kristet religionssamfund. Staten har ansett sig till följd av sin karaktär av kristen stat pliktig att fordra, att varje medborgare skulle tillhöra en kristen trosbekännelse och i främsta rummet statskyrkans. Denna fordran kan icke längre upprätthållas, ty sanningen kräver det erkännandet, att en mängd medborgare, som staten sålunda räknar för kristna och medger inflytande över kyrkans angelägenheter, icke äro kristna, utan ofta kristendomens uppenbara fiender. Kyrka och stat sammanfalla således icke längre i verkligheten. Att vara medborgare i staten är *ett*, att vara kristen och medlem av en kristen kyrka, även statskyrkan, är *ett annat*.

Den skeva och osanna ställning, i vilken kyrkan kommit genom fasthållandet vid den fiktionen, att varje medborgare, med undantag allenast för lagligen erkända främmande trosbekännare, är att anse såsom en rätt kyrkans medlem, har verkat förlamande på kyrkan både vad det inre livet och förhållandet till staten beträffar. Låt vara, att kyrkan själv icke utan vidare vill utsträcka medlemskapet så långt, det faktum kvarstår dock, att staten anser såsom kyrkan tillhörande alla, som icke lagligen tillhöra annat kristet eller mosaiskt trossamfund, och medgiver dem samma rättigheter som kyrkans sanna medlemmar i fråga om kyrkliga angelägenheter, ja, till och med över formuleringen av kyrkans kristna bekännelse och andra grannliga inre kyrkliga frågor.

Skall kyrkan kunna återvinna inre livskraft och därmed bli en källa till ny styrka även för staten, måste hon åter bli *sig själv*. Hon kan och får icke längre räkna för sina andra än dem, som i sanning vilja tillhöra henne. Avgörandet härav måste väl till väsentlig del överlämnas åt den enskilde själv. Men icke tillkommer det kyrkan att med statens tvångsmakt inom sig kvarhålla dem, som giva sig tillkänna såsom hennes fiender eller som eljest uttryckligen fränsäga sig delaktighet i hennes gemenskap. Hon vill icke fördenskull lämna dessa ur sikte. Tvärtom vill hon på allt sätt såsom en i förhållande till dem *missionerande* kyrka söka återvinna dem för kristen tro och kristligt liv. Men så länge de själva ställa sig avgjort främmande för kyrkan, kan hon icke erkänna dem såsom sina medlemmar och inrymma dem makt över sina innersta livsfrågor. Och härutinnan måste staten lämna kyrkan full frihet.

Staten har även från en annan sida sett en bestämd förpliktelse att handla enligt den uppfattning, som här ovan gjorts gällande. I 1809 års regeringsform § 16 stadgas nämligen, att Konungen bör ingens samvete tvinga eller tvinga låta. Den religionsfrihetens princip, som här uttalas och som sedermera blivit på allt flera punkter i lagstiftningen genomförd, kräver också i nu förevarande avseende borttagandet av den tvångsanslutning till svenska kyrkan, varom ovan talats.

Genom medgivandet av fritt utträde ur kyrkan ställes kyrkan friare gentemot staten. Men bandet dem emellan slites icke. Att en stat är kristlig, betyder icke, att varje medborgare nödvändigt måste med eller mot sin vilja räknas såsom kristen, utan att staten i det stora hela vilar på kristlig grund, att lagstiftning och offentligt och enskilt liv äro genomträngda eller åtminstone i allt väsentligt stå under inflytande av kristen åskådning. Den omständigheten, att enskilda medborgare tillåtas utträda ur kyrkan, hindrar sålunda icke, att förbindelsen mellan kyrka och stat upprätthålles, om de också icke längre kunna anses sammanfalla med varandra. Alltså: *kyrka och stat måste vara intimt förbundna men dock relativt självständiga gentemot varandra*. Först därigenom kan sanningen å omse sidor bevaras. Staten, om den än står på kristlig grund, är dock ej kallad att förverkliga det inre kristliga livet. Den ser endast till livets yttersida, livet i staten. Kyrkan däremot är framför allt vårdarinnan av det inre andliga livet, livet i Gud.

Medgivandet av fritt utträde ur kyrkan kan icke genomföras utan en grundlig undersökning av alla de konsekvenser, som därav följa, och ett ordnande av de många ömtåliga frågor på skilda områden, som i samband därmed uppkomma.

Det är redan förut nämnt, att ett sådant medgivande medför

1:o) en principiell omgestaltning av *förhållandet mellan kyrka och stat*.

Denna omgestaltning måste utmynna däri, att kyrka och stat visserligen fortfarande förbli intimt förbundna men dock ställas relativt självständiga gentemot varandra.

Sålunda bör genom en fullständigare tillämpning av synodalförfattningens grundsatser större självstyrelse inrymmas åt kyrkans medlemmar och de valda

kyrkliga organen, särskilt i fråga om inre kyrkliga frågor. Rösträtt å kyrkostämman i rent kyrkliga ämnen ävensom valbarhet till rent kyrkliga korporationer, såsom kyrkoråd, synoder och kyrkomöte, bör inskränkas till kyrkans egna medlemmar, under det att rösträtt i skolfrågor ävensom valbarhet till de korporationer, som behandla skolärenden, bör utsträckas till även sådana, som äro utträdde ur kyrkan, med rätt för dessa dock att deltaga endast i sådana ärenden, som icke angå religionsundervisningen. För detta ändamål erfordras även bestämmelser om införande överallt av skilda kyrko- och skolråd, eller ock kunde förhållandet tänkas så ordnat, att av det förenade kyrko- och skolrådets medlemmar ena hälften utses av och ibland kyrkans medlemmar, andra hälften av och ibland både kyrkomedlemmar och utträdde utan åtskillnad, med rätt dock för utträdd person, som blivit utsedd till ledamot, att deltaga endast i sådana ärenden, som icke beröra kyrkan eller religionsundervisningen.

Rätten till fritt utträde ur kyrkan medför vidare

2:o) nödvändigheten att närmare reglera *förhållandet mellan kyrkan och de utom henne stående statsmedlemmarna.*

I detta avseende torde åtskilligt av vad som redan nu gäller i fråga om främmande trosbekännare, vilka utträtt ur svenska statskyrkan, kunna vinna tillämpning jämväl å personer, som utträdde utan avsikt att söka anslutning till annat religiöst samfund. Men därutöver erfordras åtskilliga nya bestämmelser. Sålunda torde, bland annat, bliva nödvändigt att närmare reglera återinträdet i kyrkan, att träffa bestämmelser — för det fall att utträdet åsyftar fullständig religionslöshet — rörande makes och barns konfessionella ställning och dessa senares deltagande i religionsundervisningen i skolorna, att utreda i vad mån utträdd person fortfarande må äga påkalla prästerligt biträde för sig och sin familj, särskilt i fråga om sjukbesök och jordfästning. I sammanhang härmed torde böra tagas i övervägande, huruvida icke borgerlig civilregistrering skulle kunna införas åtminstone i städerna. De ekonomiska och skattepolitiska konsekvenserna av utträdet förtjäna även synnerligt beaktande. Härjämte synes vara uppenbart, att den utträdde bör i möjligaste mån befrias från personliga handlingar av konfessionell karaktär ävensom från allt slags disciplinärt förfarande från kyrkans sida, såsom i fråga om oenighet i äktenskap, förargelseväckande leverne m. m.

Det fria utträdet ur kyrkan torde slutligen komma att bidra även till

3) en behöflig omgestaltning av *förhållandet mellan kyrkan och de henne förtärande tillhöriga statsmedlemmarna.*

I och med det att kyrkan blir självständigare i förhållande till staten och på samma gång befriad från element, som gentemot henne intaga en främmande eller rentav fientlig hållning, inträda helt naturligt för kyrkan gynnsamma förutsättningar att kunna utveckla långt mera liv och kraft än förut. Åt samma håll syfta ock kyrkomötets beslut om åtgärder till åstadkommande av förkortning av tiden mellan kyrkomötena, till inrättande av en diakonistyrelse för församlingsarbetet samt till ett mera aktivt deltagande och ett förökad inflytande på det kyrkliga området åt kyrkans lekmanamedlemmar. Tillåtelsen till fritt utträde ur kyrkan kommer sålunda helt visst, långt ifrån att hämma kyrkans utveckling, att jämte de övriga nämnda åtgärderna kraftigt befordra densamma. Därför talar också den omständigheten, att kyrkan därefter så småningom kan börja mera effektivt utöva den kyrkotukt — ej med världsliga, utan med andliga medel — utan vilken kyrkan icke rätt kan bevara troheten mot sin Herre, men vilken, så länge varje statsborgare utan hänsyn till sin religiösa ställning skall vara att anse såsom en rätt kyrkans medlem, icke kan tillbörligt utövas.

Av det föregående torde framgå, att det icke lärers låta sig göra att utan vidare medgiva envar till viss ålder kommen person tillstånd att fritt utträda

ur kyrkan. Ett sådant medgivande måste föregås av en noggrann och omfattande utredning, och beslutet därom bör ställas i samband med de beslut, som i anledning av en sådan utredning kunna komma att fattas i övriga i sammanhang därmed stående frågor.

Hr Räf upprepade i en vid 1909 års riksdag avgiven motion (II:9) sitt vid 1908 års riksdag framställda yrkande och vände sig därvid särskilt mot den vid sistnämnda riksdag av andra kammaren antagna, av hr Staaff formulerade hemställan till Kungl. Maj:t.

Vid 1909 års riksdag väcktes därjämte av hr Byström motion (II:65) angående ändring i gällande bestämmelser om rösträtt å kyrkostämma för dem, som utträtt ur statskyrkan.

I motionen anfördes bl. a.: När en person utträdde ur statskyrkan, förlorade han sin rösträtt på kyrkostämman. Detta kunde knappast vara rätt, så länge han måste i likhet med övriga medborgare skatta till statskyrkan. Vissa dissenters komme emellertid att framdeles bliva befriade från hälften av denna skatt för inkomst av kapital och arbete, motsvarande den del av statskyrko- prästens och övrig statskyrkobetjänings arbete, som kunde vara mera av utslutande kyrklig art. Att de då också uteslötes från rösträtt på kyrkostämma i ärenden, som rörde det rent kyrkliga, vore ju riktigt, men det kunde icke vara rätt, att dem även berövades rösträtt på kyrkostämma i frågor, som rörde det mera borgerliga och skolan, för vilka de ju i likhet med andra medborgare finge skatta. Nuvarande bestämmelser borde därför ändras så, att de personer, som utträdde ur statskyrkan, vare sig de slöte sig till en sålunda organiserad dissenterförsamling, att de kunna befrias från halva skatten till statskyrkan, eller de icke gjorde det, finge rättighet att under villkor, som gällde alla medborgarna, delta i bestämmandet om skolväsendet och borgerliga bestyr.

I sitt över berörda tre motioner avgivna utlåtande (nr 3) återgav lagutskottet den av 1903 års lagutskott framförda motiveringen i frågan samt andra kammarens vid 1908 års riksdag fattade beslut om begäran av en allsidig utredning i ämnet. Utskottet anförde därefter, att de skäl, som åberopats till stöd för en skrivelse med sistberörda innehåll och vilka skäl i huvudsak återfunnes i hrr Ekmans och Byströms motioner, syntes även utskottet vara synnerligen beaktansvärda. Utskottet vidhölle visserligen den av flera föregående riksdagars lagutskott omfattade åsikten, att rätt borde beredas för varje till mogen ålder hunnen svensk undersåte, som sådant önskade, att utträda ur statskyrkan utan att därvid nödgas uppgiva som sin avsikt att övergå till annat trossamfund, men kunde å andra sidan icke annat än biträda den uppfattningen, att ett medgivande av rätt till utträde ur statskyrkan av så vidsträckt omfattning måste medföra nödvändigheten av ändringar i åtskilliga förhållanden, som berörde såväl det borgerliga samhället som ock särskilt kyrkan. I främsta rummet framställde sig därvid till besvarande frågan, hur tillfälle skulle kunna beredas främmande trosbekännare eller dem, som blott anmält sig till utträde ur statskyrkan, att fortfarande utöva inflytande på sådana till kyrkostämmas handläggning hörande ärenden, som icke vore av beskaffenhet att böra allenast av kyrkans medlemmar avgöras. Denna fråga krävde i själva verket sin lösning redan under bestående förhållanden med avseende å villkoren för rätt till utträde ur statskyrkan. I hr Byströms förevarande motion hade också, utan att vidgad rätt till utträde ur statskyrkan därvid ifrågasatts, hemställts om ändring i angivet syfte av förordningen den 21 mars 1862 om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd. Om emellertid

ordnandet av denna angelägenhet redan under nuvarande förhållanden syntes av behovet påkallad, torde det vara uppenbart, att så i ännu högre grad bleve fallet, därest vidgad rätt till utträde ur statskyrkan skulle medgivas. Huru särskilt denna fråga lämpligast borde lösas, ävensom i vilken omfattning ändringar i övrigt av gällande lagstiftning kunde påkallas av ett medgivande till utträde ur statskyrkan utan uppgiven avsikt att övergå till annat trossamfund, ansåge sig utskottet likväl icke vara i tillfälle att närmare angiva. Utskottet hemställde alltså, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga i övervägande, under vilka villkor det kunde tillåtas medlem av svenska kyrkan att även utan uppgiven avsikt att övergå till annat trossamfund utträda ur kyrkan, ävensom huru gällande lagstiftning lämpligast kunde ändras därhän, att främmande trosbekännare och de, som anmält sig till utträde ur kyrkan, ej på grund därav uteslötes från rätt att deltaga i avgörandet av frågor, som icke prövas vara av beskaffenhet att böra allenast av kyrkans medlemmar handläggas, samt låta utarbета och för riksdagen framlägga de förslag, som av denna utredning kunde föranledas.¹

Vad utskottet sålunda hemställt bifölls av båda kamrarna utan votering, av andra kammaren jämväl utan diskussion (F. K. I: 11, 30; A. K. I: 16, 29); och i överensstämmelse därmed avläts till Kungl. Maj:t *riksdagens skrivelse den 9 mars 1909*, nr 26.²

¹ I första kammaren upplyste lagutskottets ordförande, att, då utskottet i sin motivering sagt, att i främsta rummet erbjöde sig frågan, hur tillfälle må kunna beredas främmande trosbekännare eller dem, som blott anmält sig till utträde ur statskyrkan, att fortfarande utöva inflytande på sådana till kyrkostämmas handläggning hörande ärenden, som icke vore av beskaffenhet att böra allenast av kyrkans medlemmar avgöras, utskottets mening ingalunda varit den, att denna fråga skulle vara den viktigaste frågan, utan utskottet hade uttalat sig på sätt som skett därför, att nämnda fråga erbjöde sig till besvarande redan under de nuvarande förhållandena.

² Se kap. I, s. 54 f.

Yttranden

av

Domkapitlen och Stockholms stads konsistorium

angående

Riksdagens skrivelse den 9 mars 1909, nr 26, om vidgad rätt till utträde ur svenska kyrkan.

I.

Beträffande huvudfrågan, om *vidgad rätt till utträde ur svenska kyrkan*, innehålla yttrandena följande.

Domkapitlet i Uppsala (ärkebiskopen Ekman samt professorerna Stave, Söderblom, Kolmodin, Billing och Göransson) har anfört:

Den nuvarande ordningen i här ifrågavarande hänseende, som medför, att många för kristendomen likgiltiga eller mot densamma rentav fientliga element komma att kvarstå inom kyrkan, kan, såsom också i riksdagens skrivelse framhållits, från rent praktisk organisatorisk synpunkt näppeligen sägas vara för kyrkan fördelaktig. Men tyngre än dessa praktiska hänsyn måste för kyrkan den ideella tanke väga, som ligger till grund för den hittills varande ordningen, i det därigenom å ena sidan statens önskan att ej se någon av sina medlemmar helt undandragen religiöst inflytande kommer till uttryck, medan däri å andra sidan för kyrkan en ständig erinran ligger om dess plikt — i vilken visserligen ingen organisationsförändring kan göra någon rubbning — att bära omsorg om och med sin verksamhet söka nå hela vårt svenska folk. Ej utan smärta kan domkapitlet därför tänka på den möjligheten, att skaror av medborgare skulle komma att utträda ur svenska kyrkan utan att hava för avsikt att ens tillhöra kristendomen i någon av dess andra denominationer. Tillika finner domkapitlet det oförnekligt, att genom de reformer, som under senare år i äktenskapslagstiftningen och så vidare genomförts, det tryckande, som förut i den gamla ordningen kunnat ligga, försvunnit. Då det emellertid ej kan förnekas, att denna alltjämt på många håll kännes såsom ett mot den fulla samvets- och övertygelsefrihetens princip stridande tvång, och då domkapitlet anser det vara av stor betydelse, att det göres otvetydigt klart, att kyrkan i sin verksamhet alltigenom önskar vädja endast till den fria personliga avgörelsen, finner sig domkapitlet böra tillstyrka riksdagens hemställan, att en utredning måtte verkställas, under vilka villkor det må kunna tillåtas medlem av svenska kyrkan att, även utan uppgiven avsikt att övergå till annat trossamfund, utträda ur kyrkan.

Domkapitlet i Linköping (biskopen Personne, lektorn Hagström samt adjungerade ledamöterna konsistorienotarien Holmström och domkyrkosysslomannen

Nordsjö) anser förslaget om rättighet att utträda ur svenska statskyrkan utan att uppgiva övergång till särskilt religionssamfund vara väl motiverat och har mot detta förslag intet att erinra.

Domkapitlet i Skara (biskopen Danell, lektorn Grath samt adjungerade ledamöterna kyrkoherden Håård, kyrkoherden Ekblad och konsistorienotarien Drakenberg) har, under förutsättning att obligatorisk kristendomsundervisning för alla barn bibehålles, icke något att erinra mot den begärda utredningen.

Domkapitlet i Strängnäs, som lämnat prästerskapet i stiftet tillfälle att yttra sig i ärendet, har, med översändande av de till domkapitlet inkomna yttrandena, för egen del (biskopen Ullman, domprosten Norberg samt lektorn Gustafsson) anfört:

Den föreslagna lagändringen griper djupt in i det förhållande, som sedan århundraden tillbaka bestått mellan den svenska staten och den svenska kyrkan. Det skall erkännas, att detta samband icke i alla avseenden är vad det borde vara, varför också ändringar tarvas, som förklaras såväl därav som av nya tidens behov. Men om detta förhållande skall ombildas, så bör det icke ske genom partiella förändringar, som lämna endera parten i ett ogynnsammare läge än det, vari den förut befann sig. Den frihet, som exempelvis genom den föreslagna lagstiftningsåtgärden skulle komma statsmedborgaren till godo, bör motsvaras av en större och mera omfattande kyrkans självbestämmanderätt. Skall därför en ombildning komma till stånd av förhållandet mellan stat och kyrka, bör detta ske först efter en allsidig och grundlig prövning av vad såväl statens som kyrkans intressen kräva i alla de avseenden, där statens och kyrkans uppgifter beröra varandra.

Den föreslagna lagändringen måste anses vara endast en partiell förändring och sålunda enligt domkapitlets uppfattning icke för kyrkan och, rätt sett, icke heller för staten gagnelig. Den skulle dessutom göra intrång på kyrkans uppgift som folkkyrka och på samma gång i sin mån bidra att uppskjuta till obestämd tid en mera omfattande och för såväl stat som kyrka lyckligare omreglering.

Med hänsyn till ovanstående och då ingen utredning är förebragt, som visar ett verkligt behov av den begärda lagändringen, får domkapitlet för sin del avstyrka de ifrågasatta partiella ändringarna i gällande lagstiftning.

Lektorn *af Sillén* anförde:

Jag anser mig böra tillstyrka nådigt bifall till riksdagens hemställan. Visserligen tror jag, att de nu gällande lagbestämmelserna ytterst sällan — om någonsin — vållat någon samvetsnöd, och jag är övertygad om att de, som kunde komma att begagna sig av rätten att ställa sig utanför varje trosamfund, endast i undantagsfall skulle göra det för samvetets skull. Men möjligheten av ett dylikt undantagsfall vågar jag dock icke förneka. Och vad ingen kan bestrida, det är, att en mycket stor del av dem, som i det yttre äro kyrkans medlemmar, i hjärtat äro fullkomligt främmande för henne, ja att många äro hennes hätska fiender. Då så är, skulle det enligt min övertygelse vara till gagn för kyrkan, om det stode alla dessa fritt att även i yttre måtto utträda. Ty om varje kyrkans medlem finge rätt till utträde, torde man icke blott begära, utan även hoppas, att också kyrkan skulle få *sin* rätt, jag menar rätten att fylla sin uppgift utan avseende på de liknöjdas eller fientligas anspråk och fördomar. När jag tillstyrker bifall, är det således mindre av aktning för individens frihet, som i regeln icke heller nu

kränkes, eller av ömhet för en samvetsnöd, som i de allra flesta fall är alldeles obefintlig, än av hänsyn till den, som i våra dagar verkligen behöver större frihet, nämligen kyrkan, och till dem, som stundom ha verklig orsak att klaga över samvetsnöd, nämligen kyrkans tjänare.

Lektorn *Fehr*:

Jag tillstyrker riksdagens hemställan, under förutsättning att nödvändiga ändringar ske i kyrkostämmoförordning och skollagstiftning.

Lektorn *Carlsson*:

Jag instämmer med domkapitlets majoritet, men vill ytterligare framhålla: Skulle rätt att utträda ur svenska kyrkan utan att övergå till annat kyrkosamfund medgivnas, bör detta tillåtas endast under villkor av fullt bibehållen skattskyldighet, så att icke motivet för utträde bleve ett rent ekonomiskt.

Domkapitlet i Västerås (biskopen Lövgren, domprosten Fåhræus, rektorn Bagge samt lektorerna Mattson, Falk och Viotti):

Det är tydligt, att denna fråga kan betraktas både från företrädesvis kyrklig synpunkt och i främsta rummet från de principer, som äro gällande i det borgerliga samhället, om det också bör medgivnas, att kyrkans och statens intressen i en fråga som denna måste — icke minst på grund av deras månghundraåriga nära förening i vårt land — på mer än en punkt sammanfalla eller åtminstone i hög grad närma sig varandra. Domkapitlet anser sig i sitt utlåtande framför allt böra se de specifikt kyrkliga intressena till godo.

Även riksdagen vidrör i sin skrivelse dessa intressen och framhåller, att det för kyrkan själv borde vara önskvärt, att rätten till utträde vidgas. Därvid synes emellertid riksdagen utgå från en mot den svenska statskyrkans idé stridande individualistisk och intellektualistisk uppfattning, som domkapitlet ej kan låta stå oemotsagd. De olägenheter för kyrkan, varom riksdagsskrivelsen från denna utgångspunkt ordar, och som skulle bestå däri, att kyrkan med den nuvarande ordningen måste inom sig kvarhålla sådana, som »kunna befaras motarbeta kyrkans mål och skada hennes verksamhet», torde icke ur kyrklig synpunkt böra tillmätas avgörande betydelse, enär dylika svårigheter, som för övrigt icke under alla förhållanden torde vara att betrakta som enbart hämmande utan ofta driva till ett fördjupande och vidgande av den kristliga åskådningen, alltid mer eller mindre komma att yppa sig inom kyrkan, så länge hon förblir en verklig folkkyrka och såsom sådan har att i olikhet mot andra religiösa samfund men i likhet med staten tillåta olika meningar att inom hennes område bryta sig mot varandra.

Däremot tillhör det icke kyrkan att genom någon tvångsmakt inom sig kvarhålla personer, som önska ur henne utträda. Allra minst vill hon lägga band på dem, som av verkliga samvetsskäl anse sig böra övergå till annat samfund.

Med denna uppfattning av den svenska statskyrkan finner sig domkapitlet icke för sin del böra motsätta sig den i riksdagens skrivelse ifrågasatta rätten för medlem av den svenska kyrkan att därur utträda. Dock anser domkapitlet, att den som sålunda utträtt utan att ingå i lagligen erkänd dissenterförsamling, icke i och med detsamma bör inträda i alla de rättigheter, som äro dessa församlingars medlemmar tillförsäkrade, och särskilt torde det, för att samhället även framgent må kunna förvissa sig om tillfredsställande religionskunskap hos det uppväxande släktet, böra göras tydligt, att barn till föräldrar, som på nyssnämnda sätt utträtt, icke befrias från deltagande i religionsundervisningen i statens skolor.

Domkapitlet i Växjö (biskopen Lindström, domprosten Ekedahl samt lektorerna Zetterqvist, Larsson och Petrini):

Domkapitlet har funnit de av riksdagen anförda skälen för en lagändring beaktansvärda. Särskilt har det synts domkapitlet obestriddigt, att en lagbestämmelse, vars efterlevnad omöjlig kan kontrolleras, är värdelös, och sådant är onekligen förhållandet med föreskriften, att den, som vill utträda ur kyrkan, skall uppgiva det kristna trossamfund, vartill han vill övergå. Det kan nämligen icke nekas, att, såsom av riksdagen anmärkts, »vår tids skiftande tros-lärer ha att uppvisa mera än en dylik lära, vars beskaffenhet att vara kristen eller icke kan vara tvivel underkastad». Och lika svårt som det är för prästen att avgöra, huruvida det trossamfund, till vilket en församlingsmedlem anmäler sig vilja övergå, i verkligheten finnes och är ett kristet trossamfund, lika omöjligt är det för honom att pröva, huruvida den föregivna avsikten att däri ingå är verklig. Domkapitlet anser därför, att § 3 av förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare bör så ändras, att till orden: »uppgive ock det trossamfund, vartill han vill övergå» tilläggas: *därest han önskar att i sådant inträda*. Med avseende på dem, som sålunda utträtt, utan att uppgiva sig vilja ingå i annat trossamfund, torde i tillämpliga delar åberopade förordning angående främmande trosbekännare få anses gällande.

Domkapitlet i Lund (biskopen Billing samt professorerna Holmström, Pfan-nenstill, Herner och Holmquist):

Domkapitlet har i sak icke något att erinra emot en sådan utvidgning av rätten till utträde ur svenska kyrkan, som nu ifrågasatts, vadan domkapitlet vill tillstyrka nådigt bifall till riksdagens hemställan. Enär emellertid en ändring i denna omfattning av hittills gällande ordning kräver omarbetning och omgestaltning av mycket stora delar av kyrkolagen och dithörande författningar i ämnet, anser domkapitlet en förberedande grundlig undersökning av förhållandena vara av nöden, i vilket avseende domkapitlet underdånigst åberopar vad som under frågans behandling i riksdagen vid olika tillfällen uttalats.

Domkapitlet i Göteborg (biskopen Rodhe, kyrkoherden Wieselgren samt adjungerade ledamöterna kyrkoherden Rydholm, kyrkoherden Magni och kontraktsprosten Gullberg):

Domkapitlet kan icke finna annat, än att ett sådant medgivande som det av riksdagen föreslagna i princip innebär ett uppgivande av grundsatsen, att samhället skall vara ett kristet samhälle. Utomordentligt starka skäl måste föreligga, innan vårt folk tager detta steg, som måste medföra olycksaliga följder. Men sådana skäl föreligga icke nu. Det svenska folket såsom folk vill nog ännu vara ett kristet folk. På grund härav anser sig domkapitlet böra avstyrka nådigt bifall till riksdagens ifrågavarande anhållan.

Domkapitlet i Kalmar (biskopen Tottie samt lektorerna Bæhrendtz, Lindvall, Isberg, Holm och Steiner):

Ifrågavarande lagbestämmelse är ett uttryck för att svenska folket vill vara ett kristet folk, den svenska staten en kristen stat, som fordrar, att varje medborgare skall tillhöra ett kristet trossamfund. Allvarligt, ja, ödesdigert är därför det steg, varigenom denna bestämmelse upphäves, och väl kräves betänksamhet, innan detta steg tages; men hava statens organ beslutat sig härför, böra icke kyrkans motsätta sig detsamma. Kyrkan bör nämligen undvika även skenet av att söka med statens tvångsmakt inom sig kvarhålla dem, som giva sig tillkänna som hennes fiender eller som eljest uttryckligen frånsäga sig del-

aktighet i hennes gemenskap. Hon bör i sitt eget välförstådda intresse icke inrymma dem makt över sina innersta livsfrågor. Hon vill dock icke lämna dessa kategorier ur sikte, utan hennes uppgift är att såsom en i förhållande till dem missionerande kyrka söka återvinna dem för kristen tro. I sin lagstiftning bör hon intet försumma, som är ägnat att värna om vårt folks, nämligen vår ungdoms religiösa fostran. På grund av det sagda vill domkapitlet icke avstyrka bifall till riksdagens hemställan, att rätt bör beredas för varje till mogen ålder hunnen svensk undersåte, som sådant önskar, att utträda ur svenska kyrkan utan att därvid nödgas uppgiva som sin avsikt att övergå till annat kristet trossamfund; men denna lagändring bör icke vidtagas utan ingående utredning av konsekvenserna och fullständig revision av gällande dissenterlagstiftning.

1

Möjligt, ja, sannolikt är, att ett bifall till riksdagens skrivelse måste medföra vissa modifikationer i den nuvarande förbindelsen mellan svenska kyrkan och staten, men om utvecklingen därvid ledes i den antydda riktningen med vidgad rätt till självstyrelse för kyrkans medlemmar och beviljandet av rätt för främmande trosbekännare och dem, som anmält sitt utträde ur kyrkan, att på kyrkostämman deltaga i avgörandet av frågor, som icke prövas vara av beskaffenhet att böra allenast av kyrkans medlemmar handläggas, torde avsevärda hinder för fortsatt samverkan mellan kyrka och stat undanröjas på samma gång som fruktbarande uppslag givas till ett främjande av kyrkans egen inre utveckling.

En analogi härtill erbjuder den senare tyska lagstiftningen. I flera tyska stater, t. ex. Preussen och Sachsen, finnas *självstyrda folkkyrkor under statskontroll* (das System der Kirchenhoheit des Staats). Staten har här givit åt dessa kyrkosamfund icke blott direkt ekonomiskt stöd utan även beskattningsrätt och andra privilegier för att underlätta deras arbete. På samma gång kontrollerar staten deras verksamhet och tillser, att de uppfylla sina plikter. Religionsundervisningen i skolan är konfessionell och står under kyrklig uppsikt och ledning. Dessa kyrkor hava självstyrande organ.

På grund av vad sålunda blivit anført och under förutsättning att ovan angivna synpunkter bliva i det förestående lagstiftningsarbetet beaktade, vill domkapitlet i underdånighet tillstyrka nädligt bifall till riksdagens framställning.

Domkapitlet i Karlstad (biskopen Eklund, domprosten Jakobsson, lektorn Hallström samt kyrkoherdarna Rystedt, Werner och Bromander):

Då genom lagstiftningen i övrigt är sörjt för att samvetstvang icke får från kyrkans sida utövas, anser domkapitlet det icke kunna betraktas såsom en samvettsfrihetsfråga, om en person, som hyser mot kristendom och kyrka stridande åsikter, inom henne kvarstår; frågan synes domkapitlet framkallad av en ensidigt individualistisk åskådning, som vill giva den enskilde rätten att bestämma, i vilka avseenden han skall räknas till samfundet och deltaga eller icke deltaga i dess uppgifter. En tillåtelse att lämna kyrkan utan att till annat kristet samfund utträda skulle säkerligen begagnas såsom en utgångspunkt för ytterligare strävanden i riktningen av samhällets lösryckande från kristen sed och livsåskådning. Särskilt bleve så fallet, om därav förr eller senare skulle följa rätt för föräldrar att ställa sina barn utom området för kristlig

¹ Det utelämnade angår frågan om lagändring därhän, att främmande trosbekännare och de, som anmält sig till utträde ur svenska kyrkan, ej på grund därav uteslutas från rätt att deltaga i avgörandet av frågor, som icke prövas vara av beskaffenhet att böra allenast av kyrkans medlemmar handläggas. Se nedan, s. 332 ff.

och kyrklig fostran; och även utan en sådan rätt komme helt visst föräldrarnas med stöd av lagens auktoritet intagna ställning utanför varje kristet kyrkosamfund att ogynnsamt inverka på barnens ställning till kristendom och kyrka. En åtgärd sådan som den föreslagna skulle tilläventyrs bidra till att ej blott enskilda människor utan hela familjer och kanske hela samhällsgrupper, måhända under trycket av politisk agitation eller tillfällig tidsströmning, ställdes helt utom kristendomens inflytande.

Då det stundom framhålles, att det för kyrkan icke kan vara en vinst att inom sig äga personer, som i själva verket äro för hennes liv främmande, är detta en tankegång, som ligger närmare till hands för andra samfund än folkkyrkan; för henne är det snarare av vikt att rätten och plikten hävdas att, på det sätt, som stämmer med kristendomens och den personliga frihetens krav, söka påverka samtliga medborgare med sin fostrande verksamhet.

Då det sålunda synes domkapitlet, som om det borgerliga samhälle, som vill sörja för möjligheten att de kommande generationerna erhålla kristlig fostran, icke borde medverka till att inom detsamma uppstår ett element, som med legalt stöd ställer sig utanför kristendomens ramar, får domkapitlet i underdanighet avstyrka det föreliggande utredningsförslaget.

Domkapitlet i Härnösand (biskopen Lönegren samt lektorerna Magnusson, Holmqvist och Siljestrand):

Domkapitlet vill icke bestrida, att § 3 i 1873 års förordning om främmande trosbekännare lider av en viss oklarhet och genom den formulering den fått kan sägas inbjuda till en viss osanning från deras sida, som utan att helt hava avslutit sig till annat kristet trossamfunds åskådning vilja ur svenska kyrkan utträda.

Ännu mindre vill domkapitlet bestrida, att nu gällande villkor för utträde ur svenska kyrkan, vilka inom henne kvarhålla uppenbart kyrko- och kristendomsfientliga element i stor utsträckning, även där dessa själva önskade bryta jämväl den yttre gemenskapen, kännbart hämma kyrkans självständiga utveckling och bidra till den mångenstädes alltför tydliga inre upplösningen inom vår kyrka.

Men domkapitlet måste bestämt hävda, att den motivering, som i riksdagsskrivelsen fram bäres, enligt domkapitlets mening vilar på en alldeles oriktig uppfattning av svenska folkkyrkans väsen och uppgift, varför ock, om denna motivering konsekvent skall få gälla, reformförslagen icke komme att stanna förr än vår kyrka såsom folkkyrka avskaffats. När skrivelsen talar om »individens rätt att i trossaker vara fri från alla tvingande band och i religiöst hänseende slippa gälla för annat än han verkligen är», så vilar detta tydligen på ett fullständigt misskännande av vad svenska kyrkan utger sig och de henne tillhörande medlemmarna för att vara, liksom ock på ett betänkligt underskattande av den mycket stora tros- och samvetsfrihet, som i verkligheten råder inom kyrkan.

Att uppå en dylik motivering tillstyrka rättighet för envar myndig svensk undersåte att utan nu gällande restriktioner utgå ur svenska kyrkan vore enligt domkapitlets mening en högst ödesdiger åtgärd, för vilken domkapitlet icke vill dela ansvaret.

Ännu bjärtare framstå konsekvenserna, då man önskar åt alla så utträdde tillerkänna rätt att utöva medbestämmanderätt i en del till kyrkostämmas handläggning hörande mål, särskilt skolärenden.

¹ Det uteslutna rör frågan om kyrkostämмоärendenas behandling. Se nedan, s. 334.

Domkapitlet håller emellertid före, att det förslag, som här föreligger, har en så oerhörd stor räckvidd att det måste prövas, icke lösryckt och fristående, utan i sammanhang med den stora frågan om vår statskyrkas berättigade existens och hela ställning i vårt folks liv.

Det kan enligt domkapitlets mening icke vara den riktiga vägen, att man steg för steg kringskär kyrkans självbestämmelserätt och minskar hennes möjligheter att värna sina intressen, som i grunden sammanfalla med vårt folks. Genom partiella reformer av det slag här föreslås grumljas den uppfattning, som är den bärande för hela folkkyrkotanken. Vida riktigare synes det då domkapitlet vara att grundligt och allsidigt pröva och avgöra, om vårt folk vill övergiva den kyrkliga grund, på vilken vi bygga och i vad mån i så fall nya vägar kunna och böra sökas för att bevara kristendomen såsom en makt i folkets liv.

Men då domkapitlet för sin del är övertygat om att någon dylik verklig folkmening icke förefinnes och likaledes håller före, att de olägenheter, som domkapitlet medgivit vidlåda nu gällande bestämmelser, äro vida mindre än de, som den föreslagna reformen skulle framkalla, så kan domkapitlet för sin del icke annat än i underdånighet avstyrka bifall till den av riksdagen gjorda framställningen.

Skulle emellertid Kungl. Maj:t med bifall till riksdagens anhållan finna skäligt att framlägga förslag i den av riksdagen angivna riktningen, så anhåller domkapitlet att i anslutning till det förut anförda få kraftigt betona betydelsen däraf, att åt ärendet gives en så allsidig utredning som möjligt och att härvid särskilt fasthållas, vad ock riksdagen påpekat, att en synpunkt, lika berättigad med den av individens frihet, är synpunkten av kyrkans rätt att värna sig från fientliga angrepp från egna medlemmar.

Lektorn Nilsson tillstyrkte för sin del bifall till riksdagens framställning i ärendet.

Domkapitlet i Luleå (biskopen Bergqvist, lektorn Lagermark, t. f. rektorn Wallin samt lektorerna Lindström och Svensson):

Den av riksdagen föreslagna reformen torde kunna bedömas olika alltefter den synpunkt, ur vilken den ses.

Vill man fasthålla vid folkkyrkotanken och idén om staten som en kristen stat, måste reformen givetvis väcka allvarsamma betänkligheter, enär medgivandet av obegränsad rätt till utträde ur kyrkan innebär ett principiellt uppgivande av bådadera. Detta medgivande leder nämligen därhän, att en större eller mindre grupp svenska medborgare kommer att ställa sig utanför varje kristet samfund. Bandet mellan stat och kyrka blir ock härigenom lossat och staten kan icke längre betraktas som i princip kristen. Den ifrågasatta reformen innebär därför ett klart avsteg från hos oss hittills hävdade principer.

Riksdagen har emellertid sett frågan företrädesvis ur en annan synpunkt, nämligen religionsfrihetens, vilken för riksdagen torde framstått såsom den viktigaste. Ehuru domkapitlet icke kan underlåta att betona den utomordentliga vikten av att det svenska folket i sin helhet såvitt möjligt är bibehålles under kristligt inflytande, vill dock domkapitlet medgiva, att religionsfrihetens grundsats är av den natur, att den bör i främsta rummet hävdas. Tvång i religionssaker hör till en gången tids åskådning. Det är icke heller för kyrkan någon fördel att äga medlemmar, som i sitt sinne ha frigjort sig från henne och känna sig besvärade av att tillhöra hennes yttre gemenskap. Domkapitlet finner sig vid övervägande av de olika synpunkterna böra biträda den av riksdagen i ärendet gjorda framställning.

Emellertid måste, såsom riksdagen jämväl förutsätter, frågan underkastas en allsidig prövning, innan den slutligen avgöres. Den utvidgade rätten till utträde måste genom för samhället betryggande bestämmelser regleras.

Domkapitlet i Visby (biskopen von Schéele samt lektorerna Gylling och Hjelm):

Domkapitlet har intet att erinra däremot, att en utredning sker, i vad mån det må kunna tillåtas medlem av svenska kyrkan att även utan uppgiven avsikt att övergå till annat trossamfund utträda ur kyrkan, ävensom huru gällande lagstiftning lämpligen må kunna ändras därhän, att främmande trosbekännare och de, som anmält sig till utträde ur kyrkan, ej på grund därav utslutas från rätt att deltaga i avgörandet av frågor, som icke prövas vara av beskaffenhet att böra allenast av kyrkans medlemmar handläggas. Sett ur denna synpunkt finner sig domkapitlet icke böra avstyrka nådigt bifall till den av riksdagen gjorda framställningen.

Lektorn *Jansson* anförde:

Då riksdagens begäran om *utredning* icke innebär en utredning om utträde ur statskyrkan under angivna villkor kan beviljas, utan blott *under vilka villkor* sådant utträde kan medgivas, och själva lagändringen sålunda förutsättes såsom nödvändig, kan undertecknad ej tillstyrka riksdagens begäran. Enligt min mening skulle nämligen medgivandet för svenska medborgare att utträda ur svenska kyrkan utan att ansluta sig till något bestämt uppgivet kristet trossamfund kunna medföra allvarliga faror både för staten och kyrkan. I dessa tider, då socialistiska agitatorer av ateistisk uppfattning påverka stora massor av vårt folk, kan man befara just ett massutträde av en stor del av vår arbetarbefolkning, som sålunda skulle fullständigt berövas den fostran, som nu kyrkan giver. Vilka farliga konsekvenser detta skulle draga med sig i moraliskt och icke minst i nationellt hänseende, ligger i öppen dag. Jag vill därför för min del avstyrka Kungl. Maj:ts bifall till riksdagens begäran.

I denna reservation instämde lektorn *Fagerholm*.

Stockholms stads konsistorium (pastor primarius Håhl samt kyrkoherdarna Landquist, Montell, Hallberg och Fries) finner inga bindande skäl föreligga för bifall till riksdagens skrivelse utan att ett sådant fasthellre skulle införa den svenska statskyrkan i sådana komplikationer att följderna kunna bliva överskådliga. På grund härav hemställer konsistoriet, att riksdagens skrivelse ej måtte till någon Kungl. Maj:ts åtgärd föranleda.

Kyrkoherden *Sterzel* yrkade bifall till riksdagens framställning.

Kyrkoherdarna *Larsson* och *Hasselrot* yrkade bifall till samma framställning i vad den avsåg tillåtelse för medlem av svenska kyrkan att, även utan uppgiven avsikt att övergå till annat trossamfund, utträda ur kyrkan.

Till utredning och belysning av majoritetens allmänna motivering anförde

1) Kyrkoherden *Fries*:

Jag vill till en början medgiva, att under viss förutsättning svårighet finnes för den, som vill utträda ur den svenska statskyrkan, men icke kan eller vill inträda i ett annat kristligt religionssamfund, i vars lära han icke heller kan instämma. Men den förutsättning, under vilken denna svårighet *verkligen* skulle uppstå, finnes enligt min uppfattning numera dess bättre icke till. Ty

tillhörighet till statskyrkan kräver ingalunda, såsom riksdagens skrivelse synes förutsätta, enhet i »övertygelse och handlingssätt», vad också är rent av omöjligt att åstadkomma, och samma formella tillhörighet till statskyrkan tvingar numera, sedan fritt val till borgerlig vigsel också blivit införd, ingen människa till någon som helst bekännelse- eller kulthandling. Individerna äger sålunda inom statskyrkan full rätt att »i trossaker vara fri från alla tvingande band». Det synes vara rent av omöjligt att uttänka, i vilken grad denna frihet skulle i verkligheten ökas därigenom, att människor finge i officiella böcker låta anteckna sig som havande utträtt ur statskyrkan för att övergå till att i religiöst hänseende vara ingenting.

Tvärtom synes en sådan för individens religiösa frihet intetsägande rätt för kyrka och samhälle draga med sig de betänkligaste konsekvenser. Jag anser mig i underdånighet böra påpeka några.

Rätten att utan att uppgiva annat kristligt samfund, till vilket man skulle övergå, utträda ur statskyrkan, som i detta sammanhang ingenting annat betyder än det kristna statssamhällets verksamhet för ordnandet och uppehållet av sina religiösa funktioner, enligt härför av samhället godtagna normer, måste ovillkorligen draga med sig rätten att övergå till andra religioner än den kristna, t. ex. judendomen, buddhismen, muhammedanismen. All hedendom är tvärtom förbjuden i Sveriges land allt sedan kung Magnus Erikssons tid. En tillåtelse i denna riktning skulle med ens upphäva den svenska statens karaktär att vara en kristen stat för att låta även den svenska statskyrkan liksom tyvärr så många annan i kristenheten nedsjunka till en möjligen av staten understödd eller privilegierad privatkyrka, för vars bestånd enhet i övertygelse och handlingssätt med ty åtföljande samvets- och bekännelse tvång hos dess medlemmar visserligen vore av nöden, men som aldrig skulle kunna vinnas, utan i stället föranleda nya sekt- och denominationsbildningar, till en början med anspråk på statsunderstöd, till dess hela utvecklingen omsider slutade i kyrkligt och religiöst kaos, korteligen hela samhällets religiösa förfall. Historien ända in i vår samtid bär härom och särskilt för protestanternas motståndskraft mot den romerska katolicismen talande vittnesbörd.

En annan följd av ett bifall till innebörden i riksdagens skrivelse bleve den, att borgerlig begravning och civila d. v. s. hedniska kyrkogårdar *måste* införas i vårt land. Ty det synes lika orimligt, att den kristna kyrkan skulle jordfästa även dem, som självvilligt avskurit det sista bandet med den kristna världsåskådningen, såvitt denna framstår i en kyrklig organisation, som att dessa moderna »hedningar» skulle begravas inom de kristna helgedomarna. Kyrkogårdarna, av vilka de allra flesta äro belägna i omedelbar anslutning till kyrkorna, äro nämligen ingenting annat än utvidgningar av de kristna templen.

Ytterligare är det att befara, att en tillåtelse att utträda ur statskyrkan, på sätt riksdagens skrivelse tänker sig saken, kommer att begagnas i agitatoriskt syfte mot det *kristna* samhället. Av samhällsfientlig agitation ha vi säkerligen redan nog i vårt land. Det synes mig ingalunda klokt att kasta ut nytt stoff till dylik agitation. Ty det är omöjligt att inse, vilket gagn samhället skulle hava av samvetslösa agitatorers försök att förmå så många som möjligt att utträda ur statskyrkan för att sedan kunna få peka på »avfallet» och begagna detta som nytt kampmedel mot det ekonomiska underlaget för samhällets religiösa verksamhet, alldeles som dylika agitatorer arbeta mot det ekonomiska underlaget för landets försvar.

Jag anser det vara nog med dessa anförda betänkligheter mot riksdagens skrivelses innehåll. Denna förespeglar emellertid för kyrkan själv vissa fördelar av rätt till utträde ur statskyrkan utan att man skulle behöva uppge ett kristligt trossamfund, dit man önskade övergå. Vinsten skulle bestå däri, »att kyrkan icke skulle behöva inom sin gemenskap kvarhålla olika tänkande, vil-

ka kunna befaras motarbeta kyrkans mål och skada hennes verksamhet». Men huru detta skulle kunna vinnas genom rätt till utträde på sätt nu föreslagits är svårt att inse. Skrivelsen förmåler också intet därom. Ty visserligen skulle dessa sålunda från kyrkans gemenskap uteslutna personer endast i vissa ärenden — efter allt att döma dock de flesta och viktigaste — få yttra sig på kyrkostämman, men vad betyder detta gentemot den skada de tillfoga kyrkan genom sin antikristliga agitation på möten och i pressen, vilken endast skulle tilltaga i stället för avtaga, om riksdagens skrivelse föranledde positiva åtgärder. Såsom sakerna nu föreligga har dock kyrkan någon större möjlighet att motarbeta, ja i vissa fall rent av förbjuda en dylik offentlig agitation. I varje fall har kyrkan ingen vinst att göra av den nu ifrågasatta lagändringen.

Då jag sålunda, efter vad nu blivit anfört, icke kan finna någons samvetsfrihet eller privata övertygelse i religiösa ting lida ringaste inskränkning av nu gällande lagstiftning, då den rätt förstås, liksom den riktigt tillämpats;

då vidare enligt min uppfattning för det kristna samhället idel farliga konsekvenser är att förvänta av ett bifall till den i riksdagens skrivelse ifrågasatta nya lagstiftningen och

då slutligen kyrkan själv enligt min mening icke har ringaste vinst att vänta av en dylik lagändring, får jag i underdånighet hemställa, att riksdagens skrivelse ej må till någon Kungl. Maj:ts åtgärd föranleda.

2) Kyrkoherden *Hallberg*:

Svenska kyrkan är en statskyrka. Den är den kyrka, vartill svenska folket, betraktat såsom helhet och enhet, bekänner sig, vartill det på grund av sin historia står i ett närmare och innerligare förhållande än till någon annan kyrka, och vars religionsövning det på grund härav samfundsmässigt stöder och skyddar till sina medlemmars sedliga och religiösa fostran. Hon är att i första rummet betrakta såsom sedligt-religiös uppfostringsanstalt. Hon är icke att i den meningen betrakta såsom bekännelsekyrka, som skulle medlemskap uti henne utan vidare samvetsförplikta varje hennes medlem till att vara av evangelisk-luthersk tro personligen fattad, utan endast i den meningen, att Sveriges folk såsom sådant i och genom henne bundit sig vid denna tro.

En statskyrka vore otänkbar i en tid som vår med dess starka kultivering av personlivet särskilt inom det religiösa området, ifall tillhörighet till en sådan skulle anses medföra personlig bundenhet i avseende på religiös tro och bekännelse. Det torde också kunna med sanning sägas, att, särskilt inom den svenska kyrkan, ingen är förhindrad att vare sig tänka fritt i trossaker eller därom yttra sig fritt, så vida det sker i hövisk form, eller fritt öva religiös kult, så vida den icke kränker kristlig tukt och anständighet.

Men denna uppfattning av vad svenska kyrkan är måste konsistorium hålla före att, om ej missuppfattning och oförstånd får göra sig gällande, ingen bör kunna känna sig samvetskränkt av att tillhöra henne och att sålunda icke heller under nämnda förutsättning någon bör kunna känna det såsom en samvetsplikt att ur henne utträda. Svenska kyrkan är intet annat än svenska folket såsom en del av kristenheten. Och skulle någon svensk känna sig såsom hedning och önska vara det, så bör han få vara fri i denna sin inre övertygelse, men han kan icke genom densamma omintetgöra, att det folk han tillhör såsom sådant vill vara evangeliskt-lutherskt och icke tillstädjer någon sin medlem att ställa sig utanför påverkan av kristligt samfundsliv. Och vad han icke kan göra, det bör han icke kunna känna sig samvetskränkt av att icke göra.

Men vore det inte en fördel för svenska kyrkan att bliva av med dem, som icke personligen äro av dess tro och bekännelse, eller åtminstone dem, som äro

hennes fiender? Jo, om det icke inginge såsom ett väsentligt moment i hennes uppgift att vårda sig om religiöst vilsegångna.

Det heter visserligen i 1903 års riksdags lagutskotts utlåtande: »Är kyrkan ett samfund, som för sitt bestånd kräver enhet i övertygelse och handlingsätt samt ett kraftigt församlingsliv, torde det vara hennes obestriddliga rätt att icke behöva inom sin gemenskap kvarhålla olika tänkande, vilka kunna befaras motarbeta kyrkans mål och skada hennes verksamhet.» Men detta yttrande är missvisande. Det hade varit någorlunda riktigt, ehuru till sin fordran väl idealt, ifall det syftat på en frikyrka. Men då det avser en statskyrka, är det det alldeles icke. Huru skulle man kunna tänka sig en *sådan* kyrka »icke behöva inom sin gemenskap kvarhålla olika tänkande, vilka kunna befaras motarbeta kyrkans mål» etc.? En sådan kyrka har ju till uppgift att famna ett helt folk såsom ett hem en familj, oberoende av de enskildes hjärtställning till det hela. Och huru skulle »ett kraftigt församlingsliv» kunna genomtränga en *sådan* kyrka i dess helhet, så länge ännu ogräs och vete få växa samman under Herrens tillstädjelse?

Det synes vara så långt ifrån att en statskyrka skulle ha »obestriddlig rätt» att driva ut dem, som stå i vägen för ett kraftigt församlingsliv, att hon tvärtom torde hava skyldighet att på ett särskilt sätt taga sig an dem. Har man sådana fordringar på en statskyrka som de, vilka innehållas i nämnda lagutskottsutlåtande, så bör man så gott först som sist förklara statskyrkans begrepp själv motsägande och påyrka hennes upphävande.

I själva verket måste konsistorium anse, att till grund för riksdagens skrivelse ligger en oriktig uppfattning av vad svenska kyrkan är såsom statskyrka och vad hennes uppgift såsom sådan kräver, samt att skrivelsen till följd därav är till sitt syfte oacceptabel, så vida man — såsom riksdagen uppenbarligen gör — önskar svenska statskyrkans fortfarande bestånd. Och då konsistorium icke har anledning att i detta sammanhang yttra sig om den allvarsamma frågan, huruvida och under vilka förutsättningar en sådan önskan har fog för sig, samt vad som, ifall svenska statskyrkan eljest bör bestå, är att göra för att stödja och frigöra hennes ställning och från henne undanröja svårigheter sådana som exempelvis de, vilka framkallats av en lag, vilken tillstädjer utträde ur svenska kyrkan för dem, som uppgiva sig vilja inträda i annat kristet trossamfund, även om denna deras uppgift är osann och vilken tvevelsutänkt föranlett mången samvetsförkränkning, får konsistorium inskränka sig till att i underdanighet hemställa, att riksdagens skrivelse ej må till någon Kungl. Maj:ts åtgärd föranleda.

II.

I fråga om *formen för utträde* ur statskyrkan hava två domkapitel särskilt yttrat sig.

Domkapitlet i Uppsala:

I fråga om själva *formen för utträdet* ur kyrkan vill domkapitlet, som redan från statistisk synpunkt finner det vara av vikt, att den utträdessökande förpliktas att för pastor angiva den åskådning, som föranlett det betydelsefulla steg han tagit, tillika betona nödvändigheten därav, att denna sak så ordnas, att möjligheten till utträde i rent förhastande eller lättsinne i möjligaste mån undanröjes och att den utträdessökande genom själva de former, han har att iakttaga, föranledes att besinna vikten av det beslut, som han står i begrepp att utföra. De nu gällande föreskrifterna i förordningen den 31

oktober 1873 angående främmande trosbekännare torde här i allt väsentligt kunna tjäna som mönster.

Domkapitlet i Västerås framhåller också vikten däraf, att formerna för utträde avfattas så att de i sin mån komma att innebära en vädjan till samvetsgrann och självständig prövning.

III.

Rörande *barnens ställning i konfessionellt hänseende* och särskilt till *religionsundervisningen i skolorna* förekomma följande uttalanden.

Domkapitlet i Uppsala:

Domkapitlet finner sig ej böra underlåta att uttryckligen betona den visserligen självklara grundsatsen, att även de barn, vilkas föräldrar utträtt ur kyrkan, måste vara pliktiga att tillgodogöra sig den obligatoriska kristendomsundervisningen i statens skolor. Staten kräver av alla sina medlemmar ett mått av medborgerlig bildning, som de offentliga skolorna äro avsedda att bibringa och som icke genom föräldrars godtycke får helt eller delvis undandragas de unga. Det behöver icke påvisas, hurusom rätt för föräldrar att bestämma över barnens undervisning skulle hava omöjliggjort hela vårt skolväsen och, om den nu infördes, skulle ofördröjligen slita det i stycken. Allra minst kan det privata godtycket och föräldrars bristande insikt i upplysnings betydelse få göra sig gällande med hänsyn till det bildningsämne, som är det viktigaste av alla. I själva verket kan icke ens anmälan om utträde ur statskyrkan göras med någon grad av vederhäftighet, utan att religionsundervisningen givit vederbörande någon föreställning om, vad saken gäller.

Domkapitlet i Skara förutsätter, som nämnt, att obligatorisk kristendomsundervisning för alla barn bibehålles.

I domkapitlet i *Strängnäs* tillstyrker lektorn *Fehr* riksdagens hemställan under förutsättning att nödvändiga ändringar ske i kyrkostämmoförordning och skollagstiftning.

Domkapitlet i Västerås anser det, för att samhället även framgent må kunna förvissa sig om tillfredsställande religionskunskap hos det uppväxande släktet, böra göras tydligt, att barn till föräldrar, som utträtt ur svenska kyrkan utan att ingå i lagligen erkänd dissenterförsamling, icke befrias från deltagande i religionsundervisningen i statens skolor.

Då *domkapitlet i Karlstad* avstyrker utredningsförslaget, uttalar domkapitlet, som nämnt, farhåga för att med den ifrågasatta lagstiftningen förr eller senare skulle följa rätt för föräldrar att ställa sina barn utom området för kristlig och kyrklig fostran.

Domkapitlet i Luleå:

De, som utträda ur kyrkan utan avsikt att övergå till annat kristligt trosamfund, komma i en väsentligt annan ställning än dissenters. Dessa senare

utgöra organiserade samfund på grundvalen av kristen bekännelse. Till följd härav ha dem ock medgivits vissa rättigheter med avseende på deras barns konfessionella fostran och undervisning. De förra återigen komma att principiellt stå utanför kristendomen. Men då varje svenskt barn bör erhålla undervisning i kristendomskunskap, kan det icke överlämnas åt föräldrarnas godtycke att bestämma, huruvida deras barn skola delta i skolornas kristendomsundervisning eller icke. Då barnen trots föräldrarnas utträde måste anses tillhöra svenska kyrkan, intill dess de efter uppnådd mogen ålder tilläventyrs själva bestämma sig för att utträda, bör föreskrift meddelas därom, att de skola undervisas i kyrkans lära genom att delta i skolornas kristendomsundervisning.

IV.

Utlåtandena i vad de röra *frågan om ändring av gällande lagstiftning därhän, att främmande trosbekännare och de, som anmält sig till utträde ur statskyrkan, ej på grund därav uteslutas från rätt att delta i avgörandet av frågor, som icke prövas vara av beskaffenhet att böra allenast av kyrkans medlemmar handläggas.*

Domkapitlet i Uppsala framhåller, att visserligen deltagandet i avgörandet av skolfrågor i allmänhet enligt domkapitlets uppfattning ej billigtvis kan förmenas de ur statskyrkan utträdde med undantag likväl för frågor, som röra kristendomsundervisningen eller på denna äga inflytande, samt att tydligen åt dem, vilka naturligtvis ej heller kunna väljas till kyrkovärdar eller kyrkorådsledamöter, ingen rösträtt i rent kyrkliga angelägenheter kan tillerkännas.

Domkapitlet i Linköping anser någon ändring i § 4 kyrkostämmoförordningen icke vara av behovet påkallad.

I domkapitlet i *Strängnäs* anförde lektorn *af Sillén*:

Ett nådigt bifall till riksdagens hemställan skulle nödvändiggöra vissa förändringar i förordningarna om kyrkostämma och kommunalstämma (stadsfullmäktige). Enligt min åsikt bör i sådant fall stadgas, att å kyrkostämma endast rent kyrkliga ärenden måtte behandlas, och alla andra, således även skolärenden, överlämnas åt kommunalstämman (stadsfullmäktige), och att rätt att delta i kyrkostämmans överläggningar och beslut endast må tillkomma medlem av svenska kyrkan.

Lektorn *Fehr* erinrade om nödvändiga ändringar i kyrkostämmoförordningen såsom en följd av den ifrågasatta reformen.

Lektorn *Carlsson* ansåg orätt att medgiva dem, som utträtt ur statskyrkan, rätt att under någon form bibehålla rösträtt i kyrkans angelägenheter.

Domkapitlet i Västerås:

Vad angår de ändringar i kyrkostämmoförordningen, som satts i samband med den ifrågasatta lagändringen angående utträde ur svenska kyrkan, synes det domkapitlet uppenbart, att den kategori av medborgare, om vilken här är fråga, icke kan göra anspråk på att i församlingsangelägenheter erhålla vid-

sträcktare rättigheter än dem, som tillkomma medlemmar i lagligen erkända dis-senterförsamlingar. Också har riksdagen sammanfört dessa båda slag av utom kyrkan stående medborgare, då den begärt utredning angående deras eventuella deltagande i avgörandet av den kyrkliga kommunen tillhörande ärenden. Riksdagens skrivelse angiver de ärenden, som sålunda skulle kunna handhavas även av andra än kyrkans egna medlemmar, såsom sådana, »som icke äro av beskaffenhet att böra allenast av kyrkans medlemmar avgöras». Men att här uppdraga en verklig, saklig och bestämd gräns är utan tvivel förenat med stora svårigheter. Närmast kan man väl tänka på åtskilliga ekonomiska frågor eller på vissa frågor rörande skolundervisningen såsom av den art, att ehuru de avgöras å kyrkostämman eller av någon dess delegation, även de, som icke stå i kyrkans gemenskap, skulle kunna anses kompetenta och berättigade att här utöva direkt inflytande. Men å andra sidan hänga sådana frågor, låt vara att de blott synas ligga på det kyrkliga livets periferi, icke sällan ganska nära samman med kyrkans djupaste livsintressen. Detta visar sig kanske allra tydligast i fråga om skolväsendet, vars ledning i kristligt evangelisk riktning är av så fundamental vikt för kyrka och samhälle. En utredning, sådan som riksdagen begärt, kräver därför en hög grad av omsikt, och om domkapitlet för sin del förklarar sig hava intet att mot en sådan erinra, sker det i förhoppning om, att på samma gång rättvisa och billighet tillgodoses, den evangelisk-lutherska kyrkans för hela vårt folks sunda utveckling så betydelsefulla livsintressen icke komma att skadas.

Domkapitlet i Växjö:

Domkapitlet har funnit det ganska svårt att bland de i § 2 kyrkostämmoförordningen uppräknade ämnen, som tillhöra kyrkostämmas handläggning, avskilja vissa, som uteslutande skulle röra kyrkans medlemmar, från sådana, som kunde anses beröra även andra församlingsledamöter. Alla beslut om utgifter träffa ju i någon mån samtliga skattskyldiga församlingsledamöter; men då frågan om avgifter till kyrkliga behov icke kunna prövas annat än i sammanhang med prövningen av själva behoven, kunna icke gärna andra få deltaga i behandlingen av de förra än de, som äro behöriga att pröva de senare. Även i avseende på skolfrågor skulle nog betänkligheter kunna hysas emot att låta främmande — måhända icke kristna — trosbekännare deltaga i stäm-mans överläggningar och beslut, men domkapitlet anser dock billigheten fordra, att främmande trosbekännare och de, som anmält sig till utträde ur kyrkan, icke utestängas från avgörandet av för dem så viktiga frågor som de rörande vederbörande församlings skolväsen, och att sålunda det i § 4 gjorda undantaget för ifrågavarande församlingsledamöter därför inskränkes till att gälla endast kyrkliga angelägenheter.

Domkapitlet i Kalmar:

Riksdagen har framhållit ett inre sammanhang mellan de två huvudpunk-terna i föreliggande framställning, och otvivelaktigt är, att vidgad rätt till ut-träde ur svenska kyrkan kräver med konsekvensens makt en ändring även i § 4 kyrkostämmoförordningen. Denna ändring bör vidtagas i den historiska ut-vecklingens ljus.

De, som stiftade våra kommunallagar, sökte att på ett efter dåvarande för-hållanden avpassat sätt uppdraga en gränslinje mellan den borgerliga kommu-nens stämma och den kyrkliga stämman, och de kommitterade, som på regerin-gens uppdrag utarbetade förslag till dessa lagar, uttalade i sin motivering föl-jande beaktansvärda ord: »vardera av dessa stämmor, båda utgående från all-deles olika grunder, kan därigenom utbildas i överensstämmelse med sin särskil-

da princip». Om kyrkostämman yttrade de, att »den är till sin grund ett väsentligt moment i vår kyrkoförfattning, som, i likhet med den protestantiska kyrkans grundsatser i avseende på de henne tillhörande kyrkliga samfundsorganisation i allmänhet, fordrar församlingarnas samverkan med prästerskapet vid vården av deras religiösa och kyrkliga angelägenheter, men icke frånvaron av all sådan. Den är dessutom till sin tillvaro uti de för prästerskapet utfärdade privilegier bekräftad och torde så mycket hellre böra upprätthållas, som den uti sig innesluter frön, ur vilka ytterligare bildningar för kyrkans väl och förkovran kunna uppdragas.» Från denna synpunkt var det fullt konsekvent, att kommitterade i sitt lagförslag uteslöto från deltagande i kyrkostämman öfverläggningar och beslut främmande trosbekännare och dem, som till utträde ur svenska kyrkan sig anmält. Att de icke samtidigt föreslogo detsamma i fråga om dem, som icke genom det heliga dopet upptagits till kyrkans medlemmar, berodde tvivelsutan endast därpå, att, då detta lagförslag avgavs år 1859, funnos, om man bortser från mosaiska trosbekännare, i vårt land inga till myndig ålder komna odöpta. Frågan om dessas kyrkorättsliga ställning hade alltså ännu icke blivit aktuell. Situationen har emellertid under det halva århundrade, som sedan dess förflutit, i mångt och mycket förändrats. Detta gäller icke endast de odöptas antal. I samband med rättsutvecklingen hava vissa av de ärenden, som författningen enligt äro föremål för kyrkostämman handläggning, blivit öfverflyttade från den kyrkliga till den borgerliga lagstiftningen. Hit höra t. ex. ärenden rörande folkundervisningen, likvisst med undantag för vad som rör religionsundervisningen. På grund härav synes det domkapitlet icke vara oberättigat, att riksdagen hemställt om en undersökning, huruvida icke främmande trosbekännare och de, som till utträde ur svenska kyrkan sig anmält, må äga att på kyrkostämman deltaga i avgörandet av vissa frågor, nämligen sådana, »som icke prövas vara av beskaffenhet att böra allenast av kyrkans medlemmar handläggas».

Ett förslag att från de i egentlig mening kyrkliga ärenden, som äro föremål för kyrkostämman öfverläggningar och beslut, avsondra vissa, t. ex. folkundervisningen med vad därtill hörer, har en gång utgått från kyrkans egna målsmän och avgivits i ett bestämt kyrkligt intresse. Detta skedde år 1873, då kyrkolagskommittén, som bland sina medlemmar räknade ärkebiskop Sundberg samt biskoparna Flensburg och Genberg, avgav förslag till kyrkolag och kyrkostädgar. Denna kommitté upptog i sitt kyrkolagsförslag ett kapitel om kyrkostämman och anförde till stöd för denna åtgärd (med uteslutande av stadgandena om folkundervisningen med därtill hörande ärenden) följande motiv: »Enär lagstiftningen om dessa angelägenheter ur kyrklig synpunkt och med avseende på möjligheten att därmed, allt efter det sätt, varpå den handhaves, väsentligen befämja eller motverka kyrkans ändamål, är lika maktpåliggande som lagstiftningen om åtskilliga av de ämnen, som redan äro till kyrkolag hänfödda, har kommittén ansett allmänt kyrkomöte skäligen böra få sig tillagd rättighet att med Konung och riksdag däri deltaga.»

I detta avseende gjorde högsta domstolen vid granskning av kyrkolagsförslaget visserligen den formella anmärkningen, att det icke låte sig göra att utan föregående ändring av regeringsformens § 57 uti kyrkolag intaga bestämmelse om kyrkostämman beskattningsrätt. Högsta domstolens samtliga i granskningen deltagande ledamöter förklarade dock, att »i öfrigt ansågs visserligen obestriddigt, att bestämmelserna om kyrkostämman organisation och befogenhet m. m. hava det innehåll och äro för kyrkan av den ingripande betydelse, att de rätteligen böra uti kyrkolag intagas».

Här finner domkapitlet den rätta riktlinjen för en blivande lagstiftning på förevarande område vara antydd. Därmed komme att fullföljas det ursprung-

liga syftet med kyrkostämman såsom utgörande »till sin grund ett väsentligt moment i vår kyrkoförfattning» och i sig »inneslutande frön, ur vilka ytterligare bildningar för kyrkans väl och förkovran kunna uppdragas».

Domkapitlet i Härnösand:

Vid en granskning av de i § 2 kyrkostämmoförordningen angivna ämnena för stämmans handläggning visar det sig ganska klart, att de mera periferiska, ekonomiska eller administrativa ärendena i de flesta fall äro så nära förbundna med de mera personliga eller rent kyrkliga, att ett särskiljande endast med svårighet låter sig verkställa. Detta gäller icke minst i fråga om skolväsendet, så framt' icke dettas organisation i allmängiltig lag och förordning är så i detalj normerad, att huvudsakligen formella anordningar för respektive kyrkostämmor återstå att träffa.

Domkapitlet i Luleå:

Vad angår den ifrågasatta rätten för dem, som utträtt eller anmält sig till utträde ur kyrkan, att å kyrkostämma deltaga i avgörandet av vissa frågor, finner domkapitlet billigt, att § 4 kyrkostämmoförordningen ändras i syfte att bereda dem sådan rätt beträffande de ärenden, som vid anställd utredning kunna visa sig vara av den natur, att de ej böra allenast av kyrkans medlemmar handläggas. Dessa frågor böra i förordningen närmare angivas.

V.

Angående *skattskyldigheten till kyrkliga ändamål* innehålla yttrandena följande.

Domkapitlet i Uppsala:

I samband med den ifrågasatta ändringen i gällande lagstiftning torde jämväl frågan om de ur kyrkan utträdades plikt att deltaga i den för kyrkliga ändamål avsedda beskattningen komma att upptagas. Domkapitlet vill i detta avseende endast framhålla, att, med hänsyn till den prästerskapet åliggande befattningen med den så kallade civilregistraturen och så vidare, fullständig befrielse från sådan skatt ej ens kan ifrågasättas, men att ej heller de principer, enligt vilka åt vissa dissenters en partiell befrielse från sådan skatt beviljats, i detta fall äro tillämpliga, då sådan befrielse endast medgivits de dissenters, vilka styrka sig verkligen tillhöra ett av staten erkänt trossamfund och sålunda måste vara beredda att även ekonomiskt bidraga till upprätthållandet av detta samfunds verksamhet. Utan en av staten godkänd compensation torde sålunda i varje fall icke en partiell skattebefrielse kunna motiveras. Domkapitlet påpekar i detta sammanhang, att överhuvud skattebidragen till de ändamål, staten finner nödvändiga, utgå oberoende av den personliga ställning, de enskilda intaga till dessa ändamål.

I domkapitlet i *Strängnäs* anförde lektorn *Carlsson*:

Skulle rätt att utträda ur svenska kyrkan utan att övergå till annat trossamfund medgivas, bör detta tillåtas endast under villkor av fullt bibehållen skattskyldighet, så att icke motivet för utträde bleve ett rent ekonomiskt. Skattskyldighet till kyrkliga ändamål skulle naturligtvis för dem, som utträtt ur statskyrkan, ej innebära någon större orättvisa, än att man i allmänhet får betala skatt till ändamål, som staten ansett behöfliga, oaktat en stor mängd medborgare helst skulle se, att medel till dessa ändamål ej ansloges.

Domkapitlet i Luleå:

Utträdet ur kyrkan bör icke leda till befrielse från alla avgifter till kyrka och prästerskap. I detta avseende torde de, som anmält sig till utträde ur kyrkan utan uppgiven avsikt att övergå till annat kristet samfund, böra likställas med dissenters och sålunda även åtnjuta enahanda lindring i kyrkliga avgifter som dessa. Den minskning i inkomster för kyrkliga ändamål, som genom denna lindring uppstår, bör ersättas genom tillskott av allmänna medel.

Skrivelse från frikyrkliga samarbetskommittén.¹

Till Herr Statsrådet och Chefen för Justitiedepartementet.

I skrivelse till Kungl. Maj:t av den 28 november 1923² tillät sig Frikyrkliga Samarbetskommittén framhålla önskvärdheten av att det utredningsarbete, som genom den s. k. Religionsfrihetskommitténs upplösning blivit avbrutet, snarast möjligt måtte återupptagas. Kommittén ansåg sig kunna motivera detta yrkande med hänvisning till att flera betydelsefulla religionsfrihetsfrågor ännu vore olösta, bland vilka nämndes frågan om rätt till utträde ur statskyrkan utan att angiva det trossamfund, till vilket man ämnar övergå; om rätt för s. k. främmande trosbekännare att bekläda vissa ämbeten i statens tjänst, t. ex. statsråd, lärare i religionskunskap och folkskollärare; om rätt att utbyta edgång mot avläggande av högtidligt löfte i annan form etc.

Då kommittén förspott, att Herr Statsrådet ägnat uppmärksamhet åt speciellt den förstnämnda av dessa frågor, tillåter den sig härmed att ytterligare framhålla några synpunkter, som göra sig gällande bland Sveriges frikyrkfolk beträffande dessa frågor.

Själva grundvalen för all lagstiftning i ovanberörda frågor och i kyrko- och religionsfrågor i allmänhet bör, enligt kommitténs åsikt, grundlagens stadgande om religionsfrihet vara. Genom att i grundlagen införa bestämmelsen: »Konungen bör ingens samvete tvinga eller tvinga låta utan skydda var och en vid en fri utövning av sin religion» etc. har staten i princip uttalat sitt erkännande av religionsfrihetens berättigande och bemyndigat Kungl. Maj:t att praktiskt genomföra den. Betydelsefulla äro också många av de reformer, som under årens lopp skett på hithörande område, men det kan icke förnekas, att åtskilligt ännu återstår, innan denna viktiga princip blivit helt och fullt förverkligad.

Vad då angår den nämnda frågan om rätt till fritt utträde ur statskyrkan utan att behöva uppgiva övergång till annat trossamfund,³ så har kravet på en sådan rättighet vunnit tämligen allmänt erkännande såsom ett fullt berättigat religionsfrihetskrav. Svenska kyrkans ärkebiskop har också nyligen framställt som sin mening, att denna reform vore berättigad.

Man får emellertid icke förbise, att denna fråga hör tillsammans med ett helt komplex av spörsmål, vilka alla betingas av att vi här i landet hava en statskyrka. Det torde därför icke vara möjligt att bryta ut spörsmålet om rätt till fritt utträde ur statskyrkan ur nämnda frågekomplex och lösa det oberoende av andra religionsfrihetsfrågor. Enligt nu gällande lagstiftning hava endast de rätt att utträda ur statskyrkan, som kunna uppgiva övergång till s. k. främmande trossamfund. Men denna rättighet har i verkligheten blivit ganska illusorisk, alldenstund den utträdande icke genom sitt utträde befriats från några av de skyldigheter, som svenska medborgare hava till

¹ Se kap. I, s. 58.

² Innefattande yttrande över förslaget angående s. k. borgerlig begravning; se prop. 1925 nr 8.

³ Se kap. I.

statskyrkan — om man undantager den rätt oväsentliga bestämmelsen om skattefrihet för dissenters till hälften för inkomst av kapital och arbete — men däremot gått förlustig om flera rent medborgerliga rättigheter. Enligt § 28 i Regeringsformen kan icke någon sådan tjänst, varmed är förenat åliggande att meddela undervisning i kristendom eller teologisk vetenskap, innehavas av andra än de som bekänna »den rena evangeliska läran», och då tillhörigheten till statskyrkan ansetts vara liktydig med »att bekänna den rena evangeliska läran», har envar, som utträtt ur statskyrkan, därmed förlorat rätten att bekläda sådan tjänst. En från statskyrkan utgången person kan sålunda icke nu bliva professor inom teologisk fakultet, ej ens i ämnet religionshistoria, icke kristendoms lärare vid de allmänna läroverken och icke folkskollärare. Det säger sig självt, att en bestämmelse, som har dessa konsekvenser, icke kan anses vara förenlig med religionsfrihetens princip. De teologiska fakulteterna vid statsuniversitetet skola ju icke endast vara statskyrkans prästbildningsanstalter utan också religionsvetenskapliga institutioner, och därför kan det icke vara berättigat att som kvalifikation för en professorsbefattning inom dessa fakulteter kräva anslutning till ett visst kyrkosamfund. Ännu mera oberättigat synes det oss vara att kristendoms lärare vid de allmänna läroverken och folkskollärare skola tillhöra ett visst kyrkosamfund och att man från dessa befattningar utestänger dem, som tilläventyrs icke äro bekännare av »den rena evangeliska läran». Det finnes för närvarande inom de frikyrkliga samfund, som kommittén representerar, hundratal personer som genom akademiska examina eller examina vid folkskoleseminarierna förskaffat sig kompetens för just de lärarebefattningar, som nu äro förbehållna medlemmar av svenska kyrkan, och man kan icke gärna förtänka dem, att de icke genom utträde ur statskyrkan vilja avhända sig rätten att utföra en läraregärning, för vilken de hava lika stora förutsättningar som andra. Det är icke så få, som trots de anförda konsekvenserna utträtt ur statskyrkan, men de äro utestängda från de nämnda befattningarna, och deras barn kunna icke få studera vid statens folkskoleseminarier. Skulle den ifrågasatta reformen rörande fritt utträde ur statskyrkan icke innebära, att även de här berörda bestämmelserna ändrades, komme nog ytterst få att begagna sig av rätten till sådant utträde, även om detta kunde vinnas utan att behöva uppgiva övergång till annat trossamfund.¹

Vidare gäller det medborgares skatteskyldighet till statskyrkliga ändamål. Principiellt är det givetvis oriktigt att en person, som icke vill tillhöra ett visst kyrkosamfund, skall av staten tvingas att med sina medel bidraga till detta samfunds verksamhet. Ett dylikt tvång torde emellertid vara en ofrånkomlig konsekvens av statskyrkosystemet. Om endast de personer, som förklara sig villiga att ekonomiskt stödja den med staten förenade kyrkan, skulle beskattas för kyrkliga ändamål, torde realiter statskyrkan vara upphävd. Det skulle innebära, att staten icke längre gäve kyrkan ekonomiskt stöd. Att bevilja en person rätten till fritt utträde ur statskyrkan men ålägga honom skatteskyldighet, även om han begagnar sig av anförda rättighet, det är knappast förenligt med religionsfrihetens grundsats. Man har anført, att prästen i sin egenskap av statens tjänare utför en del rent borgerliga sysslor, för vilka ingen medborgare kan undandraga sig ekonomiskt ansvar, och att fördenskull även de från statskyrkan utgånga böra bidraga till hans underhåll. Härpå kan svaras, att det givetvis är oriktigt att på det sättet sammankoppla kyrkliga och borgerliga angelägenheter, att den som vill fullgöra sina ekonomiska skyldigheter för de senare samtidigt tvingas att stödja en kyrklig verksamhet, som han törhända ogillar. Det är svårt att se, huru den antydda pliktkol-

¹ Se kap. V.

lisionen skall kunna undvikas, om en privilegierad statskyrka skall bibehållas.¹

Vi tillåta oss också att i detta sammanhang påpeka en annan fråga, som visserligen icke är av så stor principiell innebörd, men som dock förtjänar uppmärksamhet. Enligt nu gällande bestämmelser skall i s. k. prästbetyg införas vitsord om kristendoms-kunskap, och det vitsord, som införes, är det som erhålles efter genomgången konfirmationsundervisning. Därav följer, att okonfirmerade personer icke kunna erhålla något vitsord om kristendoms-kunskap. Det finnes många exempel på att frikyrkliga personer, som avlagt teologiska examina vid universitet eller i övrigt måste anses äga mycket goda kristendoms-kunskaper, i stället för vitsord om sådana kunskaper hava endast ett svart streck i sina prästbetyg. Det senast hållna frikyrkomötet beslöt därför att påyrka sådan ändring i gällande bestämmelser, att skolbetyg i ämnet kristendom måtte gälla även i prästbetyg. Det måste ju anses rättvist, att det betyg, som den officiella skolmyndigheten utfärdar, får gälla framför det, som en prästman efter en jämförelsevis mycket kort undervisning anser sig kunna meddela. Även denna fråga sammanhänger med statskyrko-systemet.²

Slutligen tillåta vi oss fästa Herr Statsrådets uppmärksamhet på de för de frikyrkliga rätt ogynnsamma verkningarna av den nuvarande lagstiftningen om äktenskaps ingående. Så länge det gives två olika former för äktenskaps ingående, kyrkligt äktenskap och civiläktenskap, kommer säkerligen det senare för många att framstå som en lägre och profanare äktenskapsform. Denna uppfattning är faktiskt ganska allmän, icke minst bland religiöst sinnade personer. I den kyrkliga vigseln har den borgerliga och den religiösa akten förenats till en, och det är förklarligt, om religiösa personer föredraga denna vigselform framför den civila. De frikyrkliga bruka visserligen låta den borgerliga akten åtföljas av en religiös, men detta betraktas av många som en föga tilltalande dubbling. Att det med staten förenade kyrkosamfundet erhållit en borgerlig rättighet, som andra i landet existerande kyrkosamfund icke kunna få, måste från religionsfrihetens synpunkt te sig som mindre tillfredsställande, och det förefaller oss därför vara rättvist, att denna fråga finge en sådan lösning, att obligatoriskt civiläktenskap infördes i vårt land såsom i flera andra länder, ty först därigenom bleve alla religiösa samfund likställda i denna angelägenhet.³

På grund av vad som sålunda i korthet anförts, får Frikyrkliga Samarbetskommittén vördsammast hemställa:

- att* det utredningsarbete, som genom den s. k. Religionsfrihetskommitténs upplösning avbröts, snarast möjligt måtte återupptagas;
- att* den utredning, som sålunda genom Kungl. Maj:ts försorg kommer till stånd, måtte gälla icke blott frågan om rätt till fritt utträde ur statskyrkan utan alla de religionsfrihetsspörsmål, som höra samman med ett slutgiltigt ordnande av förhållandet mellan staten och kyrkan;
- att* de frikyrkliga samfund i landet måtte beredas tillfälle att vid en dylik utredning framföra sina synpunkter på de ifrågakvarande spörsmålen.

Stockholm den 18 april 1925.

Å Frikyrkliga Samarbetskommitténs vägnar:

Sv. Bengtsson.

N. J. Nordström.

¹ Se kap. VII.

² Se kap. IX, s. 280 f.

³ Se kap. IX, s. 280 f.

Skrivelse från kyrkoråden i de katolska församlingarna m. fl.¹

Till Konungen.

Jämlikt nådigt bemyndigande har statsrådet och chefen för justitiedepartementet tillkallat revisionssekreterare H. Kylander m. fl. att såsom sakkunniga biträda inom departementet vid utredning av frågan om rätt till utträde ur den svenska statskyrkan.

Då ovannämnda utredning på det närmaste berör den romersk-katolska kyrkans och hennes medlemmars rättsliga ställning i Sverige, få undertecknade, vilka samtliga äro svenska medborgare och tillhöra den romersk-katolska kyrkan, härmed i underdånighet å de svenska katolikernas vägnar anhålla, att vid utarbetande av förslag till ändringar i nu gällande kyrkliga lagstiftning jämväl de romerska katolikernas önskemål måtte beaktas, ävensom att till behandling av de sakkunniga måtte upptagas vissa andra i det följande angivna frågor. Såsom förnämsta stöd för vår underdåniga anhållan få vi åberopa religionsfrihetens i regeringsformens sextonde paragraf fastställda princip, vilken enligt vår mening hittills icke kommit till sin fulla rätt i lagstiftningen.

Nedanstående underdåniga framställning omfattar dels en kortfattad redogörelse för gällande lagar och förordningar, som beröra den romersk-katolska kyrkan och hennes medlemmar, dels de senares önskemål rörande förändringar i nämnda lagstiftning.

De viktigaste lagbestämmelser, som för närvarande äro normerande för den rättsliga ställning, som tillkommer bekännare av annan troslära än den evangelisk-lutherska, innehållas i:

1) K. F. den 31 oktober 1873 ang. främmande trosbekännare och deras religionsövning (i det följande benämnd dissentersförordningen);

2) Lagen den 16 oktober 1908 om lindring i främmande trosbekännares skattskyldighet till svenska kyrkan samt hennes prästerskap och betjäning;

3) K. F. den 3 december 1915 ang. kyrkoböckers förande (i det följande benämnd kyrkobokföringsförordningen);

4) Lagen den 12 november 1915 om äktenskaps ingående och upplösning.

*

1. Enligt § 3 i dissentersförordningen skall en svenska kyrkans medlem, som omfattar främmande kristen troslära och fördenskull önskar utträda ur statskyrkan, anmäla denna sin avsikt 2 gånger å pastorsexpeditionen i den statskyrkoförsamling, i vars böcker han är upptagen. Vid den senare utträdesanmälan, som icke får äga rum förrän minst 2 månader förflutit sedan den förra, måste den utträdande personligen inställa sig hos kyrkoherden i hemförsamlingen. Utträde kan dock icke vinnas i åldern 15—18 år och före 15 års ålder endast i det fall att båda föräldrarna utträda, eller, då endera är död

¹ Se kap. I, s. 58.

eller föräldrarna leva åtskilda, i det fall att den, som vårdnaden åligger, utträder.

Beträffande en utträdande, som innehar offentlig tjänst, gäller enligt § 15 i samma förordning en bestämmelse, som kan tänkas leda till känbar inskränkning i den personliga friheten. Vid utträde riskeras nämligen förlust av tjänsten, därest denna icke är av den beskaffenhet, att innehavaren kunnat utan avseende å sin trosbekännelse till densamma utnämnas samt under förutsättning att Eders Kungl. Maj:t eller den tillsättande myndigheten finner skäligt att den utträdande vid tjänsten bibehålla.

Ovanstående bestämmelser, som i den allmänna uppfattningen torde anses såsom alltför stränga och, vad särskilt beträffar innehavare av offentlig tjänst, såsom uttryck för en eljest försvunnen intolerans i religiöst avseende, hava ofta visat sig medföra, att anmälan om utträde vid faktisk anslutning till främmande trosbekännares samfund icke fullgöres, något som kan tänkas medföra pinsamma olägenheter i sådana fall, då den svenska kyrkans prästerskap har laglig rätt och plikt att utföra kyrkliga handlingar (t. ex. jordfästning av en romersk-katolsk trosbekännare, som formellt tillhör statskyrkan).¹

Då frågan om utträde ur statskyrkan f. n. är föremål för utredning, inskränka vi oss till att i underdånighet anhålla, att sådan lagändring företages, att dylikt utträde underlättas och i synnerhet att utträde utan särskilda villkor medgives dels åt personer, som uppnått 15 års ålder, dels åt innehavare av offentlig tjänst (utom i sådana fall, där dennas ändamål är meddelande av undervisning i evangelisk-luthersk troslära).²

2. I nära samband med ovanstående fråga om utträde ur statskyrkan stå vissa bestämmelser i gällande kyrkobokföringsförordning, vilka på det närmaste beröra den romersk-katolska kyrkans rättsliga ställning i Sverige.

Genom 1860 års dissentersförordning erhöles svenska medborgare bl. a. rätt att offentligen bekänna annan kristen lära än den evangelisk-lutherska samt rätt att under vissa villkor bilda egna, av staten erkända församlingar. Med sistnämnda rätt var för romersk-katolska m. fl. församlingar förenad rätten att föra egna kyrkoböcker. Beträffande sistnämnda förhållande gällde sålunda intill utgången av år 1910 samma bestämmelser för de romersk-katolska församlingarna som för svenska kyrkans, d. v. s. inom de förra fingo med officiellt vitsord föras församlingsbok, in- och utflyttningsbok, födelsebok, vigselbok och dödbok. De romersk-katolska kyrkoherdarna hade följaktligen rätt att för sina församlingsmedlemmar utfärda samma på kyrkoböcker grundade intyg som prästerskapet i statskyrkan för dennas medlemmar. De romersk-katolska lekmännen behövde icke i någon kyrklig angelägenhet vända sig till den svenska kyrkans prästerskap, likvisst med det undantag, att före svenska medborgares ingående av äktenskap lysning måste äga rum i den statskyrkoförsamling, varest den kvinnliga kontrahenten var kyrkoskriven, resp. vistades; dock erfordrades för lysning ett av romersk-katolsk kyrkoherde utfärdat hinderlöshetsbevis för den katolska kontrahenten, resp. kontrahenterna. Visserligen hade sedan år 1894 romerska katoliker i alla de kommuner, varest en av staten erkänd romersk-katolsk församling icke existerade, blivit ställda i ett partiellt beroende av den svenska kyrkans prästerskap, men denna inskränkning var ej av större praktisk betydelse, så länge de 4 av staten erkända romersk-katolska församlingarna (i Stockholm, Göteborg, Malmö och Gävle) voro i administrativt hänseende likställda med svenska kyrkans församlingar.

Genom 1910 års kyrkobokföringsförordning borttogs fr. o. m. ingången av år 1911 de romersk-katolska församlingarnas rätt att med officiellt vitsord föra

¹ Jfr lag d. 5 nov. 1926.

² Se kap. I, II o. V.

församlingsbok och den i nära samband därmed stående in- och utflyttningsboken. Genom den senaste kyrkobokföringsförordningen av år 1915 förlorades även rätten att föra vigselbok, varför de romersk-katolska församlingarnas kyrkobokföring numera inskränkts till de två i rättsligt avseende minst betydelsefulla kyrkoböckerna, nämligen födelsebok och dödbok. Fr. o. m. år 1911 hava således från administrativ synpunkt ovannämnda romersk-katolska församlingar så gott som fullständigt upphört att existera, ehuru de fortfarande äro av staten erkända.

Såsom konsekvens av ovan berörda förändringar i föreskrifterna angående kyrkoböckers förande står varje i Sverige bosatt katolik, även den apostoliske vikarien och de romersk-katolska församlingarnas präster, i ett före år 1911 icke förefintligt beroende av en annan trosbekännelses prästerskap, enär svenska kyrkans präster ensamma äga rätt att utfärda nästan alla på kyrkoböckerna grundade attestér. Vid t. ex. in- och utflyttning måste vederbörliga legitimationshandlingar inlämnas till, resp. avhämtas från statskyrkoförsamlingarnas pastorsexpeditioner, vilka icke hava någon skyldighet att till det romersk-katolska prästerskapet sända meddelanden om katolikers omflyttning. Då denna omständighet omöjliggör förandet av fullständiga och korrekta förteckningar över de romerska katolikerna i Sverige, särskilt sådana, som uppehålla sig på längre avstånd från en romersk-katolsk församling, försvåras i hög grad pastoralvården inom en sådan, vilket för såväl prästerskapet som lekmännen innebär ett allvarligt hinder för obehindrad religionsutövning och följaktligen en betydande inskränkning av samvetsfriheten. Särskilt gör sig denna inskränkning gällande vid ifrågavarande medborgares äktenskap. Genom bestämmelser i 1915 års kyrkobokföringsförordning samt i lagen om äktenskaps ingående och upplösning har nämligen prästerskapet i den romersk-katolska kyrkan ställts så gott som utan inflytande vid äktenskap, som ingås av dennas medlemmar, enär endast den svenska kyrkans prästerskap äger rätt att avgöra, huruvida lysning får äga rum. Härvid får ingen hänsyn tagas till romersk-katolsk åskådning, enligt vilken äktenskapet är i främsta rummet en religiös samvetsfråga och därför med nödvändighet i första hand en kyrklig angelägenhet. De romerska katolikernas beroende av svenska kyrkans prästerskap måste anses i hög grad olämpligt och pinsamt; ej heller kan, såsom stundom skett, till försvar för den nuvarande anordningen av kyrkobokföringen anföras, att en präst i statskyrkan vid kyrkobokföringen och därtill hörande expeditioner är att anse såsom tjänsteman i den civila statsförvaltningen. Liksom i praktiken ingen åtskillnad kan göras mellan prästen såsom innehavare av ett andligt ämbete och såsom kyrkobokförare, så äga jämväl kyrkoböckerna både karaktär av ecklesiastiska dokument, i främsta rummet avsedda för pastoralvården inom den svenska kyrkan, och karaktär av civila befolkningsregister.

I detta sammanhang kan anföras, att de bestämmelser i 1910 års kyrkobokföringsförordning, som beröra den officiella registreringen av romerska katoliker, på sin tid blivit föremål för enhällig opposition från Stockholms stads konsistorium samt att även överståthållarämbetet i Stockholm och dåvarande professorn vid universitetet i Uppsala, numera ärkebiskop Söderblom uttalat sig däremot (det förra i yttrande i ärendet, den senare i Stockholms Dagblad den 25 september 1911). Såvitt känt är existera icke motsvarande bestämmelser i utländsk lagstiftning, utan synes överallt utom i Sverige den registrering, som motsvarar den svenska kyrkobokföringen, antingen handhavas av civila tjänstemän eller också vara fördelad så, att varje konfessions prästerskap med officiellt vitsord verkställer samtliga anteckningar, som avse tillhörande samfundsmedlemmars kyrkliga förhållanden. Enär på det interkonfessionella om-

rådet ömtaligheten av lätt förklarliga skäl är stor, torde även för den svenska kyrkans prästerskap en lagändring på denna punkt vara välkommen.

Det förtjänar anmärkas, att begränsningen av de romersk-katolska församlingarnas kyrkobokföring verkar synnerligen orättvis i betraktande av en annan omständighet, nämligen de icke territoriella statskyrkoförsamlingarnas allt fortfarande gällande rätt till fullständig kyrkobokföring. De skäl, som statistiska centralbyrån i underdånigt utlåtande av den 18 april 1911, i anledning av biskop Bitters underdåniga hemställan den 24 januari samma år, ur mantalsskrivningens och befolkningsstatistikens synpunkt anför till försvar för ovannämnda inskränkning, gälla, såsom centralbyrån i samma utlåtande själv medgiver, i nästan lika hög grad de icke territoriella statskyrkoförsamlingarna, av vilka den största, kungl. amiralitetsförsamlingen i Karlskrona, räknar 2 å 3 gånger så många invånare som de romersk-katolska församlingarna i Sverige tillsammans. Då alltså fortfarande en låt vara mindre del av befolkningen kyrkobokföres och t. v. måste kyrkobokföras i icke territoriella församlingar, och då rent civil bokföring icke torde inom överskådlig tid kunna förväntas bli genomförd, torde inskränknigen enbart av de s. k. främmande trossamfundens rättsligt erkända församlingars kyrkobokföring icke innebära någon nämnvärd fördel för den svenska folkregistreringen. Snarare är denna inskränkning, liksom förut omnämnda bestämmelser om utträde ur svenska kyrkan, till nackdel för den officiella befolkningsstatistiken. Det torde nämligen icke kunna bestridas, att de svenska statskyrkoprästernas personliga känedom om sina församlingsmedlemmar varit och är av fundamental betydelse för denna statistik, vilken till väsentlig grad härigenom kunnat ernå och behålla sin internationellt erkända noggrannhet. Genom nu gällande kyrkobokföringsförfordning kan den svenska befolkningsstatistiken icke draga någon nämnvärd fördel av det romersk-katolska prästerskapets personalkänedom beträffande de svenska medborgare, som tillhöra deras församlingar, vilket å sin sida försvårar den svenska kyrkans bokföring av dessa medborgare. En följd bl. a. av denna omständighet är, att den officiella befolkningsstatistikens uppgifter rörande romerska katolikens (och andra främmande trosbekännares) antal, demografiska förhållanden m. m. bli va vilseledande eller värdelösa, något som också framgår av och framhålles i t. ex. statistiska centralbyråns underdåniga berättelse om 1920 års folkräkning (del II, sid. 17 ff). Slutligen må anmärkas, att i betänkande och förslag rörande kyrkobokföringen i icke territoriella församlingar, avgivet den 4 juni 1910 av till ecklesiastikdepartementet tillkallade sakkunniga, uttryckligen omnämnas, att inga anmärkningar mot kompetensen och dugligheten hos de romersk-katolska församlingarnas prästerskap kunnat framställas. Ur statsförvaltningens synpunkt vore det därför med säkerhet till fördel, om de romersk-katolska kyrkoherdarna återfinge rätt och plikt att med officiellt vitsord kyrkobokföra sina församlingsmedlemmar samt i samband därmed skyldighet att till det allmännas förfogande ställa samma uppgifter, som den svenska kyrkans prästerskap har till ämbetsplikt att meddela.

De romerska katolikernas önskemål beträffande kyrkobokföringen, vilka av dåvarande apostoliske vikarien, teol. d:r A. Bitter, framförts i underdåniga skrivelser av den 24 januari 1911 och den 22 april 1915, kunna sammanfattas i en underdånig anhållan, att de romersk-katolska församlingarna ånyo erhålla administrativ likställighet med den svenska kyrkans. Denna likställighet skulle i främsta rummet innebära, att de förstnämnda församlingarnas kyrkoherdar återfingo rätt att föra samtliga officiella kyrkoböcker. Härigenom skulle de romerska katolikerna icke behöva upptagas i statskyrkoförsamlingarnas kyrkoböcker, åtminstone icke å de orter, varest en av staten erkänd romersk-katolsk

församling finnes. Vidare skulle statskyrkans pastorsämbeten och den romersk-katolska kyrkans kyrkoherdar åläggas ömsesidig aviseringskyldighet beträffande det senare samfundets medlemmars in- och utflyttning samt beträffande alla kyrkliga handlingar, som enligt kyrkobokföringsförordningen skola antecknas i kyrkoböckerna. Slutligen skulle vid romerska katolikers ingående av äktenskap för dem erforderliga attester utfärdas ensamt av kyrkoherden i en romersk-katolsk församling.¹

3. Även i åtskilliga andra avseenden läggas genom nu gällande kyrkliga lagstiftning betydande hinder i vägen för de romerska katolikernas utövning av sin religion och inskränkas, vad dem beträffar, allmänt medborgerliga rättigheter.

I olikhet med vad fallet är i andra europeiska länder, t. ex. Danmark, är varje svensk medborgare, oberoende av sin trosbekännelse, förpliktad att erlägga skatt till statskyrkan och hennes prästerskap, om än enligt ovannämnda lag den 16 oktober 1908 en viss skattelindring åtnjutes av dem, som formellt utträtt ur den svenska kyrkan. Denna förmån är emellertid ofta av rent illusorisk natur, dels emedan flerstädes särskilda, för lekmanen ej lättillgängliga lönekonventioner för statskyrkans prästerskap gälla, dels och framför allt emedan de romersk-katolska kyrkoherdarna i saknad av officiella församlingsböcker ej alltid kunna fullgöra för uppnående av skattelindring föreskriven anmälan till vederbörande taxeringsmyndigheter. Ur romersk-katolsk synpunkt måste skattskyldighet, även en begränsad sådan, till ett annat trossamfund anses såsom en rättslig anomali, varför det framstår såsom ett önskemål, att densamma försvinner. I den händelse att Eders Kungl. Maj:t likväl icke skulle kunna medgiva romerska katoliker fullständig befrielse från skattskyldighet till den svenska kyrkan, få vi i underdånighet anhålla, att rösträtt å kyrkostämma tillerkännes dem, åtminstone i sådana frågor, vilka beröra folkskoleväsendet och andra ärenden, som icke äro av rent kyrklig natur och därför flerstädes överflyttats på den borgerliga kommunen. I de fall, då beslut i dylika ärenden allt fortfarande fattas å kyrkostämma, lida de, som utträtt ur statskyrkan, en kännbar minskning i allmänt medborgerliga rättigheter, under det i statskyrkan kvarstående medlemmar av främmande trossamfund eller av sekter inom denna kyrka i allo hava samma rättigheter som evangelisk-lutherska trosbekännare i vanlig mening.²

4. Bland andra lagbestämmelser, som visserligen avse alla s. k. främmande trosbekännare, men i verkligheten rikta sig huvudsakligen eller uteslutande mot den romersk-katolska kyrkan, få vi i underdånighet särskilt framhålla, att enligt § 10 i dissentersförordningen våra församlingar, inrättningar och stiftelser icke äga rätt att utan särskilt för varje fall av Eders Kungl. Maj:t givet tillstånd förvärva och besitta fast egendom i riket. Då i praktiken andra trossamfund, liksom sammanslutningar inom den svenska kyrkan, ägt eller erhållit tillstånd att uppföra byggnader för andra ändamål än offentlig gudstjänst, kan det ej anses motiverat, att den romersk-katolska kyrkan i realiteten erhållit en särställning. Såsom exempel kan anföras, att Eders Kungl. Maj:t den 21 februari 1902 avslagit en underdånig ansökan av den av staten erkända romersk-katolska församlingen i Malmö om tillstånd att besitta en såsom gåva till församlingen överlämnad fastighet i samma stad.

Vidare stadgas i 1:a momentet av § 12 i dissentersförordningen förbud mot upprättande av munkorden, nunneorden och kloster inom Sveriges gränser. Genom denna bestämmelse, som praktiskt taget riktar sig uteslutande mot den romersk-katolska kyrkan, har denna fått vidkännas större inskränkning i sin

¹ Se kap. IX, s. 280.

² Se kap. VI o. VII.

handlingsfrihet än andra samfund med icke evangelisk-luthersk trosbekännelse. För dessa senare samfund har nämligen, vare sig medlemmarna utträtt ur statskyrkan eller ej, hinder icke lagts i vägen för bildande av alla slags associationer, ej alltid bestående endast av svenska medborgare; det torde vara tillräckligt att i detta sammanhang anföra den s. k. frälsningsarmén. Likaledes har den romersk-katolska kyrkan icke sedan 1881 erhållit tillstånd att bilda nya, av staten erkända församlingar utöver de 4 nu bestående. Ej heller i detta avseende kan enligt vår åsikt den romersk-katolska kyrkans särställning anses vara väl grundad. Såsom ett ytterligare skäl för upphävandet av denna särställning kan anföras ifrågavarande kyrkas fasta organisation och dess prästerskaps höga bildningsnivå. Ur statslig ordningssynpunkt synes oss ett verkligt kyrkosamfund som det romersk-katolska vara att föredraga framför konfessionellt mindre skarpt avgränsade och organisatoriskt lösare sammanslutningar.¹

*

Enligt nutida rättsåskådning måste religionsfrihetens princip anses innebära icke blott att s. k. främmande trosbekännare tolereras i ett land, utan även att alla religiösa sammanslutningar, eller åtminstone de, som hava karaktär av ett fast organiserat samfund, tillerkännas en och samma rättsliga ställning, ävensom att alla fullmyndiga medborgare hava samma rättigheter och skyldigheter, oberoende av konfessionella förhållanden. Med åberopande av denna princip samt av den omständigheten, att större delen av de svenska medborgarna inom vårt lands romersk-katolska församlingar äro av svensk härstamning eller tillhöra släkter, som i flera generationer varit bosatta i Sverige, få vi i underdånighet anhålla, det täcktes Eders Kungl. Maj:t låta verkställa utredning angående de förändringar i gällande lagstiftning, som äro erforderliga för beredande av full likställighet i religiöst och medborgerligt avseende mellan Sveriges romerska katoliker och andra svenska medborgare.

Stockholm den 25 februari 1926.

Underdånigst

Å de svenska katolikernas vägnar

(Underskrifter.²)

¹ Se kap. I, s. 65. Jfr s. 280 o. 281.

² För kyrkoråden i katolska församlingarna i Stockholm, Göteborg, Malmö och Gävle samt dessutom av omkring 150 personer.

Bil. V.

Översikt över uppgifter och yttranden av rektorer och skolföreståndare.¹

(Uppgifterna avse läsåren 1921—25 samt höstterminen 1925.)

1	2			3		4	5	6
	Antal lärj. av främmande trosbekännelse		Uppgifter angående i kol. 2 angivna lärjungars religionsundervisning		Samma lärjungars deltagande i morgonbönen			
Läroanstalt	Mosaisk	Romersk-katolsk	Religionsundervisning <i>inom</i> skolan	Religionsundervisning i skolan		Annan upplysning ang. religionsundervisningen	Kontroll från skolans sida över religionsundervisning utom skolan	Önskemål rörande kontrollen samt andra uttalanden
	Borås	2		Ingen religionsundervisning (den ene i R IV, den andre i R III)		Till år 1924 undervisats av lärare från Göteborg		
Falun	4	1	I av de mos. trosbek. å <i>gymnasiet</i> deltagit i hela kristendomsunderv.; 1 mos. trosb. å <i>gymm.</i> deltagit i underv. i kyrkohistoria, bibelkännedom och religionshistoria.			Kontroll den 11 läroverksdagen § 102 mom. 2 föreskrivna.	I händelse av utsträckt rätt till barnens fritagande från skolans religionsunderv. skärpt kontroll.	
Gävle	1	1	Lärjungen av metodistisk trosbek. — kl. 5 — erhållit undervisning av fadern, metodistpastor.		Lärj. av metod. trosbek. skall, i likhet med en broder i L III, å gymnasiet deltaga i religionsunderv.		Vid utsträckt rätt till barnens fritagande från skolans religionsunderv. synes kontroll från skolans sida bliva omöjlig.	

Allmänna läroverk.

a) Högre allmänna läroverk.

Göteborgs latin-läroverk	5	2		1 deltagit, när gamla testamentet behandlats.		Kontrollen den 1 läroverksstadgan §§ 75 och 102 föreskrivna. d:o d:o	Vid utsträckt rätt till barnens fritagande från skolans religionsundervisning skärpt kontroll (tentamen vid läsarets slut i viss del av ämnet).
Göteborgs real-läroverk	7					Någon särskild kontroll från skolans sida ej utöfvats.	Vid utsträckt rätt till befrielse skärpt kontroll (tentamen vid terminens slut över kunskapsstoff, motsvarande vad i klassen genomgått). Rektor uttalar som sin mening, att det åtminstone f. n. vore olämpligt att göra kristendom till ett fakultativt läroämne.
Hälmstad	3						
Hudiksvall	Ingen befriad						
Hälsingborg	9	2 metodister — båda i realskolan — erhållit undervisning av fadern — metodistpastor.					
Hämsösand	2	1, numera i kl. 5, erhåller undervisning i hemmet; 1 avlagt studentex. med vederbörligt intyg, utfärdat efter verkställd prövning av lektorn i kristendom vid läroverket.		Lärj. i kl. 5 någon gång deltagit i undervisning i gamla testamentet.	Lärjungen i kl. 5 skall nästa år undervisas av rabbinen i Sundsvall.		Utsträckande av rätten till barnens fritagande från skolans religionsundervisning. Även till medlemmar av statskyrkan synes innebära slopande av statens intresse för den religiösa sidan av folkets uppfostran.

¹ Se kap. IV, s. 109. Lika fullständiga *uppgifter angående folkskolan* föreligger icke i tillgängligt material, då det ansetts alltför vidlyftigt att inhämta sådana från varje skolrådsordförande i riket. Den å s. 105 ff. meddelade redogörelsen för uppgifter från folkskoinspektörerna torde dock ge en ganska fullständig överblick.

² Samma lärjunge som en av de metod. lärjungarna vid Hälsingborgs h. allm. läroverk.

1	2	3	4	5	6
Jönköping	7				Vid utsträckt rätt till befrielse böra föreskrifter ang. kontroll utfärdas.
Kalmar	4			Amnan kontroll än den i läroverksstadgan betr. examina föreskrivna har ej förekommit.	Vid utsträckt rätt till befrielse lämnas av vederbörande vid läsarets slut redogörelse för genomgången kurs och visserligen överdessinhäntande.
Karlskrona	3	Lärjungen av metodist. trosbek., som till metodist. pastor, deltog ej i kristendomsundervisningen i kl. 4.	Lärj. av metod. trosbek. deltagit.		Kontroll från skolans sida på detta ömtåliga område synes icke önskelig. Bortvals rätt i ring III och IV bör införas även i kristendom.
Karlstad	7	2 nya kyrkan	Samtliga erhållit religionsunderv. i hemmet.	Tid efter annan har rektor förvisat sig om att ifrågavarande lärj. erhållit religionsunderv., men han har icke på något sätt sökt övervaka densamma.	Vid utsträckt rätt till befrielse synes kontroll från skolans sida komma att stöta på oövervinneliga svårigheter. Rektor föreslår, att alla lärjungar böra deltaga i undervisningen i bibelkunskap, religions- och kyrkohistoria.
Kristianstad	11				Att införa någon skarp kontroll olämpligt.
Linköping	1		Åtnjuter underv. av överrabbinen Ehrenpreis.	Upplyses om att I. T. Svedberg, som 1920 avlade studentexamen, på faderns — en baptist. pastors — anhållan varit befriad fr. religionsunderv. i skolan. I slutet av varje termin tentamen för lektorn i kristendom.	Vid utsträckt rätt kontroll bestående i tentamen vid varje termin slut av skolans kristendomslärare.

Luleå	3	Deltagit i religiönsunderv. i kl. 1 och 4 i gamla testamentet.			Någon särsk. kontroll över den utaför skolan erhållna religionsundervisningen icke ansetts behöfelig.	Rektors yttrande anført i bilaga VI.
Lund	12				Vid utsträckt rätt vissa bestämmelser angående kurser, förhör och rätt för rektor att i övrigt utöva kontroll.	
Malmö	14	Lärjungarna av mos. trosbek. erhållit undervisning av rabbinen D-r Wohlstein.	Religionsundervisningen för de mos. lärjungarna meddelad å lokal inom läroverket.		Klassföreståndare och rektor tillsett, att för lärjungar av mos. trosbek. företetts betyg över åtnjutten undervisning.	
Norrköping	2		1 av de romersk-katolska trosbekännarna bevisar understundom kristendomslektionerna.		Ingen annan kontroll än den vid realskol- och studentexamina i läroverksstadgan föreskrivna.	Såväl under nuv. förhållanden som vid utsträckt rätt till befrielse önskvärd, att lärjungarnas målsmän varje läsår inlämna redogörelse för den enskilda religionsunderv., som meddelats.
Nyköping	1	1 metodist ²		2 lärj. av mos. trosbekännelse deltaga i kristendomsundervisningen och morgonbönen.	Fadern lämnade en av skolans inspektör godkänd skriftlig förbindelse att bestrida skolans religionsunderv.	
Skara	1				Rektor infordrat intyg över hans religionskunskapsuplysning, vilket utfärdats av kat. pastorn i Göteborg.	Kontroll genom intyg av vederbörande religionslärare eller, om så är erforderligt, genom förhör av skolans kristendoms lärare.

¹ Jfr Västanfors k. mellanskola.

² Jfr samskolan i Falköping.

1	2	3	4	5	6
Stockholm: Högre latinläro- verket å Norr- malm	18 5	1 nya kyrkan	Lärj. till- h. nya kyr- kan delta- tagit.	Ingen annan kontroll än den beträffande examina i läroverksst. föreskrivna. d:o d:o	Vid utsträckt rätt till befrielse från skolans religionsundervisning torde intyg om religionsunder- v. varje läsår böra läm- nas till rektor.
Högre allmänna läroverket å Södermalm	33 7				
Högre realläro- verket å Norrholm	18 3	Flera av de be- friade stundom be- vistat kristen- domsaktionerna.	1 mos. tros- bek. (R II) och 1 grekisk-ka- tolisk (kl. 1) del- taga i religions- underv.	Flera av de befriade stundom deltagit.	Vid utsträckt rätt till befrielse från skolans religionsunderv. särskilda i läroverksstadgan intagna bestämmelser ang. kon- troll.
Högre realläro- verket å Ös- termalm	23 6	1 lärj. av mos. trosbek. och 2 av romersk-kat. ha en termin deltagit i skolans religions- underv.		d:o d:o	Även för framtiden bör rektors kontroll begrän- sas till vad läroverksstad- gan f. n. föreskriver i ifrågakommande hänseende.
Nya elementar- skolan	6 4	Av dessa 1 mos. trosbek. deltagit i skolans religions- underv. 1918— 1922, 1 mos. tros- bek. 1919—1924, båda i realskolan; 1 romersk-katolsk trosbek. — nu i kl. 3 — deltagit i reli- gionsunderv. 1922 t. o. m. höstt. 1924		d:o d:o	
Strängnäs	Ingen befriad				Vid utsträckt rätt till befrielse från skolans reli- gionsundervisning synes ingen kontroll från sko- lans sida böra ifråga- komma. (Något skäl att

Sundsvall	6	Åtnjutit undervisning av mosförsamlingens religionslärare.				<p>Vid utsträckt rätt till befrielse från skolans religionsunderv. skärpt kontroll: vid varje läsårs slut insändes till rektor redogörelse för genomgångna kurser, vilken granskas av ämneskonferensen i kristendom, som i tvistiga fall skulle kunna hänskjuta saken till en för hela riket avsedd granskningsnämnd.</p>
Umeå	Ingen befriad				Rektors yttrande anförs i bil. VI.	
Uppsala	4		Utom dessa I romersk-katolsk trosbek., kl. 1., vilken deltagar i kristendomsundervisningen.	Den sistnämnde deltagar dock ej i morgonbönerna.	Med nuvarande bestämmelser om rätt till befrielse vid varje läsårs slut inlyg om åtnjutit undervisning. Vid utsträckt rätt ytterligare betryggande garantier för en underv., motsvarande den i skolan meddelade.	
Visby	1				Annan kontroll än den i läroverksstadgan § 75 föreskrivna ej förekommit.	Några önskemål ang. kontrollen vid utsträckt rätt till befrielse anser sig rektor ej kunna framställa, då det synes oklart, av vad art religionsunderv. bland dem, som ej tillhöra något trossamfund, skulle bliva.
Vänersborg	2	Den religionsundervisning, de åtnjutit, »varit minimal».		I deltagit en tid i morgonb.	Minst en gång varje läsår har rektor begärt upplysning angående de nu nämndas religionsunderv.	Vid utsträckt rätt till befrielse skärpta kontrollföreskrifter nödvändiga, vilka i skrivelsen närmare utföras.

1	2	3	4	5	6
Västervik	Ingen befriad				Rektor oviss om, huruvida vid utsträckt rätt till befrielse kontroll från skolans sida bör utövas.
Västerås	»				Vid utsträckt rätt till befrielse omöjligt för rektor att utöva kontroll över enskild religionsundervisning. Möjligen skulle kunna fordras, att lärjungar, som bortvalt ämnet kristendom — även i kl. I — ring II bör denna rätt i vissa fall finnas — skulle i realskol- och studentexamen underkastas förhör i viss del av ämnet.
Växjö	7				
Ystad	3	Åtnjutit religionsunderv. i hemmet.			Vid utsträckt rätt viss kontroll av nöden.
Örebro	2				Rektor instämmer i kristendomskonferensens yttrande, i vilket såväl kravet på utsträckt rätt till befrielse tillbakavisas som ock, i händelse av utsträckt rätt, vissa bestämmelser ang. den ensk. religionsunderv. och kontrollen över densamma påyrkas; verklig religionsunderv. ej endast moral-lära; ingen polemik mot annan religionsunderv.; årligen uppgitt å undersarens namn och kvalifikationerna samt å läroböcker och kurser.

Ostersund	Ingen befriad				Vid utsträckt rätt till befrielse obligatorisk försökskontroll i någon form nödvändig.
Statens normal-skola för flickor	1	2	Den mos. trosbek. erhållit religionsunderv. 1 t. i veckan i härvarande synagoga; de romersk-katolska trosbek. erhållit undervisn. 2 t. i veckan av katolsk pastor.		Vid utsträckt rätt till befrielse borde effektiva kontroll stadgas, vilken garanterar en från allmänbildningssynpunkt nödvändig kännedom om religionen, särskilt den kristna.
b) Realskolor.					
Arvika	1		Erhåller genom målsmans försorg religionsunderv.		Rätt till fritagande från skolans religionsunderv. bör ej utsträckas till medlemmar av svenska kyrkan.
Ekshjö realskola och kommunala gymnasium			Angående 1 lärjunge av romersk-katolsk trosbek. uppger, att han, som sistlidna vårtermin vunnit inträde vid k. gymn. stadsse deltagit i religionsunderv.		Kontrollen över enskild religionsunderv. bör utgöras av skriftlig förbindelse av målsmän, att lärjunge, som erhållit befrielse från skolans kristendomsunderv., erhåller vederbörlig religionsundervisning, varjämte betyg över inhämtade kunskaper bör av lärjunge vid anfordran företes. Kurserna i den enskilda religionsunderv. böra vara lika omfattande som de i skolan föreskrivna.
Enköping	1		Åtnjutit religionsundervisning i Stockholm av mos. religionslärare.	Någon kontroll från skolans sida ej utförts.	Vid utsträckt rätt till befrielse uppgift av målsmän, när ansökan om befrielse göres, om den religionsundervisning, som kommer att meddelas,

1	2	3	4	5	6
Eskilstuna realskola och kommunala gymnasium	2 metodistpastorer, undervisats av sju målsmän.	Den enes målsman uppgivit, att sonen kommer att deltaga i 4:e kl. kurs i Israels hist. och framdeles i kyrkohistoria.	1 deltagit.	Kontroll från skolans sida ansetts obehörlig.	I vissa fall förde kontroll i form av förhör terminligen eller årligen böra förekomma.
Göteborgs västra realskola	4		Lärjungan av romsk katolsk trosbek. deltagit.	Kontroll från skolans sida ej utförts.	Vid utsträckt rätt till befrielse fördrar konsekvensen, att kontrollen från skolans sida över den enskilda religionsundervisningen bortfaller.
Göteborgs östra realskola	6 1	De mos. trosbek. åtjutit undervisning av den judiske rabbinen; den rom.-katolske trosbek. åtjutit undervisning av katolsk pastor.			Vid utsträckt rätt till befrielse kontrollen så effektiv som möjligt, så att lärjungarna i fråga icke erhålla lättnader i jämförelse med sina kamrater.
Karlsхамns realskola och kommunala gymnasium	Ingen befriad				
Kristinehamn	2 metodistpastorer	Erhållit religionsunderv. av fädern, religionslärare inom metodistsamf.	Deltagit.	Någon kontroll från skolans sida ej utförts.	Vid utsträckt rätt till befrielse kontroll i form av förhör inför rektor eller skolföreståndare.
Landskrona realskola och kommunala gymnasium	6	Erhållit undervisning i därvarande mos. religions-skola.			Vid utsträckt rätt till befrielse nu gällande bestämmelser ang. kontroll, för så vitt de som be-

Lidköping	Ingen befriad							<p> Vid utsträckt rätt till befrielse bör före varje termins slut till rektor inlämnas uppgift på under terminen genomgåna kurser, varefter kriteriendomslärares på lämpligt sätt skulle göra sig förvissad om, huru dessa kurser genomgåts.</p>	<p> Vid utsträckt rätt till befrielse skall befriad lärjunge minst en gång i terminen vara skyldig underkasta sig prövning i religionskunskap av vederbörande kristendoms-lärare och prövningsresultatet betygsätts enligt vanliga grunder.</p>
Malmö	12	3	<p> Lärjungarna av mos. trosbek. erhållit undervisn. av rabbinen Dr Wohlstein.</p>	<p> 1 av de rom-katolska lärjungarna deltagit i kristendomsundervisn. från höstterminen 1924; nu i kl. 3.</p>	<p> Rabbinen insänder i slutet av varje termin visord över lärjungarnas religionskunskap, vilka i vissa fall införts å terminsbetygen.</p>				
Marierstad	Ingen befriad								
Oskarshamn	1		<p> Erhållit religionsunderv. i hemmet.</p>						
Skövde real-skola och kommunala gymnasium	1	1			<p> Lärjungen av rom-kat. trosbek. sedan höstt. 1921 deltagit.</p>	<p> Rektor har ärligen av vederbörande målsman inhämtat muntlig upplysning om att enskild undervisning meddelats.</p>			

1	2	3	4	5	6
Stockholm: Jakobs real- skola	6 1 2 nya kyr- kan	Lärjungen av rom.-kat. trosbek. deltog i kl. I i kri- stendomsunderv.	Lärjungen av rom.- kat. tros- bek. har i kl. I delta- git.	Någon särskild kontroll utöver de av skolstadgan fö- reskrivna intygen har icke förekom- mit. Rektor har un- der vissa läsår av samtliga lärjungar av främmande trosbek. infor- drat intyg över åtnju- ten religionsunder- visning.	Vid utsträckt rätt till befrielse synas bestämda garantier böra skapas, att barnen erhålla någon kännedom om de religiösa realiteterna».
Katarina real- skola	29 1				
Kungsholms realskola	7 4	Erhållit religi- onsunderv. i resp. religionssamfund.			Att för rektor vid ett större läroverk öva nå- gon effektiv kontroll över enskild religionsundervis- ning synes ogörligt. Rek- tor uttalar betänkligheter emot att rätt till barnens fritagande från skolans religionsundervisning ut- sträcker till medlemmar i svenska kyrkan.
Söderhamns realskola och kommunala gymnasium	Ingen befriad				Beträffande kontrollen över enskild religions- undervisning framhålles: före läsarets början skall målsman till rektor in- lämna läro- och timplan för undervisningen; rek- tor skall ha rätt att in- spektera denna undervis- ning; möjligen också att kräva prövning å under läsåret genomgången kurs.
Södertälje	1 1			Rektor erinrat vederbör- man om föreskrif- terna i läroverke-	Vid utsträckt rätt tvi- velaktigt, om kontrollen över den enskilda underv. bör läggas rektor. I alla

<p>svaregar §§ 79 och 102.</p>	<p>Varje läsår har rektor gjort sig underrättad om att från skolans religionsundervisning befriad erhållet undervisning av vederbörligen kvalificerade lärare.</p>	<p>Vid utsträckt rätt må rektor befrias från tillsyn över enskilt meddelad religionsunderv.; dock böra nuv. bestämmelser i läroverksstadgan ang. realskol- och studentexamen bibehållas.</p>
--------------------------------	--	--

c) Samskolor.

Alingsås	1	Erhållet religionsunderv. i hemmet.	Deltagit.
Arboga	Ingen befriad		Rektor framhåller önskvärdenheten av att orden »tillbörlig religionsundervisn.» i § 7 dissentertlagen erhålla närmare precisering.

1	2	3	4	5	6
Askersund	Ingen befriad				
Falköping	5 1 me- to- dist'	Lärjungen av metod. trosbek. erhållit underv. av fadern, metodistpastor.	Lärj. av metod. trosbek. skall fr. o. m. kl. 4 deltaga i skolans kristendomsunderv.	Lärj. av metod. trosbek. deltagit.	Ang. kontrollen framhåller rektor önskvärheten av att vederbörande målsman varje termin till rektor inlämnar skriftlig uppgift ang. den religionsundervisning, hans barn erhållit.
Flipstad	Ingen befriad				
Haparanda	»				Rektor framhåller, att kontroll över enskild religionsunderv. under alla förhållanden måste bliva synnerligen vansklig och illusorisk.
Köping	Ingen befriad				Som kontroll över enskild religionsunderv. måhända lämpligt, att före flyttning till högre klass och före examen intyg över vederbörande lärjunges religionskunskap införas från den lärare, som meddelat enskild undervisning.
Norrtälje	Ingen befriad				Kontroll över enskild religionsunderv. i form av varje termin av skolans kristendoms lärare anställt förhör. Har den enskilda underv. varit otillfredsställande, bör ytterligare befrivelse ej medgivnas.
Piteå	Ingen befriad				
Sala	»				Vid utsträckt rätt effektiv kontroll svar.

Skellefteå	Ingen befriad				
Strömstad	1	Erhållit religionsunderv. i hemmet.			
Trälleborg	1	Erhållit religionsundervisn. av mos. religionslärare i Lund.			
Vadstena	Ingen befriad				
Vimmerby	»				
Åmål	1		Deltog 1917—1918 (kl. 1) i skolans religionsundervisning.		
Ängelholm	Ingen befriad			Anmärkes särskilt, att befrielse ej ens ifrågasatts för de metodistbarns räkning, vilka enligt dissenterlagen äga rätt till sådan befrielse.	

1 Jfr Nyköpings högre allm. läroverk.

skild undervisning i större utsträckning skulle dessutom, från pedagogisk synpunkt, innebära en tillbakagång.

De nuv. bestämmelserna böra i det hela bibehållas. Konfessionslösa barn böra erhålla religionsunderv. i skolorna.

Kontrollen över enskild religionsundervisn. överflyttas till pastors-ämbetena.

Vid utsträckt rätt uppgift av målsman till rektor ang. den ensk. religionsundervisn. anordning samt förhör vid läsarets slut med vederbörande lärjunge.

Vid utsträckt rätt kontroll svårt att tillfredsställande anordna. I real- och studentexam. förhör i viss del av kursen.

Även vid utsträckt rätt dissenterlagens bestämmelser om kontroll tillfyllest.

1	2	3	4	5	6
Örnsköldsvik	Ingen befriad				Vid utsträckt rätt noggrann uppgift till rektor ang. den enskilda undervisning, som meddelats; rätt för rektor att inspektera densamma samt att vid slutet av varje termin kontrollera dess resultat.
Anderslöv	Ingen befriad				Vid utsträckt rätt önskvärt, att även rektor vid komm. mellanskola erhåller samma rätt till kontroll som de allm. läroverkens rektorer.
Avesta	Ingen befriad				Vid utsträckt rätt föreses för rektor kurs- och undervisningsplan, som av skolöverstyrelsen gillas. Varje termin insändes skriftligt intyg om vederbörande lärj:s kunskaper.
Boden	Ingen befriad				Vid utsträckt rätt kontrolleras vid enskild undervisning inhämtade kunskaper genom förhör och betygsätas i vanlig ordning.
Borgholm	Ingen befriad				Vid utsträckt rätt kontrollen över enskild undervisning värdelös och svår att åstadkomma. Den utsträckt rätten under nuvarande förhållanden onödig.

Kommunala mellanskolor.

1	2	3	4	5	6
Hässelholm	2	I av de mos. trosbek. en tid erhållit underv. av rabbinen i Malmö.	Båda i folkskolan deltagit i underv. i det gamla testamentet.		
Höganäs	Ingen befriad				Även vid utsträckt rätt nuvarande bestämmelser.
Höör	»				
Hörby	»				
Karlsborg	»				
Katrineholm	»				
Kiruna	»				Vid utsträckt rätt nuv. bestämmelser, som böra tillämpas även på de nya kategorierna.
Klippan	Ingen befriad				
Laholm	»				Rektor bör vara befriad från utövande av kontroll över enskild religionsundervisning. Religionsundervisn. bör så anordnas, att alla kunna deltaga i densamma.
Leksand	Ingen befriad				
Lilla Edet	»				
Lindesberg	Ingen befriad				Skolan bör äga rätt att genom förhör kontrollera resultatet av den enskilda religionsundervisningen.
Ljungby	»				
Ljusdal	»				
Ludvika	»				

Lysekil	Ingen befriad				
Malmberget	»	»			
Malmköping	1	Under ferierna åtnjuttit religionsundervisning av katolsk pastor.		Deltagit i skolans morgonböner och skolgudstjänster.	
Malmö	1	Erhållit religionsundervisn. av rabbinen Wohlstein.		Mos. religionslärares varje termin avlämnat betyg. Någon annan kontroll ansetts obehöfvig.	
Mjölby	Ingen befriad				
Mora	»	»			
Mönsterås	»	»			
Nederkalix	»	»			Vid utsträckt rätt undervisning i allmän religionslära och etik antingen genom skolans försorg eller genom enskild, offentlig kontrollerad, undervisning.
Nora	Ingen befriad				Nuvarande bestämmelser bibehållas.
Norrbärke	Ingen befriad				

I lära. av rom-kat. bek. (»krigsbarn») har deltagit i kristendomsunderv. och morgonandakten, utan att från henne eller hennes målsman uttalats önskemål om befrielse.

1	2	3	4	5	6
Norrköping	Ingen befriad				Betr. främmande trosbekännare nuv. bestämmelser. Betr. statskyrkomedlemmar och konfessionslösa. stadgs, att befriad lärj. skall undergå prövning i vissa delar av ämnet.
Nybro	2				Vid utsträckt rätt ingen kontroll från skolans sida.
Nässjö	Ingen befriad				
Orsa	»				
Ronneby	»				
Sandviken	»				
Simrishamn	»				
Skoghäll	»				
Skurup	»				Nuv. lagbestämmelser bibehållas. Dessutom bör genom förhör konstateras det rent historiska lärostoffets inhämtande, såvida icke alla lärjungar skulle deltaga i den historiska delen av underv.
Skänninge	Ingen befriad				
Solna	4				Vid utsträckt rätt bestämda lärokurser, granskning av läroböcker samt betyg av kompetent person eller förhör av skolans lärare.
Stockholm	13	I deltog 1920—1921 i skolans religionsundervisn.			Rektors yttrande se bil. VI.

1	2	3	4	5	6
Söderköping	Ingen befriad				
Sölvesborg	» »				
Tidaholm	» »				
Tierp	» »				Nuvarande kontrollen utsträcker till de nya kategorierna, och rektor vid kommunala mellanskolorna erhåller samma rätt till kontroll som rektor vid de alm. läroverken.
Tomelilla	Ingen befriad				
Torsås	» »				Vid utsträckt rätt kontroll över enskild religionsundervisn. av särskild nämnd, som varje vårtermens slut anställer offentlig prövning av lärjungar, som åtnjutit sådan undervisning.
Tranås	Ingen befriad				
Trollhättan	1				Vid utsträckt rätt skriftlig anhållan av målsman och intyg av vederb. församlingsföreståndare eller statskyrko- präst.
Ulricehamn	Ingen befriad				
Valdemarsvik	» »				
Vara	» »				
Vaxholm	» »				Även vid utsträckt rätt kontroll i nuv. omfattning. Önskvärt, att be- greppet »fällborlig» reli- gionsundervisning» när- mare bestämmas.

Vetlanda	Ingen befriad				Vid utsträckt rätt befrielse endast från inlärande av den dogmatiska delen av kursen. Den enskilda undervisningens resultat kontrolleras genom förhör varje termins slut.
Värnamo	»				
Västansfors	Ingen befriad	2 barn till en metodistpastor ha deltagit i religionsundervisningen. ¹	Förenämnda 2 barn deltagit.	Lärjunge, tillhörande främmande trosbekännelse, skall inlämna intyg över insikter, inhämtade vid enskild religionsundervisn. Lärjunge, icke tillhörande något trosamfund, bör genom skolans försorg eller på annat sätt erhålla undervisning i etik.	
Åstorp	Ingen befriad				
Åtvidaberg	»				
Önkelljunga	»				Då vid utsträckt rätt befrielse i första hand torde komma att begäras från s. k. frikyrkligt håll, vore önskligt, att vederbörande samfunds religionslärare ägde skyldighet att varje läsår till rektor lämna uppgift angående den enskilda religionsundervisn., han meddelat vederbörande lärjunge.

¹ Jfr Karlskrona högre allm. läroverk.

1	2	3	4	5	6
Arvika elementarskola för flickor	1 ¹		Deltagit.	Någon kontroll har ej av skolan utövats.	Vid utsträckt rätt till befrielse bör skolan frigtas från kontrollen över enskild religionsunderv.
Borås elementariäroverk för flickor	1	Höstk. 1925 inflyttad från Stockholm, där hon erhållit religionsundervisn. vid synagogan.		d:o	Ang. enskild religionsundervisn., som meddelats barn, vars föräldrar tillhöra statskyrkan, intyg från vederbörande religionslärare. Kontroll över konfessionslösa enskilda religionsundervisning omöjlig.
Enköpings elementarskola för flickor	Ingen befriad				Kontrollen över enskild religionsundervisn. bör göras effektiv och uppdragas åt skolan själv.
Estilstuna elementariäroverk för flickor	1	Erhållet religionsunderv. i hemmet.		Någon särskild kontroll över lärjungens religionskunskap har från skolans sida ej utövats.	
Elementariäroverk för flickor i Falun	4	2 elever ha under somrar erhållit enskild religionsundervisn. såsom förberedelse till konfirmationsläsning inför rabbinen i Stockholm.			
		2 elever ha på egen begäran deltagit i den <i>historiska</i> delen av religionsundervisn. i kl. 7 och 8, men icke i bibelläsningen.			

Privatläroverk.

a) Högre flickskolor.

Gävle högre flickskola	Ingen befrädd				gen kontroll från skolans sida över enskild religionsundervisning. Bör överlämnas åt statskyrkan att utöva.
Göteborg: Fruntimmersföreningens skola	Ingen befrädd				
Kjellbergsska flickskolan	Ingen befrädd ²				
Lyceum för flickor	4		3 av dessa »delvis» deltagit i skolans religionsundervisning.		
Nya elementarläroverket för flickor	11		2 deltagit vid behandlingen av gamla testamentet 1 deltagit i religionsundervisn. i kl. 1 och 2.		
Mathilda Halls skola	Ingen befrädd				
Majornas elementarläroverk för flickor	1		Eleven, som 1923 intogs i 1 förberedande, har deltagit i undervisn. i gamla testamentet.		
Rudebecksska skolan (inkl. gymnasiet)	15	1		De mos.trosbek. erhållit undervisn. i den mos. församlingen.	Skolan förvässat sig om att de mos.lärj. erhållit undervisn. i mos. församlingen.

¹ Österrikiskt »krigsbarn».

² I anslutning till »Gävle och Reglemente för Kjellbergsska flickskolan uti Göteborg» den 22 okt. 1826 och den 25 jan. 1827 emottagas till elever i Kjellbergsska flickskolan endast flickor, tillhörande statskyrkan.

1	2	3	4	5	6
Vasa flickskola	2	Eleverna, som gå i 3 förber., deltagit i undervisn. i gamla testamentet.		Någon kontroll från skolans sida över den enskilda religionsunderv. har ej utövats.	
Högre elementarläroverket för kvinnlig ungdom i Halmstad	1		I regel deltagit i klassens (3 förber.) korta morgonbön.		Vid utsträckt rätt till befrielse bör skolan i fråga om icke-judisk lärjunge genom förhör kontrollera den enskilda religionsundervisningens resultat.
Hjelpensionen Tyringe i Hindås	6	Lärjungarna ha i kl. 5—8 deltagit i undervisningen i kyrkohistoria, som ges i samband med undervisningen i historia; 4 av dem deltagit i undervisn. i etik och religionshist. i kl. 7—8.	1 deltagit.		Föreståndarinnans yttrande se bil. VI.
Hudiksvalls elementarskola för flickor	2	I deltagit i skolans religionsundervisn. läsaren 1919—1922, 1 läsåret 1921—1922.	Deltagit.		Intet behov av utsträckt rätt visat sig förfinnas. Dissenters ha — med nu nämnda 2 undandagen rätt de haft. Vid utsträckt rätt följande önskemål ang. kontrollen: den uppdrages åt föreståndarinnan (i samråd med annan lämplig person); befrielse meddelas endast, om full garanti lämnats för tillfredsställande enskild religions-

Hälsingborg: Ebba Lund- bergs högre läroverk för flickor	3								
Högre elemen- tarskolan för flickor	1		Målsman dragit försorg om att ele- ven erhållit veder- börlig religionsun- dervisning.						Ingen kontroll från skolans sida utöfvats över ensk. religionsunderv.
Nya elementar- skolan för flickor	2	3 ¹							
Härnösands elementar- läroverk för flickor			Ingen befriad						
Jönköpings elementar- skola för flickor	3			Deltagit i religi- onsunderv. i det gamla testamen- tet.					Vid utsträckt rätt in- tyg vid varje vårtermens slut över lärjunges en- skilda religionsundervis- ning. Sådant intyg vill- kor för utfående av ter- minsbetyg och avgångs- betyg. Å detta senare anteckning om enskild religionsundervisning.
Jönköpings västra ele- mentarskola för flickor	6			5 deltagit i de förberedande klas- sernas religionsun- dervisning i det gamla testamen- tet.					Skolan skaffat sig kännedom om att barnen erhållit enskild religions- undervisning, men ej utövat kontroll över densamma. Vid utsträckt rätt den kyrkohistoriska, event. religionshist. delen obliga- torisk för alla elever. Vad den konfessionella delen beträffar, för de befriade intyg om undervisning in- om visstrossamfund eller — för de konfessionslösa — om undervisning i all- mänt kristen grundskåd- ning och morallära.

1	2	3	4	5	6
Kalmars elementarskola för flickor	2				Kontrollen göres så effektivt som möjligt.
Karlshamns elementarläroverk för flickor	Ingen befriad				
Karlskrona högre läroverk för flickor	2	Båda deltagit i religionsunderv. i de förber. kl. och i kl. 1.		Skolan icke utövat någon kontroll.	
Karlstads högre elementarläroverk för flickor	4	1 baptist, dotter till baptistpastor, undervisats av fadern.	Samtliga deltagit.		Skolföreståndarinnan kan icke utöva någon kontroll över privat religions- och moralundervisn. Målsmans sak att skaffa intyg om elevens kunskaper, vilket av förestånd. kan godkännas. Vid utsträckt rätt önskligt, att lärjunge, vars föräldrar tillhörde statskyrkan, deltog i undervisn. i bibelkunskap, religions- och kyrkohistoria.
Kristianstads elementarläroverk för flickor	4	3 elever av mos. trosbek. deltagit i undervisn. i gamla testamentet. Den katolska eleven deltog i religionsundervisn. i kl. 1 — 8 utom vårt. 1924, då nya tidens kyrkohistoria behandlades.		Någon kontroll från skolans sida icke utövats.	
Kristinehamns elementarläroverk för flickor	Ingen befriad				Vid utsträckt rätt kontroll över den enskilda religionsundervisn. re-

Landskrona läroverk för flickor	1	1 metrodist	Den katolska eleven befriad från religionsunderv. läsåret 1924-1925.	Den katolska eleven deltagit fr. innevarande läsårs början helt i religionsundervisn. i kl. 5.	Lärjungar av mos. trosbek. deltaga alla helt i skolans religionsunderv. och morgonböner, men dessa lärjungar ha helt befriats från skolarbetet på dagar, då de större judiska högtiderna infalla.	Båda deltagit.	Någon annan kontroll än av målsmän införad uppgift, att lärjungar erhåller enskild religionsundervisn., har icke förekommit.	Önskvärt, att skriftligt intyg av religionslärare om att lärjungar erhållit enskild religionsundervisning varje läsår (t. o. m. viss klass) föredes.
Lidköpings elementarläroverk för flickor	Ingen befriad							
Linköpings elementarläroverk för flickor	1		Lärjungen återvänder en gång i månaden underv. av mosaisk religionslärare.	Deltog 1921-1923 (kl. 1 och 2) i religionsunderv. i det gamla testamente.			Någon kontroll från skolans sida ej utövats.	
Luleå elementarläroverk för flickor	2			Deltagit i religionsunderv. i det gamla testament.				
Lunds fullständiga läroverk för flickor	4		1 erhållit religionsundervisn. i hemmet; 3 av mos. religionslärare.	2 deltagit i religionsundervisn. i det gamla testamente i kl. 1, resp. 1 och 2.			Någon kontroll från skolans sida ej utövats.	Föreståndarinnan instämmer i ett yttrande av kristendoms lärarinnan Magda Wollter, i vilket såsom ett oeftergivligt krav hävdas, att staten tillser, att ingen medborgare växer upp utan undervisning i religion och moral. Vid utsträckt rätt bestämda föreskrif-

1	2	3	4	5	6
<p>Högre elementarskolan i Lund för flickor (Anna Rönströms skola)</p>	9	<p>Erhållit religionsundervisn. dels i hemmet, dels av mos. religionslärare.</p>	<p>I regel deltagit i de tre förber. klassernas religionsundervisning.</p>	<p>Någon kontroll från skolans sida ej utövats.</p>	<p>Den ifrågasatta lagändringen synes skapa större svårigheter än de, som undanröjas. I övrigt till en del liknande synpunkter som i föregående skrivelse.</p>
<p>Malmö: Anna och Eva Bunths skola för flickor</p>	8	<p>Erhållit religionsundervisn. av rabbinen Wohlstein.</p>		<p>Rabbinen W. har varje termin inlämnat betyg.</p>	<p>Vid utsträckt rätt skärpta bestämmelser ang. den ensk. religionsundervisn. i syfte att hindra denna att bli mindervärdig. Elev, som befriats från skolans religionsundervisn., måste genom betyg av fullt kompetent lärare eller genom förhör av skolans lärare eller av staten utsedd person visa sig äga vederbörliga kunskaper i kyrkohistoria och religionshistoria.</p>
<p>Malmö högre läroverk för flickor</p>	1		<p>Ofta frivilligt deltagit.</p>	<p>Mos. församlingens först. varje termin inlämnat betyg.</p>	<p>Vid utsträckt rätt betr. barn, som erhålla annan kristendomsundervisn., intyg från vederbörande lärare eller tentamen; för barn, som ej skulle erhålla någon kristendomsundervisn., i varje kommun särskilt anordnad undervisn. i moral och religionshistoria; intyg till resp. skolor från vederbörande lärare.</p>

<p>högre flickläroverket</p>	<p>14</p>	<p>1 meto- dist</p>	<p>De mos. trosbek. erhållit religionsundervisning av rabbinen Wohlstein. Metodisten undervisas i katekes av fadern metodistpastor (kl.1).</p>	<p>Metodisten deltagit i bibelundervisningen.</p>	<p>Metodisten deltagit.</p>	<p>da har ingen kontroll utöfvats.</p>	<p>undervisningens resultat kontrolleras varje termin genom förhör inför skolans föreståndare över den rent historiska delen av kursen.</p>
<p>Tekla Åbergs högre läroverk för flickor</p>	<p>14</p>	<p>1 meto- dist</p>	<p>De mos. trosbek. erhållit religionsundervisning av rabbinen Wohlstein. Metodisten undervisas i katekes av fadern metodistpastor (kl.1).</p>	<p>Metodisten deltagit i bibelundervisningen.</p>	<p>Metodisten deltagit.</p>	<p>Vid utsträckt rätt kontroll över att och hur den enskilda religionsundervisningen bedrivits.</p>	<p>Vid utsträckt rätt kontroll över att och hur den enskilda religionsundervisningen bedrivits.</p>
<p>Mariestads högre flickskola</p>	<p>Ingen befriad</p>	<p>Ingen befriad</p>	<p>Ingen befriad</p>	<p>Ingen befriad</p>	<p>Ingen befriad</p>	<p>Vid utsträckt rätt bör föreståndarinnan tillse, att vederbörande barn erhålla enskild religionsundervisn. och i samråd med församlingens pastor utöva nödig kontroll över undervisningen i fråga.</p>	<p>Vid utsträckt rätt bör föreståndarinnan tillse, att vederbörande barn erhålla enskild religionsundervisn. och i samråd med församlingens pastor utöva nödig kontroll över undervisningen i fråga.</p>
<p>Norrköpings norra läroverk för flickor</p>	<p>1</p>	<p>1</p>	<p>Någon kontroll över den religionsundervisn., som meddelats, har fr. skolans sida ej förekommitt.</p>	<p>Någon kontroll över den religionsundervisn., som meddelats, har fr. skolans sida ej förekommitt.</p>	<p>Någon kontroll över den religionsundervisn., som meddelats, har fr. skolans sida ej förekommitt.</p>	<p>Vid utsträckt rätt önskvärt, att skolans föreståndarinnorna må äga rätt och skyldighet att utöva kontroll.</p>	<p>Vid utsträckt rätt önskvärt, att skolans föreståndarinnorna må äga rätt och skyldighet att utöva kontroll.</p>
<p>Norrköpings östra läroverk för flickor</p>	<p>7</p>	<p>7</p>	<p>Samtliga från skolans religionsundervisn. befriade erhållit religionsundervisn. av katolske pastorn i Norrköping.</p>	<p>1 av dessa elever — nu i kl. 5 — har fr. o. m. höstt. 1923 deltagit i religionundervisn.</p>	<p>Samtliga deltagit.</p>	<p>Vid utsträckt rätt till befrielse önskvärt, att den enskilda religionsundervisn. måtte i värde någorlunda motsvara skolans kristendomsundervisn. samt att, i händelse av lokal kontroll, läroverkets föreståndarinnorna, ev. i samråd med inspektor, måtte erhålla uppdrag att utöva densamma.</p>	<p>Vid utsträckt rätt till befrielse önskvärt, att den enskilda religionsundervisn. måtte i värde någorlunda motsvara skolans kristendomsundervisn. samt att, i händelse av lokal kontroll, läroverkets föreståndarinnorna, ev. i samråd med inspektor, måtte erhålla uppdrag att utöva densamma.</p>

1	2	3	4	5	6
Nyköpings elementarskola för flickor	Ingen befriad				Vid utsträckt rätt till befrielse av vikt, att läroanstalterna ägde vidsträckt befogenhet till kontroll, vilken bör omfatta undervisningsart, lärostoffets omfattning o. kunskapsresultatet.
Oskarshamns elementarläroverk för flickor	4	Deltagit i undervisn., då gamla testamentet behandlats.			Varje försök till kontroll över enskild religionsundervisning blir i själva verket en halvmesyr utan verklig effekt.
Stara högre flickskola	Ingen befriad				Vid utsträckt rätt till befrielse vore önskligt, att lärjungar, som ej tillhörde något trossamfund, arligen tenterade för skolans religionslärare i föreläsningen kurs i etik och kyrkohistoria enl. vederbörligt godkända läroböcker.
Stövde elementarläroverk för flickor	4			Från skolans sida ingen kontroll utövats.	Då kontroll över enskild religionsundervisning knappast kan bli effektiv, bättre att låta skolans religionsundervisning bli konfessionslös och obligatorisk.
Stockholm: Afzelii elementarskola för flickor	1			Skolan icke utövat kontroll över enskild religionsundervisning.	Såsom önskemål uttalas, att kontrollen över enskild religionsundervisning icke må åläggas läroverket.
Ateneum för	9				Skolan bör icke åläggas

Brummerska skolan	25	1	2 chr. scen- ce	2 mos. elever (1 förber.) »deltaga delvis i religionsundervisn.» 2 mos. elever (3 förb.) »deltaga tillvidare i religionsundervisningen».	Av särskilda skäl i undantagsfall även andra än här upptagna lärjungar befriade från kristendomslektioner och morgonböner.	3 mos. elever deltagit, 1 mos. elev »tidvis» deltagit, 2 tillhörande christian science deltagit.	Kontroll från skolans sida endast utövats i samband med utfärdande av avgångsbetyg.	Basom önskemål framhållas, vatt. churu annäl-ningskyldighet betr. barn, som ej deltaga i skolans religionsunderv., givetvis bör alliga skolans föreståndarinna, sjä-lva kontrollen över den undervisning barnen i stället böra åtnjuta lämp-ligen torde anförtros of-ficiell myndighet».
Detthowska skolan	6	1						Vid utsträckt rätt till befrielse synes det »med hänsyn till den alltjämt växande arbetsbörda, som åvilar skolans föreståndarinna» f. n. vara omöjligt för denna att åtaga sig något ansvar för dylikt kontroll.
Kungsholms elementarskola för flickor	9	3	1 grek. kato- lik	Lärjungon av grekisk-kat. trosbek. deltog i kristendomsundervisningen de två sista skolåren.		Lärj. av ref. trosbek. deltagit, 1 mos. trosbek.»delvis deltagit.	Någon kontroll över den enskilda religionsunderv. har icke från skolans sida utövats.	Vid utsträckt rätt till befrielse blir läroverket icke i stånd att med vederbörlig effektivitet utöva kontroll, utan bör denna överlämnas åt annan skolmyndighet.
Kungsholms läroverk för flickor	5		1 re- for- mert	De mos. eleverna deltagit i undervisn. i det gamla testamentet.			Kontroll från skolans sida i varje enskilt fall har ej utövats.	Vid utsträckt rätt till befrielse torde, för den väsentligen skulle ökas, en närmare kontroll, vare sig genom skolans försorg eller på annat sätt, bliva nödvändig.
Lyceum för flickor	3			1 deltagit i kristendomsundervisningen i 2 förberedande.			Någon kontroll från skolans sida har ej utövats.	
Lyceouska skolan	12	2		1 lärj. av mos. trosbek. deltagit i skolans religionsundervisn. i 1 och 2 förberedande.				

1	2	3	4	5	6
Margareta-skolan	2			Skolan anser sig ej böra öva kontroll över dem, som ej deltaga i skolans religionsundervisning.	
Nya elementar-skolan för flickor	2	10			Skolöverstyrelsen bör genom något sitt organ övervaka deras religionsundervisning, som ej deltaga i skolans.
Ahlströmska skolan			1 mos. lärj. deltagar i undervisn. i kyrkohistoria & gymnasiet.	Från skolans sida har ingen kontroll utövats å enskild religionsundervisning.	
Oskarsskolan	4				
Anna Sandströms skola	14		1 lärj. av reformert trosbek. deltog sista skolåret.		Vid utträckt rätt skulle det bliva en symmetrisk sak att kontrollera enskild religionsundervisning, som kan komma att anordnas av föräldrar, vilka äro statskyrkomedlemmar eller ej tillhöra något kyrkosamfund; åtminstone torde icke skolan kunna åtaga sig dylik kontroll.
Anna Schultheis' skola	1		1 mos. elev stundom deltagit.		Framhållas svårigheten att från skolans sida utöva någon effektiv kontroll över enskild religionsundervisning.
Södermalms högre läroverk för flickor	21		1 lärj. av rom. kat. trosbek. deltagit i religionsundervisning. 1921—1922 (2 förber.), 1	Skolan har icke utövat någon kontroll över enskild religionsundervisning.	Ifrågasättes, om icke liknande bestämm., som förekommer i läroverksstadgan §§ 75 och 102 betr. främmande trosbek.

<p>avgångsbetyg från kl. 8 i flickskolan. Barn till föräldrar, vilka tillhöra statskyrkan eller icke till statskyrkan eller icke tillhöra något trossamfund, skulle, om de befriades från skolans religionsundervisn., gå miste om den etik och de kumskaper, som denna undervisning bibringar, utan att någon säkerhet finnes för att de i hemmet erhölle någon likvärdig undervisning. Samhällets intresse synes kräva, att någon garanti i detta avseende infördes.</p>			<p>2 lärj. av mos. trosbek. deltagit i religionsunderv. i 1 och 2 förber.</p>			<p>Wallinska skolan</p>
<p>Någon kontroll å enskild religionsundervisn. bör icke åläggas rektor eller föreståndarinna.</p>	<p>Då läroverksstadgan § 9 ej nämner något om kontroll från skolans sida, har någonsom sådan icke förekommitt.</p>		<p>3 lärj. av mos. trosbek. deltagit i underv. i gamla testamentet.</p>	<p>1 nya kyrkan</p>	<p>Ingen befriad</p>	<p>Ahlinska skolan</p>
<p>Vid utsträckt rätt till befrielse bör skolan fritagas från kontroll över enskild religionsunderv., men väl lämna uppgift på lärjungar, som erhållit befrielse.</p>	<p>Skolan gjort sig underrättad om att undervisning verkliggen meddelats. Ejst ingen kontroll.</p>			<p>Erhållit enskild religionsundervisning.</p>	<p>1 2</p>	<p>Strängnäs elementarläroverk för flickor Sundsvalls läroverk för flickor</p>

1	2	3	4	5	6
Söderhamns elementar- läroverk för flickor	Ingen befriad				Nuvarande bestämmelser (i dissonterlagen) ang. kontroll böra fortfarande gälla, och torde den betr. statskyrkomedlemmar, som erhålla befrielse från skolans religionsundervisning, kunna utövas genom anställande av förhör inför rektor, ev. eforus eller hans ombud.
Södertälje elementar- skola för flickor	1 1				
Uddevalla elementar- läroverk för flickor ¹	8 3	Barn av mos- trosbek. bruka i de förber. kl. deltaga i undervisn. i det gamla testam.	2 lärj- av rom.- kat. tros- bek. delta- git.		Vid utsträckt rätt till befrielse önskvärt, att skolan icke måtte åläggas någon kontroll över enskild religionsundervisn.
Umeå elementar- läroverk för flickor	Ingen befriad				
Uppsala högre elementar- läroverk och gymnasium för flickor	1 1	Erhållit religi- onsundervisning i hemmet.	Deltagit.		Vid utsträckt rätt till befrielse borde kontroll över enskild religionsundervisning utövas av sakkunnig person, helst ur läroverkets lärarekår, vilken av skolöverstyrelsen här till förordnades. I vissa fall kunde möjligen inom skolan anordnas särskild undervisning för dem, som ej deltaga i den ord. religionsundervisn. Se vidare särsk. yttrande i bil. VI.

¹ Lärjungar i de förber. klasserna ej upptagna i förteckningen.

Lindska skolan i Uppsala	3	Erhållit religionsundervisning i hemmet.	2 deltagit i skolans religionsundervisn. i gamla testamentet (förber. kl.).	Någon kontroll över hemmens religionsunderv. har från skolans sida icke utövats.	bil. VI.
Varbergs elementarläroverk för flickor	2	Erhållit religionsundervisning i hemmet.		Kontroll från skolans sida har icke utövats.	Så obj. som religionsundervisn. f. n. är hållen, torde intet behov till utsträckt rätt föreligga. Skulle i alla händelser sådan rätt medgivnas, borde varje år av vederb. fondras intyg om att tillfredsställande religionsundervisn. meddelades. Kontrollen över enskild religionsundervisning bör göras verkligt effektiv.
Visby högre flickskola	2				
Vänersborgs högre flickskola	4	Erhållit religionsundervisning i hemmet.		Ingen särskild kontroll över denna religionsundervisning i hemmet.	För barn, tillhörande frikyrkoförsamling, torde intyg från sådan församlings pastor ang. meddelad religionsundervisning kunna begäras.
Västerviks läroanstalt för flickor	Ingen befriad				
Västerås högre elementarläroverk för flickor	3	2 deltagit i undervisn. i gamla testamentet (kl. 2 och 3); 2 i undervisn. i kyrkohistoria (kl. 6).		Någon kontroll över enskild religionsunderv. synes från flera synpunkter — undervisningens och allmänbildningens — skolan böra hava. Den torde bäst kunna utövas genom förtroendefull förbindelse med hemmen.	
Växjö elementarläroverk för flickor	15	6 i de förber. kl. deltagit i undervisningen i det gamla testamentet		Nuvarande bestämmelser ang. kontroll utsträcks till de nya kategorier, som ev. skulle tillkomma.	

1	2	3	4	5	6
Ystaads högre läroverk för flickor	2	Deltagit i undervisn. i det gamla testamentet.	I »tidvis» deltagit.	Någon kontroll från skolans sida öfver den enskilda religionsundervisningen har ej förekommit.	Vad beträffar kontroll från skolans sida å ensk. religionsundervisn., synes den, då det gäller personer, som av religiösa skäl utträda ur statskyrkan och ej tillhöra något trosamfund, vara outförbar.
Nya elementarskolan för flickor i Örebro	1 nya kyrkan		Deltagit.		Föreståndarinnan uttalar önskvärheten av att i de flesta fall barnen i skolans högsta klass mätte, med föräldrarnas medgivande, deltaga i undervisn. i kyrkohistoria och religionshistoria.
Risbergska skolan i Örebro	1	Lärj. — kl. 1 — deltagit i undervisningen i gamla testamentet.			Kontroll i annan form än överenskommelse mellan hem och skollledning synes vara föga fruktbringande.
Östersunds elementarläroverk för flickor	Ingen befriad				

b) Enskilda mellanskolor.

Bollnäs	Ingen befriad				Vid utsträckt rätt kontroll av rektor öfver ensk. religionsundervisning i praktiken utförbar. Rationellast att införa konfessionlös obligatorisk religionsundervisning i statens eller av staten understödda skolor.
Gävle borgarskola	»				

Lundska privatskolan i Göteborg	1	Ingen befriad	Någon kontroll utöver den för realskolexamen påbjudna har ej förekommmit.	Någon kontroll utöver den för realskolexamen påbjudna har ej förekommmit.
Herrsätra skola	»	Ingen befriad	Beträffande kontrollen över enskild religionsundervisn. synes vara nog, att lärjungarnas föräldrar i samband med ansökan om befrielse lämna uppgift om på vad sätt och av vem den enskilda undervisningen skall meddelas och att, på begäran, intyg av vederbörande lärare lämnas om genomgången kurs och lärjungens insikter i ämnet.	Beträffande kontrollen över enskild religionsundervisn. synes vara nog, att lärjungarnas föräldrar i samband med ansökan om befrielse lämna uppgift om på vad sätt och av vem den enskilda undervisningen skall meddelas och att, på begäran, intyg av vederbörande lärare lämnas om genomgången kurs och lärjungens insikter i ämnet.
Osby realskola	Ingen befriad	3 elever, tillhörande metodsamt., delta i religionsundervisningen.	Intyg av kat. pastor, att lärj. åtnjutit religionsundervisning.	Kontroll rörande enskild religionsundervisn. bör lämpligen utgöras av förhör med vederb. lärj., vilket förhör bör ordnas i samråd med den lärare, som meddelat undervisn.
Solbacka läroverk	1	2	Någon kontroll över den enskilda religionsunderv. har icke kunnat utövas.	Intyg ang. den meddelade undervisn., ev. förhör på uppgifven kurs synes böra utgöra en viss garanti för inlämtande av visst historiskt kunskapsstoff.
Grevesmühliska samskolan i Stockholm	3	1	Samtliga ofta frivilligt deltagit.	Någon kontroll över den enskilda religionsunderv. har icke kunnat utövas.
Pedagogiska skolan i Uppsala	1	1	Hemmet lovat att under sommaren söka ordna om religionsundervisning för lärj. i fråga.	Intyg ang. den meddelade undervisn., ev. förhör på uppgifven kurs synes böra utgöra en viss garanti för inlämtande av visst historiskt kunskapsstoff.

1	2	3	4	5	6
Djursholms samskola	2	2 lärj. av rom-kat. trosbek. ha läsåren 1921—23 samt höstt. 1923 deltagit i religionsundervisn. 1 lärj. av mos. trosbek. i kl. 3 och 4 deltagit i religionsundervisningen.	Ang. lärj. av kat. bek. uppvisas, att deras målsman på anmodan av kyrkoherden i Stockholm kat. församl. gjort framtällning tagande från religionunderv.	Från skolans sidan har ingen annan kontroll än den i läroverksstadgan isammanhang med examen föreskrivna utövers.	Målsmännen borde vara pliktiga att till skolan skriftligen anmäla, på vad sätt genom hemmets försorg religionsundervisn. meddelas åt lärjunge, som erhållit befrielse från skolans kristendomsundervisning.
Eslövs högre samskola	1	Lärjungen, tillhörande L. IV, har i Lund erhållit mos. religionsundervisning.		Någon kontroll från skolans sida utöver den i läroverksstadgan § 102 föreskrivna har ej ansetts nödig.	
Göteborgs högre samskola	17	Erhållit underv. i den mos. församlingens religionsskola.		Från skolans sidan har kontrollrats, att lärj. i fråga erhållit religionsundervisning i den mos. församlingens religionsskola.	
Landskrona kommunala gymnasium	3	Erhållit underv. i därvarande mos. religionsskola.		Kontroll från skolans sida icke utförts på annat sätt än att rektor förvisat sig om att ifrågak. lärjungar åtnjutit religionunderv. i den mos. religionsskolan.	Beträffande önskemål hänvisas till yttrandet gällande Landskrona religionskolan.
Lidingö kommunala läroverk	6	Erhållit underv. i mos. religion.		Någon kontroll från skolans sida över dessa lärjungar	Vid utsträckt rätt skall målsmans ansökan om befrielse, som bör in-

c) Högre goss- och samskolor.

<p>ansökan samt planen för den enskilda religionsundervisn., granskas av rektor i samråd med kristendomskonferensen. Den enskilda undervisn. bör vara sådan, att den ger kunskaper, som i stort sett motsvara skolans kurser på resp. stadier, och bör läraen, som meddelat denna undervisn., varje läsår till rektor inlämna redogörelse för densamma.</p>		<p>3 lärj. av mos. trosbek. erhållit underv. av rabbinen i Malmö, den katolske av katolsk pastor i Malmö.</p>	<p>Offentlig kontroll av undervisningens resultat genom anställt förhörde ej kunna anses vara överflödig.</p>
<p>grönsunderv. har av begripliga skäl ej förekommit.</p>		<p>4 1</p>	<p>Tydligt, att en verklig kontroll av arten av meddelad undervisn. ej kunna verkställas.</p>
		<p>Ingen befriad</p>	<p>Befrielse bör icke få karaktären av bortval av ytterligare ett av skolans ämnen.</p>
		<p>16</p>	<p>Betyg i religionskunskap införts å lärjungarnas skolbetyg.</p>
<p>Lunds privata elementar-skola</p>		<p>4</p>	<p>Vid utsträckt rätt in-konsekvent att fordra kontroll från skolans sida. Denna kontroll kunde tänkas bringa skolan i konflikt med dess kultur-vårdande verksamhet.</p>
<p>Lundsbergs skola</p>		<p>Ingen befriad</p>	
<p>Enskilda latin- och realläro-verket i Malmö</p>		<p>4</p>	
<p>Malmö afton-skola för real- och studentexamen</p>		<p>Ingen befriad</p>	
<p>Motala kommunala mellanskola och kommunala samskolas gymnasium</p>		<p>Ingen befriad</p>	

1	2	3	4	5	6
Saltsjöbadens samskola	5 1			Från skolans sida har icke någon kontroll utförts å den enskilda religionsundervisn.	Tydliggen intet samhälls- eller skolintresse, att barn erhålla undervisning i vissa närmare angivna sekters förvånda kristendom.
Sollefteå kom. mellanskola och kom. gymnasium	Ingen befriad				Under nuv. förhållanden obehövt att ändra läroverksstadgans bestämmelser om kontrollen. Vid utsträckt rätt till befrielse torde skärpt kontroll vara önskvärd. Genom skolan torde den ej böra utövas, utan anförtros åt en central myndighet.
Stockholm: Sofi Almqvists samskola	14 2 3 nya kyrkan, 2 chr. science	Lärjungarna av mos. trosbek. i de lägre kl. deltagit i undervisn. i det gamla testamentet. De till nya kyrkan hörande deltagit i religionsundervisn. med undantag av katekesundervisn.			
Beskowska skolan	19 3 2 grekiska katoliker	I grek.-kat. deltagit i religionsundervisningen å gymnasiet.			Den ensk. religionsundervisn. bör tillgodose de mål, skolans religionsundervisn. uppställt såväl för realskolan som för gymnasiet. Särskilt vad gymnasiet beträffar, bör genom lämplig kontroll garanteras, att de från skolans religionsundervisning befriade i kunskaps- hänseende stå på samma nivå som de i skolans re-

U t d r a g
ur
Yttranden
av

**Folkskolinspektörer samt rektorer och skolföreståndare angående
tillämpningen av 7 § dissenterlagen.¹**

I de av *folkskolinspektörerna* avgivna yttrandena gives bland annat uttryck åt den meningen, att, då krav på barns fritagande från skolans religionsundervisning så ytterst sällan förekommer nu för tiden, trots att den religiösa splittningen i övrigt otvivelaktigt på senare år ökats, detta måste anses ha ett visst sammanhang med den *reformerings av skolundervisningen*, som begynt med tillämpandet av 1919 års undervisningsplan.

Sålunda framhåller folkskolinspektören *G. E. Aldén* (Östergötlands västra insp.-omr.), att orsaken till att inom hans »verksamhetsområde ingen befrielse från skolans religionsundervisning ifrågakommit torde vara att söka uti den omständigheten, att Kungl. Maj:t upphävt cirkuläret till domkapitlen angående den kateketiska undervisningen, och att således s. k. katekesundervisning numera ej förekommer i folkskolan».

Folkskolinspektören *Joel Olsson Garpe* (Västmanlands östra insp.-omr.) yttrar följande:

Det synes mig kunna bestämt vitsordas, att — om ock olika meningar råda särskilt om tiden för och omfånget av skolans kristendomsundervisning, speciellt då beträffande sammanfattningen av den kristna tros- och sedeläran — en allmän belåtenhet råder med den nuvarande undervisningen, som — hur olika den än tages efter de olika lärarindividualiteterna — dock i sina huvuddrag regleras av 1919 års undervisningsplan för rikets folkskolor. Sedan numera grunden för klandret mot skolans »katekesplugg» undanröjts, höres så gott som aldrig något missnöje uttalas mot skolans kristendomsundervisning — möjligen någon gång någon enskilds förmenande, att »tiden kunde användas bättre för något annat ämne». Det förefaller mig otänkbart, att gentemot föräldrar, som intaga på fullt allvar denna ställning till kristendomsundervisningen, kunna framställa fordran på *enskild, kontrollerad* kristendomsundervisning för deras barn.

T. f. folkskolinspektören *Frans Hedenmark* (Jämtlands södra insp.-omr.) uttrycker ungefär samma uppfattning i korthet sålunda:

Här råder vidsträckt tolerans mellan olika trosriktningar, och efter kristendomsundervisningens omläggning enligt undervisningsplanen har förtroendet för

¹ Se kap. IV, s. 110. Jfr s. 103 ff.

skolans religionsundervisning stärkts, varför betänkligheter mot denna undervisning hädanefter knappast äro att befara.

Från västra Sverige finner man följande uttalande av folkskolinspektören *Ernst Billqvist* (Dalslands insp.-omr.):

Att döma efter förhållandena inom detta inspektionsområde torde man knappast behöva befara någon allmänare tendens från föräldrarnas sida till att söka befrielse för sina barn från nämnda undervisning. Ej ens å de orter, där den frikyrkliga verksamheten vunnit större tillslutning, har någon invändning mot barnens deltagande i skolans religionsundervisning försports. Nuvarande läroplan och undervisningssätt präglas dessutom av större tolerans gentemot olika uppfattningar än tillföre, och undervisningsplanens anvisningar framhålla kraftigt lärarens plikt att vid religionsundervisningen sorgfälligt undvika allt, som kan verka såsom sårande angrepp på andras åskådning.

Slutligen må även anföras, vad en *skolrådsordförande* inom Skaraborgs norra inspektionsområde i skrivelse till folkskolinspektören yttrar angående nu ifrågasvarande synpunkt:

Med anledning av Eder skrivelse får jag härmed meddela, att inom Hova och Älgårås skoldistrikt inga barn fritagits från religionsundervisningen i folkskolan med undantag av några få barn till s. k. fribaptister i så måtto, att dessa barn på framställning av deras föräldrar ej fått *läxor* i katekesen att inlära. När numera i katekesen ej vidare får undervisas, har jag ej hört av någon opposition mot religionsundervisningen.

Angående den punkt, om vilken de sakkunniga särskilt tillkännagivit önskan att få höra folkskolinspektörernas mening, nämligen om *kontrollen* av den mera omfattande enskilda religionsundervisning, som kunde tänkas bliva en följd av utsträckt rätt till befrielse från skolans religionsundervisning, ha inspektörerna i allmänhet icke haft mycket att andraga. Av dem, som yttrat sig rörande denna punkt, ha somliga framhållit, att de nu gällande kontrollföreskrifterna böra anses tillräckliga och att övervakandet alltså under varje förhållande bör vara anførtrott åt skolråden och skolstyrelserna eller deras ordförande, under det andra påyrkat en mera skärpt kontroll med normerande föreskrifter, avsedda att åstadkomma säkrare garanti mot religionslös barnuppfostran. I vissa fall ha försök gjorts att angiva några allmänna riktlinjer för en dylik skärpt kontroll, men endast ett par inspektörer ha närmare utformat, hur de tänkt sig densamma ordnad. Utförligast har folkskolinspektören *Ernst Westberg* (Hälsiglands norra insp.-omr.) givit uttryck åt sin mening i detta hänseende. Hans förslag innehåller följande punkter:

1. Befrielse från skolans religionsundervisning medgives av skolöverstyrelsen efter inhämtade yttranden av skolråd och folkskolinspektör.
2. Rätt att meddela särskild religionsundervisning tillkommer endast den, som av skolöverstyrelsen tillerkänts behörighet därtill.
3. Vid särskild religionsundervisning skall användas av skolöverstyrelsen godkänd lärobok.
4. Tiden för sådan undervisning må ej understiga, vad som i gällande undervisningsplan föreskrivits för ämnet i motsvarande klasser av folkskolan.
5. Sådan religionsundervisning skall vara underkastad den särskilda inspektion, som skolöverstyrelsen kan finna skäligt förordna.
6. Anteckningar enligt föreskrivet formulär över barnens deltagande i un-

dervisningen samt genomgångna pensa skola föras och årligen insändas till vederbörande skolråd.

7. För den händelse anmärkning, som av vederbörande skolråd eller förordnad inspektör framställs till skolöverstyrelsen, finnes befogad, äger skolöverstyrelsen återkalla medgivandet och uppdraga åt skolrådet att gå i författning om barnens inställande i skolan för erhållande av religionsundervisning.

Det har även framhållits, att kontrollen dock icke finge bli sådan, att den i själva verket komme att motverka den religionsfrihet, som befrielsen från skolans religionsundervisning skulle vara avsedd att stödja och säkerställa. Så skriver folkskolinspektören *David Andersson* (Älvsborgs norra insp.-omr.):

Att kontroll över enskild undervisning skall utövas, torde få anses ofrånkomligt, och det är förklarligt, att man därmed närmast avser att skaffa garantier för att den enskilda undervisningen i möjligaste mån blir likvärdig med skolans undervisning. Men med en så beskaffad kontroll kan det förhållandet inträda, att religionsfriheten i här berört hänseende blir illusorisk. Man torde kunna förutsätta, att, då en målsman för sina barn begär befrielse från deltagande i skolans religionsundervisning, anledningen härtill är den, att han anser vissa moment i skolans lärokurser innehålla mot hans uppfattning stridande trossatser. Om nu lagen respekterar en sådan uppfattning, och befrielse erhålles, bör icke samma lag medgiva, att vid av skolans representant anställda förhör med ifrågavarande barn även kräves, att insikter rörande nyssnämnda moment skola hava inhämtats, därför att de ingå i skolans lärokurser. Skulle kontrollen kunna så utövas, bleve, som sagt, det lämnade medgivandet utan verklig betydelse.

Slutligen må även anföras ett par uttalanden, som ge ett mera fullständigt uttryck åt den bland folkskolinspektörerna tydligen allmänt omfattande meningen, att en utsträckt rätt till barns fritagande från skolans religionsundervisning icke blott saknar stöd i något erkänt behov med hänsyn till religions- och samvetsfriheten hos vårt folk utan rent av skulle lända till *skada* för den svenska folkundervisningen i allmänhet och barnens skoluppfostran i synnerhet.

Folkskolinspektören *P. Holmvall* (Upplands insp.-omr.) yttrar i detta hänseende följande:

Vad angår de önskemål, som med avseende å kontrollen av den enskilda religionsundervisningen kunna vara att framställa, för det fall särskilt, att den i dissenterlagen stadgade möjligheten till barns fritagande från skolans religionsundervisning skulle bliva utsträckt till statskyrkomedlemmar och personer, som icke tillhöra något trossamfund, ber jag först få framhålla, att en dylik utsträckning av nu förefintliga möjligheter härutinnan icke synes önskvärd och icke heller torde vara av förhållandena påkallad. Den är icke önskvärd redan av det skäl, att kontroll av enskild religionsundervisning är och enligt sakens natur alltid torde komma att bli en synnerligen vansklighet uppgift. Vidare och just på grund härav föreligger fara för att en mer eller mindre okontrollerad religionsundervisning blir både sakligt ovederhäftig och formellt underhaltig. Ytterligare är att ihågkomma, att, då i skolans kristendomsundervisning ingår den undervisning i allmän moral, som skolan har att meddela, befrielse härifrån skulle kunna innebära en allvarlig förlust både ur den enskildes och ur samhällets synpunkt.

Såsom icke av förhållandena påkallad torde man kunna beteckna den ifrågasatta utvidgningen av möjligheterna till fritagande från skolans religionsun-

dervisning, därför att denna undervisning numera ingalunda har en utpräglat konfessionell läggning. Den är övervägande historiskt och etiskt orienterad, och det torde näppeligen kunna sägas främja religionsfriheten och möjligheterna till självbestämning på detta område, om de unga undandragas en religionsundervisning, som har en dylik läggning.

Folkskolinspektören *Albert Thorell* (Nordskånes västra insp.-omr.) uttrycker samma uppfattning på följande sätt:

Jag skulle anse det som en olycka för vår svenska folkskola, om utvecklingen skulle gå därhän, att en dylik befrielse bleve möjlig och i mera nämnvärd omfattning av målsmän begagnad. Det skulle föra för långt, om jag skulle närmare motivera denna min uppfattning. Ett par antydningar får i detta avseende vara nog.

Erfarenheterna från andra länder synas mig sålunda oförtydligt visa, vilken oskattbar fördel det varit för vårt lands skolor, att barnen nästan undantagslöst kunnat delta i de allmänna skolornas kristendomsundervisning. En skadlig splittring av skolväsendet har för religionsundervisningens skull här icke behövt ifrågakomma. Men skulle föräldrar mera allmänt begära, att deras barn befriades från kristendomsundervisningen i folkskolorna, så är det sannolikt, att det ej skulle stanna härvid. En lärares uppfattning i trossaker kommer ej blott till synes vid denna undervisning utan ock vid undervisningen i vissa av de profana ämnena. Och då uppstår förr eller senare för föräldrarna den frågan, om det räcker med att barnen befrias från undervisningen i kristendomsämnet.

Skulle även barn till föräldrar, som icke tillhöra något trossamfund, kunna befrias från skolornas religionsundervisning, så föreligger vidare möjligheten, att ett större eller mindre antal barn skulle växa upp utan att erhålla någon religionsundervisning alls. Det betänkliga häri behöver icke särskilt framhållas, men betonas må, att detta skulle vara ödesdigert även för det uppväxande släktets allmänbildning.

För övrigt behöver skolornas kristendomsundervisning numera knappast förorsaka samvetsnöd hos några barnens målsmän. I gällande undervisningsplan för rikets folkskolor står som en första anvisning för undervisningen i kristendom en uppmaning till lärarna att vid undervisningen iakttaga tolerans mot olika tänkande. Jag har icke funnit anledning tro, att denna anvisning icke följes.

*

I de av *rektorerna* och *föreståndarna* för enskilda läroanstalter avgivna yttrandena framhålles allmänt *onödigheten och olämpligheten av att befrielse från skolans religionsundervisning utsträcktes* på sätt i religionsfrihetssakkunnigas skrivelse antytts. Inga som helst önskemål i sådan riktning hade avhörts. I ett yttrande heter det: »En lagändring i angivet syfte skulle av allt att döma bringa oro och förvirring åstad på ett område, inom vilket hittills inga klagomål försports»; och liknande tankegång kommer till synes i åtskilliga av de inkomna inlagorna. Ja, man har t. o. m. givit uttryck åt den uppfattningen, att en sådan utsträckning av rätten till befrielse från religionsundervisningen, att denna rätt komme att gälla även medlemmar av svenska kyrkan, i själva verket innebure slopandet av statens intresse för den religiösa sidan av folkets fostran, något som vore allt annat än önskvärt.

Som skäl för avstyrkandet framhålles vidare bl. a. den omständigheten, att den nuvarande kristendomsundervisningen, som i luthersk anda så starkt betonade trohet i uppfyllandet av levnadskallets plikter och det nära sammanhanget mellan de religiösa sanningarna och livsföringen, ägde »de yppersta förutsättningar att dana goda samhällsmedborgare, som äga ansvarskänsla». En ändring av den nuvarande religionsundervisningen »bör kunna motiveras med att något bättre vinnes än vad den nuvarande undervisningen bjuder».

I inkomna yttranden har också framhållits, att den kristendomsundervisning, som f. n. meddelas i våra skolor, ägde en så historisk karaktär eller vore av så objektiv och vidhjärtad natur, att intet verkligt skäl föreläge att ytterligare utsträcka rätten att fritaga barn från skolans religionsundervisning. Även har framhållits svårigheten att, i händelse av utsträckt rätt till befrielse, utöva nödig kontroll över inhämtade kunskaper. De olägenheter, som den ifrågasatta förändringen skulle medföra, vore — framhåller man — betydligt större än de olägenheter, som tilläventyrs förefunnes med den nuvarande anordningen.

Även har gent emot den antydda utsträckningen av rätten till befrielse från skolans religionsundervisning gjorts gällande, att, om man beaktar, »att ifrågasatt undervisning utöver det konfessionella inrymmer jämväl allmänt uppfostrande och bildande moment, som icke ingå i andra skolämnen, så framstår det såsom nödvändigt att icke utan vidare låta en dylik utveckling äga rum».

I några av de inkomna svaren framhålles så *önskvärddheten eller i alla händelser möjligheten av att undervisningen i religion än ytterligare befriades från de konfessionella momenten* för att därigenom lättare kunna bibehållas som obligatorisk. I vissa inlagor har i denna sak uttalats den uppfattningen, att, om de barn, som här är fråga om, erhöles befrielse från de mer konfessionellt betonade partierna av undervisningen, de borde deltaga i skolans undervisning i bibelkunskap, kyrkohistoria, religionshistoria, i några fall har även föreslagits etik. Även har härvid framhållits den möjligheten, att vid skolorna kunde anordnas parallella kurser i ämnet: en evangelisk-luthersk och en »konfessionslös» (i religionshistoria och etik).

I andra yttranden ha rektorer och föreståndare sökt gå närmare in på *arten av den religionsundervisning*, som skulle komma till stånd, för den händelse befrielse i förut antydd utsträckning skulle komma att beviljas, och barnen sålunda genom målsmans försorg skulle erhålla religionsundervisning.

Så har härvid gjorts gällande, att »om denna utsträckning av befrielse från skolans religionsundervisning bleve verklighet, önskvärd likställighet mellan skolans lärjungar kräver, att de befriade erhålla en under betryggande former anordnad religionsundervisning, till omfattning och beskaffenhet motsvarande den, som komme de övriga lärjungarna till del». Allmänt har i yttranden, som berört denna del av föreliggande ärende, framhållits önskvärddheten av att, hur än religionsundervisningen komme att ordnas för barn, vilka på grund av utsträckt rätt till befrielse komme att fritagas från skolans religionsundervisning, *alla* måtte erhålla religionsundervisning, framför allt undervisning om den kristna religionen, en undervisning, som vore nödvändig såväl ur allmänbildningssynpunkt som ur synpunkten av de

ungas etiska fostran och deras utformande av en personlig världsåskådning. Än har den första synpunkten uteslutande gjorts gällande, än ha jämte denna någon av eller båda de andra betonats. Även har i detta sammanhang hänvisats till den okunnighet om religiösa ting, som förekomme i sådana land, där obligatorisk religionsundervisning saknades, en okunnighet, som — fränsett andra synpunkter — från ren bildningssynpunkt måste förhindras.

Föreståndarinnan vid Helpensionen Tyringe i Hindås *Ester Boman* skriver i sin inlaga följande, som berör denna sak:

Undertecknad, som i Amerika under ett halvår studerat olika skolor, som alla voro betagna rätten att giva religionsundervisning av något slag, vill framhålla, att kontroll å enskild religionsundervisning bör utövas av den myndighet, som därtill är bäst lämpad.

Vid åhörandet av alla slag av lektioner under min vistelse i Amerika frapperades jag av den gruvliga okunnighet, som rådde bland lärjungarna i hithörande frågor.

Fränsett den stora betydelse, som den kristna religionsundervisningen har rent etiskt, är det oundgängligen nödvändigt, att våra barn få tillräckliga teoretiska kunskaper om den kristna religionens ursprung och utveckling, helst jämförd med andra religioners utveckling, men med större tid anslagen för studiet av den kristna religionen och dess upphovsman. Vi röra oss ju med litteratur, som bygger på eller berör kultur, uppbyggd på den kristna religionens grund. Detta alltså ur ren allmänbildningssynpunkt.

Mest ingående är nu förevarande fråga behandlad av rektorn *Hugo Jungner* vid Umeå allmänna läroverk. Efter att ha som sin mening framhållit, att »i denna fråga torde såsom något, trots meningsbrytningarna på det religiösa området, uppnåeligt kunna fasthållas, att de unga, vare sig de deltaga i statsskolornas religionsundervisning eller ej, skola erhålla det mått av kunskaper på religionsområdet, som är av nöden, då de vid något mognare ålder skola söka uppbygga åt sig en mer personlig världsåskådning», gör han följande uttalande, hur han tänker sig en religionsundervisning i nu föreliggande fall kunna anordnas:

Det kunde kanske därvid vara en framkomlig väg, att staten genom kvalificerade personer skulle låta utarbета läroböcker, som innehålla de faktiska kunskaper, vilka anses utgöra ett minimum av kunskapsstoff i religionslära.

Nu torde kunna sägas, att missnöjet med skolans religionsundervisning kommer från — i stort sett — tvenne motsatta håll: å ena sidan från dem, som anse, att skolans religionsundervisning är för litet konfessionell, för mycket rationalistisk och »modern», å andra sidan från dem, som anse, att all religiös påverkan bör såsom innebärande något irrationellt hållas fjärran från barnen. Båda parterna skulle emellertid kunna tänkas bli i det väsentliga tillfredsställda, om staten skulle nöja sig med att kontrollera, att vissa faktiska kunskaper blivit av barnen inhämtade. Till detta kunskapsstoff skulle obligatoriskt höra en framställning efter evangelierna av Jesu person, lära och verk, men f. ö. skulle i de genom statsmakternas försorg utarbetade religionsböckerna erbjudas — efter olika målsmäns intressen — olika alternativ med huvudvikten lagd på det kyrkohistoriska, det dogmatiska eller det allmänt religionshistoriska området.

Även andra alternativ ha framställts rörande dylika läroböcker, gående ut på, att de borde innehålla huvudsakligen historiskt stoff. Vidare har från något håll uttalats det förslaget, att läroböckerna i fråga skulle underkastas

granskning av den nuvarande granskningsnämnden för läroböcker i kristendom eller av denna, sedan den i någon mån erhållit annan sammansättning.

Rörande *kontrollen* av den religionsundervisning, som skulle komma att meddelas utanför skolan, i händelse särskilt av utsträckt rätt för målsman att själv ombesörja barnens religionsundervisning, ha rektorer och föreståndare i mycket stor utsträckning uttalat sig, varvid vitt skilda meningar gjort sig gällande. Så har i vissa skrivelser påyrkats, att skolan måtte helt fritagas från sådan kontroll; i andra, vilka avgjort representera majoriteten, har lika bestämt hävdats, att kontrollen måtte bibehållas i nuvarande omfattning eller i större eller mindre grad skärpas.

Vad det först nämnda yrkandet beträffar, nämligen att *skolan måtte helt fritagas från kontroll* å den undervisning, som meddelades åt skolans lärjungar utanför skolan, har sålunda hävdats, att konsekvensen fordrade, att, då lärjunge befriades från skolans undervisning, skolan också befriades från kontrollen över den undervisning, som lärjunge på annat håll erhöle. Dessutom har påpekats det ömtåliga och grannliga i den uppgift, som på detta sätt lägges på skolan, då kontrollen ju icke finge innebära något ingrepp i den religionsfrihet, vederbörande kunde göra anspråk på. Även har framhållits den ökade arbetsbörda, som härigenom skulle läggas på skolans rektorer, i fall rätten att fritaga barnen från skolans religionsundervisning skulle komma att i större utsträckning begagnas.

Särskilt har *svårigheten att utöva kontroll* över konfessionslösas religionsundervisning påpekats, även från den synpunkten att man hade svårt att tänka sig, vilken art av religionsundervisning här skulle komma att meddelas. Även har gjorts gällande, att fall kunde tänkas, då den religionsundervisning, som meddelades i vissa religiösa samfund, vore av den beskaffenhet, att samhället och skolan såsom samhällets representant icke hade något intresse av att sådan undervisning meddelades, då den religionskunskap, som bibringades, vore från religiös synpunkt missriktad och från allmän bildningssynpunkt mindervärdig. Att under sådana förhållanden utöva kontroll, vore — enligt inlagornas författare — meningslöst. En rektor anför sålunda följande: »Antager man t. ex., att elever befrias, emedan deras föräldrar äro mormoner, russelianer, tungomålstalare eller dylikt, är det verkligen inget samhälls- eller skolintresse, att dessa barn erhålla undervisning i nämnda sekters förvända kristendom. — Här gäller det visserligen ytterlighetsfall, men resonemanget torde även äga giltighet beträffande en hel del sekter, som stå högre på kulturskalan.»

Såsom redan förut är nämnt, ha emellertid *de flesta rektorer och föreståndare*, som yttrat sig om kontrollen av den religionsundervisning, som lärjunge erhöle utanför skolan, *bestämt hävdad behövligheten av en dylik kontroll, i allmänhet även av en mer eller mindre skärpt sådan*. Särskilt har i detta sammanhang påpekats faran av att en på förut angivet sätt utsträckt rätt skulle kunna medföra missbruk i den riktning, att lärjunge för att erhålla lättnader sökte genom målsman bli fritagen från skolans religionsundervisning. Dylikt missbruk måste förebyggas genom fordran på att från skolans religionsundervis-

ning befriad lärjunge inhämtade motsvarande kunskaper i ämnet eller delar av ämnet och att han underkastades vederbörlig kontroll.

Vad denna kontroll angår, har man i flera inlagor lämnat *förslag å bestämmelser*, som mera ansluta sig till nu gällande föreskrifter. Man har sålunda uttalat sig för att det bleve bestämt, att rektor eller föreståndare vid läsårs början av vederbörande målsman infortrade uppgift angående den undervisning barnet skulle erhålla: kurs, läroböcker, i vissa fall har också påyrkats uppgift å lärare, som skulle meddela undervisningen i fråga. Även har föreslagits, att förenämnda uppgifter skulle granskas av ämneskonferensen i kristendom. Vad angår den lärares kompetens, som skulle meddela den enskilda religionsundervisningen, har man påyrkat, att denna skulle vara likvärdig med den kompetens, som läraren i ämnet vid de allmänna och enskilda läroanstalterna enligt nu gällande bestämmelser måste äga. I en inlaga har härvid gjorts gällande, att undervisning, meddelad av statskyrkopräst, kunde anses vara tillfyllest. I andra inlagor har — för det lägre och mellanstadiets vidkommande — tillräcklig garanti ansetts förefinnas i den utbildning, som lärarna i de fria religiösa samfunden erhöle. Brist i religionsundervisningen i något av nu nämnda hänseenden skulle medföra, att lärjunge icke erhöle befrielse från skolans religionsundervisning.

Ännu effektivare kontroll har från vissa håll krävts. Sålunda har påyrkats, att åtminstone i realskol- och studentexamen lärjunge, varom här är fråga, skulle i vanlig ordning underkastas examen i den kurs, han genomgått. Vanligen gå emellertid yrkandena ut på att vid varje termins eller läsårs slut från skolans religionsundervisning befriad lärjunge skulle undergå prövning av ämneslärare i skolan, eventuellt i rektors närvaro, eller av den lärare, som meddelat den enskilda undervisningen, inför vederbörande huvudlärare eller annan ämneslärare, eventuellt i rektors närvaro, eller av annan lämplig person, som rektor utsäge, varvid bristande kunskaper i ämnet skulle medföra, att vederbörande icke längre erhöle befrielse från skolans religionsundervisning. Också har föreslagits, att i tvistiga fall saken skulle hänskjutas till en nämnd, som för hela riket hade att pröva och övervaka hithörande ärenden. Även har man på något håll tänkt sig särskilda inspektörer, vilka bl. a. skulle ha till uppgift att övervaka religionsundervisning av detta slag.

Till sist må vid denna redogörelse för rektorers och föreståndares yttranden mer utförligt återgivas ett par, vilka från delvis olika synpunkter mer principiellt gå in på hithörande frågor.

Det ena, av vilket förut vissa punkter återgivits, är det yttrande, som avgivits av rektorn vid kommunala mellanskolan i Stockholm *Einar Öije*:

Enligt min mening är i närvarande läge i vårt land kontroll över av främmande trosbekännares barn åtnjuten religionsundervisning icke behöflig, all den stund dessa bekännare nästan undantagslöst torde vara högst angelägna om sina barns uppfostran i religiöst avseende. Helt annorlunda kan läget komma att te sig, om möjligheten till fritagande från skolans religionsundervisning utsträcker till statskyrkomedlemmar och personer, som icke tillhöra något trosamfund. Detta enligt mitt förmenande eljest rimliga medgivande åt dem, som av sitt samvete drivits till fritänkeri eller, ehuru väsentligen eniga med stats-

kyrkan, icke kunna omfatta alla dess lärosatser eller stöta sig på framsällningen av vissa berättelser i gamla testamentet o. s. v., skulle högst sanndikt komma att missbrukas. Icke blott den stora skaran av i religiöst hänseende likgiltiga personer kunde då komma att utan verkligt vederlag utnyttja den medgivna rätten, utan det kunde även inträffa, att lärjungar på grund av tillfälliga anledningar, vilka i förekommande fall böra på annat sätt korrigeras, eller till och med endast av bekvämlighet skulle hos sina föräldrar utverka sådan befrielse, kanske rent av utan att målsmannen anser nödigt att först samtala med rektor om saken. I samvetsfrihetens namn kunde på detta sätt religionsundervisningen bli försatt i ett högeligen ogynnsamt läge, även i jämförelse med skolans övriga ämnen.

Beaktar man, att ifrågakvarande undervisning utöver det konfessionella inrymmer jämväl allmänt uppfostrande och bildande moment, som icke ingå i andra skolämnen, så framstår det såsom nödvändigt att icke utan vidare låta en dylik utveckling äga rum. Det finns troligen blott två sätt att förhindra denna skada: antingen en effektiv kontroll från det allmännas sida i likhet med vad i dissenterlagen säges eller ock anordnande av konfessionslös undervisning i religionshistoria, etik och morallära. Den förra vägen kommer alltid att förefalla osympatisk, och dess genomförbarhet synes tvivelaktig. Den senare torde därför vara att föredraga, såvida en ändring i det nuvarande tillståndet skall göras. Eventuellt kunde vid skolorna parallella kurser i ämnet anordnas: en evangeliskt luthersk och en konfessionslös.

Det andra yttrandet är det, som avgivits av *kristendomslärare i Uppsala* vid sammanträde den 26 november 1925:

Ett utbyggande av gällande bestämmelser i berörda avseende (kontroll över dissenters religionsundervisning) torde därför vara ett önskemål, om ej kontrollen över dissenters religionsundervisning skall bli en verkninglös formalitet. Ju flera, som komma att begagna sig av rätten till utträde ur kyrkan, ju större betydelse får denna kontroll.

Ett utsträckande av den åt dissenters medgivna friheten till att omfatta även medlemmar av svenska kyrkan torde ur skolans och samhällets synpunkt vara förknippad med de största svårigheter. Därest denna frihet skulle begagnas i större omfattning, torde det bli mycket vanskligt att fixera de grunder, efter vilka befrielse må kunna medgivas, medan det å andra sidan väl måste vara utslutet, att respektive lärares personliga popularitet o. d. skulle få vara utslagsgivande. Någon djupgående principiell divergens mellan läroverkets religionsundervisning och föräldrarnas önskemål har, så vitt bekant, icke gjort sig gällande. Med hänsyn till härvarande förhållanden, vilka i stor utsträckning torde äga sin motsvarighet å andra orter, synes den ifrågasatta befrielsen — för andra än dissenters — fördenskull icke vara påkallad. Att saklighet och respekt för olika ståndpunkter — i större utsträckning än fordom — utmärker religionsundervisningen, torde icke böra lämnas utan beaktande vid avgörandet av förevarande fråga. På grund härav torde den ifrågasatta befrielsen från skolans religionsundervisning bestämt böra avrådas.

Skulle den ifrågasatta utvidgningen av rätten till befrielse från skolans religionsundervisning likväl komma till stånd, skulle skolmyndigheterna ställas inför svårösta uppgifter i fråga om kontrollen över den vid sidan om skolan föranstaltade religionsundervisningen. Skulle sådan kontroll åsidosättas, bleve med största sannolikhet följden, att en avsevärd del av de från skolans religionsundervisning befriade lärjungarna finge en både till omfattning och vetenskaplig vederhäftighet betydligt underlägsen kunskap beträffande religionen överhuvud samt speciellt kristendomen och dess historia. Med hänsyn till kristendomens betydelse för den västerländska odlingen, skulle detta medföra en ytterst

kännbar brist i fråga om den bildning, skolan avser att bibringa, varjämte den fostran i moraliskt och religiöst avseende skulle gå förlorad, som själva studiet av det andliga livets historia skänker.

Om ej dessa värden vid en eventuell reform av ifrågavarande slag skola förspillas, synes det nödvändigt att beträffande dem, som befriats från skolans religionsundervisning, fordra, dels att de på annan väg i anslutning till läroböcker, som godkänts i vederbörlig ordning, erhålla en religionsundervisning, som till omfånget motsvarar skolans kurser, dels att kravet på vederbörande undervisares kompetens upprätthålles, dels att realiserandet av dessa krav kontrolleras genom på lämpligt sätt anordnad inspektion — ev. genom av rektor eller skolöverstyrelsen utsedda personer. De med en sådan kontroll förknippade svårigheterna äro ytterligare ett starkt skäl mot reformen i fråga.

Regeringsformen § 28

(sådan dess lydelse varit under olika skeden).

1809.

Konungen äger att i statsrådet utnämna och befordra infödde svenske män till alla de ämbeten och tjänster inom riket, högre och lägre, vilka äro av den egenskap, att Konungen fullmakter därå utfärdar, dock böra vederbörande förut med förslag hava inkommit, där sådane hittills ägt rum; vare likväl Konungen obetaget, att uti militära ämbeten nyttja utländske män av sällsynt skicklighet, men icke till kommandanter i fästningarne. Konungen fäste, vid alla befordringar, avseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet, men icke på deras börd. Till statsministrar, statsråd, justitieråd, statssekreterare samt alle andre civile ämbetsmän inom riket och domare må sådane män endast nämnas, som äro av den rena evangeliska läran.

1841.

Konungen äger — — — icke på deras börd. Till civile ämbetsmän inom riket och till domare må sådane män endast nämnas, som äro av den rena evangeliska läran. Varje departementschef skall föredraga och expediera alla ärenden, rörande befordringar, förordnanden, tjänstledighet och avsked, till och från ämbeten och tjänster, vid de verk och stater, som under departementet höra.

1854.

Konungen äger att i statsrådet utnämna och befordra infödde svenske män till alla de ämbeten och tjänster inom riket, högre och lägre, vilka äro av den egenskap, att Konungen fullmakter därå utfärdar, dock böra vederbörande förut med förslag hava inkommit, där sådana hittills ägt rum. *Konungen vare likväl obetaget, att, efter vederbörandes hörande, eller uppå deras framställning, till lärarebefattningar vid universiteterna, de teologiska läraretjänsterna likväl undantagna, såsom ock till lärare- och andra beställningar vid andra inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst, ävensom till läkarebefattningar, kalla och befordra även utländske män av utmärkt förtjänst, de där den rena evangeliska läran bekänna.* Likaledes må Konungen kunna uti militära ämbeten nyttja utländske män av sällsynt skicklighet, men icke till kommandanter i fästningarne. Konungen fäste, vid alla befordringar, avseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet, men icke på deras börd. Till civile ämbetsmän — — — under departementet höra.

1858.

- 1:o. Konungen äger — — — under departementet höra.
- 2:o. Konungen äger att genom naturalisation till svensk medborgare upptaga utländsk man i den ordning och under de villkor, som uti särskild där-

om av Konung och ständer gemensamt stiftad lag bestämmas. Sålunda naturaliserad utlänning njute samma rättigheter och förmåner, som infödd svensk man, dock utan att kunna till ledamot av statsrådet utnännas.

1863.

1:o. Konungen äger — — — icke på deras börd. Till civila tjänster inom riket och till domareämbeten må sådane män endast nämnas, som äro av den rena evangeliska läran; *härifrån dock undantagne lärarebeställningar och övriga tjänster vid inrättningar för slöjd och skön konst, ävensom läkarebefattningar, till vilka jämväl andre, än bekännare av den rena evangeliska läran, kunna utnännas.* Varje departementschef skall föredraga och expediera alla ärenden, rörande befordringar, förordnanden, tjänstledighet och avsked, till och ifrån ämbeten och tjänster vid de verk och stater, som under departementet höra.

2:o. Konungen äger — — — statsrådet utnännas.

1866.

1:o. Konungen äger — — — under departementet höra.

2:o. Konungen äger att genom naturalisation till svensk medborgare upptaga utländsk man i den ordning och under de villkor, som bestämmas genom särskild lag, stiftad i den ordning 87 § 1 mom. stadgar. Sålunda naturaliserad utlänning njute samma rättigheter och förmåner, som infödd svensk man, dock utan att kunna till ledamot av statsrådet utnännas.

1870.

1:o. Konungen äger — — — icke på deras börd. *Till prästerligt ämbete eller till annan tjänst, varmed är förenat åliggande att meddela undervisning i kristendom eller teologisk vetenskap, kan endast den utnännas, som bekänner den rena evangeliska läran. Till alla övriga ämbeten eller tjänster, med det undantag i avseende å statsrådets ledamöter, som i 4 § stadgas, må bekännare av annan kristen troslära, ävensom av den mosaiska, kunna nämnas; dock må icke någon, som ej tillhör den rena evangeliska läran, såsom domare eller innehavare av annan tjänst deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan.* Varje departementschef — — — under departementet höra.

2:o. Konungen äger — — — statsrådet utnännas.

1909.

Konungen äger att i statsrådet utnämna och befordra infödde svenske män till alla de ämbeten och tjänster, högre och lägre, vilka äro av den egenkap, att Konungen fullmakter därå utfärdar, dock böra vederbörande förut med förslag hava inkommit, där sådana hittills ägt rum. Till lärarebefattningar vid statens läroanstalter, de teologiska läraretjänsterna vid universiteterna likväl undantagna, till andra beställningar vid inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst samt till läkarebefattningar må i den ordning, som ovan sagts, och med tillämpning av grunder, som av Konungen och riksdagen godkänts, kunna utnännas och befordras även infödda svenska kvinnor. Konungen vare ock obetaget, att, efter vederbörandes hörande, eller uppå deras framställning, till lärarebefattningar vid universiteterna, de teologiska

läraretjänsterna likväl undantagna, såsom ock till lärare- och andra beställningar vid andra inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst, ävensom till läkarebefattningar, kalla och befordra även utländske män av utmärkt förtjänst, de där den rena evangeliska läran bekänna. Likaledes må Konungen kunna uti militära ämbeten nyttja utländske män av sällsynt skicklighet, men icke till kommandanter i fästningarna. Till konsul må ock utländsk man nämnas, där lön ej är med befattningen förenad. Konungen fäste, vid alla befordringar, avseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet, men icke på deras börd. Till prästerligt ämbete eller till annan tjänst, varmed är förenat åliggande att meddela undervisning i kristendom eller teologisk vetenskap, kan endast den utnämnas, som bekänner den rena evangeliska läran. Till alla övriga ämbeten eller tjänster, med det undantag i avseende å statsrådets ledamöter, som i 4 § stadgas, må bekännare av annan kristen troslära, ävensom av den mosaiska, kunna nämnas; dock må icke någon, som ej tillhör den rena evangeliska läran, såsom domare eller innehavare av annan tjänst deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan. Varje departementschef — — — under departementet höra.

1921.

Konungen äger att i statsrådet utnämna och befordra infödde svenske män till alla de ämbeten och tjänster, högre och lägre, vilka äro av den egenskap, att Konungen fullmakter därå utfärdar, dock böra vederbörande förut med förslag hava inkommit, där sådana hittills ägt rum. Konungen vare ock obetaget, att, efter vederbörandes hörande, eller uppå deras framställning, till lärarebefattningar vid universiteterna, de teologiska läraretjänsterna likväl undantagna, såsom ock till lärare- och andra beställningar vid andra inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst, ävensom till läkarebefattningar, kalla och befordra även utländske män av utmärkt förtjänst, de där den rena evangeliska läran bekänna. Likaledes må Konungen kunna uti militära ämbeten nyttja utländske män av sällsynt skicklighet, men icke till kommandanter i fästningarna. Till konsul må ock utländsk man nämnas, där lön ej är med befattningen förenad.

Till ämbeten och tjänster, varom ovan sägs, må med tillämpning av grunder, som av Konungen och riksdagen godkänts, även kvinnor kunna utnämnas och befordras, dock att kvinna ej må utnämnas till prästerlig tjänst, där ej annorledes bliver bestämt i den ordning 87 § 2 mom. stadgar.

Till prästerligt ämbete eller till annan tjänst, varmed är förenat åliggande att meddela undervisning i kristendom eller teologisk vetenskap, kan endast den utnämnas, som bekänner den rena evangeliska läran. Till alla övriga ämbeten eller tjänster, med det undantag i avseende å statsrådets ledamöter, som i 4 § stadgas, må bekännare av annan kristen troslära, ävensom av den mosaiska, kunna nämnas; dock må icke någon, som ej tillhör den rena evangeliska läran, såsom domare eller innehavare av annan tjänst deltaga i handläggning eller avgörande av fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan.

Konungen fäste vid alla befordringar avseende endast å de sökandes förtjänst och skicklighet, men icke på deras börd. Varje departementschef — — — under departementet höra.

Statistisk undersökning angående ökningen av de i statskyrkan kvarstående församlingsmedlemmarnas skattebörd för det fall att församlingarnas skatteförluster skulle av dem täckas.

Såsom de sakkunniga i kap. VII, s. 256, anført, kunde det tänkas inträffa, att i enstaka, mindre bärkraftiga församlingar den genom den föreslagna skattehindringen uppkommande skatteförlusten bleve så stor, att de i kyrkan kvarstående församlingsmedlemmarnas skattebörd oskäligt ökades, därest de felande skattemedlen skulle av dem gäldas. Det har synts vara av vikt att få denna fråga statistiskt belyst, varför de sakkunniga låtit verkställa undersökning i angivna ämne med avseende å ett antal kommuner. Dessa hava valts från olika delar av landet på ett sådant sätt, att de representera dels olika storleksklasser och dels växlande typer beträffande skatteunderlagets fördelning på olika skatteobjekt.

Tab. I anger för 39 kommuner, vilka vad landsbygden beträffar jämväl utgöra församlingar, skatteunderlagets storlek och fördelning samt utdebiteringen pr 100 kr. inkomst för särskilda kommunala ändamål, däribland utdebiteringen av församlingsavgifter (till prästerskapets avlöning) och av avgifter till övriga kyrkliga ändamål. Uppgifterna avse den utdebitering, som *inflöt* år 1926. En jämförelse med tab. C, införd i kap. VII å s. 248, utvisar, att utdebiteringens medeltal för de olika kommunerna tämligen noga överensstämmer med motsvarande riksmideltal.

Ökningen i utdebitering för de i statskyrkan kvarstående församlingsmedlemmarna är angiven i tab. II för olika alternativ. Man har tänkt sig, att den skatt, från vilken de utom statskyrkan stående komme att befrias — uppgående till hälften av vad som belöper å deras till bevillning beskattningsbara inkomst — skulle utslås å de kvarstående inom resp. församlingar. De kyrkan utomstående hava antagits representera alternativt 5, 10, 25 och 50 procent av hela skatteunderlaget inom varje församling. Skatteförlusterna komme således att i antagna fall utgöra $2\frac{1}{2}$ resp. 5, $12\frac{1}{2}$ och 25 procent av de kyrkliga avgifter, som inom varje församling belöpa på enskilda personers beskattningsbara inkomst. De utom kyrkan varande hava som nämnt antagits representera vissa procentiska andelar av *hela* skatteunderlaget inom varje församling, således även av den fasta egendomen, och torde icke böra för någon del av det på dem belöpande skatteunderlaget deltaga i repartitionen om skatteförlusten. Denna skulle således i det fall att de, som skola erhålla lindring i skatt, representera exempelvis 10 procent av skatteunderlaget, utslås på befintliga bolags hela inkomst samt på 90 procent av det övriga skatteunderlaget. Visserligen äga bolagen regelmässigt fast egendom, varför den beräknade inkomsten av fast egendom borde till den del, som motsvaras av bolagens innehav, belastas fullt och ej till blott 90 procent, men från denna faktor har man

av praktiska skäl måst bortse. Ej heller har hänsyn kunnat tagas till den omständigheten, att inkomsten för enskilda personer icke kunnat fullt exakt angivas, emedan däri kan ingå inkomst för vissa juridiska personer, som ej äro bolag.

Beträffande *församlingsavgifterna* har förutsatts, att kyrkofonden skulle även i förevarande fall ersätta de belopp, som komme att ligga över församlingarnas »ansvarssummor». Såsom tab. II utvisar, komme därför församlingsavgifter att utslås på de i kyrkan kvarstående blott i sådana församlingar, där utdebiteringen ej överstiger 60 öre pr bevillningskrona. Dessa församlingar äro relativt fåtaliga och även i de av dem, där ökad utdebitering skulle förekomma, bleve densamma obetydlig. Det kan synas anmärkningsvärt, att ökning av utdebiteringen ej skulle förekomma i Hjorteds, Garpenbergs och Helgums församlingar, där utdebiteringen av församlingsavgifter blott uppgår till 30 öre pr bevillningskrona, men förhållandet beror därpå, att dessa församlingar skulle ägt att från kyrkofonden bekomma ökat tillskott av skogsförsäljningsmedel till skatteförlustens belopp.

De skatteförluster, som gälla *annan kyrklig skatt än församlingsavgifter*, inverka menligare för församlingarnas ekonomi. Man har här räknat efter två alternativ. Enligt det första (alt. A) skulle »övervältningen» av avgifterna ej få föranleda, att de i statskyrkan kvarståendes avgifter av ifrågavarande slag stegrades utöver viss gräns. Denna tänkta gräns har satts till 60 öre pr bevillningskrona med hänsyn därtill, att riksmedeltalet är 55 öre (jämför förutnämnda tab. C). Vad som ej kunde täckas genom utdebitering skulle ersättas församlingarna av allmänna medel, exempelvis ur kyrkofonden. Det visar sig, att enligt detta alternativ skulle ökad utdebitering av nu omhandlade kyrkliga avgifter förekomma blott i de två städerna och i 8 av landsförsamlingarna. Icke i något fall uppgår ökningen till något mera avsevärt belopp. Annorlunda ställer sig saken, om avgifterna i fråga skulle utan någon begränsning utslås på de kvarstående (alt. B). Ökningen skulle då i fall där de, som erhålla skattelindring, representera maximum av antagen andel i skatteunderlaget, flerstädes överstiga 50 öre pr bevillningskrona, i ett fall (Hortlax, där den totala kommunala utdebiteringen redan är kr. 15.60) uppgå till 87 öre.

Av det anförda synes framgå, att man utan större olägenhet skulle kunna låta de i statskyrkan kvarstående församlingsmedlemmarna vidkännas genom den ifrågasatta lindringen uppkommande skatteförluster i vad dessa avse församlingsavgifter (under ovan angivna förutsättning) och övriga kyrkliga avgifter, om de utdebiteras enligt alternativ A. Av skäl, som angivas i kap. VII, hava de sakkunniga emellertid stannat vid att föreslå, att uppkommande skatteförluster — vilka väl kunna väntas komma att i genomsnitt stanna på en vida lägre nivå än man räknat med i nu förevarande specialutredning — skola i sin helhet ersättas församlingarna av allmänna medel, nämligen kyrkofonden.

tabell I, angivande skatteunderlaget och utdebiteringen till olika kommunala ändamål
i 39 olika kommuner år 1926.

Kommun ¹	Län	Skatteunderlag				Utdebitering pr 100 kr. inkomst				
		Genom fastighetsbevilning beskattad, beräknad inkomst av fast egendom	Övrig inkomst av fast egendom, kapital o. arbete		Summa inkomst	Till den borgerl. komm.	Till kyrkan		Till skolan	Summa
			För bolag	För andra skattskyldiga			Till prästerskapets avlön. ²	Till övriga kyrkl. ändamål		
Änna	Stockholms	293 640	1 100	378 580	673 320	3.80	0.60	1.40	4.80	10.60
Älidö	»	203 460	5 140	358 580	567 180	3.00	0.60	1.15	3.25	8.00
Ärlåsa	Uppsala	142 094	—	139 150	281 244	2.10	0.60	2.40	1.00	6.10
Äjörkvik	Södermanland	411 185	28 170	514 324	953 679	2.80	0.60	0.90	2.50	6.80
Äspö	»	78 248	—	74 450	152 698	6.56	0.60	2.79	2.20	12.15
Ävanshals	Östergötl.	177 720	—	125 840	303 560	4.10	0.60	1.15	1.75	7.60
Äumla	»	46 322	—	24 390	70 712	2.88	0.60	2.32	1.62	7.42
Älmestad	Jönköpings	173 267	7 300	195 720	376 287	2.30	0.60	0.20	1.40	4.50
Äker	»	131 240	4 680	145 270	281 190	3.50	0.60	2.20	2.60	8.90
Äkävsjö	»	74 240	1 500	56 790	132 530	4.55	0.60	0.85	4.00	10.00
Älmeboda	Kronobergs	213 242	3 020	313 930	530 192	7.00	0.60	0.90	3.50	12.00
Älgunnaryd	»	143 998	—	113 510	257 508	0.90	0.60	0.50	2.90	4.90
Älftjorted	Kalmar	409 593	—	434 750	844 343	4.25	0.30	0.35	2.35	7.25
Älvadhem	Gotlands	103 650	17 040	109 880	230 570	1.00	0.60	0.80	3.00	5.40
Äls	»	32 415	—	16 150	48 565	3.40	0.60	1.80	9.85	15.65
Älösen	Blekinge	253 733	1 060	581 320	841 113	4.20	0.60	0.60	1.80	7.20
Ängelrum	»	419 853	29 730	1 363 690	1 813 273	3.80	0.60	0.87	3.73	9.00
Älmåkra	Kristianstads	273 050	1 190	560 470	834 710	3.00	0.60	0.40	3.00	7.00
Älsjö kloster	Malmöhus	202 300	—	338 000	540 300	2.60	0.60	0.70	1.40	5.30
Änsala	Hallands	146 841	60	346 810	493 711	3.00	0.60	1.80	1.60	7.00
Ärimeton	»	149 830	4 150	91 100	245 080	3.40	0.60	1.10	2.00	7.10
Älftorp	»	126 359	10	78 160	204 529	5.00	0.60	4.00	4.00	13.60
Äreby	Göteb. o. Bohus	102 407	—	44 780	147 187	5.20	0.60	2.20	7.20	15.20
Äromelanda	»	204 906	—	174 440	379 346	5.40	0.60	2.60	3.70	12.80
Ärsby	Älvsborgs	483 947	83 230	1 328 670	1 895 847	1.80	0.30	1.30	2.80	5.70
Ärinna	»	296 487	194 950	2 033 260	2 524 697	1.71	0.30	0.66	1.89	4.56
Äckeby	Skaraborgs	63 870	—	63 430	127 300	3.35	0.60	2.50	1.35	7.80
Äkalunda	»	35 620	—	29 750	65 370	3.90	0.60	2.80	1.40	8.70
Ällerud	Värmlands	390 586	—	202 520	593 106	7.00	0.60	0.50	3.30	11.40
Älby	Örebro	457 857	110	881 940	1 339 907	2.70	0.60	0.30	1.40	5.00
Älvingeråsa	»	67 416	—	70 610	138 026	6.00	0.60	1.00	1.80	8.90
Älvsjöskatteberg	Västmanl.	593 725	12 500	1 010 320	1 616 545	4.89	0.20	0.47	2.94	8.50
Ärpenberg	Kopparbergs	321 855	7 610	518 970	848 435	4.00	0.30	0.80	3.00	8.10
Älvdundra	Västernorr.	1 193 582	753 860	4 057 042	6 004 484	3.76	0.40	0.83	3.01	8.00
Älfgum	»	312 522	14 960	524 530	852 012	4.42	0.30	0.10	3.91	8.73
Ännäs	Västerbottens	592 768	3 260	1 493 350	2 089 378	3.40	0.50	1.15	1.95	7.00
Ärtflax	Norrbottns	281 314	7 340	441 520	730 174	6.10	0.60	2.90	6.00	15.60
Summa landsbygd		9 610 142	1 181 970	19 235 996	30 028 108	—	³ 0.46	³ 0.95	—	³ 7.75
Uppsala stad	Uppsala	4 188 086	2 279 500	28 511 510	34 979 096	3.15	0.18	0.27	1.15	4.75
Älvle	Gävleborgs	4 541 621	3 725 860	27 923 690	36 191 171	7.66	0.12	0.52	—	8.30
Summa städer		8 729 707	6 005 360	56 435 200	71 170 267	—	³ 0.15	³ 0.40	—	³ 7.13
Samtliga		18 339 849	7 187 330	75 671 196	101 198 375	—	³ 0.24	³ 0.56	—	³ 7.31

¹ Pastoratsindelningen utmärkes genom klammer.

² Församlingsavgifter.

³ Medeltal.

Tabell II, utvisande den ökning i utdebitering (i kr. pr bev.krona) för i statskyrkan kvarstående församlingsmedlemmar, som i nedan angivna kommuner föranledes därav att kyrkliga avgifter, från vilka utom kyrkan varande församlingsmedlemmar befrias, skola helt eller delvis täckas av de kvarstående.

Kommun	Ökning i utdebiteringen av avgifter till prästerskapets avlöning (församlingsavgifter), ¹ om ur statskyrkan utträda personer, som beräknas representera av skatteunderlaget:				Ökning i utdebiteringen av avgifter för <i>andra kyrkliga ändamål än prästerskapets avlöning</i> , om ur statskyrkan utträda personer, som beräknas representera av skatteunderlaget:							
					alt. A ²				alt. B ³			
	5 %	10 %	25 %	50 %	5 %	10 %	25 %	50 %	5 %	10 %	25 %	50 %
Länna	—	—	—	—	—	—	—	—	0.02	0.04	0.13	0.39
Blidö	—	—	—	—	—	—	—	—	0.02	0.04	0.12	0.36
Järlåsa	—	—	—	—	—	—	—	—	0.03	0.07	0.20	0.59
Björkvik	—	—	—	—	—	—	—	—	0.01	0.03	0.08	0.24
Aspö	—	—	—	—	—	—	—	—	0.04	0.08	0.23	0.68
Svanshals	—	—	—	—	—	—	—	—	0.01	0.03	0.08	0.24
Kumla	—	—	—	—	—	—	—	—	0.02	0.04	0.13	0.40
Ölmestad	—	—	—	—	0.003	0.006	0.02	0.05	0.003	0.006	0.02	0.05
Åker	—	—	—	—	—	—	—	—	0.03	0.06	0.19	0.56
Kävsjö	—	—	—	—	—	—	—	—	0.01	0.02	0.06	0.18
Älmeboda	—	—	—	—	—	—	—	—	0.014	0.03	0.09	0.26
Agunnaryd	—	—	—	—	0.006	0.012	0.04	0.10	0.006	0.012	0.04	0.11
Hjorted	—	—	—	—	0.005	0.01	0.03	0.09	0.005	0.01	0.03	0.09
Havdhem	—	—	—	—	—	—	—	—	0.01	0.02	0.06	0.18
Näs	—	—	—	—	—	—	—	—	0.02	0.03	0.10	0.30
Lösen	—	—	—	—	—	—	—	—	0.01	0.02	0.07	0.21
Augerum	—	—	—	—	—	—	—	—	0.02	0.04	0.13	0.32
Glimåkra	—	—	—	—	0.007	0.015	0.04	0.13	0.007	0.015	0.04	0.13
Bosjöklöster	—	—	—	—	—	—	—	—	0.01	0.02	0.07	0.22
Onsala	—	—	—	—	—	—	—	—	0.03	0.07	0.21	0.63
Grimeton	—	—	—	—	—	—	—	—	0.01	0.02	0.07	0.20
Rolfstorp	—	—	—	—	—	—	—	—	0.04	0.08	0.25	0.76
Kåreby	—	—	—	—	—	—	—	—	0.02	0.04	0.22	0.67
Romelanda	—	—	—	—	—	—	—	—	0.03	0.07	0.20	0.60
Örby	0.005	0.012	0.03	0.10	—	—	—	—	0.02	0.05	0.15	0.44
Kinna	0.006	0.013	0.04	0.11	—	—	—	—	0.01	0.03	0.09	0.25
Rackeby	—	—	—	—	—	—	—	—	0.03	0.07	0.21	0.62

¹ Förutsättning: att de kvarstående belastas upp till 60 öre pr bevillningskrona; återstående skatteförlust täckes av kyrkofonden.

² Förutsättning: att övervärtningen av avgifterna på de kvarstående ej får föranleda, att dessas avgifter stegras över 60 öre pr bevillningskrona; skatteförlust, som ej kan utdebiteras på de kvarstående, täckes av kyrkofonden.

³ Förutsättning: att någon begränsning av utdebiteringen på de kvarstående ej förekommer.

Kommun	Ökning i utdebiteringen av avgifter till prästerskapets avlön. (församlingsavgifter), om ur statskyrkan utträda personer, som beräknas representera av skatteunderlaget:				Ökning i utdebiteringen av avgifter för andra kyrkliga ändamål än prästerskapets avlöning om ur statskyrkan utträda personer, som beräknas representera av skatteunderlaget:							
					alt. A				alt. B			
	5 %	10 %	25 %	50 %	5 %	10 %	25 %	50 %	5 %	10 %	25 %	50 %
Skalunda	—	—	—	—	—	—	—	—	0.03	0.07	0.21	0.64
Sillerud	—	—	—	—	0.004	0.01	0.03	0.09	0.004	0.01	0.03	0.09
Viby	—	—	—	—	0.005	0.011	0.03	0.10	0.005	0.011	0.03	0.10
Tångeråsa	—	—	—	—	—	—	—	—	0.01	0.03	0.09	0.26
Skinnskatteberg	0.003	0.007	0.02	0.06	0.008	0.016	0.05	0.13	0.008	0.016	0.05	0.15
Garpenberg	—	—	—	—	—	—	—	—	0.013	0.027	0.08	0.24
Gudmundrå	0.007	0.015	0.04	0.12	—	—	—	—	0.015	0.03	0.09	0.25
Helgum	—	—	—	—	0.002	0.003	0.01	0.03	0.002	0.003	0.01	0.03
Vännäs	0.01	0.02	0.06	0.10	—	—	—	—	0.02	0.05	0.14	0.41
Hortlax	—	—	—	—	—	—	—	—	0.05	0.10	0.29	0.87
Medeltal för landsbygd	0.0	0.01	0.02	0.05	0.0	0.0	0.01	0.02	0.02	0.03	0.10	0.29
Uppsala stad	0.004	0.008	0.024	0.069	0.006	0.012	0.036	0.103	0.006	0.012	0.036	0.103
Gävle	0.002	0.005	0.015	0.042	0.011	0.022	0.065	0.08	0.011	0.022	0.065	0.182
Medeltal för städer	0.0	0.01	0.02	0.05	0.01	0.02	0.05	0.09	0.01	0.02	0.05	0.14
Medeltal för samtliga	0.0	0.01	0.02	0.05	0.01	0.01	0.04	0.07	0.01	0.02	0.07	0.19
I absoluta tal för samtliga:	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.
merbelastning för de kvarstående	3 017	6 030	15 079	29 337	5 896	11 792	29 481	38 483	10 006	20 010	50 511	100 303
merbelastning för kyrkofonden . .	1 294	2 586	6 466	13 755	4 110	8 218	21 030	61 820	—	—	—	—
Summa	4 311	8 616	21 545	43 092	10 006	20 010	50 511	100 303	10 006	20 010	50 511	100 303

Sammandrag av kyrkofondens räkenskaper enligt

	1	2	3	4	5
		1916	1917	1918	1919
Debet.					
<i>Ingående balans:</i> fondens behållning vid årets början		9 583 814	12 019 876	16 950 397	21 094 825
<i>Inkomster:</i>					
Till kyrkofonden överförda kapitaltillgångar		³ 690 841	72 990	12 120	844
Ersättning för prästerskapets tionde (kyrkofondslagen 3 § 1 mom.)		485 988	1 074 711	1 758 668	2 397 509
Ersättning för anslag i krono- och kyrkotionde m. m. (kyrkofondslagen 3 § 2 mom.)		304 074	304 074	304 074	304 074
Arrendemedel (kyrkofondslagen 3 § 3 mom.)		188 645	66 328	99 675	97 375
Skogsförsäljningsmedel m. m., efter avdrag för avverkningskostnader [och boställshavarna tillkommande andelar i skogsavkastningen] (kyrkofondslagen 3 § 4 mom.)		3 061 308	6 356 065	6 524 144	10 791 321
Från pastoraten inlevererade överskott å prästerliga avlöningsmedel (kyrkofondslagen 3 § 5 mom.)		15 003	8 752	42 658	57 312
Ränta och annan vinst å kyrkofondens tillgångar (kyrkofondslagen 3 § 6 mom.)		412 576	514 563	766 500	1 097 494
Från ordinarie präster i icke nyreglerade pastorat inbetalda avlöningar till e. o. prästmän (kyrkofondslagen 8 §)		52 569	80 122	89 049	63 320
Diverse inkomster		8 776	3 003	36 554	21 216
Återdebiterade samt omföringar av kyrkofonden felaktigt krediterade utgifter .		12 102	93 188	28 002	37 994
Summa inkomster		5 231 882	8 573 796	9 661 444	14 868 459
Summa summarum		14 815 696	20 593 672	26 611 841	35 963 284
Kredit.					
<i>Utgifter:</i>					
Till pastoraten utbetald ersättning för församlingsavgifter (kyrkofondslagen 6 § 1 mom.; lönerregleringslagen 21 §)	}	439 515	721 437	1 217 821	⁵ 4 144 730
Till pastoraten utbetald ersättning för skogsförsäljningsmedel (kyrkofondslagen 6 § 2 mom.; lönerregleringslagen 19 § 4 mom.)					
Skogsförvaltnings- och skogsvårdskostnader (kyrkofondslagen 6 § 3—6 mom.)		315 403	291 887	1 604 167	1 001 173
Ålderstillägg till ordinarie präster (kyrkofondslagen 6 § 7 mom.; lönerregleringslagen 6 §)		19 643	36 335	54 327	83 014

Bil. IX.

statskontorets fondredogörelser för tiden $\frac{1}{1}$ 1916— $\frac{30}{6}$ 1926.¹⁻²

6	7	8	9	10	11	12
1920	1921	1922	$\frac{1}{1}$ — $\frac{30}{6}$ 1923	$\frac{1}{7}$ 1923— $\frac{30}{6}$ 1924	$\frac{1}{7}$ 1924— $\frac{30}{6}$ 1925	$\frac{1}{7}$ 1925— $\frac{30}{6}$ 1926
28 609 004	30 573 384	25 691 851	27 895 517	33 557 281	36 873 380	38 522 880
30 756	2 655	5 228	—	1 526	4 284	18 015
3 090 012	3 665 843	4 087 292	4 076 990	4 592 288	4 488 534	4 501 814
304 074	304 752	304 752	—	304 752	304 752	304 752
163 541	144 183	157 738	170 311	195 178	196 349	201 564
5 531 949	680 647	4 129 087	590 897	3 975 968	3 198 868	3 622 109
103 809	162 758	581 806	136 590	440 472	348 912	330 398
1 363 739	1 533 634	1 195 067	594 879	1 436 028	1 535 971	1 589 365
70 834	57 496	24 258	—	12 104	8 490	8 280
42 130	9 308	29 609	12 006	17 450	4 580	108 048
52 543	101 377	208 339	2 067 866	294 217	52 019	54 703
10 753 387	6 662 653	10 723 176	7 649 539	11 269 983	10 142 759	10 739 048
39 362 391	37 236 037	36 415 027	35 545 056	44 827 264	47 016 139	49 261 878
⁵ 5 074 762	⁵ 6 792 652	⁵ 2 829 623	⁵ 324 822	⁵ 4 698 241	⁵ 5 506 016	⁵ 5 625 289
1 099 439	1 337 458	1 080 472	538 715	1 370 271	1 293 006	1 121 754
74 569	76 193	77 491	70 720	74 463	60 487	62 157

	1	2	3	4	5
		1916	1917	1918	1919
På grund av löneroglering utbetald skjuts-ersättning till ordinarie präster (kyrkofondslagen 6 § 7 mom.; lönerogleringslagen 11 § 3 mom.)		48 818	110 533	183 705	264 075
Prostarvoden (kyrkofondslagen 6 § 7 mom.; lönerogleringslagen 17 §)		64 789	59 853	62 500	71 974
Adjunktsarvoden (kyrkofondslagen 6 § 7 mom.; lönerogleringslagen 14 § 2 mom.)		218 465	297 360	289 584	309 253
Reseersättning till e. o. prästmän samt till prästmän som tjänstgöra i mer än ett pastorat (kyrkofondslagen 6 § 7 och 9 mom.; lönerogleringslagen 14 § 5 mom.)		855	1 422	2 283	10 519
Emeritilöner (kyrkofondslagen 6 § 7 mom.; emeritilönelagen)		7 950	13 500	13 125	21 950
Anslag till e. o. prästmän för särskild tjänstgöring (kyrkofondslagen 6 § 8 mom.)		10 087	34 931	50 398	76 685
Bidrag till utgörande av utskylder för ecklesiastik skog (kyrkofondslagen 7 §) Lönetillskott ävensom ersättning för mistad andel i skogsavkastning till präster i icke nyreglerade pastorat (kyrkofondslagen 9 §)		1 412 477	1 550 657	868 202	996 818
Anslag till utveckling av den kyrkliga organisationen i icke nyreglerade pastorat (kyrkofondslagen 9 §)		3 800	22 181	14 266	9 119
Till prästerskapet i icke nyreglerade pastorat utgående indelningersättningar m. m. samt ersättning till präst-änkor för indragen tionde (jfr kyrkofondslagen 5 § och 3 § 2 mom.)		234 862	250 749	194 186	213 837
Diverse utgifter		8 266	44 682	⁴ 929 671	85 549
Omföring av kyrkofonden felaktigt debiterade inkomster samt avkortningar och restitutioner		10 890	207 748	32 781	65 584
Summa utgifter		2 795 820	3 643 275	5 517 016	7 354 280
<i>Utgående balans:</i> fondens behållning vid årets slut		12 019 876	16 950 397	21 094 825	28 609 004
Summa summarum		14 815 696	20 593 672	26 611 841	35 963 284

Anmärkingar till sammandraget av kyrkofondens räkenskaper enligt statskontorets fondredogörelser för tiden ¹/₁ 1916—³⁰/₆ 1926.

¹ För åren 1914 och 1915 — de första under vilka fonden bestått — redovisas fondens inkomster och utgifter under helt andra rubriker än dem, som förekomma i 1916 års och senare fondredogörelser, varför sammandraget ej kunnat omfatta åren 1914 och 1915.

² På grund av vissa bristfälligheter i systemet för redovisningen och bokföringen av kyrkofondens inkomster och utgifter har — särskilt under de tidigare åren av fondens tillvaro — en del ecklesiastiska avlöningsmedel, varmed fonden strängt taget intet har att skaffa, »passerat genom fonden», i det att de upptagits såväl bland fondens inkomstposter som bland dess utgiftsposter. I anledning av dessa och andra oregelmässigheter i redovisning och bokföring (se härom kyrkofondskommitténs betänkande s. 84 not. 2 och följ.) hava inkomst- och utgiftsposter icke kunnat på fullt exakt sätt

6	7	8	9	10	11	12
1920	1921	1922	$\frac{1}{1}-\frac{30}{6}$ 1923	$\frac{1}{7}$ 1923— $\frac{30}{6}$ 1924	$\frac{1}{7}$ 1924— $\frac{30}{6}$ 1925	$\frac{1}{7}$ 1925— $\frac{30}{6}$ 1926
327 559	376 070	403 259	434 090	466 764	460 800	461 163
60 969	156 016	117 780	55 309	141 070	95 348	93 992
417 714	604 224	444 619	187 882	300 621	264 900	255 988
9 933	11 914	26 474	7 907	22 715	26 261	18 730
285 889	410 778	427 605	182 347	436 457	516 835	583 255
81 739	98 580	81 803	48 846	61 173	85 400	87 595
—	—	8 129	2 725	27 924	17 282	22 706
1 123 777	979 384	648 700	93 278	176 817	52 142	35 268
16 625	8 013	342	—	3 550	—	—
149 397	105 251	72 058	7 713	68 432	48 882	30 304
63 486	472 433	65 497	28 727	76 783	48 476	72 144
3 149	115 220	2 235 658	4 694	28 603	17 474	4 905
8 789 007	11 544 186	8 519 510	1 987 775	7 953 884	8 493 309	8 475 250
30 573 384	25 691 851	27 895 517	33 557 281	36 873 380	38 522 830	40 786 628
39 362 391	37 236 037	36 415 027	35 545 056	44 827 264	47 016 139	49 261 878

föras under de i fondredogörelserna upptagna olika rubrikerna. Tabellans siffror få därför användas med urskillning.

³ Av detta belopp utgöres en obetydlig del, 51 kronor, av expropriationsmedel och återstoden 690,790 kronor, av skogsförsäljningsmedel, som av domänstyrelsen under 1915 och tidigare år reserverats i avbidan på vederbörande boställshavares ansökningar om utbekommande av andelar i behållen skogsavkastning och som vid 1916 års början av bokföringstekniska skäl överförts till kyrkofonden såsom en dess fordran hos domänfonden. Medel motsvarande en avsevärd del av sistnämnda belopp — troligen ungefär hälften — hava därför under 1916 och de närmast följande åren utbetalats från fonden.

⁴ Härei ingår även en del av de fonden åvilande utgifterna för prästernas dyrtidstillägg.

⁵ I detta belopp ingår fondens utgift i anledning av dyrtidstillägg åt ordinarie präster och ständiga adjunkter.

Översikt av utländsk lagstiftning.

Finland.

Inledning.

Om man bortser från de grekisk-ryska trosbekännarna i Finland, bestodo i detta land länge på det kyrkliga området de förhållanden, som rådde vid landets skiljande från Sverige. År 1869 tillkom emellertid en ny kyrkolag för den evangelisk-lutherska kyrkan.

Enligt den nya kyrkolagen upphävdes alla bestämmelser om straff för avfall från den evangelisk-lutherska kyrkan och stadgades, att medlem av kyrkan, som på grund av sin övertygelse önskade skilja sig från kyrkans gemenskap och övergå till annat kyrkosamfund, ej borde av kyrkan hindras därifrån.

Sistberörda stadgande förutsatte tydligen en dissenterlag. En sådan tillkom dock först den 11 november 1889 och gällde endast kristna religionssamfund av annan protestantisk troslära än den evangelisk-lutherska. I överensstämmelse härmed var utträde ur statskyrkan enligt dissenterlagen tillåtet blott i händelse vederbörande anslöte sig till annat protestantiskt trossamfund.

De grekisk-ryska trosbekännarna intogo redan under den svenska tiden, i synnerhet efter freden i Stolbova år 1617, en särställning i förhållande till andra främmande trosbekännare; och efter Finlands förening med Ryssland förändrades deras ställning ytterligare genom en mängd administrativa förfoganden, till dess slutligen genom kejsarligt brev den 7 maj 1817 de grekisk-ryska församlingarna i Finland förklarades i alla delar lyda under metropolitens i Petersburg inseende. Av detta brev följde, bland annat, att den inom den grekisk-ryska kyrkan gällande ordningen, att medlem av denna kyrka ej finge skilja sig från henne, utsträcktes till Finland.

Sedan under år 1905 i Ryssland beretts möjlighet för medlemmarna av den grekisk-ryska kyrkan att utträda ur denna, upphävdes i Finland genom en förordning av den 22 februari 1906 förbudet mot övergång från grekisk-katolsk till evangelisk-luthersk trosbekännelse.

Genom lag den 12 januari 1918 fingo mosaiska trosbekännare rätt att i Finland bilda församlingar eller religiösa samfund, och den 14 augusti samma år tillkom en lag angående befogenhet för regeringen att, till dess trosfrihetslag stiftats, utfärda bestämmelser om de villkor, på vilka trossamfund finge bildas av i Finland bosatta personer, som icke tillhörde den evangelisk-lutherska kyrkan eller något på grund av förordningen den 11 november 1889 eller lagen den 12 januari 1918 legaliserat trossamfund. Med stöd av lagen den 14 augusti 1918 utfärdades den 26 november samma år förordning angående grekisk-katolska kyrkosamfundet i Finland.

Enligt 1919 års regeringsform äger finsk medborgare rättighet till offentlig och enskild religionsövning, såvitt lag eller god sed därigenom ej kränkes, ävensom, enligt vad därom är särskilt stadgat, frihet att utträda ur det religionssamfund han tillhör samt frihet att ansluta sig till annat religionssamfund. Nya religionssamfund må grundas med iakttagande av vad därom i lag stadgas. Finsk medborgares rättigheter och skyldigheter äro icke beroende av vilket religionssamfund han tillhör eller huruvida han tillhör något sådant samfund. Beträffande offentliga tjänster och ämbeten skulle likväl gälla de om dem i lag stadgade inskränkningar, intill dess i lag annorlunda stadgades.

1919 års
regerings-
form.

Den 10 juni 1921 utfärdades lag om finsk medborgares rätt att utan avseende å sin trosbekännelse nyttjas i landets tjänst. Enligt denna lag är finsk medborgares rätt att bekläda ämbeten och tjänster i landet icke beroende därav, vilket religionssamfund han tillhör eller huruvida han tillhör något sådant samfund. Dock må den, vilken icke tillhör evangelisk-lutherska kyrkan, icke innehava ämbete inom denna kyrka, ej heller den, som icke tillhör evangelisk-lutherska kyrkan eller fristående evangelisk-lutherskt samfund, i landets läroverk meddela undervisning i evangelisk-lutherska läran.

Offentliga
tjänster och
ämbeten.

Enligt förordningen den 30 mars 1922, innefattande reglemente för statsrådet, bör den föredragande vid undervisningsministeriet, som föredrager den evangelisk-lutherska kyrkan rörande ärenden, utses bland denna kyrkas prästerskap.

Till 1920 års riksdag framlade regeringen proposition (nr 2) med förslag till religionsfrihetslag. Förslaget blev antaget att i något ändrad lydelse vila till första efter nya val sammankommande riksdag och i denna form vid 1922 års riksdag slutligen antaget. Lagen utfärdades den 10 november 1922.

1922 års
religions-
frihetslag

Ur den nya *religionsfrihetslagen* (Finlands författningssamling 1922, nr 267) må här intagas följande.

1 KAP.

Allmänna stadganden.

1 §.

Religion må i Finland offentligt och enskilt övas, såvitt lag eller god sed ej kränkes.

2 §.

Såsom religionssamfund anses i denna lag den evangelisk-lutherska och den grekisk-katolska kyrkan, så ock annat trossamfund, som har till ändamål offentlig religionsövning och behörigen inregistrerats, enligt vad i 2 kap. säges.

3 §.

Beträffande offentlig religionsövning, som föranstaltas av personer, vilka icke höra till något religionssamfund, gälla lagen om allmänna sammankomster, och skall å anordnare av sådan religionsövning tillämpas vad uti berörda lag är stadgat angående ordförande vid allmän sammankomst.

4 §.

Enskild religionsövning är envar berättigad att föranstalta.

Kränktes genom enskild religionsövning lag eller god sed, straffes den skyldige, ifall handlingen icke innefattar annat brott, för vilket strängare straff är stadgat, med böter högst femhundra mark.

5 §.

Den, som fyllt aderton år, är berättigad att utträda ur trossamfund eller att inträda i trossamfund, vars ordning det medger.

Önskar någon utträda ur evangelisk-lutherska eller grekisk-katolska kyrkan, anmäla därom personligen hos kyrkoherden i den församling han tillhör; anmälan om utträde ur annat religionssamfund bör göras hos samfundets styrelse eller, om till samfundet höra flera församlingar, hos församlingens styrelse. En månad efter det anmälan blivit gjord, skall den anmälande anses hava utträtt och skall honom bevis däröver på anhållan meddelas.¹

Anmälan om den, som utträtt ur religionssamfund eller inträtt i sådant samfund, bör göras hos offentlig myndighet, såsom därom särskilt stadgas.

Ej må någon tillhöra flera än ett trossamfund.

6 §.

Den, som icke fyllt aderton år, hör till samma trossamfund som hans föräldrar. Tillhöra icke föräldrarna något trossamfund, gälle detsamma om barnet.

Höra föräldrarna till skilda trossamfund, eller tillhör endera av dem ej något trossamfund, följer barnet i sådant avseende fadern, därest föräldrarna icke före äktenskapets ingående eller senare skriftligen överenskommit, att barnet skall följa modern. Dör den av föräldrarna, vilken barnet följer, eller varder från uppfostringsrätten skild, eller har äktenskapsskillnad mellan föräldrarna ägt rum, och har barnet ej fyllt femton år, följer barnet den av föräldrarna, som uppfostrar detsamma, såframt ej domstol, på yrkan av förmyndare, förmyndarnämnd eller frände till barnet, annorlunda förordnar.

Äro föräldrarna ej i äktenskap med varandra, följer barnet moder, där ej fader äger det uppfostra.

Barn, som, innan det fyllt femton år, upptagits såsom fosterbarn, följer sina fosterföräldrar, om ej med barnets egna föräldrar eller förmyndare annorlunda överenskommit. Annat barn under femton år, som icke uppfostras i hemmet, följa sin uppfostrare, om dess föräldrar eller förmyndare därtill samtyckt, såframt ej domstol, på yrkan av förmyndarnämnd eller barnets frände, annorlunda förordnar.

Domstols utslag i ärende, som i andra och fjärde momentet nämnes, går i verkställighet, ändå att ändring i utslaget sökes, såframt icke domstolen annorlunda förordnat.

7 §.

Den, som fyllt femton år, följer icke utan sitt samtycke fader eller moder, fosterföräldrar eller uppfostrare, då dessa utträda ur eller inträda i trossamfund. Sådant samtycke skall avgivas vid utträde ur evangelisk-lutherska el-

¹ Enligt *förordningen d. 29 dec. 1922*, nr 334, ang. verkställighet av religionsfrihetslagen, 1 §, bör envar utträdande själv göra i 5 § 2 mom. av religionsfrihetslagen stadgad personlig anmälan om utträde å vederbörande kyrkoherdes eller styrelsens för samfundet eller församlingen ämbetsrum under tjänstetid, och skall han vid behov styrka sin identitet och uppgiva det religionssamfund eller den församling, vari han ärnar inträda, eller huruvida han inträder i något samfund eller någon församling.

ler grekisk-katolska kyrkan till församlingens kyrkoherde, vid utträde ur annat religionssamfund till samfundets eller dess församlings styrelse samt i övriga fall till offentlig myndighet såsom därom särskilt stadgas.

Den, som fyllt femton år, vare berättigad att ensam utträda ur eller inträda i trossamfund, om föräldrarna eller den av dem, som uppfostrar barnet, eller förmyndaren därtill samtycker.

8 §.

Meddelas religionsundervisning i av staten eller kommunen upprätthållen eller understödd folkskola, elementarläroverk eller annan undervisningsanstalt enligt något trossamfunds lära, skall elev, som tillhör annat trossamfund eller icke tillhör något trossamfund, på yrkande av målsman befrias från sådan religionsundervisning.

9 §.

Den, som icke tillhör något trossamfund eller av sitt samfunds troslära är hindrad att gå ed, avgive försäkran på heder och samvete.

Om sådan försäkran gälle vad i lag om ed är stadgat.

10 §.

Begravningsplats — — — — —

11 §.

Munk- eller nunneorden eller nytt kloster må ej inrättas och må icke till medlemmar eller noviser i förut i landet befintligt kloster upptagas andra än finska medborgare.

12 §.

Person, som icke är medlem av evangelisk-lutherska eller grekisk-katolska kyrkan, vare icke skyldig att genom utgörande av fastighetsskatt eller i annan form deltaga i avlönande av dess prästerskap och kyrkobetjäning eller i byggnande och underhåll av prästgårdar, kyrkor, klockstaplar och begravningsplatser eller i utskylder för andra av dess ändamål. Fritaget från utskylder för evangelisk-lutherska och grekisk-katolska kyrkans ändamål vare ock annat religionssamfund och dess församling.¹

2 KAP.

Om religionssamfunds stiftande och rättsliga ställning.

3 KAP.

Särskilda stadganden.

34 §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1923.

¹ Enligt *förordningen d. 29 dec. 1922*, nr 334, ang. verkställighet av religionsfrihetslagen, 10 §, är, då av makar, vilka gemensamt äga fastighet, endast den ena är medlem av den evangelisk-lutherska eller grekisk-katolska kyrkan, den av dem, som är medlem av kyrkan, pliktig att för sin del erlægga de kyrkliga utskylder, som i 12 § av religionsfrihetslagen sägs.

Religionsundervisning meddelas i folkskola enligt det trossamfunds bekännelse, till vilket flertalet elever hör. Då i skola finnas minst tjugu till samma trosbekännelse hörande elever, vilkas bekännelse är en annan än flertalets och vilkas målsmän påyrka undervisning för dem enligt deras troslära, åligger det direktionen att draga försorg om sådan undervisning. Även undervisning enligt mindre minoritetens troslära kan från statens sida understödjas. Undervisning i religionshistoria och sedelära meddelas elev, som enligt religionsfrihetslagens bestämmelser är befriad från den vanliga religionsundervisningen. Detta är fallet, när elev tillhör annat trossamfund än det, i vars troslära undervisning meddelas i skolan, eller icke tillhör något trossamfund.

Enligt gällande bestämmelser ingår religionsundervisning i läroplanen för statens skolor, och meddelas densamma på statens bekostnad, utom åt elever av evangelisk-luthersk trosbekännelse, även åt elever av grekisk-katolsk trosbekännelse.

Enligt regeringens proposition till riksdagen angående lag om grunderna för organisationen av statens lärdomsskolor av den 28 februari 1925 — vilken emellertid förkastades av 1926 års riksdag (riksd. sv. d. 15 dec. 1926) — äro religion och sedelära obligatoriska läroämnen och meddelas undervisning i religion i enlighet med det trossamfunds bekännelse, till vilket flertalet av eleverna hör. Då i skola finnas minst tjugu till samma trosbekännelse hörande elever, vilkas bekännelse är en annan än flertalets och vilkas målsmän för dem påyrka undervisning i enlighet med deras trosbekännelse, drager staten försorg om sådan undervisning. Även för fåtaligare minoriteter kan särskild undervisning i religion i enlighet med deras trosbekännelse från statens sida understödjas. För elever, som blivit befriade från skolans religionsundervisning, så ock för elever, vilka icke i skolan eller enskilt åtnjuta religionsundervisning enligt sin trosbekännelse, kan undervisning i allmän religionshistoria och allmän sedelära anordnas.

I av staten eller kommunen upprätthållen eller understödd folkskola, elementarläroverk eller annan undervisningsanstalt, varest religionsundervisning meddelas enligt något trossamfunds lära, skall elev, som tillhör annat trossamfund eller icke tillhör något trossamfund, på yrkande av målsman befrias från sådan religionsundervisning. Ett sådant yrkande skall av målsman personligen eller skriftligen framställas hos undervisningsanstaltens föreståndare, och bör i vartdera fallet tillika uppvisas antingen av myndighet i vederbörande trossamfund utfärdat bevis, angivande, till vilket trossamfund eleven hör, eller civilregistermyndighets intyg därom, att eleven ej hör till något trossamfund.

Lärare i kristendom skall höra till den trosbekännelse, enligt vars lära religionsundervisning meddelas.

Beträffande lärarna vid folkskolan är stadgat, att, därest ingen av dessa hör till flertalets av eleverna trosbekännelse, direktionen äger anförtro religionsundervisningen åt någon utom skolan stående, till sagda bekännelse hörande person, vars val godkännes av inspektor. Hör inspektor icke till samma trosbekännelse, bör han före valets fastställelse inhämta vederbörande församlings kyrkoherdes eller föreståndares mening. På enahanda sätt förfares,

därest ingen av skolans lärare hör till sådan minoritets trosbekännelse, varom i det föregående är talat. I båda fallen bidrager staten till undervisningen.

Civilregister infördes i Finland genom förordning den 22 december 1917. Det föres av häradskrivarna samt i de städer, där särskilda mantalsskrivare finnas, av dessa. Enligt sagda förordning skulle i civilregistret införas alla »personer, som icke antecknats i evangelisk-lutherska eller grekisk-katolska kyrkans eller de legaliserade dissenterförsamlingarnas register». Detta innebar, enligt Finlands statistiska centralbyrå, att endast odöpta personer kunde införas i civilregistret, medan personer, som redan tillhörde något trossamfund, icke kunde övergå från detta till civilregistret. Antalet i registret inskrivna utgjorde också vid 1922 års utgång ej mera än 1 356 personer. 1922 års religionsfrihetslag medförde genomgripande förändringar i civilregistrets betydelse. Genom denna lag tilläts, som förut nämnts, medlem av vilket som helst trossamfund att utträda ur detta utan att behöva ansluta sig till något annat trossamfund. Den, som utträtt ur legaliserat trossamfund (religionssamfund) utan att ansluta sig till annat sådant samfund, infördes i civilregistret inom en månad därefter och angives i statistiken för registret som »inflyttad». Under samma beteckning uppföres den, som inflyttar till civilregistret i en kommun från civilregistret i en annan. Följaktligen betecknas såsom från registret »utflyttad» dels person, som återgått till något religionssamfund, dels den, som utflyttat från civilregistret i en kommun till registret i annan kommun. Följande tablå anger efter den finska officiella statistiken förändringarna inom civilregistret på grund av in- och utflyttningar under åren 1923, 1924 och 1925, då religionsfrihetslagen varit i tillämpning. Kolumnen »överskott av inflyttade» anger nettosiffran av dem, som utträtt ur den evangelisk-lutherska kyrkan eller annat religionssamfund.

Tabellen utvisar, att under ifrågakvarande tid den i civilregistret införda

Civil-
register.

L ä n	Inflyttade				Utflyttade				Överskott av inflyttade				I registret inskrivna vid utgången av år 1925.
	1923	1924	1925	S:a	1923	1924	1925	S:a	1923	1924	1925	S:a	
Nylands	4 686	741	683	6 110	73	175	207	455	4 613	566	476	5 655	6 287
Åbo-Björneborgs	2 561	483	516	3 560	42	142	153	337	2 519	341	363	3 223	3 571
Ålands	109	5	—	114	—	11	22	33	109	—6	—22	81	83
Tavastehus	2 582	564	602	3 748	45	125	106	276	2 537	439	496	3 472	3 950
Viborgs	2 264	575	1 215	4 054	49	87	114	250	2 215	488	1 101	3 804	4 067
S:t Michels	471	145	131	747	5	3	19	27	466	142	112	720	811
Kuopio	3 372	486	565	4 423	124	326	412	862	3 248	160	153	3 561	3 843
Vasa	2 514	704	1 019	4 237	47	79	90	216	2 467	625	929	4 021	4 361
Uleåborgs	1 196	270	277	1 743	28	46	64	138	1 168	224	213	1 605	1 845
Hela riket	19 755	3 973	5 008	28 736	413	994	1 187	2 594	19 342	2 979	3 821	26 142	28 818
mank.			2 746				641				2 105		
kv.k.			2 262				546				1 716		
I städerna			1 417				290				1 127		
På landsbygden			3 591				897				2 694		

befolkningens numerär ökats med 26 142 personer, som utträtt ur religions-samfund. Härtill kommer ett överskott av födda utöver döda, uppgående till 1 305 personer (1 802 — 497). Antalet i civilregistret införda utgjorde vid utgången av år 1925 28 818¹ personer eller 0.82 procent av landets hela folk-mängd. Av städernas befolkning tillhörde en proportionsvis betydligt större del civilregistret än av landsbygdens, i det motsvarande siffror voro 1.84 resp. 0.61 procent av befolkningen.

En närmare granskning av tabellen utvisar, såsom man kunde vänta, att största antalet personer lämnat religionssamfundet år 1923, för vilket år nettosiffran var 19 342. Bruttosiffran är något högre, i det att 19 755 personer »inflyttat» till och 413 personer »utflyttat» från civilregistret. Av dem som utflyttat uppgivas högst ett hundratal hava flyttat från en kommun till en annan, vadan redan detta första år av religionsfrihetslagens tillämpning omkring 300 personer från registret inträtt i religionssamfund. En del av dessa lära hava begagnat registret till övergång från ett trossamfund till ett annat. Inflyttningen till civilregistret är störst i Nylands län, beroende på den inverkan staden Hälsingfors utövat. Därefter kommer Kuopio län, där det stora antalet beror på att i vissa landskommuner förhållandevis många församlings-medlemmar lämnat den evangelisk-lutherska kyrkan, åren 1923—24 exempelvis i Rääkkylä 800 personer och i Karttula 631 personer. Finlands statistiska centralbyrå yttrar härom: »Särskild uppmärksamhet tilldraga sig de höga siffrorna för Rääkkylä och Karttula. Medan avgången från kyrkan i de flesta andra kommuner kan ställas i samband med likgiltighet eller fientlighet mot kyrkan, är det här fråga om misshälligheter bland församlingsmedlemmar, vilka tvärtom i flera fall hyst stort intresse för kyrkliga angelägenheter. Oenigheten har bl. a. gällt den plats i socknen, där kyrkan skall uppföras, och har dem för den part, som ansett sig förfördelad, resulterat i en massavgång ur kyrkan. Detta har inträffat utom i Rääkkylä och Karttula bl. a. även i Pyhäselkä nybildade kommun i Kuopio län. Härigenom har antalet personer, som i detta län utträtt ur kyrkan, blivit så oproportionerligt stort.» För Ålands län är antalet civilregisterförda att så gott som uteslutande hänföra till Sunds socken. »Även denna företeelse», yttrar centralbyrån, »är beroende av förhållanden, som icke direkt stå i samband med religionsfrågor.»

År 1925 utvisar större överskott av i registret inflyttade än år 1924, nämligen 3 821 personer mot 2 979 det föregående året. Av de år 1925 ur registret utflyttade, eller 1 187 personer, hava 438 flyttat mellan kommuner, vadan inemot 750 personer detta år återvänt till den evangelisk-lutherska kyrkan eller andra religionssamfund. Med avseende å 1925 års siffror yttrar statistiska centralbyrån:

I flere län kommer huvuddelen av de fall, då personer övergått från kyrkan²

¹ Vid sammanräkning av de i det föregående angivna talen för i registret vid utgången av år 1922 inskrivna, överskott av »inflyttade» under åren 1923—1925 samt överskott av födda utöver döda under sagda tre år erhålles siffran 28 803, icke 28 818. Orsaken till denna skiljaktighet framgår icke av tillgängligt statistiskt material.

² Med detta uttryck synes statistiska centralbyrån i detta sammanhang avse samtliga legaliserade trossamfund.

till civilregistret, på någon enstaka kommun, medan antalet motsvarande fall för det stora flertalet kommuner är försvinnande litet. Den jämförelsevis höga siffran för Vasa län beror sålunda nära nog enbart på att medlemmar av baptistförsamlingarna i detta län senaste år i stor utsträckning utträtt ur dem och anslutit sig till civilregistret. Antalet sådana fall översteg för Vasa län 900. Dessa anmärkningsvärt talrika överflyttningar bero, enligt vad som från vederbörligt håll meddelats, på att bland baptisterna i dessa trakter den nya religionsfrihetslagens bestämmelser om dissentersförsamlingarnas organisation icke anses vara avfattade i en tillfredsställande form. Över 200 liknande fall — övergång från baptistförsamling till civilregistret — uppgåvos vidare för Tammerfors stad.

Den höga siffran för Viborgs län beror till största delen av förändringarna för en enskild kommuns vidkommande. Säkkijärvi kommuns civilregister har nämligen under året ökat med icke mindre än 634 personer, vilka utträtt ur kyrkan. Denna massövergång till civilregistret torde enligt uppgift stå i samband därmed, att från Säkkijärvi utbrutits en ny församling, Ylimaa. De församlingsmedlemmar i Säkkijärvi, som övergått till civilregistret, torde ha velat undslippa den ökade uttaxering av kyrkoutskylder denna uppdelning av församlingen väntats medföra. Liknande företeelser ha under tidigare år ägt rum bl. a. i Rääkkylä och Karttula. I sistnämnda kommun har läget under senaste år förändrats sålunda, att huvuddelen av de församlingsbor, som ansett sig förfördelade, bildat en frikyrklig församling och ha även ett stort antal sådana, som redan hunnit övergå till civilregistret, numera anslutit sig till den nybildade församlingen. I Rääkkylä åter ha de personer, som tidigare utträtt ur den lutherska församlingen, nu i stor utsträckning återvänt till densamma. Detta förklarar den ovanligt höga siffran utflyttade ur civilregistret i Kuopio län.

I Ålands län råder det anmärkningsvärda förhållandet, att under år 1925 ingen övergått till civilregistret men väl 22 personer utträtt därur.

Statistiska centralbyrån yttrar slutligen: »I stora delar av landet saknar civilregistret ännu tillsvidare all betydelse. Sålunda fanns det vid utgången av år 1925 över 100 landskommuner, där icke en enda person utträtt ur kyrkan.»

Frånsett civilregistret föreligger ej tillgänglig finsk konfessionsstatistik längre än till och med 1920 års folkräkning. Enligt denna utgjorde av hela befolkningen, som vid utgången av år 1920 uppgick till 3 364 807 personer,

lutheraner	3 299 630
grekisk-katolska	55 681
metodister	1 000
baptister	5 614
romersk-katolska	404
mosaiska trosbekännare	1 618
i civilregistret införda	860

Summa 3 364 807

Betraktar man den evangelisk-lutherska och den grekisk-katolska kyrkan såsom landets officiella kyrkor och i detta sammanhang bortser från i civilregistret införda personer, visar det sig alltså, att antalet till »främmande»

trossamfund anslutna personer år 1920 utgjorde allenast 8 636 personer, motsvarande 0.26 procent av hela folkmängden. År 1925 utgjorde antalet civilregisterförda personer, såsom förut angivits, 0.82 procent av hela folkmängden. Förutsatt att procenttalet av personer, hörande till andra legaliserade trossamfund än de officiella kyrkorna, under åren efter 1920 hållit sig konstant, skulle alltså vid 1925 års utgång 1.08 procent av landets befolkning stått utom de officiella kyrkorna.

Norge.

Grundlagen. Den norska grundlagen stadgar i § 2, att den evangelisk-lutherska religionen är statens offentliga religion samt att de invånare, som bekänna sig till denna religion, äro förpliktade att uppfostra sina barn i densamma.

Dissenterlagen. I övrigt regleras hithörande förhållanden i främsta rummet genom dissenterlagen av den 27 juni 1891.¹

Enligt nämnda lag förstås med dissenters personer, som bekänna sig till den kristna religionen utan att vara medlemmar av statskyrkan. Lagen handlar emellertid även om andra, som icke äro medlemmar av statskyrkan.

Dissenters hava rätt till offentlig religionsövning »inden lovs og ærbahets grænser» och kunna bilda församlingar med egna präster eller föreståndare. Sådana församlingar kunna på vissa villkor bliva erkända av staten (ordnede dissentermenigheter).

Anmälan om utträde ur statskyrkan kan göras muntligen eller skriftligen hos vederbörande kyrkoherde. Därvid skall bland annat uppgivas,² till vilket kyrkosamfund den utträdande ärnar övergå, till vilket kyrkosamfund make hör samt antalet barn under femton år. Anmälan antecknas av kyrkoherden i kyrkoboken. Ingen må dock anmäla sig till utträde ur statskyrkan före fyllda femton år. Dissenters få icke döpa eller på annat sätt upptaga i sin församling någon, som icke lagligen anmält utträde ur statskyrkan. Dissenter, som upptager någon, som utträtt från statskyrkan, i trossamfund med sig utan att vederbörande därigenom blir medlem av erkänd dissenterförsamling, är skyldig att därom göra anmälan till myndigheten i orten. Från de erkända församlingarnas präster eller föreståndare göres ock anmälan om upptagna före detta medlemmar av statskyrkan.

Dissenter må icke anmäla sig till inträde i statskyrkan förrän han fyllt femton år. Dissenter, som önskar inträda i statskyrkan, har att vända sig till en kyrkoherde. Är han icke döpt, förfares enligt kyrkoritualets bestämmelser angående vuxnas dop. Är han döpt, skall han antingen konfirmeras eller för prästen och tvenne medhjelpere avgiva förklaring om att han bekänner sig till statskyrkans tro. Förer den, som önskar anmäla sig till inträde i statskyr-

¹ Lov angaaende kristne dissenter og andre, der ikke er medlemmer av statskirken. Ändrad 27/7 1896; 17/5 1904; 15/6 1919; 30/6 1921.

² Kgl. res. 12/2 1892; 29/1 1898.

kan, en uppenbart förargelseväckande vandel, skall inträde, så länge detta fortfar, vägras honom. Innan någon upptages i statskyrkan från erkänd dissenterförsamling, skall han förete attest från församlingens präst eller föreståndare eller skriftlig förklaring från två trovärdiga män om att han har anmält utträde ur församlingen.

Ingen må genom bedrägliga medel, hotelser eller löften om timliga fördelar söka förmå annan till övergång från en trosbekännelse till en annan.

Barn av äkta makar, av vilka den ena tillhör statskyrkan, anses tillhöra denna, såvida icke föräldrarna avgiva uttrycklig förklaring om motsatsen. Barn av äkta makar, som bägge äro dissenter, anses icke tillhöra statskyrkan, med mindre föräldrarna därom avgiva uttrycklig förklaring. Leva föräldrarna åtskilda eller är en av dem eller bägge döda, må den, som ombesörjer barnets uppfostran, avgiva giltig förklaring i förevarande hänseenden. Nämda regel gäller även i fråga om barn, som på grund av föräldrarnas likgiltighet eller lastbarhet försörjes och uppfostras av främmande, och med avseende å oäkta barn, vars far eller mor är dissenter. Förklaringen avgives till kyrkoherden i orten. Rätten att på sätt nu sagts bestämma angående ett barns uppfostran i religiöst avseende fortfar intill dess barnet fyllt femton år. Är barnet uppfostrat i statskyrkans lära och konfirmationsundervisningen i denna kyrka påbörjad före nämnda ålder, skall den, om barnet önskar det, fullföljas och barnet konfirmeras.

Dissenter och andra, som icke tillhöra statskyrkan, få icke ombesörja uppdrag eller tjänster inom statskyrkan; och dissenter få icke deltaga i behandlingen av kommunala angelägenheter, som angå statskyrkan.¹

Ursprungligen stadgades i grundlagens § 92, att »kun den der bekjender sig til Statens offentlige Religion kan være Medlem av Kongens Raad». År 1919 upphävdes denna bestämmelse och stadgades i § 12: »Af Statsraadets Medlemmer skulle over det halve Antal bekjende sig til Statens offentlige Religion»; samt i § 27: »Medlem af Statsraadet, der ikke bekjender sig til Statens offentlige Religion, deltager ikke i Behandlingen af Sager, som angaa Statskirken.»

Enligt lag den 21 juli 1894 om ämbetsmäns trosbekännelse skola, förutom medlemmar av Konungens råd och statskyrkans ämbetsmän samt de till den teologiska fakulteten hörande universitetslärarna och andra, som hava att undervisa i kristendom, alla »ved Folkeskolen eller til dens Fromme ansatte Embetsmænd og Bestyrere af Skoler for den høiere Almendannelse bekjende sig til Statens offentlige Religion». Andra ämbeten kunna även beklädas av dem, som icke bekänna sig till statens offentliga religion. Då ämbetsmän, som icke bekänna sig till denna religion, skola deltaga i sådana till ämbetet hörande förrättningar, som angå statskyrkan eller »Bestyrelsen af Skolevæsenet», bestämmer Konungen, huru förfaras skall. Saken får dock icke så ordnas, att det föranleder ökad utgift för det allmänna.

*Ämbetsmäns
trosbekännelse.*

¹ Se dissenterlagen § 17 (lydelse enl. lag ³⁰/₁₀₀ 1921) samt lag ³⁰/₁₀₀ 1921 om kommunestyre på landet, § 16, och lag s. d. om kommunestyre i byene, § 15.

Kristendomsundervisningen.

Såväl i folkskolan som i den högre skolan — mellanskolan och gymnasiet — är enligt de gällande undervisningsplanerna skolans mål att medverka till lärjungarnas kristliga och sedliga uppfostran. Kristendomsundervisningen är sålunda obligatorisk både i folkskolan och i de olika stadierna av den högre skolan. Undervisningen meddelas i överensstämmelse med den evangelisk-lutherska trosbekännelsen.

Lärjungar, som icke tillhöra statskyrkan, kunna efter därom gjord anhållan helt eller delvis befrias från skolornas religionsundervisning.

Vad folkskolan beträffar, skola läroböcker i kristendomsämnet godkännas av Konungen, sedan utlåtande inhämtats av vederbörande skolinspektion, till vilken också räknas biskoparna, samt, när fråga är om ny översättning av Luthers lilla katekes eller ny förklaring till denna, även av teologiska fakulteten.

Edgång eller högtidlig försäkran.

Nya bestämmelser om edgång infördes genom lag den 10 maj 1893.

Vid avläggande av ed inför rätta tilltalar domaren den edspliktige med orden: »Sværges De at...», varpå denne, stående och med högra handen uppsträckt, svarar: »Det sværges jeg, saa sandt hjælpe mig Gud den Almægtige og Alvidende». Vid edsavläggandet skola samtliga närvarande resa sig. Personer, tillhörande trossamfund, som ej tillstodjer ed, eller som på grund av sin religiösa övertygelse eller därför, att de icke tro på en allsmäktig och allvetande Gud, vägra att avlägga ed, få — dock med avseende å de två sistnämnda grupperna först efter domarens prövning, huruvida denna vägran grundar sig på en verklig övertygelse — i stället för ed och under samma straffrättsliga ansvar, som om ed avlagts, avgiva en högtidlig försäkran på »ære og samvittighed». Sedermera har även möjlighet beretts att för särskilda fall använda annan religiös edsformel.

Enligt de nya rättegångslagar, som trädde i kraft den 1 juli 1927, är edlen delvis avskaffad och ersatt med högtidlig försäkran. Vittnen och sakkunniga skola dock fortfarande såsom regel avlägga ed å sina utsagor.

Skattskyldighet till statskyrkliga ändamål.

Om befrielse för dissenter från skattskyldighet till statskyrkliga ändamål stadgas i dissenterlagen, § 4, sådan denna paragraf lyder enligt lag den 17 maj 1904. Enligt nämnda lagrum gäller i huvudsak följande. Direkta personliga avgifter till statskyrkan och dess tjänstemän erläggas av dissenteers blott i anledning av kyrkliga förrättningar, som utföras för någon, som tillhör deras husstand.¹ När avgifter till kyrkliga ändamål ingå i belopp, som uttaxeras till kommunen såsom personlig skatt,² undantagas dylika avgifter med ett av kommunestyret³ bestämt belopp vid beräkandet av skattebidrag, som falla på dem, som med hela sitt husstand tillhöra en erkänd dissenteerförsamling. Kommunestyret beslutar, huruvida och i så fall i vilken utsträck-

¹ Till någons husstand räknas de, för vilka vederbörande har försörjningsplikt och som icke intaga en självständig ekonomisk ställning.

² Med personlig skatt menas i detta sammanhang skatt å inkomst och förmögenhet.

³ Primärkommunernas genom val utsedda beslutande myndigheter.

ning sådan frihet även må medgivas dissenters, vilka icke tillhöra dylik församling eller vilkas husstand omfatta medlemmar, som tillhöra statskyrkan, ävensom huruvida skattebefrielsen må gälla även eiendomsskatten, d. v. s. avgifter, uttaxerade på fast egendom eller därmed enligt gällande skattelagar likställda skatteföremål. Sådant beslut kan överklagas. Från tionde och andra på fast egendom vilande bördor kunna dissenters icke fritagas.

Vederbörande kommunala myndighet kan även befria dissenters helt eller delvis från personliga eller på fast egendom belöpande kommunalutskylder till folkskolan, helt dock endast då de hava en mot folkskolan väsentligen svarande fullständig skola, som av skolstyrelsen anses tillfredsställande, samt deras barn icke använda folkskolan.

Uti 1911 års kommunala skattelagar hava bestämmelser införts därom, att skattelindringen för dissenters skall vara beroende av att vederbörande under hela kalenderåret före skatteåret oavbrutet varit dissenter samt att han anmälts som sådan hos taxeringsnämnden inom den 31 påföljande januari.

Enligt dissenterlagen § 24 mom. 2 äga stadgandena om dissenters befrielse från vissa bidrag till kyrkliga ändamål tillämpning även på dem, som icke tillhöra statskyrkan och icke heller något annat kristet trossamfund.

Kommunerna erhålla icke i någon form ersättning av staten eller eljest för den skatteförlust, som kan för dem uppkomma genom skattelindring åt dissenters m. fl. Kommunernas samtliga utgifter för kyrkliga ändamål utgjorde för räkenskapsåret 1922—23 11 175 608 kr., därav 6 052 471 kr. å landsbygden och 5 123 137 kr. i städerna.

Slutligen må meddelas den norska konfessionsstatistiken för år 1920. Folk- *Konfessions-*
mängden uppgick då till 2 649 775 personer, av vilka 71 062, motsvarande 2.7 *statistik.*
procent, stodo utanför statskyrkan. Dessa fördela sig på följande grupper:

Romersk katolske	2 612
Græsk katolske	372
Utenl. evangel. samfund	567
Methodister	11 455
Baptister	7 214
Adventister	1 928
Kvekere	73
Lutherske frimenigheter	18 204
Forskj. frimisjoner	2 488
» gjendöpersamfund	2 031
» mindre dissentersamfund	4 413
Andre uttrått av statskirken	780
Intet trossamfund	16 999
Mormoner	464
Mosaiske trossamfund	1 457
Andre ikke kristne	5

Summa 71 062

Danmark.

Medlemskap i folkkyrkan. Enligt Lov om Menighedsraad den 30 juni 1922 äro medlemmar av folkkyrkan

- 1) personer, som blivit döpta inom folkkyrkan;
- 2) personer, som blivit döpta i evangelisk-lutherskt samfund utom folkkyrkan och därefter anslutit sig till församling inom denna — hava de blivit döpta utom riket, upptagas de dock vid bosättning inom landet i folkkyrkan, såvida de icke på föreskrivet sätt anmält sig icke vilja tillhöra kyrkan —;
- 3) andra personer, som undfått kristet dop, då de antingen efter bestämmande av den eller dem, som inneha vårdnaden, uppfostras i folkkyrkans tro eller senare personligen slutit sig till församling inom folkkyrkan.

Medlemskapet upphör, då en medlem

- 1) genom skriftlig anmälan på föreskrivet sätt utträder ur folkkyrkan;
- 2) sluter sig till trossamfund utom folkkyrkan eller på annat sätt, såsom genom att låta sig ånyo döpas, ställer sig utanför folkkyrkan.

Beträffande barn under femton år göres anmälan om inträde i eller utträde ur folkkyrkan av den eller dem, som ha vårdnaden. Har ett barn blivit upptaget i eller uteslutet ur folkkyrkan, kan det icke anmälas till utträde eller ånyo upptagas i kyrkan annat än på begäran av den eller dem, som gjorde den första anmälan, eller, om detta icke kan ske, med kyrkoministeriets samtycke. I fråga om barn mellan femton och aderton år fordras, förutom barnets egen begäran, samtycke av den eller dem, som ha vårdnaden. Barnet kan emellertid klaga hos ministeriet över vägrat samtycke.

Enligt Anordning innehållande Regler for Udtrædelse af og Genoptagelse i Folkekirken av år 1897 skall anmälan om utträde ur folkkyrkan av personer, som blivit döpta inom kyrkan, göras å fastställd blankett hos vederbörande kyrkoherde, vilken därom meddelar skriftligt bevis. Om flera samtidigt anmäla utträde, erfordras särskild blankett för envar av dem. Anmälan kan göras genom vederbörligen befullmäktigat ombud. Anmälan antecknas i kyrkoboken.

Önskar den, som blivit döpt inom folkkyrkan men utträtt ur denna, ånyo vinna inträde i kyrkan, kan anmälan göras hos vederbörande kyrkoherde eller annan präst, som är villig mottaga anmälingen. När prästen efter samtal med sökanden finner, att hans önskan att ånyo bliva medlem av kyrkan grundar sig på ett allvarligt beslut, är han ånyo att betrakta som medlem av folkkyrkan, och prästen har att därom göra eller föranstalta anteckning i kyrkoboken. I prästbevis angående personer, som utträtt ur och ånyo inträtt i folkkyrkan, må meddelande om vad sålunda förekommit icke intagas, med mindre vederbörande därom framställer uttrycklig begäran.

Religionsundervisningen.

Religionsundervisningen är såväl i folkskolorna som i statens skolor — mællanskolor och gymnasier — obligatorisk; endast i den på mellanskolan följande, parallellt med gymnasiet gående ettåriga realklassen är kristendomsämnet ffr-

villigt, i det skolan kan upptaga eller utesluta ämnet å läroplanen och hemmen ha rätt att avgöra, om lärjunge skall deltaga i religionsundervisningen eller icke.

I alla offentliga skolor är religionsundervisningen konfessionell. I regel förekomma i dessa skolor läroböcker i kristendomsämnet, vilka bygga på Luthers lilla katekes. Vad statsskolorna beträffar, betonas det konfessionella starkare i undervisningsplanen för mellanskolan än i samma plan för gymnasiet. I undervisningsplanen för förstnämnda skola framhålles uttryckligen, att religionsundervisningen »förutsättes bliva meddelad i evangelisk-luthersk anda och i överensstämmelse med vår kyrkas bekännelseskriter». I gymnasiet skall enligt gällande förordning religionsundervisningen omfatta bibelkunskap, den kristna kyrkans historia och den kristna etiken. »Ändamålet med undervisningen skall», enligt den nämnda förordning åtföljande kungörelsen den 4 december 1906, »vara att meddela lärjungarna upplysning och undervisning; direkt uppbyggelse skall icke åsyftas».

Lärjungar, som icke tillhöra folkkyrkan, må helt eller delvis fritagas från skolans religionsundervisning, om deras föräldrar eller målsmän därom göra framställning.

I enskilda fall har ministeriet fritagit barn, tillhörande folkkyrkan, från deltagande i skolornas religionsundervisning, om hemmen önskat att själva meddela barnen kristen religionsundervisning eller om hemmens uppfattning icke varit i överensstämmelse med den konfessionella grunduppfattningen i religionsundervisningen.

Den danska grundlagen av den 5 juni 1915 stadgar, att ingen på grund av sin trosbekännelse kan berövas det fulla åtnjutandet av borgerliga och politiska rättigheter. Särskilda bestämmelser angående trosbekännelse såsom villkor för tillträde till ämbete eller tjänst finnas icke. Den meningen torde emellertid vara allmänt vedertagen, att man icke av bristande föreskrift därom i lag kan sluta sig till att viss trosbekännelse för beklädande av en befattning icke erfordras, utan torde det gälla att för varje särskilt fall pröva, huruvida befattningens behöriga skötande förutsätter viss trosbekännelse hos innehavaren. Sålunda lärare det vara klart, att för prästerligt ämbete erfordras bekännelse till den evangelisk-lutherska läran. För anställning som lärare i folkskola fordras i allmänhet tillhörighet till folkkyrkan, då lärare i folkskolan som regel skola meddela undervisning i kristendom; och i folkskolor, där lärare i olika ämnen finnas anställda, kan det anses uteslutet, att religionsundervisningen anförtros någon, som icke bekänner sig till den evangelisk-lutherska tron. Vad religionslärarna i statsseminarierna beträffar, gäller för dem detsamma som angående kristendomslärarna i folkskolan. I fråga om de danska statsskolorna — mellanskolor och gymnasier — har det ansetts, att en lärare svårligen kan undervisa i kristendom, framför allt i mellanskolan, om han icke känner sig i väsentlig överensstämmelse med den danska folkkyrkans uppfattning. För lärare vid den teologiska fakulteten vid Köpenhamns universitet fordras icke bekännelse till någon viss religion.

Trosbekännelse som villkor för tillträde till statstjänst.

Skattskyldigheten för kyrkliga ändamål.

Med avseende å skattskyldigheten för kyrkliga ändamål stadgas i grundlagens § 75, att ingen är pliktig lämna personliga bidrag¹ till någon annan gudsdyrkan än den, som är hans egen. Ut i § 77 i den tidigare gällande grundlagen (av den 5 juni 1849), vilket lagrum motsvarar den nuvarande § 75, fanns även bestämmelsen, att envar, som icke vore medlem av något i landet erkänt trossamfund, skulle till skolväsendet erlägga avgifter, motsvarande de lagstadgade personliga avgifter till folkkyrkan, från vilka han befriades. Efter framställning av riksdagens kirkelige udvalg, att sistnämnda stadgande (vilket f. ö. hade föga ekonomisk räckvidd) måtte »i religionsfrihetens intresse» borttagas, har grundlagen vid 1915 års författningsreform erhållit ovan angivna lydelse. Från reella skatter, d. v. s. sådana, som utgå av fast egendom (exempelvis ännu ej avlöst tionde), äro de, som stå utom folkkyrkan icke befriade.

Närmare bestämmelser om skattebefrielsen för dem, som ej tillhöra folkkyrkan, återfinnas i gällande, år 1922 utfärdade lagar, avseende dels prästerskapets och kyrkobetjäningens avlöning,² dels utgifter till andra kyrkliga ändamål.³ Enligt dessa lagar får uttaxering för kyrkliga ändamål förekomma endast hos medlemmar av folkkyrkan.

Genom omförmälda, år 1922 genomförda lagstiftning har ett modernt avlöningssystem, i åtskilliga avseenden likartat med det hos oss gällande, blivit infört för det danska prästerskapet. För hela landet utom Köpenhamn och Fredriksberg gäller huvudsakligen följande. Statskassan bestrider utgifterna för dyrtids- och konjunkturtillägg, personliga tillägg, hela avlöningen till innehavare av vissa prästämbeten, andel i pensioner m. m. till belopp, som för finansåret 1924—25 översteg tre milj. kr. Prästlön utgår i natura och penningar samt utbetalas i första hand av pastoratens prästlönekassor, sekundärt av stiftsvis upprättade fonder (fællesfonder), vilkas överskott äro flyttbara från ett stift till ett annat. Till prästlönekassornas tillgångar räknas prästgårdarna, avlösningsvederlag för vissa äldre avgifter, vilket uttaxeras i förhållande till den kommunalt beskattningsbara inkomsten, ännu icke avlösta äldre utlagor, bl. a. tionde, m. m. Dessa tillgångar kallas hjemmemidler, i motsats till fællesfondernas medel, stiftsmidler. Skulle sistnämnda fonders inkomster icke räcka till för sitt ändamål, fylles bristen i fællesfonderna genom uttaxering av kyrkoskatt, sedan det blivit känt, huru mycket som behöver täckas och huru stort skatteunderlaget (den beskattningsbara inkomsten) är. Kyrkoskatten uttaxeras gemensamt med ovan angivna vederlag och vad som erfordras för vissa andra kyrkliga utgifter såsom för prästgårdars och kyrkors underhåll m. m. — Även i Köpenhamn och Fredriksberg förekommer uttaxering till kyrkliga ändamål, dock ej i form av kyrkoskatt. Kyrkoskatten uppgick för finansåret 1923—24 i landskommunerna till 1 906 000 kr. och i stadskommunerna (utom Köpenhamn och Fredriksberg) till 1 094 000 kr. För samma finansår uppgick övrig uttaxering till kyrkliga ändamål i landskommu-

¹ Med personliga bidrag menas i detta sammanhang även skatt å inkomst i motsats till de reella, som utgå av fast egendom.

² *Dansk lovsamling*, nr 286 och 364.

³ *Dansk lovsamling*, nr 281.

nerna till 5 140 000 kr. och i stadskommunerna till 2 384 000 kr., därav 2 277 000 kr. i Köpenhamn. På framställd förfrågan har kyrkoministeriet förklarat, att direkt upplysning icke kunde lämnas om från huru stora skattebelopp personer, som icke tillhörde folkkyrkan, vore fritagna, men att för finansåret 1925—26 den samlade beskattningsbara inkomsten för invånarna i riket utom Köpenhamn och Fredriksberg var 2 434 230 000 kr. och att därav 42 984 000 kr., motsvarande närmare 1.8 %, belöpte på personer, som icke tillhörde folkkyrkan.¹

Utgifter för andra kyrkliga ändamål än prästerskapets avlöning täckas i första hand genom särskilda för ändamålet anvisade inkomster och i övrigt genom uttaxering. För vissa slag av dessa utgifter är uttaxeringen maximerad genom lag. I lag år 1922 (nr 286) stadgas (§ 58) med avseende å uttaxering till kyrkobetjäningens avlöning, att, om så många av en kommuns (sogns) invånare utträtt ur folkkyrkan eller slutit sig till en valgmenighet, att blott intill 60 % av det vid senaste skattetaxering till kommunen uttaxerade beloppet faller på sognmenigheten samt förhållandena jämväl i övrigt starkt tala för en avvikelse från de sedvanliga kyrkliga uttaxeringsreglerna, så kan kyrkoministern medgiva, att en del av förbemälda vederlag jämte det därutöver nödvändiga beloppet för kyrkobetjäningens avlöning må utbetalas av fællesfonden.

På förfrågan, huruvida det försports, att skatteförlusten genom befrielsen för dem, som ej tillhöra folkkyrkan, varit besvärande för de kyrkliga menigheternas ekonomi, har kyrkoministeriet lämnat nekande svar men samtidigt upplyst, att förutnämnda bestämmelse i 1922 års lag kommit till användning i enstaka fall. Slutligen har ministeriet på fråga, huruvida det funnes anledning antaga, att nu gällande bestämmelser om skattebefrielse för dem, som icke tillhöra folkkyrkan, föranlett till utträde ur denna, lämnat det svar, att det väl finge antagas, att så skett vid några tillfällen, men att ministeriet icke såge sig i stånd att giva närmare upplysningar angående omfattningen av sådant utträde.

Enligt Lov om Rettens Pleje av den 11 april 1916 (med ändring 1922) skola utsagor av vittnen och sakkunniga bekräftas med ed, då någon av parterna påkallar ed och rätten finner det nödigt. I praxis har eden vid de danska domstolarna kommit så gott som fullständigt ur bruk. I förekommande fall skall emellertid eden utbytas mot högtidlig försäkran på »Ære och Samvittighed», om vederbörande tillhör ett trossamfund, som icke tillåter sina medlemmar att avlägga ed enligt gällande edsformulär,² eller om han förklarat, att han på grund av sin religiösa övertygelse icke kan avlägga ed eller att han icke har någon religiös övertygelse. Sådan förklaring måste dock för att kunna tagas för god vara avgiven antingen före den tidpunkt, då det, varom någon skall höras, ägt rum, eller minst ett år före avhörandet. Av berörda möjlighet synes man icke hava begagnat sig i någon större utsträckning.

*Edgång eller
högtidlig
försäkran.*

¹ Inom samma befolkningsområde utgjorde antalet personer, som icke tillhörde folkkyrkan, år 1921 något öfver 1.6 procent av hela befolkningen.

² Särstilda edsformer finnas för judar och herrnhutare.

Enligt Lov om Forandring i Bestemmelserne angaaende Løfteeds Anvendelse av den 26 mars 1909 är sådan ed i stor omfattning avskaffad.

*Konfessions-
statistik.*

Ur den danska konfessionsstatistiken må följande uppgifter meddelas.

År 1921 utgjorde hela befolkningen 3 267 831 personer, därav 67 459, motsvarande 2.1 procent, stodo utanför folkkyrkan. Motsvarande procenttal utgjorde för huvudstaden 3.6 och för övriga delar av landet 1.6.

De, som icke tillhöra folkkyrkan, fördela sig på nedan angivna grupper:

Reformerte	1 164
Anglicanere	409
Metodister	4 858
Irvingianere	3 459
Baptister	6 989
Kvækere	13
Adventister	2 622
Unitarer	195
Herrnhuter	463
Andre protest. Samfund	1 299
Romersk-katolske	22 137
Græsk-katolske	535
Forsk. kristne Samfund	196
Jøder	5 947
Mormoner	487
Andre trossamfund	3 942
Udenfor Trossamfund	12 744

Summa 67 459

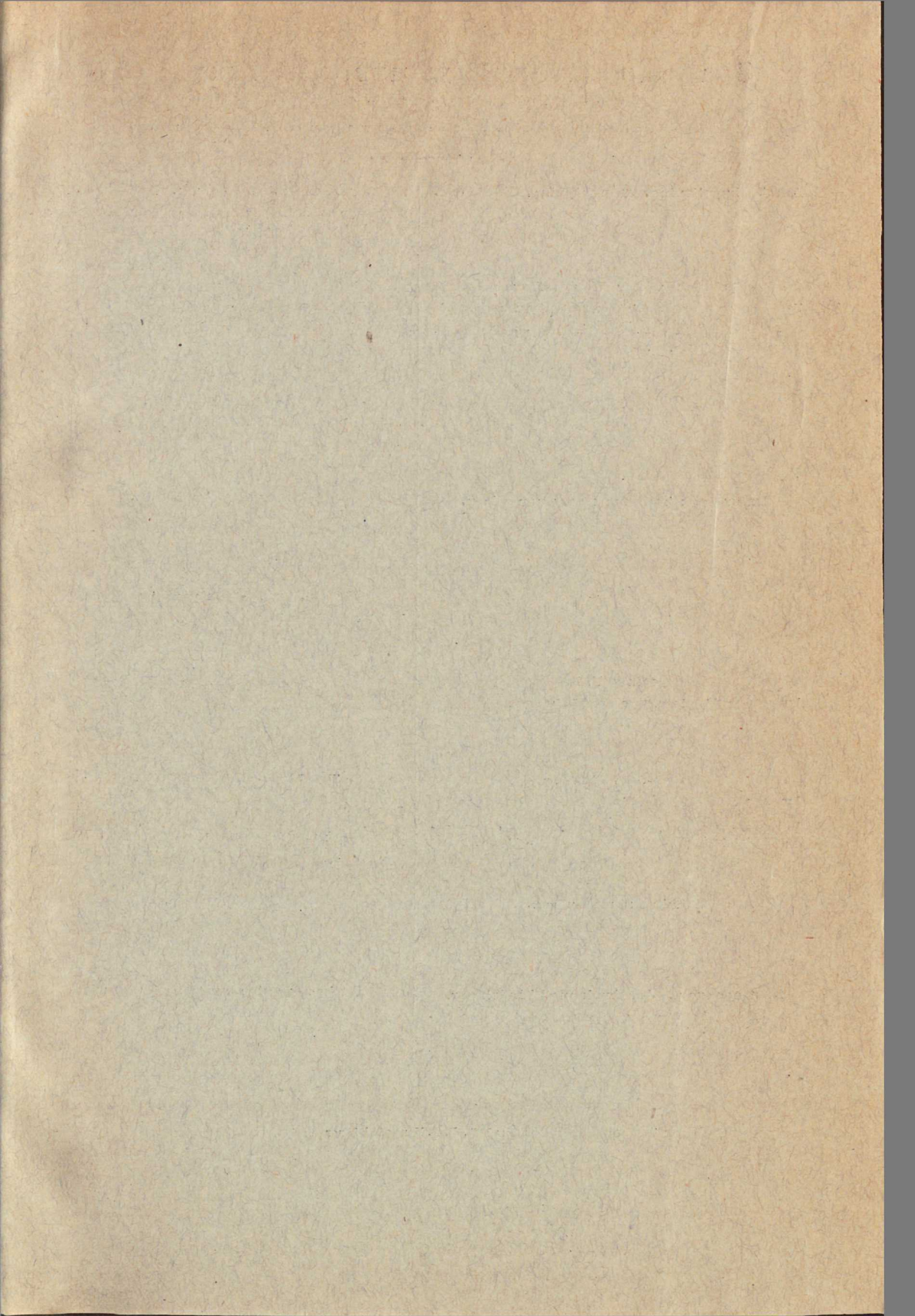
INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
<i>Skrivelse till Konungen</i>	3
<i>Författningsförslag.</i>	
Dissenterlagen m. m.	7
Regeringsformen	15
Skolförfattningar	17
Kyrkostämmoförordningarna m. m.	26
Dissenterskattelagen m. m.	35
Lagförslag rörande edgång	39
<i>Motiv.</i>	
Kap. I. Om rätt till utträde ur svenska kyrkan	45
Kap. II. Om barnens ställning i konfessionellt hänseende	69
Kap. III. Om inträde i svenska kyrkan	83
Kap. IV. Om skyldigheten att deltaga i skolornas religionsundervisning	93
Inledning	93
Kristendomsundervisningen i skolorna	95
De sakkunnigas uppgift, såvitt den berör skolornas religionsundervisning	103
Av de sakkunniga inhämtade upplysningar och yttranden angående tillämpningen av 7 § dissenterlagen	103
Olika förslag från religionsfrihetssynpunkt angående religionsundervisningens ordnande	110
De sakkunnigas förslag	130
Speciell motivering	132
Kap. V. Om trosbekännelse som villkor för tillträde till ämbeten och tjänster	137
Inledning	137
Ämbeten och tjänster i allmänhet	140
Statsrådets ledamöter	143
Prästerligt ämbete	154
Lärare i kristendom och teologisk vetenskap	154
Vissa lärare- och läkarebefattningar m. fl.	170
Handläggning och avgörande av fråga, som angår religionsvård, religionsundervisning eller befordringar inom den svenska kyrkan	173
Om tjänsteinnehavares skiljande från tjänsten vid förändrad ställning i konfessionellt hänseende	177
Kap. VI. Om inflytande på kyrkostämмоärendena för svenska kyrkan utomstående personer	180
Kap. VII. Om skyldigheten att betala skatt till statskyrkliga ändamål för dem, som icke tillhöra svenska kyrkan	202
Skattskyldigheten till svenska kyrkans prästerskap samt övriga statskyrkliga ändamål under äldre och nyare tid	202

	Historisk översikt av frågan om befrielse från skyldigheten att betala skatt till statskyrkliga ändamål för dem, som icke tillhöra svenska kyrkan	215
	De sakkunnigas förslag	228
	Speciell motivering	263
Kap. VIII.	Om edgångs utbytande i vissa fall mot högtidlig försäkran	266
Kap. IX.	Anmärkningar och tillägg beträffande författningsförslagen	279
	Dissenterlagen m. m.	279
	Regeringsformen	284
	Skolförfattningar	284
	Kyrkostämmoförordningarna m. m.	284
	Dissenterskattelagen m. m.	285
	Lagförslag rörande edgång	285
	Särskilt yttrande jämte reservationer av Gust. Mosesson	286

Bilagor.

Bil. I.	Framkomna förslag angående vidsträcktare rätt till utträde ur svenska kyrkan än dissenterlagen medgiver	293
	Före 1873	293
	Efter 1873	299
Bil. II.	Yttranden av domkapiteln och Stockholms stads konsistorium angående riksdagens skrivelse den 9 mars 1909, nr 26, om vidgad rätt till utträde ur svenska kyrkan	319
	Vidgad rätt till utträde ur svenska kyrkan	319
	Formen för utträde	329
	Barnens ställning i konfessionellt hänseende och religionsundervisningen i skolorna	330
	Kyrkostämмоärendenas behandling	331
	Skattskyldigheten till kyrkliga ändamål	334
Bil. III.	Skrivelse från frikyrkliga samarbetskommittén	336
Bil. IV.	Skrivelse från kyrkoråden i de katolska församlingarna m. fl.	339
Bil. V.	Översikt över uppgifter och yttranden av rektorer och skolföreståndare	345
Bil. VI.	Utdrag ur yttranden av folkskolinspektörer samt rektorer och skolföreståndare	388
Bil. VII.	Regeringsformen § 28 (sådan dess lydelse varit under olika skeden)	398
Bil. VIII.	Statistisk undersökning angående ökningen av de i statskyrkan kvarstående församlingsmedlemmarnas skattebörd för det fall att församlingarnas skatteförluster skulle av dem täckas	401
Bil. IX.	Sammandrag av kyrkofondens räkenskaper enligt statskontorets fondredogörelser för tiden $\frac{1}{1}$ 1916— $\frac{30}{6}$ 1926	406
Bil. X.	Översikt av utländsk lagstiftning	410
	Finland	410
	Norge	418
	Danmark	422
	Innehållsförteckning	427

Statens offentliga utredningar 1927

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Utredning med förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet. [2]
1926 års pensionsutredning. Betänkande med förslag till ny civil pensionslag m. m. [8]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Socialpolitik.

Utredningar till belysande av arbetsfredsfrågan. [4]

Hälso- och sjukvård.

Betänkande med förslag till lag om vissa av landsting eller kommuner drivna sjukhus m. m. [3]
Betänkande med förslag till lag om sinnessjuka och om undersökning angående sinnesbeskaffenhet m. m. [10]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande med förslag ang. den statsunderstödda egnahemsverksamheten. [12]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande ang. åtgärder för tryggande av skogsvärdestyrelsernas ekonomi m. m. [1]

Industri.

Hussvampen och konservering av trä mot röta. [9]

Handel och sjöfart.

Betänkande ang. sjöfartsavgifter. [7]

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

1924 års bankkommittés betänkande. [11]

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Betänkande och förslag rörande den andliga vården vid armen. [5]
Supplement nr 3 till Sverges familjenamn 1920. [6]
Betänkande med förslag ang. vidgad rätt till utträde ur svenska kyrkan. [18]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.